

แนวคิดสิทธิมนุษยชนในพระไตรปิฎก : หมวดพระสูตรตันตปิฎก

นายพรหมชัย ปองขจักษ์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการปกครอง ภาควิชาการปกครอง

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2553

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

HUMAN RIGHTS CONCEPTS IN SUTTANTAPITAKA

MR.PHRMCHAI PONGKHACHATPHAI

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Government

Department of Government

Faculty of Political Science

Chulalongkorn University

Academic Year 2010

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

แนวความคิดสิทธิมนุษยชนในพระไตรปิฎก : หมวดพระ

สุตตันตปิฎก

โดย

นายพรหมชัย ปองขจค์ภัย

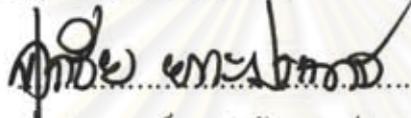
สาขาวิชา

การปกครอง

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ ไชยพร

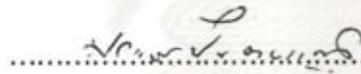
คณะกรรมการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

คณบดีคณะรัฐศาสตร์

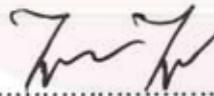
(ศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย ขาวะประภาส)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

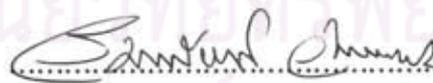
ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ ไชยพร)

กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมเกียรติ วันทะนะ)

ศูนย์วิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พรหมชัย ปองขจัดภัย: แนวคิดสิทธิมนุษยชนในพระไตรปิฎก : หมวดพระ
 สุตตันตปิฎก. (HUMAN RIGHTS CONCEPTS IN SUTTANTAPITAKA)
 อ.ที่ปริกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ร.ศ. ดร.ไชยันต์ ไชยพร, 257 หน้า.

รายงานการวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดสิทธิมนุษยชน ที่บัญญัติไว้ใน
 ปฎิญาสากลงว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ก.ศ.1948 โดยเทียบเคียงกับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่
 บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก หมวดพระสุตตันตปิฎก

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า หลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่บันทึกไว้ในพระสุตตันตปิฎก
 นั้น มีความเชื่อมโยง และสามารถนำมาศึกษาเทียบเคียงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนสากลใน
 บริบทสังคมปัจจุบันได้ และจากการศึกษาเทียบเคียงพบว่า หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าใน
 พระสุตตันตปิฎก มีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนสากล โดยคำสอนในพระ
 สุตตันตปิฎกนั้น แม้จะไม่ได้ใช้คำว่าสิทธิมนุษยชนโดยตรง แต่มีเนื้อหาที่มีนัยของการสอนให้
 เคารพสิทธิมนุษยชนในด้านต่างๆ ยกตัวอย่างเช่น สิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา สิทธิและ
 เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น สิทธิในชีวิต ความเสมอภาค เกียรติและศักดิ์ศรีแห่งความ
 เป็นมนุษย์ ซึ่งการนำแนวคิดสิทธิมนุษยชนที่สอดแทรกในคำสอนของพระพุทธเจ้าไปเผยแพร่
 จะช่วยให้ชาวพุทธได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเคารพสิทธิ เสรีภาพ ของผู้อื่น และจะ
 เป็นอีกทางหนึ่งที่จะช่วยแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งและการละเมิดสิทธิมนุษยชนในปัจจุบันได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา การปกครองลายมือชื่อนิสิต.....
 สาขาวิชา การปกครองลายมือชื่อ อ.ที่ปริกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....
 ปีการศึกษา 2553

5080727124 : MAJOR GOVERNMENT

KEYWORDS : HUMAN RIGHTS / UNIVERSAL DECLARATION OF HUMAN RIGHTS 1948 / TIPITAKA / SUTTANTAPITAKA

PHROMCHAI PONGKACHADPHAI : HUMAN RIGHTS CONCEPTS IN SUTTANTAPITAKA. ADVISOR : ASSOC. PROF. CHAIYAN CHAIYAPORN, Ph.D., 257 pp.

The research is aimed to compare the notions of human rights in the Universal Declaration of Human Rights 1948 and the similar ideas Suttantapitaka in Buddhism.

The result is that Buddha's teachings in Suttantapitaka are relevant with the notions of modern human rights concept. Moreover, Buddha's teachings can be compared with the notions of human rights in modern context. Although there aren't the words "human rights" in Suttantapitaka, its content implies the notions of human rights, such as religious freedom, free speech, rights to life, human dignity and equality. Consequently, the notions of human rights concept in Suttantapitaka should be disseminated to all Buddhists to help make them realize the notions of human rights in Buddhism. Hence they will be more inclined to respect the others' rights and liberty. This is an option to solve the human rights problem.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Department : Government

Student's Signature *Phromchai Pongkachatphui*

Field of Study : Government

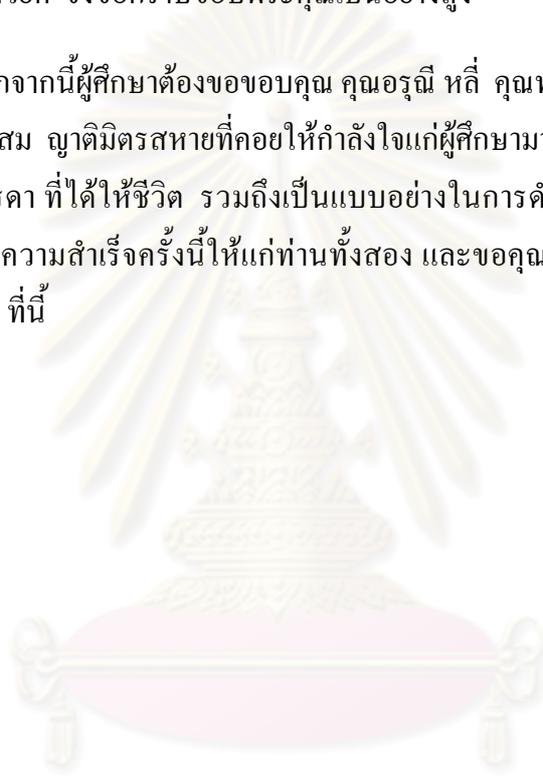
Advisor's Signature *Chaiyan Chaiyaporn*

Academic Year : 2010

กิตติกรรมประกาศ

ความสำเร็จจากการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนเสร็จสมบูรณ์ได้แม้ผู้ศึกษาต้องทำงานและศึกษาวิจัยไปด้วย แต่ด้วยความเมตตากรุณา และความช่วยเหลือจากรองศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ ไชยพร รองศาสตราจารย์ ดร.สมเกียรติ วันทะนะ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประกาศ ปิ่นตบแต่ง ที่ได้ให้โอกาส ให้คำปรึกษา รวมถึงคำชี้แนะอันเป็นประโยชน์ยิ่ง จนทำให้วิทยานิพนธ์ชิ้นนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

นอกจากนี้ผู้ศึกษาต้องขอขอบคุณ คุณอรุณี หลี คุณพรหมมินทร์ ปองขจัดภัย และคุณปิยนันท์ บุญประสม ญาติมิตรสหายที่คอยให้กำลังใจแก่ผู้ศึกษามาโดยตลอด และที่ขาดมิได้คือ พระคุณของบิดามารดา ที่ได้ให้ชีวิต รวมถึงเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตตามครรลองคลองธรรม ข้าพเจ้าขอยกความสำเร็จครั้งนี้ให้แก่ท่านทั้งสอง และขอคุณพระศรีรัตนตรัยคุ้มครองทุกท่านที่ได้เอื้อชี้อมา ณ ที่นี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์.....	9
1.3 ขอบเขตของการวิจัย.....	9
1.4 สมมติฐานในการวิจัย.....	10
1.5 การวิจัยเอกสาร.....	10
1.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	13
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา.....	13
1.8 ลำดับวิธีการนำเสนอ.....	13
2 กรอบแนวคิด.....	14
2.1 การตีความ.....	15
2.2 แนวคิดสิทธิมนุษยชน.....	21
2.3 ปณิญาสากกว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948.....	23
3 แนวคิดสิทธิมนุษยชนในพระสุตตันตปิฎก.....	36
3.1 ความเป็นมาและความหมายพระไตรปิฎก.....	36
3.2 ประวัติการทำสังคายนา.....	37
3.3 บริบทสังคมสมัยพุทธกาล.....	45
3.4 คำสอนในพระสุตตันตปิฎกที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน.....	54
3.4.1 พรหมชาลสูตร	55

3.4.2 สามัญญผลสูตร.....	58
3.4.3 สามัญญผลสูตร เรื่องพระเจ้าอชาตศัตรูกระทำปีติฆาต.....	61
3.4.4 ภูฏันทนสูตร เรื่องภูฏันทนพราหมณ์.....	64
3.4.5 มหาปรินิพพานสูตร เรื่องพระเจ้าอชาตศัตรูประสังข์ปราบแคว้นวัชชี.....	69
3.4.6 มหาปรินิพพานสูตร เรื่องนางอัมพาลีศกนิคามาเฝ้า.....	72
3.4.7 มหาปรินิพพานสูตร เรื่องนายจุนทกัมมารบุตร.....	75
3.4.8 มหาโควินทสูตร ว่าด้วยปฏิบัติปทา.....	77
3.4.9 สักกปัญหสูตร เรื่องท้าวสักกะ.....	80
3.4.10 ปายาสีราชัญญสูตร ว่าด้วยประวัติพระกุมารกัสสปเถระ.....	84
3.4.11 จักกวัตติสูตร เรื่องพระเจ้าจักรพรรดิทัฬหเนมิ.....	88
3.4.12 อัคคัญญสูตร เรื่องวาเสฏฐะ ภารทวาชะ.....	94
3.4.13 สิงคาลกสูตร เรื่องสิงคาลกกฤหบดีบุตร.....	98
3.4.14 วัตถุปมสูตร เรื่องพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสคาถาสูกายิต.....	99
3.4.15 สัลเลขสูตร ว่าด้วยสัลเลขธรรม.....	100
3.4.16 สาเลยกสูตร.....	102
3.4.17 มหาชัมมสมาทานสูตร.....	103
3.4.18 อังคุลีมาลสูตร.....	105
3.4.19 ทุติยชนสูตร.....	108
3.4.20 กุสินาราสูตร ว่าด้วยความสงสัยในพระรัตนตรัย.....	111
3.4.21 คิลานสูตร ว่าด้วยคุณธรรมสำหรับภิกษุผู้อาพาธ.....	112
3.4.22 ทุติยอัคคีสูตร.....	113
3.4.23 ขุททกนิกาย เรื่องความเกิดขึ้นของนางกาลิย์กษิณี.....	116
3.4.24 ขุททกนิกาย เรื่องนายจุนทสุกริก.....	118
3.4.25 ขุททกนิกาย เรื่องพระปุติคัตตติสเถระ.....	119
3.4.26 มตกภัตตชาดก ว่าด้วยสัตว์ไม่ควรฆ่าสัตว์.....	120
3.5 คำสอนในพระสูตรต้นฉบับที่อาจไม่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน.....	122
3.5.1 ลักขณสูตร เรื่องมหาปุริสพยากรณ์.....	122
3.5.2 จูฬกัมมวิภังคสูตร ว่าด้วยกฎแห่งกรรม.....	129
3.5.3 มัลลิกสูตร ตรัสเหตุที่ทำให้มาตุคามมีรูปงาม-ทราม.....	136

บทที่	หน้า
3.5.4 สมุททกสูตร ว่าด้วยท้าวสมพรจอมอสูรถูกสาป.....	140
3.5.5 ฐานสูตร ว่าด้วยฐานะที่ควรพิจารณาเนื่องๆ 5 ประการ.....	141
3.6 หลักกฎแห่งกรรมทางพุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน.....	143
4 วิเคราะห์แนวคิดสิทธิมนุษยชนจากการเทียบเคียงกับคำสอนในพระสูตรตันตปิฎก.....	147
4.1 วิเคราะห์ผลการศึกษาในส่วนที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน.....	155
4.2 วิเคราะห์ผลการศึกษาในส่วนที่อาจไม่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน.....	178
5 ข้อสรุปและข้อเสนอแนะ.....	185
5.1 สรุปผลการศึกษา.....	185
5.2 ข้อเสนอแนะการศึกษา.....	194
รายการอ้างอิง.....	195
ภาคผนวก.....	202
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	257

แนวคิดสิทธิมนุษยชนในพระไตรปิฎก หมวดพระสุตตันตปิฎก

บทที่ 1

บทนำ

1.ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภายใต้แนวคิด “สิทธิมนุษยชน” (Human Rights) อันเป็นกรอบแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ (Identity) ของผู้คนในสังคม เมื่อนำกรอบแนวคิดนี้มาศึกษากับสังคมไทยจึงไม่อาจมองข้ามหลักคำสอนต่างๆทางพุทธศาสนาไปได้ เนื่องจากหลักคำสอนต่างๆที่ได้บัญญัติใน “พระไตรปิฎก” (Pali Canon / Tipitaka) ที่รวมคำสอนต่างๆและมีบันทึกไว้ในพระสุตตันตปิฎก (Suttantapitaka) เป็นเอกสารที่นำมาใช้ในการเผยแผ่พุทธศาสนา และคำสอนทางพุทธศาสนาที่เป็นสิ่งหนึ่งที่คนไทยยึดเหนี่ยวเชื่อถือศรัทธา จึงเห็นควรว่าเหมาะสมแก่การนำมาศึกษาเทียบเคียงกับหลักการ “สิทธิมนุษยชน” ที่บัญญัติในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948 (Universal Declaration of Human Rights 1948) อันเป็นเอกสารที่รับรองเรื่องสิทธิและเสรีภาพ¹ ทั้งนี้จะพบว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ได้ตรัสสอนผ่านการสนทนาในโอกาสต่างๆนับแต่สมัยพุทธกาลมา กระทั่งมีการสังคายนาและบันทึกคำสอนเป็นลายลักษณ์อักษรดังปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น มีคำสอนเกี่ยวกับหลักสิทธิมนุษยชน จึงอาจกล่าวได้ว่าพระพุทธเจ้าเป็น “นักสิทธิมนุษยชน” ที่สำคัญคนหนึ่งในโลก ดังที่ได้ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างให้แก่ผู้คนในสมัยพุทธกาล และมีอิทธิพลต่อชนรุ่นหลังที่ได้ศึกษาและนำคำสอนมาปฏิบัติ

พระไตรปิฎก ซึ่งประกอบด้วยพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก² ถือเป็นเอกสารเชิงปรัชญาประวัติศาสตร์แห่งโลกตะวันออก ที่สามารถนำมาศึกษาร่วมกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนสากล โดยจะเห็นได้จากการเผยแผ่หลักคำสอนที่สอนให้ผู้คนในสังคมสมัยนั้นได้ตระหนักถึงสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ภารดรภาพ และศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ผ่านการสนทนาบรรยายธรรมในโอกาสต่างๆ เช่น ตรัสสอนเรื่องความเสมอภาคในการรับรู้และเข้าใจธรรม ว่ามนุษย์มีความเท่าเทียมกัน ทุกคนมีสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคแห่งการใช้ปัญญาในการเข้าใจธรรมอันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสถานภาพของตนได้ ซึ่งก็คือความเสมอภาคใน

¹ สมเกียรติ วันทะนะ, *อุดมการณ์ทางการเมืองร่วมสมัย* (นครปฐม: โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ, 2544), หน้า 182.

² สุชีพ ปุญญานุภาพ, *พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน*, พิมพ์ครั้งที่ 16 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2539), หน้า 1.

การก้าวพ้นระบบชั้นวรรณะทางธรรม³ ที่ไม่สามารถทำได้ในระบบชนชั้นวรรณะของพราหมณ์ ซึ่งครอบงำความคิดคนส่วนใหญ่ในสังคมพุทธกาล ดังปรากฏในคัมภีร์พระเวทที่มีการแบ่งชนชั้นวรรณะต่างๆเป็น 4 วรรณะ เช่นวรรณะพราหมณ์ถือกำเนิดจากพระโอรส (ปาก) ของพระพรหมถือว่าเป็นชนชั้นสูงสุด วรรณะกษัตริย์เกิดจากพระพาหาของพระพรหม วรรณะแพศย์เกิดจากส่วนท้อง (บ้างว่าสะโพก) ของพระพรหม และวรรณะศูทรเกิดจากพระบาทของพระพรหม⁴ โดยถือเอาชาติกำเนิดเป็นหลัก ในขณะที่พระพุทธรเจ้าถือเอาการกระทำของบุคคลเป็นหลัก

เมื่อเปรียบเทียบสังคมปัจจุบันกับสังคมสมัยพุทธกาล ปัญหาต่างๆที่เคยเกิดขึ้นในอดีต เช่น การแบ่งชนชั้นวรรณะด้วยสถานภาพ ฐานะ ชื่อเสียง ชาติสกุล ก็ยังคงมีอยู่ในสังคมปัจจุบัน เพียงแต่อาจมีความหลากหลายและซับซ้อนกว่า และจากการที่พรมแดนของแต่ละประเทศมีการทับซ้อนกันในการปักปันเขตแดน มีประเทศและประชากรโลกที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้ปัญหาเดิมในบริบทสังคมปัจจุบันมีความหลากหลายขึ้น และด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่สะดวกสบายขึ้น แต่ชีวิตก็กลับเคร่งเครียดอยู่ในความทุกข์มากขึ้นภายใต้เศรษฐกิจที่ต้องแข่งขันกัน เกิดการแบ่งชนชั้นวรรณะในรูปแบบใหม่ ด้วยหน้าที่การงาน ความร่ำรวย สถานภาพทางสังคมต่างๆ ดังที่ ฉิ่ง ฌาร์ค รุสโซ นักปราชญ์ชาวฝรั่งเศสได้เคยกล่าวถึงการสูญเสียเสรีภาพเมื่อนุษย์มาอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการไขว่คว้ามาซึ่งเกียรติยศ ชื่อเสียง หน้าที่การงาน ทรัพย์สินเงินทอง ว่าบางครั้งมนุษย์เองก็ไม่ได้ตัวเองเสียด้วยซ้ำไปกว่ากำลังตกอยู่ในเครื่องพันธนาการและตกเป็นทาสของสิ่งที่แข่งกันไขว่คว้าแสวงหาดังกล่าว โดยกล่าวไว้ตอนต้นของบทที่ 1 เล่มที่ 1 ในหนังสือสัญญาประชาคมว่า “มนุษย์เกิดมาเสรี แต่ทุกหนทุกแห่งเขาอยู่ในเครื่องพันธนาการ ใครที่คิดว่าตนเป็นนายคนอื่น ย่อมไม่วายจะกลับเป็นทาสยิ่งเสียกว่า” นอกจากนี้การนำเทคโนโลยีไปใช้ในทางที่ผิดโดยการนำไปทำลายล้างกัน ก็ทำให้เกิดความสูญเสียต่อทรัพย์สิน ร่างกาย และชีวิตเพิ่มมากขึ้นเมื่อเทียบกับสมัยพุทธกาล ทั้งในระดับประเทศและระดับสากล

กรณีตัวอย่างปัญหาด้านสิทธิมนุษยชนในระดับประเทศ ก็มีความรุนแรงทั้งระหว่างรัฐกับพลเมือง และระหว่างพลเมืองด้วยกัน เช่นความรุนแรงที่เกิดขึ้นในจังหวัดภาคใต้ตอนล่าง การใช้ความรุนแรงของเจ้าหน้าที่รัฐ (เช่นวิธีการสอบปากคำผู้ต้องหาที่โหดร้ายทารุณดังกรณี 11 ตชด. การฆ่าตัดตอนยาเสพติด การอุ้มฆ่าทนายสมชายฯ) การทุจริตในระบบการเมืองและระบบราชการ

³ วันฉัตร สุวรรณกิตติ, “เปรียบเทียบความคิดเรื่องชนชั้นของเพลโตและในพระไตรปิฎก,” วารสารสังคมศาสตร์ 30, 2, (มีนาคม 2540): 40-43.

⁴ สุวัฒน์ จันทรจันทน์, ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2540), หน้า 89-90.

⁵ จิ้ง จ้ากส์ รุสโซ่, สัญญาประชาคม, แปลโดยจินดา จินตนาเสรี (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่บริษัทพิริยจำกัด, 2517), หน้า 20.

ทำให้เกิดการทำสิ่งที่ผิดศีลธรรมและผิดกฎหมายทำให้เกิดการเลือกปฏิบัติต่อประชาชน การใช้กำลังปราบปรามการชุมนุมประท้วงทัตทานอำนาจรัฐ ดังกรณีการสลายผู้ชุมนุมเสื้อเหลืองและเสื้อแดง การเลือกปฏิบัติหรือละเมิดสิทธิสตรีและเด็ก การล่อลวงการค้ามนุษย์ อาชญากรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน (เช่นการปล้นจี้ ชิงทรัพย์ ทำร้ายร่างกาย ข่มขืน รุมโทรม) เป็นต้น

กรณีตัวอย่างการละเมิดสิทธิมนุษยชนในระดับสากลที่มีความขัดแย้งและทำลายล้างทางชาติพันธุ์ต่างๆ เช่นความสูญเสียชีวิตจากสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ทำให้มีผู้เสียชีวิตทั้งพลเรือนและทหารประมาณ 22,710,336 คน ชาติที่เสียชีวิตมากที่สุดคือรัสเซีย 3,700,000 คน รองลงมาคือเยอรมนี 2,568,546 คน⁶ สงครามโลกครั้งที่สองซึ่งมีการทารุณกรรมชาวยิวโดยนาซีเยอรมัน และการทารุณกรรมชาวจีน ชาวเกาหลี และชาติอื่นๆที่ถูกยึดครองโดยทหารญี่ปุ่น ความโหดร้ายที่มนุษย์กระทำต่อมนุษย์ด้วยกันในสงครามโลกครั้งที่สองนี้ ทำให้มีผู้เสียชีวิตทั้งพลเรือนและทหารรวมประมาณ 48,834,033 คน โดยชาติที่มีผู้เสียชีวิตมากที่สุดคือ อดีตสหภาพโซเวียตประมาณ 22,500,000 คน รองลงมาคือเยอรมนีประมาณ 3,350,000 คน⁷

ภายหลังความโหดร้ายของการละเมิดสิทธิมนุษยชนในสงครามโลกทั้งสองครั้งโดยเฉพาะการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิวโดยทหารนาซีเยอรมัน การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ข่มขืน ทรมานชาวจีน ชาวเกาหลี โดยทหารญี่ปุ่น จนมีการตั้งสันนิบาตชาติและองค์การสหประชาชาติ และมีปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนค.ศ.1948 แต่ก็ยังมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกิดขึ้นอีก ดังกรณีการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (Genocide) ชนเผ่าทุทซีโดยชนเผ่าฮูตูในประเทศรวันดา ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดตามมาภายหลังจากเครื่องบินที่อดีตประธานาธิบดีของรวันดาซึ่งเป็นชนเผ่าฮูตุนั่งมาถูกยิงตกเหนือกรุงคิกาลี เมืองหลวง เมื่อเดือนเมษายน ค.ศ.1994 ทำให้ชนเผ่าฮูตู (Hutus) ซึ่งเป็นรัฐบาล และได้ตั้งกลุ่มพลเรือนฮูตูดิจิตอวูอินเตอร์ฮัมวี ออกมาข่มขู่ชนเผ่าทุทซี (Tutsis) อย่างโหดร้าย โดยมีการใช้คำดูถูกเหยียดหยามชาวทุทซีว่าเป็นแมลงสาบ ประมาณกันว่ามีชาวทุทซีถูกยิงและฟันเสียชีวิตอย่างน้อยที่สุดประมาณ 500,000 คน⁸ ในขณะที่ตัวเลขบางแห่งระบุว่าสูงถึง 700,000 คน

* อดีตยูโกสลาเวีย ได้แยกออกเป็นประเทศสโลวีเนีย มาซิโดเนีย โครเอเชีย บอสเนียและเฮอร์เซโกวีนา โคอโซโว และมอนเตเนโกร ปัจจุบันอดีตยูโกสลาเวียใช้ชื่อประเทศว่า เซอร์เบีย (รวมจังหวัด วอยโวดีนา-Vojvodina)

⁶ ปรีชา ศรีวาลย์, สงครามโลกครั้งที่ 1, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2548), หน้า 297-298.

⁷ ปรีชา ศรีวาลย์, สงครามโลกครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2543), หน้า 486.

⁸ Nicholas Guyatt, Another american century? The united states and the world after 2000 (New York: Zed Books, 2000), pp.82-85.

ในคาบสมุทรบอลข่านเองได้มีเหตุความรุนแรงที่เรียกว่า “The Yugoslav Killing Fields” ภายใต้นโยบายการกวาดล้างทางชาติพันธุ์ (Ethnic Cleansing)⁹ ของอดีตประธานาธิบดีสโลโบดาน มิโลเชวิช (Slobodan Milosevic) แห่งอดีตยูโกสลาเวีย (Federal Republic of Yugoslavia – FRY)* ดังกรณีบอสเนียร์แอนด์เฮอร์เซโกวีนา ซึ่งตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกของประเทศเซอร์เบียในปัจจุบัน (อดีตยูโกสลาเวีย) ในบอสเนียมีประชากรที่เป็นชาวมุสลิม 43.6 % เป็นชาวเซิร์บ 31.3% เป็นชาวโครแอต 17.3% และเป็นชาวยูโกสลาฟอีก 5.2 %¹⁰ โดยบอสเนียฯได้ขอแยกเป็นเอกราชจากอดีตยูโกสลาเวียเมื่อปี ค.ศ.1991 แต่รัฐบาลอดีตยูโกสลาเวียไม่ยอม และได้ส่งทหารเซิร์บเข้าไปยังบอสเนียฯ รวมถึงสนับสนุนกลุ่มติดอาวุธชาวเซิร์บในบอสเนียฯ ให้เข่นฆ่าชาวมุสลิมบอสเนียนและชาวโครแอต แม้ชาวมุสลิมบอสเนียนและชาวโครแอตจะหันมาร่วมมือกันต่อสู้กับชาวเซิร์บแต่ก็ไม่อาจต่อสู้กับกองกำลังชาวเซิร์บที่เหนือกว่าได้ จนทำให้มีผู้เสียชีวิตประมาณ 200,000-300,000 คน¹¹ ภายหลังเหตุการณ์การสู้รบได้สงบลงภายใต้ข้อตกลงเดย์ตัน (Dayton Agreement) โคโซโว อดีตจังหวัดหนึ่งที่ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของประเทศเซอร์เบียในปัจจุบัน (อดีตยูโกสลาเวีย) เป็นดินแดนที่มีประชากรประมาณ 1.9 ล้านคน ประกอบด้วยแอลเบเนียน 77.5 % เซิร์บ 13.2 % ส่วนที่เหลือเป็นเชื้อสายโรมา มุสลิม (บอสเนียนและมอนเตนิโกร) มอนเตรนิกริน เดิร์ก และอื่นๆ¹² มูลเหตุมาจากประวัติศาสตร์ในอดีตและการไม่ได้รับความเป็นธรรมและถูกเลือกปฏิบัติจากรัฐบาลอดีตยูโกสลาเวียที่ให้คนส่วนน้อยชาวเซิร์บมีอภิสิทธิ์ต่างๆ เช่น โอกาสทางการศึกษา การลงทุน การจ้างงาน¹³ ในโคโซโวได้จัดตั้งพรรค LDK (League for a Democratic Kosovo) ขึ้นมามีเป้าหมายเพื่อความเป็นอิสระของโคโซโว ส่วนทางทหารได้มีการจัดตั้งกองกำลัง KLA (Kosovo Liberation Army) ขึ้น เพื่อตอบโต้การใช้กำลังของทหารของรัฐบาลกลางยูโกสลาเวีย ความไม่พอใจถูกสะสมเรื่อยมากระทั่งวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ.1997 เมื่อตำรวจเซอร์เบียฯ ได้ยิงกลุ่มผู้ชุมนุมที่เป็นนักศึกษาประมาณ 20,000 คน ในเมืองพริสตีนา (Prishtina/Pristina) ความรุนแรงก็ได้ปะทุและรุนแรงขึ้นตามลำดับ¹⁴ นโยบายทำความสะอาดทางชาติพันธุ์โดยอดีตประธานาธิบดีสโลโบดาน มิโลเชวิช จึงถูกนำมาใช้กับชาวโคโซวาอัลเบเนียนอีก ทำให้มีผู้เสียชีวิตประมาณ 10,000 คน สูญเสียบ้านที่อยู่

⁹ Christopher Bennett, *Yugoslavia's bloody collapse : Causes, course and consequences* (London: Hurst & Company, 1995), p. 1.

¹⁰ Ibid., p. 180.

¹¹ Ibid., p. 3.

¹² The independent international commission on kosovo, *The kosovo report: conflict : international response : lessons learned* (New York : Oxford University Press, 2000), p.319.

¹³ Ibid., pp. 33-42.

¹⁴ Ibid., p. 67.

อาศัย (ส่วนใหญ่ถูกทหารเซิร์บบังคับ) ประมาณ 400,000-990,000 คน และมีผู้ลี้ภัยสงคราม ประมาณ 863,000 คน¹⁵ จนนำมาสู่การเข้าแทรกแซงทางทหารภายใต้หลักการแทรกแซงเพื่อมนุษยธรรม (Humanitarian Intervention) โดยองค์การสนธิสัญญาป้องกันแอตแลนติกเหนือ หรือนาโต้ (North Atlantic Treaty Organization- NATO) และมีการส่งกองกำลังรักษาสันติภาพ หรือ KFOR (Kosovo Force) เข้าควบคุมดูแลโคโซโว เหตุการณ์ความรุนแรงจึงบรรเทาและสิ้นสุดลง กระทั่งโคโซโวได้รับเอกราชในที่สุด

อินโดนีเซียเป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชน หากไม่นับการสังหารทางการเมืองต่อผู้ถูกกล่าวหาว่าฝึกฝึลัทธิคอมมิวนิสต์จนมีผู้เสียชีวิตไปประมาณ 500,000 คนแล้ว¹⁶ การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในประเทศอินโดนีเซียเป็นอีกเหตุการณ์ที่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยจะขอเสนอสามเหตุการณ์ต่อการศึกษา¹⁷ เหตุการณ์แรกเกิดในหมู่เกาะกาลิมันตัน (Kalimantan (Borneo)) เป็นความขัดแย้งระหว่างชนเผ่าดาเยก (Dayaks) และมาดูรีส์ (Madurese) ชนเผ่าดาเยกถูกมองว่ามีความป่าเถื่อน ล้าหลัง ไม่พัฒนา ในขณะที่ชนเผ่ามาดูรีส์ ก็ถูกมองว่าเข้ามาแย่งที่ดินและความมั่งคั่งจากเผ่าดาเยก ชนเผ่าดาเยกได้ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชนเผ่ามาดูรีส์ครั้งแรกช่วงเดือนธันวาคม ค.ศ.1996 เมื่อชาวมาดูรีส์ได้ทำร้ายเด็กวัยรุ่นหญิงดาเยก ชนเผ่าดาเยกจึงโจมตีที่อยู่อาศัยของชาวมาดูรีส์เป็นการแก้แค้น ครั้งที่สองเกิดขึ้นช่วงเดือนมกราคม ค.ศ.1997 เมื่อชาวมาดูรีส์ได้โจมตีโรงเรียนคาทอลิก และแทงวัยรุ่นหญิงดาเยกสองคนตาย รวมทั้งเผาที่พักอาศัยของชาวดาเยกในอำเภอสลาตันตัน จนนำมาสู่การโจมตีแก้แค้น โดยชนเผ่าดาเยกได้หลั่งไหลมาจากเมืองต่างๆ เข้าโจมตีเมือง Salatiga Sambas Sanggau และ Pontianak ซึ่งอยู่ตะวันตกของเกาะกาลิมันตันนานสองสัปดาห์ จนทำให้ชาวมาดูรีส์เสียชีวิตประมาณ 631 คน¹⁷ ต่อมาช่วงเดือนธันวาคม ปีค.ศ.2000 บนเกาะกาลิมันตันกลาง ได้เกิดการปะทะกันขึ้นภายในร้านคาราโอเกะอีกแต่ก็เป็นการปะทะกันเล็กน้อยและมารุนแรง ช่วงเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม ค.ศ.2001 โดยเฉพาะในเมือง Palangkaraya ซึ่งเป็นเมืองหลวงของจังหวัดกาลิมันตันกลาง ทำให้ชาวมาดูรีส์ถูกสังหารอย่างป่าเถื่อนไปประมาณ 486 คน อพยพหนีอีกประมาณ 108,000 คน¹⁸

เหตุการณ์ที่สองเกิดในหมู่เกาะชวา (Java) ซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองหลวงจาการ์ตา เป็นความขัดแย้งที่ชนเผ่าดาเยกมีต่อชาวจีน อันนำมาสู่การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวจีน ซึ่งเป็นผลจากนโยบายของ

¹⁵ Ibid., p. 2.

¹⁶ Jacques Bertrand, *Nationalism and ethnic conflict in indonesia* (United Kingdom: Cambridge University Press, 2004), p. 63.

¹⁷ Ibid., pp. 47- 48.

¹⁸ Ibid., p. 57.

รัฐบาลที่เรียกว่ากัมบุมิ/Non-Pribumi¹⁹ (Non-Native, Indigenous) เป็นนโยบายที่มองคนจีนว่าไม่ใช่คนพื้นเมืองอย่างชาวอินโดนีเซีย หรือ “Sons of the Soil”²⁰ ชาวจีนในอินโดนีเซียถูกมองว่าเป็นผู้ที่เข้ามาแย่งทรัพยากรต่างๆ และสามารถสร้างความร่ำรวย มีสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ความเป็นอยู่ที่ดีกว่าคนพื้นเมืองเดิม เมื่อรัฐบาลของอดีตประธานาธิบดีซูฮาร์โตใกล้ล้มลงท่ามกลางวิกฤติเศรษฐกิจในช่วงปี ค.ศ.1998 ซู ฮาร์ โต จึงเบนความสนใจด้วยการสร้างความเกลียดชังต่อชาวจีนซึ่งส่วนใหญ่นับถือขงจื้อและศาสนาคริสต์ ว่าเป็นผู้เอารัดเอาเปรียบคนมุสลิมอินโดนีเซีย จนนำมาสู่เหตุการณ์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวจีน หรือ “The Killing of May 1998” โดยชนเผ่าด้ายค็อก ในช่วงเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1998 มีการเผาทำลายที่พักอาศัย ทรัพย์สิน ฆ่า และกระทำทารุณกรรม รวมถึงข่มขืนสตรีชาวจีนด้วยความป่าเถื่อนและสยองขวัญ โดยเฉพาะในเมืองหลวงจาการ์ตาและเมืองโกลัดเคียง²¹ ประมาณกันว่ามีชาวจีนเสียชีวิตด้วยฝีมือชนเผ่าด้ายค็อกอย่างป่าเถื่อน 1,200 คน และสตรีชาวจีนถูกข่มขืนและถูกฆ่าอย่างป่าเถื่อนสยดสยองประมาณ 44-90 คน²² ความสยดสยองที่เกิดขึ้นดังกล่าวทำให้ประชาคมโลกและนักการเมืองของอินโดนีเซียต่างตกใจและหาทางป้องกันมิให้เกิดเหตุการณ์ความรุนแรงดังกล่าวขึ้นอีก เช่นมีการยกเลิกนโยบายกัมบุมิ (Non-Pribumi) และสร้างความปรองดองภายในชาติขึ้น รวมถึงเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมทางการเมืองให้กับชาวจีนในอินโดนีเซีย²³

เหตุการณ์สุดท้ายคือการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในอดีตติมอร์ตะวันออก (ติมอร์เลสเต) ติมอร์ตะวันออก เดิมเป็นอาณานิคมของโปรตุเกส ได้รับเอกราชจากโปรตุเกสเมื่อปี ค.ศ.1974 แต่ถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอินโดนีเซียด้วยการส่งทหารเข้ายึดครองตั้งแต่ปี ค.ศ.1975 ชาวดิมอร์ตะวันออกได้แสดงประชามติขอแยกตัวเป็นประเทศเอกราช และแสวงหาการสนับสนุนจากต่างประเทศโดยกลุ่มเฟรติลิน (Fretilin) ซึ่งมี ซาลานา กุสเมา เป็นผู้นำ แต่รัฐบาลอินโดนีเซียไม่ยินยอมจนเกิดการปราบปรามในช่วงปี ค.ศ.1976 ใช้วิธีทั้งการข่มขู่ ทรมาณร่างกาย จับกุม ยิงข่มขืน และอื่นๆจนมีผู้เสียชีวิตประมาณ 60,000 คน ผู้หนีไปอยู่ตามค่ายผู้ลี้ภัย อีกประมาณ 300,000 คน²⁴ ต่อมาวันที่ 30 กันยายน ค.ศ.1999 ได้มีการจัดให้ลงประชามติอีกครั้ง ซึ่งผลออกมาเหมือนเดิมคือประชาชนชาวดิมอร์ตะวันออกประสงค์ขอแยกตัวเป็นเอกราช แต่ก็ถูกรัฐบาลอินโดนีเซียปราบปรามด้วยวิธีการเดิมจนมีผู้เสียชีวิตหลายร้อยคน และมีผู้ลี้ภัยประมาณ 200,000 คนได้หนี

¹⁹ Ibid., p. 59.

²⁰ Ibid, p. 230.

²¹ Ibid., p.67.

²² Ibid., p. 232.

²³ Ibid., pp. 70-71.

²⁴ Ibid., pp. 135-138.

ความรุนแรงไปอยู่ตามภูเขา และเข้าไปลี้ภัยในติมอร์ตะวันตก กระทั่งสหประชาชาติได้เข้าแทรกแซงการละเมิดสิทธิมนุษยชนด้วยการส่งกองกำลังสหประชาชาติเข้าไปควบคุมดูแลจนเหตุการณ์ได้ลดความรุนแรงเป็นลำดับมา²⁵ ในที่สุดติมอร์ตะวันออกก็ได้รับเอกราชอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม ค.ศ.2002 โดยใช้ชื่อประเทศว่า ติมอร์เลสเต มีประธานาธิบดีชื่อ โฮโซ รัมอส ฮอร์ตตา และเป็นการสิ้นสุดอีกหนึ่งเหตุการณ์ความรุนแรงที่ละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศอินโดนีเซีย

ในประเทศพม่าเองก็มีการละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยเหตุความขัดแย้งคือความต้องการอิสรภาพของชนกลุ่มน้อยต่างๆ อันเป็นผลจากข้อตกลงปางโหลง (Panglong Agreement) ที่พลเอก อองซาน (Aung San) ผู้นำหลังได้รับเอกราชจากอังกฤษ ให้คำสัญญาว่าจะให้อิสระอย่างเต็มที่แก่ชนกลุ่มน้อยต่างๆ แต่เมื่อพลเอกเนวิน (Ne Win) สั่งหารพลเอกอองซานและยึดอำนาจในปี ค.ศ.1962 ก็ได้ฉีกรัฐธรรมนูญฉบับปี ค.ศ.1947 และเพิกเฉยต่อข้อตกลงปางโหลงดังกล่าวพร้อมกับดำเนินการจับกุมและปราบปรามชนกลุ่มน้อยต่างๆ²⁶ ภายหลังแม้พรรคเอ็นแอลดี (National League for Democracy-NLD) ที่มีนางออง ซาน ซู จี (Aung San Suu Kyi) บุตรสาวของนายพลอองซานเป็นหัวหน้าพรรค จะชนะการเลือกตั้งด้วยคะแนนเสียงท่วมท้นเมื่อปี ค.ศ.1990²⁷ กล่าวคือเป็นการเลือกตั้งครั้งแรกของพม่า ที่จัดขึ้นเมื่อวันที่ 16 มิถุนายน ค.ศ.1990 ซึ่งผลการเลือกตั้งปรากฏว่าพรรค NLD ชนะการเลือกตั้งได้ 392 ที่นั่ง (80%) จากทั้งหมด 485 ที่นั่ง โดยพรรค UNP ซึ่งเป็นพรรคของรัฐบาลเผด็จการทหารพม่าได้เพียง 10 ที่นั่ง²⁸ แต่รัฐบาลเผด็จการทหารพม่า (SLORC) ไม่ยอมรับผลการเลือกตั้ง และใช้นโยบายกวาดล้างศัตรูทางการเมืองและชนกลุ่มน้อยต่อไป ปัจจุบันแม้รัฐบาลเผด็จการทหารพม่าจะย้ายเมืองหลวง (เนปีดอร์) เปลี่ยนธงชาติใหม่ ปล่อยตัวออง ซาน ซู จี รวมถึงจัดให้มีการเลือกตั้งในปี ค.ศ.2010 แต่สิ่งหนึ่งที่ยังดำรงอยู่คือการละเมิดสิทธิมนุษยชนด้วยวิธีฆ่า ข่มขืน รุมโทรม บังคับเป็นลูกหาบ ทรมานร่างกาย เผาบ้านเรือน ยึดที่ดินทำกิน²⁹ ทั้งด้วยเหตุผลทางด้านความมั่นคง การเมือง และเศรษฐกิจ (เช่นการกวาดล้างขับไล่ออกจากพื้นที่เพื่อโครงการสร้างเขื่อนต่างๆ) ต่อชนกลุ่มน้อยทั้งหลายเช่น คะฉิ่น ชิน คะยา ยะไข่ โดยเฉพาะต่อกะเหรี่ยงคริสต์ มอญ และไทยใหญ่ เป็นต้น (ภายหลังการเลือกตั้งล่าสุด ว่าได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในความขัดแย้งกับรัฐบาลเผด็จการทหารพม่า หลังจากที่เคยเข้าร่วมกับรัฐบาลเผด็จการทหาร

²⁵ Ibid., pp. 143-144.

²⁶ Martin Smith, *Burma: Insurgency and the politics of ethnicity*, 3rd ed. (New York: Zed Books, 1999), pp.77-80.

²⁷ Ibid., p. 437.

²⁸ ชันวา สิริเมธี “มองพม่าผ่านสายตาของผู้เฒ่าผู้แก่ปัจจุบัน,” *สารคดี* 61 (กันยายน-ตุลาคม 2553): 8.

²⁹ สุกัตรา ภูมิประภาส และ เพ็ญภา หงส์ทอง, *ใบอนุญาตข่มขืน บันทึกการทารุณกรรมทางเพศในรัฐฉาน*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : สถาบันเพื่อสิทธิมนุษยชนและการพัฒนาแห่งเอเชีย, 2545), หน้า 37-59.

พม่า) ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยเองก็มีส่วนร่วมทางอ้อมในการทำให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนในพม่า ด้วยผลประโยชน์ด้านพลังงานไฟฟ้าเพื่อป้อนให้กับเศรษฐกิจต่างๆ เช่น โรงงานอุตสาหกรรม ห้างสรรพสินค้า ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของระบบทุนนิยม ดังการมีส่วนร่วมในโครงการสร้างเขื่อนเพื่อผลิตพลังงานไฟฟ้าตามลุ่มแม่น้ำของพม่า และการทำสัญญาสัมปทานก๊าซธรรมชาติจากพม่า โดยการต่อท่อสำหรับขนส่งก๊าซธรรมชาติจากพม่ามายังไทย อันทำให้เกิดการตัดไม้ทำลายป่า ขัปลัดเผาที่ฆ่าชนกลุ่มน้อยให้หนีความสยดสยองไปจากพื้นที่ผลประโยชน์ร่วมระหว่างรัฐบาลไทย (ผ่านร่างทรง ปตท. และ กฟผ.) กับรัฐบาลเผด็จการทหารพม่า

การโจมตีและรุกรานเซเชเนี่ย และจอร์เจีย โดยรัสเซีย รัสเซียซึ่งเป็นอดีตสหภาพโซเวียต ภายหลังการล่มสลายของระบอบคอมมิวนิสต์ เมื่อปี ค.ศ.1991 จนเกิดประเทศใหม่ 15 ประเทศ รัสเซียได้สร้างความเป็นผู้นำของตนใหม่ โดยจัดตั้งเครือจักรภพแห่งรัฐอิสระ (Commonwealth of Independent states - CIS) ขึ้น อันนำมาซึ่งการปฏิบัติการทางการทหารตามพรมแดนเครือจักรภพแห่งรัฐอิสระ เพื่อความมั่นคงร่วมกันของรัสเซีย³⁰ เมื่อเซเชเนี่ยประกาศเอกราชจากรัสเซีย รัสเซียได้ส่งทหารเข้าปราบปรามอย่างหนักโดยครั้งแรกเกิดขึ้นในปี ค.ศ.1994-ค.ศ.1996 ซึ่งกองทัพรัสเซียพ่ายแพ้กลับไป แต่การรุกรานครั้งที่สองในปี ค.ศ.1999 รัสเซียเป็นฝ่ายมีชัยชนะ สงครามในครั้งนี้ทำให้มีพลเรือนเสียชีวิตประมาณ 10,000 คน³¹ แต่สงครามแห่งการละเมิดสิทธิมนุษยชนได้เกิดขึ้นอีกเมื่อรัสเซียได้รุกรานจอร์เจีย³² เพราะมีท่าที่เป็นมิตรกับสหรัฐอเมริกาและนาโต ซึ่งรัสเซียมองว่าจะเป็นภัยด้านความมั่นคงของตน สงครามครั้งนี้ทำให้มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บเป็นจำนวนมาก รวมถึงประชาชนชาวจอร์เจียต้องไร้ที่อยู่อาศัยประมาณ 100,000 คน³³ และปัจจุบัน (ค.ศ.2011) ยังเกิดเหตุการณ์การละเมิดสิทธิมนุษยชนด้วยการปราบปรามผู้ชุมนุมประท้วงขับไล่บรรดาผู้นำที่ผูกขาดอำนาจเพื่อประโยชน์ส่วนตัวและพวกพ้องมานาน เช่น โมร็อกโก อียิปต์ ลิเบีย บาร์เรน เยเมนจอร์แดน ซีเรีย เป็นต้น

นอกจากตัวอย่างการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่กล่าวมา ก็ยังมีการดูถูกเหยียดหยามทางชาติพันธุ์ เช่นในยุโรปและสหรัฐอเมริกามีการเหยียดผิวและเหยียดหยามคนต่างชาติ คือต่อคนแอฟริกา คนเอเชีย และคนอาหรับ การไม่คำนึงถึงสิทธิมนุษยชนทั้งทางกายและจิตใจ ทำให้สิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งที่หลายคนอาจจะทราบกันดี แต่ไม่เข้าใจในความหมายอย่างแท้จริงว่าคืออะไร และมนุษย์ทั้งหลายพึงปฏิบัติต่อกันเช่นไร จึงไม่น่าแปลกใจหากจะพบภาพความรุนแรง และการดูถูกเหยียด

³⁰ Archie Brown, *Contemporary Russian politics* (New York: Oxford University Press, 2001), p. 443.

³¹ Ibid., p. 346.

³² Ibid., pp. 446-447.

³³ Julie A. Mertus, *The United nations and human rights*, 2nd ed. (New York: Routledge, 2009), p. 20.

หยาบกันอย่างไม่มีความจำเป็นบนโลกใบนี้ ทั้งที่มนุษย์ทั้งหลายต่างเรียกหาอิสรภาพ ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ให้แก่ตนเอง

นอกจากเหตุการณ์การละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ยังดำรงอยู่ (Being) ในส่วนของการศึกษา ประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนของสังคมไทยที่ผ่านมา มักจะมีการนำแนวคิดตะวันตกมาใช้วิเคราะห์ สังคมไทย แต่ก็อาจถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าแนวคิดตะวันตกนั้นไม่เหมาะสมในการนำมาปรับใช้กับ สังคมไทย เนื่องจากมีบริบทที่แตกต่างกันทางด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาร่วมกัน เช่นชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ เป็นต้น จากเหตุผลดังกล่าวประกอบกับความตื่นตัว และการตระหนักในเรื่องของสิทธิมนุษยชนในสังคมปัจจุบัน ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าแนวคิดที่ยอมรับได้ มากกว่าควรจะเป็นแนวคิดของตะวันออก จึงเป็นเหตุผลให้ผู้ศึกษามีความสนใจในประเด็นเกี่ยวกับ สิทธิมนุษยชน โดยการศึกษาเทียบเคียงกับหลักคำสอนในพระสุตตันตปิฎก เนื่องจากพุทธศาสนา เป็นรากฐานทางความคิดหนึ่ง ที่ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยยอมรับและเชื่อถือ

ดังนั้นคำสอนในพระสุตตันตปิฎก (Suttantapitaka) จึงเป็นเอกสารที่สำคัญต่อการศึกษา ในประเด็นสิทธิมนุษยชนทั้งในมุมมองที่สอดคล้อง และไม่สอดคล้องกับแนวคิด สิทธิมนุษยชน เมื่อนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาศึกษาเทียบเคียงกับหลัก “สิทธิมนุษยชน” ที่ ปรากฏในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948 (Universal Declaration of Human Rights 1948) อันเป็นเอกสารที่รับรองเรื่องสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค จะพบว่าคำสอนของ พระพุทธเจ้าที่ได้ตรัสสอนและสนทนารธรรมในโอกาสต่าง ๆ นับแต่สมัยพุทธกาลนั้น เป็นคำสอนที่ สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชน เช่น สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ภารดรภาพ และศักดิ์ศรีแห่ง ความเป็นมนุษย์ ทั้งนี้ผู้ศึกษาประสงค์ต่อประโยชน์ที่จะได้รับจากการศึกษาว่า หากมีการนำคำ สอนของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติอย่างจริงจังแล้ว จะนำมาซึ่งการเคารพสิทธิมนุษยชน บังเกิดความ สงบสุขและสันติภาพในสังคม

2. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อศึกษาหลักคำสอนในพระไตรปิฎก หมวดพระสุตตันตปิฎก ทั้งในส่วนที่มีความ สอดคล้องและไม่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน

3. ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาโดยเน้นหลักคำสอนต่างๆในพระไตรปิฎก ผ่านการวิเคราะห์เอกสารในตัวบทและ บริบทแห่งสมัยพุทธกาล ที่มีความเชื่อมโยงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนซึ่งเป็นบริบทสมัยใหม่ โดย เน้นการวิจัยเอกสารจากพระสุตตันตปิฎก ฉบับมอริยธรรมฉบับแปลซึ่งมีทั้งหมด 64 เล่ม และจาก

ปฏิญาสาทว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948 รวมถึงงานเขียนต่างๆอันเกี่ยวกับหลักคำสอนทางพุทธศาสนาและสิทธิมนุษยชน

4.สมมติฐานในการวิจัย

การศึกษานี้มีสมมติฐานในการศึกษาว่า หลักคำสอนในหมวดพระสูตรตันตปิฎกมีทั้งส่วนที่สอดคล้องและไม่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน

5.วิธีการวิจัย

ใช้วิธีการศึกษาแนววิจัยเอกสาร และการตีความโดยศึกษาจากฐานข้อมูล

1) เอกสารชั้นต้น (Primary Sources) จากปฏิญาสาทว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948 และจากพระไตรปิฎก หมวดพระสูตรตันตปิฎก

2) เอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) จากงานเขียนต่างๆที่เชื่อมโยงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน และงานเขียนอื่นๆซึ่งมีความสัมพันธ์กัน

การวิจัยเอกสาร (Documentary Research)

ความหมาย: จุมพล หนิมพานิช ได้กล่าวถึงเอกสาร (Documents) โดยยกคำนิยามของ John Scott ว่า “เอกสาร” หมายถึงต้นฉบับที่มีการเขียนขึ้นมา การเขียนก็คือการสร้างสัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนของถ้อยคำ ข้อความ ที่เกี่ยวพันกับการใช้ปากกา ดินสอ เครื่องพิมพ์ หรือเครื่องมืออื่นๆ เพื่อเขียน หรือเพื่อจารึกข้อความบนกระดาษ บนแผ่นหนังที่ใช้เขียนหนังสือ โบราณ หรือบนวัสดุอื่นอาทิคอมพิวเตอร์ และการประมวลคำ นอกจากนี้ยังรวมถึงเนื้อหาที่ปรากฏในสื่อสารมวลชน บทนิยาย บทละคร แผนที่ ภาพวาด หนังสือและเอกสารส่วนบุคคล เช่นชีวประวัติ อัตชีวประวัติ สมุดบันทึกไดอารี่ และประวัติศาสตร์บอกเล่า³⁴

³⁴ จุมพล หนิมพานิช, การวิจัยเชิงคุณภาพในทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), หน้า 304.

เอกสารแบ่งได้เป็นสองประเภท³⁵

1) เอกสารชั้นต้น (Primary Documents) คือเอกสารที่เป็นข้อมูล หรือหลักฐาน โดยตรง ซึ่งเป็นต้นฉบับ เช่นเอกสารประวัติศาสตร์ (Historical Documents) กฎหมาย (Laws) ประกาศต่างๆ (Declaration) พระราชบัญญัติ กฎ ข้อบังคับต่างๆ (Statutes) ที่ผู้วิจัยอาจนำข้อมูลเอกสารเหล่านี้ไปตีความเข้าใจของตน

2) เอกสารชั้นรอง (Secondary Documents) คือข้อมูลหลักฐานที่มีอยู่แล้ว นับตั้งแต่บันทึกประวัติบุคคล รายงานต่างๆ ไปจนถึงเอกสารทุกประเภท นับตั้งแต่รายงานการประชุม รายงานประจำปี เอกสารทางวิชาการ เอกสารส่วนบุคคล หนังสือพิมพ์รายวัน นิตยสารรายสัปดาห์ ข้อมูลหลักฐานเอกสารเหล่านี้ได้มีผู้รวบรวมไว้แล้ว และนักวิจัยเชิงเอกสารสามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์หรืออ้างอิง

การวิจัยเอกสารนั้น นักวิจัยเองได้ใช้ข้อมูลเอกสารเพื่อแสวงหาค่านิยม อารมณ์ความรู้สึก เจตนาอารมณ์ ความเชื่อ หรืออุดมการณ์ของแหล่งที่มา หรือของผู้เขียนเอกสาร อีกทั้งยังเป็นฐานข้อมูลที่น่ามาซึ่งการวิจัยที่ชัดเจนขึ้น การวิจัยเอกสารจะพบมากในการวิจัยทางประวัติศาสตร์ เพราะปรากฏการณ์ที่ศึกษาเป็นปรากฏการณ์ในอดีตที่ไม่อาจใช้เทคนิคอื่นๆ เช่นการสังเกต การสัมภาษณ์ (ยกเว้นสัมภาษณ์ผู้รู้ที่เคยอยู่ในเหตุการณ์ที่ศึกษา) ด้วยข้อจำกัดของผู้รู้ที่เคยอยู่ในเหตุการณ์ที่ศึกษาในอดีตที่ผ่านมาแล้ว เข้าไปศึกษาได้ การวิจัยเอกสารจึงมีความสำคัญต่อการอ่านเอกสารแล้วนำมาเขียนเรียบเรียงเพื่อตอบปัญหาของการวิจัยเอกสาร เปรียบเทียบข้อมูลและ การตีความสร้างข้อสรุปจากการตรวจสอบข้อมูลเอกสารนั้น³⁶

การวิจัยเอกสารมีประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย ดังนี้³⁷

1) ข้อมูลในเอกสารเป็นข้อมูลที่มีอยู่แล้วตามปกติ เป็นข้อมูลตามธรรมชาติ จึงช่วยสะท้อนรายละเอียดของเหตุการณ์และบริบท หรือสภาพความเป็นจริงที่มีความครอบคลุม

2) ข้อมูลในเอกสารมีสภาพวิสัย ในแง่ของการไม่มีปฏิกิริยาต่อผู้วิจัยดังกรณีข้อมูลบุคคล สภาพวิสัยดังกล่าวจะแสดงความสม่าเสมอของทัศนคติและข้อคิดเห็น ทำให้ไม่เกิดปฏิกิริยาหรือความรู้สึกไม่เป็นธรรมชาติของผู้ถูกวิจัย

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า302-303.

³⁶ สุกงศ์ จันทวานิช, วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), หน้า 111-113.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 108-109.

3) ข้อมูลทางเอกสารจะให้ภาพที่มีทั้งปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา และสภาพแวดล้อมหรือบริบททางสังคมที่ปรากฏการณ์นั้นเกิดขึ้น

ข้ออุปสรรคของการวิจัยเอกสาร³⁸

1) ข้อมูลไม่อาจเป็นตัวแทนของประชากร โดยเฉพาะข้อมูลเอกสารส่วนตัว เช่นบันทึก หรือจดหมายโต้ตอบ เพราะผู้เขียนบันทึกข้อมูลเหล่านี้มักจดเป็นครั้งคราว ไม่สม่ำเสมอ และเป็นระยะเวลายาวนาน

2) ข้อมูลขาดสภาพทวิสัย กล่าวคือแทนที่ข้อมูลนั้นจะเป็นข้อเท็จจริงเพียงอย่างเดียว แต่ก็อาจมีอคติของผู้เขียนรวมอยู่ด้วย โดยที่ผู้ศึกษาเอกสารนั้นอาจไม่ทันสังเกตหรือรู้ตัว

3) ข้อมูลและเอกสารบางชิ้นมีลักษณะลวงผู้อ่านให้เข้าใจผิด หรือบางครั้งผู้เขียนก็หลอกตัวเองด้วย ในลักษณะของการหาเหตุผลมาลบล้างความผิดในอดีตของตน เอกสารบางชิ้นเป็นการสร้างข้อสรุปลวกๆ เพราะผู้เขียนตั้งใจจะใช้เหตุผลง่ายๆอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้น เมื่อพบสิ่งที่อธิบายไม่ได้ก็เดาเอาเองว่าได้เกิดอะไรขึ้น อย่างไรก็ตามลักษณะเช่นนี้ก็เกิดกับการทดลองในห้องปฏิบัติการ หรือเกิดกับการวิเคราะห์ข้อมูลในภาคสนามได้เช่นกัน

4) ข้อมูลเอกสารมีจุดอ่อนจากการที่ผู้เขียนขาดข้อมูลที่เพียงพอ ที่จะหล่อหลอมความคิดของตน หรือเกิดจากการตีความตามใจตนเอง สิ่งเหล่านี้จะไม่เป็นปัญหาถ้าผู้เขียนระบุไว้อย่างชัดเจนว่าตนมีข้อมูลเพียงใดในการสรุปความคิดหรือตีความ

อย่างไรก็ดีการวิจัยเอกสารก็มีด้านที่น่าสนใจในการนำมาใช้ จากการมุ่งเน้นที่ตัวสาระข้อความหรือตัวบท (Text) เพราะถือเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการวิเคราะห์ว่าเนื้อหาจากเอกสารเป็นเนื้อหาตามที่มีอยู่ในเอกสารมิใช่เนื้อหาที่ผู้วิจัยเป็นผู้กำหนด อันเป็นคุณลักษณะที่ดึงขึ้นมาจากเอกสารที่ศึกษา โดยมีกรอบแนวคิด (ลัทธิมนุษยชน) มาช่วยสร้างข้อสรุปและเชื่อมโยงข้อมูลที่ดึงออกมานั้น

การศึกษานี้ผู้ศึกษาได้ใช้การวิจัยเอกสารชั้นต้นจากหลักคำสอนที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎกหมวดพระสุตตันตปิฎก และได้ใช้การวิเคราะห์ตีความพระสูตรด้วย โดยศึกษาจากพระสูตร (พระสุตตันตปิฎก) ฉบับมีอรรถกถาแปลซึ่งมีทั้งหมด 64 เล่ม โดยเริ่มศึกษาตั้งแต่เล่มที่ 11 - เล่มที่ 74 (เล่ม 1-10 เป็นพระวินัยปิฎก เล่ม 75-91 เป็นพระอภิธรรมปิฎก) และศึกษาจากปฎิญาสาครด้วยลัทธิมนุษยชน ค.ศ.1948 ซึ่งถือได้ว่าเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ โดยนำมาศึกษาเทียบเคียงกับหลักคำสอนในพระสุตตันตปิฎกที่มีความเชื่อมโยงกับแนวคิดลัทธิมนุษยชน ประกอบกับการศึกษาร่วมกับเอกสารชั้นรองที่ปรากฏในงานเขียนเกี่ยวกับลัทธิมนุษยชนต่างๆ

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 110-111.

6.กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

- 1) การตีความ (Hermeneutics)
- 2) แนวคิดสิทธิมนุษยชน (Human Rights Concepts)

7.ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

เพื่อทราบถึงแนวความคิดเชิงสิทธิมนุษยชนผ่านหลักคำสอนต่างๆทางพระพุทธศาสนา ว่าคือหลักคำสอนที่ทำให้เกิดการตระหนักรู้ใน สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ภารดรภาพ และ ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ตั้งแต่สมัยพุทธกาล กระทั่งในสมัยใหม่เอง หลักคำสอนต่างๆ โดยเฉพาะที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน หากนำมาปฏิบัติจะนำมาซึ่งประโยชน์ต่อสังคมและปัจเจกชน ในสังคมปัจจุบันที่เต็มไปด้วยปัญหาต่างๆอันรุนแรงทำให้เกิดการบั่นทอนสิทธิมนุษยชนได้อย่างแท้จริง

8.วิธีการนำเสนอ

บทที่ 1 บทนำ กล่าวถึงความเป็นมาและสภาพของปัญหา, วัตถุประสงค์ในการศึกษา, ขอบเขตของการศึกษา สมมุติฐานในการศึกษา วิธีการศึกษา กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาวิจัย

บทที่ 2 กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย อันได้แก่แนวการตีความ แนวคิดสิทธิมนุษยชน รวมถึงปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948

บทที่ 3 แนวคิดสิทธิมนุษยชนในพระสุตตันตปิฎก เป็นการนำเสนอคำสอนในพระสุตตันตปิฎก แบ่งออกเป็น 3 ส่วน โดยส่วนที่ 1 จะกล่าวถึงความหมายและที่มาของพระไตรปิฎก และพระสุตตันตปิฎก ส่วนที่ 2 จะนำเสนอหลักคำสอนที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948 และส่วนที่ 3 เป็นการนำเสนอหลักคำสอนที่ไม่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนค.ศ.1948

บทที่ 4 วิเคราะห์แนวคิดสิทธิมนุษยชนจากการเทียบกับพระสุตตันตปิฎก

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

บทที่ 2

กรอบแนวคิด

การตีความ (Hermeneutics)

ในการศึกษาหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก หมวดพระสูตรต้นปิฎกนั้น นอกจากวิธีการวิเคราะห์เอกสาร ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ด้วยบทกวีพระสูตรแล้ว ยังมีวิธีการวิวิชัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการแสวงหาความหมายของหลักคำสอนที่บัญญัติไว้ในพระสูตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการตีความพระสูตรให้ลึกกลงไปได้ถ้อยคำที่เขียนไว้ จำเป็นต้องใช้ระเบียบวิธีวิชาการตีความ (Hermeneutics) เพื่อดึงเอาความหมายที่แท้จริงออกมา โดยการตีความเดิมทีนั้น มีจุดเริ่มต้นในศตวรรษที่ 16 เพื่อใช้ในการตีความเพื่อหาความหมายที่ถูกต้องดั้งเดิมในส่วนที่ขาดหายหรือสับสนของคัมภีร์ไบเบิล¹ จนกระทั่งในศตวรรษที่ 19 การตีความจึงได้เริ่มหันมาสู่การตีความต้นฉบับ (Text) แต่ไม่ได้ติดอยู่ที่ต้นฉบับเพียงอย่างเดียว เพราะได้มีการขยายไปคู่ถึงประสบการณ์ของผู้เขียนต้นฉบับนั้นด้วย²

การตีความ หมายถึง การพยายามจะดึงความหมายออกจากข้อมูลที่มีอยู่เป็นการทำความเข้าใจว่าข้อมูลบอกระบุอะไรกับเราบ้าง หรือเป็นการตีความข้อมูลที่เป็นหลักฐานอย่างอื่น หรือเป็นการพยายามทำให้เกิดความชัดเจนในความหมายของบางสิ่ง หรือเป็นการอธิบายความหมายของบางสิ่งที่ไม่สามารถทำความเข้าใจได้ง่าย³ ซึ่งแนวทางหรือวิธีการในการตีความนั้นมีอยู่อย่างไม่จำกัด และแนวทางต่าง ๆ นั้นมีทั้งที่ถูกกำหนดโดยตัวผู้ที่ทำการศึกษาเอง หรือโดยชนบททางสังคมและภูมิปัญญาที่เราคุ้นเคย⁴ ทำให้การตีความในสรรพสิ่งต่างๆ อาจจะได้ความหมายในสรรพสิ่งตีความไม่เหมือนกันได้ ดังนั้น ผลของการตีความของแต่ละบุคคลจึงอาจได้ผลที่แตกต่างกัน และเป็นไปได้ที่ความหมายที่ตีความได้นั้น อาจไม่ตรงกับความหมายที่ผู้เขียนต้องการเสนอ ซึ่งอาจเป็นเพราะผู้เขียนได้ซ่อนความหมายที่แท้จริงหรือความมุ่งหมายที่แท้จริงไว้ในตัวบท หรือตั้งใจให้มีหลายๆ

¹ อนุสรณ์ ลิมมณี, การอธิบายกับการวิเคราะห์ทางการเมือง: ข้อพิจารณาเบื้องต้นในเชิงปรัชญาสังคมศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร, จัดพิมพ์โดยโครงการผลิตตำราและเอกสารการสอน คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 57.

² เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, สำนักตีความหมาย ใน คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย (กรุงเทพมหานคร, บริษัทด้านสุขภาพการพิมพ์ จำกัด, 2546), หน้า 145.

³ จุมพล หนิมพานิช, การวิจัยเชิงคุณภาพในทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), หน้า 487.

⁴ J.G.A. Pocock, "The history of political thought: a methodological inquiry" in *Philosophy, politics, and society*, ed. Peter Laslett and W.G. Runciman (Oxford, Basil Blackwell, 1962) p. 184 อ้างใน สมบัติ จันทร์วงศ์, *ตัวบท (the text) กับการเรียนการสอนวิชาปรัชญาการเมือง* (กรุงเทพมหานคร, ม.ป.ท., 2527), หน้า 9.

ความหมาย ซึ่งอาจจะต้องใช้การตีความโดยวิธีพิเศษหรือโดยกลุ่มคนพิเศษจึงจะสามารถเข้าใจความหมายที่แฝงไว้ได้⁵

แนวทางการตีความ

แนวทางการตีความงานเขียนทางปรัชญาการเมืองที่สำคัญๆมีอยู่ 6 วิธี ได้แก่ 1.การวิเคราะห์ด้วยทออย่างละเอียด 2.การแยกแยะระหว่างเจตนาของปรัชญาเมธีและผลอันเกิดจากการยอมรับความคิดเห็นนั้นๆ 3.การศึกษาชีวประวัติของปรัชญาเมธี 4.แนวทางจิตวิทยา 5.แนวทางอุดมการณ์ 6.แนวทางประวัติศาสตร์⁶

1.การวิเคราะห์ด้วยทออย่างละเอียด (Close Textual Analysis)

การศึกษาความคิดของปรัชญาเมธีมักเริ่มต้นด้วยการศึกษางานเขียนของท่านนั้นๆ โดยการวิเคราะห์ด้วยทออย่างละเอียดนั้นมีวิธีการแยกย่อยอีก 5 ประการ⁷ ดังนี้

(1) การวิเคราะห์ด้วยทออย่างละเอียด เพื่อหาความหมายที่ปรัชญาเมธีพยายามจะสื่อ โดยการพิจารณาจากคำจำกัดความและคำอธิบายของคำที่ปรัชญาเมธีเลือกใช้ในงานเขียนของตน อย่างไรก็ตาม การตีความหมายของภาษาที่เหล่าปรัชญาเมธีนำมาใช้ในงานเขียนนั้น ได้กลายเป็นปัญหาสำหรับนักวิชาการจำนวนไม่น้อย เพราะภาษาที่ปรัชญาเมธีใช้นั้น อาจมีความหมายที่ไม่แน่นอนหรือแตกต่างไปจากที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน นอกจากนั้น ภาษาและแนวคิดที่ปรัชญาเมธีใช้ อาจสะท้อนให้เห็นถึงตรรกะของการแลกเปลี่ยนทัศนะ วิธีการคิด หรือวิธีการให้เหตุผลที่แตกต่างกันไปตามยุคสมัยด้วย⁸

(2) การวิเคราะห์ด้วยทออย่างละเอียด เพื่อพิจารณาส่วนของงานเขียนชิ้นใดชิ้นหนึ่งจากแง่ของงานเขียนชิ้นนั้นๆทั้งหมด⁹

(3) การวิเคราะห์ด้วยทออย่างละเอียด เพื่อพิจารณางานเขียนชิ้นใดชิ้นหนึ่งจากแง่ของงานเขียนทั้งหมดในชีวิตของปรัชญาเมธีนั้นๆว่ามีความต่อเนื่องหรือไม่ อย่างไร อย่างไรก็ตาม

⁵ เอกกมนต์ พรชูเกียรติ, ความเชื่อมโยงระหว่างหลักธรรมของพุทธศาสนากับแนวคิดปรัชญาญาณสาสตร์ในเรื่องสิทธิมนุษยชน : ศึกษาผ่านงานของพุทธทาสภิกขุ, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543, หน้า 7.

⁶ สมบัติ จันทร์วงศ์, ตัวบท (the text) กับการเรียนการสอนวิชาปรัชญาการเมือง (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2527), หน้า 10.

⁷ เรื่องเดียวกัน.

⁸ เรื่องเดียวกัน.

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

สำหรับการศึกษางานเขียนของปรัชญาเมธีบางคนที่ได้เขียนงานไว้เป็นจำนวนมากในหลายๆด้าน ผู้ที่ศึกษาจำเป็นต้องรู้จักแยกแยะสิ่งที่ควรศึกษาและสิ่งที่ไม่ควรศึกษา โดยควรเลือกงานที่จะเป็นประโยชน์ต่อความรู้ที่เราประสงค์จะได้รับจากการศึกษางานของปรัชญาเมธีผู้นั้น¹⁰

(4) การวิเคราะห์ตัวบทอย่างละเอียด เพื่อวิเคราะห์งานเขียนชิ้นใดชิ้นหนึ่ง จากแง่ของแบบการประพันธ์และสไตล์การเขียนว่ามีความสำคัญหรือไม่ อย่างไร กับการเสนอแนวความคิดและวิธีการตีความที่ถูกต้อง¹¹

(5) การวิเคราะห์ตัวบทในงานชิ้นใดชิ้นหนึ่งอย่างละเอียด เพื่อหาความหมายที่แท้จริงที่ปรัชญาเมธีประสงค์จะสื่อถึงผู้อ่าน¹²

2. การแยกแยะระหว่างเจตนา (Intention) ของปรัชญาเมธีและผล (Effect) อันเกิดจากการยอมรับความคิดนั้นๆ

แนวทางนี้แตกต่างจากแนวทางแรก เนื่องจากแนวทางแรกจะเน้นการหาความหมายโดยดูจากความตั้งใจหรือเจตนาของตัวปรัชญาเมธีเป็นหลัก แต่แนวทางนี้จะให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริง จากการตีความความคิดของปรัชญาเมธีผู้นั้น แล้วนำไปปฏิบัติจริง โดยผู้ที่ยึดถือการตีความเช่นนั้นมองว่า แม้ผลที่ตามมาอาจไม่ใช่สิ่งที่ปรัชญาเมธีผู้นั้นคาดหมายไว้ แต่ในเมื่อความคิดนั้นได้กลายเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม ก็จำเป็นที่จะต้องศึกษาผลที่เกิดขึ้นด้วย โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่า ความคิดนั้นเป็นเจตนาของปรัชญาเมธีหรือไม่ แม้ว่าอาจจะมีข้อวิพากษ์วิจารณ์ว่า เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์แทนที่จะเป็นปรัชญา¹³

3. การศึกษาชีวประวัติของปรัชญาเมธี (Biographical Approach)

แนวทางการศึกษาชีวประวัติของปรัชญาเมธีมีสมมติฐานว่า ความคิดเกิดจากบุคคล ดังนั้นการมีความรู้เกี่ยวกับประวัติของปรัชญาเมธีนั้นๆ จะช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถทำความเข้าใจหรือสามารถตีความแนวคิดของนักปรัชญาผู้นั้น ได้ดียิ่งขึ้น ทำให้เราสามารถบอกได้ว่าเหตุการณ์สำคัญๆ

¹⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹¹ Leo Strauss, "The forgotten kind of writing" in *The independent journal of philosophy*. (The Free Press, New York, 1959) pp.27-31 อ้างใน สมบัติ จันทรวงศ์, *ตัวบท (the text) กับการเรียนการสอนวิชาปรัชญาการเมือง*, หน้า 11.

¹² Allan Bloom, "The study of text" in Melvin Richter.(ed.) *Political theory and political education*. (Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1980) pp.113-138 อ้างใน สมบัติ จันทรวงศ์, *ตัวบท (the text) กับการเรียนการสอนวิชาปรัชญาการเมือง*, หน้า 11.

¹³ Andrew Hacker, "Capital and carbuncles : 'The great books' reappraised" *American political science review*, Vol.XLVIII, No. 3 Sep. 1954. P. 782, อ้างใน สมบัติ จันทรวงศ์, *ตัวบท (the text) กับการเรียนการสอนวิชาปรัชญาการเมือง*, หน้า 12.

อะไรในชีวิตของปรัชญาเมธีก่อให้เกิดความคิดอะไรในช่วงนั้นๆ ตลอดจนสามารถบอกได้ว่า งานเขียนที่เกิดขึ้นในช่วงชีวิตต่างๆของปรัชญาเมธี มีความเกี่ยวข้องกันอย่างไร อย่างไรก็ตาม แนวทางนี้ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า เราไม่อาจแยกบุคลิกของผู้เขียนออกจากเนื้อหาของงานเขียนของเขาได้อย่างเด็ดขาด และการให้ความสำคัญกับประวัติของปรัชญาเมธีมากเกินไป อาจทำให้สนใจงานเขียนน้อยกว่าประวัติของปรัชญาเมธีก็เป็นได้¹⁴

4. แนวทางจิตวิทยา (Psychological)

แนวทางนี้ นำเอาวิธีการทางจิตวิทยาและจิตวิเคราะห์มาใช้ศึกษา โดยผู้ศึกษาจะพิจารณาชีวิตและกระบวนการผลิตงานเขียนทั้งหมดของปรัชญาเมธี เพื่อให้เห็นขั้นตอนการเกิดความคิดของปรัชญาเมธีผู้นั้น โดยจะอธิบายให้เห็นพลังกระตุ้นทางจิตวิทยา ที่จะแสดงให้เห็นถึงอาการ “การเจ็บป่วยทางจิต” ของผู้เขียน¹⁵

5. แนวทางอุดมการณ์ (Ideological Approach)

การศึกษาด้วยแนวทางอุดมการณ์นี้ ผู้ที่ใ้ใช้มักเป็นผู้ที่มีความเปิดเผยเกี่ยวกับอุดมการณ์ของตนเองอยู่มาก โดยแนวทางนี้จะนำเอาสูตรสำเร็จทางอุดมการณ์ที่มีอยู่ก่อนแล้วมาเป็นเครื่องมือในการอธิบายความคิดของปรัชญาเมธี เช่น การนำความคิดของ โรมัส มอร์ มาเป็นตัวแทนของชนชั้นกรรมาชีพในยุคสมัยที่ชนชั้นนี้ยังไม่เกิดขึ้น¹⁶ อย่างไรก็ตาม แนวทางนี้อาจถูกมองได้ว่า ผู้ที่ทำการศึกษามีบทสรุปอยู่ในใจไว้ก่อนแล้ว ส่วนข้อมูลที่ได้จากปรัชญาเมธีเป็นเพียง “ชิ้นส่วน” ที่จะต้องนำมาใส่ไว้ในสูตรสำเร็จทางอุดมการณ์ เพื่อใช้ในการอธิบายเท่านั้น¹⁷

6. แนวทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach)

ในการศึกษาผลงานของปรัชญาเมธีตามแนวทางนี้ มีเป้าหมายคือต้องการทราบว่า ผู้คนในยุคอื่นๆมีความคิดเห็นอย่างไร โดยในการศึกษาจะให้ความสำคัญกับกาลเวลาและสถานที่ในยุคสมัย

¹⁴ Andrew Hacker, *Political theory : philosophy, ideology, sciences.* (Macmillan, New York, 1961) p.13 อ้างใน สมบัติ จันทร์วงศ์ *ตัวบท (the text) กับการเรียนการสอนวิชาปรัชญาการเมือง*, หน้า 12-13.

¹⁵ George Boas, *The history of ideas* (Charles Scribner's Sons, New York, 1969) p.19 อ้างใน สมบัติ จันทร์วงศ์, *ตัวบท (the text) กับการเรียนการสอนวิชาปรัชญาการเมือง*, หน้า 15.

¹⁶ Karl Kautsky, “Utopian socialism” in William Nelson (ed.) *Twentieth century interpretation of utopia : a collection of critical essays*, (Prentice Hall, Inc., Englewood Cliffs, N.J., 1968) pp.13-16 อ้างใน สมบัติ จันทร์วงศ์, *ตัวบท (the text) กับการเรียนการสอนวิชาปรัชญาการเมือง*, หน้า 15-16.

¹⁷ Richard Ashcraft, “Political theory and the problem of ideology” in *The journal of politics* Vol.42, 1982. pp. 687-705 อ้างใน สมบัติ จันทร์วงศ์, *ตัวบท (the text) กับการเรียนการสอนวิชาปรัชญาการเมือง*, หน้า 16.

ที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งเป็นการศึกษานอกเหนือจากผลงานของปรัชญาเมธีเพียงอย่างเดียว การศึกษาดังกล่าวนี้ เป็นการให้ความสำคัญกับ “บริบท” (Context) ที่เป็นสิ่งแวดล้อมของปรัชญาเมธี ในการศึกษาจึงจะต้องพิจารณาหลายประการ ตั้งแต่ตัวบท (Text) ซึ่งประวัติของปรัชญาเมธี รวมถึงสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม (ภาษาและวิธีการคิด) ในยุคสมัยที่มีการเขียนงานขึ้น เพื่อให้ทราบความเป็นจริงของยุคสมัยที่มีการเขียนงานขึ้นมา ให้ได้มากที่สุด ตามเป้าหมายของสำนักนี้ที่ต้องการทราบว่าผู้คนในยุคอื่นๆ มีความคิดเห็นทางการเมืองอย่างไร¹⁸

นอกจากแนวทางการตีความทั้ง 5 แนวทางที่กล่าวมาข้างต้น ยังมีแนวทางอื่นๆอีก ซึ่งไม่ได้มีการจำกัดว่าแนวทางใดถูกต้องที่สุดเพียงแนวทางเดียว โดยแนวทางต่างๆมีทั้งส่วนที่มีความสัมพันธ์ ใกล้เคียงกัน และแตกต่างกัน รวมทั้งการนำบริบท (Context) มาพิจารณาในการตีความด้วย ซึ่งแนวทางต่างๆนี้ ต่างมีการนำบริบทมาพิจารณาไม่มากก็น้อย ดังนั้น บริบท (Context) จึงมีความจำเป็นต่อการตีความสรรพสิ่ง (Hermeneutics)¹⁹ โดยในส่วนต่อไป จะได้กล่าวถึงความสำคัญของบริบท

บริบท (Context)

บริบท (Context) มาจากศัพท์ละติน “Contextus” ที่หมายถึง “ประกอบเข้าด้วยกัน” หรือ “เชื่อมเข้าด้วยกัน”²⁰ ซึ่งตามความหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาจะหมายถึง สิ่งทีล้อมรอบสรรพสิ่งที่เราสนใจ และช่วยอธิบายสิ่งนั้นจากความสัมพันธ์ของมัน โดยสิ่งทีอยู่รอบๆนั้น อาจเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับเวลา ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม ขบวนการรับรู้ อารมณ์ หรือทุกอย่าง ซึ่งจะมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “สิ่งแวดล้อม”(Environment) สภาพแวดล้อม (Milieu) ภูมิหลัง (Background)²¹

จากความหมายของบริบทที่ได้กล่าวไปแล้ว ทำให้เห็นว่าสรรพสิ่งต่างๆมีบริบทซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมล้อมรอบมันอยู่ โดยสรรพสิ่งต่างๆไม่สามารถอยู่ลอยๆ โดยปราศจากบริบทได้²² และในการจะทำความเข้าใจสรรพสิ่ง เข้าใจความหมายของเหตุการณ์ หรือตัวบทได้อย่างถูกต้องนั้น เรา

¹⁸ สมบัติ จันทรวงศ์, ตัวบท (the text) กับการเรียนการสอนวิชาปรัชญาการเมือง, หน้า 17.

¹⁹ เอกกมนต์ พรชูเกียรติ, ความเชื่อมโยงระหว่างหลักธรรมของพุทธศาสนากับแนวคิดปรัชญาสากลในเรื่องสิทธิมนุษยชน : ศึกษาผ่านงานของพุทธทาสภิกขุ, หน้า 13.

²⁰ ไชยันต์ ไชยพร, “ประวัติศาสตร์: วิถีแห่งความพยายามของมนุษย์ต่อความรู้ของเทพเจ้า,” วารสารอักษรศาสตร์ 19 : 2 (พ.ศ.-ศ.ศ.,2536), หน้า 1 อ้างใน เอกกมนต์ พรชูเกียรติ, ความเชื่อมโยงระหว่างหลักธรรมของพุทธศาสนากับแนวคิดปรัชญาสากลในเรื่องสิทธิมนุษยชน : ศึกษาผ่านงานของพุทธทาสภิกขุ, หน้า 14.

²¹ เรื่องเดียวกัน.

²² ไชยันต์ ไชยพร, “ประวัติศาสตร์: วิถีแห่งความพยายามของมนุษย์ต่อความรู้ของเทพเจ้า,” วารสารอักษรศาสตร์ 19 : 2 (พ.ศ.-ศ.ศ.,2536), หน้า 2 อ้างใน เอกกมนต์ พรชูเกียรติ, ความเชื่อมโยงระหว่างหลักธรรมของพุทธศาสนากับแนวคิดปรัชญาสากลในเรื่องสิทธิมนุษยชน : ศึกษาผ่านงานของพุทธทาสภิกขุ, หน้า 14.

ต้องนำสรรพสิ่งนั้น วางลงในบริบทของมัน กล่าวคือ “การที่เข้าใจสรรพสิ่งต่างๆอย่างคั้นนั้น เราจะต้องทำความเข้าใจมัน ในบริบทของมัน โดยเฉพาะเมื่อเราพยายามที่จะทำความเข้าใจในวัฒนธรรมอื่นนอกเหนือจากของเรา”²³ และในทางตรงกันข้ามหากเรานำสรรพสิ่งดังกล่าววางลงในที่ที่ไม่ใช่บริบทของมัน เราก็จะได้รับความหมายที่ผิดเพี้ยน ไม่ถูกต้อง หรืออาจหาความหมายไม่ได้เลย²⁴ ระดับของบริบท สามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ระดับ ดังนี้²⁵

1. Micro Context คือบริบทในระดับที่ย่อยที่สุด หมายถึงการพิจารณาบริบทในด้านการใช้ภาษา-คำต่างๆ รวมถึงบริบทส่วนตัวของตัวบุคคลผู้เขียนด้วย (Personal context) บุคคลแต่ละคนนั้นถือว่ามีปัจเจกภาพที่ถ่ายทอดมาในวิธีการใช้รักษาของเขาด้วย แต่ละคนก็มีรูปแบบ (Style) การเขียนแตกต่างกัน ซึ่งจำต้องใช้เทคนิคพิเศษในการศึกษา บริบทของภาษาเป็นสิ่งจำเป็นในการตรวจสอบข้อมูลว่าเป็นของผู้เขียนคนใดคนหนึ่ง และใช้ในการที่จะเข้าใจประโยคที่สำคัญๆ หรือบทที่สำคัญๆ ภายใต้บริบทของงานเขียนทั้งหมดของผู้เขียนแต่ละคน

2. Correlative Context คือ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับข้อมูล หรืองานที่เราต้องการศึกษา เช่น พุทธประวัติที่ได้มีการบันทึกไว้ การศึกษางานของท่านพุทธทาสภิกขุ จึงเป็นงานเขียนของนักวิชาการที่ทำการศึกษา ซึ่งหมายถึงเมื่อมีการตีความงานชิ้นนั้นย่อมอยู่ภายใต้บริบทของมันเอง ด้วยเหตุนี้การศึกษางานตามแนวความคิดในบริบทระดับนี้ จึงเป็นการตีความซ้อนการตีความหลายครั้งหลายครา เป็นการผสมผสานของบริบทในหลายยุคหลายสมัย

3. Macrocontext เป็นบริบทที่เกี่ยวกับเรื่องทีกว้างขวางครอบคลุม และมีลักษณะ impersonal ได้แก่ สภาพทางสังคมวัฒนธรรม หรือการถกเถียงระหว่างค่ายความคิด เช่น การศึกษางานปรัชญา หรือประวัติศาสตร์เอเธนส์ เราก็จำเป็นต้องพิจารณาบริบททางสังคม เศรษฐกิจการเมืองของชีวิตคนกรีกโบราณ

4. Metacontext บริบทนี้จะเข้าใจได้เมื่อเราพิจารณาถึงวิธีการตั้งคำถามของนักคิดในอดีต หรือวิธีการมองปัญหาของผู้บันทึกประวัติศาสตร์ ตลอดจนแนวทางการแก้หรือตอบคำถามที่ได้ถูกตั้งขึ้นมา เช่น ลักษณะเฉพาะของการตั้งคำถาม-คำตอบ ของปรัชญากรีกหรือของคนกรีกโดยทั่วไป

²³ ไชยันต์ ไชยพร, “ประวัติศาสตร์: วิธีแห่งความพยายามของมนุษย์ต่อความรู้ของเทพเจ้า,” *วารสารอักษรศาสตร์* 19 : 2 (พ.ศ.-ศ.ศ.,2536), หน้า 7 อ้างใน เอกกมนต์ พรชูเกียรติ, ความเชื่อมโยงระหว่างหลักธรรมของพุทธศาสนากับแนวคิดปรัชญาสากลในเรื่องสิทธิมนุษยชน : ศึกษาผ่านงานของพุทธทาสภิกขุ, หน้า 10.

²⁴ เรื่องเดียวกัน.

²⁵ ไชยันต์ ไชยพร, “ประวัติศาสตร์: วิธีแห่งความพยายามของมนุษย์ต่อความรู้ของเทพเจ้า,” *วารสารอักษรศาสตร์* 19 : 2 (พ.ศ.-ศ.ศ.,2536), หน้า 18 อ้างใน เอกกมนต์ พรชูเกียรติ, ความเชื่อมโยงระหว่างหลักธรรมของพุทธศาสนากับแนวคิดปรัชญาสากลในเรื่องสิทธิมนุษยชน : ศึกษาผ่านงานของพุทธทาสภิกขุ, หน้า 17-18.

หรือลักษณะของจีน ของอินเดีย หรือเมื่อนำกรีก อินเดีย จีน มาเปรียบเทียบพบลักษณะร่วมก็จะเข้า อยู่ภายใต้ metacontext บริบทดังกล่าวนี้ครอบคลุมกว้างขวางกว่า macrocontext

5.Meta-metacontext หรือ the universal หมายถึง บริบทสากล ที่พยายามนำเอาบริบท ทั้งหมดที่ได้กล่าวไปข้างต้นเข้ามารวมกันขึ้น เพื่อสร้างความเข้าใจให้เห็นลักษณะความเป็นสากล ทางความคิดของตัวบทหนึ่งๆ แต่บริบทในระดับนี้เป็นเพียงความใฝ่ฝันหรือภาพร่างของนักวิชาการ ต่างๆเท่านั้น

จากการคำนึงถึงบริบทในการตีความซึ่งมีอยู่หลายระดับนั้น แนวทางในการตีความแต่ละ อัน ก็จะคำนึงถึงบริบทมากขึ้นแตกต่างกันไป อย่างไรก็ตาม สรรพสิ่งต่างๆไม่สามารถที่จะหลุด จากบริบทได้ เช่นเดียวกับมนุษย์ที่ไม่สามารถปลอดจากอำนาจของบริบทได้อย่างแท้จริง เพราะ อย่างน้อยที่สุด ก็ต้องมีบริบทของผู้ศึกษา หรือตัวผู้ตีความ (Individual context) เพียงแต่ว่าผู้ศึกษาจะ ตระหนัก หรือรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า บริบทมีความสำคัญต่อการตีความ และไม่มี ทางที่จะตีความโดยปลอดจากอำนาจของบริบทได้อย่างแท้จริง โดยความสำคัญของบริบทจะมาก หรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับลักษณะของการตีความในแนวทางต่างๆ ว่าให้ความสำคัญกับบริบทมากน้อย เพียงใด²⁶

โดยสรุปแล้ว ในการตีความงานเขียนต่างๆ ไม่ว่าจะใช้แนวทางการตีความแบบใด “บริบท” จะมีอิทธิพลต่อการตีความเสมอ เพราะสรรพสิ่งต่างๆในโลกนี้ล้วนมีบริบทของตน และถึงแม้ว่าผู้ ตีความจะใช้แนวทางการตีความที่ไม่ให้ความสำคัญกับบริบท แต่อย่างน้อยการตีความที่เกิดขึ้นก็ เป็นการตีความที่ได้รับอิทธิพลจากบริบทในส่วนของตัวผู้ตีความ (Individual context) ซึ่งได้มี ประสบการณ์ ความคิด ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณีปฏิบัติต่างๆ ซึ่งก็ถือเป็นบริบทของผู้ ตีความนั่นเอง²⁷

ในการตีความสรรพสิ่ง เราจะต้องเข้าใจบริบท ยกตัวอย่างเช่น หากเราต้องการจะหา ความหมายที่แท้จริงในพระไตรปิฎก เราจะต้องทราบบริบทของการสังคายนา ประวัติศาสตร์ช่วง นั้น รวมถึงภาษาที่ใช้ด้วย²⁸ ดังนั้น ในงานศึกษานี้ ผู้เขียนจะใช้การตีความในแนวทางการวิเคราะห์ ตัวบทอย่างละเอียด (Close textual analysis) มาศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้าในพระสูตรต้นตปิฎก และศึกษาความคิดของนักคิดที่ปรากฏในงานเขียนเกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยพิจารณา ถึงคำจำกัดความและคำอธิบายต่างๆในตัวบทนั้น แม้จะมีการศึกษาวิเคราะห์ตัวบทเป็นสำคัญ แต่ก็

²⁶ ไชยันต์ ไชยพร, “ประวัติศาสตร์: วิธีแห่งความพยายามของมนุษย์ต่อความรู้ของเทพเจ้า,” วารสารอักษรศาสตร์ 19 : 2 (พ.ล.-ศ.ค.,2536), หน้า 24 อ้างใน เอกกมนต์ พรชุกเกียรติ, ความเชื่อมโยงระหว่างหลักธรรมของพุทธศาสนากับแนวคิดปรัชญาสากล ในเรื่องสิทธิมนุษยชน : ศึกษาผ่านงานของพุทธทาสภิกขุ, หน้า 20.

²⁷ เรื่องเดียวกัน.

²⁸ ไชยันต์ ไชยพร, Hermeneutics : ศาสตร์แห่งการตีความ, วารสารอักษรศาสตร์ 19 : 2 (พ.ล.-ศ.ค.,2536), หน้า 20.

ไม่ได้มองข้ามความสำคัญของบริบท โดยจะศึกษาโดยคำนึงถึงบริบทด้วย แต่จะเป็นเพียงบริบทที่กระทบต่อการตีความโดยตรง เช่นบริบทในระดับMicro context ของถ้อยคำต่างๆ บริบทในด้าน Correlative context อันเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลหรืองานที่เราต้องการศึกษา เช่นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่มีบันทึกในพระสุตตันตปิฎก และการศึกษางานของนักวิชาการที่มีการศึกษาเกี่ยวกับพระสูตรต่างๆในพระไตรปิฎก บริบทในระดับ Macro context เช่นสภาพวัฒนธรรมที่เป็นอยู่ของสังคมที่ตัวบทนั้นถือกำเนิด แต่การศึกษานี้จะให้ความสำคัญกับบริบทในฐานะเป็นส่วนประกอบของการพิจารณาในการตีความเท่านั้น

แนวคิดสิทธิมนุษยชน (Human Rights Concepts)

ความหมายของสิทธิมนุษยชน

Michael Hass ได้ให้ความหมายสิทธิมนุษยชนไว้ว่า “คือการมีเสรีภาพและความเสมอภาคในชีวิต และโอกาสที่จะได้รับการเติมเต็มความต้องการ ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม โดยถูกจำกัดเสรีภาพนั้นน้อยที่สุด”²⁹

ความหมายในที่นี้ ได้แสดงให้เห็นถึงการตระหนักและให้ความสำคัญต่อเสรีภาพ และความเสมอภาค รวมถึงโอกาสทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ที่ถูกจำกัดเสรีภาพน้อยที่สุด เมื่อดูพัฒนาการของสิทธิมนุษยชน และในปฎิญาสาทลฯ จะพบว่า ความเสมอภาคทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม คือการต่อสู้ทางอุดมการณ์ของฝ่ายสังคมนิยม จนได้รับการบรรจุไว้ในปฎิญาสาทลฯข้อที่ 22-27 และนำมาซึ่งการรับรองเสรีภาพ และความเสมอภาค ดังกล่าว

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ได้ให้ความหมายสิทธิมนุษยชนไว้ว่า หมายถึง “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล ที่ได้รับการรับรองหรือคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หรือตามกฎหมายไทย หรือตามสนธิสัญญาที่ประเทศไทยมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตาม”³⁰

ความหมายนี้เป็นการรับรองสิทธิมนุษยชน ตามแบบสมัยใหม่ ที่มีการรับรองและคุ้มครองโดยกฎหมายของแต่ละรัฐ โดยเฉพาะกฎหมายรัฐธรรมนูญ ซึ่งจะพบว่ามีการบัญญัติใน

²⁹ Michael Hass, *International human rights* (New York, Routledge, 2008), p. 3.

³⁰ หลักกฎหมายระหว่างประเทศทั่วไป เกี่ยวกับสนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชน (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, ม.ป.ป.), หน้า 3.

เรื่องของสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ไว้เป็นภาพรวม นอกเหนือจากกฎหมายที่บัญญัติไว้เป็นเรื่องราว และความหมายนี้ยังรวมถึงสนธิสัญญาที่ประเทศไทยเป็นภาคีอีกด้วย กรณีของปฏิญญาสากลฯ เป็นตัวอย่างหนึ่งที่ไทยมีพันธกรณีด้านสิทธิมนุษยชนในระดับระหว่างประเทศ

ศรีประภา เพชรหมี่ศรี กล่าวถึงสิทธิมนุษยชนไว้ว่า “สิทธิมนุษยชน หรือ Human Rights เป็นศัพท์ใหม่ที่เกิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่สอง สงครามโลกทั้งสองครั้งและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในระหว่างนั้น โดยเฉพาะการทำลายล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิวโดยนาซีเยอรมัน (holocaust) กระตุ้นเตือนให้ประเทศต่างๆทั่วโลกในขณะนั้นมองเห็นความจำเป็นที่จะต้องสถาปนาระบบและกลไกที่ตกลงยอมรับกัน ในอันที่จะปกป้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของทุกคน โดยมีหลักการพื้นฐานของแนวคิดสิทธิมนุษยชนว่าประกอบด้วย³¹

1) หลักการความเสมอภาค เสรีภาพ และการไม่เลือกปฏิบัติ กล่าวคือความเสมอภาคนั้นจะต้องไม่ใช่ความเหมือน (Sameness) แต่คือความหลากหลาย (Diversity) โดยการเน้นว่าความแตกต่างทั้งหลายนั้นจะต้องไม่ใช่สาเหตุให้เกิดการเลือกปฏิบัติ เช่นการเหยียดผิว การเลือกปฏิบัติต่อสตรี หรือต่อชนกลุ่มน้อย เป็นต้น

2) ในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์และสิทธิที่ได้รับ ซึ่งเป็นการเน้นถึงการมีสิทธิที่มีมาแต่กำเนิด มิได้เกิดจากการให้โดยองค์กรใดๆ ทั้งยังไม่ใช่สิ่งแปลกแยกจากตัวมนุษย์ ว่าไม่อาจยกสิทธิหรือสละได้ อีกทั้งคนอื่นก็ไม่อาจแย่งสิทธิไปจากเราได้

3) หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับผู้ทรงสิทธิและผู้คุ้มครองสิทธิ กล่าวคือ ผู้ทรงสิทธิ คือมนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะเป็นใครอยู่ในสถานะใด หรือปัจเจกทุกๆคนมีสิทธิมนุษยชน ซึ่งผู้ทรงสิทธิต่างมีหน้าที่เช่นหน้าที่ในระดับปัจเจกบุคคล ได้แก่การไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น ต้องเคารพสิทธิของผู้อื่นในชีวิตของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย กับหน้าที่ในระดับรัฐ เป็นการเคารพปกป้องมาตรฐานสิทธิมนุษยชน และทำให้สิทธิของประชาชนเป็นจริง

4) หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นสากลและลักษณะเฉพาะดังปรากฏในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งถือเป็นการประกาศเจตนารมณ์ในการรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์และเป็นเอกสารหลักด้านสิทธิมนุษยชนฉบับแรก ด้วยเหตุนี้สิทธิมนุษยชนจึงมีความเป็นสากลในการนำไปปรับใช้ คือสามารถนำไปใช้ได้กับทุกคนทุกประเทศ โดยไม่มีเส้นเขตแดนหรือความเป็นพลเมืองใดๆมาขวางกั้น

³¹ ศรีประภา เพชรหมี่ศรี, “แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน,” ใน *แนวคิดทางการเมืองและสังคม หน่วยที่ 8-15*, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2550), หน้า 159-168.

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948

อาจกล่าวได้ว่าด้วยความล้มเหลวของสันนิบาตชาติจนเกิดสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง และความโหดร้ายของการละเมิดสิทธิมนุษยชนจากการรุกราน รวมถึงการกระทำอาชญากรรมต่อมวลมนุษยชาติในประเทศต่างๆ โดยเฉพาะการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิวโดยนาซีเยอรมันและฟาสซิสอิตาลี รวมถึงการกระทำอาชญากรรมต่อมนุษยชาติในประเทศต่างๆที่ถูกยึดครอง โดยเฉพาะการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวจีนโดยทหารญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง อันถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งยุคมืดของสิทธิมนุษยชนนั้น เป็นแรงผลักดันให้เกิดการตระหนักและหาทางป้องกันมิให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อมวลมนุษยชาติขึ้นอีก จนนำมาสู่การจัดตั้งองค์การสหประชาชาติและมีการออกกฎบัตรแห่งสหประชาชาติขึ้นมา ทั้งนี้ความเป็นมาของกฎบัตรแห่งสหประชาชาตินั้น มีพัฒนาการมาจากกฎบัตรแอตแลนติก (Atlantic Charter) ที่มีอดีตนายกรัฐมนตรี วินสตัน เชอร์ชิล แห่งอังกฤษ (Winston Churchill) และอดีตนายกรัฐมนตรี แฟรงคลิน ดี. รูสเวลต์ (Franklin D. Roosevelt) แห่งสหรัฐอเมริกา ได้ร่วมกันผลักดันช่วงปี ค.ศ.1941 โดยมีใจความสำคัญตอนหนึ่งว่าควรจัดตั้งให้มี “ระบบความมั่นคงทั่วไปที่ถาวร” ขึ้น จนมีการประกาศใช้ปฏิญญาวอชิงตัน (Washington Declaration) หรือปฏิญญาสหประชาชาติ (United Nations Declaration) ช่วงปี ค.ศ.1942 กระทั่งช่วงใกล้สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองช่วงปี ค.ศ.1943 ประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และอดีตสหภาพโซเวียต จึงได้ร่วมกันประกาศจุดยืนว่าจะตั้งองค์การระหว่างประเทศขึ้นใหม่เพื่อวางกฎเกณฑ์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ต่อมาภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลงจึงมีการจัดตั้งองค์การสหประชาชาติขึ้นและมีการตรากฎบัตรแห่งสหประชาชาติ (UN Charter) ซึ่งมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม ค.ศ.1945³² อันถือเป็นพัฒนาการของสิทธิมนุษยชนในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ บทบัญญัติต่างๆในกฎบัตรสหประชาชาติ ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องของสิทธิมนุษยชนในประเด็นต่างๆ ดังนี้³³

-มาตรา 1 จุดมุ่งหมายทั้งหลายของสหประชาชาติ “เพื่อจะบรรลุถึงความร่วมมือระหว่างนานาชาติ เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการเคารพในสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นมูลฐานแก่บุคคลทั่วหน้ากัน โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างเรื่องเชื้อชาติ เพศ ภาษา หรือศาสนา”

-มาตรา 13 (1) สมัชชาทั่วไปแห่งสหประชาชาติ พึง “เริ่มศึกษารวมถึงแนะนำรับรองเพื่อจุดประสงค์ของการสนับสนุนความร่วมมือระหว่างประเทศในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม

³² สมพงษ์ ชุมาก, ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศยุคปัจจุบัน: ทศวรรษ 1990 และแนวโน้ม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 118-119.

³³ Julie A. Mertus, *The United nations and human rights*, p. 38.

การศึกษา และสุขอนามัย อีกทั้งช่วยเหลือให้เกิดการบรรลุด้านสิทธิมนุษยชนและอิสรภาพขั้นพื้นฐานทั้งหลายโดยปราศจากการแบ่งแยกทางเชื้อชาติ เพศ ภาษา หรือศาสนา ได้อย่างแท้จริง”

-มาตรา 55 รัฐสมาชิกทั้งหลายจะส่งเสริมมาตรฐานชีวิตความเป็นอยู่ขั้นสูงสุด การจ้างงานอย่างเต็มที่ และสภาพเงื่อนไขแห่งการพัฒนารวมถึงความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคม, การแก้ไขเศรษฐกิจ สังคม สุขอนามัย และปัญหาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงความร่วมมือทางวัฒนธรรมและการศึกษาระหว่างประเทศ, ความเป็นสากลในการเคารพและการปฏิบัติตามสิทธิมนุษยชนและอิสรภาพขั้นพื้นฐานทั้งหลายสำหรับทุกคนโดยปราศจากการแบ่งแยกทางเชื้อชาติ เพศ ภาษา หรือศาสนา

-มาตรา 56 “สมาชิกทั้งหมดให้คำมั่นด้วยตัวเขาเหล่านั้นว่า จะปฏิบัติตามทั้งในลักษณะของการร่วมกันและแยกกัน ในความร่วมมือกับองค์การ (สหประชาชาติ) เพื่อให้บรรลุผล (สามประการ) ที่กำหนดไว้ใน มาตรา 55”

-มาตรา 62 การมอบหมายหน้าที่ให้สภาเศรษฐกิจและสังคมดำเนินการ “ทำ หรือเริ่ม ทำการศึกษาและรายงานผลทั้งหลาย” และ “ทำการแนะนำรับรองเพื่อบรรลุผลในการส่งเสริมให้เกิดการเคารพ และปฏิบัติตามสิทธิมนุษยชนและอิสรภาพขั้นพื้นฐานทั้งหลาย”

-มาตรา 68 การมอบหมายอำนาจหน้าที่ให้คณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติ (UN Economic and Social Council : ECOSOC) จัดตั้งคณะกรรมการทั้งหลายเพื่อ “ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน”

-มาตรา 76 ทรัพย์สินทั้งหลายของสหประชาชาติ จะต้องถูกรวมเข้ากับเรื่องสิทธิมนุษยชน (ดินแดนหรือเขตยุทธศาสตร์ทั้งหลายที่อยู่ในความรับผิดชอบของสหประชาชาติ)

จากบทบัญญัติที่มุ่งเน้นเรื่องสิทธิมนุษยชนในกฎบัตรสหประชาชาติดังกล่าว โดยเฉพาะ มาตรา 68 ที่บัญญัติให้คณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติ แต่งตั้งคณะกรรมการทั้งหลายเพื่อส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ได้นำไปสู่การจัดตั้งคณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติ คณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชน และคณะกรรมการจัดทำร่างฯ จนนำมาสู่การบัญญัติหลักการแห่งปฏิญญาสากลฯ และประกาศใช้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948 ในเวลาต่อมา

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน (Commission on Human Rights) ซึ่งก่อตั้งด้วย ภรรยาของอดีตนายกรัฐมนตรีสหรัฐฯ เป็นประธาน (Mrs. Eleanor Roosevelt) และผู้แทนจากประเทศต่างๆ เช่น จีน คณะชาติ^{34*} ฝรั่งเศส เลบานอน ออสเตรเลีย เบลเยียม อดีตสหภาพโซเวียต** (ปัจจุบันเหลือเพียงประเทศรัสเซีย) ชิลี อียิปต์ อินเดีย ปานามา ฟิลิปปินส์ อังกฤษ อูรุกวัย อดีตกองพลเวีย เป็นต้น โดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนต่างทำหน้าที่ศึกษาและจัดทำเอกสารระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งก็คือปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในเวลาต่อมา คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนดังกล่าวได้แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำร่าง (Drafting Committee) ขึ้นมารองรับการดำเนินงาน ภายหลังจากจัดทำร่างปฏิญญาสากลฯ เสร็จสิ้นแล้ว ทางคณะกรรมการได้เสนอร่างปฏิญญาสากลฯ ต่อสมัชชาแห่งสหประชาชาติ และนำมาสู่การประกาศใช้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน โดยมติเห็นชอบของสมัชชาแห่งสหประชาชาติ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 โดยมีชาติที่ให้ความเห็นชอบ 48 ชาติ (รวมไทย) ไม่มีชาติสมาชิกใดคัดค้าน แต่งดออกเสียง 8 ชาติ คือ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ประเทศแอฟริกาใต้ และประเทศในกลุ่มอดีตเผด็จการคอมมิวนิสต์ 6 ประเทศ³⁵ ได้แก่ อดีตสหภาพโซเวียต อดีตโปแลนด์ (ปัจจุบันคือประเทศสาธารณรัฐเบลารุส) อดีตเชกโกสโลวาเกีย (ปัจจุบันแยกเป็นประเทศสาธารณรัฐเช็ก และประเทศสาธารณรัฐสโลวาเกีย) อดีตกองพลเวีย โปแลนด์ และยูเครน

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 เป็นเอกสารเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่สำคัญฉบับหนึ่งหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และหลังมีการก่อตั้งองค์การสหประชาชาติ ที่ชาติสมาชิกสมัชชาแห่งสหประชาชาติส่วนใหญ่ในขณะนั้นให้การรับรอง โดยผ่านการขบคิดและแก้ไขเพิ่มเติมจากชาติสมาชิกทั้งฝ่ายเสรีนิยมและฝ่ายสังคมนิยม โดยเฉพาะในหมู่คณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติห้าชาติ (สมาชิกถาวรห้าชาติ) อันได้แก่ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส อดีตสหภาพโซเวียต (ปัจจุบันเป็นรัสเซีย) และจีน (เผด็จการคอมมิวนิสต์) ซึ่งฝ่ายเสรีนิยมเน้นในสิทธิ

* อดีตจีนคณะชาติ มีผู้นำคือจอมพลเจียงไคเช็ค (บุตรเขยซุนยัตเซ็น) ผู้นำพรรคก๊กมินตั๋งเป็นประธานาธิบดีในขณะนั้น ปกครองแบบประชาธิปไตย แต่ภายหลังจีนได้เปลี่ยนการปกครองเป็นแบบคอมมิวนิสต์ซึ่งมีประธานเหมาเจ๋อตงเป็นผู้นำ จีนได้เปลี่ยนชื่อประเทศเป็นสาธารณรัฐประชาชนจีน (จีนแผ่นดินใหญ่) ปกครองแบบคอมมิวนิสต์ และได้เข้าไปเป็นหนึ่งในห้าสมาชิกคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติแทนอดีตจีนคณะชาติ ซึ่งใช้ชื่อประเทศว่าสาธารณรัฐประชาชนจีน (ไต้หวัน) ภายหลังจากจีนคณะชาติแพ้สงครามกลางเมืองให้กับพรรคคอมมิวนิสต์เมื่อปี ค.ศ. 1949 ได้ย้ายไปตั้งรัฐบาลที่เกาะฟอร์ (ไต้หวัน) จนถึงปัจจุบัน โดยอดีตจีนคณะชาติส่วนหนึ่ง (ขุนศึก เจ้าที่ดิน และครอบครัว) ได้เคลื่อนย้ายออกจากประเทศจีนเป็นครั้งแรกมายังภาคเหนือของไทยในนาม กองพล 93

** ปัจจุบันอดีตสหภาพโซเวียตได้ล่มสลายเป็น 1.รัสเซีย 2.เอสโตเนีย 3.ลัตเวีย 4.ลิทัวเนีย 5.เบลารุส 6.ยูเครน 7.อาร์เมเนีย 8.อาเซอร์ไบจาน 9.คาซัคสถาน 10.คีร์กีซสถาน 11.ทาจิกิสถาน 12.เติร์กเมนิสถาน 13.อุซเบกิสถาน 14.มอลโดวา 15.จอร์เจีย

³⁴ Michael Freeman, *Human rights*, p.35.

ทางการเมืองและสิทธิพลเมือง (Civil and Political Rights) เป็นหลัก ในขณะที่ฝ่ายสังคมนิยม เน้นในเรื่องของสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (Economic, Social and Cultural Rights)

ปฏิญญาสากลฯจึงเป็นเอกสารที่รวมเอาแนวคิดที่ว่าด้วยสิทธิทางการเมืองและพลเมือง เช่นอิสรภาพในความคิดเห็นและการแสดงออก การตระหนักรู้และความเชื่อทางศาสนา อิสรภาพจากการลงโทษ หรือได้รับผลปฏิบัติจากการทรมานที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรม สิทธิในการดำรงชีวิต เสรีภาพ และความมั่นคงของมนุษย์ สิทธิในทรัพย์สิน กับแนวคิดที่ว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เช่นสิทธิในการได้รับการศึกษา สิทธิในการทำงาน การได้รับค่าจ้างที่เป็นธรรม การมีวันหยุดพักผ่อน ความคุ้มครองจากการเลิกจ้าง ตลอดจนสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงาน (ความมั่นคงทางสังคม) รวมถึงสิทธิในการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในวิถีชีวิตทางวัฒนธรรม³⁶ เป็นต้น เข้าไว้ด้วยกัน อย่างไรก็ตามอย่างไรก็ดีข้อเสนอบางอย่างที่ฝ่ายสังคมนิยมได้เสนอ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในสังคมปัจจุบัน นั่นคือสิทธิในการขบถต่อต้านทรราช (Rights to Rebel Against) นั้น กลับไม่ได้รับการตอบสนองจากฝ่ายเสรีนิยมจนต้องตกไป³⁷

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน 1948 มีบทบัญญัติทั้งหมด 30 ข้อ โดยแนวคิดของฝ่ายเสรีนิยม ที่เน้นสิทธิของพลเมืองและการเมือง ปรากฏอยู่ในส่วนที่หนึ่งตั้งแต่คำปรารภจนถึงข้อที่ 21 ส่วนแนวคิดของฝ่ายสังคมนิยม ที่เน้นสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ปรากฏอยู่ในส่วนที่สองตั้งแต่ข้อที่ 22 ถึงข้อที่ 27 ส่วนข้อที่ 28-30 เป็นการกล่าวถึงหน้าที่และความรับผิดชอบต่อระเบียบสังคมและประชาชนระหว่างประเทศรวมถึงเน้นย้ำในสิทธิและเสรีภาพที่กล่าวไปทั้งหมด ทั้งนี้บทบัญญัติในปฏิญญาสากลฯเป็นการรับรองสิทธิพื้นฐานตามที่ได้กล่าวมา ดังปรากฏใจความอันสำคัญที่นำมาศึกษาเทียบเคียงกับคำสอนในพระสุตตันตปิฎก ดังนี้

คำปรารภที่หนึ่ง “โดยที่การยอมรับนับถือเกียรติศักดิ์ประจำตัว และสิทธิเท่าเทียมกันและโอนมิได้ของบรรดาสมาชิกทั้งหลายแห่งครอบครัวมนุษยเป็นหลักรวมเหตุแห่งอิสรภาพ และความยุติธรรม และสันติภาพในโลก³⁸”

³⁶ Michael Hass, *International human rights* (USA: Polity Press, 2002), p. 81.

³⁷ จรัญ โฆษณานันท์, *สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดน ปรัชญา กฎหมาย และความเป็นจริงทางสังคม*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2545), หน้า 292.

³⁸ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, *ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2550), หน้า 4.

คำปรารภที่สอง “โดยไม่นำพาและเหยียดหยามต่อมนุษยชน ยังผลให้มีการกระทำอย่างป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการละเมิดมโนธรรมของมนุษยชาติอย่างร้ายแรง และได้มีการประกาศว่า ปฏิญญาสูงสุดของสามัญชนได้แก่ความต้องการให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ในโลก ด้วยอิสรภาพในการพูดและความเชื่อถือ และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัวและความต้องการ³⁹”

โดยสรุปแล้ว คำปรารภที่หนึ่งและสอง แสดงให้เห็นถึงการตระหนักว่ามวลสมาชิกในองค์การสหประชาชาตินั้นมีความหลากหลายทางอุดมการณ์ ชาติพันธุ์ ศาสนา และวัฒนธรรม ตั้งแต่ยุคแรกเริ่มที่มีการก่อตั้ง ในด้านการปกครองแต่ละชาติสมาชิกก็มีการปกครองที่หลากหลาย เช่น ระบบเผด็จการทหาร ระบบเผด็จการคอมมิวนิสต์ ระบบประชาธิปไตย ระบบกษัตริย์ ระบบผู้นำชนเผ่าต่างๆ ในด้านชาติพันธุ์มีทั้งประเทศสมาชิกที่เป็นชาวตะวันตก ชาวแอฟริกา ชาวเอเชีย ในด้านศาสนาชาติสมาชิกทั้งหลายก็มีการนับถือศาสนาที่หลากหลายแตกต่างกันเช่นนับถือศาสนาคริสต์ ศาสนาพุทธ ศาสนาฮินดู ศาสนาอิสลาม ในด้านวัฒนธรรมเองแต่ละชาติสมาชิกต่างก็มีความหลากหลาย ประชาชนของชาติสมาชิกทั้งหลายจึงมีเกียรติศักดิ์และสิทธิอย่างเท่าเทียมกัน เพราะในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองนั้น ได้เกิดการรุกรานชาติยุโรปครั้งแรกด้วยการบุกโปแลนด์และเริ่มการรุกรานชาติยุโรปอื่นๆเป็นลำดับมาโดยนาซีเยอรมัน และทางเอเชียเองทหารญี่ปุ่นก็ได้รุกรานยึดครองเกาหลี จีน และชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงออสเตรเลีย การรุกรานดังกล่าวได้ทำให้เกิดภาวะไร้ซึ่งความยุติธรรม อิสรภาพ และสันติภาพ เพราะประชาชนในประเทศที่ถูกรุกรานทั้งหลายต่างถูกละเมิดในเกียรติและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ โดยเฉพาะการเหยียดหยามในความเป็นมนุษย์ด้วยคำว่าชาติพันธุ์ เช่นการเหยียดหยามชาวยิว โดยนาซีเยอรมัน การเหยียดหยามชาวจีน ชาวเกาหลี ชาวตะวันตกโดยทหารญี่ปุ่น การเหยียดหยามทั้งหลายนี้นำมาซึ่งปฏิบัติการแห่งการทำลายล้างมนุษยชาติในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง เช่นการจับกุมคุมขัง การทรมาน การทดลองมนุษย์ด้วยอาวุธเชื้อโรคต่างๆ และการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิวโดยนาซีเยอรมัน และการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวจีนโดยทหารญี่ปุ่น สภาพการณ์ต่างๆเหล่านี้ทำให้เกิดความหวาดกลัวและการเช่นฆ่า การทรมาน ที่มนุษย์ไม่พึงกระทำต่อมนุษย์อย่างป่าเถื่อนโหดร้าย สภาพความโหดร้ายในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองทำให้เกิดความหวาดกลัวในหมู่ชาติพันธุ์ที่ถูกกดขี่ถูกละเมิดเหยียดหยาม ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลง มวลชาติสมาชิกสหประชาชาติจึงได้บัญญัติหลักการที่ค้ำประกันเกียรติศักดิ์ ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ รวมถึงห้ามการกระทำต่อกันอย่างป่าเถื่อนโหดร้ายอันผิดมนุษยธรรม และให้ชาติสมาชิกที่เข้าร่วมปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนให้การรับรองว่าประชาชนในประเทศสมาชิกจะมีชีวิตอยู่อย่างมีอิสรภาพในการแสดงความคิดเห็น

³⁹ เรื่องเดียวกัน

และความเชื่อถือ และอิสรภาพจากความหวาดกลัว และความต้องการพื้นฐานปัจจัย 4 ซึ่งรัฐบาลของแต่ละชาติสมาชิกต้องจัดการดูแลในความเป็นอยู่และการรักษาความมั่นคงปลอดภัยให้กับประชาชนของตน

ข้อ 1 “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมามีอิสระ และเสมอภาคกันในเกียรติศักดิ์และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมีมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการศรัทธา⁴⁰”

โดยสรุปหลักการตามข้อที่ 1 นี้แสดงให้เห็นเห็นอิทธิพลความคิดของประเทศฝ่ายเสรีนิยมที่เป็นชาติสมาชิกที่เคยถูกประเทศอย่างนาซีเยอรมันรวมถึงทหารญี่ปุ่น รุกรานและกระทำการร้ายๆ โดยไม่คำนึงในความเป็นมนุษย์ด้วยกัน⁴¹ ซึ่งบทบัญญัตินี้แสดงให้เห็นว่ามนุษย์นั้นต่างเกิดมามีอิสระภาพ และต่างก็มีความเสมอภาคในเกียรติศักดิ์ อีกทั้งต่างก็มีสิทธิโดยเฉพาะสิทธิแห่งความเป็นมนุษย์ มนุษย์ทั้งหลายนั้นต่างเกิดเป็นมนุษย์ที่มีเหตุผล และมีมโนธรรม ความมีเหตุผลและความมีมโนธรรมแสดงให้เห็นว่า มนุษย์นั้นก่อนจะกระทำการสิ่งใดก็ตาม จะใช้เหตุผลและมีมโนธรรมในการขบคิดตัดสินใจก่อน รวมถึงความเชื่อในอิสรภาพและความเสมอภาคของมนุษย์ที่เกิดมานั้น มนุษย์จึงพึงปฏิบัติต่อกันอย่างมีศรัทธาหรืออย่างฉันทันพี่น้อง เพราะในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ความเชื่อแห่งความเป็นมนุษย์ที่เกิดมาต่างมีความเสมอภาคและอิสรภาพนั้น ไม่ได้รับการเคารพหรือเชื่อจากฝ่ายนาซีเยอรมัน หรือแม้แต่จากฝ่ายทหารญี่ปุ่นเอง เพราะนาซีเยอรมันและทหารญี่ปุ่นนั้น ต่างมองว่าชาติพันธุ์ของตนเป็นชาติพันธุ์ที่สูงส่ง ส่วนชาติพันธุ์อื่นนั้นเกิดมาด้อยค่าและต่ำกว่าชาติพันธุ์ตน แนวคิดความเชื่อเหล่านี้จึงนำมาสู่การปฏิบัติต่อคนชาติพันธุ์อื่นอย่างไม่เคารพในความเป็นมนุษย์ด้วยกัน

ข้อ 2 (1) “ทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพบรรดาที่กำหนดไว้ในปฏิญญานี้ โดยปราศจากความแตกต่างไม่ว่าชนิดใดๆ ดังเช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา การคิดเห็นทางการเมืองหรือทางอื่น เผ่าพันธุ์แห่งชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่นๆ⁴²”

โดยสรุปหลักการ ข้อ 2 (1) นี้ เป็นการรับรองสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองให้มีความเท่าเทียมกัน โดยแสดงให้เห็นว่าทุกคนนั้นต่างมีสิทธิและอิสรภาพ โดยไม่ยึดเอาความแตกต่างทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ ว่าต่างประกอบด้วยหลากหลายชาติพันธุ์ไม่ว่าจะเป็นคนเอเชีย คนตะวันตก คนแอฟริกา และส่วนประกอบแยกย่อยภายในก็มีความหลากหลาย

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

⁴¹ Michael Hass, *Human rights*, p. 37.

⁴² คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, *ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน*, หน้า 12.

ทางชาติพันธุ์ไปอีก เช่น เป็นคนไทย คนจีน คนญี่ปุ่น คนอังกฤษ คนฝรั่งเศส คนแอฟริกาใต้ ฯลฯ ในเรื่องของผิวก็เช่นกันประชาชนในแต่ละชาติสมาชิกต่างก็มีทั้งคนผิวดำ คนผิวเหลือง คนผิวขาว ในเรื่องของเพศก็ประกอบด้วยเพศหญิง เพศชาย ทางภาษาเองก็ประกอบด้วยผู้ที่พูดภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส ภาษาญี่ปุ่น ภาษาชนเผ่าในแอฟริกา ฯลฯ ในเรื่องของความคิดเห็นทางการเมือง โดยเฉพาะความคิดเห็นที่ต่างไปจากคนอื่นจะต้องไม่เป็นที่ถูกนำมาอ้างว่าขัดกับคนส่วนใหญ่ในสังคม อันอาจนำมาซึ่งการละเมิดสิทธิและอิสรภาพในการแสดงความคิดเห็น ดังกรณีการปราบปรามผู้ชุมนุมประท้วงขับไล่อดีตรัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุข (เช่นอดีตเช็กโกสโลวะเกีย บัลแกเรีย ฮังการี โรมานี อิตาลียุโรปตะวันออก) การปราบปรามการชุมนุมประท้วงขับไล่ทหารเผด็จการคอมมิวนิสต์จีน (เช่นทิเบต จีนเจียน) การปราบปรามผู้ชุมนุมและชนกลุ่มน้อยในพม่า การปราบปรามผู้ชุมนุมประท้วงในตะวันออกกลาง (เช่นจอร์แดน บาห์เรน) การปราบปรามผู้ชุมนุมประท้วงในแอฟริกาตอนบน (เช่นลิเบีย อียิปต์ โมร็อกโก) รวมถึงปราบปรามกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วงเสื้อเหลือง เสื้อแดง ในประเทศไทย เป็นต้น ในส่วนของเผ่าพันธุ์แห่งชาติหรือสังคมเอง ก็แสดงให้เห็นว่ากลุ่มคนส่วนใหญ่จำเป็นต้องเคารพสิทธิและอิสรภาพของคนส่วนน้อย จะต้องไม่กีดกันไม่เลือกปฏิบัติโดยมองกันที่ฐานะความร่ำรวย ชาติกำเนิด และสถานะอื่นๆ บทบัญญัตินี้จึงแสดงให้เห็นถึงการคำนึงถึงสิทธิและอิสรภาพต่างๆ โดยไม่แบ่งแยกกีดกัน หรือเลือกปฏิบัติจากการมองที่ความแตกต่างจากตน ดังที่นาซีเยอรมันหรือทหารญี่ปุ่นได้กระทำต่อคนชาติอื่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง

ข้อ 5 “บุคคลใดๆจะถูกรุขาน หรือได้รับผลปฏิบัติ หรือการลงโทษ ที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรมหรือต่ำช้าไม่ได้”⁴³

โดยสรุปหลักการในข้อนี้แสดงให้เห็นถึงการตระหนักต่อการปฏิบัติต่างๆอันละเมิดสิทธิแห่งความเป็นมนุษย์ ที่มีการปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายตั้งแต่อดีตกระทั่งปัจจุบัน⁴⁴ ไม่ว่าจะเป็นการถูกรุขาน หรือได้รับผลปฏิบัติ หรือการลงโทษที่โหดร้ายทารุณ เช่นที่เกิดขึ้นในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ที่นาซีเยอรมันและทหารญี่ปุ่นได้กระทำต่อประชาชนของประเทศอื่น ไม่ว่าจะเป็นการทรมาณด้วยการทดลองอาวุธเชื้อโรความมนุษย์จะทนขีดความทรมาณทางร่างกายได้นานแค่ไหน การกักขังไว้ในสภาพที่อยู่แออัดยัดเยียดตามค่ายทหารต่างๆ การปฏิบัติต่อเชลยสงครามด้วยการบังคับทำงานต่างๆ การลงโทษด้วยการมัดกับต้นไม้ มัดไว้หลักไม้ หรือช่วยกันจับไว้ แล้วแข่งขัน

⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

⁴⁴ Michael Hass, *Human rights*, p. 37.

ใช้ดาบปลายปืนตีแทงทางร่างกาย หรือแข่งกันตัดศีรษะเหยื่อ หรือการจับสตรีชาวจีนไม่ว่าเด็ก ผู้ใหญ่มัดไว้กับเก้าอี้ในร่างเปลือยเปล่าแล้วรุมข่มขืนรุมโทรมด้วยจำนวนทหารญี่ปุ่นหลักสิบถึง หลักร้อยคน เมื่อข่มขืนเสร็จก็ใช้ดาบซามูไรแทงหน้าท้อง เจียนเต้านม หรือใช้ดาบปลายปืน หรือ โลหะตีแทงอวัยวะเพศของสตรีที่ถูกข่มขืน หรือใช้น้ำกรดราด ใช้น้ำมันราดแล้วจุดไฟเผาทั้ง เป็น เพื่อให้เหยื่อสตรีทั้งหลายที่ถูกข่มขืนได้ตายอย่างทุกข์ทรมาน โดยทหารญี่ปุ่นในช่วง สงครามโลกครั้งที่สอง ด้วยเหตุนี้การเน้นในหลักการดังกล่าว จึงเป็นการให้ความสำคัญกับสิทธิว่า ด้วยความมั่นคงและความสมบูรณ์แห่งความเป็นมนุษย์ โดยคำนึงถึงความมั่นคงปลอดภัยใน ร่างกายและชีวิตของมนุษย์ แต่อย่างไรก็ดีในแต่ละประเทศก็อาจมีวิธีปฏิบัติโดยเฉพาะบทลงโทษ ทางกฎหมายที่อาจขัดกับหลักการในปฏิญญาสากลดังกล่าว เช่น บางประเทศในตะวันออกกลาง (เช่นซาอุดีอาระเบีย) ยังคงมีโทษประหารชีวิตด้วยการตัดศีรษะ การลงโทษประหารชีวิตด้วยการ ขุดดินฝังร่างกายให้โผล่มาแค่ศีรษะแล้วให้ประชาชนปาด้วยก้อนหินจนตาย (เช่นอิหร่าน) บาง ประเทศในเอเชีย (เช่นสิงคโปร์) ยังคงมีบทลงโทษด้วยการฉีดยาด้วยหาว หรือการพกพวยาสเสพติด ในปริมาณไม่มากอย่างก็งูชาก็อาจถูกศาลสิงคโปร์ลงโทษด้วยการประหารชีวิตโดยไม่ให้ออกาสใน การกลับตัวอีกครั้ง

ข้อ 18 “ทุกคนมีสิทธิในอิสรภาพแห่งความคิด มโนธรรม และศาสนา สิทธินี้รวมถึง อิสรภาพในการที่จะประกาศศาสนา หรือความเชื่อของตนโดยการสอน การปฏิบัติ สักการบูชา และการประกอบพิธีกรรม ไม่ว่าจะโดยลำพังตนเอง หรือประชาคมร่วมกับผู้อื่น และเป็น การสาธารณะ หรือส่วนบุคคล⁴⁵”

โดยสรุปหลักการในข้อนี้เป็นการรับรองสิทธิพลเมืองว่าด้วยเสรีภาพในการแสดง ความคิดเห็น การนับถือศาสนา แต่ก็อาจพบกับปัญหาเพราะในขณะที่มีการรับรองสิทธิและเสรีภาพทาง ความเชื่อของศาสนานี้ แต่บางศาสนาอาจไม่เคารพในสิทธิมนุษยชน จึงอาจขัดแย้งกับหลักปฏิญญาสากลข้อนี้⁴⁶ เช่นหลักคำสอนของศาสนาฮินดูในประเทศอินเดียที่มีคำสอน ดังความเชื่อบางอย่าง เช่นแบ่งชนชั้นวรรณะเป็นสี่วรรณะ โดยมีวรรณะศูทรเป็นวรรณะที่ต่ำด้อยสุด นอกจากนี้หากมี การแต่งข้ามวรรณะแล้วก็ทำให้เกิดเป็นวรรณะจัณฑาลซึ่งไร้คุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์เช่นกัน ความเชื่อทางศาสนาอิสลามของกลุ่มมุสลิมหัวรุนแรงก็เช่นกัน ที่อาจมีการดูถูกเหยียดหยามผู้ที่ กราบไหว้บูชารูปปั้นเคารพ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ด้วยการเรียกว่าเป็นพวกนอกรีต (ผู้ที่ไม่นับถือ อิสลาม) โดยใช้คำพาดูถูกว่าเป็นพวก กาเฟท และมุนาเฟท นอกจากนี้หากความคลั่งศาสนาต่อผู้ที่

⁴⁵ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน, หน้า 28.

⁴⁶ Michael Hass, Human rights, p. 38.

ไม่นับถือศาสนาอิสลามนี้รุนแรงมากกว่าการดูถูกทางจิตใจและคำพูด ก็อาจถึงขั้นทำให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยเฉพาะทางร่างกายและชีวิต เช่นการใช้มีดและอาวุธรุมทำร้ายฆ่าฟันคนต่างศาสนาในอินโดนีเซีย รวมถึงการจับตัวประกันมาตัดศีรษะเพื่อสร้างความสยดสยองกับคนต่างศาสนา อีกทั้งในส่วนของประเทศที่ปกครองในระบอบเผด็จการคอมมิวนิสต์ทั้งหลายก็อาจไม่เคารพในสิทธิเสรีภาพการนับถือศาสนาของประชาชน เป็นต้น

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948 ตามที่ได้หยิบยกมาเสนอเทียบเคียงต่อการศึกษาครั้งนี้ เป็นหลักการในส่วนที่ว่าด้วยสิทธิ เสรีภาพ ในร่างกายในชีวิต ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ เสรีภาพในการแสดงความคิด ความเชื่อ ความเสมอภาคโดยไม่แบ่งแยกชาติ ชั้นวรรณะ ผิว เพศ ฯลฯ ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้จะเกิดประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติในการเคารพ และตระหนักถึงสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคทั้งหลาย ที่มนุษย์ต่างพึงมีและปฏิบัติต่อกัน โดยเฉพาะความโหดร้ายป่าเถื่อนในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ที่หลักการทั้งหลายเหล่านี้ถูกเพิกเฉย และมวลมนุษยชาติต่างถูกปฏิบัติอย่างไม่คำนึงหรือเคารพในสิทธิทางร่างกาย ชีวิต เสรีภาพ และความเสมอภาค เกียรติศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ด้วยเหตุนี้การบัญญัติหลักการดังกล่าวจึงเป็นแนวทางแบบแผนการปฏิบัติในหมู่ชาติสมาชิกว่าหลักการเหล่านี้จะได้รับการเคารพและปฏิบัติอย่างจริงจัง แต่อย่างไรก็ดีหลักการดังกล่าวก็อาจไม่ประสบผลสำเร็จอย่างสมบูรณ์ เนื่องจากหลักการในปฏิญญาสากลฯอาจไม่มีผลกับประเทศที่ไม่ได้เข้าร่วมเป็นภาคี โดยไม่สนใจต่อการเคารพหรือตระหนักในสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ที่ประชาชนในประเทศของตนพึงได้รับ อีกทั้งหลักการในปฏิญญาสากลฯสำหรับชาติสมาชิกในยุโรปหรือในอเมริกาเหนือซึ่งเป็นพลเมืองที่ย้ายถิ่นฐานจากยุโรปไปตั้งรกราก ต่างก็มีแบบแผนการปฏิบัติที่เป็นไปร่วมกัน เพราะโดยพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาต่างมีส่วนร่วม เช่นมรดกจากอาณาจักรโรมัน อิทธิพลความเชื่อทางศาสนาคริสต์ อิทธิพลทางความคิดของนักปรัชญายุคแสงสว่าง การปฏิวัติอุตสาหกรรม การเมืองการปกครองแบบเสรีประชาธิปไตย ภูมิหลังร่วมกันเหล่านี้ทำให้การปฏิบัติหรือการเคารพต่อหลักการในปฏิญญาสากลฯจึงเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ในขณะที่ชาติสมาชิกในทวีปอื่นๆ เช่นในเอเชีย และแอฟริกา อาจกล่าวได้ว่าต่างมีภูมิหลังร่วมกันเพียงสิ่งเดียวนั้นคือการเคยตกเป็นอาณานิคมของเจ้าอาณานิคมในยุโรปและอเมริกา ส่วนประวัติศาสตร์ความเป็นมาร่วมกันอื่นๆ แต่ละประเทศต่างก็มีความแตกต่างหลากหลายกัน เช่นในทวีปแอฟริกา มีความหลากหลายของชนเผ่าต่างๆ มีภาษาพูดที่แตกต่างกันไปตามชนเผ่า มีการรบพุ่งแย่งชิงอำนาจกันทั้งภายในประเทศและกับเพื่อนบ้าน ในทวีปเอเชียเอง ชาติสมาชิกทั้งหลายต่างก็มีความแตกต่างหลากหลายกันทางชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา กฎหมาย วัฒนธรรม ในด้านภาษาคือ

มีทั้งประเทศที่พูดภาษาอังกฤษ ภาษาอาหรับ ภาษาจีน ภาษาไทย ภาษาญี่ปุ่น ฯลฯ ในด้านศาสนา ก็มีทั้งประเทศที่นับถือศาสนาคริสต์ ศาสนาพุทธ ศาสนาฮินดู ศาสนาอิสลาม และลัทธินิกายอื่นๆ อีกมากมาย ทางด้านกฎหมายก็มีทั้งประเทศที่ใช้กฎหมายอิสลาม ใช้กฎหมายแบบจารีตประเพณี โดยมีคณะลูกขุน (Common Law) ใช้กฎหมายแบบลายลักษณ์อักษร (Civil Law) ทางการเมือง การปกครองก็มีทั้งประเทศที่ปกครองแบบประชาธิปไตย แบบเผด็จการทหาร แบบเผด็จการคอมมิวนิสต์ แบบกษัตริย์ ทางวัฒนธรรมก็มีความแตกต่างหลายหลายตามอิทธิพลความเชื่อที่ได้รับการสืบทอดกันมาในแต่ละประเทศ การรู้ภูมิหลังประวัติความเป็นมาร่วมกันของชาติสมาชิกในแถบเอเชีย และแอฟริกาตัวเอง ทำให้การเคารพ การปฏิบัติตามหลักการในปฏิญญาสากลฯ อาจเป็นไปได้คนละทิศคนละทางตามแต่ละประเทศจะเคารพปฏิบัติกันเอง

ภูมิหลังความเป็นมาร่วมกันดังกล่าวถือเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ทำให้การปฏิบัติตามหลักการแห่งปฏิญญาสากลฯ อาจได้รับการเพิกเฉย ขาดความจริงจังในการนำมาปรับใช้ รวมถึงการที่ปฏิญญาสากลฯ เป็นเพียงหลักการ หรือระเบียบแบบแผนที่ขาดอำนาจในการบังคับ ลงโทษ ชาติสมาชิกที่ไม่ปฏิบัติตาม การเคารพและปฏิบัติตามหลักการดังกล่าวจึงต้องอาศัยความจริงใจของชาติสมาชิกเป็นหลัก ซึ่งก็มักจะพบกับปัญหาในการนำมาใช้ในทางปฏิบัติ ดังจะเห็นได้จากกรณีของจีน ที่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนของประชาชนในประเทศทิเบต ด้วยการส่งกำลังทหารเผด็จการคอมมิวนิสต์จีนเข้ารุกรานและยึดครองประเทศทิเบตเข้าเป็นส่วนหนึ่งของจีน โดยมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อประชาชนชาวทิเบตตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน รวมถึงยังมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อประชาชนในซินเจียงอีกด้วย นอกจากนี้ในกรณีของรัฐบาลเผด็จการทหารพม่าก็เช่นกัน ที่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อผู้ชุมนุมประท้วง และชนกลุ่มน้อย ในกรณีของประเทศอินโดนีเซียก็มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยเฉพาะต่อคนต่างชาติพันธุ์ ต่างศาสนา ที่ผิดแผกแตกต่างไปจากคนอินโดนีเซียที่นับถือศาสนาอิสลาม หรือแม้แต่ในกรณีของประเทศไทยเอง แม้ว่าประเทศไทยจะเป็นหนึ่งในชาติสมาชิกผู้สนับสนุนปฏิญญาสากลฯ นับแต่มีการลงมติรับรองการประกาศใช้มา แต่ไทยก็เป็นหนึ่งในตัวแสดงแห่งการละเมิดสิทธิมนุษยชนมาโดยตลอดกระทั่งปัจจุบันเอง

อย่างไรก็ดีปฏิญญาสากลฯ ฉบับนี้ก็ถือเป็นเอกสารที่รับรองสิทธิมนุษยชนที่เป็นทางการฉบับแรกที่บรรดามนุษยชาติต่างได้ร่วมกันขบคิดและวางธรรมเนียมในการปฏิบัติต่อกัน โดยเก็บเอาประสบการณ์ความโหดร้ายที่มนุษย์ไม่พึงกระทำต่อมนุษย์ด้วยกันในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองมาเป็นบทเรียน และค้นหาวิธีการต่างๆ เพื่อมิให้เกิดเหตุการณ์เช่นนั้นขึ้นอีก แม้ว่าจะขาดอำนาจบังคับ แต่การเริ่มต้นด้วยการก้าวเท้าเดินในก้าวแรก ยังดีกว่าการยืนนิ่งอยู่กับที่โดยเพิกเฉยกับความโหดร้าย ป่าเถื่อน การละเมิดสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ทั้งหลายที่ปรากฏต่อหน้าคน จึงถือเป็นก้าวเล็กๆ ก้าวแรกที่ยิ่งใหญ่ และจะเป็นก้าวต่อไปแห่งความแน่วแน่มั่นคงในการเคารพ

และตระหนักว่า สิทธิมนุษยชนไม่ได้เป็นเรื่องของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ต้องเผชิญโชคชะตาของเขาตามลำพัง แต่คือสิทธิแห่งความเป็นมนุษย์ที่มนุษยชาติทุกคนต้องร่วมกันหาทางแก้ไขและป้องกันไม่ให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนขึ้นบนโลกใบนี้

ปฏิกิริยาสากลๆ แม้จะมีการประกาศใช้มาเป็นเวลากว่าครึ่งศตวรรษแล้ว แต่ก็ต้องประสบกับปัญหาต่างๆ เช่น

- การเน้นสิทธิของปัจเจกมากกว่าส่วนรวม

- ปัญหาความขัดแย้งทางอุดมการณ์ในช่วงสงครามเย็นที่ต่างฝ่ายไม่ยอมให้อีกฝ่ายมีบทบาทหรืออิทธิพลในการบัญญัติหลักการตามแนวทางของตน โดยเฉพาะฝ่ายเสรีนิยม อีกทั้งต่างใช้สิทธิมนุษยชนในการโฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda) ในขณะที่ต่างเป็นผู้มีส่วนในการละเมิดสิทธิมนุษยชน เช่น กลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์มีการละเมิดสิทธิมนุษยชน (เช่น การรุกรานอัฟกานิสถาน) ส่วนยุโรปและสหรัฐอเมริกาเองก็สนับสนุนระบอบการปกครอง (เผด็จการ ฯลฯ) ที่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศต่างๆ หรือไม่ก็ใช้ข้ออ้างเรื่องสิทธิมนุษยชนในการเข้าไปแทรกแซงประเทศต่างๆ ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม โดยเฉพาะทางด้านการทหาร โดยซ่อนเร้นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจทางพลังงาน เช่น ก๊าซธรรมชาติ น้ำมัน ไข่เบื้องหลัง นอกจากนี้ ในอดีตแม้ฝ่ายสัมพันธมิตรจะยกเรื่องอาชญากรรมต่อมนุษยชาติที่ฝ่ายอักษะที่มีนาซีเยอรมัน และญี่ปุ่น เป็นตัวแสดงหลักในการละเมิดสิทธิมนุษยชน แต่ฝ่ายสัมพันธมิตร โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา ก็เป็นอีกตัวแสดงในเวทีโลกที่กระทำอาชญากรรมต่อมนุษยชาติเช่นกัน ดังกรณี การทิ้งระเบิดปรมาณูลงเมืองฮิโรชิมา และนางาซากิ ด้วยอคติทางชาติพันธุ์ด้วยการเลือกทิ้งปรมาณูกับญี่ปุ่นแทนที่จะทิ้งปรมาณูลงประเทศเยอรมนีด้วย เพราะญี่ปุ่นเป็นชาติพันธุ์ผิวเหลืองในขณะที่เยอรมันเป็นชนชาติผิวขาวด้วยกัน⁴⁷ รวมถึงเพื่อทดสอบหลักการด้านประสิทธิภาพและผลของระเบิดปรมาณูในทางปฏิบัติ ทั้งที่ญี่ปุ่นไม่มีศักยภาพในการต่อสู้ทางการทหารแล้ว เช่น การทิ้งระเบิดปรมาณู (ลิตเติลบอย) ในเมืองฮิโรชิมาซึ่งเป็นเมืองหนาแน่น กับการทิ้งปรมาณู (แฟตบอย) ลงในเมืองนางาซากิที่เป็นเมืองตั้งอยู่ท่ามกลางหุบเขาเพื่อดูแลสุขภาพของการทำลายว่าจะมีประสิทธิภาพในภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกันนี้อย่างไร การที่สหรัฐฯ ใช้ระเบิดนาปาล์มหรือระเบิดเพลิง และการทิ้งระเบิดเคมีต่างๆ (ฝนเหลือง) ลงตามหมู่บ้าน หรือเทือกเขาทั้งหลาย ที่สงสัยว่าจะเป็นที่หลบซ่อนของชาวเวียดนาม ในช่วงสงครามเวียดนาม นอกจากนี้ยังมีกรณีของฝรั่งเศสที่ให้ความสนับสนุนแก่ชนเผ่าฮูตู ช่วงที่มีการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวทุทซีในรวันดา เป็นต้น

⁴⁷ ส. สิวรักษ์, *ลોકธรรมาสังคมสงฆ์*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ยูววิทยา, 2544), หน้า 82.

-ปัญหาเรื่องอำนาจอธิปไตย ที่แต่ละชาติสมาชิกไม่มีความจริงจังในการปฏิบัติตามปฏิญญาสากลโดยมองว่าหากปฏิญญาสากลฯ มีความสำคัญเหนืออำนาจอธิปไตยของตนแล้ว ตนก็จะเสียอำนาจในการตัดสินใจและดำเนินนโยบายต่างๆตามแนวทางของตน ซึ่งปัญหาดังกล่าวทำให้ปฏิญญาสากลฯ มีสภาพเป็นเพียงจารีตประเพณีระหว่างประเทศที่ไม่มีสภาพบังคับใช้ (Sanction) กล่าวคือไม่มีบทลงโทษต่อรัฐที่ไม่ปฏิบัติตามปฏิญญาสากลฯ

-การวิจารณ์ว่า องค์การสหประชาชาติที่ผลักดันให้เกิดปฏิญญาสากลฯ ก็เป็นไปได้เพียงสมมติระหว่างประเทศ รวมถึงความไม่จริงจังในการผลักดันหรือปฏิบัติตามปฏิญญาสากลฯ ดังจะพบว่าภายหลังมีการประกาศใช้ปฏิญญาสากลฯ ต้องรอประมาณ 20 ปี ถึงจะมีการรับรองกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ในปี ค.ศ.1966 และต้องรอประเทศสมาชิกให้สัตยาบันครบ 35 ประเทศตามที่กำหนด ก็ล่วงนานมาถึงปี ค.ศ.1976 จึงให้สัตยาบันครบและมีผลบังคับใช้ โดยกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจฯ มีผลบังคับใช้ 3 ม.ค.1976 และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองฯ มีผลบังคับใช้ 23 มี.ค. 1976⁴⁸

-ความไม่จริงจังในการรับรองสิทธิบางอย่าง เช่น สิทธิในการขบถ ต่อต้าน การกดขี่ ของทรรราช ที่ฝ่ายสังคมนิยมได้เสนอ ซึ่งในสังคมนิยมปัจจุบันสิทธินี้เป็นสิทธิที่มองข้ามไม่ได้ ดังจะพบเห็นการลุกฮือของประชาชนขึ้นมาประท้วงต่อต้านรัฐบาลต่างๆทั่วโลก แต่เมื่อไม่มีการรับรองสิทธิดังกล่าว การประท้วงต่อต้านของประชาชน ก็มักจะพบกับการนำกฎหมายความมั่นคงต่างๆมาจัดการกับผู้ชุมนุมประท้วง ซึ่งเป็นเรื่องที่ยอมข้ามไม่ได้ เพราะแม้แต่ จอห์น ลีค ซึ่งเป็นนักปรัชญาฝ่ายเสรีนิยมเองก็ยังกล่าวถึงสิทธิของประชาชนในการล้มล้างรัฐบาลที่ชั่วร้ายได้

-การถูกวิจารณ์ว่าเป็นแนวคิดสิทธิมนุษยชนตามเป็นแนวคิดของตะวันตก และละเลยระบบจักรวรรดินิยม โดยชาติส่วนใหญ่ที่รับรองปฏิญญาในขณะนั้นเป็นประเทศจากยุโรป อเมริกาเหนือ และอเมริกาใต้ โดยมีส่วนน้อยที่เป็นชาติจากแอฟริกาและเอเชีย นอกจากนี้หลักการในปฏิญญาสากลเป็นของชาติเสรีนิยมเสียเป็นส่วนใหญ่เช่นมีบทบัญญัติที่รับรองสิทธิพลเมืองและการเมืองตั้งแต่ข้อที่ 1-21 ส่วนแนวคิดสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ของฝ่ายสังคมนิยมมีเพียงข้อที่ 22-27

-การขัดกันในการปฏิบัติตามหลักการในปฏิญญาสากลฯ เช่น ในหลายประเทศอาจเคารพสิทธิในที่พักอาศัย (ข้อ 13) แต่ไม่เคารพสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น (ข้อ 19) ส่วนสิทธิทางเศรษฐกิจและสังคมเอง ก็ประสบปัญหาในทางปฏิบัติโดยเฉพาะในประเทศยากจนทั้งหลายมักกล่าวอ้างว่าตนไม่มีทรัพยากรมากพอที่จะทำให้เกิดสิทธิดังกล่าวได้อย่างทั่วถึง

⁴⁸ จรัญ โฆษณานันท์, สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดน ปรัชญากฎหมายและความเป็นจริงทางสังคม, หน้า 307.

ถึงแม้ว่าปฏิญญาสากลฯ จะประสบกับปัญหาต่างๆในการนำมาใช้ แต่ก็ถือได้ว่าเป็นเอกสารที่รับรองสิทธิมนุษยชนเพื่อมวลมนุษยชาติอย่างเป็นทางการที่สำคัญฉบับหนึ่งในปัจจุบัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความต้องการที่จะให้มวลมนุษยชาติอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และมีผลในการออกกฎหมายระหว่างประเทศต่างๆตลอดมา เช่นกฎหมายระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนกว่า 200 ฉบับนั้น มีประมาณ 65 ฉบับที่มีรากฐานจากปฏิญญาสากลฯ⁴⁹ นอกจากนี้ปฏิญญาสากลฯ ยังเป็นแหล่งอ้างอิงของการเคลื่อนไหวทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ในการต่อสู้กับการกดขี่ ความไร้ยุติธรรมต่างๆ อนุสัญญาคาม สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของเขาทั้งหลาย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴⁹ Michael Hass, Human rights, p. 36.

บทที่ 3

แนวคิดสิทธิมนุษยชนในพระสูตรตันตปิฎก

ในบทนี้จะเป็นการนำเสนอคำสอนในพระสูตรตันตปิฎก แบ่งออกเป็น 3 ส่วน โดยส่วนที่ 1 จะกล่าวถึงความที่มาและความหมายของพระไตรปิฎก และพระสูตรตันตปิฎก ส่วนที่ 2 จะนำเสนอเทียบเคียงหลักคำสอนที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948 และส่วนที่ 3 เป็นการนำเสนอเทียบเคียงคำสอนที่อาจไม่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948

ส่วนที่ 1 ความเป็นมาและความหมายของพระไตรปิฎก

นิยามพระไตรปิฎก (Pali Canon / Tipitaka)

คำว่า “ไตรปิฎก” เป็นศัพท์ที่มาจากภาษาสันสกฤตว่า “ไตรปิฎก” (ไตร-ปิ-ตะ-กะ) ซึ่งตรงกับภาษาบาลีคำว่า “เตปิฎก” (เต-ปิ-ตะ-กะ) “ไตร” ในภาษาสันสกฤต (หรือ “เต” ในภาษาบาลี) แปลว่า สาม ส่วนคำว่า “ปิฎก” (เป็นคำพ้องทั้งสันสกฤตและบาลี) แปลว่า “ตะกร้า” ความหมายของคำว่า “ไตรปิฎก” (หรือ “เตปิฎก”) จึงแปลว่า “สิ่งอันเนื่องมาจากตะกร้าสามใบ” อีกนิยาม “ไตรปิฎก” มาจาก ไตร (3) + ปิฎก (ตำรา คัมภีร์ หรือกระจัด คือภาชนะที่เก็บรวมสิ่งของ) แปลว่า ตำราหรือคัมภีร์ทั้งสาม หรือคัมภีร์ที่เป็นเหมือนกระจัดรวมคำสอนไว้เป็นพวงๆ 3 คัมภีร์¹ พระไตรปิฎก มีเนื้อความทั้งหมด 84,000 พระธรรมขันธ์ (ฉบับหลวงพิมพ์อักษรไทยมี 45 เล่ม) แบ่งเป็น พระวินัยปิฎก 21,000 พระธรรมขันธ์ พระสูตรตันตปิฎก 21,000 พระธรรมขันธ์ พระอภิธรรมปิฎก 42,000 พระธรรมขันธ์² โดยแบ่งเป็นหมวดหมู่ดังนี้

1. พระวินัยปิฎก ได้แก่ประมวลระเบียบข้อบังคับสำหรับภิกษุและภิกษุณี ดังนี้⁴
 - มหาวีถังค์ ว่าด้วยวินัยที่เป็นหลักใหญ่ของภิกษุ
 - ภิกษุณีวิถังค์ ว่าด้วยวินัยที่เป็นหลักใหญ่ของภิกษุณี
 - มหาวรรค ว่าด้วยกำเนิดภิกษุสงฆ์ และระเบียบความเป็นอยู่ และกิจการของภิกษุสงฆ์

¹ เมตตานัน โท ภิกขุ, เหตุเกิด พ.ศ.๑, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แปลนพรีนดิงจำกัด, 2548), หน้า 31.

² พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กองทุนสนทนาธรรมนำสุข, 2543), หน้า 72.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 91.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 73.

- จุลลวรรค ว่าด้วยระเบียบความเป็นอยู่ และกิจการของภิกษุสงฆ์ เรื่องของภิกษุณี และสังคายนา

- บริวาร ว่าด้วยคู่มือถามตอบซักซ้อมความรู้พระวินัย

2. พระสุตตันตปิฎก (หรือพระสูตร) ได้แก่ประมวลพระธรรมเทศนา ประวัตติและเรื่องราวต่างๆ ซึ่งจะขอแยกกล่าวในส่วนที่ว่าด้วยพระสุตตันตปิฎก

3. พระอภิธรรมปิฎก ได้แก่ประมวลหลักธรรม และคำอธิบายที่เป็นเนื้อหาวิชาล้วนๆ ดังนี้⁵

- ัมมสังคณี ว่าด้วยการแจกนับธรรมที่จัดรวมเป็นหมวด เป็นประเภท
- วิภังค์ ว่าด้วยการอธิบายธรรมแต่ละเรื่อง แยกแยะออก ชี้แจงวินิจฉัยโดยละเอียด
- ชาติคถา ว่าด้วยการสงเคราะห์ข้อธรรมต่างๆ เข้าในชั้นๆ อยคนะ ชาติ
- ปุคคลบัญญัติ ว่าด้วยการบัญญัติความหมายบุคคลประเภทต่างๆ ตามคุณธรรมที่มี
- กถาวัตถุ ว่าด้วยการแถลงและวินิจฉัยทัศนะของนิกายต่างๆ สมัยตติยสังคายนา
- ยมก ว่าด้วยการยกข้อธรรมขึ้นวินิจฉัย โดยตอบคำถามที่ตั้งข้อนกันเป็นคู่ๆ
- ปิฎฐาน ว่าด้วยการอธิบายปัจจัย คือลักษณะความสัมพันธ์เนื่องอาศัยกัน 24 แบบ

ประวัติการทำสังคายนา (อินเดีย ศรีลังกา พม่า ไทย โดยไม่นับของมหายาน) ดังนี้

- การสังคายนาครั้งที่ 1 (อินเดีย) เป็นการสังคายนาในเรื่องธรรมและวินัย เกิดขึ้นภายหลังพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานได้ 3 เดือน โดยมีพระมหากัสสปะเป็นผู้ริเริ่ม และมีพระอรหันต์จำนวน 500 รูป เข้าร่วมประชุมกันในถ้ำสัตตบพณคูหา ภูเขาเวภาระ ใกล้กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ โดยมีพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นองค์อุปถัมภ์ พระมหากัสสปะเป็นทั้งประธานและองค์บุงจา (ผู้ซักถาม) มีพระอุบาลีเป็นผู้วิสันนาพระวินัยทั้งหมด ใช้เวลา 7 เดือนจึงเสร็จสิ้น มูลเหตุที่ทำให้มีการสังคายนาครั้งแรกนี้ เนื่องจากภายหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้มีพระชราชื่อพระสุภทัตะ (สุภทัต วุฑฒบรพชิต) กล่าวถ้อยคำดูหมิ่นพระพุทธเจ้าเมื่อทราบข่าวการปรินิพพานว่า “ดีแล้ว หมดคนคอยห้ามว่าอันนี้ก็ไม่ได้ อันนั้นก็ไม่ได้ ต่อไปนี้พวกเราเป็นอิสระ ทำอะไรได้ตามใจชอบ” พระมหากัสสปะเกรงว่าหากไม่รวบรวมคำสอนไว้แล้ว พระวณะของพระพุทธเจ้าอาจจะไม่สามารถดำรงอยู่หรือตั้งมั่นอยู่ได้ ภายหลังการสังคายนาครั้งที่ 1 นี้ ทำให้เกิดพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทขึ้น

⁵ เรื่องเดียวกัน

⁶ พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์, *ผู้ค้นพบพุทธภูมิ*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่บริษัท เค.เอส.พี.การพิมพ์จำกัด, 2552),

ซึ่งยึดถือหลักคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าคือพระธรรมวินัยที่ได้สังคายนากันไว้⁷นี้ด้วยการท่องจำ และถือตามนั้นอย่างเคร่งครัด⁷

-การสังคายนาครั้งที่ 2 เกิดขึ้นที่วาฬิการาม เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี อินเดีย ประมาณ 100 ปี หลังพุทธปรินิพพาน (พ.ศ.100) ประการ หรือข้อประพดีย์ย่อหย่อน 10 ประการ ทางพระวินัยของพระภิกษุวัชชีบุตรกลุ่มหนึ่ง เช่น ควรเก็บเกลือไว้ในเขาสัตว์เพื่อรับประทานได้ ควรฉันอาหารยามวิกาลได้ ควรรับเงินทองได้ เป็นต้น โดยมีพระเจ้ากาลาโศกราช (พระราชโอรสของพระเจ้าสุเสนาคะ) แห่งกรุงปาฏลิบุตร แคว้นมคธ เป็นผู้อุปถัมภ์ และมีพระเถระผู้ใหญ่ที่เข้าร่วมทำสังคายนาครั้งนี้ได้แก่ พระสัพพกามี พระสาฬหะ พระอุชชโสภิตะ พระวาสภคามิกะ พระเววตะ พระสัมภุตตะ สาณวาสี พระยสะ กากัณทกบุตร และพระสุมนะ โดยสี่รูปแรกเป็นชาวปาจีนกะ ส่วนสี่รูปหลังเป็นชาวปาฐา โดยมีพระเววตะทำหน้าที่เป็นประธานคอยซักถาม พระสัพพกามีเป็นผู้นำในการวิสันษาข้อวินัย มีพระสงฆ์มาประชุมร่วมกัน 700 รูป ใช้เวลานาน 8 เดือนจึงเสร็จสิ้น และมีผลให้ภิกษุวัชชีบุตรถูกขับออกจากคณะสงฆ์ประมาณ 10,000 รูป⁸ ต่อมาหลังจากนั้นสงฆ์ได้แตกออกเป็นนิกายต่างๆถึง 18 นิกาย เช่น นิกายมหาสังฆิกะ (นิกายของภิกษุที่ถูกขับออกจากคณะสงฆ์) นิกายอาจรียวาท นิกายอันธกะ นิกายเอกวยหาริกะ นิกายโลโกตตราวาทิน นิกายโคกุกิยะ นิกายพหุสุตติยะ นิกายปรัชญาปติวาทิน นิกายใจติยคีรี อปรเสถิยะ อุตตรเสถิยะ นิกายอุตตรปละ นิกายเวตุลลกะ เป็นต้น แต่ภายหลังนิกายเหล่านี้ได้เสื่อมไปตามกาลเวลา⁹

-การสังคายนาครั้งที่ 3 เกิดขึ้นที่วัดอโศการาม เมืองปาฏลิบุตร อินเดีย สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ประมาณ 200 ปีหลังพุทธปรินิพพาน (ประมาณ พ.ศ.235) โดยมีพระโมคคลีบุตร ดิสนเถระ เป็นประธาน ได้ปรารภเรื่องเดียรฉัตรหรือนักบวชต่างศาสนาปลอมมาบวชในพุทธศาสนา เพราะเห็นแก่ลาภสักการะ และเพื่อบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาทำให้เกิดความแตกสามัคคีในหมู่สงฆ์ จนพระเจ้าอโศกมหาราชมีบัญชาให้จับเดียรฉัตรปลอมมาบวชประมาณ 60,000 รูปเหล่านั้น ลี้กไปจนหมด จากนั้นจึงได้ทำการสังคายนาพระไตรปิฎก โดยมีพระสงฆ์มาประชุมร่วมกันนาน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷ เมตตานัน โท ภิกขุ, เหตุเกิด พ.ศ.1, หน้า 32.

⁸ พระมหาประคณ คุณธมโม, “การแตกแยกนิกายในพระพุทธศาสนา,” วารสารปัญญาจักขุ 9, 52 (ธันวาคม 2550 - มกราคม 2551): 15.

⁹ พระราชธรรมนิเทศ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542), หน้า 177-192.

9 เดือนจึงแล้วเสร็จ และได้สร้างเจดีย์ 84,000 แห่ง เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองก่อนเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยการส่งสมณทูตไปยังดินแดนต่างๆ¹⁰

-การสังคายนาครั้งที่ 4 เมื่อปี พ.ศ. 238 ที่อุปัราคม เมืองอนูราชปุระ ศรีลังกา¹¹ โดยมีพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ กษัตริย์แห่งลังกาเป็นองค์อุปถัมภ์ มีพระมหินทเถระเป็นประธาน พระอรหันต์เถระเป็นผู้สวดบททวนหรือตอบข้อซักถามด้านพระวินัย มีพระอรหันต์เข้าร่วม 38 รูป พระเถระผู้จดจำพระไตรปิฎกอีก 962 รูป การสังคายนาครั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อให้พระพุทธศาสนาตั้งมั่นคงในศรีลังกา ใช้เวลา 10 เดือน จึงแล้วเสร็จ¹²

-การสังคายนาครั้งที่ 5 เมื่อปี พ.ศ. 433 (บางหลักฐานว่า พ.ศ.450) ที่อาโลกลินสถาน มตเลชนบท ศรีลังกา¹³ โดยมีพระเจ้าวิภูฏคามณีอภัย เป็นองค์อุปถัมภ์ พระรักขิตมหาเถระเป็นประธานและผู้ซักถามพระธรรมวินัย พระติสสเถระเป็นผู้ตอบข้อซักถาม และมีพระสงฆ์ที่เป็นพระอรหันต์ พระสงฆ์ปุถุชน เข้าร่วมกว่า 1,000 รูป ใช้เวลานาน 1 ปีจึงแล้วเสร็จ มูลเหตุในการสังคายนาครั้งนี้เนื่องจากเกรงว่าวิธีการท่องจำที่เคยปฏิบัติกันมาอาจมีข้อผิดพลาดง่ายเพราะความจำของผู้บวชเรียนอาจจะเสื่อมถอยลง จึงมีการจารึกพุทธวจนะพร้อมคำอธิบายพระไตรปิฎก (อรรถกถา) ด้วยภาษามคธ อักษรบาลี ลงในใบลานเป็นครั้งแรก และถือเป็นพระไตรปิฎกลายลักษณ์อักษรฉบับแรกของพระพุทธศาสนา¹⁴

-การสังคายนาครั้งที่ 6 เมื่อปี พ.ศ.956 ที่โหลปราสาท เมืองอนูราชปุระ (ศรีลังกา) เนื่องจากพระพุทธโฆสเถระ ซึ่งเป็นพระมหาเถระชาวชมพูทวีปที่มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก และเป็นปราชญ์ทางบาลีและพุทธศาสนา เห็นว่าคัมภีร์อรรถกถาแห่งพระไตรปิฎกที่มีอยู่สมบูรณ์นั้น แต่เป็นภาษาสิงหล อยู่ในลังกาทวีป จึงเดินทางไปยังกาทวีปเพื่อแปลและเรียบเรียงคัมภีร์อรรถกถาจากภาษาสิงหลเป็นภาษามคธ เพื่อจะได้เป็นต้นตอภาษา (ภาษาที่มีแบบแผน) สอดคล้องกับพระไตรปิฎก โดยมีพระเจ้ามหายานามเป็นองค์อุปถัมภ์ พระพุทธโฆสเถระ (พระพุทธโฆษาจารย์) เป็นประธาน ใช้เวลานาน 1 ปี จึงแล้วเสร็จ¹⁵

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁰ วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, มูลเหตุการณ์สังคายนาพระไตรปิฎก [ออนไลน์], 2 ธันวาคม 2553.
แหล่งที่มา www.crs.mahidol.ac.th

¹¹ สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ 16 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 11.

¹² วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, มูลเหตุการณ์สังคายนาพระไตรปิฎก [ออนไลน์], อ้างแล้ว.

¹³ เมตตานัน โท กิกขุ, เหตุเกิด พ.ศ.1, หน้า 33.

¹⁴ วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, มูลเหตุการณ์สังคายนาพระไตรปิฎก [ออนไลน์], อ้างแล้ว.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน.

-การสังคายนาคั้งที่ 7 เมื่อปี พ.ศ.1587 ที่โศภปราสาท เมืองอนูราชปุระ (ศรีลังกา) มูลเหตุในการสังคายนาคั้งนี้เนื่องจากคณะสงฆ์อันมีพระมหากัสสปเถระเป็นประธาน และทางบ้านเมืองอันมีพระเจ้าปรักกมพาหุเป็นประมุข ต่างเห็นว่าคัมภีร์พระไตรปิฎกซึ่งเรียกว่าปาลินั้น เป็นภาษามคธ อักษรบาลี และคัมภีร์อธิบายพระไตรปิฎกหรืออรรถกถาที่ได้แปลและเรียบเรียงเป็นภาษามคธอันเป็นต้นตอภาษาสอดคล้องกับพระไตรปิฎกแล้ว แต่คัมภีร์อธิบายอรรถกถาที่เรียกว่า ฎีกา และคัมภีร์อธิบายฎีกาที่เรียกว่า อนุฎีกา นั้น ยังมีได้แปลและเรียบเรียงเป็นภาษามคธ โดยยังเป็นภาษาสิงหลบ้าง เป็นภาษาสิงหลปะปนกับภาษามคธบ้าง จึงเห็นควรให้แปลและเรียบเรียงเป็นภาษามคธให้หมด เพื่อให้เป็นต้นตอภาษา (ภาษาที่มีแบบแผน) เช่นเดียวกับคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์อรรถกถา โดยมีพระเจ้าปรักกมพาหุเป็นองค์อุปถัมภ์ พระมหากัสสปเถระเป็นประธาน และกรรมการสงฆ์กว่า 1,000 รูป ใช้เวลา 1 ปี จึงแล้วเสร็จ¹⁶

-การสังคายนาคั้งที่ 8 เมื่อปี พ.ศ. 2020 ที่วัดโพธาราม เมืองนพสิริกร เชียงใหม่ โดยมีพระเจ้าติโลกราช หรือพระเจ้าศิริธรรม จักรวรรดิติลกราช เจ้าเมืองเชียงใหม่เป็นองค์อุปถัมภ์ พระธรรมทินมหาเถระเป็นประธาน พร้อมพระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิหลายร้อยรูป มาร่วมกันชำระอักษรในพระไตรปิฎก ใช้เวลา 1 ปี จึงแล้วเสร็จ¹⁷

-การสังคายนาคั้งที่ 9 เมื่อปี พ.ศ. 2408 ที่รัตนปุระ (ศรีลังกา) โดยพระทิกขทุเวสิริสุ่มังคะ ใช้เวลานาน 5 เดือนจึงแล้วเสร็จ ซึ่งเป็นการสังคายนาภายในกันเองของศรีลังกา¹⁸

-การสังคายนาคั้งที่ 10 เมื่อปี พ.ศ.2331 ที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ กรุงเทพมหานคร (ปัจจุบันคือวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์) เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พร้อมด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังมโหสถเสนาบดี มีพระราชศรัทธาจะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคง และเห็นว่าพระไตรปิฎกมีข้อผิดพลาดคลาดเคลื่อนมาก โดยมีพระพุทธรยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 เป็นองค์อุปถัมภ์ สมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน และมีพระสงฆ์ 218 รูป พร้อมราชบัณฑิตอุบาสิก (ผู้ช่วยเหลือ) 32 คน ช่วยกันชำระพระไตรปิฎก จากนั้นได้ทำการจารึกลงในใบลานด้วยอักษรขอม ใช้เวลา 5 เดือนจึงแล้วเสร็จ¹⁹

-การสังคายนาคั้งที่ 11 เมื่อปี พ.ศ.2414 ในสมัยพระเจ้ามินดง ที่เมืองมันตะเลย์ (พม่า) มีพระภิกษุสงฆ์เข้าร่วมประชุม 2,400 รูป ใช้เวลา 5 เดือนจึงแล้วเสร็จ โดยมีการจารึกเป็นอักษรพม่าลงบนแผ่นหินอ่อนจำนวน 729 แผ่น²⁰

¹⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน.

¹⁸ สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, หน้า 11.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

-การสังคายนาครั้งที่ 12 เมื่อปี พ.ศ.2431 ที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร ในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครองราชย์ 25 ปี มูลเหตุในการสังคายนาครั้งนี้เนื่องจากทรงเห็นว่าพระไตรปิฎกที่จารึกด้วยอักษรขอมในใบลานเมื่อปี พ.ศ. 2331 (สังคายนาครั้งที่ 10) นั้น ยากต่อการอ่านเพื่อทำความเข้าใจ และยังไม่มั่นคง อีกทั้งยังมีจำนวนมากยากแก่การรักษา จึงมีพระราชศรัทธาให้พิมพ์พระไตรปิฎกเป็นเล่มแบบฝรั่งขึ้นมา โดยคัดลอกอักษรขอมในคัมภีร์ใบลานเป็นอักษรไทย แล้วนำมาชำระแก้ไข พิมพ์เป็นเล่มหนังสือรวม 39 เล่ม เริ่มชำระและพิมพ์ตั้งแต่ พ.ศ. 2431 - พ.ศ.2436 จำนวน 1,000 ชุด โดยมีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นองค์อุปถัมภ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เมื่อครั้งดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส และสมเด็จพระสังฆราช เมื่อครั้งยังเป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์เป็นประธาน และมีพระสงฆ์เข้าร่วมเป็นสังคีติการกสงฆ์จำนวน 110 รูป ใช้เวลา 6 ปี จึงแล้วเสร็จ²¹

-การสังคายนาครั้งที่ 13 ระหว่างวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2497 - 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2499 ได้มีการสังคายนาในพม่าอีกครั้ง โดยมีการตรวจสอบหลักฐานจากที่มาของคัมภีร์พระไตรปิฎกจากประเทศที่นับถือพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทด้วยกันทั้งหมด มูลเหตุในการสังคายนาครั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อพิมพ์พระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นอักษรพม่า จากนั้นได้แจกจ่ายไปยังประเทศต่างๆ²²

-การสังคายนาครั้งที่ 14 เมื่อปี พ.ศ. 2530 ที่พระตำหนักสมเด็จพระวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร มูลเหตุในการสังคายนาครั้งนี้เนื่องจากสมเด็จพระสังฆราชเห็นว่าคัมภีร์พระไตรปิฎกมีข้อผิดพลาดเคลื่อนอยู่ จากความประมาทพลาดพลั้งในการคัดลอกและตีพิมพ์กันมา จึงเห็นควรให้ทำการสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจสอบชำระให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ และตีพิมพ์ขึ้นเป็นที่เฉลิมพระเกียรติยศในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ปี พ.ศ. 2530 โดยมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเป็นองค์อุปถัมภ์ พร้อมด้วยรัฐบาลอันมี พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี และมีสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก (วาสนมหาเถระ) เป็นประธาน ใช้เวลานาน 2 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 - พ.ศ.2530 จึงแล้วเสร็จ²³

²¹ วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, มูลเหตุการณสังคายนาพระไตรปิฎก [ออนไลน์], อ้างแล้ว.

²² เมตตานัน โท กิกขุ, เหตุเกิด พ.ศ.1, หน้า 33.

²³ วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, มูลเหตุการณสังคายนาพระไตรปิฎก [ออนไลน์], อ้างแล้ว.

การชำระ การจารึก และการพิมพ์พระไตรปิฎกในประเทศไทย มีขึ้นสี่สมัย ดังนี้²⁴

-สมัยที่หนึ่ง ชำระและจารึกลงในใบลาน กระทำที่เมืองเชียงใหม่ สมัยพระเจ้าติโลกราช ประมาณ พ.ศ.2020

-สมัยที่สอง ชำระและจารึกลงในใบลาน กระทำที่กรุงเทพฯ สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่1 พ.ศ.2331

-สมัยที่สาม ชำระและจารึกลงในใบลาน กระทำที่กรุงเทพฯ สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่5 พ.ศ.2431- พ.ศ.2436 นับเป็นครั้งแรกที่มีการตีพิมพ์เป็นเล่ม หนังสือด้วยอักษรไทย จบละ 39 เล่ม

-สมัยที่สี่ ชำระและพิมพ์เป็นเล่ม กระทำที่กรุงเทพฯ สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่7 พ.ศ.2468 - พ.ศ.2473 เป็นการตีพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับสมบูรณ์ อุทิศถวายพระราชกุศลแด่รัชกาลที่ 6 เรียกว่าพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ มีจำนวนจบละ 45 เล่ม อันเป็นหลักในการจัดแบ่งเล่มพระไตรปิฎกในไทยสืบมา

อรรถกถา

มีความเป็นมาคือเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสแสดงคำสอนแล้ว คำสอนส่วนที่ยากแก่การเข้าใจ ก็จะมีพระสาวกผู้ใหญ่ หรืออาจารย์คอยแนะนำชี้แจงและช่วยตอบข้อสงสัย (นอกจากการไปทูลถามพระพุทธเจ้าโดยตรง) คำอธิบายและคำตอบที่สำคัญๆจึงมีการถ่ายทอดต่อกันมาควบคู่กับพระไตรปิฎกด้วย โดยมีการจารึกอรรถกถาไปพร้อมกับพระไตรปิฎก คือเป็นลายลักษณ์อักษรลงในใบลานเป็นครั้งแรกที่ศรีลังกา ช่วงปี พ.ศ.450 (บ้างว่า พ.ศ.435) เดิมนั้นเป็นภาษาสิงหลภายหลังได้เปลี่ยนมาใช้ภาษาบาลีจนถึงปัจจุบัน²⁵ นอกจากนี้ยังมีคัมภีร์ที่ใช้อธิบายอรรถกถาหรือขยายความต่อจากอรรถกถาเรียกว่า ฎีกา และคัมภีร์ที่อธิบายขยายความของฎีกาอีกทีหนึ่งเรียกว่า อนุฎีกา²⁶

นิกายเถรวาทและมหายาน

ทั้งนี้การสืบสายศาสนาจะแยกกันคนละทาง ตลอดจนภาษาที่รองรับคัมภีร์ทางศาสนา กล่าวคือ ฝ่ายเถรวาท หรือศาสนาพุทธที่ ไทย พม่า ลังกา เขมร ลาว นับถือ จะใช้ภาษาบาลี ในขณะที่ฝ่ายมหายาน หรือศาสนาพุทธ ที่ ญี่ปุ่น จีน ทิเบต ฉวน เกาหลี นับถือ จะใช้ภาษาสันสกฤต ในอดีตนั้น (ประมาณ พ.ศ. 100) สงฆ์ได้แตกออกเป็นนิกายต่างๆดังได้กล่าวไปตอนต้น ซึ่งภายหลังแต่ละ

²⁴ สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, หน้า 17.

²⁵ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้, หน้า 92-93.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 97.

นิกายได้เสื่อมไปตามกาลเวลา ในประเทศไทยเองสมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีนิกายแยกออกมาอีกเป็นมหานิกาย ธรรมยุตนิกาย ต่อมาเกิดนิกายใหม่ๆเพิ่มขึ้น เช่นธรรมนิกาย และสันติอโศก ตามที่พบเห็นกันในปัจจุบัน

นियามพระสุตตันตปิฎก (Suttantapitaka)

พระสุตตันตปิฎก คือพระธรรมเทศนา คำบรรยาย อธิบายธรรมต่างๆ ที่ตรัสยกย่องให้เหมาะกับบุคคลและโอกาส ตลอดจนบทประพันธ์ เรื่องเล่า และเรื่องราวทั้งหลายที่เป็นชั้นเดิมในพระพุทธศาสนา แบ่งเป็น 5 นิกาย เรียกย่อหรือหัวใจว่า ที ม ส อ ขุ ได้แก่ ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย และขุททกนิกาย²⁷ โดยมีรายละเอียดดังนี้²⁸

1)ทีฆนิกาย แปลว่า หมวดยาว หมายถึงหมวดที่รวบรวมพระสูตรขนาดยาวไว้ส่วนหนึ่ง ไม่ปนกับพระสูตรประเภทอื่น มีพระสูตรทั้งสิ้น 34 สูตร

2)มัชฌิมนิกาย แปลว่า หมวดปานกลาง หมายถึงหมวดที่รวบรวมพระสูตรขนาดกลางไม่สั้นเกินไปไม่ยาวเกินไปไว้ส่วนหนึ่ง รวม 152 สูตร

3)สังยุตตนิกาย แปลว่า หมวดประมวล คือประมวลเรื่องประเภทเดียวกันไว้เป็นหมวดหมู่ เช่น เรื่องพระมหากัสสป เรียกว่ากัสสปสังยุต เรื่องอินทรีย์ (ธรรมะที่เป็นใหญ่ในหน้าที่ของตน) เรียกว่าอินทรีย์สังยุต เรื่องมรรค (ข้อปฏิบัติ) เรียกว่ามคคสังยุต สังยุตตนิกายนี้มีทั้งสิ้น 7,762 สูตร

4)อังคุตตรนิกาย แปลว่า หมวดเรียงด้วยองค์ คือจัดลำดับธรรมะไว้เป็นหมวดๆตามลำดับตัวเลข เช่นหมวดธรรมะข้อเดียวเรียกว่า เอกนิบาต หมวดธรรมะ 2 ข้อ เรียกว่า ทูกนิบาต หมวดธรรมะ 3 ข้อ เรียกว่า ติกนิบาต จนถึงหมวดธรรมะ 10 ข้อ เรียกว่า ทสกนิบาต หมวดธรรมะเกิน 10 ข้อ เรียกว่า อติเรกทสกนิบาต เป็นต้น อังคุตตรนิกายนี้มีทั้งสิ้น 9,557 สูตร

5)ขุททกนิกาย แปลว่า หมวดเล็กน้อย โดยรวบรวมข้อธรรมที่ไม่จัดเข้าใน 4 หมวดแรกมารวมไว้ในหมวดนี้ทั้งหมด เมื่อจะแบ่งหัวข้อใหญ่ก็มี 15 เรื่อง ได้แก่

-ขุททกปาฐะ แปลว่าบทสวดเล็กๆน้อยๆ โดยมากเป็นบทสวดสั้นๆเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

-ธรรมบท แปลว่าบทแห่งธรรม คือธรรมภาษิตสั้นๆประมาณ 300 หัวข้อ (ส่วนใหญ่เป็นเรื่องพิสดารมีท้องเรื่องประกอบปรากฏในอรรถกถา)

-อุทาน แปลว่าคำที่เปล่งออกมา หมายถึงคำอุทานที่เป็นธรรมภาษิต มีท้องเรื่องประกอบเป็นเหตุปรารภในการเปล่งอุทานของพระพุทธเจ้า

²⁷ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้, หน้า 77.

²⁸ สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, หน้า 21-22.

-อิติวุตตะกะ แปลว่า “ข้อความที่ท่านกล่าวไว้แบบนี้” เป็นการอ้างอิงว่าพระพุทธเจ้าได้ตรัสข้อความไว้แบบนี้ ไม่มีเรื่องประกอบ มีแต่ที่ขึ้นต้นว่า ข้าพเจ้าได้ยินมาว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสไว้แบบนี้

-สุตตนิบาต แปลว่ารวมพระสูตร คือรวบรวมพระสูตรเบ็ดเตล็ดต่างๆไว้ด้วยกัน โดยมีชื่อสูตรบอกกำกับไว้

-วิมานวัตถุ แปลว่าเรื่องของผู้ที่วิมาน แสดงเหตุที่ทำให้ได้ผลดีตามคำบอกเล่าของผู้ที่ได้ผลดีนั้นๆ

-เปตวัตถุ แปลว่าเรื่องของเปรต หรือผู้ล่วงลับไปที่ทำกรรมชั่วไว้

-เอรคาถา คือภายิตต่างๆของพระเอระ ผู้เป็นอรหันตสาวก

-เอรีคาถา คือภายิตต่างๆของพระเอรี ผู้เป็นอรหันตสาวิกา

-ชาดก แสดงภายิตต่างๆเกี่ยวข้องกับคำสอนประเภทเล่านิทาน (ท้องเรื่องพิสดารมีในอรรถกถาเช่นเดียวกับธรรมบท)

-นิทเทส แบ่งออกเป็นมหานิทเทส กับจุพนิทเทส โดยมหานิทเทส เป็นคำอธิบายพระพุทธภายิตในสุตตนิบาต รวม 16 สูตร ส่วนจุพนิทเทส เป็นคำอธิบายพระพุทธภายิตในสุตตนิบาต ว่าด้วยปัญหาของมาณพ 16 คน กับขัศควิสามสูตร กล่าวกันว่าเป็นภายิตของพระสารีบุตรเถระเจ้า

-ปฏิสัมภิทามัคค์ แปลว่าทางแห่งปัญญาอันแตกฉาน เป็นคำอธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งกล่าวกันว่าพระสารีบุตรเถระเจ้าได้กล่าวไว้

-อปทาน แปลว่าคำอ้างอิง เป็นประวัติส่วนตัวที่แต่ละท่านเล่าไว้ ซึ่งอาจแบ่งได้เป็นประวัติในอดีตของพระพุทธเจ้า ของพระเอระอรหันตสาวก ของพระเอรีอรหันตสาวิกา ส่วนที่เป็นประวัติการทำความดีของพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น มีคำอธิบายว่าเป็นพระพุทธภายิตตรัสเล่าให้พระอนนททัฬง

-พุทธวงศ์ แปลว่าวงศ์ของพระพุทธเจ้า หลักการใหญ่เป็นการแสดงประวัติของพระพุทธเจ้าในอดีต 24 องค์ รวมทั้งของพระโคตมพุทธเจ้าด้วย รวมเป็น 25 องค์ นอกจากนั้นยังมีเรื่องเบ็ดเตล็ดแทรกเล็กน้อย

-จริยาปิฎก แปลว่าคัมภีร์แสดงจริยา คือการบำเพ็ญบารมีต่างๆของพระพุทธเจ้า ซึ่งแบ่งหลักใหญ่ออกเป็นทาน (การให้) สีล (การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย) และเนกขัมมะ (การออกบวช)

พระสุตตันตปิฎกฉบับหลวงมีทั้งหมด 25 เล่ม (ไม่มีอรรถกถา) จากทั้งหมด 45 เล่ม²⁹ แต่ที่นำมาศึกษานี้เป็นพระสุตตันตปิฎก (พระสูตร) ฉบับมีอรรถกถาแปล เพื่อความสะดวกในการศึกษาค้นคว้า ซึ่งมีทั้งหมด 64 เล่ม จากพระไตรปิฎกทั้งหมด 91 เล่ม โดยเริ่มนับตั้งแต่เล่มที่ 11 - 74 (เล่ม 1-10 เป็นพระวินัยปิฎก เล่ม 75-91 เป็นพระอภิธรรมปิฎก)³⁰

บริบทสังคมสมัยพุทธกาล

ในการวิเคราะห์หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎกว่ามีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนสากลหรือไม่นั้น จำเป็นต้องพิจารณาบริบทสังคมสมัยพุทธกาลประกอบด้วย ซึ่งบริบทสังคมอินเดียโบราณนั้นเป็นสังคมใหญ่ที่ครอบคลุมพระพุทธศาสนาอันเป็นเพียงสังคมเล็กๆที่อยู่ท่ามกลางสังคมใหญ่อย่างอินเดียโบราณ ที่มีภูมิหลังทางสังคมอันประกอบด้วยชนเผ่าดราวิเดียน (Dravidian) ซึ่งเป็นชนเผ่าพื้นเมืองเดิมที่มีผิวดำ ผมหยิก ร่างกายสันทัด ชอบกินเนื้อวัว และนับถือผีที่เป็นบรรพบุรุษของเผ่า อยู่ในแถบคาบสมุทรทางใต้ และชนเผ่าอารยัน (Aryan) ซึ่งเป็นชนที่มีเชื้อชาติผสมจัดอยู่ในกลุ่ม อินโด-ยูโรเปียน มีรูปร่างสูง ผิวขาว มีอาชีพเลี้ยงสัตว์ ลำสัตว์เป็นนักรบที่ชำนาญการรบอยู่บนหลังม้า ถิ่นฐานเดิมอยู่ทางตอนเหนือของแม่น้ำสินธุ เมื่อประมาณ 4,500 ปีมาแล้ว ชนเผ่าอารยันได้อพยพย้ายถิ่นข้ามภูเขาฮินดูกูฏลงมาทางใต้ โดยรบชนะเผ่าพื้นเดิม และได้ตั้งตนเป็นผู้ปกครองดินแดนแห่งนั้น³¹

ในส่วนของอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุตอนใต้ มีความเจริญทั้งทางสังคม การเมือง และความคิด ความเชื่อทางศาสนา โดยเฉพาะยังเป็นศาสนาแบบที่มีรูปเคารพ มีการเคารพนับถือบูชาทั้งเทพเจ้าเพศหญิงและเทพเจ้าเพศชาย ซึ่งกลายมาเป็นต้นแบบของพระอิศวร การบูชาศิวลึงค์ และบูชาวัวเพศผู้ ทั้งยังเคารพนับถือเทพเจ้าที่เป็นลูกหลานของเจ้าแม่เจ้าพ่ออีกด้วย ในส่วนของอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุตอนเหนือ เป็นอารยธรรมของชาวอารยันที่นับถือศาสนาที่ไม่มีรูปเคารพ จึงไม่นิยมสร้างเทวรูปและไม่ให้ความสำคัญกับเทพเจ้าเพศหญิง แต่ยกย่องนับถือเทพเจ้าเพศชายให้สูงกว่าเทพเจ้าเพศหญิง มีการสร้างแท่นที่แสดงความเคารพต่อเทพเจ้าต่างๆ เช่นพระอินทร์ พระวิรุณ พระมิตร พระอาทิตย์ พระอัคนี และสัตว์พิเศษอื่นๆที่ไม่มีอยู่ในอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุตอนใต้ ทั้งนี้ชาวอารยันนั้นมีแนวคิดเรื่องพระเวทมาตั้งแต่ยังไม่อพยพลงมายึดครองถิ่นฐานของชาวดราวิเดียน โดยรักษาคัมภีร์พระเวทไม่ให้ปนกับความเชื่อเดิมของชนท้องถิ่น ด้วยการยึดถือ

²⁹ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2515), เล่มที่ 1-45.

³⁰ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, พระสูตร และอรรถกถาแปล ที่จบนิภาย สิลขันชวรรค เล่มที่ 1 ภาคที่ 1, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2541), เล่มที่ 11-74.

³¹ ปรีดุม์ บุญศรีตัน, หลักพระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร, สำนักพิมพ์น้ำฝนไอดี, 2549), หน้า15-16.

เรื่องเชื้อชาติและความมีวัฒนธรรมที่สูงกว่า อันพัฒนามาเป็นความคิดเรื่องชนชั้นวรรณะของ สังคมอินเดียในเวลาต่อมา และการให้ความสำคัญหรือการให้ความสำคัญแก่เทพเจ้าเพศชาย และเทพเจ้าเพศหญิงของชนชาติทั้งสองดังกล่าว น่าจะมีอิทธิพลต่อการให้คุณค่าและความสำคัญ แก่เพศชายเพศหญิงในสังคมอินเดียสืบมา³²

ในส่วนของคัมภีร์พระเวท ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญของชาวอารยันที่มีความเก่าแก่ตั้งแต่ก่อน เริ่มต้นอารยธรรมกรีก เกิดขึ้นร่วมยุคกับจารึกของชาวฮิบรูโบราณ แต่อาจเกิดหลังอาณาจักรอียิปต์ เดิมคัมภีร์พระเวทประกอบด้วย 3 คัมภีร์ ได้แก่ ฤคเวท ยชุรเวท สามเวท เรียกว่า ไตรเพท หรือไตร เวท และต่อมาได้เพิ่มอาถรรพเวท เข้าไว้ รวมเป็น 4 คัมภีร์ เรียกว่า จตุรเพท หรือจตุรเวท โดยคัมภีร์ พระเวทแต่ละคัมภีร์จะประกอบด้วยลักษณะ 4 ประการ คือ 1.มันตระ หรือบทสวดเป็นบทร้อย กรอง 2.พราหมณะ เป็นบทร้อยแก้วว่าด้วยเรื่องกฎเกณฑ์และระเบียบการประกอบพิธีกรรม ทางศาสนาที่ผู้ครองเรือนควรปฏิบัติตาม 3. อารันยกะ กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการทำสมาธิสำหรับ ผู้ที่จะเข้าไปอยู่ในป่าเมื่อชรา 4. อุปนิษัต หรือเวทानตะ คือคัมภีร์ที่ปรับปรุงแก้ไข อธิบายเนื้อหา วางกฎเกณฑ์ของศาสนาพราหมณ์เสียใหม่ ทั้งนี้คัมภีร์อุปนิษัตได้เกิดขึ้นในช่วงเวลาคาบเกี่ยวกับ พุทธกาล ที่มีการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของลัทธิพราหมณ์ที่ถือว่าพระอินทร์เป็นใหญ่ในเทพเจ้า ทั้งหมด ด้วยการสร้างเทพเจ้าองค์ใหม่ให้เป็นผู้สูงกว่าพระอินทร์ นั่นคือ พระพรหม หรือผู้สร้าง โลก ผู้สถิตอยู่บนเหนือพื้นพิภพ จากนั้นได้สร้างเทพเจ้าเพิ่มขึ้นอีกคือ พระศิวะหรือผู้ทำลาย อยู่ทาง ทิศเหนือของภูเขาหิมาลัย พระวิษณุหรือพระนารายณ์ มีหน้าที่เป็นผู้รักษา อยู่ทางทิศใต้ประจำ อยู่ทางทะเล โดยถือว่าอวตารมาจากพระพรหม โดยได้ยกฐานะของพระศิวะ กับพระวิษณุ (พระ นารายณ์) ด้วยการให้ความสำคัญนับถือเสมอกับพระพรหม³³

นอกจากภูมิหลังทางสังคมอินเดียแล้ว ยังมีบริบททางศาสนา บริบททางการเมืองการ ปกครอง และบริบททางเศรษฐกิจ ดังนี้

1. บริบททางศาสนา (Religious context) ประกอบด้วย การนับถือเทพเจ้า การบูชาขัณ्ड และการแบ่งชนชั้นวรรณะทางสังคม ได้แก่

1.1 การนับถือเทพเจ้า ในอินเดียสมัยพุทธกาลนั้น มีการนับถือธรรมชาติ เช่น ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ท้องฟ้า ลม ไฟ ป่าไม้ แม่น้ำ ต้นไม้ น้ำพุ และดวงดาว ว่าเป็นเทพเจ้า และจากเหตุการณ์ ทางธรรมชาติต่างๆ เช่น ไฟร้อง ไฟผ่า พายุพัด น้ำหลาก เป็นต้น ทำให้ผู้คนมีความเคารพและเกรง

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 18-22.

กลัวต่อธรรมชาติ จนก่อให้เกิดลัทธิการบูชาและสวดอ้อนวอนขอสิ่งที่ดีที่ต้องการจากเทพเจ้าเหล่านั้น โดยจะพบเห็นได้จากบทสวดที่ปรากฏในคัมภีร์ฤคเวท³⁴

1.2 การบูชาขัยญ การบูชาขัยญเป็นพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ ในเวลาต่อมาก็คือศาสนาฮินดู ซึ่งแนวคิดการบูชาขัยญนั้นมาจากคัมภีร์พระเวท โดยการบูชาขัยญถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการบวงสรวงเทพเจ้า รวมถึงเป็นการอ้อนวอนต่อเทพเจ้า เพื่อมุ่งหวังต่อผลประโยชน์ส่วนตน คือทรัพย์สินสมบัติและกามสุขต่างๆ โดยพราหมณ์ทั้งหลายได้พัฒนาพิธีกรรมให้มีความลึกซึ้งซับซ้อนและใหญ่โตจนเกิดการบูชาขัยญ³⁵ ซึ่งแบ่งได้เป็น 5 ประเภท ดังนี้³⁶

1.2.1 การนำมาบูชาขัยญ (อัสวเมธ) รวมถึงสมบัติทุกอย่างยกเว้นที่ดินและมนุษย์ โดยจะรวมกับสัตว์อื่นที่ยังต้องฆ่าอีก 599 ชนิด

1.2.2 การฆ่าคนบูชาขัยญ (ปุริสเมธ) เป็นการบูชาด้วยสิ่งที่มีค่าและเป็นที่ยรักและหวงแหนมากที่สุด โดยรวมที่ดินเข้าไปด้วย

1.2.3 การผูกสัตว์บูชาขัยญ (สัมมาปาสะ) โดยจะมีพิธีเหยียงท่อนไม้ที่ใช้ตอนสัตว์เข้าไปที่หลักบูชาไฟทั้งคู่ แล้วร่ายพระเวทตรงที่ท่อนไม้นั้นตก

1.2.4 การบูชาขัยญที่มีการผูกสัตว์ทั้งหมด 17 ชนิดเพื่อบูชาขัยญ (วาชเปยยะ)

1.2.5 การบูชาขัยญที่ไม่มีหลักขัยญสำหรับบูชา (นิรัคคพะ) เป็นพิธีชนิดเดียวกับการนำมาบูชาขัยญ แต่เป็นการบูชาด้วยสมบัติทุกอย่างรวมถึงที่ดินและมนุษย์ด้วย

นอกจากนี้ วสิน อินทสระ ได้กล่าวถึงการบูชาขัยญในบริบทสมัยพุทธกาลว่า พราหมณ์จะนำสัตว์ชนิดต่างๆ มาฆ่าเพื่อให้พระเจ้าโปรดปรานบ้าง เพื่อสะเดาะเคราะห์ให้กับตนเองบ้าง เช่น กษัตริย์สมัยนั้นหากฝันร้ายขึ้นมาก็จะปรึกษาโหราจารย์ โดยโหราจารย์เองจะกราบทูลว่าไม่รู้ก็กลัวจะเสียเชิง จึงทูลให้กษัตริย์ทำพิธีสะเดาะเคราะห์ด้วยการบูชาขัยญด้วยคนหรือสัตว์ เพื่อให้เป็นผู้รับเคราะห์แทนกษัตริย์ เป็นต้น โดยการบูชาขัยญของพราหมณ์ในสมัยพุทธกาล มีดังนี้³⁷

- การนำมาบูชาขัยญเพื่อบูชาเทวดาภายหลังที่แผ่อาณาจักรสำเร็จ (อัสสเมธ หรือ อัสวเมธ) ซึ่งมีเรื่องเล่าว่ามีการเลือกม้าตั้งแต่อยู่ในครรภ์ เมื่อคลอดมาแล้วก็จะดูแลเป็นพิเศษนาน 3 ปี โดยมี

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23-24.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24-25.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 26-27.

³⁷ วสิน อินทสระ, แนวธรรมแห่งสุดตันตะ เล่ม 1 หมวด 1-5 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2513), หน้า 269-

การบูชาเทวดา 3 องค์ คือพระอินทร์ เพื่อให้ดูแลลูกม้าตัวนั้น พระยม เพื่อให้ป้องกันม้านั้นจาก ความตายและอุบัติเหตุต่างๆ และพระวรุณ เพื่อให้ฝนตกลงมายังความชุ่มชื้นแก่พื้นดินเพื่อมีหญ้า ดีๆ ให้ลูกม้ากิน จากนั้นเมื่อลูกม้าอายุเกิน 3 ปีแล้ว ก็จะปล่อยให้เที่ยวไปตามชอบใจ โดยมีทั้งคน และกองทัพติดตามไปด้วย ลูกม้าเมื่อเข้าบ้านไหนถ้าหากยอมแพ้กี้แล้วไป แต่ถ้าไม่ยอมแพ้กี้จะเกิด การรบกันขึ้น ทั้งนี้หากมีผู้ใดต้องการทำลายพิธีนี้ผู้นั้นก็จะยกทัพมาไล่จับม้า ถ้าจับได้ก็เป็นอัน ทำลายพิธีสำเร็จ แต่โดยมากผู้ทำพิธีนี้มักแน่ใจในชัยชนะคือได้เตรียมการรุกรานไว้แล้ว นอกจากนี้ ยังมีเรื่องเล่าเพิ่มเติมว่าเจ้าชายแห่งแคว้นต่างๆที่ม้านี้ผ่านไปแล้วยอมแพ้กี้ก็ต้องร่วมขบวนที่ติดตามม้านี้ ไปด้วย เมื่อครบปีแล้วจึงพาม้ากลับแล้วนำม้านั้นบูชาขัณฑ์ การพาม้าบูชาขัณฑ์นี้มีจุดประสงค์สอง ประการ จุดประสงค์แรก คือจุดประสงค์ทางการเมือง เพื่อการแผ่อำนาจเขตโดยถือเอาพิธีทาง ศาสนามาเป็นข้ออ้าง จุดประสงค์ที่สอง คือจุดประสงค์ทางศาสนา ด้วยเชื่อว่าเมื่อบูชาขัณฑ์ครบ 100 ครั้ง จะได้เป็นพระอินทร์ผู้มีอำนาจอยู่ในเมืองสวรรค์ แต่พระอินทร์เองก็ไม่ยอมให้ใครทำสำเร็จ ครบ 100 ครั้ง เพราะเกรงว่าจะถูกแย่งตำแหน่งไป พระอินทร์จึงต้องทำลายพิธีนี้ไม่ให้สำเร็จอยู่ เสมอๆ

- การพาม้าบูชาขัณฑ์ (ปฐิมะระ เดิมเรียก นรเมระ)
- การบูชาขัณฑ์โดยการโยนไม้ให้ลอดบ่วง ถ้าไม่ตกตรงไหนก็จะสร้างเวทบูชาขัณฑ์ขึ้นตรง นั้น (สัมมาปาสะ) โดยการทำให้เป็นเวทที่เคลื่อนที่ได้ หรือเป็นแพ ซึ่งผู้บูชาขัณฑ์จะดำน้ำลงไป ในแม่น้ำสร้อยดี โพล่ขึ้นมาตรงไหนก็ทำพิธีบูชาขัณฑ์วนกระแสน้ำขึ้นตรงนั้น
- การบูชาขัณฑ์โดยการฆ่าสัตว์ 17 ชนิด ด้วยการตั้งเสาไม้มะตูมเป็นหลักสำหรับผูกสัตว์ 17 ชนิด แล้วพาม้าบูชาเทพเจ้า (วาชเปยยะ) โดยมีการค้ำน้ำศักดิ์สิทธิ์ในพิธีนั้นด้วย
- การบูชาขัณฑ์โดยการฆ่าหมดทุกคนทั้งสัตว์ (นิรัคคพะ) เป็นการบูชาขัณฑ์ชนิดที่จะทำลาย อุปสรรคทุกชนิด กล่าวคือในการแก้ไขฝ่าฟันอุปสรรคนั้น ผู้บูชาต้องฆ่าทั้งมนุษย์และสัตว์เพื่อ สักเวทเทพเจ้า เพื่อให้เทพเจ้าเห็นอกเห็นใจจะได้ช่วยให้พ้นอุปสรรคนั้นๆ ถ้ากล่าวโดยวิธีการแล้ว นับว่ายิ่งใหญ่กว่าการพาม้าบูชาขัณฑ์ เพราะการบูชาขัณฑ์แบบนี้คือการฆ่าหมดทุกชนิด (สรรพเมธ)

1.3 การแบ่งชนชั้นวรรณะทางสังคม สังคมอินเดียมีการแบ่งชนชั้นที่เรียกว่า “วรรณะ” โดยมีรากฐานมาจากคัมภีร์พระเวท ที่แบ่งคนจากชาติกำเนิด โดยแบ่งเป็น 5 วรรณะ ได้แก่วรรณะ กษัตริย์ วรรณะพราหมณ์ วรรณะแพศย์ วรรณะศูทร และวรรณะจัณฑาล ดังนี้³⁸

³⁸ ปรุฒม์ บุญศรีตัน, หลักพระพุทธศาสนา, หน้า 28.

1.3.1 วรรณกะษัตริย์ หมายถึง ผู้ที่เกิดจากแขนของพระพรหม ได้แก่ชนชั้นปกครองที่อุปถัมภ์สนับสนุนพราหมณ์ที่ศึกษาเล่าเรียน ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากหัวหน้าชนเผ่าอารยันที่เป็นเจ้าครองนครในดินแดนชมพูทวีปในช่วงต้นๆ มีเครื่องแต่งกายประจำตัวคือสีแดง³⁹

1.3.2 วรรณะพราหมณ์ หมายถึง ผู้ที่เกิดจากปากของพระพรหม ได้แก่พราหมณ์ที่เป็นนักบวช และต้องสืบเชื้อสายมาจากบิดามารดาที่เป็นพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งแม้พราหมณ์จะไม่ใช่ชนชั้นปกครองแต่ก็มีอำนาจในการปกครองไม่น้อย⁴⁰ มีเครื่องแต่งกายประจำตัวคือสีขาว⁴¹

1.3.3 วรรณะแพศย์ หมายถึง ผู้ที่เกิดจากท้องของพระพรหม บางตำราว่ามีกำเนิดจากสะโพกของพระพรหม บ้างก็ว่ามีกำเนิดมาจากตักของพระพรหม ได้แก่ประชาชนทั่วไปที่ประกอบอาชีพเป็นพ่อค้า ชวานา ชาวสวน พวกช่างทั้งหลาย เช่นช่างทอ ช่างทอง ช่างจักรสาน⁴² วรรณะนี้มีเครื่องแต่งกายประจำตัวคือสีเหลือง⁴³

1.3.4 วรรณะศูทร หมายถึง ผู้ที่เกิดจากเท้าของพระพรหม ได้แก่ชาวเผ่าดราวิเดียนซึ่งมักมีอาชีพทำงานรับจ้างเป็นกรรมกรหรือคนรับใช้ผู้อื่นเพื่อแลกกับค่าจ้าง⁴⁴ มีเครื่องแต่งกายประจำตัวคือสีดำหรือสีอื่นๆที่ไม่มีความสดใส⁴⁵

1.3.5 วรรณะจันฑาล หมายถึง บุตรของบิดามารดาที่สมรสกันนอกวรรณะ (ต่างวรรณะกัน) ยกเว้นเฉพาะวรรณกะษัตริย์และวรรณะพราหมณ์เท่านั้นที่สามารถสมรสกันได้โดยไม่ต้องตกอยู่ในวรรณะนี้ โดยวรรณะจันฑาลนี้ถือเป็นวรรณะที่ต่ำที่สุดในสังคมอินเดีย เป็นที่ดูถูกเหยียดหยามของคนอื่นๆ ถือว่าเป็นคนเสนียดจัญไร ไม่มีใครอยากคบด้วย ไม่มีใครอยากร่วมกินร่วมนอนด้วย⁴⁶

³⁹ พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัดเม็ดทรายพรินต์ติ้ง, 2550), หน้า 8.

⁴⁰ ปรีดม บัญศรีตัน, หลักพระพุทธศาสนา, หน้า 28-29.

⁴¹ พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย, หน้า 8.

⁴² ปรีดม บัญศรีตัน, หลักพระพุทธศาสนา, หน้า 29.

⁴³ พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย, หน้า 8.

⁴⁴ ปรีดม บัญศรีตัน, หลักพระพุทธศาสนา, หน้า 29.

⁴⁵ พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย, หน้า 8.

⁴⁶ ปรีดม บัญศรีตัน, หลักพระพุทธศาสนา, หน้า 31.

1.4 การแบ่งหน้าที่ทางสังคม ตามคัมภีร์พระเวทได้แบ่งช่วงแห่งวัยพร้อมกำหนดหน้าที่ไว้ชัดเจน เรียกว่า อาศรม มี 4 ช่วง คือ⁴⁷

1.4.1 พรหมจารี หรือพรหมจรรย์ เป็นช่วงแห่งการศึกษาอบรมและคอยปรนนิบัติครูอาจารย์ในสำนักครู โดยศึกษาคัมภีร์พระเวทจนจบไตรเพทและอุปนิษัท

1.4.2 กฤหัสถ์ เป็นช่วงแห่งการครองเรือน ในฐานะเป็นสามีภรรยา มีการประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัว และมีหน้าที่ในการประกอบพิธี 5 ประการ คือ 1.พรหมชัญ คือการศึกษาและสอนพระเวท 2.ปิตุชัญ คือการให้น้ำอาหารเพื่อบูชาบรรพบุรุษ 3.เทวชัญ คือการทำ การบูชาไฟ 4.ภุตชัญ คือการให้เศษอาหารแก่แมลง 5.อติชัญ คือการต้อนรับผู้มาเยือน ช่วง กฤหัสถ์นี้เรียกว่า บรียาลกาล

1.4.3 วานปรสถ์ เป็นช่วงแห่งการออกไปอยู่ในป่าพร้อมภรรยา หรือให้ภรรยาดูแลบุตรอยู่ที่บ้าน เพื่อศึกษาม่าเพ็ญตบะ เพื่อปฏิบัติธรรมด้วยการบูชาไฟ และปฏิบัติสมาธิเพื่อพัฒนาจิตใจอย่างเคร่งครัด เรียกว่าสังคมกาล วานปรสถ์เป็นช่วงแห่งการเกษียณอายุ จะไปอยู่ในป่าเมื่อผมบนศีรษะเปลี่ยนสี ผิวหนังเหี่ยวย่น และเมื่อบุตรธิดาเจริญเติบโตแล้ว

1.4.4 สันยาสี เป็นช่วงชีวิตแบบนักพรต นักบวช ที่สละจากโลกีย์วิสัยแล้ว เป็นการบวชเพื่อศึกษาปรัชญาและปฏิบัติตามคำสอนในศาสนาเพื่อมุ่งต่อการเข้าถึงพรหมัน เรียกว่า วิศวกาล ให้ศึกษาคัมภีร์อุปนิษัทและมีเป้าหมายคือ โมกษะ คือความเป็นอิสระจากทุกข์อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในการเข้าไปอยู่ร่วมเป็นหนึ่งในเดียวกับพรหมัน ทั้งนี้ผู้ที่ออกบวชเป็นนักพรตต้องเปลื้องหนี้ 3 ประการเสียก่อน คือ 1.หนี้ต่อพระมหาฤาษีมูนิ ทั้งที่ตายและยังมีชีวิตอยู่ ด้วยการศึกษาศิลปะและเผยแพร่ศิลปวิทยาและคัมภีร์พระเวทจนจบ รวมถึงวรรณกรรมทุกชนิดที่ฤาษีมูนิเหล่านั้นได้รจนาไว้ 2.หนี้ต่อบรรพบุรุษ ด้วยการให้กำเนิดบุตรและให้การศึกษอบรมเลี้ยงดูแก่บุตรนั้น และ 3.หนี้ต่อเทพเจ้า ด้วยการศึกษปฏิบัติตามพิธีกรรมทางศาสนา เช่นการท่องบ่น ภาวนาสวคมนต์ ไหว้พระ ตลอดจนการประกอบพิธีบูชาชัญ

การแบ่งช่วงแห่งวัยและหน้าที่ดังกล่าว (อาศรม 4) ผู้ที่จะทำได้มีเพียงคนในวรรณะกษัตริย์พราหมณ์ และแพศย์เท่านั้น ส่วนวรรณะศูทรนั้นไม่สามารถดำเนินชีวิตตามอาศรมได้ นอกจากนี้ช่วงแห่งวัยสันยาสี จะทำได้ก็ต่อเมื่อปลดเปลื้องหนี้ 3 ประการให้เสร็จก่อน เช่นหนี้ต่อบรรพบุรุษ ด้วยการให้กำเนิดและให้การศึกษอบรมเลี้ยงดูแก่บุตรนั้น ไม่ใช่เพียงการเปลื้องหนี้แต่ยังเป็นความกลัวว่าวงศ์ตระกูลจะขาดสูญอันเป็นลักษณะเด่นของพราหมณ์ เมื่อนำแนวคิดการมีบุตรไว้เพื่อสืบสกุลมาเปรียบเทียบกับพุทธศาสนา ความเชื่อดังกล่าวไม่มีการกล่าวไว้ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา โดยในระดับปุถุชนการจะมีบุตรชายหรือบุตรสาวนั้นต่างก็มีคุณค่าเท่ากัน

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 36-39.

1.5 ลัทธิและนักบวช ซึ่งเป็นเจ้าลัทธิที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ศรัทธาของสังคมอินเดีย เช่น กลุ่มครูทั้ง 6 ได้แก่ ปุณณะกัสสปะ มัคขลิโกสาล อชิตเกสกัมพล ปุทธกัจจายณะ สัจจชัยเวฬุบุตร และนิครนถ์นาถบุตร ทั้งนี้ลัทธิทางพุทธศาสนาได้กล่าวถึงครูทั้งหกในแง่มุมต่างๆ เช่นการตอบปัญหาจากการถามปัญหากับพระพุทธเจ้าของกลุ่มคนต่างๆ เช่นกษัตริย์ พราหมณ์ ที่ผิดหวังจากครูทั้งหก ที่เคยเข้าไปสนทนาถามปัญหามาแล้วแต่กลับไม่ได้คำตอบที่พอใจ โดยช่วงรอยต่อระหว่างสมัยอุปนิษัทตอนปลายกับต้นพุทธกาล ถือได้ว่าเป็นยุคที่มีความเฟื่องฟูทางความคิด ทำให้มีลัทธิศาสนาเกิดขึ้นมากมาย มีเจ้าลัทธิตั้งตัวขึ้นเป็นครู เป็นศาสดา เช่นลัทธิอินดู ซึ่งพัฒนาการมาจากลัทธิพราหมณ์ โดยพยายามปรับปรุงแก้ไขหลักเดิมให้ดียิ่งขึ้น แต่หลักการใหญ่ๆของพราหมณ์และอินดูก็ยังคงเหมือนกัน นอกจากนี้ยังมีนักบวชกลุ่มต่างๆที่มีชื่อเสียงแตกต่างกัน เช่น ปริพาชก นักบวชผู้เร่ร่อน ภิกษุ สมณะ ผู้บำเพ็ญพรต ผู้เปลือย ผู้นุ่งห่มผ้าขาว ผู้นุ่งห่มผ้าสี ชฎิล ผู้ไว้ผมเกล้า พวกประพตวิตรเยียงสุนัข อเจลกะ ฤาษี ผู้บำเพ็ญเพียร เป็นต้น⁴⁸

2. บริบททางการเมืองการปกครอง (Political context) ในอินเดียสมัยพุทธกาลนั้น มีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็นรัฐหรือแคว้นต่างๆ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้กล่าวถึงรัฐหรือแคว้นโดยใช้คำว่า มหาชนบท โดยมีแคว้นใหญ่ 16 แคว้น ได้แก่ 1.อังคะ เมืองหลวงชื่อจัมปา 2.มคธ เมืองหลวงชื่อราชคฤห์ มีพระเจ้าพิมพิสาร/พระเจ้าอชาตศัตรูปกครอง 3.กาสี เมืองหลวงชื่อ พาราณสี มีพระพรหมทัตปกครอง 4.โกศล เมืองหลวงชื่อ สาวัตถิ มีพระเจ้ามหาโกศล /พระเจ้าปเสนทิโกศลปกครอง 5.วัชชี เมืองหลวงชื่อ เวสาลี มีพวกเจ้าลิจฉวีปกครอง 6.มัลละ เมืองหลวงชื่อ ปาวา, กุสินารา มีพระเจ้าโรหณะปกครอง 7.เจติ เมืองหลวงชื่อ โสถถิยนคร มีพระเจ้าอุพวรรราชปกครอง 8.วังสะ เมืองหลวงชื่อ โกสัมพี มีพระเจ้าอุเทนปกครอง 9.กुरु เมืองหลวงชื่อ อินทปัตถ์ มีพระเจ้าธนัญชัยปกครอง 10.ปัญจาละ เมืองหลวงชื่อ กัมปิละ 11.มัจฉะ เมืองหลวงชื่อ สาคละ 12.สุรเสนะ เมืองหลวงชื่อ มถุรา 13.อัศสกะ เมืองหลวงชื่อ โปตลิ (โปตนนคร) 14.อวันตี เมืองหลวงชื่อ อุชเชนี มีพระเจ้าจันทปัชโชตปกครอง 15.คันธาระ เมืองหลวงชื่อ ตักกสิลา มีนัคคิราชาปกครอง 16.กัมโพชะ เมืองหลวงชื่อ ทวารกะ

นอกจากนี้มีแคว้นเล็ก 5 แคว้น ได้แก่ 1.สัคกะ เมืองหลวงชื่อ กบิลพัสดุ์ มีพระเจ้าสุทโธทนะ/พระเจ้าพิมพิสารปกครอง 2.โกถิยะ เมืองหลวงชื่อ เทวทหะ มีพระเจ้าอัญชนะ/พระเจ้าสุกกพุทธะปกครอง 3.ภักกะ เมืองหลวงชื่อ สูงสูมาริรินคร 4.วิเทหะ เมืองหลวงชื่อ มิถิลา 5.อังคุตราบะ เมืองหลวงชื่อภักทิยนคร และแคว้นอื่นอีกเช่น แคว้นกัสมีระ เป็นต้น

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 39-43.

บริบททางการปกครองในอินเดียสมัยนั้น แต่ละแคว้นจะมีผู้ปกครองเป็นพระราชาธิบดี มหาราชาธิบดี อธิบดีบ้าง นอกจากนี้หลายแคว้นก็ปกครองแบบสามัคคีธรรม หรือแบบสาธารณรัฐ มีการทำสงคราม รบพุ่งกันบ่อยๆ เช่นสงครามระหว่างพระเจ้าอชาตศัตรูแห่งแคว้นมคธ กับพระเจ้าลิจวีแห่งแคว้นวัชชี สงครามระหว่างพระเจ้าปเสนทิโกศลแห่งแคว้นโกศล กับพระเจ้าอชาตศัตรูแห่งแคว้นมคธ อีกทั้งยังมีธรรมเนียมการปกครองด้วยการยึดทรัพย์ของผู้ที่ไม่มีบุตรสืบสกุลมาเป็นของผู้ปกครอง จึงทำให้ผู้ที่เป็นเศรษฐีหรือผู้ที่มีทรัพย์สมบัติมาก ต่างพากันแสวงหาบุตรเอาไว้สืบสกุลเพื่อป้องกันการถูกยึดทรัพย์จากผู้ปกครอง⁴⁹

3. บริบททางเศรษฐกิจ (Economic context) ในสมัยพุทธกาลการค้าขายมีการขยายตัว จนเกิดชนชั้นที่มีฐานะทางการเงิน เช่น พวกเศรษฐี ซึ่งมีเกียรติยศและอิทธิพลมากขึ้นแม้แต่ในราชสำนักเอง เศรษฐีนี้จะได้ชื่อว่าเป็นเศรษฐีต้องได้รับการแต่งตั้งจากพระเจ้าแผ่นดิน แคว้นใดมีเศรษฐีมากก็แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ ด้วยเหตุนี้เศรษฐีจึงกลายเป็นหน้าตาของแคว้นนั้นๆ เช่นในเมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ มีเศรษฐีที่มีชื่อเสียง คือโชติเศรษฐี ชฎิลเศรษฐี เมณฑกเศรษฐี ปุณณกเศรษฐี กากวัลลยเศรษฐี ในเมืองโกสัมพี แคว้นวัชชี มีเศรษฐีที่มีชื่อเสียง คือโฆสกเศรษฐี กุกกุฏเศรษฐี ปาวาริกเศรษฐี ความสำคัญของเศรษฐีนี้ทำให้แคว้นใดก็ตามที่ไม่มีเศรษฐีใหญ่อยู่เลย ต้องขอเศรษฐีจากแคว้นอื่นให้มาอยู่ในแคว้นของตน เศรษฐีในสมัยพุทธกาลนั้นส่วนมากชอบบริจาคทานช่วยเหลือคนยากจน (แต่เศรษฐีที่ตระหนี่ก็มีเช่นกัน) โดยมีโรงทานแจกอาหารสำหรับคนทั่วไปเป็นประจำโดยเฉพาะแก่คนยากจน ทาส กรรมกร และเหล่าทหารในกองทัพ การดำรงชีพด้วยการค้าขายของเศรษฐีนี้ น่าจะจัดอยู่ในวรรณะแพศย์ ดังปรากฏชื่อเศรษฐีและคฤหบดี เช่น อนาถบิณฑิกเศรษฐีแห่งเมืองสาวัตถี (บางแห่งเรียกว่า อนาถบิณฑิกคฤหบดี) เมณฑกคฤหบดีแห่งภัททิยนคร ปาวาริกเศรษฐีแห่งเมืองนาลันทา กัสสปเศรษฐีแห่งเมืองราชคฤห์ จิตตคฤหบดีแห่งเมืองมัจฉิกสัณฑะ อุกคคฤหบดีแห่งเมืองเวสาลี สุรัมพัญญเศรษฐี มีการเศรษฐี เป็นต้น ความสำคัญของเศรษฐีนี้แม้แต่ในพิธีบูชาขัณฑ์ ก็ต้องมีการเชิญอนุยตนคฤหบดี อมาตย์ พรหมณ์ มหาศาล และคฤหบดี (เศรษฐี) มาร่วมในพิธีบูชาขัณฑ์ด้วย เพราะเชื่อกันว่าการเชิญผู้ที่ได้รับการยกย่องในสังคมมาร่วมพิธีบูชาขัณฑ์ถือว่าเป็นอัญมณีอย่างหนึ่ง⁵⁰

จากภูมิหลังรวมถึงบริบททางสังคมอินเดียสมัยพุทธกาลทั้ง 3 ประการ อันได้แก่ภูมิหลังความเป็นมา บริบททางศาสนา บริบททางการเมืองการปกครอง และบริบททางเศรษฐกิจ ในอินเดียสมัยพุทธกาลนั้น จะช่วยในการทำความเข้าใจต่อการตีความและวิเคราะห์หลักคำสอนของ

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44-46.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 46-49.

พระพุทธเจ้าในพระสูตรตันตปิฎก ว่ามีความสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับแนวความคิดที่มนุษยชน
 อย่างไร เนื่องจากคำสอนบางข้อจำเป็นต้องคำนึงถึงบริบทสังคมอินเดียมาพิจารณาไปด้วย ศาสนา
 พุทธในสมัยนั้นจึงเป็นเพียงศาสนาหรือลัทธิหนึ่งที่เกิดขึ้นท่ามกลางกลุ่มนักคิดมากมาย ซึ่งก็มีทั้งผู้
 ที่เชื่อเลื่อมใสและไม่เชื่อไม่เลื่อมใส แคว้นทั้งหมดก็สืบกว่าแคว้นในอินเดียสมัยนั้นมีแคว้นที่
 เลื่อมใสพุทธศาสนาไม่ถึงสิบแคว้น และเชื่อว่าแคว้นดังกล่าวจะมีผู้ที่นับถือเลื่อมใสพุทธศาสนาทุก
 คน นอกจากนี้ทางการเมืองการปกครองเองยังมีการแย่งชิงราชสมบัติ ราชบัลลังก์ ระหว่างพี่น้อง
 กันเอง หรือแม้แต่ลูกกับบิดา ทั้งยังมีสงครามระหว่างเผ่าชนต่างๆมีผู้บาดเจ็บล้มตายจากสงคราม
 เป็นจำนวนมาก ด้านเศรษฐกิจเองก็มีทั้งคนร่ำรวย คนยากจน พุทธศาสนาจึงเกิดขึ้นท่ามกลาง
 บริบททั้งหลายในสังคมอินเดียดังกล่าว⁵¹

ศูนย์วิทยพัชยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 49-50

ส่วนที่ 2 คำสอนในพระสูตรต้นตอที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน

จากหลักปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) อาจแบ่งหัวข้อหลักๆ ในเรื่องสิทธิมนุษยชนสมัยพุทธกาลได้ดังนี้⁵²

โดยที่การยอมรับนับถือเกียรติศักดิ์ประจำตัว และสิทธิเท่าเทียมกัน และโอนกันมิได้ของ บรรดาสมาชิกทั้งหลายแห่งครอบครัวมนุษย์ เป็นหลักมูลเหตุแห่งอิสรภาพและความยุติธรรม และ สันติภาพในโลก

โดยไม่นำพาและเหยียดหยามต่อมนุษยชน ยังผลให้มีการกระทำอย่างป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการ ละเมิดมโนธรรมของมนุษยชาติอย่างร้ายแรง และได้มีประกาศว่าปฏิญญาสูงสุดของสามัญชน ได้แก่ความต้องการให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ในโลกด้วยอิสรภาพในการพูดและความเชื่อ และอิสรภาพ พ้นจากความหวาดกลัว

ข้อ 1 มนุษย์ทั้งหลายเกิดมามีอิสระ และเสมอภาคกัน ในเกียรติศักดิ์ และสิทธิ ต่างมีเหตุผล และมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการดรภาพ

ข้อ 2 (1) ทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพ บรรดาที่กำหนดไว้ในปฏิญญานี้ โดยปราศจาก ความแตกต่างไม่ว่าชนิดใดๆ ดังเช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา การคิดเห็นทางการเมือง หรือทางอื่น เผ่าพันธุ์แห่งชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่นๆ

ข้อ 5 บุคคลใดๆ จะถูกทรมาน หรือได้รับผลปฏิบัติ หรือการลงโทษที่โหดร้ายผิด มนุษยธรรม หรือต่ำช้าไม่ได้

ข้อ 18 ทุกคนมีสิทธิในอิสรภาพแห่งความคิด มโนธรรม และศาสนา สิทธินี้รวมถึง อิสรภาพในการที่จะประกาศศาสนา หรือความเชื่อของตนโดยการสอน การปฏิบัติสักการบูชา และการประกอบพิธีกรรม ไม่ว่าจะโดยลำพังตนเอง หรือประชามร่วมกับผู้อื่น และเป็นการ สาธารณะหรือส่วนบุคคล

⁵² คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, ปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน, หน้า 4-12.

จากหลักปฏิกุญญาข้างต้น สามารถนำมาศึกษาเทียบเคียงกับหลักคำสอนในพระสูตรต้นตปิฎก พบว่าในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้กล่าวถึงหลักคำสอนต่างๆอันสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนข้างต้น โดยเรียงตามลำดับพระสูตร ดังนี้

-**พรหมชาลสูตร** ที่มณิกาย สีลขันธวรรค (ฉบับอรรถกถาที่ 11) สมัยที่พระพุทธเจ้าเดินทางจากกรุงราชคฤห์ไปยังเมืองนาถนาท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ประมาณห้าร้อยรูป ซึ่งเป็นช่วงเดียวกับที่สุปปิยปริพาชก (สุปปิยคือชื่อ ส่วนปริพาชกแปลว่านักบวชนอกศาสนา) และศิษย์หนุ่ม(อันเดวาลิก) ชื่อพรหมทัตมาณพ เดินทางกลับไปบนเส้นทางเดียวกัน โดยทั้งสองต่างถกเถียงกันตลอดทาง ฝ่ายสุปปิยะผู้เป็นอาจารย์พูด ติพระพุทฺธเจ้า ติพระธรรม ติพระสงฆ์ ส่วนพรหมทัตผู้เป็นศิษย์กล่าวชื่นชมพุทธศาสนา และเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จประทับ ณ พระตำหนักหลวงในพระราชอุทยานอัมพลกุฎิกา สุปปิยและพรหมทัต ก็พักบริเวณใกล้เคียง โดยยังแสดงความเห็นขัดแย้งกันในพุทธศาสนา เมื่อความทราบถึงพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายว่า หากมีใครมาติเตียนพระรัตนตรัยก็มีให้โกรธ และหากใครสรรเสริญก็มีให้อินดีหรือเล็ง⁵³ โดยมีถ้อยคำดังนี้⁵⁴

[๑] “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คนเหล่านี้จะฟังกล่าวติเรา ติพระธรรม หรือติพระสงฆ์ ก็ตาม เธอทั้งหลายไม่ควรทำความอาฆาต โทมนัส แค้นใจ ในคนเหล่านั้น...ถ้าเธอทั้งหลายจักขุ่นเคืองหรือจกน้อยใจ ในคนเหล่านั้น ด้วยเหตุนี้ อันตรายพึงมีแก่เธอทั้งหลายนี้แหละ”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คนเหล่านี้ฟังกล่าวชมเรา ชมพระธรรม หรือชมพระสงฆ์ ก็ตาม เธอทั้งหลายไม่ควรทำความเพลิดเพลิด ดีใจ เบิกบานใจ ในคำชมนั้น...ถ้าเธอทั้งหลายจักเพลิดเพลิด ดีใจ เบิกบานใจ ในคำชมนั้น ด้วยเหตุนี้ อันตรายพึงมีแก่เธอทั้งหลายนี้แหละ”

คำสอนของพระพุทธเจ้าที่สอนให้มิให้โกรธหากมีคนมาตำหนิวิพากษ์วิจารณ์ศาสนา การเปิดกว้างต่อการแสดงความคิดเห็นและสอนให้ระงับความโกรธนี้ เมื่อนำมาปรับใช้จะเป็นแนวทางในการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนด้านการแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบันที่มีการเลือกผู้ปกครองทั้งระดับชาติและท้องถิ่น หากไม่มีความอดทนในการรับฟังความคิดเห็นจากภาคส่วน

⁵³ สุชีพ ปุญญานุภาพ, สารัตถะแห่งศาสนธรรม (กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดยสภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2531), หน้า 61-62.

⁵⁴ มหาจุฬาราชวิทยาลัย, พระสูตร และอรรถกถาแปล ที่มณิกาย สีลขันธวรรค เล่มที่ 1 ภาคที่ 1, หน้า 1-4.

ต่างๆ หรือจากเสียงส่วนน้อยในสังคมแล้ว ก็อาจมีการใช้กำลังต่อกันในการทำร้ายต่อผู้แสดงความคิดเห็น เพียงเพราะรับไม่ได้หรือโกรธเคืองหากจะมีผู้มาแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะในทางวิพากษ์วิจารณ์ นอกจากนี้การสอนไม่ให้หลงยินดีเพลิดเพลินไปกับคำสรรเสริญชื่นชมศาสนา ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการนำมาปรับใช้กับชีวิต เพราะหากผู้คนที่ทั้งหลายต่างหลงเพลิดเพลินกับคำชื่นชมแล้ว ก็อาจไม่ทราบถึงความคิดเห็นอีกด้านหนึ่ง และทำให้เข้าใจผิดไปได้ว่าตนทำถูกต้องไปเสียทุกอย่าง

เมื่อนำมาคำสอนดังกล่าวมาศึกษาเทียบเคียงกับปฎิญาสากลแล้ว คำสอนนี้แสดงให้เห็นถึงการเปิดรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น สอนให้มีความอดทนต่อผู้ที่มีความคิดเห็นแตกต่าง คำสอนในการให้เสรีภาพทางความคิดเห็นนี้ เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้เปิดกว้างรวมถึงแสดงให้เห็นถึงความอดทนในการรับฟังความคิดเห็น ในขณะที่ความคิดของพราหมณ์นั้นไม่ได้เปิดโอกาสหรือมีความอดทนต่อการแสดงความคิดเห็นในเรื่องของเทพเจ้าที่นับถือกัน คำสอนนี้จึงมีความสอดคล้องกับคำปรารภที่สองในปฎิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ที่ว่า “โดยไม่นำพาและเหยียดหยามต่อมนุษยชน ...และได้มีประกาศว่าปฎิญาสูงสุดของสามัญชน ได้แก่ความต้องการให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ในโลกด้วยอิสรภาพในการพูดและความเชื่อ และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัว” และข้อที่ 2 (1) “ทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพ บรรดาที่กำหนดไว้ในปฎิญานี้ โดยปราศจากความแตกต่างไม่ว่าชนิดใดๆ ดังเช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา การคิดเห็นทางการเมือง หรือทางอื่น เผ่าพันธุ์แห่งชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่นๆ”

ดังนั้นเมื่อนำคำสอนของพระพุทธเจ้าในพรหมชาลสูตร ที่สอนให้รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นโดยไม่ให้โกรธเคือง โดยไม่ให้หลงยินดีไปกับคำชื่นชม มาศึกษาเทียบเคียงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในปฎิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแล้ว จะพบว่ามีความสอดคล้องกับคำปรารภที่สอง และข้อ 2(1)

-พรหมชาลสูตร ว่าด้วยจุดสี่ : ที่มณิกาย สิลขันธวรรค (ฉบับบรรณกถาที่ 11) พระสูตรนี้เป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าได้กล่าวสอนพระภิกษุว่าหากจะมีผู้ใดจะกล่าวชมพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ย่อมจะพูดได้ว่าตัวพระพุทธเจ้าเองเป็นผู้ที่ไม่ทำลายชีวิต เว้นจากการฆ่าสัตว์ วางอาวุธ มีความเมตตากรุณาต่อสัตว์ทั้งหลาย ไม่แย่งชิง ปล้นจี้ ทรัพย์สินของผู้อื่น ดังที่ตรัสว่า⁵⁵

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4-7.

[๓] “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อีกอย่างหนึ่ง เมื่อปลุชนกล่าวชมตถาคต พึงกล่าวชมอย่างนี้ว่า”
 จุลศีลข้อ 1 “พระสมณโคดม ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑะ
 วางสาตรา มีความละอาย มีความเอ็นดู มีความกรุณา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่”

(๘) จุลศีลข้อ 26 “พระสมณโคดม เว้นขาดจากการฟืน การฆ่า การจองจำ การตีชิง การปล้น
 การจี”

คำสอนนี้ สุชีพ ปุญญาภาพ ได้สรุปว่า พระพุทธเจ้าได้สอนภิกษุทั้งหลายว่าหากจะมีการ
 ยกย่องสรรเสริญตน ก็ควรที่จะสรรเสริญที่คุณสมบัติของตน คือการมีศีล⁵⁶ เช่นการไม่ฆ่าสัตว์ การ
 ไม่จับอาวุธมาทำลายชีวิต การไม่แย่งชิง ปล้นจี และการมีเมตตากรุณาแก่สัตว์ทั้งหลาย การยกย่อง
 ความดีเหล่านี้ เมื่อนำคำสอนดังกล่าวมาเทียบเคียงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในปัจจุบัน จะ
 สอดคล้องกับการให้ความสำคัญแก่สิทธิในชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน ในปฏิญญาสากลว่าด้วย
 สิทธิมนุษยชน ในคำปรารภที่สอง และข้อที่ 5

การเว้นจากการฆ่า ทำร้าย แย่งชิง ปล้นจี สอดคล้องกับคำปรารภที่สอง ที่กล่าวว่า “โดยไม่
 นำพาและเหยียดหยามต่อมนุษยชน ยังผลให้มีการกระทำอย่างป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการละเมิดมโน
 ธรรมของมนุษยชาติอย่างร้ายแรง...และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัว” จะเห็นได้ว่าปฏิญญามุ่ง
 ให้ผู้คนไม่ทำร้ายกัน(ไม่ให้มีการกระทำอย่างป่าเถื่อน) หรือทำให้ผู้คนหวาดกลัว ซึ่งการไม่ฆ่า ไม่
 ทำร้าย ไม่แย่งชิง ไม่ปล้นจี สอดคล้องกับคำปรารภที่สอง เพราะการฆ่า การทำร้าย การแย่งชิง
 การปล้นจี เป็นการละเมิดสิทธิแห่งความเป็นมนุษย์ ทำให้มนุษย์ทั้งหลายไม่มีความปลอดภัยใน
 ชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน หากเกิดการละเมิดสิทธิดังกล่าวก็จะนำมาซึ่งการล้มตาย การบาดเจ็บ
 ไม่ว่าจะเป็นการกระทำต่อร่างกายโดยตรงหรือเป็นผลจากการมุ่งหวังในทรัพย์สินก็ตาม

นอกจากนั้น การเว้นจากการฆ่า แย่งชิง ปล้นจี และการจองจำ ยังสอดคล้องกับปฏิญญา
 สากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในข้อ 5 ที่ว่า “บุคคลใดๆจะถูกทรมาน หรือได้รับผลปฏิบัติ หรือการ
 ลงโทษที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรม หรือด่าซ้ำไม่ได้”

ดังนั้น เมื่อนำคำสอนของพระพุทธเจ้าในพรหมชาลสูตร ว่าด้วยจุลศีล มาเทียบเคียงกับ
 แนวคิดสิทธิมนุษยชนสากลในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแล้ว จะพบว่ามีความสอดคล้อง
 กับคำปรารภที่สอง และข้อ 5

⁵⁶สุชีพ ปุญญาภาพ, สารัตถะแห่งศาสนธรรม, หน้า 240.

-**สามัญญผลสูตร** : ที่มณิกาย สีสันขรรค (ฉบับอรรถกถาที่ 11) เป็นเรื่องราวที่กล่าวถึง ยุคสมัยพระพุทธเจ้ามีพระชนมายุกว่า 72 พรรษา ประทับ ณ สวนอัมพวันของหมอชีวกภูมารถ ราชกุมารภักดิ์ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ประมาณ 1,250 รูป (สมัยพระเจ้าอชาตศัตรูแห่งแคว้นมคธ) โดยมีเจ้าลัทธิตราหณ์ทั้ง 6 ในสมัยนั้น ได้แก่ ปุณณะกัสสปะ มัคชลิโคสาล อจิตเทสสัมพล ปุทฺธกัจจายณะ ตัญชัยเวตถุบุตร และนิกรณถ์นาฏบุตร ซึ่งเป็นคณาจารย์ที่มีชื่อเสียงมีผู้นับถือมากมายในสมัยนั้น โดยพระเจ้าอชาตศัตรูได้จัดขบวนช้างชุดใหญ่เสด็จเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ สวนอัมพวันเพื่อถามปัญหาว่า อะไรคือประโยชน์ที่เห็นได้อย่างทันตาสำหรับการบวชเป็นสมณะ (อะไรคือสามัญญผล) โดยกล่าวว่าได้เคยถามปัญหาดังกล่าวกับเจ้าลัทธิตราหณ์ทั้งหมดแล้ว แต่กลับได้รับคำตอบที่ไม่เป็นที่พอใจ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตอบปัญหาดังกล่าวโดยเฉพาะสามัญญผลที่ 1-2 ด้วยการสอนธรรมว่า หากพระเจ้าอชาตศัตรูต้องพบกับผู้ที่เคยเป็นข้าทาส หรือกรรมกรที่ได้ออกบวชประพฤติดินดีงามแล้ว จะทรงเรียกร้องให้กลับไปเป็นข้าทาสหรือกรรมกรตามเดิมหรือไม่ โดยพระเจ้าอชาตศัตรูได้ตอบกลับว่าจะไม่เรียกกลับไปรับใช้เป็นข้าทาสหรือกรรมกรตามเดิม แต่จะแสดงความเคารพด้วยการถวายปัจจัย 4 (เสื้อผ้า อาหาร ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย) และจะถวายความคุ้มครองดูแลให้ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตอบว่าสิ่งนี้เป็นผลของความเป็นสมณะที่เห็นได้ในปัจจุบัน⁵⁷ (สามัญญผลที่ 1) ดังนี้⁵⁸

(๑๐๐) พระพุทธเจ้า – “สมมติว่า มหาบพิตรพึงมีบุรุษผู้เป็นทาสกรรมกร มีปกติตื่นก่อนนอนทีหลัง คอยฟังพระบัญชาว่าจะโปรดให้ทำอะไร ประพฤติถูกพระทัย พุดจาไพบราจะ คอยเฝ้าสังเกตพระพักตร์ เขาจะมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า คดีของบุญ วิบากของบุญ นำอัสจรรยัณัก ไม่เคยมีความจริง พระเจ้าแผ่นดินมคธพระนามว่าอชาตศัตรูเวทหิบุตร พระองค์นี้ เป็นมนุษย์ แม้เราก็เป็นมนุษย์ แต่พระองค์ท่านทรงเอิบอิม พรั่งพร้อม ได้รับบำเรออยู่ด้วยเบญจกามคุณ ประหนึ่งเทพเจ้า ส่วนเราสิเป็นทาสรับใช้ของพระองค์ท่าน ต้องตื่นก่อนนอนทีหลัง ต้องฟังพระบัญชาว่า จะโปรดให้ทำอะไร ต้องประพฤติให้ถูกพระทัย ต้องพุดจาไพบราจะ ต้องคอยเฝ้าสังเกตพระพักตร์ เราพึงทำบุญ จะได้เป็นเหมือนพระองค์ท่าน อย่ากระนั้นเลย เราพึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาหวีพัศตร์ ออกบวชเป็นบรรพชิต สมัยต่อมา เขาปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาหวีพัศตร์ ออกบวชเป็นบรรพชิต ครั้นบวชแล้ว เป็นผู้สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจอยู่สันโดษด้วยความมีเพียงอาหาร และผ้าปิดกายเป็นอย่างยิ่ง ยินดียิ่งในความสงบ ถ้าพวกราชบุรุษพึงกราบทูลถึงพฤติการณ์ของเขาย่างนี้ว่า ขอเดชะ ขอพระองค์พึงทรงทราบเถิด บุรุษผู้เป็นทาสกรรมกรของพระองค์ ผู้

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 71.

⁵⁸ มหาหมากุฎราชวิทยาลัย, พระสูตร และอรรถกถาแปล ที่มณิกาย สีสันขรรค เล่มที่ 1 ภาคที่ 1, หน้า 304-306.

ตื่นก่อนนอนที่หลัง คอยฟังพระบัญชาว่า จะโปรดให้ทำอะไร ประพฤติถูกพระทัย พุคจาไพบราจะ คอยเฝ้าสังเกตพระพักตร์อยู่นั้น เขาปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาหวัดพัศตร์ ออกบวชเป็น บรรพชิต เมื่อบวชแล้ว เป็นผู้สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจ อยู่สันโดษด้วยความมีเพียง อาหารและผ้าปิดกายเป็นอย่างยิ่ง ยินดียิ่งในความสงบ มหาบพิตรจะพึงตรัสอย่างนี้เทียวหรือว่า พ่อมหาเจ้าเรียวคนนั้นมองข้ามมาลี จงมาเป็นทาส เป็นกรรมกรของข้า จงตื่นก่อนนอนที่หลัง จง คอยฟังบัญชาว่าจะให้ทำอะไร ประพฤติให้ถูกใจ พุคไพบราจะ คอยเฝ้าสังเกตคูนหน้าข้าอีกตามเดิม”

พระเจ้าอชาตศัตรู – “จะเป็นเช่นนั้นไม่ได้เลย พระเจ้าข้า อันที่จริงข้าพระองค์เสียอีก ควร จะไหว้เขา ควรจะลุกรับเขา ควรจะเชื่อเชิญให้เขานั่ง ควรจะบำรุงเขาด้วยจีวร ภัณฑาตร เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ควรจะจัดการรักษาป้องกันคุ้มครองเขาอย่างเป็นธรรม”

พระพุทธเจ้า – “มหาบพิตร นี่แหละสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบัน ซึ่งตถาคตทำ ให้รู้เป็นข้อแรก”

จากนั้นพระพุทธเจ้าได้สอนธรรมโดยถามต่อว่า คนทำนาของพระเจ้าอชาตศัตรูเมื่อออก บวชประพฤตินดิงามแล้ว จะทรงเรียกร่องให้กลับไปทำนาให้ตามเดิมหรือไม่ ซึ่งพระเจ้าอชาต ศัตรูได้ตอบเหมือนข้อแรก คือจะไม่เรียกกลับไปเป็นข้ารับใช้ แต่จะแสดงความเคารพด้วยการ ถวายปัจจัย 4 และจะถวายความคุ้มครองดูแลอันเป็นธรรม ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบว่านี่คือผล ของความเป็นสมณะที่เห็นได้ในปัจจุบัน⁵⁹ (สามัญญผลที่ 2) ดังนี้⁶⁰

(๑๐๑) พระพุทธเจ้า – “สมมติว่า มหาบพิตรพึงมีบุรุษเป็นชวานา คฤหบดี ซึ่งเสียภาษีอากร เพิ่มพูนพระราชทรัพย์ เขาจะพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า คติของบุญ วิบากของบุญ นำอัสภรรยีนักร ไม่ เคยมีมา ความจริงพระเจ้าแผ่นดินมคธพระนามว่า อชาตศัตรูเวเทหิบุตร พระองค์นี้เป็นมนุษย์ แม้ เราก็คือมนุษย์ แต่พระองค์ท่านทรงเอิบอิ่มพร้อม บำเรออยู่ด้วยเบญจกามคุณจุฑเทพเจ้า ส่วน เราเป็นชวานาคฤหบดี ต้องเสียภาษีอากรเพิ่มพูนพระราชทรัพย์ เราพึงทำบุญจะได้เป็นเหมือน พระองค์ท่าน อย่างกระนั้นเลย เราพึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาหวัดพัศตร์ ออกบวชเป็น บรรพชิต สมัยต่อมา เขาละกองโกศสมบัติน้อยใหญ่ ละเครื่องญาติน้อยใหญ่ ปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาหวัดพัศตร์ ออกบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้ว เป็นผู้สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวม

⁵⁹ สุชีพ ปุญญานุภาพ, สวรรค์แห่งศาสนธรรม, หน้า 71.

⁶⁰ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตร และอรรถกถาแปล ทีมนิกาย สีสันธรรมเล่มที่ 1 ภาคที่ 1, หน้า 306-307.

ใจ อยู่สันโดษด้วยความมีเพียงอาหารและผ้าปิดกายเป็นอย่างยิ่ง ยินดียิ่งในความสงัด ถ้าพวกกราชบุรุษฟังกราบทูลพฤติการณ์ของเขาย่างนี้ว่า ขอเดชะ ขอพระองค์พึงทรงทราบเถิด บุรุษผู้เป็นชวานาคอุทบดี ซึ่งเสียดำเนินการเพิ่มพูนพระราชทรัพย์ของพระองค์อยู่นั้น เขาปลงผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาหวัดสร ออกบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้ว เขาเป็นผู้สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจ อยู่สันโดษ ด้วยความมีเพียงอาหารและผ้าปิดกายเป็นอย่างยิ่ง ยินดียิ่งในความสงัด มหาบพิตรจะพึงตรัสอย่างนี้เทียวหรือว่า พ่อมหาจำเรียวคนนั้นมองข้ามมาสิ จงเป็นชวานาคอุทบดีเสียดำเนินการเพิ่มพูนทรัพย์อีกตามเดิม”

พระเจ้าอชาตศัตรู – “จะเป็นเช่นนั้นไม่ได้เลย พระเจ้าข้า อันที่จริงหม่อมฉันเสียอีก ควรจะให้เขา ควรลุกรับเขา ควรจะเชื่อเชิญเขาให้หนึ่ง ควรจะบำรุงเขาด้วยจีวร ภัณฑบาตร เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ควรจะจัดการรักษาป้องกันคุ้มครองเขาอย่างเป็นธรรมเนียม”

พระพุทธเจ้า – “มหาบพิตร นี่แหละสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบัน ซึ่งตถาคตทำให้รู้ถวามมหาบพิตรเป็นข้อที่ ๒”

จากนั้นพระพุทธเจ้าได้กล่าวถึงสามัญญผลที่ทำให้ประโยชน์อันเห็นทันตาในการบวชเป็นสมณะ ว่าจะทำให้ได้ก็โดยการรักษาคือศีล มัชฌิมศีล มหาศีล สำรวมอินทรียสังวร กำจัดนิวรณ์ 5 ประการให้ได้ แล้วเจริญสมาธิจนบรรลุปฐมฌาน และกล่าวถึงสามัญญผลซึ่งมีความประณีตกว่าข้อก่อนๆ เช่นภิกษุเมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิผ่องแผ้วแน่วแน่แล้ว ย่อมโน้มจิตไปเพื่อรู้ว่ากายประกอบด้วยอะไรบ้าง (ดิน น้ำ ลม ไฟ), เพื่อเนรมิตรูปกายอันเกิดจากใจ, เพื่ออิทธิวิธีเช่นให้ปรากฏหรือหายก็ได้ ให้ทะเลุก้าแพง ภูเขา เดินบนน้ำ หรือเหาะบนอากาศก็ได้, เพื่อแสดงฤทธิ์, การหยั่งรู้จิตของผู้อื่น, การระลึกชาติก่อน, รู้การเกิดการตายด้วยทิพยจักขุ, และสุดท้ายเพื่อตรัสรู้ริยสัจ 4 ผู้พระอรหันต์ อันเป็นสามัญญผลที่สูงที่สุดและประณีตที่สุด⁶¹

จากสามัญญผลที่ 1 และ 2 นั้น จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าได้สอนธรรมให้กับพระเจ้าอชาตศัตรู ในเรื่องการมีความเสมอภาคในการบวชเป็นภิกษุโดยไม่แบ่งแยกว่าจะต้องเป็นชนชั้นกษัตริย์พราหมณ์ เศรษฐีหรือผู้มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีตามบริบทสังคมอินเดียในสมัยนั้น ที่มีการแบ่งแยกวรรณะเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ สุทร จัณฑาล ซึ่งการแบ่งแยกวรรณะนี้เป็นการแบ่งคนเป็นชนชั้น และปฏิบัติต่อกันด้วยความมีอคติและรังเกียจเคียดชังกันในชาติกำเนิดโดยเฉพาะต่อสุทรและ

⁶¹ สุชีพ ปุญญานุภาพ, สวรรค์แห่งศาสนธรรม, หน้า 71-73.

จันทาล แต่พระพุทธเจ้ามิได้ยึดหลักวรรณะและการแบ่งชนชั้นผู้คน โดยตระหนักในการให้สิทธิและความเสมอภาคในการออกบวช แม้ว่าผู้้นั้นจะมีสถานภาพเป็นเพียงกรรมกรหรือชาวานาซึ่งเป็นเพียงชนชั้นล่างในสังคมอินเดีย อีกทั้งยังได้สอนธรรมโดยการถามว่าหากพระเจ้าอชาตศัตรูพบข้าทาส กรรมกร คนทำนาของคนในรูปสมณะสงฆ์แล้ว จะเรียกให้กลับไปเป็นข้าทาสรับใช้ตามเดิมได้อีกหรือ เมื่อนำคำสอนดังกล่าวมาศึกษาเทียบเคียงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนจะพบว่า เป็นคำสอนที่ให้ความสำคัญกับสิทธิ และความเสมอภาคอย่างเท่าเทียมกันภายใต้พุทธศาสนา อันสอดคล้องกับปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในข้อที่ 2 (1) และข้อที่ 18 ทั้งนี้แม้ว่าสิทธิดังกล่าวจะเกิดขึ้นเฉพาะทางศาสนาเท่านั้น แต่ก็ถือเป็นการแสดงธรรมให้พระเจ้าอชาตศัตรูได้ตระหนักและเห็นถึงสิทธิและความเสมอภาคในการบวชของชนชั้นล่าง อันสามารถนำมาปรับใช้กับสังคมปัจจุบันในการคำนึงถึงสิทธิและการให้ความเสมอภาคต่อผู้อื่น

ปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในข้อที่ 2 (1) ได้บัญญัติว่า “ทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพบรรดาที่กำหนดไว้ในปฏิญญานี้ โดยปราศจากความแตกต่างไม่ว่าชนิดใดๆ ดังเช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา การคิดเห็นทางการเมือง หรือทางอื่น เผ่าพันธุ์แห่งชาติ หรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่นๆ” และ ข้อ 18 “ทุกคนมีสิทธิในอิสรภาพแห่งความคิด มโนธรรม และศาสนา สิทธินี้รวมถึงอิสรภาพในการที่จะประกาศศาสนา หรือความเชื่อของตนโดยการสอน การปฏิบัติสักการบูชา และการประกอบพิธีกรรม ไม่ว่าจะโดยลำพังตนเอง หรือประจํากร่วมกับผู้อื่น และเป็นการสาธารณะหรือส่วนบุคคล” จากปรัชญาสากลฯ ทั้ง 2 ข้อนี้ จะเห็นได้ว่า คือการให้ความสำคัญกับสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค โดยไม่แบ่งแยกชนชั้น เชื้อชาติ ศาสนา ฯลฯ อันตรงกับที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนการให้ความเสมอภาคแก่คนทุกชนชั้นในการบวชเป็นภิกษุ ทั้งที่สังคมอินเดียในขณะนั้น มีการแบ่งชนชั้นวรรณะอย่างชัดเจน

ดังนั้น เมื่อนำสอนเรื่องอะไรเป็นผลที่เห็นได้ทันตาในการบวชเป็นสมณะ (อะไรคือสามัญญผล) มาศึกษาเทียบเคียงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแล้ว จะพบว่ามีความสอดคล้องกับปรัชญาสากล ข้อที่ 2 (1) และข้อที่ 18

-สามัญญผลสูตร เรื่องพระเจ้าอชาตศัตรูกระทำปีตุมาต : ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค⁶² (ฉบับอรรถกถาที่ 11) คือเรื่องราวหลังจากที่พระเจ้าอชาตศัตรูได้รับคำตอบในเรื่องอะไรคือประโยชน์ที่เห็นได้อย่างทันตาสำหรับการบวชเป็นสมณะ (อะไรคือสามัญญผล)แล้ว ก็ได้สารภาพกับพระพุทธเจ้าว่าได้มาบิคาของตนเองเพียงเพราะต้องการเป็นกษัตริย์ ซึ่งมีความเป็นมาดังปรากฏในอรรถกถาสามัญญผลสูตร ว่าเมื่อครั้งพระเจ้าอชาตศตรูยังอยู่ในพระครรภ์ของพระเทวี (มารดาของ

⁶² มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตร และอรรถกถาแปล ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค เล่มที่ 1 ภาคที่ 1, หน้า 339-345.

พระเจ้าอชาตศัตรู) พระเทวีได้เกิดแพ้ท้องถึงขนาดที่ต้องการจะดื่มโลหิตที่แขนขวา (พระพาหา เบื้องขวา) ของพระราชบิดา พระเทวีมีพระดำริว่าการแพ้ท้องเกิดขึ้นในฐานะอันหนักไม่อาจบอกให้ใครทราบได้ เมื่อไม่อาจบอกได้ จึงซุบซอมผิวพรรณซีดลง เมื่อพระราชบิดาทราบความจริงรับสั่งให้หมอเอาเม็ดทองกรีดพระพาหาแล้วรองพระโลหิตด้วยจอกทองคำ เจือด้วยน้ำแล้วให้พระเทวีดื่ม เมื่อเนมิตตกาจารย์ทั้งหลายได้ทราบข่าว ก็พากันพยากรณ์ว่าพระโอรสในครรภ์นี้จะเป็นศัตรูแก่พระราชบิดา พระราชบิดาจะถูกพระโอรสองค์นี้ปลงพระชนม์ (อันเป็นที่มาของชื่ออชาตศัตรู เนื่องจากพอเกิดเท่านั้น ก็จะเป็นศัตรูแก่พระราชบิดา) พระเทวีทราบความจริงมีความประสงคจะฆ่าตายครรภ์ให้ตกไป(ทำแท้ง) แต่ก็ไม่สำเร็จผล จึงเปลี่ยนใจว่าหากคลอดออกมาแล้วจะฆ่าเสีย แต่ภายหลังจากคลอดแล้วเจ้าหน้าที่อารักขาที่รับนำกุมารออกไปตามคำสั่งของพระราชบิดาพินพิสาร หลังจากพระกุมารเจริญวัยแล้วจึงนำมาแสดงแก่พระเทวี เมื่อพระเทวีทอดพระเนตรเห็นก็เกิดความรักพระโอรส และลี้มเล็กความคิดที่จะฆ่าเสีย

ต่อมาเมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูเติบโตขึ้น พระเทวีทัดได้ใช้อิทธิปาฏิหาริย์ทำให้พระเจ้าอชาตศัตรูเลื่อมใส โดยพระเทวีทัดได้แปลงกายเป็นเด็กน้อย เอาพิษเป็นสังวาลคล้องตัวบ้าง พันสิริษะบ้าง แล้วหะเข้าไปหาทางหน้าต่างและนั่งบนตักพระเจ้าอชาตศัตรู พระเจ้าอชาตศตรุดกใจกลัวพระเทวีทัดจึงบอกว่าไม่ต้องกลัว ไม่ทำอันตรายหรอก พร้อมกับแสดงตัวในเพศนักบวชให้เห็น เมื่อพระเจ้าอชาตศตรูเห็นจึงเกิดความเลื่อมใสและถวายตัวเป็นศิษย์ จากนั้นพระเทวีทัดได้ยุยงให้ฆ่าพระบิดา ว่าหากพระเจ้าอชาตศตรูไม่ชิงยึดครองราชย์สมบัติก่อน เกิดพระบิดาโปรดโอรสองค์ใดองค์หนึ่งขึ้นมาก็อาจกราชสมบัติให้โอรสองค์นั้นก็ได้ และได้กล่าวไว้ว่าตัวพระเทวีทัดเองจะปลงพระชนม์พระพุทธเจ้า ซึ่งพระเจ้าอชาตศตรูหลงเชื่อกระทำตาม แต่พระเจ้าอชาตศตรูก็ทำไม่สำเร็จ จนถูกจับได้ เหล่าอำมาตย์ได้ปรึกษาโทษว่าควรประหารชีวิตพระเจ้าอชาตศตรู พระเทวีทัด และภิกษุของพระเทวีทัด แต่พระราชบิดาไม่ทำตามและได้ลดตำแหน่งเหล่าอำมาตย์นั้นลง โดยแต่งตั้งเหล่าอำมาตย์ที่คัดค้านการประหารชีวิตขึ้นดำรงตำแหน่งที่สูงขึ้นแทน และได้ตรัสถามพระเจ้าอชาตศตรูว่า “ลูกต้องการจะฆ่าพ่อเพื่ออะไร” พระเจ้าอชาตศตรูกราบทูลว่า “หม่อมฉันต้องการราชสมบัติพระเจ้าข้า” พระราชบิดาเมื่อได้ฟังเช่นนั้นจึงได้พระราชทานราชสมบัติแก่พระเจ้าอชาตศตรู แต่พระเทวีทัดก็ยังคงยุยงพระเจ้าอชาตศตรูต่ออีกว่า พระเจ้าอชาตศตรูเหมือนคนเอาสุนัขจิ้งจอกไว้ภายในกลองหุ้มหนัง แล้วสำคัญว่าทำกิจสำเร็จเรียบร้อยแล้ว อีกสองสามวันหากพระบิดาทรงคิดได้ว่าพระเจ้าอชาตศตรูทำการดูหมิ่นแล้ว ก็จะกลับมาเป็นพระราชบิดาอีก พระเจ้าอชาตศตรูจึงหลงเชื่อและทำตาม ด้วยการจับพระบิดาขังไว้และตัดพระกระยาหาร (ให้เอาใส่เข้าเรือนอบ ที่มีควันทำไว้เพื่อลงโทษแก่นักโทษ) โดยสั่งห้ามมิให้ผู้ใดเข้าเยี่ยม ยกเว้นพระมารดาของตน

ต่อมาพระเจ้าอชาตศัตรูทราบว่ พระมารดาแอบนำอาหารไปเยี่ยมจึงสั่งห้ามเยี่ยม แต่พระราชามีพิสารก็ยังคงมีชีวิตอยู่ได้ด้วยการเดินจงกรม (ทรงเป็นพระโศดาบัน) ร่างกายก็ยิ่งเปล่งปลั่งขึ้น เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูรู้จึงหาวิธีมิให้เดินจงกรมได้ โดยการบังคับให้ช่างกลบกเอาเม็ดโคนผ่าพระบาททั้งสอง แล้วเอาน้ำมันผสมเกลือทา แล้วย่างด้วยถ่านไม้ตะเคียนซึ่งติดไฟคุไม่มีเปลวเลย พระราชามีพิสารเห็นช่างกลบกมาก็คิดว่าคงมีผู้เตือนสติพระเจ้าอชาตศัตรูให้รู้สึกตัว จึงพากันมาแต่งหนวดให้ แต่เมื่อเหตุการณ์เป็นไปในทางตรงกันข้าม พระราชามีพิสารซึ่งทนความเจ็บปวดทรมานจากการกระทำทารุณกรรมที่พระเจ้าอชาตศัตรูสั่งให้ช่างกลบกทำไม่ไหว ได้เกิดทุกข์เวทนาอย่างแรงและเหี่ยวแห้งไปเหมือนพวงดอกไม้วางไว้ในลานพระเจดีย์ บังเกิดเป็นยักษ์ชื่อ ชนวสกะ เป็นผู้รับใช้ของท้าวเวสสุวรรณในเทวโลกชั้นจาตุมหาราช (เล่ากันว่าในกาลก่อนพระราชามีพิสาร ได้ทดลองพระบาทเข้าไปในลานพระเจดีย์ และเอาพระบาทที่ไม่ได้ชำระล้างเหยียบเสือกกที่เขารู้ไว้สำหรับนั้น เหตุการณ์นี้จึงเป็นผลของบาปกรรมในครั้งนั้น)

ในวันที่พระราชามีพิสารสิ้นพระชนม์นั่นเอง พระเจ้าอชาตศัตรูจะต้องได้รับหนังสือสองฉบับในคราวเดียวกัน คือข่าวพระโอรสประสูติฉบับหนึ่ง และข่าวพระบิดาสวรรคตฉบับหนึ่ง โดยพวกอำมาตย์ต่างปรึกษากันว่าควรทูลข่าวพระโอรสประสูติก่อน เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูทราบว่ พระโอรสประสูติ ความรักลูกได้เกิดขึ้นในทันที และรู้ซึ่งถึงความรู้สึกและคุณของผู้เป็นบิดา จึงสั่งให้รีบปล่อยพระราชามีพิสาร เมื่อทราบข่าวว่พระบิดาเสียชีวิตแล้ว ก็ทรงกันแสงคร่ำครวญและจัดพิธีถวายเพลิงพระศพบิดา ส่วนพระเทวทัตนั้นไม่ว่าจะใช้วิธีใดก็ตามก็ไม่สามารถปลงพระชนม์พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ ต่อมาจึงร่ำก่อกองกร้อนๆ นอนอยู่บนเตียงคนไข้เก้าเดือน เดือนร้อนใจและขอให้คนใกล้ตัวหามไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า แต่ได้ถูกแผ่นดินสูบลงไปอยู่ในมหานรกที่ใกล้สระโบกขรณี ในพระเชตวัน⁶³ จากเรื่องราวความเป็นมาของพระเจ้าอชาตศัตรูดังกล่าว พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่

(๑๔๐) “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระราชาพระองค์นี้ถูกขุดเสียแล้ว พระราชาพระองค์นี้ถูกขจัดเสียแล้ว หากท้าวเธอจักไม่ปลงพระชนมชีพพระบิดา ผู้ดำรงธรรมเป็นพระราชาโดยธรรมไซ้ ธรรมจักขุอันปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน จักเกิดขึ้นแก่ท้าวเธอ ณ ที่ประทับนี้ทีเดียว⁶⁴”

โดยสรุปแล้ว จากเรื่องราวการฆ่าบิดาของพระเจ้าอชาตศัตรู โดยเฉพาะบริบทอินเดียสมัยพุทธกาลนั้น การแย่งชิงราชสมบัติคือสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นประจำ แต่การทรมานและกระทำปิตุฆาต

⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 346.

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 336.

ด้วยความทารุณโหดร้ายนั้น เป็นสิ่งที่ไม่ควรทำอย่างยิ่ง คำสอนของพระพุทธเจ้านี้เมื่อนำมาศึกษา เทียบเคียงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน พบว่ามีความสอดคล้องกับสิทธิในร่างกายและชีวิต คือการไม่ฆ่า ไม่ทำร้ายผู้อื่น เพราะการกระทำเช่นนั้นถือเป็นการไม่เคารพต่อสิทธิแห่งความเป็นมนุษย์ จึงไม่พึงกระทำต่อกันอย่างป่าเถื่อน ไม่พึงทรมาณลงโทษต่อกันอย่างโหดร้าย ซึ่งพุทธวจนะของพระพุทธเจ้าดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงบาปกรรมในการทำลายชีวิตต่อกันโดยเฉพาะต่อบิดา ซึ่งเป็นกรรมหนัก (ครุกรรม) อันเป็นกรรมฝ่ายอกุศล ใน อนันตริยกรรม 5 ประการ คือ การฆ่าบิดา การฆ่ามารดา การฆ่าพระอรหันต์ การทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงหื้อพระโลหิต และการทำให้สงฆ์แตกความสามัคคีกัน⁶⁵ ซึ่งกรรมนี้ย่อมมีภาวะที่แน่นอน คือมีอำนาจบันดาลให้ผู้ทำกรรมไปเกิดในทุคติภูมิ (นรก) อย่างแน่นอน ไม่มีกรรมอื่นใดจะสามารถลดทอนหรือกั้นได้เลย⁶⁶ และในภายหลังพระเจ้าอชาตศัตรูเองก็ถูกบุตรชายของตนแย่งชิงราชสมบัติและกระทำปิตุฆาตเช่นกัน

เมื่อนำคำสอนที่กล่าวถึงการฆ่าบิดาว่าเป็นบาปกรรมอย่างหนัก มาปรับใช้ในการปฏิบัติต่อผู้อื่นโดยเฉพาะต่อร่างกายและชีวิตแล้ว จะเป็นคำสอนไม่ให้มีการทำสิ่งที่ป่าเถื่อนต่อกัน ไม่ให้มีการทรมาณ การลงโทษต่อกันอย่างโหดร้ายผิดมนุษยธรรม และเมื่อนำมาศึกษาเทียบเคียงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในปฎิญาสาสกาลฯ พบว่ามีความสอดคล้องกับคำปรารภที่สอง และข้อที่ 5 โดยคำปรารภที่สอง ในปฎิญาสาสกาลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน บัญญัติว่า “โดยไม่นำพาและเหยียดหยามต่อมนุษยชน ยังผลให้มีการกระทำอย่างป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการละเมิดมโนธรรมของมนุษยชาติอย่างร้ายแรง...และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัว” และข้อ 5 ที่ว่า “บุคคลใดๆจะถูกทรมาณ หรือได้รับผลปฏิบัติ หรือการลงโทษที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรม หรือด่าซ้ำไม่ได้”

ดังนั้น เมื่อนำคำสอนในสามัญญผลสูตร เรื่องพระเจ้าอชาตศัตรูกระทำปิตุฆาต มาศึกษาเทียบเคียงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในปฎิญาสาสกาลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแล้ว จะพบว่ามีความสอดคล้องกับปฎิญาสาสกาลฯ ตามคำปรารภที่สอง และข้อ 5

-กฎทันตสูตร เรื่องกฎทันตพราหมณ์ : ที่มณิกาย สีสันชวรรค (ฉบับบรรณกถาที่ 12) พระพุทธเจ้าได้สอนธรรมแก่กฎทันตพราหมณ์ ขณะแหวะผักที่หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อ ขานุมัตตะ ในแคว้นมคธ โดยได้ผักที่อัมพลัญจิกา (สวนมะม่วงหนุ่ม) พร้อมกับภิกษุสงฆ์ประมาณ 500 รูป ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่กฎทันตพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้ปกครองหมู่บ้านดังกล่าว ได้เตรียมจะทำพิธีบูชา

⁶⁵ สุนทร ณ รั้งมี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), หน้า 218.

⁶⁶ จีรวรรณ ชินะโชติ, “การศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเรื่องกรรมในพุทธศาสนาและฮินดู,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 28.

ยัญด้วยโคผู้ ลูกโคผู้ ลูกโคเมีย แพะ และแกะ อย่างละ 700 ตัว โดยผูกสัตว์เหล่านั้นไว้กับเสาเพื่อเตรียมบูชายัญ เมื่อภูทนต์พราหมณ์ทราบข่าวว่าพระพุทเจ้ามาพักอยู่ที่หมู่บ้านของตน จึงได้ไปเฝ้าและขอให้อธิบายเรื่องยัญญุสสัมปทา (ความถึงพร้อม คือสมบูรณ์แห่งยัญ 3 ประการ) อันมีส่วนประกอบ (บริหาร) 16 อย่าง

พระพุทเจ้าได้แสดงธรรมให้แก่ภูทนต์พราหมณ์ โดยการเล่าอดีตชาติของพระองค์ว่า เมื่อครั้งที่พระองค์เกิดเป็นพราหมณ์ปุโรหิตของพระเจ้ามหาวชิตราช ซึ่งมั่งคั่งและมีดินแดนในปกครองมากมาย ครั้นต่อมาพระเจ้ามหาวชิระมีความต้องการจะบูชามหายัญ จึงได้ปรึกษาพราหมณ์ปุโรหิตว่าควรจะทำบูชามหายัญอย่างไรจึงจะเกิดประโยชน์และสุขตลอดกาล พราหมณ์ปุโรหิตได้กราบทูล ด้วยการชี้แนะว่าก่อนทำการบูชามหายัญ ควรปราบโจรผู้ร้ายก่อน แต่ไม่ใช่ด้วยการฆ่าหรือจองจำ เพราะพวกที่เหลือจากการถูกฆ่าถูกปราบก็จะเบียดเบียนชนบทในภายหลัง (ตัวตายตัวแทน) แต่ควรทำการถอนรากโจรผู้ร้ายด้วยวิธีการทางเศรษฐกิจให้ดี คือด้วยการแจกพืชกับเกษตรกรในชนบทที่มีความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน การให้ทุนแก่พ่อค้าที่มีความอดสาหัสในการค้าขาย การให้อาหารและค่าจ้างแก่ข้าราชการ (ให้ทุกคนมีอาชีพมีรายได้) ด้วยวิธีการเหล่านี้ พระราชทรัพย์ของพระเจ้ามหาวชิระก็จะเพิ่มพูน ชนบทก็จะไม่มีเสียนนาม มนุษย์ทั้งหลายก็จะรื่นเริง อุมบุตรให้เพื่อนอยู่ที่อก โดยไม่ต้องปิดประตูบ้านเรือน⁶⁷ โดยตรัสดังนี้

[๒๐๖] “ชนบทของพระองค์ยังมีเสียนนาม ยังมีการเบียดเบียนกัน โจรปล้นบ้านก็ตีปล้นนิคมก็ตี ปล้นเมืองก็ตี ทำร้ายในหนทางเปลี่ยวก็ตี ยังปรากฏอยู่ พระองค์จะโปรดยกภาณีอากร ในเมื่อบ้านเมืองยังมีเสียนนาม ยังมีการเบียดเบียนกัน ด้วยเหตุที่ยกเสียนนั้น จะพึงชื่อว่าทรงกระทำการมิสมควร บางคราวพระองค์จะทรงดำริอย่างนี้ว่า เราจักปราบปรามเสียนนามคือโจรด้วยการประหาร ด้วยการจองจำ ด้วยการปรับไหม ด้วยการดำเนิน หรือเนรเทศ อันการปราบปรามด้วยวิธีเช่นนี้ ไม่ชื่อว่าเป็นการปราบปรามโดยชอบ เพราะว่าโจรบางพวกที่เหลือจากถูกกำจัดจกยังมีอยู่ ภายหลังมันก็จักเบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ แต่ว่าการปราบปรามเสียนนามคือโจรนั้น จะชื่อว่าเป็นการปราบปรามโดยชอบ เพราะอาศัยวิธีการดังต่อไปนี้”

“พลเมืองเหล่าใดในบ้านเมืองของพระองค์ จะมักเขม้นในกสิกรรมและโครักขกรรม ขอพระองค์จงเพิ่มข้าวปลูกและข้าวกินให้แก่พลเมืองเหล่านั้นในโอกาสอันสมควร พลเมืองเหล่าใดในบ้านเมืองของพระองค์ จะมักเขม้นในพาณิชยกรรม ขอพระองค์จงเพิ่มทุนให้แก่พลเมืองเหล่านั้นในโอกาสอันสมควร ข้าราชการเหล่าใดในบ้านเมืองของพระองค์ขยัน ขอพระองค์จงพระราชทาน

⁶⁷ สุชีพ ปุญญานุภาพ, สารัตถะแห่งศาสนธรรม, หน้า 88-89.

เบี้ยเลี้ยงและเงินเดือนแก่ข้าราชการเหล่านั้นในโอกาสอันสมควร พลเมืองเหล่านั้นนั้นแหละจักเป็นผู้ช่วยในการงานของตนๆจักไม่เบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์”⁶⁸

หลังจากที่บ้านเมืองสงบตามวิธีที่พราหมณ์ปุโรหิตแนะนำแล้ว พระเจ้ามหาวิชิตะได้ขอให้สอนเรื่องวิบุษยามหาชัยเพื่ออำนวยประโยชน์แก่พระองค์ พราหมณ์ปุโรหิตจึงแนะนำให้พระเจ้ามหาวิชิตะขออนุญาตบุษยามหาชัยโดยแจ้งให้กษัตริย์ผู้น้อยกว่า อำมาตย์ข้าราชการ นิคมชนบท พราหมณ์มหาศาล และคฤหบดี ที่อยู่ในนิคมชนบท ได้ทราบเรื่องและอนุญาตให้บุษยามหาชัย ซึ่งพระเจ้ามหาวิชิตะก็ได้ทำตามโดยได้รับอนุญาตจากบุคคลทั้ง 4 ประเภทเหล่านั้น สิ่งนี้จึงเป็นฝ่ายอนุมัติ 4 ซึ่งเป็นเครื่องประกอบของชัย และพราหมณ์ปุโรหิตได้อธิบายถึงคุณสมบัติของพระเจ้ามหาวิชิตะเองว่าประกอบด้วยคุณสมบัติ 8 ประการ คือมีชาติดี มีรูปงาม มีทรัพย์มาก มีกำลังรบ มีศรัทธาบริจาคทาน มีความสัจตรงซื่อมาก (มีการศึกษาดี) มีความรู้ความหมายของภาษิตนั้นๆ (อธิบายความหมายได้) และมีความเป็นผู้ฉลาดปัญญา คุณสมบัติทั้ง 8 ประการนี้เป็นเครื่องประกอบของชัย จากนั้นได้กล่าวถึงคุณสมบัติของพราหมณ์ปุโรหิต 4 ประการ คือมีชาติดี ท่องจำมนต์ได้ มีศีล และเป็นผู้ฉลาดมีปัญญาว่าเป็นคุณสมบัติ 4 ประการอันเป็นเครื่องประกอบของชัยเช่นกัน ทั้งหมดนี้จึงเป็นส่วนประกอบของชัย (บริหาร) 16 อย่าง คือ ฝ่ายอนุมัติ 4 คุณสมบัติของพระราชอา 8 และคุณสมบัติของปุโรหิต 4 เมื่อพราหมณ์ปุโรหิตได้อธิบายถึงส่วนประกอบของชัย 16 ประการแล้ว พราหมณ์ปุโรหิตจึงอธิบายถึงชัย 3 ประการ คือต้องไม่เดือดร้อนใจว่าทรัพย์สิ้นเงินทองเป็นอันมากนั้น 1. จักหมดไป 2. กำลังหมดไป 3. หมดไปแล้ว”⁶⁹ ดังนี้

[๒๑๐] ๑. “เมื่อพระองค์ทรงบุษยามหาชัยอยู่ ความวิปฏิสารบางอย่างพึงมีว่า กองโภคสมบัติใหญ่ของเราจักหมดเปลืองดังนี้ พระองค์ไม่ควรทรงทำความวิปฏิสารเช่นนั้น”

๒. “เมื่อพระองค์ทรงบุษยามหาชัยอยู่ ความวิปฏิสารบางอย่างพึงมีว่า กองโภคสมบัติใหญ่ของเรากำลังหมดเปลืองไปอยู่ ดังนี้ พระองค์ไม่ควรทรงทำความวิปฏิสารเช่นนั้น”

๓. “เมื่อพระองค์ทรงบุษยามหาชัยอยู่ ความวิปฏิสารบางอย่างพึงมีว่า กองโภคสมบัติใหญ่ของเราได้หมดเปลืองไปแล้วดังนี้ พระองค์ไม่ควรทรงทำความวิปฏิสารเช่นนั้น”⁷⁰

หลังจากนั้นพราหมณ์ปุโรหิตได้กล่าวถึงการบรรเทาความเดือดร้อนใจของบุษยามหาชัย ที่จะพึงมีในฝ่ายผู้รับทาน 10 ประการ ว่าผู้รับทานนั้นมีทั้งผู้มาสัตว์ ผู้ลักทรัพย์ ผู้ประพฤติผิดในกาม ผู้

⁶⁸ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตร และอรรถกถาแปล ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค เล่มที่ 1 ภาคที่ 2, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 48.

⁶⁹ สุชีพ ปุญญานุภาพ, สารัตถะแห่งศาสนธรรม, หน้า 90.

⁷⁰ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตร และอรรถกถาแปล ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค เล่มที่ 1 ภาคที่ 2, หน้า 52-53.

พุดปด ผู้พูดต่อเสียด ผู้พูดคำหยาบ ผู้พูดเพื่อเจ้า ผู้ละโมบอยากได้ของคนอื่น ผู้พยายามปกป้องร้ายผู้อื่น ผู้เห็นผิดทำนองคลองธรรม บุคคลเหล่านี้อาจมาสู่ชัยพิธิ ด้วยเหตุนี้พึงตั้งใจว่าชัยชนะ (การให้ทาน) ของอุทิศแก่ผู้ที่ปฏิบัติดีที่ตรงข้ามกับฝ่ายชั่ว 10 ประการ เมื่อมีเครื่องประกอบชัยชนะ (บริวาร) 16 ประการนี้แล้ว ก็จะไม่มีความกลัวติดใจได้ จากนั้นได้แสดงวิธีบูชาชัยชนะต่อไปว่า ในชัยชนะนั้น ไม่มีการฆ่าโค แพะ แกะ ไก่ สุกร และสัตว์ต่างๆ ก็ไม่ต้องถึงความพินาศ ไม่มีการตัดต้นไม้ เพื่อสร้างปราสาท (ต้อนรับผู้มาคูพิธิ) ไม่ต้องเกี่ยวหญ้าคาามาเพื่อแหวดวงประดับโรงพิธิ หรือเพื่อปลูดกับพื้น พวกทาส กรรมกร ก็ไม่ต้องถูกขู่เช็ดงโทษ มีหน้าองด้วยน้ำตาทำการงาน ไครปรารณจะทำก็ทำ ไม่ปรารณาก็ไม่ต้องทำ เพราะชัยชนะนั้นสำเร็จด้วย เนยใส น้ำมัน เนยข้น นม ส้ม น้ำผึ้ง น้ำอ้อย⁷¹ โดยตรัสไว้ ดังนี้

[๒๒๕] “ดูก่อนพราหมณ์ แม้ในชัยชนะของอนุยตคษัตริย์เป็นต้น แม้เหล่านั้น ไม่ต้องฆ่าโค แพะ แกะ ไก่ สุกร และสัตว์นานาชนิด ไม่ต้องตัดไม้มาทำเป็นหลักชัย ไม่ต้องเกี่ยวหญ้าคาามาเพื่อเบียดเบียนสัตว์อื่น คนเหล่าใดที่เป็นทาส เป็นคนใช้ เป็นกรรมกร ของพวกอนุยตคษัตริย์เป็นต้น เหล่านั้น แม้คนเหล่านั้นก็ได้ถูกอาชญาคุกคาม มิได้ถูกภัยคุกคาม มิได้มีหน้าองด้วยน้ำตา ร้องให้ทำการงาน ที่จริงคนที่ปรารณจะทำกรงานใด ก็กรทำกรงานนั้น ไม่ปรารณจะทำกรทำกรงานใด ก็ไม่ต้องกรทำกรงานนั้น ชัยชนะนั้นได้สำเร็จแล้ว ด้วยลำพังเนยใส น้ำมัน เนยข้น นม ส้ม น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ถึงสุดคิโลกสวรรคค์ ดูก่อนพราหมณ์ สมัยนั้นเราได้เป็นพราหมณ์ปุโรหิต ผู้อำนวยกรบัญชาชัยชนะองพระเจ้ามหาวชิตรราชนั้น⁷²”

เมื่อมีผู้เดินทางมาเพื่อกรนี้โดยนำเครื่องบรรณาการมาถวาย พระเจ้ามหาวชิระก็ไม่ต้องรับแต่กลับแจกทานนั้น โดยได้ตั้งชัยชนะลาขึ้น 4 ทิศ สำหรับแจกทาน จากนั้นกฎทันตพราหมณ์ก็ได้ถามว่ามีชัยชนะอื่นที่มีการเริ่มน้อยแต่มีผลมากกว่า ชัยชนะ 3 บริวาร 16 อีกหรือไม่ ซึ่งพระพุทธรเจ้าได้ตอบว่ามี โดยเริ่มจากการริเริ่มที่น้อยกว่าแต่มีผลมากกว่าโดยลำดับ คือกรให้ทานเป็นนิตยอุทิศผู้มีศีล กรสร้างวิหาร (ที่อยู่) อุทิศแก่สงฆ์ที่มาจาก 4 ทิศ กรถือพระพุทธร พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ กรสมาทานศีล 5 คือเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดปด และดื่มสุราเมรัย สุดท้ายคือกรออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ตั้งอยู่ในศีล 3 ประเภท บำเพ็ญสมาริจนได้มาน 4 บำเพ็ญปัญญาจนได้วิชา 8⁷³

⁷¹ สุชีพ ปุญญาภาพ, สารัตถะแห่งศาสนธรรม, หน้า 90-91.

⁷² มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตร และอรรถกถาแปล ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค เล่มที่ 1 ภาคที่ 2, หน้า 64.

⁷³ สุชีพ ปุญญาภาพ, สารัตถะแห่งศาสนธรรม, หน้า 92.

คำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนแก่พราหมณ์กุกกัณฑะ โดยยกตัวอย่างพระชาติของพระองค์ เมื่อครั้งเป็นพราหมณ์ปุโรหิต ทั้งหมดนี้ก็เพื่อสอนธรรมแก่พราหมณ์กุกกัณฑะ ถึงการดูแลประชาชนด้วยการสงเคราะห์ทางเศรษฐกิจ อันจะเป็นการป้องกันการเกิดอาชญากรรมต่างๆได้ เพราะหากประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีแล้วก็จะมีความสุข ไม่ต้องอยู่อย่างหวาดกลัวภัยโจรผู้ร้ายทั้งหลาย จากนั้นได้สอนว่าการบูชาด้วยชีวิตนั้นเป็นสิ่งที่ดี การบูชาที่ถูกต้องคือการสังคัม สงเคราะห์มิใช่ด้วยการฆ่าสัตว์บูชาตามที่นิยมกันในบริบทอินเดียสมัยนั้น⁷⁴ อีกทั้งพระพุทธเจ้าได้สอนธรรมแสดงให้เห็นถึงวิธีบูชาที่เป็นบ่อเกิดแห่งบุญ ที่ใช้ทุนทรัพย์น้อย มีการเตรียมตัวน้อย แต่มีผลมาก มีอานิสงส์มาก ได้แก่การประพฤติตนเป็นคนดี มีมือขุมไปด้วยการบริจาค การสงเคราะห์ช่วยเหลือเพื่อแผ่แก่บุคคลและสัตว์อื่นๆ ประพฤติกายวาจาเรียบร้อย ชำระจิตใจให้บริสุทธิ์จากกิเลสตัณหาต่างๆ⁷⁵

สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้กล่าวถึงกุกกัณฑะสูตรนี้ว่า เป็นคำสอนที่ให้ข้อคิดที่เป็นประโยชน์ทางรัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ โดยกล่าวถึงการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรือการบูชาด้วยอะไรจึงจะไม่ทำให้เกิดความเดือดร้อน แต่กลับให้ประโยชน์แก่ส่วนรวมแทน กล่าวคือแทนที่พระพุทธเจ้าจะรับตอบกุกกัณฑะพราหมณ์ถึงการบูชาของกุกกัณฑะพราหมณ์นั้นถูกต้องสมบูรณ์หรือไม่ แต่กลับกล่าวชี้แนะให้เห็นว่าควรบริหารประเทศหรือเขตปกครองของตนให้ร่มเย็นเป็นสุข ปราศจากผู้ร้ายเสียก่อน ซึ่งทำได้โดยการจัดการทางเศรษฐกิจให้ดี อันได้แก่การแจกพืชแก่เกษตรกรหรือส่งเสริมเกษตรกรรม การให้ทุนแก่พ่อค้าด้วยการส่งเสริมอุตสาหกรรมและการค้า การให้อาหารและค่าจ้างแก่ข้าราชการ ซึ่งก็คือการส่งเสริมสวัสดิภาพและรายได้ของข้าราชการ ทั้งหมดนี้จึงเป็นการสอนให้บริหารจัดการทางเศรษฐกิจทั้งสามประการแทนการปราบปรามโจรผู้ร้ายด้วยการลงโทษประหารชีวิต จองจำ หรือเนรเทศ ให้ดีก่อนแล้วจึงค่อยคิดเรื่องการบูชา

คำสอนทางรัฐศาสตร์และทางเศรษฐกิจนี้ แสดงให้เห็นถึงอัจฉริยภาพของพระพุทธเจ้า ที่ปัจจุบันเองเศรษฐกิจก็เป็นเรื่องสำคัญที่ผู้ปกครองของทุกรัฐบาลต่างให้ความสำคัญ จากนั้นจึงได้สอนเรื่องการประกอบพิธีบูชาที่ต้องฆ่าสัตว์เพื่อบวงสรวงเทพเจ้าว่า ควรบูชาด้วยการทำงานด้านสงเคราะห์มนุษย์และสัตว์แทน เช่นการให้ทาน การแผ่ความเมตตากรุณาไปยังมนุษย์และสัตว์ ซึ่งต้องทำหลังจากหาวิธีปกครองบ้านเมืองให้สงบสุขเสียก่อน โดยไม่ต้องทำการอย่างเอิกเกริก ไม่ต้องเตรียมการต้อนรับ หรือต้องก่อสร้างที่พักหรือโรงพิธีใหญ่โต อันจะสร้างความยากลำบาก

⁷⁴ เสถียรพงษ์ วรรณปก, คำบรรยายพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดยสถาบันสันติธรรม, 2553), หน้า 27.

⁷⁵ สุทธิวงศ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ, หลักพระพุทธศาสนา หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎก (กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดยธรรมสภาและสถาบันสันติธรรม, ม.ป.ป.), หน้า 207.

ให้แก่คนงานทั้งหลาย แต่ให้ใช้วิธีการบอกกล่าวหรือขออ้อนุมัติแทนการเชิญบุคคลมาร่วมงาน โดยสรุปคือให้เปลี่ยนจากการบูชาัญญที่ต่อฆาตกร มาเป็นการสร้างประโยชน์หรืออำนวยความสะดวกเคราะห์ อนุเคราะห์ แก่คนที่ยากจนยากไร้แทน⁷⁶

นอกจากนี้ วสิน อินทสระ ได้กล่าวถึงการบูชาัญญในบริบทอินเดียสมัยพุทธกาลว่า พรหมณ์จะนำสัตว์ชนิดต่างๆมาฆ่าเพื่อให้พระเจ้าโปรดปรานบ้าง เพื่อสะเดาะเคราะห์ให้กับตนเองบ้าง ยกตัวอย่างเช่นหากกษัตริย์สมัยนั้นเกิดฝันร้ายขึ้นมากก็จะปรึกษาโหราจารย์ โดยโหราจารย์เองจะกราบทูลว่าไม่รู้ก็กลัวจะเสียเชิง จึงทูลให้กษัตริย์ทำพิธีสะเดาะเคราะห์โดยการบูชาัญญด้วยคนหรือสัตว์เพื่อให้เป็นผู้รับเคราะห์แทนกษัตริย์ ซึ่งพระพุทธเจ้าเองไม่เห็นด้วยกับการบูชาัญญ และได้คัดค้านเสมอมา โดยการสอนว่าการเบียดเบียนสัตว์อื่นนั้นไม่สามารถถ่วงลดเคราะห์ได้ แต่กลับจะทำให้มีเคราะห์เพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ได้ชี้แนะว่าหากคิดจะบูชาัญญแล้วก็ควรใช้วิธีบูชาัญญด้วยการให้ทานชีวิต ให้การสงเคราะห์ผู้อื่น การไม่ฆ่าสัตว์ อันเป็นอภัยที่ลงทุนน้อย ยุ่งยากน้อย แต่กลับมีผลมาก⁷⁷

โดยสรุปแล้วคำสอนในกฎทนต์สูตร ที่สอนให้สงเคราะห์ ให้ทานชีวิตนี้ จึงเป็นคำสอนที่สอดคล้องแนวคิดสิทธิมนุษยชนในการคำนึงถึงชีวิตทั้งหลายรวมถึงผู้คนที่เกี่ยวข้องกับการบูชาัญญในแต่ละครั้ง เป็นการสอนไม่ให้มีการปฏิบัติต่อกันอย่างป่าเถื่อน และไม่ให้อ้างปฏิบัติ ถูกทรมาณ หรือถูกลงโทษอย่างโหดร้าย อันสอดคล้องกับคำปวารณาที่สองในปฎิญาสาสกาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนที่ว่า “โดยไม่นำพาและเหยียดหยามต่อมนุษยชน ยังผลให้มีการกระทำอย่างป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการละเมิดมโนธรรมของมนุษยชาติอย่างร้ายแรง...และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัว” และข้อ 5 “บุคคลใดๆจะถูกทรมาณ หรือได้รับผลปฏิบัติ หรือการลงโทษที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรมหรือค้าขายไม่ได้”

ดังนั้นเมื่อคำสอนของพระพุทธเจ้าในกฎทนต์สูตร มาศึกษาเทียบกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในปฎิญาสาสกาว่าด้วยสิทธิมนุษยชน จะพบว่ามีความสอดคล้องกับปฎิญาสาสกาตามคำปวารณาที่สอง และข้อ 5

-มหาปริณิพพานสูตร เรื่องพระเจ้าอชาตศัตรูประสงคंपราบแก้ววันวัชชี : ที่มณิกายมหาวรรค (ฉบับบรรณกถาที่ 13) เป็นเรื่องราวที่พระพุทธเจ้าพบกับพระอานนท์ ขณะอยู่บนภูเขาอิชฌณภู ใกล้เมืองราชคฤห์ โดยถามถึงเมืองวัชชีเกี่ยวกับอธิปไตยธรรม 7 ประการ หรือธรรมะอันเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม ที่ชาวเมืองวัชชียึดถือปฏิบัติกันอยู่ โดยมีวัสสการณंपราหมณ์

⁷⁶ สุชีพ ปุญญาภาพ, สวรรค์แห่งศาสนธรรม, หน้า 255.

⁷⁷ วสิน อินทสระ, แนวธรรมแห่งสุดคันตะ เล่ม 1 หมวด 1-5, หน้า 270.

ที่มาแจ้งแก่พระพุทธเจ้าว่าพระเจ้าอชาตศัตรูเตรียมยกทัพไปบุกเมืองวัชชีนั่งฟังอยู่ด้วย ภายหลังพูดคุยกันเสร็จแล้ว พระพุทธเจ้าจึงได้กล่าวกับวัสสการณ์พราหมณ์ ดังนี้⁷⁸

[๖๕] พระผู้มีพระภาคเจ้า – “ดูก่อนท่านพราหมณ์ สมัยหนึ่ง ตถาคตอยู่ ณ วิหารสารันทะเจดีย์ในนครเวสาลี ณ ที่นั่น ตถาคตได้แสดงอภิธานิยธรรม ๗ ประการเหล่านี้แก่เจ้าวัชชีทั้งหลาย ดูก่อนท่านพราหมณ์ ก็อภิธานิยธรรม ๗ ประการเหล่านี้ยังจัดตั้งอยู่ในเจ้าวัชชีทั้งหลาย และเจ้าวัชชีทั้งหลายยังจักเห็นศีร่วมกันในอภิธานิยธรรม ๗ ประการเหล่านี้ ตลอดกาลเพียงไร ดูก่อนพราหมณ์ เจ้าวัชชีทั้งหลายพึงหวังความเจริญอย่างเดียว หากความเสื่อมมิได้”

วัสสการพราหมณ์ – “ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ เจ้าวัชชีทั้งหลายประกอบด้วยอภิธานิยธรรมแม้เพียงข้อหนึ่งข้อเดียว ก็พึงหวังความเจริญได้โดยแท้ หากความเสื่อมมิได้ แต่ว่าจะกล่าวอะไรถึงเจ้าวัชชีทั้งหลายประกอบด้วยอภิธานิยธรรม ๗ ประการ ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ และพระราชอาชตศัตรู ผู้เป็นใหญ่ในแคว้นมคธ พระโอรสพระนางเวเทหี ไม่ควรทำแก่เจ้าวัชชีทั้งหลายด้วยการรบ นอกจากเจรจาปรองดอง นอกจากทำให้แตกกันและกัน ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญสมควรแล้ว ข้าพระองค์จะไปบัดนี้ ข้าพระองค์มีกิจมาก มีเรื่องจะพึงทำมาก”

พระผู้มีพระภาคเจ้า – “ดูก่อนท่านพราหมณ์ บัดนี้ ท่านจงพิจารณาเห็นเป็นกาลสมควรเถิด”

พระสูตรนี้ สุชีพ ปุญญาอนุภาพ ได้สรุปไว้ว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสถามพระอานนตถึงธรรมะ 7 ประการที่ชาววัชชีประพฤติกัน อันจะหวังความเจริญได้โดยส่วนเดียว ไม่มีเสื่อม ว่าพระอานนตเคยได้ฟังบ้างหรือเปล่า ซึ่งพระอานนตได้ทูลตอบว่าเคยได้ฟังมาว่า 1.ชาววัชชีจะหมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ 2.ชาววัชชีจะพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจของชาววัชชี 3.ชาววัชชีจะไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ จะไม่ถอนสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว จะประพฤติปฏิบัติในวัชชีธรรม อันเป็นของเก่า 4.ชาววัชชีจะเคารพเชื่อฟังชาววัชชีผู้แก่เฒ่า 5.ชาววัชชีจะไม่ก้าวล่วงข้ามแห่งกุลสตรี (หญิงมีสามีแล้ว) และกุมารี (หญิงสาวที่ยังไม่มีสามี) 6.ชาววัชชีจะเคารพนับถือเจดีย์ของชาววัชชีทั้งภายในและภายนอก ไม่ละเลยพลีกรรมอันเป็นธรรมที่เคยให้เคยทำ 7.ชาววัชชีจะจัดการรักษาคุ้มครองอันเป็นธรรมในพระอรหันต์ของชาววัชชี จะตั้งใจว่าพระอรหันต์ที่ยังไม่มาจะขอให้มา ที่มาแล้วก็ขอให้เป็นสุข เมื่อพูดคุยกับพระอานนตเกี่ยวกับธรรมะ 7 ประการของ

⁷⁸ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตร และอรรถกถาแปล ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ 2 ภาคที่ 1, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 233-239.

ชาววัชชีเสร็จแล้ว พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสแก่วัสสการพราหมณ์ว่า พระองค์เองเคยตรัสแสดงวัชชี อปทานิยธรรม 7 ประการ (ธรรมะอันเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อมของชาววัชชี) เมื่อประทับ ณ สารันททเจดีย์ ซึ่งวัสสการพราหมณ์ได้ทูลว่า เพียงข้อใดข้อหนึ่งชาววัชชีก็หวังความเจริญได้ไม่มี เสื่อม จะกล่าวไปถึง 7 ข้อ พระเจ้าอชาตศัตรูไม่ควรทำการรบกับชาววัชชี เว้นไว้แต่ใช้วิธียุและทำ ให้แตกกัน จากนั้นจึงกราบทูลลากลับไป⁷⁹

นอกจากนี้ ทองย้อย แสงสินชัย ได้กล่าวไว้ว่าการที่พระเจ้าอชาตศัตรูส่งวัสสการพราหมณ์ ไปนั้น เป็นการส่งคน “ไปแจ้ง” แก่พระพุทธเจ้าเท่านั้นว่าพระเจ้าอชาตศรูนั่นคิดจะทำอะไร ไม่ใช่ การปรึกษาหารือแต่อย่างใด และพระเจ้าอชาตศัตรูเองก็เตรียมการที่จะบุกวัชชีไว้นานแล้ว การ ส่งวัสสการพราหมณ์ไปแจ้งแก่พระพุทธเจ้าเป็นเพียงการหาข้อมูลเพิ่มเติมในนาที่สุดท้ายเท่านั้น พระพุทธเจ้าจะตรัสอะไรหรือไม่ตรัสอะไร แคว้นมคธก็ต้องบุกแคว้นวัชชีอยู่แล้ว แต่จุดเปลี่ยนอยู่ ตรงที่พระพุทธเจ้าเกิดตรัสอะไรขึ้นมานั่นเอง นั่นคือการที่ได้ตรัสวัชชีอปทานิยธรรมขึ้นมา จึงทำ ให้พระเจ้าอชาตศัตรูเปลี่ยนแผนอย่างกะทันหัน คือได้เปลี่ยนมาใช้แผนบ่อนทำลายให้แตกสามัคคี แทน (แคว้นวัชชีจะแตกได้โดยอาศัยการยุยงให้คนในแตกกันก่อน) และตลอดพระชนม์ชีพของ พระพุทธเจ้า พระเจ้าอชาตศรูก็ดไม่ได้ยกทัพไปปราบแคว้นวัชชีเลย⁸⁰

ในขณะที่เสถียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวว่าแคว้นวัชชีนี้ พระเจ้าอชาตศรูกยกทัพเข้าตีหลาย ครั้งแล้วแต่ไม่เคยสำเร็จ จึงให้วัสสการพราหมณ์ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า แล้วให้เล่าเรื่องความ แข็งแกร่งของแคว้นวัชชีให้พระพุทธเจ้าฟัง จากนั้นให้ตั้งใจฟังว่าพระพุทธเจ้าจะว่ากล่าวอย่างไร ซึ่งก็คืออยากให้ไปขอคำปรึกษาว่าทำอะไรจึงจะตีแคว้นวัชชีได้ แต่ไม่กล้าบอกให้วัสสการ พราหมณ์ทูลตรงๆ เพราะถ้าทำอย่างนั้นพระพุทธเจ้าจะไม่ตรัสบอกสิ่งใดแน่นอน ภายหลังได้ฟัง แล้ว วัสสการพราหมณ์จึงคิดได้ว่าที่แคว้นวัชชีเข้มแข็งตีเท่าไรก็ไม่สำเร็จนั้น เป็นเพราะมีความ สัมครสมานสามัคคีกัน ทางเดียวที่จะตีให้แตกได้ก็ต้องหาทางทำลายความสามัคคีของแคว้นวัชชี ความคิดนี้เป็นความฉลาดของวัสสการพราหมณ์เอง ไม่ใช่พระพุทธเจ้าชี้แนะแต่ประการใด ซึ่งเป็น เรื่องของการฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าเองว่า ผู้ฟังจะนำไปคิดนำไปใช้ในแง่ลบเบียดเบียนคนอื่น หรือเปล่า อันเป็นความผิดของผู้ฟังธรรมเอง⁸¹

โดยสรุปคำสอนของพระพุทธเจ้า ในการตรัสสอนเรื่องอปทานิยธรรม 7 ประการ เสมือน เป็นการชี้แนะให้ผู้ฟัง ได้ใช้ปัญญาและเหตุผลในการตรึกตรอง คิดพิจารณาด้วยตนเองว่าการเตรียม

⁷⁹ สุชีพ ปุญญานุภาพ, สวรรค์แห่งศาสนธรรม, หน้า 138-139.

⁸⁰ ทองย้อย แสงสินชัย, ความจริงในมหาปริณิพพานสูตร(กรณีพระมโน), พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดย เปรียญธรรมสมาคมแห่งประเทศไทย, 2543), หน้า 7-11.

⁸¹ เสถียรพงษ์ วรรณปก, คำบรรยายพระไตรปิฎก, หน้า 39-41.

ยกทัพบุกตีแคว้นวัชชีนั้นเป็นสิ่งที่ถูกที่ควรหรือไม่ จนวัสสการพราหมณ์ได้พิจารณาเห็นว่าควรใช้วิธีเจรจาปรองดอง หรือไม่ก็ทำให้เจ้าวัชชีแตกแยกกันเอง มากกว่าจะใช้กำลังในการประหัตประหารกัน คำสอนในพระสูตรนี้หากนำมาปฏิบัติแล้ว จะเป็นการป้องปรามการคิดแต่จะใช้กำลัง ใช้อาวุธ ในการทำลาย รุกราน ต่อกัน ด้วยการคิดพิจารณาด้วยเหตุผลต่างๆ ให้ดีก่อนก่อนที่จะทำสิ่งใดลงไป โดยเฉพาะสิ่งที่จะนำมาซึ่งการทำลายชีวิตกัน อันสอดคล้องกับการให้ความสำคัญในความมั่นคงปลอดภัยและการคำนึงถึงสิทธิในชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน

คำสอนของพระพุทธเจ้าที่สอดแทรกแนวคิดต่อการคำนึงถึงสันติภาพ ความสงบสุข การไม่ทำลาย เช่นฆ่า รุกรานกัน จึงสอดคล้องกับคำปรารภที่สองที่กล่าวว่า “โดยไม่นำพาและเหยียดหยามต่อมนุษยชน ยังผลให้มีการกระทำอย่างป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการละเมิดมโนธรรมของมนุษยชาติอย่างร้ายแรง...และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัว”

ดังนั้น เมื่อนำคำสอนของพระพุทธเจ้าในมหาปริณิพพานสูตร เรื่องพระเจ้าอชาตศัตรู ประสงค์ปราบแคว้นวัชชีมาศึกษาเทียบเคียงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแล้ว จะพบว่ามีความสอดคล้องกับปรัชญาสากลดังคำปรารภที่สอง

-มหาปริณิพพานสูตร เรื่องนางอัมพปาลีคณิกามาเฝ้า : ที่มณิกาย มหาวรรค (ฉบับอรรถกถาที่ 13) พระสูตรนี้เป็นเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าได้พัก ที่ป่ามะม่วง กรุงเวสาลี แคว้นวัชชี ในสวนของนางอัมพปาลี (อัมพปาลีวัน) ซึ่งเป็นหญิงนครโสเภณี เมื่อนางอัมพปาลีทราบที่พระพุทธเจ้ามาพักอยู่ในป่ามะม่วงของตน นางจึงได้เตรียมยาน (พาหนะ) อย่างดี แล้วเดินทางไปเฝ้าพร้อมกับนิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ให้ไปฉันภัตตาหารที่บ้านของนาง⁸² ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตอบรับดังนี้⁸³

[๕๑] นางอัมพปาลี – “ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ โปรดรับภัตตาหารของหม่อมฉัน สำหรับวันพรุ่งนี้ด้วยเถิด พระเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับด้วยคุษณีภาพ ครั้งนั้นและนางอัมพปาลีคณิกา ครั้นทราบว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับแล้ว ก็ลุกจากอาสนะถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ทำประทักษิณแล้วกลับไป

⁸² สุชีพ ปุญญาณาภ, สวรรคแห่งศาสนธรรม, หน้า 141-142.

⁸³ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตร และอรรถกถาแปล ที่มณิกาย มหาวรรค เล่มที่ 2 ภาคที่ 1, หน้า 268-269.

ฝ่ายกษัตริย์ลิจฉวีผู้ครองแคว้นวัชชีทั้งหลาย เมื่อทราบข่าวว่าพระพุทธเจ้าเสด็จมาพักอยู่ในป่ามะม่วงของนางอัมพาลี ใกล้กรุงเวสาลี ก็ตั้งเตรียมยาน (พาหนะ) อย่างดี แต่งกายงดงาม ออกเดินทางไปและได้สวนทางกับยานของนางอัมพาลี จึงได้ถามทราบความว่านางอัมพาลีได้นิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ฉันภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น จึงขอร้องนางอัมพาลีให้ยอมให้ตนเป็นผู้ถวายภัตตาหารแทนโดยจะให้เงินหนึ่งแสน แต่นางอัมพาลีได้ตอบว่าแม้จะยกเมืองเวสาลีให้ทั้งเมืองก็จะไม่ยอมให้ถวายภัตตาหารแทนตน กษัตริย์ลิจฉวีจึงเดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าและนิมนต์ฉันภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น แต่พระพุทธเจ้าได้ตอบกลับไปว่านางอัมพาลีได้มานิมนต์และตัวพระพุทธเจ้าเองก็ได้รับนิมนต์ไว้แล้ว⁸⁴ ดังนี้⁸⁵

[๕๒] เจ้าลิจฉวี – “ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ โปรดรับภัตตาหารของหม่อมฉันทั้งหลาย สำหรับวันพรุ่งนี้เถิด พระเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคเจ้า – “ดูก่อนลิจฉวีทั้งหลาย ตถาคตรับภัตตาหารของนางอัมพาลีคณิกา สำหรับวันพรุ่งนี้ไว้แล้วแล”

จากพระสูตรที่มีความเกี่ยวข้องกับบริบททางสังคมอินเดียในสมัยพุทธกาล เกี่ยวกับนางอัมพาลีซึ่งเป็นหญิงนครโสเภณีนั้น ในเรื่องนี้ จันง ทองประเสริฐ ได้กล่าวถึงหญิงนครโสเภณีในสังคมอินเดียสมัยพุทธกาลว่า สตรีที่ประกอบอาชีพนี้ไม่ได้มีสถานะภาพที่ต่ำต้อย แต่หญิงนครโสเภณีในสมัยนั้นเป็นผู้ที่มีฐานะสูงส่ง เพราะต้องได้รับการคัดเลือกไม่ใช่เป็นสิ่งที่ใครอยากเป็นก็เป็นกันได้ ตามศัพท์นครโสเภณี แปลว่าผู้ประดับเมืองให้เมืองงาม เหตุนี้ถ้าเมืองใดขาดหญิงนครโสเภณี เมืองนั้นก็เหมือนกับเมืองที่ยังไม่เจริญ ยังไม่เป็นอารยะ เพราะประเทศหรือแคว้นในอินเดียสมัยพุทธกาลนั้นหากจะเป็นอารยะจะต้องมีหญิงนครโสเภณี อย่างเช่นแคว้นวัชชีมีหญิงนครโสเภณี ในขณะที่แคว้นมคธไม่มีหญิงนครโสเภณี เมื่อพวกพ่อค้าแคว้นมคธไปค้าขายที่แคว้นวัชชีก็ไปพบหญิงนครโสเภณี พอกลับแคว้นมคธต่างก็คุยกันว่าแคว้นมคธเองอะไรก็มีหมดแต่มีอย่างหนึ่งที่สู้ไม่ได้ นั่นคือขาดหญิงนครโสเภณี จนแคว้นมคธได้ชวนขวยหาหญิงนครโสเภณี แต่ก็ใช้ว่าจะหากันได้ง่ายๆเพราะต้องมีการประกวดหาหญิงที่งามที่สุดในเมืองนั้น ด้วยเหตุว่าหญิงที่สวยงามที่สุดนี้ไม่ควรจะให้ใครเป็นเจ้าของเพียงคนเดียว ควรจะเอามาเป็นของกลาง ฉะนั้นคนที่สวยงามที่สุดจึงควรได้รับยกย่องให้เป็นเทพีประจำจังหวัด ประจำประเทศ เสร็จก็ยกย่องให้เป็นหญิงนคร

⁸⁴ สุชีพ ปุญญานุภาพ, สารัตถะแห่งศาสนธรรม, หน้า 142.

⁸⁵ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตร และอรรถกถาแปล ที่มณีกาย มหาวรรค เล่มที่ 2 ภาคที่ 1, หน้า 270.

โสเภณี โดยมีเรือนหลวงให้อยู่ มีทาส มีทาสีให้ มีช่าง มีม้าให้ คนที่ไปเที่ยวหญิงนครโสเภณีจึงต้องเป็นผู้มีฐานะ เช่นพวกเจ้านาย ขุนนาง เศรษฐี มหาเศรษฐี เพราะค่าตัวนั้นสูงมาก เวลาเมียแขกบ้านแขกเมืองก็จะได้หญิงนครโสเภณีเป็นผู้คอยต้อนรับ

พัฒนาการอีกขั้นของหญิงนครโสเภณีก็คือการเป็นหญิงคณิกา คำว่า คณิกา แปลว่าหญิงโสเภณีที่อยู่กันเป็นหมู่คณะ กล่าวคือไม่ใช่เป็นบุคคลเฉพาะรายแต่มีอยู่กันเป็นหมู่ เปรียบเทียบกับปัจจุบันก็คือช่อง แล้วก็จะมีส่วนหน้าช่องก็คือแม่เล้าในการปกครองกันเป็นหมู่เป็นกลุ่ม ด้วยเหตุนี้หญิงนครโสเภณีในระยะแรกก็จะเป็นรายๆไป แต่ภายหลังได้มาอยู่กันเป็นกลุ่มจนเกิดเป็นช่องนางโลมขึ้นมาซึ่งก็คือหญิงคณิกานั้นเอง การมีระบบโสเภณีจึงช่วยลดอาชญากรรมจากการข่มขืนชำเราต่างๆ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ยังต้องการปลดปล่อยทางกามารมณ์อยู่ ในทางศาสนาเองก็ไม่ได้ถือว่าหญิงนครโสเภณีนั้นเป็นผู้หญิงที่ต่ำต้อย เพราะแม้แต่พระพุทธเจ้าเองก็รับอาราธนานางอัมพาลีซึ่งเป็นหญิงนครโสเภณีไปฉันภัตตาหารที่บ้านของนาง กรณีของนางอัมพาลีจึงเป็นหญิงนครโสเภณีที่มีฐานะดีและมีจิตศรัทธาอย่างมากต่อพุทธศาสนา จนได้ถวายสวนอันเป็นที่นิมนต์พระพุทธเจ้ากับภิกษุสงฆ์ไปฉันภัตตาหารในพระสูตรนี้ เพราะแม้แต่คนทั่วไปที่มีฐานะก็ยังไม่กล้าทำถึงขนาดนั้น⁸⁶

จากคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เมื่อนำมาศึกษาเทียบเคียงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนพบว่า มีความสอดคล้องกับการให้สิทธิและความเสมอภาค โดยไม่แบ่งแยกเพศ หรืออาชีพ ต่อมาอัมพาลีหญิงนครโสเภณี ซึ่งมีความสอดคล้องกับปฎิญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 1 “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมามีอิสระ และเสมอภาคกัน ในเกียรติศักดิ์และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการครภาพ” และข้อ 2 (1) “ทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพ บรรดาที่กำหนดไว้ในปฎิญยานี้ โดยปราศจากความแตกต่าง ไม่ว่าชนิดใดๆ ดังเช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา การคิดเห็นทางการเมือง หรือทางอื่น เผ่าพันธุ์แห่งชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่นๆ”

แม้ว่าอาชีพหญิงนครโสเภณีในบริบทอินเดียสมัยนั้นจะเป็นอาชีพที่ร้ายได้ ฐานะความเป็นอยู่ดี แต่หากเปรียบเทียบกับสังคมปัจจุบันอาชีพหญิงนครโสเภณิดังกล่าวก็ยังคงมี โดยเฉพาะสตรีที่ประกอบอาชีพในสถานบริการชั้นสูงที่ต่างก็มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีมีฐานะดี แต่คนในสังคมปัจจุบันก็ไม่ได้ให้ความยกย่อง และเมื่อดูจากเพศและสถานภาพอื่นประกอบแล้ว การที่พระพุทธเจ้าปฏิบัติต่อสตรีที่มีสถานภาพอาชีพหญิงนครโสเภณีอย่างเสมอภาคกับชาย และมีสถานภาพความเป็นกษัตริย์อย่างกษัตริย์ลิจฉวี โดยไม่คำนึงว่าพระพุทธเจ้าเองก็เป็นเพศชายและ

⁸⁶ จานงค์ ทองประเสริฐ, ธรรมประยุกต์ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2516), หน้า 101-103.

เป็นผู้มีสถานภาพแห่งกษัตริย์เช่นกัน ดังกรณีที่พระพุทธเจ้ารับคำเชิญไปฉันภัตตาหารที่บ้านนาง อัมพาลีซึ่งเป็นหญิงนคร โสเภณีในสมัยพุทธกาล และได้ปฏิเสธคำทูลเชิญของกษัตริย์ลิจฉวีที่มา ทูลเชิญในวันเดียวกันนั้น คำสอนนี้จึงเป็นแบบอย่างในการแสดงให้เห็นถึงการเคารพในสิทธิและ ความเสมอภาคแห่งความเป็นมนุษย์ โดยไม่แบ่งแยกชนชั้นวรรณะหรือเพศ เพราะแม้แต่กษัตริย์ซึ่ง มีสถานภาพสูงในสังคมอินเดียสมัยพุทธกาลเองพระพุทธเจ้าก็ไม่ได้เลือกปฏิบัติในการรับเชิญ แต่ กลับมั่นคงในสิ่งที่ยึดถือและเป็นแบบอย่างให้กับผู้คนในภายหลังว่า สถานภาพต่างๆ ไม่ใช่สิ่งที่จะ มาเป็นตัวชีวิตหรือตัดสินความเป็นมนุษย์

ดังนั้น เมื่อนำคำสอนเรื่องนางอัมพาลีคณิกามาเฝ้า มาศึกษาเทียบเคียงกับปฎิญาสาสกล ว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแล้ว จะพบว่ามีความสอดคล้องกับปฎิญาสาสกลฯในข้อ 1 และข้อ 2(1)

-มหาปริณิพพานสูตร เรื่องนายจุนทกัมมารบุตร : ที่มณิกาย มหาวรรค (ฉบับอรรถกถาที่ 13) พระสูตรนี้เป็นเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เสด็จไปยังป่าวานคร แคว้นมัลละ โดยประทับที่สวนอัมพวัน ซึ่งเป็นสวนมะม่วงของนายจุนทกัมมารบุตร บุตรของช่างทอง โดยนาย จุนทะเมื่อทราบว่าพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ได้เสด็จมายังป่าวานคร อีกทั้งยังได้เสด็จมา ประทับยังสวนอัมพวันของตนเอง ด้วยความเคารพและศรัทธาจึงเดินทางไปเฝ้าและได้ถวาย ภัตตาหารที่บ้านด้วยของเคี้ยวของฉั่น และสุกรมัททวะ* แต่ภายหลังเสวยภัตตาหารมือนั้น พระพุทธเจ้าเกิดพระอาพาธอย่างแรง ทรงประชวรลงพระโลหิต แต่ทรงมีสติสัมปชัญญะออกกลิ่น เวทนาเหล่านั้นไว้ได้โดยมิได้ทรงหวั่นไหว จากนั้นทรงชวนพระอานนท้ออกเดินทางต่อไปยังกรุง กุสินารา โดยระหว่างที่อยู่ในสวนมะม่วงดังกล่าว พระพุทธเจ้าทรงเป็นห่วงว่าจุนทะจะเดือดร้อนใจ ว่าเขาบาปหนักแล้วที่พระพุทธองค์ได้เสวยบิณฑบาตของเขาเป็นครั้งสุดท้าย จนเป็นเหตุให้เสด็จ ปริณิพพาน พระพุทธเจ้าจึงบอกให้พระอานนทไปคลายความทุกข์ร้อนใจแก่นายจุนทะ ซึ่งพระ อานนทเมื่อได้รับทราบเจตนาของพระพุทธเจ้าแล้วจึงไปพบนายจุนทะและได้บอกกล่าวแก่นายจุน ทะตามที่พระพุทธเจ้ารับสั่งไว้ โดยพระอานนทได้บอกกล่าวตามที่รับสั่งมาว่าเป็นบุญลาภของเขา แล้ว เขาได้ทำดีแล้วที่พระพุทธองค์ได้เสวยบิณฑบาตของเขาเป็นครั้งสุดท้าย โดยยกถ้อยคำที่ พระพุทธเจ้าได้กล่าวถึงบิณฑบาตสองคราวที่มีอนิสงส์เท่ากัน มีผลบุญเสมอกัน มีผลอนิสงส์ มากกว่าบิณฑบาตอื่นๆ บิณฑบาตทั้งสองคราวนั้น คือคราวที่เสวยแล้วได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิ

* สุกรมัททวะ ตามความหมายแรก คือสุกรที่ใหญ่ที่สุดตัวหนึ่ง สุกรที่ไม่หนุ่มนัก ไม่แก่นัก มีรสนุ่มสนิท ความหมายที่ สอง คือชื่อของข้าวสุกอ่อนที่ปรุงด้วยปัญจโกรส ได้แก่ นมส้ม เนยใส เปรียง และ เนยแข็งผสมถั่วชนิดหนึ่ง เหมือนของสุกชื่อ ว่า ควบปานะ (ขนมผสมน้ำนมโค) และอีกความหมายหนึ่ง คือเห็ดชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นที่ไม้จันทน์ และเห็ดชนิดนี้หมูชอบกิน จึงเรียกว่า สุกรมัททวะ ปัจจุบันยังเป็นที่ถกประเด็นกันอยู่ ด้วยฝ่ายเถรวาทก็ตีความว่าน่าจะเป็นเนื้อสุกรอ่อน ฝ่ายมหายานก็ตีความว่าน่าจะเป็น เห็ดชนิดหนึ่ง (เห็ดไม้จันทน์ เห็ดทรัพย์เฟิล) อันเป็นยาสมุนไพรชนิดหนึ่งตามความหมายที่สาม

ญาณ และคราวที่เสวยแล้วเสด็จปรินิพพาน* การทำบุญของนายจุนทะครั้งนี้ รับสั่งว่าเป็นไปเพื่ออายุ วรรณะ สุข ยศ สวรรค์ และเป็นไปเพื่อความเป็นใหญ่ยิ่ง ทั้งนี้หลังจากพระพุทธเจ้าได้ทราบความว่าพระอานนที่ได้แจ้งแก่นายจุนทะตามที่รับสั่งไว้แล้ว ก็ได้เปล่งอุทานด้วยพระคาถาว่า

[๑๒๗] “บุญย่อมเจริญแก่ผู้ให้ เวย่อมไม่ก่อแก่ผู้สำรวมอยู่ คนฉลาดเที่ยว ย่อมละกรรมอันลามก เขาดับแล้วเพราะราคะ โทสะ โมหะ สิ้นไป^{๘๗}”

จากความห่วงใยที่พระพุทธเจ้ามีต่อนายจุนทะ เกรงจะคิดมากกว่าเขาเป็นสาเหตุให้พระพุทธเจ้าเสวยอาหารเป็นมื้อสุดท้ายจนต้องปรินิพพานนั้น แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้ามีความห่วงใยเมตตา กรุณา เกรงว่าจะทำให้เกิดความเสียใจต่อเขา นอกจากนั้นยังอาจทำให้ถูกครหาได้ว่าเขาเป็นผู้ที่ทำให้พระพุทธเจ้าอาพาธและปรินิพพาน พระพุทธเจ้าจึงได้แจ้งให้เหล่าสาวกทราบ รวมถึงแจ้งให้นายจุนทะทราบว่า เขาไม่ใช่ต้นเหตุที่ทำให้พระพุทธเจ้าต้องอาพาธ ดังที่มีการถกเถียงถึงสาเหตุการอาพาธจนปรินิพพานของพระพุทธเจ้าในภายหลัง^{๘๘} คำสอนนี้จึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 1 “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมา...ควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการศรัทธา” การปฏิบัติต่อนายจุนทะด้วยความเมตตาของพระพุทธเจ้า จึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงการใช้เหตุผลและมโนธรรม ที่พึงปฏิบัติต่อกัน อันจะนำมาซึ่งความรักและความเข้าใจกัน รู้จักเมตตา และให้อภัยผู้อื่น ซึ่งมนุษย์พึงปฏิบัติต่อกันอย่างมีภาพลักษณ์แห่งสิทธิมนุษยชน

ดังนั้นเมื่อนำคำสอนที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนของพระพุทธเจ้าในมหาปรินิพพานสูตร เรื่องนายจุนทะกัมมารบุตร มาศึกษาเทียบเคียงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน จะพบว่ามีความสอดคล้องกับปฏิญญาสากลฯในข้อที่ 1

* ภายหลังพระพุทธเจ้าได้เสด็จปรินิพพาน พระบรมสารีริกธาตุได้ถูกแบ่งให้กับกษัตริย์และพราหมณ์ที่ขอไปสร้างสถูปไว้สักการบูชา ได้แก่ พระเจ้าอชาตศัตรูแห่งแคว้นมคธ กษัตริย์ลิจฉวีแห่งแคว้นวัชชี กษัตริย์ศากยะแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ กษัตริย์อูลีแห่งเมืองอัลลคัปปะ กษัตริย์โกถิยะแห่งเมืองรามคาม กษัตริย์มัลละแห่งเมืองปาวา กษัตริย์มัลละแห่งเมืองกุสินารา พราหมณ์แห่งเมืองเวทฐทีปะ โดยมีกษัตริย์ที่ส่งทูตไปขอซื้อคือกษัตริย์โมริยะแห่งเมืองปีปผลิวัน ได้รับเป็นพระอังการ (เจ้าถ่าน) แทน และโทณพราหมณ์ซึ่งพูดเตือนสติว่าพระพุทธเจ้าสอนให้มีขันติธรรมมิให้มีการสู้รบกันเพื่อแย่งชิงพระสรีรธาตุ ได้ขอทะนานซึ่งใช้ตักแบ่งพระสรีรธาตุเป็นของตน ด้วยเหตุนี้จึงมีสถูปทั้งสิ้น 10 แห่ง (รวมสถูปของกษัตริย์โมริยะ และสถูปของโทณพราหมณ์)

^{๘๗} มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, พระสูตร และอรรถกถาแปล ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ 2 ภาคที่ 1, หน้า 296-323.

^{๘๘} ทองย้อย แสงสินชัย, ความจริงในมหาปรินิพพานสูตร(กรณีพระมโน), หน้า 62-63.

-มหาโควินทสูตร ว่าด้วยปฏิบัติให้ถึงพรหมโลกและข้อปฏิบัติให้ถึงพรหมโลก : ที่ฉนิกาย มหาวรรค (ฉบับบรรณคดีที่ 14) พระสูตรนี้เป็นเรื่องราวเมื่อครั้งที่ พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ ภูเขาคิชฌกูฏ กรุงราชคฤห์ ได้มีปัญจสิขเทพบุตร (บุตรของเทวดา เป็นบริวารของเทวดาคณธรรพ) เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าและทูลเล่าเรื่องที่ได้พบเห็นจากเทพชั้นดาวดึงส์ ในที่ประชุมชื่อสุธัมมสภา ท้าวสักกะได้กล่าวพรรณนาเกี่ยวกับพระคุณของพระพุทธเจ้า 8 ประการ(พุทธคุณ) อันประกอบด้วย 1.ทรงปฏิบัติเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ แก่ก่อกุลและความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ 2.ทรงแสดงธรรมอันเห็นได้ด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกมาดู ควรน้อมเข้ามาในตน 3.ทรงแสดงธรรมอันเป็นกุศล อกุศล มิโทษ ไม่มีโทษ ควร เสพ ไม่ควรเสพ เลว ประณีต คำ ขาว และมีส่วนเปรียบ 4.ทรงบัญญัติด้วยดี ซึ่งข้อปฏิบัติอันจะ นำไปสู่พระนิพพานแก่พระสาวก พระนิพพานและข้อปฏิบัติก็เข้ากันได้เหมือนน้ำในแม่น้ำคง คากับขมุนา 5.ทรงได้สหาย คือพระเสขะผู้ปฏิบัติ และพระอรหันต์ผู้อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว แต่ที่ ทรงปลีกพระองค์จากสหายเหล่านั้น ทรงประกอบความยินดีในการอยู่แต่พระองค์เดียว 6.ทรงมี ลากและชื่อเสียงอันเพียบพร้อม มีภักษัตริย์เป็นต้นรักใคร่ แต่ก็เสวยพระกระยาหารอย่างปราศจาก ความเมา 7.ทรงพูดอย่างใดทำอย่างนั้น ทำอย่างใดพูดอย่างนั้น 8.ทรงข้ามความสงสัยปราศจาก ความเคลือบแคลง มีพระดำริอันสำเร็จสมบูรณ์ (ไม่คิดอยู่เพียงขั้นใดขั้นหนึ่ง) ทั้ง 8 ข้อนี้ ท้าวสักกะ ได้กล่าวว่า ไม่มีศาสดาใดเทียบพระผู้มีพระภาคเจ้าทั้งในอดีตและปัจจุบัน⁸⁹

ต่อมาได้มีแสงสว่างอันโอฬารปรากฏขึ้น สันถุมารพรหมหรือท้าวมหาพรหม ได้ปรากฏ ภายขึ้นเมื่อถามความทราบว่กำลังสนทนากันเรื่องพุทธคุณ 8 ประการ สันถุมารพรหมจึงได้เล่า เรื่องพระชาติอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธเจ้าให้ชาวดาวดึงส์ฟังว่า ในกาลครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าซึ่ง เสวยพระชาติชื่อโชติบาล โดยเป็นบุตรของโควินทพราหมณ์ ซึ่งเป็นพราหมณ์ที่ปรึกษาของ พระราชาที่สัมปติ ต่อมาโควินทพราหมณ์เสียชีวิต โชติบาลจึงได้เป็นปุโรหิตแทนบิดา จนภายหลัง ต่างเรียกชื่อว่หมาโควินทพราหมณ์ ต่อมาเมื่อพระเจ้าที่สัมปติสวรรคต เณรราชกุมารผู้เป็นพระ ราชโอรสและเป็นพระสหายของมหาโควินทพราหมณ์ได้ขึ้นครองราชย์ ได้ตรัสสั่งให้โควินท พราหมณ์แบ่งราชสมบัติออกเป็น 7 ส่วน ส่วนหนึ่งเพื่อพระองค์เอง อีก 6 ส่วนเพื่อภักษัตริย์ราชกุมาร อื่นๆที่เป็นสหายรักใคร่ จึงมี 7 แคว้น 7 ราชธานี คือ 1.แคว้นกาลิงคะ ราชธานีชื่อทันตปะระ 2.แคว้นอัสดกะ ราชธานีชื่อโปตนะ 3.แคว้นอวันตี ราชธานีชื่อมาหิสสตี 4.แคว้นโสจิระ ราชธานี ชื่อโรรุกะ 5.แคว้นวิเทหะ ราชธานีชื่อมิถิลา 6.แคว้นอังคะ ราชธานีชื่อจัมปา 7.แคว้นกาสิ ราช ธานีชื่อพาราณสี ส่วนมหาโควินทพราหมณ์ได้เป็นปุโรหิตถวายอนุสาสน์แด่พระมหากษัตริย์ทั้ง 7

⁸⁹ สุชีพ ปุญญานุภาพ, สารัตถะแห่งศาสนธรรม, หน้า 158-159.

แคว้นดังกล่าว⁹⁰ ต่อมามหาโควินทพราหมณ์เกิดอยากเห็นพรหม จึงทำตามพราหมณ์โบราณด้วยการปลีกตนหลีกเร้นนานสี่เดือนในฤดูฝนเพื่อเพ่งกรณามาน แต่ก็ไม่ได้เกิดผลอะไร จนสังฆกุมารพรหมทราบความในใจของมหาโควินทพราหมณ์ จึงปรากฏตัวให้เห็น มหาโควินทพราหมณ์จึงถามว่า สัตว์อยู่ในธรรมข้อใดและประพฤติตนอย่างไรจึงจะเข้าถึงพรหมโลกอันอมตะได้ ดังนี้⁹¹

(๒๒๗) มหาโควินทพราหมณ์ – “ข้าพเจ้าเป็นผู้มีความสงสัย ขอถามท่านสังฆกุมารพรหมผู้ไม่มี ความสงสัยในปัญหาที่พึงรู้อื่น สัตว์ตั้งอยู่ในอะไร และศึกษาอยู่ในอะไร จึงจะถึงพรหมโลกที่ไม่ตายได้”

สังฆกุมารพรหม – “ดูก่อนพราหมณ์ สัตว์ละความยึดถืออัตตาว่าเป็นของเรา ในสัตว์ทั้งหลาย ที่เกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้โคตรเด่น น้อมไปในกรุณาปราศจากกลิ่นเหม็น เว้นจากเมถุน ตั้งอยู่ในธรรมนี้ และศึกษาอยู่ในธรรมนี้ จึงจะถึงพรหมโลกที่ไม่ตายได้”

สังฆกุมารพรหมได้ตอบคำถามของโควินทพราหมณ์ ถึงการปฏิบัติเพื่อที่จะไปอยู่ร่วมกับพรหมได้ คือการสละทรัพย์สมบัติ สละญาติมิตร และออกบวชเป็นบรรพชิต อยู่ในสงบสงัดตามป่า โคนไม้ ภูเขา โดยลำพัง มีจิตที่เปี่ยมกรุณา ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาท แต่สิ่งที่ไม่เข้าใจคือการปราศจากกลิ่นเหม็น จึงได้ถามสังฆกุมารพรหมถึงความหมายของคำว่าปราศจากกลิ่นเหม็น ซึ่งสังฆกุมารพรหมได้ตอบว่าความหมายของคำว่ากลิ่นเหม็นนั้น คือความโกรธ ความเท็จ ความหลอกลวง ความประทุษร้ายมิตร ความตระหนี่ ความถือตัวจัด ความริษยา ความอยากสงสัย ความเบียดเบียนผู้อื่น ความโลภ ความประทุษร้าย ความมัวเมา และความหลง เมื่อมหาโควินทพราหมณ์ทราบความหมายแล้ว จึงเข้าเฝ้าพระเจ้าเรณูแล้วกราบทูลลาเพื่อออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ ทั้งนี้ในส่วนของการถามและตอบเกี่ยวกับมนุษย์มีกลิ่นเหม็นที่ทำให้อยู่ร่วมกับพรหมไม่ได้ มีดังนี้⁹²

(๒๒๘) มหาโควินทพราหมณ์ – “ข้าแต่พรหม ในหมู่มนุษย์มีกลิ่นเหม็นอะไร หมู่มนุษย์ในโลกนี้ ไม่รู้จักกลิ่นเหม็นเหล่านี้ ชีระ ทาน โปรดกกล่าว หมู่สัตว์อะไรร้อยรัด จึงมีกลิ่นเน่าฟุ้งไปกลายเป็น สัตว์ออบาย มีพรหมโลกอันปิดแล้ว”

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 159-160.

⁹¹ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตร และอรรถกถาแปล ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ 2 ภาคที่ 2, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 24-25.

⁹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 26-27.

สุนังกุมารพรหม – “ความโกรธ ความเท็จ ความหลอกลวง ความประทุษร้ายมิตร ความตระหนี่ ความถือตัวจัด ความริษยา ความอยากสงสัย ความเบียดเบียนผู้อื่น ความโลภ ความประทุษร้าย ความ มัวเมา และความหลง ผู้ประกอบในกิเลสเหล่านี้ เป็นผู้ไม่ปราศจากกลิ่นเหม็นเน่า กลายเป็นสัตว์อับาย มีพรหมโลกอันปิดแล้ว”

(๒๓๐) มหาโควินทพราหมณ์ – “ข้าพเจ้าย่อมรู้ทั่วถึงจากท่านผู้กล่าวถึงกลิ่นเหม็นอยู่ โดยประการที่กลิ่นเหม็นเหล่านั้น อันผู้ครองเรือนจะพึงย่ำยีอย่างง่าย ๆ ไม่ได้ ข้าพเจ้าจักบวชเป็นบรรพชิต”

คำสอนในพระสูตรนี้ มหาโควินทพราหมณ์ซึ่งเป็นพระชาติหนึ่งของพระพุทธเจ้า ได้ถามสุนังกุมารพรหมถึงทางที่จะไปอยู่ร่วมกับพรหมได้ แม้จะเป็นคำสอนที่แสดงให้เห็นว่าพระชาติในอดีตดังกล่าวเป็นเพียงการชี้ทางในการไปอยู่ร่วมกับพรหม หรือสอนการเข้าถึงพรหมอันต่างกับพระชาตินี้ที่เป็นการแสดงพระพุทธานุภาพของพระพุทธเจ้า 8 ประการ (พุทธานุภาพ) อันเป็นไปเพื่อนิพพานซึ่งสูงกว่าพรหมโลกนั้น⁹³ แต่คำสอนถึงทางแห่งการไปอยู่ร่วมกับพรหมโดยเฉพาะคำสอนที่ให้นุโยกทั้งหลายปราศจากกลิ่นเหม็นอันจะทำให้สามารถไปอยู่ร่วมกับพรหมได้ นั่นคือการไม่โกรธ ไม่พุดปด ไม่หลอกลวง ไม่ประทุษร้ายมิตร ไม่ตระหนี่ ไม่ถือตัวจัด ไม่ริษยา ความไม่อยากสงสัย ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่โลภ ไม่ประทุษร้าย ไม่มัวเมา และความไม่หลง เหล่านี้ ถือได้ว่าเป็นคำสอนที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชนอันสอดคล้องกับปรัชญาญาสาครว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในข้อ 1 ที่บัญญัติว่า “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมา มีอิสระ และเสมอภาคกัน ในเกียรติศักดิ์ และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งภารดรภาพ” เพราะเป็นการสอนให้มนุษย์นั้นคิดดี ทำดี ปฏิบัติดีต่อผู้อื่น ทั้งทางกายวาจาใจนั่นเอง หากนำมาปฏิบัติแล้วก็จะนำมาซึ่งการเคารพและให้เกียรติต่อกัน เช่นหากมนุษย์ทั้งหลายไม่มีความโกรธต่อกันการทำร้ายกันก็จะไม่เกิดขึ้น ถ้าไม่มีการพุดโกหกการกล่าวหาใส่ร้ายต่อกันจนอาจนำไปสู่การตัดสินต่อบุคคลในสังคมที่ผิดไปจากความเป็นจริงก็จะไม่เกิดขึ้น การไม่ตระหนี่ก็จะทำให้เกิดความเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละต่อคนใกล้ชิดและต่อคนยากไร้ทั้งหลายในสังคม การไม่เบียดเบียนผู้อื่นก็จะทำให้ไม่มีการเอารัดเอาเปรียบกดขี่ข่มเหงรังแกกันในสังคม การไม่โลภก็จะทำให้ไม่คิดแต่จะกอบโกยเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวโดยเฉพาะเพื่อทรัพย์สินเงินทองชื่อเสียงทั้งหลายอันนำมาซึ่งการทุจริตคดโกง เกิดการเลือกปฏิบัติต่อผู้คนด้วยหน้าที่การงาน ฐานะ ชาติสกุล แทนที่จะเป็นการปฏิบัติต่อคนทุกเพศทุกสถานภาพอย่างเท่าเทียมกัน การไม่ทำร้ายกันซึ่งเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนทางร่างกายที่เกิดขึ้นตลอดประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติก็เช่นกัน หากไม่มีการทำร้ายกัน

⁹³ เสถียรพงษ์ วรรณปก, คำบรรยายพระไตรปิฎก, หน้า 30.

แล้วสิทธิแห่งความเป็นมนุษย์ทางร่างกายและชีวิตก็จะได้รับการเคารพและปฏิบัติต่อกันอย่างมีภาค
 ติภาพที่มนุษย์พึงกระทำต่อกันได้อย่างแท้จริง ความเสียใจ ความสูญเสียชีวิตทั้งของตนเองและ
 ของบุคคลรอบข้าง หรือบุคคลอื่นที่แม้จะไม่เคยรู้จักกันมาก่อนก็จะไม่เกิดขึ้น สังคมก็จะอยู่อย่าง
 มั่นคงปลอดภัยทั้งทางชีวิตร่างกายและทรัพย์สิน เป็นต้น

ดังนั้น เมื่อนำคำสอนที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชนของพระพุทธเจ้าในมหาโกวินท
 สูตร มาศึกษาเทียบเคียงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแล้ว จะ
 พบว่ามีความสอดคล้องกับปรัชญาสากลฯ ในข้อที่ 1

-ลักขณสูตร เรื่องท้าวสักกะกับปัญจสิขคนธรรพบุตร : ที่ฉนิกาย มหาวรรค (ฉบับ
 อรรถกถาที่ ๑๔) หรือสูตรว่าด้วยปัญหาของท้าวสักกะ เป็นเหตุการณ์เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าประทับที่
 ถ้ำอินทสาละ (อินทสาละ) ซึ่งอยู่ด้านเหนือของหมู่บ้านพราหมณ์ชื่ออัมพสมณต์ และตั้งอยู่ทางทิศ
 ตะวันออกของกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ท้าวสักกะได้ชวนหมู่เทพชั้นดาวดึงส์ รวมทั้งปัญจสิขะ
 (ปัญจสิขเทพบุตร) ไปเข้าเฝ้า เมื่อไปถึงปัญจสิขะได้ยกพัฒนบรรเลงพร้อมคลอลำนำมีเนื้อหาเกี่ยวกับ
 คุณของพระรัตนตรัยและความรัก เมื่อพระพุทธเจ้าได้ยินก็ตรัสชมและสนทนากับปัญจสิขะสักครู่
 จึงได้สนทนากับท้าวสักกะ โดยท้าวสักกะได้ทูลปัญหาธรรมดังนี้^{๙๔}

1. ท้าวสักกะได้ถามว่า : เทวา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ และหมู่สัตว์เป็นอันมากอื่นๆ
 ถูกอะไรผูกมัด แม้ตั้งใจจะไม่จองเวร ไม่ใช่อาชญา ไม่มีศัตรู อยู่อย่างไม่มีเวร แต่ก็ต้องจองเวร
 ใช้อาชญา มีศัตรู เบียดเบียน และอยู่อย่างมีเวร

พระพุทธเจ้าได้ตอบว่า : เพราะมีความริษยาและความตระหนี่เป็นเครื่องผูกมัด

2. ท้าวสักกะ : ความริษยาและความตระหนี่เกิดจากอะไร

พระพุทธเจ้า : เกิดจากสิ่งที่เป็นที่รักและสิ่งที่ไม่เป็นที่รัก

3. ท้าวสักกะ : สิ่งเป็นที่รักและไม่เป็นที่รักเกิดจากอะไร

พระพุทธเจ้า : เกิดจากความพอใจ เมื่อไม่มีความพอใจก็ไม่มีความรักและไม่เป็นที่รัก

4. ท้าวสักกะ : ความพอใจเกิดจากอะไร

พระพุทธเจ้า : เกิดจากความตริก (วิตก) เมื่อไม่มีความตริกก็ไม่มีความพอใจ

^{๙๔} สุชีพ ปุญญานุภาพ, สวรรค์แห่งศาสนธรรม, หน้า 162-166.

5. ท้าวสักกะ : ความตริกเกิดจากอะไร

พระพุทธเจ้า : เกิดจากปัญญาสัญญาสังขานิทาน คือส่วนแห่งความกำหนดหมายกิเลส (ตัณหาความทะยานอยาก มานะ ความถือตัว ทิฏฐิ ความเห็น) เป็นเหตุให้เน้นซ้ำ

6. ท้าวสักกะ : ภิกษุปฏิบัติอย่างไร จึงชื่อว่าปฏิบัติชอบปฏิบัติที่สมควรที่ให้ถึงความดับส่วนแห่งความกำหนดหมายกิเลสเป็นเหตุให้เน้นซ้ำ

พระพุทธเจ้า : โสมนัส (ความดีใจ) โทมนัส (ความเสียใจ) อุเบกขา (ความเมินเฉย) มีอยู่ 2 อย่าง อย่างหนึ่งควรต้องเสพ อีกอย่างหนึ่งไม่ควรต้องเสพ คือ เมื่อต้องเสพโสมนัสเป็นต้นอย่างใดอย่างหนึ่ง กุศลกรรมเสื่อมไป อกุศลกรรมเจริญขึ้น สิ่งนั้นก็ควรต้องเสพ ธรรมที่ควรต้องเสพนั้น คือที่มีวิตก (ความตริก) มีวิจารณ์ (ความตรอง) ที่ไม่มีวิตก วิจารณ์ แต่ประณีตขึ้นไปกว่า (หมายถึงโสมนัสเป็นต้น อันเกิดเพราะเนกขัมมะบ้าง เพราะวิปัสสนาบ้าง เพราะอนุสสติบ้าง เพราะปฐมฌาน เป็นต้นบ้าง-อรรถกถา) ภิกษุปฏิบัติอย่างนี้ชื่อว่าปฏิบัติชอบปฏิบัติที่สมควรที่ให้ถึงความดับส่วนแห่งความกำหนดหมายกิเลสเป็นเหตุให้เน้นซ้ำ

7. ท้าวสักกะ : ภิกษุปฏิบัติอย่างไร จึงชื่อว่าปฏิบัติเพื่อสාරวมปาฏิโมกข์ (ศีลที่เป็นใหญ่เป็นประธาน)

พระพุทธเจ้า : ความประพฤติทางกาย (กายสมาจาร) ความประพฤติทางวาจา (วจีสมาจาร) และการแสวงหา (ปริยเสนา) อย่างหนึ่งควรต้องเสพ อีกอย่างหนึ่งไม่ควรต้องเสพ คือเมื่อต้องเสพความประพฤติทางกายเป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่ง กุศลกรรมเสื่อมไป อกุศลกรรมเจริญขึ้น สิ่งนั้นก็ควรต้องเสพ ถ้าอกุศลกรรมเสื่อมไป กุศลกรรมเจริญขึ้น สิ่งนั้นควรต้องเสพ ภิกษุผู้ปฏิบัติอย่างนี้ชื่อว่าปฏิบัติเพื่อสාරวมปาฏิโมกข์

8. ท้าวสักกะ : ภิกษุปฏิบัติอย่างไร จึงชื่อว่าปฏิบัติ เพื่อสාරวมอินทริย์ (คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ)

พระพุทธเจ้า : อารมณ์ที่พึงรู้แจ้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั้น มี 2 อย่าง อย่างหนึ่งควรต้องเสพ อีกอย่างหนึ่งไม่ควรต้องเสพ (พอตรัสถึงเพียงนี้ ท้าวสักกะก็กราบทูลว่า เข้าใจความหมายว่าที่ไม่ควรต้องเสพและควรต้องเสพนั้น กำหนดด้วยเมื่อต้องเสพแล้วอกุศลกรรมหรือกุศลกรรมจะเจริญกันแน่)

9. ท้าวสักกะ : สมณพราหมณ์ทั้งปวง มีวาทะ มีศีล มีฉันทะ มีจุดหมายปลายทางอย่างเดียวกันใช่หรือไม่

พระพุทธเจ้า : ไม่ใช่ เพราะโลกมีธาตุเป็นอนเอก มีธาตุต่าง ๆ กัน สัตว์ยึดถือธาตุอันใด ก็กล่าวเพราะความยึดถือธาตุนั้นว่า นี่แท้จริง อย่างอื่นเป็นโมฆะ

10. ท้าวสักกะ : สมณพราหมณ์ทั้งปวง มีความสำเร็จ มีความปลอดโปร่งจากกิเลสเครื่องยึด (โยคักเขมิ) เป็นพรหมจารี มีที่สุดล่วงส่วนใช่หรือไม่ (คำว่าล่วงส่วน หมายความว่าเด็ดขาดไม่กลับกำเริบ หรือแปรปรวนอีก)

พระพุทธเจ้า : ไม่ใช่ จะมีความสำเร็จเป็นต้นล่วงส่วน ก็เฉพาะผู้ที่พ้นแล้วจากคัมภี (ความทะยานอยาก) เท่านั้น

ท้าวสักกะจึงกราบทูลว่า ตัณหาอันทำให้หวั่นไหว เป็นโรค เป็นฝี เป็นลูกศร ย่อมจูดคร่าบุรุษเพื่อให้เกิดในภพนั้นๆ ถึงความสูงบ้าง ต่ำบ้าง ครั้นแล้วได้แสดงความพอใจที่พระพุทธเจ้าทรงตอบปัญหาแก่ความสงสัย⁹⁵

ภายหลังที่พระพุทธเจ้าได้ตอบปัญหาจนเป็นที่เต็มคำใจแก่ท้าวสักกะแล้ว ในตอนท้ายพระพุทธเจ้าได้ถามว่าเคยมีความรู้สึกยินดีและโสมนัสเช่นนี้มาก่อนหรือไม่ ท้าวสักกะได้ตอบว่าเคยรู้สึกยินดีและโสมนัสเมื่อครั้งพวกเทพบริวารของพวกอสูร แต่เป็นความยินดีและโสมนัสที่ได้มาโดยทัณฑฆาตและศัสตราฆาต ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย คลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบ ระวัง เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ส่วนการได้รับความยินดีและโสมนัสเพราะฟังธรรมจากพระพุทธเจ้านั้นไม่เป็นทางแห่งทัณฑฆาตและศัสตราฆาต แต่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย คลายกำหนด ฯลฯ เพื่อนิพพาน⁹⁶ ดังนี้

[๒๖๓] “เรื่องเคยมี พระพุทธเจ้าข้า สงครามระหว่างเทวดากับอสูรได้ประชิดกันแล้ว ก็ในสงครามนั้น หมู่เทพชนะ พวกอสูรปราศัย ข้าพระองค์ชำระสงครามนั้นแล้ว ได้ปริวิตกว่าบัดนี้ หมู่เทพจักเสวยโอชานี้ ที่เป็นทิพย์และที่เป็นของอสูรทั้ง ๒ ในเทวโลกนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การได้รับความยินดี การได้โสมนัสนั้นของข้าพระองค์ เป็นไปด้วยกับอาชญา เป็นไปกับกับศัสตรา ย่อมไม่เป็นไปเพื่อเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็การได้รับความยินดี การได้โสมนัสของข้า

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁹⁶ สมเด็จพระสังฆราช, วิถีพุทธในพระไตรปิฎก 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพไพโรจน์, 2549), หน้า 216.

พระองค์ เพราะได้ฟังธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้านี้ นั่น ไม่เป็นไปด้วยกับอาชญา ไม่เป็นไปด้วยกับศีลตรา ย่อมเป็นไปเพื่อความเบียดเบียนส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน⁹⁷”

โดยสรุปคำสอนจากสักกปัญหสูตรนี้ มีความสอดคล้องกับปฏิกุญญาสาकว่าด้วยสิทธิมนุษยชนตามคำปรารภที่สองว่า “โดยไม่นำพาและเหยียดหยามต่อมนุษยชน ยังผลให้มีกรกระทำอย่างป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการละเมิดมโนธรรมของมนุษยชาติอย่างร้ายแรง...และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัว” และข้อที่ 1 “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมามีอิสระ และเสมอภาคกัน ในเกียรติศักดิ์ และสิทธิต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งภารดรภาพ” จาการที่ท้าวสักกะผู้จอมเทพได้ถามพระพุทธเจ้าว่า เหตุใดมนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ และสัตว์ทั้งหลาย จึงมีเวร (การกระทบกระทั่ง) อาชญา (การประหัตประหาร) ข้ำศึก (ศัตรู) พยาบาท (ความคับแค้นใจ) ทั้งๆที่ต่างไม่ต้องการให้มี พระพุทธเจ้าได้ตอบปัญหาดังกล่าว โดยกล่าวว่าเกิดจากความริษยา (อิสสา) และความตระหนี่ (มัจฉริยะ) ซึ่งความริษยาและตระหนี่นี้ เกิดจากอารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก โดยเกิดจากความพอใจอีกทีหนึ่ง (ฉันทะ) หรือกิเลสตัณหานั่นเอง ความพอใจ (ฉันทะ) ดังกล่าวเกิดจาก วิตก (ความตรึกนึกคิดที่สนองตัณหา และทิจฺฐิ) วิตกเกิดจาก ปปัญจธรรม (หรือปปัญจสัญญาสังขา คือกิเลสเครื่องเนิ่นช้า) และวิธีที่จะดับปปัญจธรรม หรือสัญญาอันประกอบด้วยกิเลสเครื่องเนิ่นช้า ก็ด้วยการไตร่ตรองว่าอะไรที่ควรเสพและไม่ควรเสพ โดยคำนึงว่า ทั้งโสมนัส (ความยินดี) โทมนัส (ความเป็นทุกข์) และอุเบกขา (ความรู้สึกละไม่ทุกข์ไม่สุข) อะไรที่เสพแล้วทำให้อกุศลธรรมเสื่อม แต่กุศลธรรมเจริญขึ้น ความรู้สึกเช่นนั้นควรเสพ

คำสอนที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชนในสักกปัญหสูตรนี้ มีการกล่าวถึงปัญหาและที่มาของการทำร้าย การเข่นฆ่า การพยาบาท การเป็นศัตรูต่อกัน ว่ามาจากกิเลสโดยสอนให้คิดและไตร่ตรองในการใช้ชีวิตอย่างมีเหตุผลและมีมโนธรรม เช่นความยินดี (โสมนัส) หากเรายินดีต่อเพื่อนมนุษย์บนโลกนี้ โดยไม่แบ่งแยกสีผิว เพศ ภาษา ศาสนา แล้ว ทุกคนบนโลกนี้จะรักใคร่และยินดีต่อกัน ในส่วนของความเป็นทุกข์ (โทมนัส) เอง หากเราเสียใจต่อชะตากรรมของมนุษยชาติ แล้ว เราจะตระหนักในความเจ็บทุกข์ ลำบากของมนุษยชาติ และจะช่วยเหลือเขาเหล่านั้นให้พ้นจากความทุกข์ยาก ในส่วนของการวางเฉย (อุเบกขา) ก็เช่นกัน หากเรานำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เช่นการสูญเสียญาติมิตรคนรู้จักแล้ว เราจะเข้าใจในชีวิตว่า การเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นวัฏจักรชีวิตที่ทุกคนต้องพบเจอ ซึ่งจะทำให้เราใช้ชีวิตอยู่บนความไม่ประมาท รู้จักใช้ชีวิตอย่างมีเหตุผลและมโนธรรม เคารพในสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค โดยเฉพาะเกียรติและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ต่อ

⁹⁷ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตร และอรรถกถาแปล ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ 2 ภาคที่ 2, หน้า 139-140.

ผู้อื่น ดังที่ท้าวสักกะได้ตระหนักในภายหลังว่า ชัยชนะที่ได้มาจากการทำสงคราม และการใช้อาวุธ ทำลายชีวิตกัน เป็นสิ่งที่เกิดจากการใช้อาวุธไม่ได้เป็นไปเพื่อความเบียดเบียน คลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบ เพื่อระงับ เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

ดังนั้น เมื่อนำคำสอนของพระพุทธเจ้าที่สอดแทรกแนวความคิดทิมมนุษยชนในสักกปัญหาสูตร มาศึกษาเทียบกับแนวความคิดทิมมนุษยชนในปฏิจจญาณสูตรว่าด้วยสัททิมมนุษยชนแล้ว จะพบว่ามี ความสอดคล้องกับปฏิจจญาณสูตรตามคำปรารภที่สอง และข้อ 1

-**ปายาสีราชัญญสูตร ว่าด้วยประวัติพระกุมารกัสสปะเถระ :** ติฆนิกาย มหาวรรค⁹⁸ (ฉบับ อรรถกถาที่ 14) ในฉบับแปลภาษาอังกฤษของสมาคมบาลีปกรณ์ใช้คำว่า ปายาสีสสูตร⁹⁹ ขณะที่พระ กุมารกัสสปะ จาริก (เดินทางแสวงบุญ) ไปยังแคว้นโกศลพร้อมภิกษุสงฆ์ประมาณห้าร้อยรูป ได้ พักในป่าไม้สีเขียว (ป่าสีสพวัน) ทางทิศเหนือของเมืองเสตัพพะ (เสตัพพนคร) ซึ่งมีพระยาปายาสี เป็นผู้ครองเมือง เมื่อทราบความพระยาปายาสีได้ไปหาพระกุมารกัสสปะ ซึ่งพระกุมารกัสสปะได้ สอนธรรมแก่พระยาปายาสีเพราะมีความเชื่อที่ผิดๆว่าโลกหน้าไม่มี ผลกรรมจากการทำดีทำชั่วไม่มี สัตว์เป็น โอปปาติกไม่มี (สัตว์ที่เกิดและเติบโตเต็มที่ทันที เมื่อจุดก็หายดับไปไม่ทิ้งซากศพไว้ เช่น เทวดา และสัตว์นรก) โดยพระยาปายาสีได้ทดลองความเชื่อนั้นด้วยวิธีที่โหดร้าย เช่นครั้งแรกได้ เคยจับโจรที่กระทำผิดมาลงโทษโดยจับใส่ในหม้อทั้งเป็นแล้วปิดปากหม้ออย่างมิดชิดรัดด้วยหนัง สด เอาดินเหนียวพอกทับปากหม้ออย่างแน่นหนาแล้วยกขึ้นต้มบนเตาไฟ เมื่อรู้ว่าโจรตายแล้วจึง ยกหม้อลงมาเปิดปากหม้อคิดว่าวิญญาณต้องลอยออกไปอย่างไร แต่ก็ไม่เห็นวิญญาณ (ชีวะ) ของโจร แต่อย่างใด จึงเห็นว่าโลกหน้าไม่มี ผลกรรมไม่มี ฯลฯ พระกุมารกัสสปะจึงสอนว่าขนาดคนเรานอนหลับแล้วฝัน คนรอบข้างยังไม่เห็นวิญญาณของผู้กำลังนอนหลับและฝันอยู่นั้น แล้วจะเห็น วิญญาณของโจรที่ตายไปได้อย่างไร¹⁰⁰

ครั้งที่สอง พระยาปายาสีกล่าวว่าได้เคยจับโจรต้องโทษประหารมาชั่งน้ำหนักก่อนประหาร จากนั้นประหารด้วยการใช้สายธนูรัดคอจนตาย เมื่อตายแล้วจึงมาชั่งน้ำหนักอีกที พบว่ามีน้ำหนักที่หนักขึ้น จึงสรุปเอาว่าวิญญาณไม่มีจริง โลกหน้าจึงไม่มี ผลกรรมไม่มี ฯลฯ เพราะถ้ามีหลังตาย แล้วต้องน้ำหนักเบา อ่อนนุ่ม และปรับตัวได้ง่ายกว่าก่อนตาย พระกุมารกัสสปะจึงสอนโดย เปรียบเทียบกับเหล็กร้อนที่เผาไฟทั้งวันว่าจะมีความเบาและอ่อน เปรียบเสมือนร่างกายคนตอนมีชีวิตว่ามีวิญญาณและไออุ่นร่างกายจึงเบาและอ่อนนุ่มเคลื่อนไหวง่าย และเทียบกับเหล็กร้อนแท่ง

⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 369-400.

⁹⁹ สุชีพ ปุญญานุภาพ, สารัตถะแห่งศาสนธรรม, หน้า 301.

¹⁰⁰ สมเกียรติ มีธรรม, วิถีพุทธในพระไตรปิฎก 2, หน้า 257.

เดียวกันเมื่อเย็นแล้วน้ำหนักจะหนักกว่าตอนที่เผาไฟ ร่างกายคนก็เหมือนกันเมื่อตายแล้วไม่มีวิญญาณ และไออุ่น ร่างกายก็จะแข็งทื่อและหนัก เคลื่อนไหวทำอะไรไม่ได้ สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าโลกหน้ามี ผลกรรมจากการทำดีทำชั่วมีจริง¹⁰¹

ครั้งที่สาม พระยาปายาสึกกล่าวว่าได้เคยจับโจรมาฆ่า โดยไม่ให้ผิวหนัง เอ็น กระดูก และเนื้อในกระดูกซ้ำ แล้วปลุกให้นอนหงาย นอนตะแคง พยุงให้ลุกขึ้น จับศირษะกดลง ใช้ฝ่ามือทุบ ใช้ก้อนหินทุบ ใช้ท่อนไม้ทุบ ใช้ศัสตราทุบ ลากมาลากไป แต่ก็ไม่เห็นวิญญาณออกมา ส่วนตา รูป หู เสียง จมูก ลิ้น รส กาย โสภณูปพะ ก็เหมือนเดิม เพียงแต่ตา หู ฯลฯ ไม่รับรูปเท่านั้น จึงสรุปเอาว่าโลกอื่นไม่มี ผลกรรมไม่มี ฯลฯ¹⁰²

พระกุมารกัสสปะได้สอนให้พระยาปายาสึกคิดว่ากำลังเข้าใจในสิ่งที่ผิดๆ โดยยกตัวอย่างว่าพระยาปายาสึกเหมือนเรื่องคนเป่าสังข์ที่เป่าสังข์กลางหมู่บ้าน 3 ครั้ง แล้ววางสังข์ลง ชาวบ้านต่างมาสอบถามว่าเสียงสังข์นั้นคือเสียงของใคร คนเป่าสังข์ก็ตอบว่าเป็นเสียงสังข์ที่วางอยู่บนพื้น ชาวบ้านต่างจับสังข์และหาวิธีให้สังข์มีเสียงแต่ก็ไม่เกิดผล คนเป่าสังข์จึงหยิบสังข์มาเป่าให้ชาวบ้านดู ชาวบ้านจึงเข้าใจได้ว่าสังข์จะมีเสียงได้เพราะมีคนเป่าสังข์ พระกุมารกัสสปะเปรียบกับพระยาปายาสึกว่าสังข์ก็เช่นเดียวกับร่างกายมนุษย์ ที่ตอนมีชีวิตนั้นจะมีไออุ่นและวิญญาณ จึงเคลื่อนไหวและรับรู้สิ่งต่างๆ ได้ แต่เมื่อตายไปแล้วก็ไม่มีความร้อน ไม่มีวิญญาณที่จะเคลื่อนไหว เช่นนี้แสดงว่าโลกอื่นมี ผลกรรมมี ฯลฯ¹⁰³

จากนั้นได้ยกตัวอย่างเรื่องเด็กโง่สีไฟ ที่มีอุปกรณ์ครบทั้งมีด ฟัน และไม้สีไฟ แต่เด็กกลับเอามีดมาตากไม้สีไฟเพราะคิดว่าไฟอยู่ในนั้น เมื่อเห็นว่าไม่มีก็ทำไม้สั้นให้เป็นชิ้นเล็กแล้วเอาไปโกลกในครกแล้วโปรยให้ปลิวตามลม เพราะคิดเห็นผิดว่าจะกลายเป็นไฟ¹⁰⁴

จากนั้นได้เปรียบพระยาปายาสึกเหมือนนายกองเกวียนคนที่หนึ่ง ในเรื่องนายกองเกวียน โง่ กล่าวคือได้ยกตัวอย่างว่า มีนายกองคุมเกวียน 2 ชุด นายกองคนแรกกับคนที่สองคุมเกวียนตามหลังกันไป ระหว่างทางต่างพบกับปัญหาเสบียงร่อยหรอลง จนนายกองคนแรกและคนที่สองไปพบกับชายที่เดินสวนมา จึงถามว่าทางข้างหน้าอุดมสมบูรณ์ไหม ชายคนนั้นตอบว่าข้างหน้านั้นอุดมสมบูรณ์ ให้ทิ้งเสบียงทิ้งเสียจะได้เบาแรง นายกองเกวียนคนแรกหลงเชื่อได้ทิ้งเสบียงไว้ข้างหลัง และต้องเดินทางไปพบกับจุดจบเพราะข้างหน้านั้นมีแต่ความแห้งแล้ง ในขณะที่นายกองเกวียนคน

¹⁰¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 258.

¹⁰² เรื่องเดียวกัน.

¹⁰³ เรื่องเดียวกัน.

¹⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 259.

ที่สอง ไม่หลงเชื่อเก็บเสบียงไว้สำหรับเดินทางต่อและไปพบกับซากเกวียนของนายกองเกวียนคนแรกที่อดอาหารพากันตายหมด¹⁰⁵

จากนั้นยกตัวอย่างเรื่องคนกินขี้หมู ว่าพระยาปายาสีเหมือนคนกินขี้หมู ที่เก็บขี้หมูแห้งใส่ผ้าห่มมัดไว้อย่างดี ขึ้นเนินสี่ระยะกลับไปบ้าน ระหว่างทางฝนตกหนักขี้หมูแห้งที่กินกลายเป็นของเหลวไหลราดตัว แต่ก็ยังทนกินกลับไปบ้านต่อ¹⁰⁶

จากนั้นยกตัวอย่างที่สี่ว่าเหมือนคนที่ชอบโง่งมการเล่นสกาโดยแอบกลืนเบี้ยแพ้วไว้ในปาก แม้ว่าจะเห็นว่าเป็นสิ่งที่ผิดแต่ก็ยังทำ โดยภายหลังอีกฝ่ายแกล้งขอมลูกสกาไปเช่นนุชา แล้วแอบเอาไปอาบยาพิษ เมื่อนำมาคืนให้และเล่นพนันสกากันต่อ ฝ่ายที่ชอบโง่งมก็กลืนลูกสกาที่อาบยาพิษไปจนตาย จึงเหมือนการเห็นผิดที่ยังไม่รู้ตัวว่าเห็นผิด ยังคงเห็นผิดต่อไปจนสุดท้ายต้องทำลายตัวเองในที่สุด¹⁰⁷

และสุดท้ายได้ยกตัวอย่างเรื่องคนหอบป่านว่าพระยาปายาสีเหมือนคนโง่หอบป่าน โดยเล่าว่ามีเพื่อนสองคนชวนกันไปแสวงโชคที่หมู่บ้านอื่นๆ พบป่านที่ถูกทิ้งไว้ค้างก็มีคุดหอบกลับบ้านตน ระหว่างเดินทางก็พบด้ายป่าน พบผ้าป่าน พบเปลือกไม้ พบผ้าเปลือกไม้ พบฝ้าย พบด้ายฝ้าย พบผ้าฝ้าย พบเหล็ก พบโลหะ พบคิบุก และสุดท้ายพบทองคำ ซึ่งเป็นสิ่งของที่มีค่าเพิ่มขึ้นตามลำดับจากป่าน โดยเพื่อนคนแรกคิดได้ตลอดทางว่าที่เดินทางมาก็เพื่อแสวงหาโชคจึงทิ้งของที่พบในตอนต้นไป แล้วเก็บของที่มีค่าที่พบในภายหลังมาเป็นลำดับจนขนทองคำซึ่งเป็นสิ่งมีค่าสุดท้ายที่พบกลับบ้านทำให้ครอบครัวต่างมีความสุข แต่เพื่อนคนที่สองกลับคิดไม่ได้ยังคงหอบป่านที่พบในครั้งแรกและเมินเฉยกับสิ่งมีค่ากว่าที่พบระหว่างทาง นำเพียงป่านกลับไปให้ครอบครัวที่บ้าน¹⁰⁸

เมื่อชี้ทางจนพระยาปายาสียอมรับและสารภาพว่าตนเองนั้น ได้ยอมรับตั้งแต่อุปมาข้อแรกแล้ว แต่ได้แสร้งทำเป็นไม่พอใจ จากนั้นได้แสดงตนขอเป็นพุทธมามกะ และขอให้พระกุมารกัสสปะแสดงวิธีบูชาขี้หมูที่จะยังประโยชน์แก่พระองค์เอง พระกุมารกัสสปะจึงได้สอนวิธีบูชาขี้หมูว่าขี้หมูที่ผู้รับไม่คำนึงตามอริยมรรค จักไม่มีอานิสงส์มาก ไม่มีคุณความเจริญเลย ในทางตรงข้ามการบูชาขี้หมูที่ไม่ทำให้สัตว์ต่างๆ ได้รับความเดือดร้อน และผู้รับขี้หมูดำเนินตามอริยมรรคต่างหากที่จะทำให้ อานิสงส์มากทำให้มีความเจริญรุ่งเรือง โดยสอนว่าการบูชาขี้หมูที่ทำให้สิ่งมีชีวิตต้องตายนั้น เป็นสิ่งที่ผิด และสอนเรื่องการให้ทานว่าเป็นสิ่งมีอานิสงส์อันยิ่งใหญ่กว่า¹⁰⁹ (ซึ่งพระยาปายาสีได้ปฏิบัติตามด้วยการแจกทาน) ดังนี้

¹⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 260.

¹⁰⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 260-261.

¹⁰⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 261.

¹⁰⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹⁰⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 262.

[๓๒๘] “ท่านพระยา ในอัยเห็นปานใด เหล่าโคจะต้องถูกฆ่า เหล่าแพะแกะจะต้องถูกฆ่า ไก่และสุกรจะต้องถูกฆ่า เหล่าสัตว์มีชีวิตต่างๆ จะต้องถึงฆาต ทั้งปฏิกษากก็เป็นผู้มีความเห็นผิด คำริผิด พุคผิด ทำผิด เลี้ยงชีพผิด พยายามผิด ระลึกผิด ตั้งใจผิด ท่านพระยา อัยเห็นปานนั้นแล ไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงฆ์มาก ไม่มีผลรุ่งเรืองมาก ไม่มีผลไพศาล ท่านพระยา เปรียบเหมือนชาวนา ถือเมล็ดพืชและไถเข้าไปป่า ในป่านั้น เขาพึงปลูกเมล็ดพืชที่หัก ที่เสียต้องลมและแดด ไม่มีแก่นแห้งไม่สนิท ลงในนาเวลาที่มิคินแล้ว ยังไม่ได้แผ้วถางต่อและหนามออก ทั้งฝนก็ไม่ตกต้องตามฤดูกาล พืชเหล่านั้นจะพึงเจริญงอกงามเต็มที่ หรือชาวนาพึงประสบผลไพบูลย์ได้หรือ...นั้นนั่นเหมือนกัน ท่านพระยา อัยที่ต้องฆ่าโค แพะ แกะ ไก่ สุกร หรือเหล่าสัตว์ต่างๆ ต้องถึงความพินาศ และปฏิกษาก ก็เป็นผู้มีความเห็นผิด คำริผิด เจริญผิด การงานผิด เลี้ยงชีพผิด พยายามผิด ระลึกผิด ตั้งใจผิด เช่นนี้ ย่อมไม่มีผลใหญ่ ไม่มีอานิสงฆ์ใหญ่ ไม่มีผลรุ่งเรืองใหญ่ ไม่แพร่หลายใหญ่”

“ดูก่อนท่านพระยา ส่วนอัยที่มีต้องฆ่า แพะ แกะ ไก่ สุกร หรือเหล่าสัตว์ต่างๆ ไม่ต้องถึงความพินาศ และปฏิกษากก็เป็นผู้มีความเห็นชอบ คำริชอบ เจริญชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ พยายามชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจชอบ เช่นนี้ ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงฆ์ใหญ่ มีความรุ่งเรืองใหญ่ แพร่หลายใหญ่ เปรียบเหมือนชาวนาถือเอาพืชและไถไปสู่น้ำ เขาพึงหว่านพืชที่ไม่หัก ไม่เสีย ไม่ถูกลมแดดแผดเผา อันมีแก่นแห้งสนิท ลงในนาไร่อันดี เป็นพื้นที่ดี แผ้วถางต่อและหนามหมดดีแล้ว ทั้งฝนก็ตกชะเชยโดยชอบตามฤดูกาล พืชเหล่านั้นจะพึงถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์หรือหนอ ชาวนาจะพึงได้รับผลอันไพบูลย์หรือ...นั้นนั่นเหมือนกัน ท่านพระยา อัยที่มีต้องฆ่าโค แพะ แกะ ไก่ สุกร หรือเหล่าสัตว์ต่างๆ ไม่ต้องถึงความพินาศ และปฏิกษากก็เป็นผู้มีความเห็นชอบ คำริชอบ เจริญชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ พยายามชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจชอบ เช่นนี้ ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงฆ์ใหญ่ มีความรุ่งเรืองใหญ่ แพร่หลายใหญ่¹¹⁰”

โดยสรุปแล้ว คำสอนของพระกุมารกัสสปะในปายาสิราชญญสูตร ที่สอนธรรมแก่พระยาปายาสิที่ไม่เชื่อเรื่องของนรกสวรรค์ ไม่เชื่อว่าผลกรรมในการทำดีทำชั่วมีจริง โดยยกเหตุผลมาชี้แจงจนพระยาปายาสิยอมรับ โดยเฉพาะในส่วนของกรรมที่ร่างกายของมนุษย์เพียงเพื่อทดลองว่าวิญญาณมีจริงหรือไม่ของพระยาปายาสิ อันเป็นการปฏิบัติและทรนทานอย่างโหดร้ายผิดมนุษยธรรม และด้วยคำสอนของพระกุมารกัสสปะได้เปลี่ยนความคิดของพระยาปายาสิให้ยอมรับคำสอนในพระสูตรนี้ อันแสดงให้เห็นถึงความพยายามของพระกุมารกัสสปะในการสอนให้ทำดี

¹¹⁰ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตร และอรรถกถาแปล ที่มณีกาย มหาวรรค เล่มที่ 2 ภาคที่ 2, หน้า 396-398.

ซึ่งการทำดีนี้คือการไม่ทรمان ไม่ฆ่า อันแสดงให้เห็นถึงแนวคิดสิทธิมนุษยชนที่สอดแทรกอยู่ในคำสอนนี้ การยอมรับของพระยาปายาสินนอกจากจะนำมาซึ่งการบูชาัญญด้วยการสงเคราะห์คือการให้ทานแล้ว ยังเป็นการหยุดความคิดในการพิสูจน์เรื่องโลกหน้า อันจะนำมาซึ่งการหยุดทำร้ายและทรمانชีวิตของมนุษย์เพื่อทดสอบความคิดเรื่องโลกหน้าในภายหลัง คำสอนที่สอดแทรกการคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนและการยอมรับว่าโลกหน้ามีจริง ผลจากการทำดีทำชั่วมีจริง จะเป็นแนวทางในการประพฤติกปฏิบัติของผู้คนในสังคม โดยเริ่มจากตัวพระยาปายาสินเอง

เมื่อนำคำสอนที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชนดังกล่าวมาศึกษาเทียบกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในปฎิญาสาครว่าด้วยสิทธิมนุษยชน จะพบว่าการสอนไม่ให้ฆ่า ไม่ให้ทรมาน ไม่ให้กระทำอย่างป่าเถื่อนต่อมนุษย์ด้วยกัน สอดคล้องกับคำปรารภที่สองว่า “โดยไม่ฆ่าพา และเหยียดหยามต่อมนุษย์ชน ยังผลให้มีการกระทำอย่างป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการละเมิดมโนธรรม ของมนุษยชาติอย่างร้ายแรง...และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัว” นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับข้อ 5 ที่บัญญัติว่า “บุคคลใดๆจะถูกทรมาน หรือได้รับผลปฏิบัติ หรือการลงโทษที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรม หรือคำฆ่าไม่ได้”

ดังนั้นเมื่อนำคำสอนในปายาสิราชัญญสูตร มาศึกษาเทียบกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนสาครในปฎิญาสาครฯ จะพบว่ามีความสอดคล้องกับคำปรารภที่สอง และข้อ 5

-**จักกวัตติสูตร** เรื่องพระเจ้าจักรพรรดิทัพนเนมิ : ที่มณิกาย ปาฎิกวรรค¹¹¹ (ฉบับมีอรรถกถาที่ ๑๕) เป็นเหตุการณ์เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าพักที่เมืองมาตุลา (มาตุลนคร) แคว้นมคธ พร้อมด้วยด้วยภิกษุสงฆ์ 20,000 รูป โดยทรงเตือนภิกษุให้ยึดธรรมเป็นที่พึ่ง มีตนเป็นที่พึ่ง และเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นในสมัยจักรพรรดิทัพนเนมิ ทรงเป็นพระราชผู้ทรงธรรม ไม่มีการลงโทษหรือรบฟ่งเข่นฆ่ากัน โดยครองแผ่นดินมีมหาสมุทรทั้ง 4 เป็นพระราชอาณาเขต สมบูรณ์ด้วยแก้ว 7 ประการ ได้แก่ 1.จักรแก้ว (จักรรัตนะ) 2.ช้างแก้ว (หัตถิรัตนะ) 3.ม้าแก้ว (ฮัสสรรัตนะ) 4.แก้วมณี (มณีรัตนะ) 5. นางแก้ว (อิตถิรัตนะ) 6.ขุนคลังแก้ว (คหปติรัตนะ) 7.ขุนพลแก้ว (ปริณายกรัตนะ) ภายหลังพระราชทัพนเนมิได้ออกบวชเป็นฤาษีและได้บอกไว้กับราชบุตรองค์ใหญ่ว่า เมื่อบวชเป็นราชฤาษีได้ 7 วัน จักรแก้วก็จะหายไป ต่อมาราชกุมารองค์ใหญ่ได้ขอคำปรึกษากับราชฤาษี ว่าเหตุใดจักรแก้วอันเป็นทิพย์ทั้ง 7 ประการจึงหายไป ราชฤาษีจึงกล่าวว่า จักรแก้วทิพย์นั้นเป็นของให้กันไม่ได้ แต่จะเกิดขึ้นได้ก็จากการประพฤติกปฏิบัติในจักรวรรดิวัตรหรือวัตรอันประเสริฐ เช่นให้อาศัยธรรม

¹¹¹ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตร และอรรถกถาแปล ที่มณิกาย ปาฎิกวรรค เล่มที่ 3 ภาคที่ 1, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 99-123.

สักการะเคารพนับถือธรรม ให้ความคุ้มครองอันเป็นธรรมแก่มนุษย์และสัตว์ ไม่ยอมให้มีการกระทำอันเป็นอธรรม ให้มอบทรัพย์แก่ผู้ไร้ทรัพย์ ให้เข้าไปหาสมณพราหมณ์เพื่อถามถึงสิ่งที่เป็นกุศล อกุศล มีโทษ ไม่มีโทษ ควรเสพ ไม่ควรเสพ อะไรที่ทำแล้วเป็นไปเพื่อเสียประโยชน์เพื่อทุกข์ตลอดกาล และอะไรที่ทำแล้วเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อสุขตลอดกาล เมื่อฟังจากสมณพราหมณ์แล้วก็ให้รับเอาสิ่งที่เป็นกุศลมาประพฤติ ทั้งหมดนี้คือวัตรอันประเสริฐ¹¹² ดังนี้¹¹³

[35] ราชกุมาร – “พระพุทธเจ้าข้า ก็จักกวัตติวัตรอันประเสริฐนั้น เป็นไฉน”

ราชกุมาร – “ดูก่อนพ่อ ถ้าเช่นนั้นพ่อจงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม ทำความเคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองอันเป็นธรรม ในชนภายใน ในหมู่พล ในหมู่กษัตริย์ผู้ได้รับราชาภิเษก ในหมู่กษัตริย์ประเทศราช ในพวกพราหมณ์และกฤหบดี ในขวานิกมและชาวชนบททั้งหลาย ในพวกสมณพราหมณ์ ในเหล่าเนื้อและนก ดูก่อนพ่อ การกระทำสิ่งที่เป็นอธรรม อย่าเป็นไปในแวงแคว้นของลูก อนึ่ง บุคคลเหล่าใดในแวงแคว้นของพ่อ ไม่มีทรัพย์ พ่อพึงให้ทรัพย์แก่บุคคลเหล่านั้นด้วย อนึ่ง สมณพราหมณ์เหล่าใด ในแวงแคว้นของลูก งดเว้นจากความเมาและความประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติและโสรัจจะ ผีกตนต์แต่ผู้เดียว สงบตนแต่ผู้เดียว ให้ตนดับกิเลสอยู่แต่ผู้เดียว พึงเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้น โดยกาลอันสมควร แล้วไต่ถามสอบถามว่า ท่านชอบรับ กุศลคืออะไร อกุศลคืออะไร กรรมมีโทษคืออะไร กรรม ไม่มีโทษคืออะไร กรรมอะไร ควรเสพ กรรมอะไรไม่ควรเสพ กรรมอะไรอันข้าพเจ้ากระทำอยู่ พึงเป็นไปเพื่อไม่เป็นประโยชน์เพื่อทุกข์ ลิ่นกาลนาน หรือว่ากรรมอะไร ที่ข้าพเจ้ากระทำอยู่ พึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข ลิ่นกาลนาน พ่อได้ฟังคำของสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว สิ่งใดเป็นอกุศลพึงละเว้นสิ่งนั้นเสีย สิ่งใดเป็นกุศลพึงถ้อยมั่นสิ่งนั้นประพฤติ ดูก่อนพ่อ นี้แล คือจักกวัตติวัตรอันประเสริฐนั้น”

เมื่อราชโอรสได้ปฏิบัติตามคำสอนดังกล่าวแล้ว ก็ได้ครองจักรแก้วทิพย์ มีพระราชอำนาจปกครองแผ่ไปโดยธรรม ดำเนินสืบเนื่องมาจนถึงพระราชองค์ที่ 7 ภายหลังได้ออกผนวชและมอบราชสมบัติให้พระราชองค์ที่ 8 ต่อ จักรแก้วก็หายไป เหล่าอำมาตย์จึงแนะนำแก่พระราชองค์ที่ 8 ในเรื่องการประพฤตินวัตรอันประเสริฐ ถึงแม้พระราชองค์ที่ 8 จะได้จัดการรักษาคุ้มครองอัน

¹¹² สุชีพ ปุญญานุภาพ, สารัตถะแห่งศาสนธรรม, หน้า 196-197.

¹¹³ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตร และอรรถกถาแปล ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่มที่ 3 ภาคที่ 1, หน้า 102-103.

เป็นธรรม แต่กลับครองแผ่นดินตามความเห็นส่วนตัว จึงทำให้บ้านเมืองเสื่อมลง แม้ภายหลังจะปรับเปลี่ยนการครองแผ่นดินให้มีความเป็นธรรมมากขึ้น แต่ก็ไม่ได้สงเคราะห์คนจน ทำให้เกิดความยากจนมากมาย บางคนถึงกับลักทรัพย์ เมื่อจับได้สืบถามได้ความว่าเกิดจากความไม่มีจะกิน พระราชาองค์ที่ 8 ก็แก้ปัญหาด้วยวิธีมอบเงินให้ และใช้วิธีนี้แก้ปัญหารเรื่อยมา จนผู้คนต่างประกอบอาชีพลักทรัพย์กันเป็นกิจจะลักษณะ เพราะคิดกันว่าจะทำให้พระรชามอบเงินให้ กระทั่งภายหลังพระราชาองค์ที่ 8 ได้เปลี่ยนมาลงโทษด้วยวิธีมัดมือไพล่หลัง โคนศีรษะ เดินประจาน และตัดศีรษะ แต่กลับให้ผลในทางตรงกันข้ามเพราะเหล่าขโมยก็ใช้วิธีเดียวกันนั้นกับเจ้าทรัพย์เพราะกลัวโทษประหารชีวิต หรือหากถูกจับได้ก็มักโกหกและใส่ความผู้อื่นเพื่อเอาตัวรอด ยิ่งกว่านั้น ความยากจนยังอาจทำให้เกิดคำพูดที่ไม่ไพเราะ การประพฤติดีในกามและมีฉันทิฐิต่างๆ ศีลธรรมก็เสื่อมลงเพราะความยากจนเป็นเหตุ ซึ่งแสดงให้เห็นว่านอกจากผู้ปกครองที่ทรงธรรมจะต้องรักษาความสงบในสังคมแล้ว ยังต้องดูแลความกินคืออยู่ดีให้กับประชาชนด้วย เพราะถ้าไม่มีความยากจนประชาชนก็จะไม่ทำในสิ่งที่ผิดศีลธรรม¹¹⁴

เหตุการณ์ดำเนินมาจนทำให้จักรแก้วอันเป็นทิพย์ทั้ง 7 ประการเสื่อมลง อันนำมาสู่ความเสื่อมถอยแห่งความเป็นมนุษย์จากที่มนุษย์ปฏิบัติตามจกกวัดติวัตร เคยมีอายุยืนถึง 80,000 ปี เมื่อไม่ประพฤติตามหลักจกกวัดติวัตรดังกล่าวข้างต้น อายุของมนุษย์ก็สั้นลงเรื่อยๆ เหลือ 40,000 ปี รุ่งลูกเหลือ 20,000 ปี ต่อมาเมื่อมนุษย์กล่าวให้ร้ายกันอายุก็เหลือ 10,000 ปี ในช่วงอายุ 10,000 ปี มนุษย์จะมีผิวพรรณที่แตกต่างกัน พวกผิวพรรณไม่ดีก็มองพวกผิวพรรณดีด้วยสายตาพิศวาส จึงเกิดการล่วงเกินภรรยาผู้อื่นทำให้อายุของมนุษย์เหลือ 5,000 ปี มนุษย์ในช่วงอายุ 5,000 ปี ก็มีการพูดจาหยาบคาย พูดเพื่อเจ้อ ทำให้อายุเหลือ 2,500-2,000 ปี เมื่อมนุษย์อายุ 2,000 ปี ก็เกิดความโลภและความพยายามทำให้อายุเหลือ 1,000 ปี ช่วงอายุ 1,000 ปี เกิดมีฉันทิฐิแพร่หลายทำให้อายุเหลือ 500 ปี ช่วงอายุ 500 ปี เกิดอภุศลธรรม 3 เช่นความกำหนัดหรือความต้องการในสิ่งต่ำทราม ความละโมภ ความคิดเห็นความประพฤติดีที่ผิด ทำให้อายุเหลือ 250-200 ปี ช่วงอายุ 250 ปี มีการประพฤติดีห่าอย่าง เช่นทำผิดต่อมารดา ทำผิดต่อบิดา ทำผิดต่อสมณะ ทำผิดต่อพรหมณ์ ไม่อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล ทำให้อายุเหลือ 150-100 ปี จากนั้นจะเข้าสู่ยุคที่มนุษย์มีอายุเหลือเพียง 10 ปี โดยเด็กผู้หญิงจะแต่งงานในวัยเพียง 5 ปี เพราะเป็นยุคที่ไม่มีความรู้สึกรสชาติอาหาร เป็นยุคที่มีการทำผิดต่อครอบครัวและสมณะพรหมณ์ มีการผิดประเวณีโดยไม่เล็อกกว่าเป็นบุตรหรือภรรยาใคร มีแต่ความอาฆาตมาดร้ายต่อกัน โดยเฉพาะในวัย 10 ปี มนุษย์มีแต่คิดจะฆ่ามนุษย์ด้วยกัน จากนั้นจะเข้าสู่ช่วง 7 วันแห่งสัต์ถันตรกับ* ที่คนทั้งหลายจะมีความสำคัญต่อกันว่าเป็นเนื้อ (มิกสัถญา) จะมีศัสตราอันคมเกิดขึ้นในมือ ฆ่ากันด้วยสำคัญว่าเนื้อ แต่มีบางคนคิดได้ว่าทำไมต้อง

¹¹⁴ สุชีพ ปุญญานุภาพ, สารัตถะแห่งศาสนธรรม, หน้า 198-199.

ฆ่ากัน จึงพากันหลบไปอยู่ตามป่าดง พงษ์ภู ประทังชีวิตด้วยการกินเงาะไม้ ผลไม้ในป่า เมื่อพ้น 7 วัน ต่างก็ออกมาพบเจอหน้ากัน ต่างโผเข้ากอดผู้ที่รอดชีวิต และคิดได้ว่าที่ต่างฆ่ากันนั้นเป็นเพราะกระทำอกุศลกรรม ต่างจึงตั้งใจทำกุศลกรรม โดยเริ่มจากการไม่ฆ่าสัตว์ และบำเพ็ญกุศลกรรม งดเว้นอกุศลกรรมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จากนั้นอายุของมนุษย์ได้กลับมาเพิ่มขึ้นเรื่อยๆจนอายุ 80,000 ปี อีกครั้ง จักรแก้วอันเป็นทิพย์ก็จะกลับมาอีกครั้งในสมัยพระเจ้าสังขะ แห่งเมืองเกตุมดี ที่เพียบพร้อมด้วยจักรแก้ว 7 ประการ เนื่องจากทรงปกครองแผ่นดินโดยธรรม (ธรรมราชา) โดยพระพุทธเจ้าจะเสด็จอุบัติขึ้นเป็นพระอรหันต์พระนามว่า เมตไตรย์¹¹⁵ ดังนี้¹¹⁶

[๔๗] “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี จักมีสัตว์อันตรายทั้งสิ้น ๗ วัน มนุษย์เหล่านั้นจักสำคัญกันและกันว่าเป็นเนื้อสัตว์ทั้งหลายอันคม จักปรากฏมีในมือของพวกเขา พวกเขาจะฆ่ากันเองด้วยศัสตราอันคมนั้น โดยสำคัญว่านี่เนื้อ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นสัตว์เหล่านั้น บางพวกมีความคิดอย่างนี้ว่า พวกเราอย่าฆ่าใครๆ และใครๆก็อย่าฆ่าเรา อย่างกระนั้นเลย เราควรเข้าไปตามป่าหญ้าสุ่มทุม ป่าไม้ ระหว่างเกาะ หรือชอกเขา มีรากไม้และผลไม้ในป่าเป็นอาหาร เลี้ยงชีวิตอยู่สัก ๗ วัน เขาพากันเข้าไปตามป่าหญ้าสุ่มทุมป่าไม้ ระหว่างเกาะหรือชอกเขา มีรากไม้และผลไม้ในป่าเป็นอาหารเลี้ยงชีวิตอยู่ตลอด ๗ วัน เมื่อล่วง ๗ วันไป เขาพากันออกจากป่าหญ้าสุ่มทุมป่าไม้ ระหว่างเกาะชอกเขา แล้วต่างสวมกอดกันและกัน จักขับร้องปลอบใจกันในที่ประชุมว่า สัตว์ผู้เจริญ เราพบเห็นกันแล้ว ท่านยังมีชีวิตอยู่หรือๆ”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น สัตว์เหล่านั้น จักมีความคิดอย่างนี้ว่า เราถึงความสิ้นญาติอย่างใหญ่เห็นปานนี้ เหตุเพราะสมათานธรรมที่เป็นอกุศล อย่างกระนั้นเลย เราควรทำกุศล ควรทำกุศลอะไร เราควรงดเว้นปาณาติบาต จักสมათานกุศลธรรมนี้แล้วประพฤติ เพราะเหตุที่สมათานกุศลธรรม พวกเขาจักเจริญด้วยอายุบ้าง เจริญด้วยวรรณะบ้าง เมื่อเขาเจริญด้วยอายุบ้าง เจริญด้วยวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์ทั้งหลาย ที่มีอายุ ๑๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๒๐ ปี”

* สัตว์อันตราย เป็นกับหนึ่งในอันตราย 3 อย่าง คือ 1. พุทธิกษัตริย์กับกัปปินาศด้วยพุทธิกษัตริย์ เกิดขึ้นเพราะมนุษย์มากด้วยโลภะ เมื่อตายไปส่วนใหญ่เกิดเป็นเปรตเพราะแรงแห่งความหิวโหย 2. โรคนครกับกัปปินาศด้วยโรค เกิดขึ้นเพราะมนุษย์มากด้วยโมหะ เมื่อตายไปส่วนใหญ่ไปเกิดในสวรรค์เพราะเกิดเมตตาจิตไม่ยากให้โรครักขใจเจ็บไปเกิดแก่ผู้อื่น 3. สัตว์อันตรายกับกัปปินาศด้วยศัสตรา เมื่อตายไปส่วนใหญ่ไปเกิดในนรกด้วยแรงแห่งความอาฆาตคิดแต่จะเข่นฆ่ากัน

¹¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 200-202

¹¹⁶ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตร และอรรถกถาแปล ที่มณีกาย ปาฎิกวรรค เล่มที่ 3 ภาคที่ 1, หน้า 116-118.

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น สัตว์เหล่านั้นจักมีความคิดอย่างนี้ว่า พวกเราเจริญด้วยอายุบ้าง เจริญด้วยวรรณะบ้าง เพราะเหตุที่สมาทานกุศลธรรม อย่างกระนั้นเลย พวกเราควรทำกุศลยิ่งขึ้นไป ควรทำกุศลอะไร พวกเราควรงดเว้นจากอทินนาทาน ควรงดเว้นจากกามสุมิฉฉาจาร ควรงดเว้นจากมุสาวาท ควรงดเว้นจากปิสฺสูวาจา ควรงดเว้นจากผรุสฺวาจา ควรงดเว้นจากสัมผัปปลาปะ ควรละอภิขมา ควรละพยาบาท ควรละมิฉฉาทิฏฐิ ควรละธรรม ๓ ประการคือ อธรรม รากะ วิสมโลก มิฉฉาธรรม อย่างกระนั้นเลย พวกเราควรปฏิบัติชอบในมารคา ควรปฏิบัติชอบในบิคา ควรปฏิบัติชอบในสมณะ ควรปฏิบัติชอบ ในพราหมณ์ ประพฤติอ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ ในตระกูล ควรสมาทานกุศลธรรมนี้แล้วประพฤติ เขาเหล่านั้น จักปฏิบัติชอบในมารคา ปฏิบัติชอบในบิคา ปฏิบัติชอบในสมณะ ปฏิบัติชอบในพราหมณ์ ประพฤติอ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในตระกูล จักสมาทานกุศลธรรมนี้แล้วประพฤติ เพราะเหตุที่สมาทานกุศลธรรมเหล่านั้น เขาเหล่านั้น จักเจริญด้วยอายุบ้าง จักเจริญด้วยวรรณะบ้าง เมื่อเขาเหล่านั้นเจริญด้วยอายุบ้าง เจริญด้วยวรรณะบ้าง บุตรของผู้มีอายุ ๒๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๔๐ ปี บุตรของผู้มีอายุ ๔๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๘๐ ปี บุตรของคนผู้มีอายุ ๘๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๑๖๐ ปี บุตรของผู้มีอายุ ๑๖๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้น ๓๒๐ ปี บุตรของคนผู้มีอายุ ๓๒๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๖๔๐ ปี บุตรของคนผู้มีอายุ ๖๔๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึงสองพันปี บุตรของคนผู้มีอายุสองพันปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึงสี่พันปี บุตรของผู้มีอายุสี่พันปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึงแปดพันปี บุตรของคนผู้มีอายุแปดพันปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึงสองหมื่นปี บุตรของคนผู้มีอายุสองหมื่นปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึงสี่หมื่นปี บุตรของผู้มีอายุสี่หมื่นปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึงแปดหมื่นปี”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อนุชย์มีอายุแปดหมื่นปี จักมีพระเจ้าจักรพรรดิ ทรงพระนามว่า พระเจ้าสังฆะ ทรงอุบัติขึ้น ณ เมืองเกตุมดีราชธานี เป็นผู้ทรงธรรม เป็นผู้ทรงธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชนะแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคงสมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือจักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้ว คฤหบดีแก้ว ปริณายกแก้วเป็นที่ ๗ พระราชาบุตรของพระองค์มีกว่าพัน ล้วนกล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวิรกษัตริย์ สามารถย้ายเสนาของข้าศึกได้ พระองค์ชำนะ โดยธรรม มิต้องใช้อาชญา มิต้องใช้ศัสตรา ครอบครองแผ่นดิน มีสาครเป็นขอบเขต”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อนุชย์มีอายุแปดหมื่นปี พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระนามว่า เมตไตรย์ จักเสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระองค์เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ...”

คำสอนในจกัถวัตติสูตร ได้กล่าวถึงจักรแก้วอันเป็นทิพย์ 7 ประการ โดยความหมายของ จักกรแก้ว ช้างแก้ว และม้าแก้ว คือ พาหนะชั้นดีที่เป็นอุปกรณ์ในการคมนาคม แก้วมณี หมายถึง แก้ววิเศษที่ให้แสงสว่างได้แทนแสงจันทร์แสงอาทิตย์ น่าจะเทียบได้กับวิชาการและการศึกษา นางแก้ว อยู่ในประเภทคู่ครองหรือผู้ร่วมชีวิตครอบครัวชั้นดี ขุนคลังแก้ว อยู่ในประเภทยานายพลหรือนายทหารชั้นดี และพระอรธกถาจารย์อธิบายว่าขุนคลังแก้วคือ เศรษฐีคฤหบดีผู้รับหน้าที่เพิ่มพูนพระราชทรัพย์ มองเห็นขุมทรัพย์ภายใน 1 โยชน์ เท่ากับเจ้าหน้าที่เศรษฐกิจการคลังที่เป็นผู้รู้จักนำทรัพย์ากรมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้เป็นอย่างดี¹¹⁷

คำสอนดังกล่าวได้แสดงให้เห็นว่า หากผู้ปกครองไม่รักษาความเป็นธรรมตามจกัถวัตติวัตร จะทำให้จักรแก้วอันเป็นทิพย์เจ็ดประการเสื่อมลง อายุของมนุษย์บนโลกก็เสื่อมลงตามลำดับ โดยเฉพาะเมื่อมนุษย์อายุเหลือเพียง 10 ปี จะมีการเข่นฆ่ากันอย่างไม่เลือกหน้าในช่วงเจ็ดวันสุดท้ายแห่งสัถถันตรกัป คำสอนของพระพุทธเจ้าได้สอนให้ผู้ปกครองใช้อำนาจปกครองแผ่นดินโดยธรรม ให้มีการสงเคราะห์แก่คนยากจน ซึ่งก็เป็นไปด้วยดีตลอดมากระทั่งพระราชวงศ์ที่ 8 ไม่ได้ปกครองแผ่นดินและไม่ได้สงเคราะห์คนยากจน แม้พระราชวงศ์ที่ 8 จะกลับมาปกครองอย่างมีธรรมและกลับมาสงเคราะห์คนยากจนตามเดิม แต่ก็ไม่อาจแก้ไขสถานการณ์ที่เริ่มจากการจัดการทางเศรษฐกิจที่ผิดพลาด อันนำมาซึ่งความเสื่อมลงของจักรแก้ว 7 ประการ และความเสื่อมของอายุมนุษย์ทั้งหลาย และเกิดการเข่นฆ่ากันอย่างไม่เลือกหน้า จนภายหลังมนุษย์ต่างคิดได้จึงได้กลับมาประพฤดีและกระทำแต่สิ่งที่เป็นกุศลกรรม โดยเริ่มจากการไม่ฆ่ากัน

โดยสรุปแล้ว คำสอนดังกล่าวเมื่อนำมาศึกษาเทียบเคียงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน จะพบว่า มีความสอดคล้องในเรื่องของการไม่ให้มีการกระทำต่อกันอย่างป่าเถื่อน ที่จะก่อให้เกิดความหวาดกลัว การทำให้มนุษย์มีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน อันสอดคล้องกับคำปรารภที่สอง ที่บัญญัติว่า “โดยไม่นำพาและเหยียดหยามต่อมนุษย์ชน ยังผลให้มีการกระทำอย่างป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการละเมิดมโนธรรมของมนุษยชาติอย่างร้ายแรง...และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัว” นอกจากนี้คำสอนที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชนในการจัดการทางเศรษฐกิจด้วยการสงเคราะห์แก่คนยากจนนั้น ก็เป็นการปฏิบัติต่อคนยากไร้ในสังคมอย่างเสมอภาค และการใช้วิธีสงเคราะห์ช่วยเหลือต่างๆ ก็มีความสอดคล้องกับปญญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนในข้อ 1 “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมา มีอิสระ และเสมอภาคกัน ในเกียรติศักดิ์ และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งภารดรภาพ”

¹¹⁷ สุชีพ ปุญญานุภาพ, สารดละแห่งศาสนธรรม, หน้า 307-308.

ดังนั้นเมื่อนำคำสอนของพระพุทธเจ้าในจักกวัตติสูตร มาศึกษาเทียบเคียงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในปญฺญูสาสกาลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแล้ว จะพบว่าสอดคล้องกับคำปรารภที่สอง และข้อที่ 1

-อัครัญญสูตร เรื่องวาเสฏฐะ ภารทวาชะ : ทิฆนิกาย ปาฎิกวรรค¹¹⁸ (ฉบับบรรณกถาที่ 15) เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าพักอยู่ที่ปราสาทของนางวิสาขา ซึ่งสร้างไว้ในบุพพาราม กรุงสาวัตถี ระยะเวลาหนึ่งวันหนึ่ง ขณะพระพุทธเจ้าเดินจงกรมอยู่กลางแจ้งที่ร่มเงาปราสาท ได้มีวาเสฏฐะสามเณร และภารทวาชะสามเณร ซึ่งร่ออุปสมบทเป็นภิกษุ (ผู้ใดเดิมเคยนับถือศาสนาอื่น ต้องอยู่ปริวาสคือรับการอบรมก่อนจะบวชเป็นพระภิกษุ) ได้ชวนกันไปเฝ้า พระพุทธเจ้าจึงสอบถามวาเสฏฐะ และภารทวาชะ ว่าการที่ทั้งสองเคยเป็นพราหมณ์มาก่อนแล้วมาเป็นสามเณร บรรดาพราหมณ์ทั้งหลายไม่คำไม่ว่าบ้างหรือ ซึ่งสามเณรทั้งสองได้ตอบว่าถูกพราหมณ์ทั้งหลายด่าว่าด้วยถ้อยคำที่รุนแรง โดยใช้เรื่องชาติกำเนิดแห่งความเป็นพราหมณ์ ว่าเป็นถึงวรรณะที่เกิดจากปากของพระพรหมแต่กลับลดตัวมาอยู่กับพวกสมณะหัว โฉนที่เกิดจากเท้าของพระพรหม เมื่อพระพุทธเจ้าทราบความก็ได้สอนธรรมแก่สามเณรทั้งสองอันเป็นคำสอนที่ค้ำนึ่งถึงสิทธิแห่งความเป็นมนุษย์ ในการไม่ถูกเหยียดหยามแบ่งแยกชนชั้นวรรณะ เถกเช่นที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในบริบทสังคมอินเดีย เช่น การถูกเหยียดหยามถือชั้น วรรณะกับคนที่ต่ำกว่าต่อสูทรและจันฑาล ซึ่งพระพุทธเจ้าได้สอนธรรมในการถือเอาความประพฤติเป็นหลักไม่ใช่ถือเอาชาติกำเนิด และการให้เสรีภาพและความเสมอภาคในการเข้าสู่พระพุทธศาสนา ดังที่ได้กล่าวแก่สามเณรชื่อว่าวาเสฏฐะ และภารทวาชะ ที่ถูกบรรดาพราหมณ์ถูกเหยียดหยามว่า พราหมณ์เท่านั้นเป็นผู้ที่บริสุทธิ์ พวกอื่นเป็นพวกไม่บริสุทธิ์ ด้วยบรรดาพราหมณ์ต่างยกย่องวรรณะตนว่าเกิดมาจากปากของพระพรหม เป็นบุตรของพระพรหม และถูกสมณะศิระะโฉนว่าเป็นพวกไพร่ พวกคำ เกิดจากเท้าของพระพรหม อันเป็นการแบ่งแยกวัดกันที่ชาติกำเนิด ว่าเป็นคำกล่าวที่ไม่ถูกต้อง โดยพระพุทธเจ้าได้สอนว่าการกล่าวพราหมณ์เกิดจากปากของพระพรหมนั้นเป็นคำกล่าวที่ไม่จริง เพราะแท้จริงแล้วพราหมณ์ทุกคนเกิดจากมารดาของพราหมณ์หรือพราหมณี จากการตั้งครรภจนคลอดออกมาจากครรภ์ของพราหมณี เหตุนี้คนทุกคนจึงไม่ได้มีความพิเศษกว่าคนอื่นโดยการใส่ชาติกำเนิดมาเป็นตัวตัดสิน เพราะทุกคนย่อมเกิดมาจากที่เดียวกันคือจากครรภ์มารดา นอกจากนี้ทุกคนไม่ว่าจะเป็นวรรณะใดก็ตามก็อาจทำในสิ่งที่เป็นอกุศลและกุศล หรือทำชั่วทำดีได้เหมือนกัน¹¹⁹ และได้กล่าวว่ไม่ว่าจะเป็นชนชั้นวรรณะใด

¹¹⁸ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตร และอรรถกถาแปล ทิฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่มที่ 3 ภาคที่ 1, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 145-165.

¹¹⁹ สุทธิวงศ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ, หลักพระพุทธศาสนา หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎก, หน้า 101-106.

คือไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ หรือศูทร เมื่อเข้ามาบวชเป็นสมณะแล้ว หากสำรวจทางกาย ทางวาจา ทางใจ เจริญโพธิปักขิยธรรมทั้ง 7 แล้ว ผู้นั้นก็สามารถปรินิพพานได้เช่นเดียวกัน¹²⁰ ดังปรากฏในพระสูตรว่า

[๕๑] “ดูก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ พวกพราหมณ์ระลึกถึงเรื่องเก่าของตนไม่ได้ จึงกล่าวอย่างนี้ว่า พราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะประเสริฐที่สุด วรรณะเหล่านี้นอกจากพราหมณ์เท่านั้น มีวรรณะขาว วรรณะเหลืองดำ พวกพราหมณ์เท่านั้นบริสุทธิ์ หมู่ชนที่ไม่ใช่พราหมณ์หาบริสุทธิ์ไม่ พวกพราหมณ์เป็นบุตรเกิดแต่อุระ เกิดจากปากของพระพรหม เกิดจากพระพรหม พรหมเนรมิตขึ้น เป็นทายาทของพรหม ดังนี้ ดูก่อนวาเสฏฐะ และภารทวาชะ ตามที่ปรากฏชัดเจนอยู่ว่า นางพราหมณ์ของพวกพราหมณ์ทั้งหลายมีระดูบ้าง มีครรภ์บ้าง คลอดอยู่บ้าง ให้ลูกค่อมนมบ้าง ก็พราหมณ์เหล่านั้นเป็นผู้เกิดทางช่องคลอดของพราหมณ์ทั้งนั้น พราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะประเสริฐที่สุด ฯลฯ เป็นทายาทของพรหม ดังนี้ ก็พราหมณ์เหล่านั้นย่อมกล่าวต่อพระพรหม และพุกมุสา พวกเขาจะต้องประสพสิ่งไม่เป็นบุญมากมาย”¹²¹

[๕๒] “ดูก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ วรรณะเหล่านี้มี ๔ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ดูก่อน วาเสฏฐะ และภารทวาชะ กษัตริย์บางพระองค์ในโลกนี้มีปกติฆ่าสัตว์ มีปกติถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ มีปกติประพฤติผิดทางกาม มีปกติพุกมุสา มีวาจาต่อเสียด มีวาจาหยาบคาย พูดเพื่อเจ้า เฟื่องล้งอยากจะได้ของเขา พยาบาทปองร้ายเขา มีความเห็นผิด ดูก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ ธรรมทั้งหลายเหล่านี้อันใดเป็นอกุศล นับว่าเป็นอกุศล มีโทษนับว่ามีโทษ ไม่ควรเสพ นับว่าไม่ควรเสพ ไม่ควรเป็นอริยธรรม ก็นับว่าไม่ควรเป็นอริยธรรม เป็นธรรมที่ดำ มีวิบากดำ วิญญูชนดิเตียน ดังกล่าวมานี้ ธรรมเหล่านั้นย่อมปรากฏอย่างชัดเจนในกษัตริย์บางพระองค์ ดูก่อนวาเสฏฐะ และภารทวาชะ แม้พราหมณ์ แล...ดูก่อนวาเสฏฐะ และภารทวาชะ แม้แพศย์แล...ดูก่อนวาเสฏฐะ และภารทวาชะ แม้ศูทรและบางคนในโลกนี้มีปกติฆ่าสัตว์ มีปกติถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ ฯลฯ เป็นมิฉนาทิจฺฉิตฺติ ดูก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ อย่างนี้แล ธรรมทั้งหลายเหล่านี้เป็นอกุศล นับว่าเป็นอกุศล ฯลฯ เป็นธรรมดำมีวิบากดำ วิญญูชนดิเตียน ธรรมเหล่านั้นก็ย่อมปรากฏอย่างชัดเจนในศูทรแม้บางคน”¹²²

¹²⁰ สุชีพ ปุญญานุภาพ, สารัตถะแห่งศาสนธรรม, หน้า 210.

¹²¹ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล ทิฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่มที่ 3 ภาคที่ 1, หน้า 146-147.

¹²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 147.

[๕๙] “ดูก่อนวาเสฏฐะ และภารทวาชะ กษัตริย์แม้บางคนในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจาก ปาณาติบาต เว้นขาดจากอกินนาทาน เว้นขาดจากกามสุมิฉฉาจาร เว้นขาดจากมุสาวาจา เว้นขาด จากปิสุณวาจา เว้นขาดจากผรุสวาจา เว้นขาดจากสัมผัปปลาปะ ไม่เฟ่งเล็งอยากได้ของเขา มีจิตไม่ พยาบาท เป็นสัมมาทิฐิ ดูก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ อย่างนี้แล ธรรมเหล่านี้เหล่าใด เป็นกุศล นับว่าเป็นกุศล ไม่มีโทษนับว่าไม่มีโทษ ควรเสพนับว่าควรเสพ ควรเป็นอริยะนับว่าควรเป็นอริยะ เป็นธรรมชาติ มีวิบากขาว วิญญูชนสรรเสริญ ธรรมเหล่านั้นย่อมปรากฏอย่างชัดเจนในกษัตริย์บาง คนในโลกนี้ ดูก่อนวาเสฏฐะ และภารทวาชะ แม้พราหมณ์แล...ดูก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ แม้ แพศย์แล...ดูก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ แม้ศูทรแลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจาก ปาณาติบาต ฯลฯ ไม่เฟ่งเล็งอยากได้ของเขา มีจิตไม่พยาบาทเขา มีความเห็นถูกต้อง ดูก่อนวา เสฏฐะและภารทวาชะ อย่างนี้แล ธรรมทั้งหลายเหล่านี้เหล่าใดเป็นกุศลนับว่าเป็นกุศล ไม่มีโทษ นับว่าไม่มีโทษ ควรเสพนับว่าควรเสพ ควรเป็นอริยะนับว่าควรเป็นอริยะ เป็นธรรมชาติ มีวิบาก ขาว วิญญูชนสรรเสริญ ธรรมทั้งหลายเหล่านั้นย่อมปรากฏอย่างชัดเจน แม้ในศูทรบางคน ดูก่อน วาเสฏฐะและภารทวาชะ เมื่อวาระทั้ง ๔ เหล่านี้แล รวมกันเป็น ๒ ฝ่าย คือ พวกที่ตั้งอยู่ในธรรม ฝ่ายคำ วิญญูชนไม่ติเตียนพวกหนึ่งในเรื่องนี้ เหตุไร พวกพราหมณ์ จึงพากันกล่าวอย่างนี้ว่า พวก พราหมณ์เท่านั้นเป็นวาระประเสริฐที่สุด วาระเหล่าอื่นล้วนเลวทราม พราหมณ์เท่านั้นมี วาระขาว วาระเหล่าอื่นดำ พราหมณ์เท่านั้นย่อมบริสุทธิ์ หมู่คนที่ไม่ใช่พราหมณ์หาบริสุทธิ์ไม่ พราหมณ์ทั้งหลายเป็นบุตรเกิดแต่อก เกิดจากปากของพรหม เกิดจากพระพรหมโดยตรง พรหม เนรมิตขึ้น เป็นทายาทของพรหม ดังนี้วิญญูชนทั้งหลายย่อมไม่รับรองถ้อยคำของพราหมณ์ เหล่านั้น ชื่อนั้น เพราะเหตุอะไร...¹²³”

[๗๐] “ดูก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ กษัตริย์ก็ดี ฯลฯ พราหมณ์ก็ดี ฯลฯ แพศย์ก็ดี ฯลฯ ศูทร ก็ดี สรรวมทางกาย สรรวมทางวาจา สรรวมทางใจ อาศัยการเจริญโพธิปักขิยธรรมทั้ง ๗ แล้ว ย่อม ปรีณิพพานในโลกนี้แท้¹²⁴”

จากนั้นพระพุทธเจ้าได้ทรงยกเรื่องราววิวัฒนาการของโลกและมนุษย์มาแสดงให้เห็นฟัง เช่น ยุคน้ำและความมืด ยุควันคืนและแสงอาทิตย์ ยุคสะเท็ดดินและเครีอดิน ยุคข้าวสาติเกิดเพศและสืบ พันธุ์ ยุคสร้างบ้านเรือนและสะสมข้าวสาติ ยุคสังคมเกษตรกรรม และกล่าวถึงความป็นมาของ วาระทั้ง 4

¹²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 148-149.

¹²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 164.

โดยสรุปแล้วจากคำสอนในอัครคัมภีร์ที่พระพุทธเจ้าได้สอนธรรมที่สอดแทรกแนวคิด สิทธิมนุษยชนในการคำนึงถึงความเสมอภาคแห่งความเป็นมนุษย์ ท่ามกลางบริบทสังคมอินเดียที่ยึดเอาการแบ่งชั้นวรรณะจากชาติกำเนิดกันอย่างชัดเจน มีการถือปฏิบัติไม่ให้แต่งงานข้ามวรรณะกัน แม้จะมีการแต่งงานข้ามวรรณะบุตรที่เกิดมานั้นก็จะกลายเป็นชนชั้นจัณฑาลซึ่งมีสถานภาพที่ไม่ต่างไปจากคนชั้นวรรณะศูทร อันเป็นชนชั้นที่ถูกดูหมิ่นจากคนวรรณะอื่นที่อยู่ในลำดับสูงขึ้นไป เช่น กษัตริย์ พราหมณ์ และแพศย์ นอกจากนี้ยังมีการกำหนดสีเสื้อผ้าในการแต่งกายให้เป็นสัญลักษณ์ในการตอกย้ำความไม่เสมอภาคเท่าเทียมกัน คือคนชั้นวรรณะกษัตริย์จะแต่งกายด้วยสีแดง วรรณะพราหมณ์แต่งกายด้วยสีขาว วรรณะแพศย์แต่งกายด้วยสีเหลือง และวรรณะศูทรแต่งกายด้วยสีดำ หรือสีอื่นๆที่ไม่มีความสดใส บริบททางสังคมในอินเดียสมัยนั้นมีความเข้มงวดมาก แต่พระพุทธเจ้าไม่ได้ตัดสินความเป็นคนที่ชนชั้นวรรณะชาติกำเนิด ดังที่ได้สอนธรรมแก่วาสุธนะ และภราทวาชะ ว่าทุกคนชั้นต่างถือกำเนิดมาจากกรรมมารดา หากใครเกิดมาจากส่วนต่างๆของร่างกายพรหม อีกทั้งคนทุกชั้นก็มีทั้งคนดีและคนไม่ดีไม่ใช่ว่าเกิดมาเป็นวรรณะที่ถูกดูหมิ่นแล้วจะต้องเป็นคนเลวคนไม่ดี แต่การกระทำต่างหากที่เป็นสิ่งตัดสินว่าผู้นั้นทำในสิ่งที่ดีหรือชั่ว และการเปิดโอกาสให้คนทุกชั้นวรรณะเข้าสู่ร่มกาสาวพัตร์ โดยสามารถบรรลุอรหันต์และปรินิพพานได้อย่างเท่าเทียมกัน คำสอนเหล่านี้เป็นคำสอนที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชนในการคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค เกียรติศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ และการปฏิบัติต่อกันอย่างมีอารดรภาพ อันสอดคล้องกับปณิญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 1 “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมามีอิสระและเสมอภาคกันในเกียรติศักดิ์และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการดรภาพ” และข้อ 2 (1) “ทุกคนย่อมมีสิทธิ และอิสรภาพ บรรดาที่กำหนดไว้ในปณิญานี้ โดยปราศจากความแตกต่างไม่ว่าชนิดใดๆ ดังเช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา การคิดเห็นทางการเมือง หรือทางอื่น เผ่าพันธุ์แห่งชาติ หรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่นๆ” และข้อ 18 “ทุกคนมีสิทธิในอิสรภาพแห่งความคิด มโนธรรม และศาสนา สิทธินี้รวมถึงอิสรภาพในการที่จะประกาศศาสนา หรือความเชื่อของตนโดยการสอน การปฏิบัติสักการบูชา และการประกอบพิธีกรรม ไม่ว่าจะโดยลำพังตนเอง หรือประชากรร่วมกับผู้อื่น และเป็นการสาธารณะหรือส่วนบุคคล”

ดังนั้นเมื่อนำคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ตระหนักในสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค เกียรติศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ และการปฏิบัติต่อกันอย่างมีอารดรภาพ มาศึกษาเทียบเคียงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน จะพบว่ามีความสอดคล้องกับปณิญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนตามข้อที่ 1 ข้อที่ 2 (1) และข้อที่ 18

-**สังคาลกสูตร** เรื่องสังคาลกคฤหบดีบุตร : ที่มณิกาย ปาฏิกวรรค¹²⁵ (ฉบับอรรถกถาที่ 16) เป็นเหตุการณ์เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าประทับที่วัดเวฬุวัน กรุงราชคฤห์ ได้มีบุตรคฤหบดีชื่อสังคาลกะ ซึ่งมักจะออกไปประนมมือไหว้รอบทิศทั้ง 6 นอกเมืองทุกเช้าในสภาพที่ผ้าเปียก ผมเปียก ตามที่บิดาบอก กระทั่งพระพุทธเจ้าบิณฑบาตผ่านมาพบจึงสอนธรรมว่าสิ่งที่สังคาลกะกำลังปฏิบัตินี้ไม่ใช่การไหว้ทิศ 6 โดยชี้แนะว่าทิศทั้ง 6 ที่พึงไหว้อย่างถูกต้องนั้น คือ 1.ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ มารดาบิดา 2.ทิศเบื้องขวา ได้แก่ อาจารย์ 3.ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ บุตรภรรยา 4.ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรอำมาตย์ (คำว่าอำมาตย์เป็นสำนวนบาลี หมายถึงมิตรอย่างเดียว) 5.ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ ทาสกรรมกร 6.ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณพราหมณ์ (คำว่าพราหมณ์ก็เหมือนกัน เป็นสำนวนแปลกับคำว่าสมณะ คงหมายถึงเฉพาะสมณะ) จากนั้นพระพุทธเจ้าได้แสดงการปฏิบัติต่อบุคคลทั้ง 6 ประเภท ที่เปรียบเสมือนทิศทั้ง 6 อันเป็นการถ้อยทีถ้อยปฏิบัติต่อกันทุกฝ่าย เช่นระหว่างมารดากับบุตรธิดา อาจารย์กับศิษย์ สามีกับภรรยา มิตรกับมิตร นายจ้างกับลูกจ้าง สมณะกับประชาชน ว่าควรปฏิบัติต่อกันในทางที่ดีงามไม่มีการกดฝ่ายหนึ่งลงไป¹²⁶

โดยสรุปจากสังคาลกสูตรนี้ แสดงให้เห็นถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชน ในข้อที่ 1 “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมา มีอิสระ และเสมอภาคกัน ในเกียรติศักดิ์ และสิทธิต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งภารดรภาพ” การสอนให้สังคาลกะ ไหว้ทิศที่เป็นบุคคลใกล้ชิดทั้ง 6 ได้แก่ มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า ครูอาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา(ทิศใต้) บุตรภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง (ทิศตะวันตก) มิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย (ทิศเหนือ) คนรับใช้และคนงานเป็นทิศเบื้องล่าง สมณพราหมณ์ (ภิกษุสงฆ์) เป็นทิศเบื้องบน และสอนให้มีการปฏิบัติที่ดีต่อกันระหว่างบุคคล เช่น บุตรพึงทดแทนคุณบิดามารดา ศิษย์พึงตั้งใจศึกษาเล่าเรียนด้วยความเคารพต่อครูอาจารย์ สามีพึงยกย่องให้เกียรติ ไม่กดขี่ไม่นอกใจภรรยา (ภรรยาเช่นกัน), มิตรสหายพึงช่วยเหลือมีน้ำใจต่อกัน นายกับคนรับใช้พึงทำหน้าที่ของกันเช่นนายพึงดูแลจัดประเภทของงานให้เหมาะสม มีวันหยุดพักผ่อนอย่างเหมาะสม ดูแลเมื่อเจ็บป่วย ส่วนคนรับใช้พึงทำงานให้ดีและปรับปรุงพัฒนาตนอยู่ตลอดเวลา คฤหัสถ์พึงคิดและทำต่อพระสงฆ์ด้วยเมตตาอุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัย 4 ในขณะที่พระสงฆ์พึงสอนให้ตั้งอยู่ในความดี ให้ได้ฟังและให้เข้าใจธรรม ห้ามปรามมิให้ทำชั่ว เป็นต้น คำสอนที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชนในการปฏิบัติต่อกัน

¹²⁵ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล ที่มณิกาย ปาฏิกวรรคเล่มที่ 3 ภาคที่ 2, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 87-91.

¹²⁶ สุชีพ ปุญญานุภาพ, สวรรค์แห่งศาสนธรรม, หน้า 228-229.

โดยใช้เหตุผลและมโนธรรมต่อคนรอบข้างนี้ จึงเป็นคำสอนที่สามารถนำมาปรับใช้กับการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีภาวะภาพ

ดังนั้นเมื่อนำคำสอนของพระพุทธเจ้าในสังคาลกสูตร มาศึกษาเทียบเคียงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน จะพบว่ามีความสอดคล้องกับปรัชญาญาสากลฯ ข้อที่ 1

-**วัตถุปมสูตร เรื่องพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสคาถาสุนทรียะ**: มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกั มูลปริยาवरค (ฉบับอรรถกถาที่ 17) เป็นเหตุการณ์เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ วัดเชตวัน เมืองสาวัตถี (อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี) ในระหว่างตรัสสอนภิกษุได้มีสุนทรียะการทวาชพราหมณ์นั่งอยู่ด้วย โดยทูลถามพระพุทธเจ้าว่าจะเสด็จไปแม่น้ำพาหุกาเพื่ออาบน้ำหรือ เพราะแม่น้ำพาหุกาเป็นสถานที่ที่ผู้คนไปอาบน้ำศักดิ์สิทธิ์เพื่อเอาบุญและล้างบาป แต่พระพุทธเจ้าได้ตอบปฏิเสธ และสอนธรรมแก่สุนทรียะการทวาชพราหมณ์ ดังนี้¹²⁷

[๕๘] “คนพาล มีบาปกรรม มุ่งไปยังแม่น้ำพาหุกา ทำน้ำอริกกะ แม่น้ำคยา แม่น้ำสุนทรียะ แม่น้ำสรสดี ทำน้ำปยาละ และแม่น้ำพามุติ แม้เป็นนิตย์ ก็บริสุทธิไม่ได้ แม่น้ำสุนทรียะ ทำน้ำปยาละ หรือแม่น้ำพาหุกา จักทำอะไรได้ จะชำระนรชนผู้มีเวร ทำกรรมอันหยาบช้า ผู้มีกรรมอันเป็นบาปนั้น ให้บริสุทธิไม่ได้เลย สำหรับบุคคลผู้หมดจดแล้วจะประสพผัดคุณฤกษ์ทุกเมื่อ สำหรับบุคคลผู้หมดจดแล้วรักษาอุโบสถทุกเมื่อ วัตรของบุคคลผู้หมดจดแล้ว มีกรรมอันสะอาด ย่อมถึงพร้อมทุกเมื่อ ลูกก่อนพราหมณ์ ท่านจงสนานในคำสอนของเรานี้เถิด จงทำความเกษมในสัตว์ทั้งปวงเถิด ถ้าท่านไม่กล่าวคำเท็จ ไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ถือเอาวัตถุที่เขาไม่ให้ เป็นผู้มีความเชื่อ ไม่ตระหนี่ไซ้ ท่านจักต้องไปยังแม่น้ำคยาทำไม แม้การดื่มน้ำในแม่น้ำคยาก็จักช่วยอะไร ท่านได้”

ความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์แห่งแม่น้ำของพราหมณ์ เช่นแม่น้ำคงคา พราหมณ์มีความเชื่อว่าเป็นแม่น้ำที่ไหลมาจากสวรรค์ ไหลผ่านเศียรของพระศิวะ สามารถชำระล้างบาปได้ด้วย การอาบน้ำให้บาปลอยไปตามน้ำ ด้วยเหตุนี้จึงนำมาซึ่งความเชื่อที่ว่าแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์สำคัญๆ เช่นพาหุกา สุนทรียะ สรสดี พามุติ ทำน้ำอริกกะ คยา และปยาละ ในช่วงข้างขึ้นเดือน 4 สามารถอาบน้ำเพื่อล้างบาปที่ทำมาทั้งปีได้ แต่พระพุทธเจ้าไม่สอนให้มีความเชื่อเช่นนั้น โดยสอนให้เห็นว่าถ้าไม่ทำบาป เช่นการให้ความปลอดภัยแก่สัตว์ทั้งหลาย ก็ไม่จำเป็นต้องไปอาบน้ำล้างบาป หรือการไม่ฆ่า ไม่ทำร้าย ไม่เบียดเบียนสัตว์ต่างๆ ก็ไม่จำเป็นต้องไปอาบน้ำล้างบาป กล่าวคือถ้าเราไม่

¹²⁷ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกั เล่มที่ 1 ภาคที่ 1, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 436-438.

กล่าวคำเท็จ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ มีความเชื่อ ไม่ตระหนี่แล้ว จะต้องไปอาบน้ำในแม่น้ำคยาทำไม (การใช้แม่น้ำคยาเพื่อให้เห็นว่าแม่น้ำคยาเป็นที่รู้จักมากกว่าแม่น้ำพาหูกา) เพราะเมื่อไม่มีการทำบาปก็จะมีบาปอะไรที่จะต้องไปชำระล้างในแม่น้ำเหล่านั้น นอกจากนั้นเมื่อนำหลักคำในพระสูตรอื่นของพระพุทธเจ้า เช่นคำสอนที่ว่า “เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร” และ “ทำกรรมเช่นใดย่อมได้รับผลเช่นนั้น” มาพิจารณาร่วมด้วยแล้ว ก็จะทำให้เข้าใจได้ชัดเจนว่า การทำบาปไม่สามารถลบล้างได้ด้วยการอาบน้ำในแม่น้ำ แต่ผู้ที่ทำบาปกรรมไว้จะได้รับผลแห่งกรรมที่ตนได้กระทำไว้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งเป็นการถือเอาการกระทำโดยเฉพาะการทำคุณงามความดีเป็นหลัก¹²⁸

โดยสรุปแล้วในพระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนมิให้คนทำบาป อันได้แก่ การฆ่า การลักทรัพย์ของผู้อื่น การพูดคำเท็จ รวมถึงการตระหนี่ ไม่บริจาคทาน ทั้งยังแสดงให้เห็นว่าการทำบาปนั้นไม่สามารถลบล้างได้ด้วยการอาบน้ำในแม่น้ำ ดังนั้นจึงไม่ควรกระทำกรรมชั่ว และจะไม่ต้องคิดแต่ว่าต้องไปแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์เพื่อล้างบาปกรรม เมื่อนำคำสอนในพระสูตรนี้มาศึกษาเทียบเคียงกับแนวความคิดลัทธิมนุษยชน จึงเป็นคำสอนให้เคารพในสิทธิแห่งชีวิต ร่างกาย รวมถึงการปฏิบัติต่อกันด้วยไมตรีจิต มีเมตตาต่อผู้อื่นด้วยการบริจาคทาน อันสอดคล้องกับปรัชญาสากลว่าด้วยลัทธิมนุษยชน ข้อที่ 1 ว่า “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมา มีอิสระ และเสมอภาคกัน ในเกียรติศักดิ์ และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการศรัทธา”

ดังนั้น เมื่อนำหลักคำสอนที่สอดคล้องกับแนวความคิดลัทธิมนุษยชนของพระพุทธเจ้าในวัฏฏปมสูตร มาศึกษาเทียบเคียงกับแนวความคิดลัทธิมนุษยชน จะพบว่ามีความสอดคล้องกับปรัชญาสากลฯ ข้อที่ 1

- สัลเลขสูตร ว่าด้วยสัลเลขธรรม : มัชฌิมนิกาย มูลปิ่นมาสถ์ มูลปริยาขรรค (ฉบับอรรถกถาที่ ๑๗) พระสูตรฉบับนี้เป็นเรื่องราวเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าประทับที่วัดเชตวัน ซึ่งเป็นวัดของอนาถบิณฑิกเศรษฐี ในครั้งนั้น ได้มีพระมหาจุนทะมาทูลถามพระพุทธเจ้าเรื่องทิวทัศน์เกี่ยวกับอดีตและโลก ว่าภิกษุควรพิจารณาในเบื้องต้นอย่างไร ซึ่งพระพุทธเจ้าได้สอนเรื่องสัลเลขธรรม 44 หรือธรรมเครื่องขัดเกลากิเลส โดยตรัสว่าสัลเลขธรรมดังกล่าวจะเป็นทางหลีกเลี่ยงจากความชั่วทั้งหลาย เช่น ธรรมในข้อที่ 1 (ไม่เบียดเบียน) ข้อ 2 (ไม่ฆ่าสัตว์) ข้อ 10 (ไม่มีจิตพยาบาท) ข้อ 38 (ละอายต่อบาป) และ ข้อ 39 (เกรงกลัวบาป) ดังนี้¹²⁹

¹²⁸ สุชีพ ปุญญานุภาพ, คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดยองค์การค้ำของคุรุสภา, 2506), หน้า 166-172.

¹²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 469-486.

[๑๐๔] “ดูก่อนจุนทะ เธอทั้งหลาย พึงทำความขัดเกลากิเลสในพุทธศาสนานี้แล คือเธอทั้งหลาย พึงทำความขัดเกล้าว่า ชนเหล่าอื่นจักเป็นผู้เบียดเบียนกัน ในข้อนี้ เราทั้งหลายจักเป็นผู้ไม่เบียดเบียนกัน”

“เธอทั้งหลายพึงทำความขัดเกล้าว่า ชนเหล่าอื่นจักเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ในข้อนี้ เราทั้งหลายจักงดเว้นจากปาณาติบาต”

“เธอทั้งหลายพึงทำความขัดเกล้าว่า ชนเหล่าอื่นจักมีจิตพยาบาท ในข้อนี้ เราทั้งหลายจักไม่มีจิตพยาบาท”

“เธอทั้งหลายพึงทำความขัดเกล้าว่า ชนเหล่าอื่นจักไม่มีหิริ ในข้อนี้ เราทั้งหลายจักมีหิริ”

“เธอทั้งหลายพึงทำความขัดเกล้าว่า ชนเหล่าอื่นจักไม่มีโอตตปปะ ในข้อนี้ เราทั้งหลายจักมีโอตตปปะ”

คำสอนของพระพุทธเจ้าในสังคหสูตรนี้ เป็นการตรัสสอนสังคหธรรมซึ่งมีทั้งหมด 44 ข้อ โดยยกตัวอย่างประกอบการศึกษา คือข้อ 1 คนอื่นเบียดเบียนกัน เราจะไม่เบียดเบียนกัน ข้อ 2 คนอื่นฆ่าสัตว์ เราจะไม่ฆ่าสัตว์ ข้อ 10 คนอื่นมีจิตพยาบาท เราจะไม่มีจิตพยาบาท ข้อ 38 คนอื่นไม่ละอายต่อบาป เราจะละอายต่อบาป และข้อ 39 คนอื่นไม่เกรงกลัวต่อบาป เราจะเกรงกลัวบาป โดยสรุปได้ว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนให้ผู้คนไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ฆ่าผู้อื่น ไม่มีจิตพยาบาท การเกรงกลัวและละอายต่อการทำบาป ซึ่งเมื่อกระทำได้ดังนี้ จิตใจของผู้นั้นก็จะเป็นปราศจากกิเลส ไม่ก่อกรรมชั่วหรือบาป คำสอนเหล่านี้นอกจากจะสร้างความสงบทางจิตใจให้กับผู้ที่ปฏิบัติตามแล้ว ยังจะไม่ก่อให้เกิดความเคืองร้อน หรือความทุกข์ต่อผู้อื่นที่อาจจะได้รับผลของการกระทำ จากการฆ่า การทำร้าย การผูกจิตพยาบาท ของคนที่ไม่เกรงกลัวและไม่ละอายต่อบาปได้

เมื่อนำหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนดังกล่าว มาศึกษาเทียบเคียงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน จะพบว่ามีความสอดคล้องกับปรัชญาญาสาสว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ตามคำปรารภที่สองว่า “โดยไม่นำพาและเหยียดหยามต่อมนุษยชน ยังผลให้มีการกระทำอย่างป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการละเมิดมโนธรรมของมนุษยชาติอย่างร้ายแรง...และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัว” นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับปรัชญาญาสาสฯ ข้อ 1 ว่า “มนุษย์ทั้งหลาย...ควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการศรัทธา” ในปรัชญาญาสาสฯทั้งสองข้อนี้จึงสอดคล้องกับคำสอนไม่ให้มีการฆ่ากัน ไม่ให้มีการทำร้ายกัน ให้รู้จักเกรงกลัวและอายต่อบาป อันแสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติต่อกันอย่างมีการศรัทธา กล่าวคือมีไมตรีต่อกัน ไม่มีจิตอาฆาตพยาบาทกัน

ดังนั้น เมื่อนำคำสอนที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนของพระพุทธเจ้าในสังเขปสูตร ว่าด้วยสังเขปธรรม มาศึกษาเทียบเคียงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในปญฺญญาสาภาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแล้ว จะพบว่ามีความสอดคล้องกับปญฺญญาสาภาฯ ตามคำปรารภที่สอง และข้อที่ 1

-สาเลยยกสูตร: มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสกฺ์ จุฬยมกวรรค (ฉบับอรรถกถาที่ 19) เป็นเรื่องราวเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าเสด็จเที่ยวจาริก (แสวงบุญ) โดยไปประทับที่หมู่บ้านพราหมณ์แห่งแคว้นโกศล ชื่อหมู่บ้านสาละ พร้อมด้วยหมู่ภิกษุจำนวนมาก (ไม่ได้ระบุจำนวน) เมื่อชาวหมู่บ้านสาละทราบข่าวทั้งพราหมณ์และคฤหบดีต่างจึงพากันไปเฝ้า และถามปัญหาว่าอะไรทำให้บางคนหลังตายไปแล้วจึงไปตกนรกหรือขึ้นสวรรค์ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบว่า เนื่องจากการประพฤติไม่ดีทางกายวาจาและใจ เช่นเป็นคนใจบาปชอบฆ่าสัตว์หรือเข่นฆ่ากัน ลักขโมย ล้วงเงินหญิงอื่น กล่าวเท็จ พูดส่อเสียด พูดหยาบคาย คิดแต่จะได้อะไร มีจิตพยาบาท และมีความคิดที่ผิด เช่นคิดว่าผลกรรมไม่มีจริง เป็นต้น ความประพฤติผิดทางกายวาจาและใจดังกล่าวจึงทำให้ตายไปตกนรก และพระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนถึงความประพฤติที่ถูกต้องหรือสมควร ทางกาย ทางวาจา และทางใจ

1.การละเว้นจากความประพฤติชั่วทางกาย มี 3 ประการ คือการละเว้นจากการฆ่าสัตว์ การละเว้นจากการลักทรัพย์ และการละเว้นจากการประพฤติผิดในกามทั้งหลาย 2.การละเว้นจากความประพฤติชั่วทางวาจามี 4 ประการ คือการไม่พูดเท็จ การไม่พูดส่อเสียด การไม่พูดคำหยาบ การไม่พูดเพ้อเจ้อ 3.การละเว้นจากความประพฤติชั่วทางใจ มี 3 ประการ คือการไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น การไม่พยาบาทคิดประทุษร้ายผู้อื่น และการไม่คิดเห็นผิดจากครรลองคลองธรรม เช่นเชื่อว่าทานที่ให้มิผล โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดาไม่มีบุญคุณ บิดามีบุญคุณ เป็นต้น¹³⁰ ทั้งนี้พระพุทธเจ้าได้สอนว่าการประพฤติทางกาย วาจา และใจ ทั้งหมดนี้จะนำไปสู่การขึ้นสู่สวรรค์หากตายไป ดังนี้

[๔๘๕] “พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย เพราะความประพฤติเป็นธรรมและความประพฤติสม่าเสมอเป็นเหตุอย่างนี้แล เหล่าสัตว์บางพวกในโลกนี้เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตกจึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์¹³¹”

โดยสรุปแล้ว พระพุทธเจ้าได้สอนให้พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย มีความประพฤติทางกาย วาจา ใจที่ดี โดยความประพฤติทางกายที่ดีนั้น ต้องไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดใน

¹³⁰ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสกฺ์ เล่มที่ 1 ภาคที่ 3, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 245-255.

¹³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 255.

กาม ความประพฤติทางวาจาที่คือนั้น ต้องไม่พูดปด ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดหยาบคาย ไม่พูดเพื่อเจ้า และความประพฤติทางใจที่คือนั้น ต้องไม่อยากได้ของของคนอื่น ไม่เป็นผู้มีจิตพยาบาท และไม่เห็นผิดเป็นชอบ และถ้าหากผู้ใดสามารถประพฤติดีทั้งทางกาย วาจา และใจ ก็จะได้ขึ้นสวรรค์

จากคำสอนที่สอดแทรกแนวความคิดลัทธิมนุษยชนในสาเลขยกสูตรดังกล่าว เป็นคำสอนให้ทำ ความดีทั้งทางกาย วาจา และใจ ที่ส่งเสริมให้มนุษย์กระทำดีต่อกัน ทั้งทางกาย วาจา และใจ ไม่ว่าจะ เป็นการไม่เช่นฆ่ากัน ไม่ทำร้ายกัน การไม่ลักทรัพย์ของผู้อื่นมาเป็นของตน การประพฤติดีทาง วาจาคือการพูดจาดีต่อกัน ไม่ทำร้ายกันด้วยคำพูดที่หยาบคาย หรือทำร้ายจิตใจผู้อื่น คำสอนดังกล่าว จึงสอดแทรกแนวความคิดลัทธิมนุษยชนในการเคารพต่อสิทธิในชีวิตและร่างกาย รวมถึงการปฏิบัติต่อกันอย่างมีภราดรภาพ อันสอดคล้องกับปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนตามคำปรารภที่สอง ว่า “โดยไม่นำพา และเหยียดหยามต่อมนุษยชน ยังผลให้มีการกระทำอย่างป่าเถื่อน...ให้มนุษย์มีชีวิต อยู่ในโลกด้วยอิสรภาพในการพูดและความเชื่อ และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัว” และยังคงสอดคล้องกับ ข้อ 1 ว่า “มนุษย์ทั้งหลาย...ควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งภราดรภาพ” นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับข้อ 5 ว่า “บุคคลใดๆ จะถูกทรมาน หรือได้รับผลปฏิบัติ หรือการ ลงโทษที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรม หรือค่าเช่าไม่ได้”

ดังนั้น เมื่อนำคำสอนของพระพุทธเจ้าในสาเลขยกสูตร มาศึกษาเทียบเคียงกับแนวความคิดลัทธิ มนุษยชนในปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแล้ว จะพบว่ามีความสอดคล้องกับปรัชญาสากลฯ ตามคำปรารภที่สอง ข้อ 1 และข้อ 5

-มหาชัมมสมาทานสูตร : มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ จุฬยมกวรรค¹³² (ฉบับอรรถกถาที่ 19) เป็นเรื่องราวเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าประทับที่วัดเชตวัน กรุงสาวัตถี ได้ตรัสสอนธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย เกี่ยวกับการงดเว้นจากอกุศลผล 10 โดยคำนึงถึงธรรมสมาทานข้อที่ 4 นั่นคือ การปฏิบัติ ในปัจจุบันอันเป็นสิ่งที่เป็สุขภายหลังจากนั้นก็ให้ผลเป็นสุขอีก เช่นตายไปแล้วก็จะไปเกิดใน สวรรค์ เนื่องจากการงดเว้นอกุศลผล 10 หรือธรรมะในส่วนที่เป็นบาป คือการทำไปด้วยกาย วาจา และใจที่เป็นสุข ได้แก่ 1.การไม่ฆ่าสัตว์ 2.การไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ 3.การไม่ประพฤติ ผิดในกามทั้งหลาย 4.การไม่พูดเท็จ 5.การไม่พูดส่อเสียด 6.การไม่พูดคำหยาบ 7.การไม่พูดเพื่อ เจ้า 8.การไม่โลภ ไม่อยากได้ของผู้อื่น 9.การไม่พยาบาท ไม่คิดประทุษร้ายผู้อื่น 10.การเป็นผู้มี ความเห็นถูกต้อง ไม่เห็นผิดไปจากครรลองคลองธรรม¹³³ อันจะนำมาซึ่งความสุขในปัจจุบันที่ได้

¹³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 368-380.

¹³³ จานง ทองประเสริฐ, ธรรมประยุกต์, หน้า 340.

ทำ และภายหลังตายไปแล้วก็ยังจะได้รับความสุขจากการง่วนอกุศลผล 10(สุโลกสวรรค์)อีกด้วย ดังนี้

[๕๓๗] “ภิกษุทั้งหลาย (สมมติว่า) มีนมส้ม น้ำผึ้ง เนยใส และน้ำอ้อย ที่เอามาระคนเข้าด้วยกัน ตอนนั้น มีคนที่เป็นโรคลงแดงมาถึง พวกคนก็พูดกะเขาอย่างนี้ว่า “นี่แน่ะ นาย! นี่เป็นนมส้ม น้ำผึ้ง เนยใส และน้ำอ้อย ที่เอามาระคนเข้าด้วยกัน ถ้าคุณต้องการก็ดื่มเถิด และทั้งตอนที่คุณกำลังดื่มของเหล่านั้นอยู่นั้นแหละ ไม่ว่าสี ไม่ว่าจะกลิ่น หรือรส ก็ไม่ทำให้้อาเจียน, แต่ทว่าเมื่อดื่มเสร็จแล้ว คุณจะมีความสุข” เขาก็ดื่มมันโดยที่ได้พิจารณาแล้ว และไม่บ้วนทิ้งเสียด้วย อีกทั้งเมื่อ เขากำลังดื่มมันอยู่นั้นแหละ เพราะสี เพราะกลิ่น หรือเพราะรส ก็ไม่ทำให้้อาเจียนออกมาเลย, แต่ ทว่า เมื่อดื่มเสร็จ เขาก็มีความสุข แม้ฉันใด, ภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตกล่าวถึงการถือมั่นสิ่งนี้ คือ การถือมั่นสิ่งที่มีสุขทั้งในปัจจุบัน และต่อไป ก็ยังมีความสุขเป็นผลดีกว่ามีการเปรียบเป็นฉันทัน ¹³⁴”

จากคำสอนที่สอดแทรกแนวจิตสัทธินุชยชนในมหาซัมมสมาทานสูตรดังกล่าว จึงมีความสอดคล้องกับปฏิกุญญาสากลฯ เช่นเดียวกับสาเลขยสูตรที่ได้กล่าวไปแล้ว คือมีความสอดคล้องตามคำปรารภที่สอง “โดยไม่นำพาและเหยียดหยามต่อมนุษย์ชน ยังผลให้มีภาระกระทำอย่างป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการละเมิดมโนธรรมของมนุษย์ชาติอย่างร้ายแรง และได้มีประกาศว่า ปฏิกุญญาสูงสุดของสามัญชน ได้แก่ความต้องการให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ในโลกด้วยอิสรภาพในการพูดและความเชื่อ และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัว” ข้อ 1 “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมามีอิสระ และเสมอภาคกันในเกียรติศักดิ์ และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการเคารพ” และข้อ 5 “บุคคลใดๆ จะถูกทรมาน หรือได้รับผลปฏิบัติ หรือการลงโทษที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรม หรือต่ำช้าไม่ได้”

ดังนั้น เมื่อนำคำสอนของพระพุทธเจ้าในสาเลขยสูตร มาศึกษาเทียบเคียงกับแนวจิตสัทธินุชยชนในปฏิกุญญาสากลว่าด้วยสัทธินุชยชนแล้ว จะพบว่ามีความสอดคล้องกับปฏิกุญญาสากลฯ ตามคำปรารภข้อที่สอง ข้อ 1 และข้อ 5

¹³⁴ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล มัชฌิมนิคาย มูลปินณาสก์ เล่มที่ 1 ภาคที่ 3, หน้า 379.

-**อังคฺลิมาลสูตฺร:** มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณณาสกั ราหุวรรค¹³⁵ (ฉบับอรรถกถาที่ 21) เป็นเรื่องราวที่องคฺลิมาลได้เกิดในครรภ์ของนางพราหมณีนีชื่อ มันทานี ซึ่งเป็นภรรยาของพราหมณ์ปุโรหิตในราชสำนักของพระเจ้าปเสนทิโกศล ในคืนที่นางมันทานีครรภ์แก่ใกล้คลอด ได้เกิดเหตุการณ์อาวุชพระแสงศาสตราวมถึงพระแสงและฝักดาบของพระเจ้าปเสนทิ ซึ่งเก็บไว้ในนคร ได้เกิดแสงลุกช่วงโศดขึ้น พราหมณ์ปุโรหิตผู้เป็นบิดาได้แหงนคูดานักยตร์ก็รู้ว่าบุตรที่จะเกิดมานั้นมีดาวฤกษ์โจร จึงได้กราบทูลพระเจ้าปเสนทิตามจริงว่าบุตรที่เกิดมานั้นจะเติบโตเป็นโจรธรรมดา ที่ไม่เป็นภัยต่อราชบัลลังก์ และได้เสนอว่าจะฆ่าบุตรที่เกิดมานี้เสีย แต่พระเจ้าปเสนทิได้ห้ามไว้โดยชี้แนะว่าให้เลี้ยงดูและฝึกฝนให้เป็นคนคิมิเมตตาปราณี จากนั้นพราหมณ์ปุโรหิตได้ตั้งชื่อบุตรที่เกิดมานี้ว่า อหิงสกะ (ผู้ไม่เบียดเบียน) โดยอบรมเลี้ยงดูอย่างดีและส่งไปศึกษาต่อที่เมืองตักกสิลา ซึ่งอหิงสกะศึกษาเล่าเรียนได้อย่างชำนาญรวดเร็ว จนเพื่อนในสำนักวิชาต่างอิจฉาและหาทางกำจัดอหิงสกะ ต่างพากันนัดแนะสลักกันเข้าไปยุยงและโกหกอาจารย์ว่าอหิงสกะจะทำร้ายอาจารย์ จนอาจารย์หลงเชื่อและหาวิธีข่มมือคนอื่นให้กำจัดอหิงสกะ โดยอาจารย์ได้โกหกอหิงสกะว่าหากฆ่าคนได้ครบหนึ่งพันคนจะถือว่าสำเร็จศิลปะวิชาขั้นสุดท้าย ตอนแรกอหิงสกะก็ปฏิเสธเพราะเห็นว่าขัดกับคำสั่งสอนที่บิดามารดาได้สอนไว้ แต่สุดท้ายก็หลงเชื่ออาจารย์ จึงเดินถืออาวุชห้าชนิดเข้าไปในภูเขาและป่า พบเห็นคนก็ฆ่าเมื่อฆ่าแล้วก็เกิดจำไม่ได้ว่าฆ่าไปกี่คน อหิงสกะจึงเปลี่ยนวิธีมาใช้การตัดนิ้วมือแล้วร้อยเป็นมัลลยคล้องคอไว้ จนเป็นที่มาของชื่อองคฺลิมาล (มัลลยนิ้วมือ)¹³⁶

จากนั้นองคฺลิมาลก็ตระเวนฆ่าคนในป่าจนไม่มีใครกล้าเข้าไปในป่าอีก พอตกกลางคืนองคฺลิมาลก็เข้าไปฆ่าคนถึงที่นอนในบ้าน ชื่อเสียงขององคฺลิมาลเป็นที่กล่าวขานไปทั่ว จนรู้ถึงหูนางมันทานีและพราหมณ์ปุโรหิต นางมันทานีสงสารลูกจึงอาสาไปตามหาองคฺลิมาล เพื่อให้องคฺลิมาลได้กลับตัวกลับใจ โดยที่นางมันทานีไม่รู้เลยว่า อีกเพียงหนึ่งศพองคฺลิมาลก็จะฆ่าครบหนึ่งพันคนตามที่อาจารย์ได้หลอกไว้ ในเวลานั้นเองเป็นเวลาทีพระพุทธรเจ้าประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวันอารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ได้ทอดพระเนตรเห็นลวงหน้าว่าองคฺลิมาลกำลังจะกระทำอนันตริยกรรม อันเป็นกรรมหนักสุด นั่นคือฆ่ามารดา ภายหลังพระพุทธรเจ้าได้เสด็จกลับจากบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี จึงได้เสด็จออกไปประทานธรรมแก่องคฺลิมาล ระหว่าง

¹³⁵ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณณาสกั เล่มที่ 2 ภาคที่ 2, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 141-169.

¹³⁶ เสถียร พันธรังสี, “มหาโจรองคฺลิมาล,” ใน วารสาร พ.ศ.ส.ร. 3 เดือน, 11, 263 (เมษายน-มิถุนายน 2551): 16-21.

ทางได้มีผู้คนห้ามปรามไว้มิให้เดินทางไปยังที่ที่องค์อุทกมาลชุ่มฆ่าผู้คน แต่พระพุทธเจ้าก็ยังคงมุ่งหน้าต่อไป กระทั่งมาถึงทางสี่แพร่งที่องค์อุทกมาลและนางมันตานีจะมาพบกัน¹³⁷

เมื่อองค์อุทกมาลพบพระพุทธเจ้าซึ่งยืนหันพระปฤษฎางค์ไปทางองค์อุทกมาล องค์อุทกมาลจึงได้วิ่งตามเพื่อที่จะมาให้ครบหนึ่งพันคนตามที่หมายไว้ แต่วิ่งเท่าไรก็ไม่ทันขณะที่พระพุทธเจ้าเพียงแค่เดินเท่านั้น องค์อุทกมาลจึงหยุดวิ่งและได้ตะโกนถามไปว่า “ท่านเป็นใคร เป็นมนุษย์หรือเทพดาองค์ใด มาจากไหน ทำไมมายืนหันหลังอยู่” โดยพระพุทธเจ้าได้ตอบกลับว่าพระองค์ไม่ใช่เทพดาหรือมนุษย์คนใด แต่เป็นสมณะผู้ไม่เบียดเบียนใครเป็นจริยวัตร องค์อุทกมาลก็ถามไปอีกว่า “คำว่าสมณะนั้น หมายความว่าอะไร จริยวัตรที่ท่านพูดหมายความว่าอะไร” พระพุทธเจ้าจึงตอบว่า “สมณะ คือผู้รักษากายและใจให้สงบ ไม่ทะเยอทะยานในลาภยศ และแม้แต่ในศิลปะศาสตร์ที่ท่านจะพึงได้โดยผิดทางเครื่องแต่งกาย ผู้ใดแปลเป็นอันด้วยเลือดสดและมีกลิ่นคาว บุคคลนั้นไม่ชื่อว่าสมณะ บุคคลผู้ใดเอาไว้หนวดเครายาว เอาไว้ผมเป็นกระเชิงเหมือนอย่างโจร หากความสะอาดในร่างกายมิได้ ยังมีอาวุธ คือเครื่องประหารอยู่ในมือเป็นนิจ บุคคลผู้นั้นหาใช่สมณะไม่ ส่วนดวงใจของบุคคลผู้ชื่อว่าสมณะนั้นเล่า มีแต่ความสงบ ไม่มีโลก ไม่มีโกรธ เทียวไปประหารคนทั้งหลาย ไม่มีโทสะ หลงไหลไปตามคำของใครผู้สอนผิด มีเมตตากรุณาต่อคนทั้งหลายอยู่เป็นนิจ อันนี้ได้ชื่อว่าจริยวัตรของสมณะ”¹³⁸

เมื่อองค์อุทกมาลได้ฟังก็ขยับเข้าไปใกล้พระพุทธเจ้า พร้อมกับตะโกนให้หยุดว่า “หยุดเดี๋ยวนี้...หยุดเดี๋ยวนี้ซี สมณะโธ่ เราต้องการพูดกับท่าน หยุดหันหน้ามาหาเราสักหน่อยก่อน” พระพุทธเจ้าได้ตอบกลับไปว่า “เราหยุดแล้ว เราหยุดมานานแล้ว” องค์อุทกมาลสงสัยจึงถามต่อว่า “ท่านหยุดที่ไหนกัน เรากำลังเดินตามท่าน ท่านมิได้หยุดเลย” พระพุทธเจ้าได้ตอบกลับไปว่า “เราหยุดแล้ว เราหยุดมานานแล้ว เธอสิไม่หยุด เธอตามเราไม่ทันเอง” โดยกล่าวซ้ำกันสองครั้ง องค์อุทกมาลมีความสงสัยยิ่งต่อคำพูดนี้ที่ว่าหยุดแล้วแต่ก็ตามไม่ทันพระพุทธเจ้าเลย จึงถามไปว่า “ท่านหมายความว่าอะไร ที่ว่าหยุดแล้วนั้น หมายความว่าท่านหยุดเดินหนีเราแล้วอย่างนั้นหรือ”¹³⁹

พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสตอบไปว่า “ใช่แล้วมหาโจร เราหยุดเดินหนีท่านแล้ว เราหยุดจากความเบียดเบียนมนุษย์และสัตว์ทั้งปวงแล้ว หยุดโลก หยุดโกรธ หยุดหลง และหยุดไม่ประหารใครแล้ว คราวหนึ่งเมื่อเรายังเยาว์วัย อยู่ในกรุงกบิลพัสดุ์ เราเองก็เหมือนอย่างเธอ เต็มไปด้วยความกระวนกระวาย มีความปรารถนาใหญ่ในชีวิตและสมบัติ บางอย่างเป็นความเดือดร้อนตนเอง บางอย่างเป็นความเดือดร้อนแก่คนทั้งหลาย เราต้องเที่ยวแสวงหาสิ่งเลวร้ายไปตามความต้องการ

¹³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21-24.

¹³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24-25.

¹³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25-26.

ของเรา เราเดินบ้าง วิ่งบ้าง มีอาการเหนื่อยอ่อนเหมือนอย่างเธอ แต่ครั้งเรามาสำนึกได้ว่าไม่มีอันใดเป็นผล ถ้าเราไม่มีความคิดชอบ คำริชอบ และกระทำการงานชอบ จากนั้นเราก็ไปฟังนเรัญชรา เป็นสถานที่อันคนเป็นมหาโจรอย่างเธอ คงจะเคยบุกบั่นฆ่าคนมามากต่อมากแล้ว เราได้พบความจริงที่นั่น และหยุดได้แล้วจากความกระวนกระวายใจ และความพยายามโกรธเคืองใคร ที่เคยมีมาตั้งแต่ก่อน” “ส่วนที่เธอถามว่า เราหยุดเดินหนีเธอเสียแล้วอย่างนั้นหรือ ข้อนี้เป็นสังขรณ์อันหนึ่ง เราหมดเวรหมดภัยที่จะติดตาม เราหมดอันตรายที่จะต้องตกใจหนี เรายังหยุดอยู่กับที่ไม่มีการหลบหลีกเธอหรือมารตนใด เรามีได้หนีเธอไปไหน เราหยุดอยู่กับที่ เราหยุดหมดจากความกระวนกระวายใจทั้งหลาย คุณกรมหาโจร ตามเรามาเถิด เรากำลังคอยเธออยู่ เรามีได้หนีเธอไปทางไหนเลย”¹⁴⁰ และได้กล่าวสอนธรรมแก่องคฺุลิมาลว่า “ในลัทธิโจร คาบที่พินลงไป เลือดที่ไหลออกมาไม่มีสภาพ ยังเธอให้กระวนกระวายได้ เธอยิ่งประหาร ความเป็นเธอคืออหิงสกะ-ผู้ไม่เบียดเบียนใคร-ของเธอ จะไม่มีตัวตนอันใดเกิดขึ้นตามชื่อนั้นเลย”¹⁴¹ คำกล่าวทั้งหมดได้ทำให้องคฺุลิมาลกลับตัวกลับใจและหยุดเข่นฆ่าคนและบวชเป็นภิกษุกับพระพุทธเจ้า คำตรัสสอนแก่องคฺุลิมาลด้วยวาจาอันเป็นรู้จักปรากฏในพระสูตรว่า

[๕๒๔] “เราหยุดแล้ว องคฺุลิมาล ท่านเล่า จงหยุดเถิด”¹⁴²”

[๕๒๕] องคฺุลิมาล – “ดูก่อนสมณะ ท่านกำลังเดินไป ยังกล่าวว่า เราหยุดแล้ว และท่านยังไม่หยุด ยังกล่าวกะข้าพเจ้าผู้หยุดแล้วว่าไม่หยุด ดูก่อนสมณะ ข้าพเจ้าขอถามเนื้อความนี้กะท่าน ท่านหยุดแล้วเป็นอย่างไร ข้าพเจ้ายังไม่หยุดแล้วเป็นอย่างไร”

พระพุทธเจ้า – “ดูก่อนองคฺุลิมาล เราวางอาชญาในสรรพสัตว์ได้แล้ว จึงชื่อว่าหยุดแล้วในกาลทุกเมื่อ ส่วนท่านไม่สำรวมในสัตว์ทั้งหลาย เพราะฉะนั้น เราจึงชื่อว่าหยุดแล้ว ท่านยังไม่หยุด”¹⁴³”

โดยสรุปแล้ว พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนองคฺุลิมาล ให้วางอาวุธ หยุดเข่นฆ่า อันจะสร้างแต่ความสูญเสียทั้งชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน และจะนำมาซึ่งความหวาดผวาของผู้คนที่ต้องใช้ชีวิต

¹⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 26.

¹⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

¹⁴² มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณฑาสกั์ เล่มที่ 2 ภาคที่ 2, หน้า 143.

¹⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 144.

อย่างหวาดกลัวว่าวันหนึ่งอาจต้องถูกฆ่า เมื่อนำมาศึกษาเทียบเคียงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนจะพบว่า เป็นการสอนให้เคารพสิทธิในชีวิตละร่างกายของผู้อื่น สอดคล้องกับปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ตามคำปรารภที่สอง “ด้วยการไม่นำพาและเหยียดหยามต่อมนุษยชนยังผลให้มีการกระทำอย่างป่าเถื่อน อันละเมิดมโนธรรมของมนุษยชาติอย่างร้ายแรง...และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัว”

นอกจากนี้ คำสอนดังกล่าวยังเป็นคำสอนที่สอดคล้องกับปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 5 ว่า “บุคคลใดๆ จะถูกทรมาน หรือได้รับผลปฏิบัติ หรือการลงโทษ ที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรม หรือต่ำช้าไม่ได้” ซึ่งการใช้าวุธฆ่าคนนั้นจึงเป็นการทำให้เกิดความทุกข์ทรมานเป็นการปฏิบัติต่อกันที่โหดร้ายอันผิดมนุษยธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้าในพระสูตรนี้สามารถนำมาปรับใช้กับสังคมปัจจุบันในการเป็นแนวทางให้มนุษยชาตินำมาปฏิบัติด้วยการเคารพในสิทธิแห่งร่างกายและชีวิตต่อกัน อันจะส่งผลให้ผู้คนในสังคมได้ใช้ชีวิตอย่างสงบสุขไม่ต้องอยู่อย่างหวาดผวาทดกลัวกับความเหยียดหยาม รวมถึงการที่ต้องถูกทรมาน ถูกกระทำ หรือถูกลงโทษจากผู้อื่น ด้วยวิถีแห่งความป่าเถื่อนโหดร้ายผิดมนุษยธรรม

ดังนั้น เมื่อนำคำสอนที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนของพระพุทธเจ้าที่ตรัสสอนองค์อุทิสมาลี มาศึกษาเทียบเคียงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน ในปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแล้ว จะพบว่าสอดคล้องกับปรัชญาสากลฯ ตามคำปรารภที่สอง และข้อที่ 5

-ทุติยชนสูตร เรื่องว่าด้วยที่พึงในภพหน้า : อังคุตตรนิกาย ดิกนิบาต ทุติยปิณฑาสก¹⁴⁴ (ฉบับอรรถกถาที่ 34) เป็นคำสอนที่พระพุทธเจ้าสอนธรรมแก่พราหมณ์ชราวัย 120 ปี สองคน ที่ได้ถามว่าตนทั้งสองนั้นอายุเยอะแล้ว แต่ยังไม่ได้ดีทำความดี ยังไม่ได้สร้างกุศล ขอให้พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนทางชีวิตด้วย โดยพระพุทธเจ้าได้สอนธรรมว่าพึงบริจาทาน โดยเปรียบเทียบว่าการบริจาทานนั้นเหมือนกับการนำสิ่งของหรือทรัพย์สินสมบัติออกมาจากรถที่ถูกไฟไหม้ได้ อันจะเป็นประโยชน์แก่เจ้าของรถเอง และด้วยการบริจาทานที่ประกอบด้วยเจตนาดีมากเท่าไร การบริจาทานนั้นก็ยิ่งจะนำมาซึ่งประโยชน์สุขแก่ผู้บริจาทาน ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า¹⁴⁵ ดังพุทธทวจนะว่า

¹⁴⁴ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล อังคุตตรนิกาย ดิกนิบาต เล่มที่ 1 ภาคที่ 3, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 217-218.

¹⁴⁵ สุทธิวงศ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ, หลักพระพุทธศาสนา หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎก, หน้า 180.

[๔๕๒] “ครั้งเมื่อเรือนถูกไฟไหม้ เจ้าของชนของสิ่งใดออกได้ ของสิ่งนั้นก็ประ โยชน์แก่ เจ้าของ ส่วนของที่ไม่ได้ชนออกก็ไหม้อยู่ในนั้น ฉนั้นเดียวกัน ครั้งเมื่อโลกอันชราภระไหม้อยู่ อย่างนี้แล้ว ชาวโลกพึงชนออกด้วยการให้ทานเถิด สิ่งที่ทำให้เป็นทานไปแล้ว จักว่าได้ชนออกอย่าง ดีแล้ว ความสำรวมทางกายทางวาจาทางใจอันใดในโลกนี้ บุญอันนั้นย่อมเป็นไปเพื่อความสุขแก่ เขาผู้ละ (โลกนี้) ไป¹⁴⁶”

สุทริวงศ์ ดันตยาพิศาลสุทธี ได้กล่าวถึงหลักการบริจาคทานว่า เป็น 1 ใน 10 วิธี ของการ ทำบุญ ที่ต้องมืองค์ประกอบ 2 ประการ คือ การมีเจตนาเป็นสมุฏฐาน และการมีสิ่งที่จะให้ เป็น เครื่องประกอบ ก็ต้องมีความพร้อมโดยมีเจตนาเกิดขึ้นในใจก่อน จากนั้นจึงบริจาคโดยปราศจาก ความตระหนี่ ถ้าขาดอย่างใดอย่างหนึ่งก็ไม่ถือว่าเป็นทาน เหตุนี้ทานหรือการบริจาคจึงมีเจตนา เป็นสิ่งสำคัญที่สุด แม้สิ่งของที่บริจาคจะเล็กน้อยก็ตาม¹⁴⁷

ทาน แบ่งเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. อามิสทาน ได้แก่ เจตนาที่จะบริจาคสิ่งของต่างๆไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่ มีค่ามาก หรือมีค่าน้อย หรือการให้วัตถุที่ควรให้เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ผู้รับ แบ่งโดยลักษณะทาน เป็น 3 คือ¹⁴⁸

- 1.1.1 การให้ โดยหวังอนุเคราะห์ สงเคราะห์ ด้วยเมตตากรุณา
- 1.1.2 การให้ โดยหวังเพื่อเป็นการสมัครสมานสามัคคี และเป็นการสงเคราะห์กัน และกัน ในระหว่างญาติสนิทมิตรสหาย ตลอดจนเพื่อนบ้าน ใกล้เรือนเคียง
- 1.1.3 การให้ โดยปรารถนาจะบูชาในท่านผู้มีคุณ เช่น แก่บิดามารดา ครูบาอาจารย์ หรือสมณพราหมณ์ผู้ทรงศีลวินัย เป็นต้น

อามิสทานทั้งหมดจะมีผลวิบากมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับสัมปทา 3 ประการ คือ¹⁴⁹

- วัตถุสัมปทา ได้แก่ สิ่งของวัตถุต่างๆที่จะให้ ไม่เป็นของเสียหาย และไม่เป็นสิ่งที่ เบียดเบียนผู้รับและสัตว์อื่น เป็นของชอบธรรมได้มาโดยชอบธรรม คือไม่ได้มาโดยโจรกรรมหรือ ทางทุจริต มิฉะนั้นจะถือว่าเป็นทานที่เป็นไปด้วยอาชญา มีผลน้อย

¹⁴⁶ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล อังคุดตนิคาย ติกนิบาต เล่มที่ 3, ภาคที่ 3, หน้า 217-218.

¹⁴⁷ สุทริวงศ์ ดันตยาพิศาลสุทธี, หลักพระพุทธศาสนา หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎก, หน้า 179.

¹⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 181-182.

¹⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 182-187.

-บุคคลสัมปทา ได้แก่ ผู้รับ เรียกว่าปฏิคาหก 1 ผู้ให้เรียกว่า ทายก 1 การบริจาคทานแก่ผู้รับประเภทต่างๆย่อมให้ผลไม่เท่ากัน บริจาคทานแก่ผู้ศรัทธาย่อมได้รับผลน้อยกว่าการบริจาคทานแก่ผู้มีศีล

-เจตนาสัปปทาน คือทายก (ผู้ให้) เป็นสัมมาทิฐิ เชื่อกรรมและผลแห่งกรรม มีความเลื่อมใส ให้ทานด้วยความเคารพ อ่อนน้อม ตั้งใจจริง มีใจเบิกบาน ไม่ให้ของที่เหลือเดน เป็นผู้มีใจปราศจากความตระหนี่ให้ทาน

2.ธรรมทาน คือเจตนาความตริกตรองที่มุ่งจะให้สำเร็จประโยชน์แก่ผู้อื่นเป็นที่ตั้ง มิได้หวังต่ออามิสลาภสักการะ มีอริยาศัยประกอบด้วยเมตตาและกรุณา สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขทั้งในชาตินี้และชาติต่อไป¹⁵⁰ ธรรมทานจึงเป็นการแนะนำสั่งสอนให้ผู้อื่นรู้จักความดี ความจริง ความถูกต้อง ความควร และบาปบุญคุณโทษ ตลอดจนแนะนำทางสวรรค์และนิพพานให้¹⁵¹

โดยสรุปแล้ว คำสอนในคิลานสูตรเป็นการสอนให้บริจาคทานต่างๆ ทั้ง ความรู้ และสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ซึ่งการบริจาคทานนี้จะสร้างจิตใจที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้กับผู้คนในสังคม ให้มีการปฏิบัติต่อกันด้วยน้ำใจไมตรี อันจะช่วยลดความเห็นแก่ตัว ความขัดแย้ง และช่วยลดการปฏิบัติต่อกันในทางที่ไม่ดี เมื่อนำคำสอนนี้มาเทียบเคียงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนสากล จะพบว่า มีความสอดคล้องกับหลักการครุภาพ ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 1 ว่า “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมามีอิสระ และเสมอภาคกัน ในเกียรติศักดิ์ และสิทธิ ต่างมีเหตุผล และมีโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการครุภาพ”

ดังนั้นเมื่อนำหลักคำสอนที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในคิลานสูตร มาศึกษาเทียบเคียงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน จะพบว่ามีความสอดคล้องกับปฏิญญาสากลฯ ในข้อที่ 1

¹⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 181.

¹⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 193.

-**กุสินาราสูตร ว่าด้วยความสงสัยในพระรัตนตรัย:** อังคุดตรนิกาย จตุกนิบาต ทุติย ปัณณาสก์ อปัณณกวรรคที่ 3¹⁵² (ฉบับอรรถกถาที่ 35) พระสูตรนี้กล่าวถึงการที่พระพุทธเจ้าเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็น โดยให้ภิกษุทั้งหลายที่นั่งประชุมกันอยู่ สามารถซักถามพระพุทธเจ้าได้หากมีความสงสัยหรือความเคลือบแคลงใจ ในพระธรรม พระสงฆ์ มรรค (วิธีการดับทุกข์ 8 ประการ) หรือในข้อปฏิบัติ ในขณะที่ป่าไม้สาละ เมืองกุสินารา โดยกล่าวว่าจะได้ไม่ต้องเสียใจภายหลังว่าเมื่อพระศาสดาอยู่ต่อหน้าแล้ว แต่กลับไม่ได้แสดงความคิดเห็นหรือสอบถามในเรื่องที่ตนสงสัย เมื่อกล่าวเช่นนี้เสร็จแล้วก็ไม่มีภิกษุรูปใดซักถามพระพุทธเจ้า และเมื่อถามซ้ำอีกครั้ง ก็ยังไม่มีภิกษุรูปใดสอบถามอีก¹⁵³ ปรากฏตามพุทธวจนะดังนี้

[๗๖] “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความสงสัยหรือความเคลือบแคลงในพระพุทธเจ้าก็ดี ในพระธรรมก็ดี ในพระสงฆ์ก็ดี ในมรรคก็ดี ในปฏิบัติก็ดี จะพึงมีแก่ภิกษุสักรูปหนึ่ง ท่านทั้งหลายจงถามมาเถิด อย่าต้องมีความเสียใจในภายหลังว่า พระศาสดาเสด็จอยู่ต่อหน้าเรา เราไม่อาจกราบทูลถามในที่เฉพาะพระพักตร์ได้ ดังนี้เลย¹⁵⁴”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายไม่ถามเพราะเคารพในพระศาสดาก็เป็นได้ แม้ภิกษุที่เป็นสหายก็จงบอกแก่สหายต่อๆไปเถิด¹⁵⁵”

จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าได้เปิดโอกาสให้ภิกษุสงฆ์ทั้งหลายถามสิ่งที่สงสัยหรือไม่เข้าใจ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่อง พระธรรมพระสงฆ์ รวมถึงกฎระเบียบต่างๆ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็นได้ เทียบได้กับการให้อิสระภาพในการพูด การแสดงความคิดเห็น เมื่อนำมาศึกษาเทียบเคียงกับปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ตามคำปรารภที่สองว่า “โดยไม่นำพาและเหยียดหยามต่อมนุษยชน ยังผลให้มีการกระทำอย่างป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการละเมิดมโนธรรมของมนุษยชาติอย่างร้ายแรง และได้มีประกาศว่าปรัชญาสูงสุดของสามัญชน ได้แก่ความต้องการให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ในโลกด้วยอิสรภาพในการพูดและความเชื่อ และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัว” การให้เสรีภาพกับภิกษุทั้งหลาย จึงเป็นการคำนึงและเปิดใจกว้างในการรับฟังคำติชมต่างๆจากผู้อื่นเช่น การให้เสรีภาพในการพูดและการแสดงออกถึงความเชื่อ

¹⁵² มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล อังคุดตรนิกาย จตุกนิบาต เล่มที่ 2, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, 2544), หน้า 232-233.

¹⁵³ สุชีพ ปุญญานุภาพ, สารัตถะแห่งศาสนธรรม, หน้า 150.

¹⁵⁴ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล อังคุดตรนิกาย จตุกนิบาต เล่มที่ 2, หน้า 232.

¹⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 233.

นอกจากนี้ยังมีความสอดคล้องกับปฏิกุญญาสากกว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในข้อที่ 2 (1) ว่า “ทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพ บรรดาที่กำหนดไว้ในปฏิกุญญาฯ นี้ โดยปราศจากความแตกต่าง ไม่ว่าชนชาติใดๆ ดังเช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา การคิดเห็นทางการเมือง หรือทางอื่น เผ่าพันธุ์แห่งชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่นๆ” การเปิดกว้างในการแสดงความคิดเห็นทางศาสนานี้ จึงเปรียบเหมือนการให้สิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ ไม่มีการแบ่งแยกชาติ ภาษา เพศ การคิดเห็น ฯลฯ ว่าสิทธิและเสรีภาพนั้นจะมีได้เฉพาะคนใดคนหนึ่ง กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยไม่ปิดกั้น เป็นการตระหนักในสิทธิและเสรีภาพ เพราะสิทธิมนุษยชนจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากไม่มีการส่งเสริม หรือในทางตรงข้ามหากมีการบัญญัติหรือสร้างเงื่อนไขต่างๆอันเป็นสิ่งที่ขัดขวาง ปิดกั้น สิทธิ เสรีภาพ โดยเฉพาะสิทธิ เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น คำสอนของพระพุทธเจ้าในการตระหนักและส่งเสริมสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นดังที่พระพุทธเจ้าได้แสดงตนเป็นแบบอย่างในเรื่องนี้ไว้ถึง 2,500 ปีมาแล้ว ถือเป็นคำสอนและแบบอย่างที่สำคัญยิ่ง เพราะสังคมปัจจุบันยังมีการจำกัดสิทธิเสรีภาพ โดยเฉพาะการแสดงความคิดเห็นทั้งหลายอยู่ การจำกัดสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นด้วยการหยิบยกเหตุผลข้ออ้างต่างๆมาเก็บกดปิดกั้นสิทธิเสรีภาพ ย่อมจะเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนเช่นกัน

ดังนั้น เมื่อนำคำสอนที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในกุสินาราสูตรว่าด้วยความสงฆ์ ในพระรัตนตรัย มาศึกษาเทียบเคียงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในปฏิกุญญาสากกว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแล้ว จะพบว่าสอดคล้องกับปฏิกุญญาสากฯ ตามคำปรารภที่สอง และข้อที่ 2 (1)

-กิลานสูตร ว่าด้วยคุณธรรมสำหรับภิกษุผู้อาพาธ : อังคุตตรนิกาย ปัญจก-ฉกกนิบาต ตติยปัณณาสก¹⁵⁶ (ฉบับอรรถกถาที่ 36) ในพระสูตรนี้ เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่กล่าวแก่ภิกษุทั้งหลาย ครั้งเมื่อประทับอยู่ที่ภูฏาคารศาลา ปามหาวัน ใกล้เมืองเวสาลี โดยได้ตรัสสอนว่าไม่ควรทอดทิ้งภิกษุที่เจ็บป่วย ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ให้คอยดูแล ช่วยเหลือ ภิกษุผู้นั้น โดยได้ตรัสสอนดังนี้

[๑๒๑] “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๕ ประการ ย่อมไม่ละภิกษุบางรูปที่ทุรพล เป็นไข้ เชนั้นพึงหวังผลนี้ คือ จักทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันเนื่อง ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ต่อกาลไม่นานเลย ธรรม ๕ ประการนี้เป็นไฉน คือภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นว่าไม่งามในกาย ๑ มีความสำคัญว่าเป็นของปฏิภูลในอาหาร ๑ มีความสำคัญว่าไม่น่ายินดีในโลกทั้งปวง ๑ พิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยงในสังขารทั้งปวง ๑

¹⁵⁶ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล อังคุตตรนิกาย ปัญจก-ฉกกนิบาต เล่มที่ 3, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 262.

มีมรณสัญญาปรากฏขึ้นด้วยดี ณ ภายใน ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๕ ประการนี้ ย่อมไม่ละ ภิกษุบางรูปที่ทุรพล เป็นไข้ เชนันพึงหวังผลนี้ คือ จักทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ต่อกาลไม่นานเลย¹⁵⁷”

จะเห็นได้ว่าคำสอนที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชนในคิลานสูตรที่สอนไม่ให้ทอดทิ้ง ภิกษุที่เจ็บป่วย หรือช่วยเหลือตัวเองไม่ได้นี้ เมื่อนำมาศึกษาเทียบเคียงกับสิทธิมนุษยชนแล้ว มีความสอดคล้องกับหลักการครุภาพ อันจะนำมาซึ่งการประพาศิตตต่อบุคคลอันเป็นญาติมิตรและ เพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย ด้วยความเมตตากรุณาช่วยเหลือกัน ที่มีความสอดคล้องกับปฎิญาสาสกาใน ข้อที่ 1 ว่า “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมามีอิสระ และเสมอภาคกันในเกียรติศักดิ์ และสิทธิ ต่างมีเหตุผล และมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการครุภาพ”

ดังนั้นเมื่อนำหลักคำสอนในคิลานสูตรมาศึกษาเทียบเคียงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนใน ปฎิญาสาสกาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแล้ว จะพบว่ามีความสอดคล้องกับปฎิญาสาสกาในข้อที่ 1

-ทุติยอัคคิสุตระ : อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ปฐมปัณณาสก์ มหัชญญวรรคที่ 5¹⁵⁸

(ฉบับบรรณคดีที่ 37) เป็นเรื่องราวเมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ อนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้กรุงสาวัตถี ในสมัยนั้นมีอุคคตสรีรพราหมณ์เตรียมบูชามหาชัย ด้วยโคผู้ ลูกโคผู้ ลูกโคเมีย แพะ และแกะ อย่างละ 500 ตัว โดยอุคคตสรีรพราหมณ์ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อทูลว่าตัวเขาเองได้ยื่นมาว่ากรก่อไฟ การปักหลักบูชาชัย ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก แต่ พระอานนที่ได้ออกกับอุคคตสรีรพราหมณ์ว่าควรเปลี่ยนเป็นถามว่า หากตัวเขาเองประสงค์จะก่อ ไฟ ปักหลักบูชาชัยนั้น ขอให้พระพุทธเจ้าได้โปรดตั้งสอนข้อที่จะเป็นไป เพื่อประโยชน์ เกื้อกูล เพื่อความสุขตลอดกาลนานแทน ซึ่งอุคคตสรีรพราหมณ์ได้ทูลขอคำปรึกษาตามคำชี้แนะ ของอานนที่ดังกล่าว โดยพระพุทธเจ้าได้สอนธรรมแก่อุคคตสรีรพราหมณ์โดยสรุปใจความว่า บุคคลใดที่เตรียมก่อไฟ มีการปักหลักบูชาชัย การบูชาชัยนี้ย่อมเป็นการเง้ออาวูช 3 ชนิด จะนำมา ซึ่งความทุกข์ คือ 1.ความทุกข์ทางใจ เพราะการบูชาชัยนั้น ต้องมีการคิดในใจก่อนว่าจะต้องฆ่า สัตว์กี่ตัว 2.ความทุกข์ทางวาจา ด้วยการตั้งฆ่า 3.ความทุกข์ทางกาย ด้วยการลงมือฆ่าด้วยตนเอง ก่อน อาวูช 3 ชนิดนี้ทำให้เกิดการกระทำในสิ่งที่ไม่สุจริต แทนที่จะเป็นบุญกลับกลายเป็นทำบาป อัน

¹⁵⁷ เรื่องเดียวกัน.

¹⁵⁸ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล อังคุตตรนิกาย สัตตก-อัฏฐก-นวกนิบาต เล่มที่ 4, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 113-117.

ทำให้เกิดทุกข์¹⁵⁹ จากนั้นได้แนะนำต่อว่าไม่พึงเสไฟฟ้า 3 กอง ดังนี้ 1. ไฟคือราคะ 2. ไฟคือโทสะ 3. ไฟคือโมหะ เพราะไฟทั้ง 3 กองนี้ จะทำให้เกิดการกระทำทางกายวาจาและใจในทางที่ไม่ดี¹⁶⁰

นอกจากนี้พระพุทธเจ้าได้ถึงการบูชา ไฟ 3 กอง ที่ไม่ใช่ไฟจริงๆ แต่เป็นบุคคลที่เกี่ยวข้อง คือ 1. ไฟคือบุคคลผู้ควรเคารพ (อาหุเนยัคคิ) ได้แก่ มารดา บิดา เป็นไฟที่ควรสักการ เคารพ นับถือ บูชา และปฏิบัติต่อในทางที่ทำให้มีความสุขโดยชอบ 2. ไฟคือคฤหบดี (คหปตักคิ) ได้แก่บุคคลผู้เกี่ยวข้องในบ้าน คือ บุตร ภรรยา ทาส และคนรับใช้ เป็นไฟที่ควรสักการ เคารพ นับถือ บูชา และปฏิบัติต่อในทางที่ทำให้มีความสุขโดยชอบ การปฏิบัติต่อบุตรและภรรยา คือการแสดงความเคารพโดยการปฏิบัติต่อกันตามความเหมาะสม ให้เขาเหล่านั้นมีความสุข การปฏิบัติต่อทาสคือให้ปฏิบัติต่อทาสด้วยธรรมาศัยไมตรีอันดี ให้ทาสมีความสุข ไม่ใช่โหดร้ายทารุณต่อทาส 3. ไฟคือบุคคลผู้ควรแก่ทักษิณา คือของที่ให้โดยเคารพ (ทักษิเนยัคคิ) ได้แก่ สมณพราหมณ์ผู้เว้นจากความมัวเมาประมาท ผู้ตั้งอยู่ในขันติความอดทน และโสรจจะ ความสงบเสงี่ยม ผู้ฝึกตน ทำตนให้สงบระงับ เป็นไฟที่ควรสักการ เคารพ นับถือ บูชา และปฏิบัติต่อในทางที่ทำให้มีความสุขโดยชอบหรือการงดเว้นจากความมัวเมาประมาท ตั้งอยู่ในขันติ ฝึกจิตใจให้สงบ¹⁶¹ ภายหลังพระพุทธเจ้าได้สอนธรรมแล้ว อุคคตสรีรพราหมณ์ได้เห็นธรรม และได้ปล่อยสัตว์ทั้ง 2,500 ตัว ที่ถูกผูกไว้เตรียมจะบูชายัญไป โดยกล่าวว่าเพื่อให้สัตว์เหล่านั้นได้ใช้ชีวิตกินหญ้าที่เขียวสด ดื่มน้ำเย็นสะอาด และรับลมเย็นสดชื่น มากกว่าจะต้องมาตายอย่างทุกข์ทรมานจากการบูชายัญ ทั้งนี้คำสอนเกี่ยวกับการบูชาไฟ 3 กอง ปรากฏดังนี้

[๔๔] “ดูก่อนพราหมณ์ ไฟ ๓ กองนี้ ควรสักการะ เคารพ นับถือ บูชา บริหารให้เป็นสุขโดยชอบ ๓ กองเป็นไฉน คือ ไฟคืออาหุเนยบุคคล ๑ ไฟคือคหบดี ๑ ไฟคือทักษิไณยบุคคล ๑ ดูก่อนพราหมณ์ ก็ไฟคืออาหุเนยบุคคลเป็นไฉน ดูก่อนพราหมณ์ คนในโลกนี้ ก็มารดาหรือบิดา เรียกว่าไฟคืออาหุเนยบุคคล ข้อนั้นเพราะอะไร เพราะบุคคลเกิดมาแต่มารดาบิดานี้ ฉะนั้น ไฟคืออาหุเนยบุคคล จึงควรสักการะ เคารพ นับถือ บูชา บริหารให้เป็นสุขโดยชอบ ก็ไฟคือคหบดีเป็นไฉน คนในโลกนี้คือ บุตร ภรรยา ทาส หรือคนรับใช้ นี้ เรียกว่าไฟคือคหบดี ฉะนั้น ไฟคือคหบดี จึงควรสักการะ เคารพนับ บูชา บริหารให้เป็นสุขโดยชอบ ก็ไฟคือทักษิไณยบุคคล เป็นไฉน สมณพราหมณ์ในโลกนี้ งดเว้นจากความมัวเมาประมาท ตั้งอยู่ในขันติและโสรจจะ ฝึกฝนจิตใจให้สงบ คับร้อนได้เป็นเอก นี้เรียกว่าไฟคือทักษิไณยบุคคล ฉะนั้น ไฟคือทักษิไณยบุคคลนี้

¹⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 114-115.

¹⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 115-116.

¹⁶¹ สุทธิ พุณฺณานุกาพ, คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา, หน้า 87-88.

จึงควรสักการะ เคารพ นับถือ บูชา บริหารให้เป็นสุขโดยชอบ คู่ก่อนพรหมณ์ ไฟ ๓ กองนี้แล ควรสักการะ เคารพ นับถือ บูชา บริหารให้เป็นสุขโดยชอบ ส่วนไฟที่เกิดแต่ไม้ ฟิงก่อให้โพลง ขึ้น ฟิงฟ่งคู ฟิงคืบ ฟิงเก็บไว้ตามกาลที่สมควร¹⁶²”

โดยสรุปคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ตรัสสอนอุคคตสรีรพรหมณ์ ไม่ให้กระทำพิธีบูชาัญญ ที่ต้องฆ่าสัตว์ทั้งหลาย แต่ให้บูชากองไฟอันเป็นคุณ 3 กองแทน คือบูชาบิดามารดา (อาหุเนยัคคิ) บูชานุตร ภรรยา ทาสหรือคนใช้ (คหบดี) และการบูชาด้วยการงดเว้นจากความมัวเมาประมาท ตั้งอยู่ในขันติ ฝึกจิตใจให้สงบ (ทักขิเนยัคคิ) คำสอนเหล่านี้จึงแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้อง กับปฏิกุญญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชน ตามคำปรรกที่สอง “โดยไม่นำพาและเหยียดหยามต่อ มนุษยชน ยังผลให้มีการกระทำอย่างป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการละเมิดมโนธรรมของมนุษยชาติอย่าง ร้ายแรง และได้มีประกาศว่าปฏิกุญญาสูงสุดของสามัญชน ได้แก่ความต้องการให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ใน โลกด้วยอิสรภาพในการพูดและความเชื่อ และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัว” เพราะเป็นคำ สอนให้คำนึงถึงชีวิตที่จะต้องมาตาย อย่างทรมาณจากการบูชาัญญ ด้วยการเปรียบเทียบว่าการเตรียม ก่อไฟและปักหลักบูชาัญญจะนำมาซึ่งการฆ่าชีวิต โดยเริ่มจากทางใจ ทางวาจา และทางกาย อันจะ นำมาซึ่งการกระทำต่อกันอย่างป่าเถื่อนละเมิดมโนธรรมและทำให้เกิดความหวาดกลัวจากการฆ่า กัน การสอนให้ตระหนักถึงการเตรียมการอันจะนำมาซึ่งการเช่นฆ่านี้นี้ยังสอดคล้องกับปฏิกุญญา สากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนใน ข้อ 5 “บุคคลใดจะถูกรทรมาน หรือได้รับผลปฏิบัติ หรือการ ลงโทษที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรม หรือด่าซ้ำไม่ได้” ด้วยการสอนไม่ให้มีการลงโทษ ทรมาน ปฏิบัติ หรือทำให้ผู้อื่นต้องได้รับผลจากการกระทำอันโหดร้ายทั้งหลาย และสุดท้ายการสอนให้ บูชาไฟ 3 กอง นั่นคือการบูชาบิดามารดา (อาหุเนยัคคิ) การบูชาบุตร ภรรยา ทาสหรือคนใช้ (คหบดีคคิ) และการบูชาด้วยการงดเว้นจากความมัวเมาประมาท ตั้งอยู่ในขันติ ฝึกจิตใจให้สงบ (ทักขิเนยัคคิ) อันเป็นการสอนให้บูชาไฟที่เป็นคุณด้วยการปฏิบัติต่อคนรอบข้างอย่างมีเหตุผลและ มโนธรรม ด้วยจิตใจที่ไม่ประมาท ขันติ เป็นการสอนให้ปฏิบัติต่อคนรอบข้างอย่างมีการศรัทธา แทนการบูชาไฟแห่งการเช่นฆ่านั้น อันสอดคล้องกับปฏิกุญญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนใน ข้อ 1 “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมา มีอิสระ และเสมอภาคกัน ในเกียรติศักดิ์ และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโน ธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการศรัทธา” อีกด้วย

ดังนั้นเมื่อนำคำสอนที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในทศียอกสูตร มาศึกษาเทียบเคียง กับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในปฏิกุญญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชน จะพบว่าสอดคล้องกับปฏิกุญญา สาทุกประการ ตามคำปรรกที่สอง ข้อ 1 และข้อ 5

¹⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 116-117.

-**ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เรื่องความเกิดขึ้นของนางกาลิย์กษิณี** (ฉบับอรรถกถาที่ 40) พระสูตรนี้เป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงนางกุมาริกาที่ได้แต่งงานกับครอบครัวที่มีฐานะ แต่นางกุมาริกาไม่สามารถมีบุตรได้ นางจึงไปหาหญิงอื่นมาให้สามีเพื่อให้มีลูกไว้สืบสกุล ภายหลังเมื่อหญิงที่นางกุมาริกาจัดหามาให้มีบุตร นางก็เกิดความกลัวว่าเมื่อภรรยาน้อยคลอดบุตรแล้ว ภรรยาน้อยจะได้ทรัพย์สมบัติทั้งหมดไป นางกุมาริกาจึงปรุรงยาให้ภรรยาน้อยแท้งลูกสามครั้ง โดยภรรยาน้อยได้เสียชีวิตในการแท้งลูกครั้งที่สามเนื่องจากครรภ์แก่มาแล้ว แต่ก่อนสิ้นใจภรรยาน้อยทราบความจริงว่าเป็นฝีมือของนางกุมาริกา ก่อนตายนางจึงตั้งจิตอธิษฐานขอให้ชาติหน้าได้เกิดมาเป็นนางยักษิณีเพื่อจะได้กินบุตรของนางกุมาริกาเป็นการแก้แค้น ดังนี้

[๔] “เราถูกมันให้ฉิบหายแล้ว มันเองนำเรามา ทำทารกให้ฉิบหายถึง ๓ คนแล้ว บัดนี้ เราเองก็จะฉิบหาย บัดนี้ เราจุติจากอัฐภาพนี้ พึ่งเกิดเป็นนางยักษิณี อาจเคี้ยวกินทารกของมันเถิด”¹⁶³

เมื่อภรรยาน้อยเสียชีวิตจึงไปเกิดเป็นแม่แมวในเรือนเดิม ฝ่ายนางกุมาริกาถูกสามีจับได้ว่าเป็นผู้ที่ทำให้ภรรยาน้อยแท้งบุตรจนตาย ก็ทำร้ายร่างกายนางจนบอบช้ำและสิ้นใจไปเกิดเป็นแม่ไก่ในเรือนเดียวกัน เมื่อแม่ไก่ตกฟอง แม่แมวก็กินฟองไก่สามครั้ง แม่ไก่ (นางกุมาริกา) เมื่อทราบว่าแม่แมวกินฟองไก่ของตน จึงตั้งจิตอธิษฐานก่อนตายว่าชาติหน้าขอให้เกิดมาได้กินบุตรของแม่แมวเป็นการแก้แค้นคืน ดังนี้

“มันกินฟองของเราถึง ๓ ครั้งแล้ว เดียวนี้มันก็อยากกินตัวเราด้วย เดียวนี้ เราจุติจากอัฐภาพนี้แล้ว พึ่งได้กินมันกับลูกของมัน”¹⁶⁴

เมื่อแม่ไก่ตาย แม่ไก่จึงจุติไปเกิดเป็นแม่เสื่อเหลืองเพื่อจะได้แก้แค้นแม่แมว ส่วนแม่แมวได้จุติมาเกิดเป็นแม่เนื้อ แม่เนื้อเมื่อคลอดลูกก็ถูกแม่เสื่อเหลือง (นางกุมาริกา) กินลูกถึงสามครั้ง แม่เนื้อจึงตั้งจิตอธิษฐานก่อนตายชาติหน้าขอให้เกิดมาได้กินบุตรของแม่เสื่อเหลืองเป็นการแก้แค้น ดังนี้

¹⁶³ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่มที่ 1 ภาคที่ 2 ตอนที่ 1, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 70.

¹⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 71.

“พวกลูกของเรา แม่เสียเหลืองตัวนี้กินเสียถึง ๓ ครั้งแล้ว เดี่ยวนี้มันจกกินตัวเราด้วย เดี่ยวนี้เราจุกจากอัทธภาพนี้แล้ว ฟังได้กินมันกับลูกของมันเถิด”¹⁶⁵

ด้วยเหตุนี้แม่เนื้อ (ภรรยาบ่อย) จึงจุกไปเกิดเป็นนางยักษิณีเพื่อจะได้แก้แค้นคืน ส่วนแม่เสียเหลือง (นางกุมาริกา) ได้จุกไปเกิดเป็นกุลธิดา (หญิงสาวมีตระกูล) ในเมืองสาวัตถี เมื่อนางคลอดบุตรนางยักษิณีได้จำแลงร่างเป็นมนุษย์แอบมาเอาบุตรไปกินถึงสองคน พอคลอดบุตรคนที่สามนางยักษิณีก็จำแลงร่างเป็นมนุษย์เพื่อมานำไปกินอีก นางกุลธิดาเมื่อเห็นนางยักษิณีจำแลงร่างมาจึงหนีนางยักษิณีที่จะมากินบุตรคนที่สามของตนไปยังวิหารที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ และนำบุตรของตนถวายแด่พระพุทธเจ้า โดยกล่าวว่า

“บุตรคนนี้ ข้าพระองค์ถวายแด่พระองค์แล้ว ขอพระองค์ประทานชีวิตแก่บุตรข้าพระองค์เถิด”¹⁶⁶”

เมื่อพระพุทธเจ้าทราบความจริงได้เรียกนางยักษิณี (ซึ่งยืนอยู่ภายนอกวิหาร) มาตรัสสอนว่า

“เหตุไร? เจ้าจึงทำอย่างนั้น ก็ถ้าพวกเจ้าไม่มาสู่เฉพาะหน้าพระพุทธเจ้า ผู้เช่นเราแล้ว เวรของพวกเจ้า จักได้เป็นกรรมตั้งอยู่ชั่วกัลป์ เหมือนเวรของงูกับฟังพอน ของหมึกกับไม้สะคร้อ และของกากับนกเค้า เหตุไฉน พวกเจ้าจึงทำเวรและเวรตอบแก้กัน? เพราะเวรย่อมระงับได้ด้วยความไม่มีเวร หาระงับได้ด้วยเวรไม่”¹⁶⁷”

จากนั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสพระคาถาว่า

๔. “ในกาลไหนๆ เวรทั้งหลายในโลกนี้ ย่อมไม่ระงับด้วยเวรเลย ก็แต่ย่อมระงับได้ด้วยความไม่มีเวร ธรรมนี้เป็นของเก่า”¹⁶⁸”

เมื่อตรัสสอนแล้วนางยักษิณีกับนางกุลธิดาจึงเลิกจ้องเวรต่อกัน และกลายมาเป็นสหายกัน ในที่สุด จากคำสอนที่สอดแทรกแนวความคิดสิทธิมนุษยชนของพระพุทธเจ้าในพระสูตรนี้ สรุปได้ว่าพระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนให้ทั้งสอง เลิกผูกพยาบาทอาฆาตต่อกัน เลิกเข่นฆ่าบุตรของกันและกัน

¹⁶⁵ เรื่องเดียวกัน.

¹⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 73.

¹⁶⁷ เรื่องเดียวกัน.

¹⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 73.

เลิกจองเวรต่อกัน เลิกทำร้ายกัน โดยเห็นว่า เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร คำสอนนี้เป็นการตัดปวงกรรม หรือสอนให้ต่างฝ่ายต่างหยุดการเบียดเบียน การทำร้าย เพราะหากเราพยายามทำมาดองเวรเขา เขาก็จะมาดองเราและจองเวรเราเช่นกัน¹⁶⁹ ซึ่งจะทำให้ทั้งสองฝ่ายต่างทำร้ายกันไม่จบสิ้น

คำสอนดังกล่าวที่มุ่งไม่ห้ามมนุษย์ทำร้าย เบียดเบียนกัน จึงเป็นการสอนให้เคารพสิทธิในชีวิตและร่างกาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน ในปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ตามคำปรารภที่สองว่า “โดยไม่นำพาและเหยียดหยามต่อมนุษยชน ยังผลให้มีการกระทำอย่างป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการละเมิดมโนธรรมของมนุษยชาติอย่างร้ายแรง และได้มีการประกาศว่าปฎิญญาสูงสุดของสามัญชนได้แก่ความต้องการให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ในโลก ด้วยอิสรภาพในการพูดและความเชื่อถือ และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัว และความต้องการ”

นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับปฎิญญาสากลฯ ข้อ 1 ว่า “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมามีอิสระ และเสมอภาคกันในเกียรติศักดิ์ และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการศรัทธา” คำสอนที่ห้ามมิให้เบียดเบียนทำร้ายกัน ด้วยหลักเวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวรนั้น จะช่วยให้มนุษย์ตระหนักถึงการไม่ทำร้ายและเบียดเบียน ว่าจุดจบจะมีแต่ความสูญเสียชีวิตด้วยกันทุกฝ่าย

ดังนั้น เมื่อนำคำสอนของพระพุทธเจ้าในขุททกนิกาย เรื่องความเกิดขึ้นของนางกาลิยักษิณี มาศึกษาเทียบเคียงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแล้ว จะพบว่ามี ความสอดคล้องกับปฎิญญาสากลฯ ตามคำปรารภข้อที่สอง และข้อ 1

- ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เรื่องนายจุนทสุกริก¹⁷⁰ (ฉบับบรรณกถาที่ 40) ในพระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสพระธรรมเทศนา โดยได้กล่าวถึงคนเลี้ยงสุกรไว้ชายที่ชื่อ นายจุนทสุกริก นายจุนทฯประกอบอาชีพฆ่าสุกรเพื่อกินและขายมานาน 45 ปี เมื่อจะฆ่าสุกร เขาจะมัดสุกรอย่างแน่นหนา แล้วทุบด้วยก้อนหินเพื่อให้น้ำสุกรพุ่งขึ้น จากนั้นก็ง้างปากสอดไม้เข้าไปในระหว่างฟัน แล้วกรอกด้วยน้ำร้อนที่เดือดพล่านเข้าไปในปากสุกร เพื่อให้ น้ำร้อนไหลออกทางทวารหนัก กรอกไปเรื่อยๆจนน้ำออกมาใสไม่ขุ่นจึงหยุด จากนั้นจะราดน้ำร้อนที่ยังเหลือบนหลังสุกรเพื่อลอกเอาหนังคำออกไป แล้วตัดศีรษะด้วยดาบอันคม รongเลือดที่ไหลออกด้วยภาชนะ เกล้าเนื้อด้วยโลหิตแล้วปิ้งรับประทาน ส่วนที่เหลือนำไปขาย ภายหลังนายจุนทฯล้มป่วยด้วยโรคที่เรื้อรังเหมือนนรกอเวจี และร้องเสียงเหมือนสุกร คลานไปมานานเจ็ดวัน ก็เสียชีวิตและไปเกิดในอเวจีมหานรก ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า

¹⁶⁹ จันทองประเสริฐ, ธรรมประยุทธ์, หน้า 118.

¹⁷⁰ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่มที่ 1 ภาคที่ 2 ตอนที่ 1, หน้า 170-174.

๑๑. “ผู้ทำบาปเป็นปกติ ย่อมเศร้าโศกในโลกนี้ ละไปแล้วย่อมเศร้าโศก ย่อมเศร้าโศกในโลกทั้งสอง เขาเห็นกรรมเศร้าหมองของตนแล้ว ย่อมเศร้าโศก เขาย่อมเดือดร้อน¹⁷¹”

คำสอนที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชนของพระพุทธเจ้านี้ แสดงให้เห็นว่าผู้ที่ทำบาปกรรม เช่นการฆ่า การทำร้าย การทรมานชีวิต ย่อมมีความทุกข์ เศร้าโศกเสียใจ ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดที่มีชีวิตอยู่ หรือเสียชีวิตไปแล้ว คำสอนของพระพุทธเจ้าดังกล่าวจึงเป็นการสอนให้เคารพสิทธิในชีวิตและร่างกาย โดยใช้กฎแห่งเหตุและผล (กฎแห่งกรรม) โดยมองว่าผลที่เกิดขึ้นแต่ละอย่างนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นจากเหตุบังเอิญหรือจากอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่เป็นเหตุอันเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์เอง คำสอนนี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในปรัชญาสากลตามคำปรารภที่สองว่า “โดยไม่นำพาและเหยียดหยามต่อมนุษยชน ยังผลให้มีการกระทำอย่างป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการละเมิดมโนธรรมของมนุษยชาติอย่างร้ายแรง และได้มีการประกาศว่าปรัชญาสูงสุดของสามัญชนได้แก่ความต้องการให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ในโลก ด้วยอิสรภาพในการพูดและความเชื่อถือ และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัว และความต้องการ”

นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับปรัชญาสากลฯ ข้อ 5 ว่า “บุคคลใดๆจะถูกรทรมาน หรือได้รับผลปฏิบัติ หรือการลงโทษที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรม หรือต่ำช้าไม่ได้” คำสอนของพระพุทธเจ้านี้จึงเป็นการเตือนสติว่าการทรมาน การทำร้าย การฆ่า เป็นการทำบาปกรรม และบาปกรรมนั้นจะส่งผลให้ผู้นั้นต้องรับผลกรรมทั้งในโลกนี้และโลกหน้า อันเป็นคำสอนที่สอดคล้องกับปรัชญาสากลว่าที่ไม่ต้องการให้มีการกระทำหรือทรมานต่อกันด้วยความโหดร้าย

ดังนั้นเมื่อนำคำสอนในขุททกนิกาย เรื่องนายจุนทสุกริก มาศึกษาเทียบเคียงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน จะพบว่า มีความสอดคล้องกับปรัชญาสากลฯ ตามคำปรารภที่สอง และข้อ 5

-ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เรื่องพระปุติคัตตติสสเถระ (ฉบับบรรณกถาที่ 40) พระสูตรนี้เป็นเรื่องราวของพระติสสเถระ ชาวกรุงสาวัตถี ที่บรรพชาอุปสมบท แต่ได้ป่วยเป็นโรคที่ต่อมทั้งหลายตามร่างกายโตขึ้นมา ขนาดเท่าเมล็ดถั่วเขียว เมล็ดถั่วดำ เมล็ดกระเบา ผลมะขามป้อม ผลมะตูม เมื่อแตกก็เกิดเป็นช่องเล็กช่องน้อย อันเป็นที่มาของชื่อพระปุติคัตตติสสเถระ (พระติสสเถระผู้มีกายเน่า) ต่อมากระดูกได้แตก จนฟ้านุ่งและฟ้านุ่มเปื้อนด้วยหนองและเลือด จนถูกภิกษุรูปอื่นรังเกียจทิ้งไป เมื่อพระพุทธเจ้าทราบได้เสด็จไปเยี่ยมและพยาบาลพระปุติฯ โดยไม่แสดงอาการรังเกียจ รวมถึงซักล้างเครื่องนุ่งห่มให้ และอาบนำภูสริระให้ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนแก่ภิกษุ

¹⁷¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 173.

ทั้งหลายว่าเหตุที่พระพุทธรูปป่วยด้วยโรคนี้ เนื่องจากในอดีตพระพุทธรูปคัตตติสสเถระเคยเป็นพรานนกฆ่านกจำนวนมากเพื่อนำไปขาย ส่วนที่เหลือจากการขายเกรงว่าจะเฒ่า จึงหักกระดูกแข็งและปีกของนกเหล่านั้น เพื่อไม่ให้หนีไปไหน และเก็บไว้ขายในวันรุ่งขึ้น จึงส่งผลให้พระพุทธรูปคัตตติสสเถระได้รับทุกขเวทนาจนร่างกายเฒ่าเปื่อยและกระดูกทั้งหลายแตกคั่งกล่าว¹⁷²

จากคำสอนนี้จะเห็นได้ว่าการที่พระพุทธเจ้าทรงไม่รังเกียจพระพุทธรูปที่ล้มป่วยด้วยโรคที่ผู้อื่นรังเกียจ ทั้งยังเสด็จไปเยี่ยมดูแล อาบน้ำ เปลี่ยนเสื้อผ้าให้ เป็นการแสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างมีเมตตา กรุณา มีมโนธรรมไม่รังเกียจเด็ดฉันท์ผู้ที่มีสภาพร่างกายอันน่ารังเกียจ ทั้งยังตรัสสอนถึงผลกระทบของการกระทำต่อสัตว์ทั้งหลายคำสอนดังกล่าวจึงความสอดคล้องกับคำปรารภที่สอง ในปญญาสากฯ ว่า “โดยไม่นำพาและเหยียดหยามต่อมนุษย์ชน ยังผลให้มีการกระทำอย่างป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการละเมิดมโนธรรมของมนุษย์ชาติอย่างร้ายแรง และได้มีการประกาศว่าปญญาสูงสุดของสามัญชนได้แก่ความต้องการให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ในโลก ด้วยอิสรภาพในการพูดและความเชื่อถือ และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัว และความต้องการ” และยังคงสอดคล้องกับปญญาสากฯ ข้อ 1 ว่า “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมามีอิสระ และเสมอภาคกัน ในเกียรติศักดิ์ และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการศรัทธา” ซึ่งการปฏิบัติและการดูแลภิกษุที่ล้มป่วยช่วยเหลือตนเองไม่ได้ของพระพุทธเจ้านี้ เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างมีมนุษยธรรม อันสอดคล้องกับเจตนารมณ์แห่งสิทธิมนุษยชน

ดังนั้นเมื่อนำคำสอนที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนของพระพุทธเจ้าในเรื่องพระพุทธรูปคัตตติสสเถระ มาศึกษาเทียบกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในปญญาสากฯ ด้วยสิทธิมนุษยชนแล้ว จะพบว่ามีความสอดคล้องกับปญญาสากฯ ตามคำปรารภที่สอง และข้อที่ 1

-มตกัตตชาดก ว่าด้วยสัตว์ไม่ควรฆ่าสัตว์: ขุททกนิกาย ชาดก เอกนิบาตชาดก สิววรรค¹⁷³ (ฉบับอรรถกถาที่ 55) เป็นเหตุการณ์เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในพระวิหารเชตวัน ภิกษุได้ทูลถามถึงเหตุที่มนุษย์ฆ่าแพะและสัตว์ทั้งหลายให้สิ้นไปเป็นอันมาก พระพุทธเจ้าจึงได้นำนิทานมาตรัสสอนว่า ในอดีตกาลเมื่อครั้งพระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติในนครพาราณสี มีอาจารย์ทิศาปาโมกข์ผู้สำเร็จไตรเพทคนหนึ่งคิดว่าจะทำมตกัต (การทำอุทิศให้คนตาย) จึงจับแพะมาตัวหนึ่งเพื่อเตรียมฆ่า แพะตัวนั้นเมื่อทราบชะตากรรมของตนเองจึงได้หัวเราะเสียงอันดังและร้องให้ด้วยเสียงอันดังเช่นกัน อาจารย์ทิศาปาโมกข์จึงได้ถามแพะถึงสาเหตุที่แพะหัวเราะและ

¹⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 435-440.

¹⁷³ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 3 ภาคที่ 1, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2542), หน้า 267-271.

ร้องไห้ในเวลาเดียวกัน ซึ่งแพะได้ตอบกลับไปว่าเหตุที่หัวเราะก็เพราะในอดีตตนก็เคยเป็นพราหมณ์เช่นอาจารย์ทิสปาโมกข์ และได้ฆ่าแพะตัวหนึ่งเพื่อทำมตกภัตเช่นกัน ผลกรรมในครั้งนั้นจึงทำให้ตนต้องถูกตัดศีรษะอีก 499 ชาติ และครั้งนี้จะเป็นชาติที่ 500 จึงรู้สึกดีใจที่ตนกำลังจะหมดเวรกรรมที่ได้ทำไว้ แต่ที่ร้องไห้เพราะสงสารอาจารย์ทิสปาโมกข์ที่จะต้องประสบชะตากรรมเช่นเดียวกับตน ที่จะต้องถูกตัดศีรษะถึง 500 ชาติ พราหมณ์เมื่อได้ฟังเช่นนั้นจึงได้เปลี่ยนใจไม่ฆ่าแพะ และกำชับให้ลูกศิษย์คอยดูแลไม่ให้ผู้ใดมาฆ่าแพะ แต่ในระหว่างที่แพะตัวนี้กำลังจะง้อคอเริ่มจะกินใบไม้หลังแผ่นหินแห่งหนึ่ง พลันได้เกิดฟ้าผ่าลงมาที่หลังแผ่นหินนั้น สะเก็ดหินชิ้นหนึ่งได้แตกตกลงมาตัดคอของแพะที่ง้อกินใบไม้อยู่นั้นขาดไป ในกาลนั้นพระพุทธเจ้าได้เกิดเป็นรุกขเทวดา นั่งขัดสมาธิในอากาศ และกล่าวว่า สัตว์เหล่านั้นรู้ผลของบาปอยู่อย่างนี้ ไม่ควรกระทำปาณาติบาต เมื่อจะแสดงธรรมจึงกล่าวคานานี้ว่า

[๑๘] “ถ้าสัตว์ทั้งหลายพึงรู้อย่างนี้ว่า ชาติสมภพนี้เป็นทุกข์ สัตว์ไม่ควรฆ่าสัตว์ เพราะว่ามีปกติฆ่าสัตว์ย่อมเศร้าโศก¹⁷⁴”

คำสอนที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชนในมตกภัตชาดกนี้ แสดงให้เห็นถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าที่สอนธรรมว่า การเบียดเบียนสัตว์อื่น เช่นการทำลายชีวิต ผู้นั้นก็ย่อมจะได้รับการเบียดเบียนคืน ฉะนั้นจึงไม่ควรทำกรรมเช่นการฆ่าสัตว์อื่น(ปาณาติบาต) เพราะผู้ฆ่าสัตว์ย่อมเศร้าโศกตลอดกาล คำว่าเศร้าโศกในที่นี้หมายถึง ต้องชดใช้เวรกรรมที่ตนได้กระทำไว้ อันเป็นคำสอนไม่ให้มีการเข่นฆ่า ทำร้าย หรือทำลายกัน เพราะมีเช่นนั้น ผู้ที่ทำบาปกรรมก็ต้องชดใช้เวรกรรมดังเช่นแพะที่ต้องถูกตัดหัวถึง 500 ชาติ นั่นเอง คำสอนดังกล่าวจึงมีความสอดคล้องกับปฏิกุญญาสากค ๑๑๕ ดังคำปรารภที่สอง ว่า “โดยไม่นำพาและเหยียดหยามต่อมนุษยชน ยังผลให้มีการกระทำอย่างป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการละเมิดมโนธรรมของมนุษยชาติอย่างร้ายแรง และได้มีการประกาศว่า ปฏิกุญญาสูงสุดของสามัญชนได้แก่ความต้องการให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ในโลก ด้วยอิสรภาพในการพูดและความเชื่อถือ และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัว และความต้องการ” และสอดคล้องกับปฏิกุญญาสากค ๑๑๖ ที่ว่า “บุคคลใดๆจะถูกทรมาน หรือได้รับผลปฏิบัติ หรือการลงโทษที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรม หรือตำซ้ำไม่ได้” ปฏิกุญญาสากค ๑๑๗ ทั้ง 2 ข้อนี้ เป็นหลักการไม่ให้มีการทำร้าย หรือทำลายชีวิตเฉกเช่นคำสอนของพระพุทธเจ้าในพระสูตรนี้

¹⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 267.

ดังนั้น เมื่อนำคำสอนของพระพุทธเจ้าในมตกถัตตชาดก มาศึกษาเทียบกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน จะพบว่ามีความสอดคล้องกับปรัชญาสากล ๆ ตามคำปรารภที่สอง และข้อที่ 5

ส่วนที่ 3 คำสอนในพระสูตรต้นตปิฎก ที่อาจไม่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน

-**ลักษณะสูตร เรื่องมหาปริสพยากรณ์ :** ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค¹⁷⁵ (ฉบับอรรถกถาที่ 16) คือ คำสอนที่พระพุทธเจ้าได้สอนธรรมเรื่อง มหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ ในขณะที่ประทับที่วัดเชตวัน กรุงสาวัตถี โดยกล่าวว่าหากปฏิบัติตามคำสอนในแต่ละข้อ จะทำให้เกิดมามีลักษณะทางกายที่พิเศษเช่นเดียวกับร่างกายของพระพุทธเจ้า และกล่าวว่าหากครองเรือนก็จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม หากบวชก็จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยมหาบุรุษจะมีลักษณะ 32 ประการ คือ 1.พระบาทเรียบงาม 2.ฝ่าพระบาทมีรูปจักร 3.สันพระบาทยาว 4.พระองคฺุเลียว (นิ้วพระบาทและนิ้วพระหัตถ์) 5.ฝ่าพระบาทและฝ่าพระหัตถ์อ่อนนุ่ม 6.ฝ่าพระบาทและฝ่าพระหัตถ์มีลายเหมือนตาข่าย 7.พระบาทเหมือนสังข์คว่ำ 8.พระขงฆ์ (แข้ง) เรียว เหมือนแข้งทราย (กวางชนิดหนึ่ง) 9.พระหัตถ์ทั้งสองข้างยาว ไม่ต้องก้มก็สามารถค้ำพระชานุ (เข่า) ได้ 10.พระคฺุยหะ (องคฺุชาติ) เร้นอยู่ในฝัก 11.พระฉวีวรรณคฺุยทองค้ำ 12.พระฉวี (ผิวกาย) ละเอียดจนฝุ่นละอองเกาะไม่ติด 13.พระโลมชาติ (ขน) เกิดขุมละเส้น 14.พระโลมชาติแต่ละเส้นซ้อนปลายขึ้นขดไปทางขวา 15.พระวรกายตรงเหมือนกายพรหม 16.พระมั่งสะอิมเต็ม เจ็ดแห่ง คือหลังพระหัตถ์ทั้งสอง หลังพระบาททั้งสอง จะงอยพระอังสะ (หัวไหล่) ทั้งสอง และพระศอ 17.กึ่งพระวรกายท่อนบนเหมือนช่วงหน้าของราชสีห์ 18.ระหว่างพระอังสะ (ไหล่) อิมเต็ม 19.ช่วงวากับช่วงพระวรกายเท่ากัน 20. พระศอกกลมกลึงเสมอกัน 21.ปลายเส้นประสาทรับรสอาหารดี 22.พระหนฺุคฺุจคางราชสีห์ 23.พระทนต์ 40 ซี่ 24.พระทนต์เป็นระเบียบเสมอกันทุกซี่ 25.พระทนต์ไม่ห่าง 26.พระทาสฺุระ (เขี้ยว) ขาวงาม 27.พระชีวหาใหญ่ 28.พระสุรเสียงทุ้มก้องเหมือนเสียงพรหม สำเนียงเหมือนเสียงนกการเวก 29.พระเนตรดำสนิท 30.ดวงพระเนตร ใสเหมือนตาโค 31.พระอุณาโลมเกิดอยู่ระหว่างพระขนง (คิ้ว) สีขาวเหมือนสำลี 32.พระเศียรเหมือนประดับด้วยกรอบพกตร¹⁷⁶

¹⁷⁵ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่มที่ 3 ภาคที่ 2, หน้า 1-43.

¹⁷⁶ เรื่องเดียวกัน.

สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้สรุปว่าลักษณะของมหาบุรุษ 32 ประการดังกล่าว เป็นคำสอนที่ชี้ว่า ลักษณะแต่ละอย่างที่เกิดขึ้นนั้น เกิดขึ้นเพราะกระทำความกรรมดีต่างๆ ไว้ จุดสำคัญของพระสูตรนี้ แสดงว่าการได้ดีไม่ใช่เกิดขึ้นลอยๆ ต้องประกอบด้วยเหตุจึงได้รับผล¹⁷⁷

จากตัวอย่างคำสอนของพระพุทธเจ้าใน มหาบุรุษลักษณะที่ 3 คือการมีสันพระบาทยาว มหาบุรุษลักษณะที่ 4 การมีพระองคูลี (นิ้ว)ยาว และมหาบุรุษลักษณะที่ 15 การมีพระวรกายตรง เหมือนกายพรหม ว่าเกิดจากเคยงดเว้นการทำลายชีวิต หลีกเลียงการลงโทษ วางอาวุธ มีหิริ มีกรุณา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวง ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิมีพระชนมายุยืนยาว ไม่มีใครปลงพระชนม์ได้ ถ้าออกบวชจะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพระชนมายุยืนยาว ไม่มีศัตรู หรือสมณพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม ใดๆ จะปลงพระชนม์ได้ ตามที่พระพุทธเจ้าได้กล่าว ดังนี้

[๑๓๖] “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพก่อน ในกำเนิดก่อน ละ ปาณาติบาตแล้ว เว้นขาดจากปาณาติบาตแล้ว วางอาชญา วางศีลตรา มีความละเอียด มีความกรุณา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ ตถาคตยอมเข้าสู่คติโลกสวรรค์เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เพราะกรรมนั้นอันตนทำ สังขม พอกพูน ไพบูลย์ ตถาคตยอมครอบงำเทวดาทั้งหลายอื่นในโลก โดยฐานะ ๑๐ คือ อายุทิพย์ วรรณทิพย์ ความสุขทิพย์ ยศทิพย์ ความเป็นอธิบดีทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ และ โภจจุฬัพพิทย ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ย่อมได้ซึ่งมหาปุริสลักษณะ ๓ ประการ คือ สันพระบาทยาว ๑ มีพระองคูลียาว ๑ พระวรกายตรง ดังกายพรหม ๑ พระมหาบุรุษนั้นถึงพร้อมด้วยลักษณะทั้งหลายเหล่านั้น หากครองเรือนจะเป็น พระราชาจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะได้ผลข้อนี้คือ มีพระชนมายุตั้งอยู่ยืนยาว ทรงรักษาพระชนมายุยืนยาว ไม่มีใครๆ ที่เป็นมนุษย์ เป็นข้าศึกศัตรู จะสามารถปลงพระชนม์ชีพในระหว่างได้ ฯลฯ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้า จะได้ผลข้อนี้คือ มีพระชนมายุยืนตั้งอยู่นาน ทรงรักษาพระชนมายุยืนยาว ไม่มีข้าศึกศัตรูจะเป็น สมณพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม ใดๆ ในโลก สามารถปลงพระชนม์ชีพในระหว่างได้”¹⁷⁸

คำสอนดังกล่าวเมื่อมองเพียงผิวเผินอาจดูเหมือนว่าไม่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน เพราะอาจทำให้เกิดการวัดค่าหรือมองคนที่ร่างกายภายนอก ว่าเกิดจากเคยกระทำความดีไว้ในชาติ

¹⁷⁷ สุชีพ ปุญญานุภาพ, สารัตถะแห่งศาสนธรรม, หน้า 225-226.

¹⁷⁸ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค เล่มที่ 3 ภาคที่ 2, หน้า 10.

ก่อน นั่นคือไม่เคยทำลายชีวิต ไม่เคยใช้อาวุธในการทำลายชีวิต มีความละเอียดในการทำลายชีวิต มีความกรุณาต่อสัตว์ทั้งหลายในอดีต นอกจากนี้อาจทำให้วัดค่าของคนหรือมองคนที่เราพบเห็นในชีวิตประจำวันไปในทางที่คลาดเคลื่อนได้ว่า คนที่มีรูปร่างลักษณะทางร่างกายตรงกับมหาบุรุษ ลักษณะ คือมีสันเท่ายาว มีนิ้วยาว มีร่างกายตรง นั้น เป็นผู้ที่ทำกรรมดีต่อชีวิตและร่างกายในชาติก่อน ในขณะที่เมื่อพบคนที่มีรูปร่างลักษณะทางร่างกายที่ตรงข้ามกับลักษณะนี้ เช่นมีสันเท่าสั้น มีนิ้วสั้น มีร่างกายคด หรือมีร่างกายพิการต่างๆ ว่าอาจเคยเป็นผู้ที่ทำกรรมชั่วในชาติภพก่อน นั่นคือเคยเป็นคนที่ใช้อาวุธทำลายชีวิต เคยฆ่าชีวิต ไม่เป็นคนที่จะอายุต่อการทำลายชีวิต ไม่มีความกรุณาต่อชีวิตทั้งหลายในชาติก่อน

ความผิดปกติของร่างกายที่ตรงกับมหาบุรุษลักษณะดังกล่าว จึงอาจทำให้ไม่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในปฎิญญาสากลฯ ข้อ 2 (1) “ที่ว่าทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพ... โดยปราศจากความแตกต่าง ไม่ว่าชนิดใดๆ ดังเช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา การคิดเห็นทางการเมือง หรือทางอื่น เผ่าพันธุ์แห่งชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่นๆ” อันอาจทำให้คนบางคนตัดสินคนที่ได้พบเห็น เช่นคนมีลักษณะเท้า หรือนิ้ว หรือร่างกายที่พิการ ผิดปกติไปจากคำสอนของพระพุทธเจ้าดังกล่าวว่าเป็นผู้ทำบาปกรรมมาก่อน จึงทำให้ตัดสินคนอย่างไม่เสมอภาค กลายเป็นตัดสินกันที่กำเนิดแทน

แต่หากยึดคำสอนอันเป็นแก่นของพระพุทธศาสนา ที่ตรัสสอนให้ทุกคนเป็นคนดีนั้น จะเห็นได้ว่าคำสอนโดยเปรียบเทียบกับมหาบุรุษลักษณะที่ 3 ที่ 4 และที่ 15 นี้ เป็นคำสอนที่มุ่งสอนให้ผู้คนเคารพต่อสิทธิแห่งชีวิตและร่างกาย เพราะสอนไม่ให้ใช้อาวุธทำร้ายหรือทำลายกัน ไม่ให้ฆ่ากัน สอนให้มีความละเอียดต่อการทำลายชีวิตกัน สอนให้มีความกรุณาต่อชีวิตทั้งหลาย ซึ่งหากใครปฏิบัติตามคำสอนแล้วจะให้เกิดมามีลักษณะทางกายที่พิเศษเช่นพระพุทธเจ้าดังกล่าว อีกทั้งยังเป็นการสอนให้ผู้ปกครองทั้งหลายไม่ใช้อำนาจปกครองในการข่มฆ่าประชาชน ให้กระทำตนเป็นแบบอย่างในความมีเมตตากรุณาต่อประชาราษฎร์ เพราะมิเช่นนั้นหากเกิดใหม่ก็จะไม่ได้เกิดมาเป็นผู้ปกครองอีก

คำสอนของพระพุทธเจ้าในการสอนไม่ให้ใช้อาวุธทำร้าย ทำลายกัน ไม่ให้ฆ่ากัน ให้ละเอียดต่อการทำลายชีวิตกัน ให้มีความกรุณาต่อชีวิต ในมหาบุรุษลักษณะที่ 3 ที่ 4 และที่ 15 ดังกล่าว จึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในคำปรารภที่สองที่ว่า “โดยไม่นำพาและเหยียดหยามต่อมนุษยชน ยังผลให้มีการกระทำอย่างป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการละเมิดมโนธรรมของมนุษยชาติอย่างร้ายแรง และได้มีการประกาศว่าปฏิญญาสูงสุดของสามัญชนได้แก่ความต้องการให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ในโลก ด้วยอิสรภาพในการพูดและความเชื่อถือ และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัว และความ

ต้องการ” และข้อ 5 “บุคคลใดๆจะถูกทรมาน หรือได้รับผลปฏิบัติ หรือการลงโทษที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรม หรือต่ำช้าไม่ได้”

จากตัวอย่างในมหาบุรุษลักษณะที่ 11 พระพุทธเจ้าได้สอนว่าการที่มนุษย์เกิดมามีผิวละเอียดเปล่งดังทองคำ เกิดจากในอดีตเป็นคนที่ไม่โกรธ ไม่พยาบาท ไม่อาฆาต รวมถึงไม่ทำให้มีความรู้สึกเช่นนี้เกิดขึ้นกับผู้อื่นด้วย และเคยให้ทานด้วยเครื่องปูลาดเนื้อดี ให้ฝ้านุ่งห่มเนื้อละเอียด เมื่อเกิดในชาตินี้ถ้าครองเรือนก็จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ได้เครื่องปูลาดเนื้อดี ฝ้านุ่งห่มเนื้อละเอียด ถ้าออกผนวชจะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีจีวรใช้ ซึ่งเป็นฝ้านเนื้อดีที่ถวายให้ ตามที่พระพุทธเจ้าได้กล่าวไว้ ดังนี้

[๑๔๘] “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพก่อน ในกำเนิดก่อน เป็นผู้ไม่มีความโกรธ ไม่มีความแค้นใจ แม้คนหม่ำมากกว่าเขาก็ไม่ขัดใจ ไม่โกรธ ไม่พยาบาท ไม่จองพลาญ ไม่ทำความโกรธ ความเคือง และความเสียใจให้ปรากฏ และเป็นผู้ให้เครื่องลาดมีเนื้อละเอียดอ่อน และให้ฝ้าสำหรับนุ่งห่ม คือฝ้าโขมพัสตรมีเนื้อละเอียด ฝ้าฝ้ายมีเนื้อละเอียด ฝ้าไหมมีเนื้อละเอียด ฝ้ากัมพลมีเนื้อละเอียด ตถาคตยอมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เบื้องหน้า แต่ตายเพราะกายแตก เพราะกรรมนั้นอันตนทำ สิ่งสม พอกพูน ไพบูลย์ ฯลฯ ครั้นจตุตจากสวรรค์นั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ย่อมได้ซึ่งมหาบุรุษลักษณะนี้คือ มีผิวพรรณดังทองคำ มีผิวหนังคล้ายทองคำ พระมหาบุรุษสมบุรุษด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาก็จะได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาก็จะได้รับผลข้อนี้คือ จะได้เครื่องลาดมีเนื้อละเอียด ทั้งได้ฝ้าสำหรับนุ่งห่มคือฝ้าโขมพัสตรมีเนื้อละเอียด ฝ้าฝ้ายมีเนื้อละเอียด ฝ้าไหมมีเนื้อละเอียด ฝ้ากัมพลมีเนื้อละเอียด ถ้าพระมหาบุรุษออกทรงผนวช จะได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีหลังคาคือ กิเลสอันเปิดแล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลข้อนี้คือ ทรงได้เครื่องลาดมีเนื้อละเอียดอ่อน ทรงได้ฝ้าสำหรับนุ่งห่ม คือฝ้าโขมพัสตรมีเนื้อละเอียด ฝ้าฝ้ายมีเนื้อละเอียด ฝ้าไหมมีเนื้อละเอียด ฝ้ากัมพลมีเนื้อละเอียด¹⁷⁹”

คำสอนดังกล่าวอาจทำให้ไม่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน เพราะเป็นการทำให้เกิดการวัดค่าหรือมองคนที่ร่างกายภายนอก ว่าเกิดจากเคยกระทำความดีไว้ในชาติก่อนนั่นคือ ในอดีตเป็นคนที่โกรธ พยาบาท อาฆาต รวมถึงไม่ทำให้มีความรู้สึกเช่นนี้เกิดขึ้นกับผู้อื่นด้วย และเป็นผู้เคยให้ทานด้วยเครื่องปูลาดเนื้อดี เป็นผู้เคยให้ฝ้านุ่งห่มเนื้อละเอียด นอกจากนี้อาจทำให้วัดค่าของคน

¹⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20-21.

หรือมองคนที่เราพบเห็นในชีวิตประจำวันไปในทางที่คลาดเคลื่อนได้ว่า คนที่มีรูปร่างลักษณะทางร่างกายตรงกับมหาบุรุษลักษณะที่ 11 คือเกิดมามีผิวพรรณที่ดีนั้น เป็นเพราะเคยทำกรรมดีทางใจ และการทำดีด้วยการให้ทานในชาติก่อน ในขณะที่เมื่อพบคนที่มีรูปร่างลักษณะทางร่างกายที่ตรงข้ามกับลักษณะนี้ เช่นคนที่มีผิวพรรณไม่ดีต่างๆ อาจเป็นผู้ที่ทำกรรมชั่วในชาติก่อน นั่นคือเคยเป็นคนที่มีจิตใจแห่งความโกรธ พยาบาท อาฆาต และไม่เคยให้ทานด้วยเครื่องปูลาด เครื่องฟ้านุ่งห่ม เนื้อละเอียดในชาติก่อนก็เป็นได้

ความผิดปกติของร่างกายที่ตรงกับมหาบุรุษลักษณะดังกล่าว จึงอาจทำให้ไม่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน ในปฎิญาสากฯ ข้อ 2 (1) “ทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพ... โดยปราศจากความแตกต่าง ไม่ว่าชนชาติใดๆ ดังเช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา การคิดเห็นทางการเมืองหรือทางอื่น เผ่าพันธุ์แห่งชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่นๆ” อันอาจทำให้ผู้คนบางคน ตัดสินคนที่ได้พบเห็น เช่น คนมีผิวพรรณไม่สวยไม่งาม หรือผิวพรรณผิดปกติ เช่นผู้ผิวสี ผิดปกติต่างๆ และผู้มีผิวพรรณไม่ดีทั้งหลาย อันต่างไปจากคำสอนของพระพุทธเจ้า ว่าเป็นผู้ทำบาปกรรมมาก่อน จึงอาจทำให้ตัดสินคนอย่างไม่เสมอภาค กลายเป็นตัดสินกันที่ผิวพรรณแทน

แต่หากยึดคำสอนอันเป็นแก่นของพระพุทธศาสนา ที่ตรัสสอนให้ทุกคนเป็นคนดีนั้น จะเห็นได้ว่าคำสอนโดยการศึกษาเทียบเคียงกับมหาบุรุษลักษณะที่ 11 นี้ คือคำสอนที่สอนให้เคารพต่อสิทธิแห่งชีวิตและร่างกาย เพราะสอนให้มนุษย์คิดดีต่อกัน การมีจิตใจที่คิดดีต่อกันนั้นจะป้องกันไม่ให้เกิดการทำลาย หรือทำร้ายกันเพราะเหตุแห่งความโกรธ พยาบาท อาฆาต ซึ่งหากใครปฏิบัติตามคำสอนแล้ว จะได้เกิดมามีลักษณะทางกายที่พิเศษเช่นการมีผิวพรรณงดงามดังที่พระพุทธเจ้าได้กล่าวไว้

คำสอนของพระพุทธเจ้า ในการสอนให้คิดดีต่อกัน ไม่ให้โกรธ ไม่ให้พยาบาท ไม่ให้คิดอาฆาต และสอนให้รู้จักให้ทาน ในมหาบุรุษลักษณะที่ 11 ดังกล่าว จึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนตามปฎิญาสากฯ ในข้อ 1 ที่ว่า “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมา มีอิสระ และเสมอภาคกัน ในเกียรติศักดิ์ และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการศรัทธา”

จากตัวอย่างในมหาบุรุษลักษณะที่ 24 การมีฟันเรียบเสมอกัน และมหาบุรุษลักษณะที่ 26 การมีเขี้ยวขาวงาม กล่าวว่เกิดจากเคยเป็นผู้ไม่ประจบอาศัยด้วยการโกงต่างๆ ไม่หลอกลวง ไม่ตลบตะแลง ไม่ก่ออาชญากรรม เมื่อเกิดในชาตินี้ถ้าครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ มีข้าบริวารและพลเมืองทุกหมู่เหล่า อยู่ในศีลธรรม ถ้าออกบวชจะได้เป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า

มีสาวกทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค และคนธรรพ์ ที่ประพฤติตามคำสอนของพระองค์ ดังนี้

[๑๗๐] “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ละมิฉลา อาชีวะแล้ว สำเร็จความเป็นผู้อยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ เว้นขาดจากการ โกงด้วยตาชั่ง การ โกงด้วยของปลอม และการ โกงด้วยเครื่องตวงวัด และการ โกงด้วยการรับสินบน การหลอกลวง และตลบตะแลง เว้นขาดจากการตัด การฆ่า การจองจำ การตีชิง การปล้น และการกรรโชก ตถาคตยอมเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์เบื้องหน้า แต่ตายเพราะกายแตก เพราะกรรมนั้นอันตนทำ สังสม พอกพูน ไพบูลย์ พระมหาบุรุษนั้น ย่อมครอบงำ เทวดาทั้งหลายอื่น ใน โลกสวรรค์ โดยฐานะ ๑๐ คือ อายุทิพย์ วรรณทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์ อธิปไตยทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ และ โผฏฐัพพทิพย์ ครั้นจุติจาก สวรรค์นั้นแล้วมาสู่ความเป็นอยู่อย่างนี้ ย่อมได้ซึ่งมหาปุริสลักษณะ ๒ ประการ คือพระทนต์เสมอกัน ๑ มีพระทนต์สีขาวงาม ๑ พระองค์ทรงสมบุรณ์ด้วยพระลักษณะทั้ง ๒ นั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็น พระเจ้าจักรพรรดิ เป็นผู้ทรงธรรมเป็นธรรมราชา มีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชำนะแล้ว มี อาณาจักรมั่นคง ถึงพร้อมด้วยรัตนะ ๗ ประการ คือจักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้ว คฤหบดีแก้ว ปริณายกแก้ว เป็นที่ ๗ และมีพระราชโอรสมากกว่าพัน ล้วนเป็นผู้แก้วกล้า พระรูป สมเป็นวิรภัยตรีสามารถย้ายเสนาของข้าศึกได้ และพระมหาบุรุษนั้นทรงชนะโดยธรรมเสมอ มิ ต้องใช้อาชญา มิต้องใช้ศัสตรา ทรงครองแผ่นดินนี้มีสาครเป็นขอบเขต มิได้มีเสาเขื่อน มิได้มีนิมิต มิมีเสี้ยนหนาม มั่นคงแพร่หลาย มีความเกษมสำราญ ไม่มีหมู่โจร เมื่อเป็นพระราชาก็ได้อะไร เมื่อ เป็นพระราชาก็ได้ผลข้อนี้ คือ มีบริวารสะอาด ได้แก่มีบริวารเป็นพราหมณ์ เป็นคฤหบดี เป็นชวา นิคม เป็นชาวชนบท เป็นโหราจารย์ เป็นมหาอำมาตย์ เป็นกองทหาร เป็นนายประจักษ์ เป็นอำมาตย์ เป็นบริษัท เป็นเจ้า เป็นเศรษฐี เป็นกุมาร ถ้าพระมหาบุรุษออกทรงผนวช จะได้เป็นพระอรหันต์ สัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือ กิเลสอันเปิดแล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้อะไร เมื่อเป็น พระพุทธเจ้าจะได้รับผลข้อนี้ คือมีบริวารสะอาด บริวารของพระองค์ที่สะอาดนั้น ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์¹⁸⁰”

ตัวอย่างคำสอนในมหาบุรุษลักษณะที่ 24 การมีฟันเรียบเสมอกัน และมหาบุรุษลักษณะที่ 26 การมีเขี้ยวขาวงาม ว่าเกิดจากเคยเป็นผู้ไม่ประกอบอาชีพด้วยการ โกงต่างๆ ไม่หลอกลวง ไม่ ตลบตะแลง ไม่ก่ออาชญากรรม จึงอาจทำให้ไม่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในปฎิญา สากลๆ เพราะอาจทำให้บางคนในสังคมเกิดการตัดสินคนที่ลักษณะทางกาย เช่นหากพบคนที่มิ

¹⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 40-42.

ลักษณะของฟันที่ขึ้นไม่เรียงกัน หรือมีลักษณะสีฟันที่ผิดปกติ หรือพบเห็นคนที่ปากแหว่ง เพดานโหว่ สิ่งนี้จึงอาจจะทำให้บางคนได้ตัดสินใจว่าคนนั้นเป็นผู้ที่ทำความชั่วในอดีตมาก่อน นั่นคือเคยเป็นผู้คดโกง หลอกหลวง ก่ออาชญากรรม ในชาติก่อน อันอาจทำให้ไม่สอดคล้องตามปฏิญญาสากลข้อ 2 (1) “ที่ว่าทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพ... โดยปราศจากความแตกต่าง ไม่ว่าจะชนิดใดๆ ดังเช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา การคิดเห็นทางการเมือง หรือทางอื่น เผ่าพันธุ์แห่งชาติ หรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่นๆ” เพราะกลายเป็นการตัดสินกันที่ชาติกำเนิด แทนที่จะดูที่การกระทำและพฤติกรรม ณ ปัจจุบัน นั่นๆ

อย่างไรก็ดี หากยึดคำสอนอันเป็นแก่นของพระพุทธศาสนา ที่ตรัสสอนให้ทุกคนเป็นคนดี จะเห็นได้ว่าคำสอนนี้มีความสอดคล้องกับแนวคตินิยมมนุษยชน ตามปฏิญญาสากล ข้อ 1 “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมา มีอิสระ และเสมอภาคกัน ในเกียรติศักดิ์ และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการศรัทธา” อันแสดงให้เห็นถึงคำสอนที่สอดคล้องกับหลักการปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างมีเหตุผลและมโนธรรม ด้วยเจตนารมณ์แห่งการศรัทธา โดยการไม่ประกอบอาชีพ หรือกระทำการใดๆ ในการทุจริต คดโกง หลอกหลวง หรือ ก่ออาชญากรรมต่างๆ อันจะนำมาซึ่งการเลือกปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างผิดศีลธรรมและผิดกฎหมาย ดังนั้นการตีความในทางที่อาจไม่สอดคล้องกับสิทธิมนุษยชนนั้น ก็เป็นความเข้าใจและการปฏิบัติที่ผิดๆ ของบุคคลบางคน ที่ตัดสินคนภายนอกที่รูปลักษณ์จากการพบเห็น โดยไม่ได้ดูที่จิตใจและพฤติกรรม ณ ปัจจุบัน อันเป็นการตีความที่เป็นการบิดเบือนคำสอนของพระพุทธเจ้าไป

โดยสรุปจากตัวอย่างคำสอนในลักษณะสูตร เรื่องมหาบุริสพยากรณ์ เมื่อนำมาศึกษาเทียบเคียงกับแนวคตินิยมมนุษยชนในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน อาจจะทำให้เกิดความไม่สอดคล้องกับแนวคตินิยมมนุษยชน ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 2 (1) “ทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพ... โดยปราศจากความแตกต่าง ไม่ว่าจะชนิดใดๆ ดังเช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา การคิดเห็นทางการเมือง หรือทางอื่น เผ่าพันธุ์แห่งชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่นๆ” เพราะอาจทำให้มีการตัดสินคนบางคนที่เกิดมาแล้วมีลักษณะทางกายที่ตรงกับมหาบุรุษลักษณะดังกล่าว ว่าเป็นคนที่กระทำความดีในชาติก่อน และถ้าหากคนบางคนเกิดมามีร่างกายที่ตรงกันข้ามกับลักษณะของมหาบุรุษก็อาจถูกบางคนในสังคมเช่นกัน ตัดสินในทางที่ผิดๆ มีการดูถูก ดูหมิ่น ว่าผู้ที่เกิดมามีผิวพรรณไม่ดี ร่างกายพิการ หรือลักษณะผิดปกติ ว่าเป็นผู้ที่กระทำความไม่ดีในชาติก่อน

อย่างไรก็ดี หากยึดคำสอนอันเป็นแก่นของพระพุทธศาสนา ที่ตรัสสอนให้ทุกคนเป็นคนดี นั้น จะเห็นได้ว่าคำสอนในพระสูตรนี้ มีความสอดคล้องกับแนวคตินิยมมนุษยชนตามปฏิญญา

สากล ข้อ 1 ที่ว่า “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมา มีอิสระ และเสมอภาคกัน ในเกียรติศักดิ์ และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการศรัทธา” เช่นพระพุทธเจ้าได้สอนไม่ให้ใช้อาวุธทำร้าย ทำลายกัน ไม่ให้ฆ่ากัน ให้มีความละเอียดต่อการทำลายชีวิตกัน ให้มีความกรุณาต่อชีวิต สอนไม่ให้โกรธ ไม่ให้พยาบาท ไม่ให้คิดอาฆาต รู้จักให้ทาน การไม่ประกอบอาชีพหรือกระทำการใดๆ ในการทุจริต คดโกง หลอกลวง หรือกระทำอาชญากรรมต่างๆ อันจะนำมาซึ่งการเลือกปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างผิดศีลธรรม

ดังที่ สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้กล่าวว่า แม้ลักษณะของมหาบุรุษ 32 ประการที่พระพุทธเจ้ามีจะเป็นลักษณะพิเศษอันเป็นสิ่งอัศจรรย์ก็ตาม แต่ก็มีแนวโน้มในการอธิบายให้เห็นเหตุผลประจำพระลักษณะแต่ละข้อนั้นว่า เกิดขึ้นจากคุณงามความดีอะไรบางอย่างที่พระพุทธเจ้าได้บำเพ็ญมาแล้วในอดีต ไม่มีลักษณะแห่งคำสอนที่ให้เกิดไปว่าเป็นการได้คืออะไรมาอย่างลอยๆ การได้ดีหรือการได้อะไรเป็นพิเศษนี้เป็นเพราะได้ทำความดีเป็นพิเศษ อันมีกำกับไว้ในแต่ละข้อทั้งสิ้น ทำให้เกิดการยอมรับว่าผลดีทุกอย่างเนื่องมาจากเหตุที่ดี เพื่อไม่มีการริษยาต่อกันหากไปพบเจอผู้ที่มีอะไรเป็นพิเศษเกินหน้าผู้อื่น และเป็นการเตือนใจตนเองให้มุ่งมั่นประกอบคุณงามความดีให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม อันกลายเป็นสิ่งอัศจรรย์ ที่ไม่ใช่สิ่งอัศจรรย์โดยปราศจากเหตุผลหนุนหลัง เพราะฉะนั้นพระสูตรนี้จึงเท่ากับเป็นเครื่องสนับสนุนให้กำลังใจในการประกอบคุณงามความดีทั้งปวง¹⁸¹

- จูฬกัมมวิภังคสูตร ว่าด้วยกฎแห่งกรรม : มัชฌิมนิคาย อุปริปัณณาสก์ อุปริปัณณาสก์ วิภังควรรค¹⁸² (ฉบับอรรถกถาที่ 23) เป็นเรื่องราวเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวันอารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เมืองสาวัตถี ได้มีสุภมาณพ บุตรของโคตเทยพราหมณ์ เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า และทูลถามว่าอะไรเป็นเหตุให้มนุษย์ทั้งหลายปรากฏความเลวและความประณีตอันได้แก่ การมีอายุสั้น อายุยืน มีโรคน้อย มีโรคมาก มีผิวพรรณทราม มีผิวพรรณงาม มีอำนาจวาสนาน้อย มีอำนาจวาสนามาก มีทรัพย์สินน้อย มีทรัพย์สินมาก เกิดในสกุลต่ำ เกิดในสกุลสูง ไร้ปัญญา มีปัญญา โดยเนื้อหาว่าด้วยจูฬกัมมวิภังคสูตรนี้ ได้มีผู้ศึกษาและสรุปใจความไว้คือ

¹⁸¹ สุชีพ ปุญญานุภาพ, สารัตถะแห่งศาสนธรรม, หน้า 318.

¹⁸² มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล มัชฌิมนิคาย อุปริปัณณาสก์ เล่มที่ 3 ภาคที่ 2, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 251-259.

จิวรรณ ชินะโชติ ได้สรุปผลของกรรมที่เกิดขึ้นโดยรูปธรรม ดังนี้¹⁸³

1. การฆ่าสัตว์ทำให้เกิดเป็นคนมีอายุสั้น
2. การไม่ฆ่าสัตว์ ทำให้อายุยืน
3. การเบียดเบียนสัตว์ ทำให้เป็นคนมีโรครมาก
4. การไม่เบียดเบียนสัตว์ ทำให้เป็นคนมีโรคน้อย
5. ความมักโกรธ หรือโกรธง่าย ทำให้เป็นคนมีผิวพรรณทราม หน้าตาที่ไม่สวย
6. ความไม่มักโกรธ ทำให้เกิดมาเป็นคนมีผิวพรรณดี หน้าตาสวย
7. ความมักริษยาผู้อื่น ทำให้เป็นคนไม่มีอำนาจวาสนามาก
8. ความไม่มักริษยาผู้อื่น ทำให้เป็นคนไม่มีอำนาจวาสนามาก
9. ความตระหนี่ ไม่บริจาคทาน ทำให้เกิดมาเป็นคนยากจน ขัดสน
10. ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หรือการบริจาคทาน ทำให้เป็นคนร่ำรวย มีทรัพย์มาก
11. ความไม่อ่อนน้อมถ่อมตน ทำให้เกิดในตระกูลต่ำ
12. ความอ่อนน้อมถ่อมตน ทำให้เกิดในตระกูลสูง
13. การไม่ใส่ใจใฝ่หาความรู้ ทำให้เกิดมาเป็นคนโง่ หรือไม่เฉลียวฉลาด
14. การใส่ใจใฝ่หาความรู้ ทำให้เกิดมาเป็นคนมีสติปัญญาดี หรือเฉลียวฉลาด

จิวรรณ ชินะโชติ ได้สรุปผลกรรมในจุฬามณีวิภังคสูตรนี้ว่า พระพุทธศาสนาสอนว่าผลของกรรมย่อมเป็นไปตามเงื่อนไขแห่งเหตุตามหลักการของเหตุผล ไม่มีผลใดเกิดขึ้นโดยปราศจากเหตุ บุคคลผู้ประกอบกรรมใดย่อมจะได้รับผลโดยกาล โดยหน้าที่ และให้ผลมากหรือน้อยโดยความหนักเบา อย่างแน่นอนไม่ช้าก็เร็ว บุคคลใดที่กระทำความชั่วเป็นส่วนมากหรือกระทำความดีเป็นส่วนมาก ย่อมได้รับผลแห่งกรรมชั่วหรือกรรมดีตามควรแก่เหตุ คือกรรมที่ตนได้กระทำไว้¹⁸⁴ ปรากฏตามพระสูตรดังนี้

[๕๘๑] “ดูก่อนมาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตได้”¹⁸⁵”

¹⁸³ จิวรรณ ชินะโชติ, “การศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเรื่องกรรมในพุทธศาสนาและฮินดู,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 28.

¹⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

¹⁸⁵ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ เล่มที่ 3 ภาคที่ 2, หน้า 251.

[๕๘๒] “ดูก่อนมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง เป็นคนเหี้ยมโหด มีมือเปื้อนเลือด หมกมุ่นในการประหารชีวิต ไม่เอ็นดูในเหล่าสัตว์มีชีวิต เขาตายไปจะเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อมสมาทานไว้อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีอายุสั้น ดูก่อนมาณพ ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีอายุสั้นนี้ คือ เป็นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง เป็นคนเหี้ยมโหด มีมือเปื้อนเลือด หมกมุ่นในการประหารชีวิต ไม่เอ็นดูในเหล่าสัตว์มีชีวิต¹⁸⁶”

[๕๘๓] “ดูก่อนมาณพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ ละปาณาติบาตแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต วางอาชญา วางศาสตราได้ มีความละอาย ถึงความเอ็นดู อนุเคราะห์ด้วยความเกื้อกูลในสรรพสัตว์และภูตอยู่ เขาตายไป ถ้ามาเป็นมนุษย์ จะเป็นคนมีอายุยืน...¹⁸⁷”

[๕๘๔] “ดูก่อนมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มักปกติเบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือ หรือก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศาสตรา เขาตายไป ถ้ามาเป็นมนุษย์ จะเป็นคนมีโรครมาก...¹⁸⁸”

[๕๘๕] “ดูก่อนมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มักปกติไม่เบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือ หรือก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศาสตรา เขาตายไป ถ้ามาเป็นมนุษย์ จะเป็นคนมีโรคน้อย...¹⁸⁹”

[๕๘๖] “ดูก่อนมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นคนมักโกรธ มากด้วยความแค้นเคือง ถูกเขาว่าเล็กน้อยก็ขัดใจ โกรธเคือง พยาบาท มาดร้าย ทำความโกรธ ความร้าย และความชิงเคียด ให้ปรากฏ เขาตายไป ถ้ามาเป็นมนุษย์ จะเป็นคนมีพิวพรรณทราม...¹⁹⁰”

[๕๘๗] “ดูก่อนมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นคนไม่มักโกรธ ไม่มากด้วยความแค้นเคือง ถูกเขาว่ามากก็ไม่ขัดใจ ไม่โกรธเคือง ไม่พยาบาท ไม่มาดร้าย ไม่ทำความโกรธ ความร้าย และความชิงเคียดให้ปรากฏ เขาตายไป ถ้ามาเป็นมนุษย์ จะเป็นคนน่าเลื่อมใส...¹⁹¹”

¹⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 252.

¹⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 252-253.

¹⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 253.

¹⁸⁹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 253-254.

¹⁹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 254.

[๕๘๘] “ดูก่อนมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ ๑ มีใจริษยา มุ่งร้าย ผูกใจอิจฉาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของคนอื่น เขาตายไป ๑ ถ้ามาเป็นมนุษย์ ๑ จะเป็นคนมีศรัทธาน้อย...¹⁹²”

[๕๘๙] “ดูก่อนมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ ๑ เป็นผู้มิใช่ใจไม่ริษยา ย่อมไม่ริษยา ไม่มุ่งร้าย ไม่ผูกใจอิจฉาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของคนอื่น เขาตายไป ๑ ถ้ามาเป็นมนุษย์ ๑ จะเป็นคนมีศรัทธามาก...¹⁹³”

[๕๙๐] “ดูก่อนมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ ๑ ย่อมไม่เป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ฝ้าย ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อาศัย เครื่องตามประทีป แก้วสมณะหรือปราหมณ์ เขาตายไป ๑ ถ้ามาเป็นมนุษย์ ๑ จะเป็นคนมีโภคะน้อย...¹⁹⁴”

[๕๙๑] “ดูก่อนมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ ๑ ย่อมเป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ฝ้าย ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย เครื่องตามประทีป แก้วสมณะหรือปราหมณ์ เขาตายไป ๑ ถ้ามาเป็นมนุษย์ ๑ จะเป็นคนมีโภคะมาก...¹⁹⁵”

[๕๙๒] “ดูก่อนมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ ๑ เป็นคนกระด้าง เย่อหยิ่ง ย่อมไม่กราบไหว้คนที่ควรกราบไหว้ ไม่ลูกรับคนที่ควรลูกรับ ไม่ให้อาสนะแก่คนที่สมควรแก่อาสนะ ไม่ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง ไม่สักการะคนที่ควรสักการะ ไม่เคารพคนที่ควรเคารพ ไม่นับถือคนที่ควรนับถือ ไม่บูชาคนที่ควรบูชา เขาตายไป ๑ ถ้ามาเป็นมนุษย์ ๑ จะเป็นคนเกิดในสกุลต่ำ...¹⁹⁶”

[๕๙๓] “ดูก่อนมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ ๑ เป็นคนไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง ย่อมกราบไหว้คนที่ควรกราบไหว้ ลูกรับคนที่ควรลูกรับ ให้อาสนะแก่คนที่สมควรแก่อาสนะ ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง สักการะคนที่ควรสักการะ เคารพคนที่ควรเคารพ นับถือคนที่ควรนับถือ บูชาคนที่ควรบูชา เขาตายไป ๑ ถ้ามาเป็นมนุษย์ ๑ จะเป็นคนเกิดในสกุลสูง...¹⁹⁷”

¹⁹² เรื่องเดียวกัน.

¹⁹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 254-255.

¹⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 255.

¹⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 255-256.

¹⁹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 256.

¹⁹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 256-257.

[๕๕๔] “ดูก่อนมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ ๑ ย่อมไม่เป็นผู้เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์ แล้วสอบถามว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ อะไรเมื่อทำ ย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่าอะไรเมื่อทำ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน เขาตายไป ๑ ถ้ามาเป็นมนุษย์ ๑ จะเป็นคนมีปัญญาทราม...¹⁹⁸”

[๕๕๕] “ดูก่อนมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ ๑ ย่อมเป็นผู้เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์ แล้วสอบถามว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ อะไรเมื่อทำ ย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่าอะไรเมื่อทำ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน เขาตายไป ๑ ถ้ามาเป็นมนุษย์ ๑ จะเป็นคนมีปัญญามาก...¹⁹⁹”

[๕๕๖] “ดูก่อนมาณพ ด้วยประการฉะนี้แล ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีอายุสั้น ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีอายุสั้น ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีอายุยืน ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีอายุยืน ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีโรครมาก ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีโรครมาก ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีโรคน้อย ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีโรคน้อย ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีผิวพรรณทราม ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีผิวพรรณทราม ปฏิบัติเป็นไปเพื่อเป็นผู้น่าเลื่อมใส ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนน่าเลื่อมใส ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีศักดาน้อย ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีศักดาน้อย ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีศักดามาก ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีศักดามาก ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีโรคะน้อย ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีโรคะน้อย ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีโรคะมาก ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีโรคะมาก ปฏิบัติเป็นไปเพื่อเกิดในสกุลต่ำ ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนเกิดในสกุลต่ำ ปฏิบัติเป็นไปเพื่อเกิดในสกุลสูง ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนเกิดในสกุลสูง ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีปัญญาทราม ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีปัญญาทราม ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีปัญญามาก ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีปัญญามาก ดูก่อนมาณพ สัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีต²⁰⁰”

¹⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 257.

¹⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 257-258.

²⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 258-259.

โดยสรุปคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมในจุฬามณีวงศสูตร ดังกล่าว อาจจะทำให้มีความไม่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน ในปฏิจจสมุทฺถิยสูตรว่าด้วยสิทธิมนุษยชนตาม ข้อ 2 (1) “ทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพ บรรดาที่กำหนดไว้ในปฏิจจสมุทฺถิยสูตรนี้ โดยปราศจากความแตกต่าง ไม่ว่าชนิดใดๆ ดังเช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา การคิดเห็นทางการเมือง หรือทางอื่น เผ่าพันธุ์แห่งชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่น” เพราะชี้ให้เห็นถึงผลกระทบอันส่งผลให้มนุษย์ทั้งหลายเกิดมาแตกต่างกัน เช่นบางคนเกิดมามีอายุยืน มีผิวพรรณดี มีอำนาจมาก มีทรัพย์สมบัติมาก เกิดในชาติสกุลที่ดี ฉลาดมีสติปัญญาดี ในขณะที่บางคนก็เกิดมามีลักษณะอันตรงข้ามกับที่กล่าวมา พระพุทธเจ้าได้กล่าวถึงผลกระทบทั้งหลายว่าจะต้องตกนรก แต่หากไม่ตกนรก เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ก็จะต้องชดใช้กรรมโดยเกิดมามีลักษณะตามที่ได้กล่าวไป เช่น ในชาติภพก่อนคนที่เคยมือเปื้อนเลือด เคยฆ่า ถ้าตายจะตกนรก เมื่อเกิดใหม่จะเป็นคนมีอายุสั้น, คนที่เคยเบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือ หรือก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรืออาวุธ เมื่อตายจะตกนรก แต่ถ้าเกิดใหม่จะเกิดมาเป็นคนมีโรครักษา, คนที่เคยเป็นคนชอบโกรธ เกลียดแค้น พยาบาท เมื่อตายไปจะตกนรก ถ้ามาเกิดใหม่เป็นมนุษย์จะเกิดเป็นคนผิวพรรณไม่ดี, คนที่เคยเป็นคนมีใจริษยา มุ่งร้าย อิจฉาผู้อื่น เมื่อตายไปจะตกนรก ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ใหม่จะเกิดเป็นคนมีอำนาจน้อย, คนที่เคยเป็นคนที่ไม่เคยให้ข้าว น้ำ ฝ้าย ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่พักอาศัย เครื่องตามประทีป แก้วสมณะหรือพราหมณ์ เมื่อตายไปจะตกนรก ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ใหม่จะเกิดเป็นคนมีทรัพย์สมบัติน้อย ในขณะที่คนที่เคยทำในสิ่งที่ตรงข้ามกับที่กล่าวมา หากตายไปจะได้ขึ้นสวรรค์ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ใหม่ จะได้เกิดมามีบุญวาสนาที่ตรงข้ามกับคนพวกแรก นั่นคือ เกิดมามีอายุยืน มีโรคน้อย มีผิวพรรณดี มีอำนาจมาก มีทรัพย์สมบัติมาก การตีค่าความเป็นมนุษย์จากลักษณะทางร่างกายทางวาสนา ทางทรัพย์สินภายนอกที่พบเห็นในสังคมทั่วไปนี้ ทำให้ผู้ที่เกิดมามีลักษณะที่เป็นข้อเด่นนั้น จะถูกมองจากผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องผลกระทบว่า เขาเหล่านั้นคือผู้ที่เป็นคนดี เป็นคนมีบุญวาสนา ทำผลบุญมาดี หรืออาจมองในทางตรงข้ามกับบุคคลที่เกิดมามีข้อด้อย ว่าเป็นคนเลว คนจิตใจหยาบช้า คนที่ทำความชั่วร้ายบาปกรรมมาในชาติภพก่อน อันจะนำมาสู่การเพิกเฉยต่อชะตากรรมของคนเหล่านั้น

แต่หากยึดถือจุดมุ่งหมายของพระพุทธเจ้าในการสอนให้เป็นคนดี ให้กระทำแต่สิ่งที่ดี ก็ จะพบว่าหลักคำสอนดังกล่าวคือคำสอนที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน อันสอดคล้องกับ ปฏิจจสมุทฺถิยสูตรว่าด้วยสิทธิมนุษยชนตามข้อที่ 1 “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมา มีอิสระ และเสมอภาคกัน ในเกียรติศักดิ์ และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการศรัทธา” เพราะคำสอนนี้จะทำให้มนุษย์ทั้งหลายเกรงกลัวต่อการทำบาปกรรม เช่น การฆ่าสัตว์ ความโกรธ ความริษยา ความไม่อ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น คำสอนของพระพุทธเจ้าจึงเป็นแนวทางใน

การนำมาปฏิบัติโดยเริ่มจากตัวเราเองก่อน โดยไม่ได้ต้องการให้ไปซ้ำเติมหรือมองผู้อื่นเชิงดูถูกดูแคลนในชะตากรรมของผู้อื่น เพราะการประพฤติทางกาย วาจา ใจ หมั่นศึกษาหาความรู้ ให้ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ จะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากไม่เริ่มที่ตัวเราเองก่อน ทั้งยังเป็นการปรามผู้ที่คิดจะกระทำชั่ว เช่นการคิดฆ่าผู้อื่น และเป็นการสอนให้รู้ว่าการประพฤติตนที่ถูกต่อนั้น ไม่ใช่มุ่งแต่แข่งขันกันทำบุญอย่างมากมายเหมือนกับเอาเงินไปฝากไว้ในธนาคารเพื่อหวังให้ได้ดอกเบี้ยเยอะ หรือเหมือนการซื้อลอตเตอรี่ด้วยจำนวนเงินที่สูงเพียงเพื่อให้ถูกรางวัล โดยไม่ได้ตระหนักในคำสอนของพระพุทธเจ้าว่าต้องประพฤติทางกายวาจาและใจในทางที่ถูกทั้งต่อตนเองและผู้อื่น อันเป็นการใช้เหตุผลและมโนธรรมปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างมีเกียรติภาพ ดังที่พระเทพเวทีฯ และสุทิววงศ์ฯ ได้ให้ความเห็นไว้ ดังนี้

พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต) ได้กล่าวถึงกฎแห่งกรรม ในจุฬามณีวิภังคสูตร นี้ว่า แม้กล่าวถึงผลที่จะประสบในชีวิตข้างหน้า แต่ก็เน้นที่การกระทำในปัจจุบัน โดยเฉพาะการกระทำที่มีลักษณะเป็นความประพฤติปฏิบัติอย่างเป็นประจำ เป็นส่วนแห่งการดำเนินชีวิต ชนิดที่จะสร้างสมคุณภาพของจิตใจ ปรุงแต่งลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพได้ และเป็นเหตุปัจจัยโดยตรงแก่ผลจำเพาะแต่ละอย่าง ไม่ใช่เป็นอานานิสงฆ์เพื่อชนิดที่ว่าทำกรรมคืออะไรครั้งเดียว เช่นให้ทานครั้งหนึ่งก็มีผลมากมายไม่มีขอบเขต จะหวังเป็นอะไร ปรารถนาได้อะไร ก็ได้เป็นอย่างนั้นหมด ซึ่งถ้าเน้นกันนักก็จะทำให้คนมุ่งแต่จะทำบุญกรรมแบบฝากเงินในธนาคารเฉยๆไว้ไปรอรับดอกเบี้ย หรือแบบคนเล่นลอตเตอรี่ที่ลงทุนทีหนึ่งหวังผลกำไรมหาศาล แล้วเลยไม่ใส่ใจกรรมดีชนิดที่เป็นความประพฤติทั่วไป และการดำเนินชีวิตดีงามประจำวันอย่างที่ตรัสไว้ในสูตรนี้ รวมความว่าสาระของจุฬามณีวิภังคสูตรนี้ ก็ยังคงยืนยันหลักการสำคัญที่ว่า การนึกถึงผลกรรมที่จะได้ประสบในชีวิตภพหน้า พึ่งเป็นไปในลักษณะของความมั่นใจที่อาศัยกรรมคือคุณภาพจิตใจและคุณภาพแห่งความประพฤติที่ตนมีอยู่ในปัจจุบันนี้เอง และการได้รับผลห่างไกลเบื้องหน้านั้น มีลักษณะที่สืบทอดต่อเนื่องออกไปอย่างมีความสัมพันธ์กันได้ ตามแนวทางแห่งเหตุปัจจัย อาจพูดอย่างสั้นๆได้แนวหนึ่งว่า ความเชื่อที่ถูกต้องเกี่ยวกับผลกรรมในชาติหน้า จะต้องเป็นความเชื่อที่มีลักษณะช่วยเสริมธรรมฉันทะ (ใฝ่รู้ธรรม) หากความเชื่อเกี่ยวกับผลกรรมในชาติหน้าอย่างใด ไม่ช่วยเสริมธรรมฉันทะ แต่กลับเป็นไปในทางส่งเสริมโลภะหรือตัณหาฝ่ายเดียว ก็พึงเข้าใจว่าความเชื่ออย่างนั้นเป็นความเชื่อที่คลาดเคลื่อน และควรได้รับการแก้ไข²⁰¹

สุทิววงศ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ กล่าวถึงกฎแห่งกรรมในจุฬามณีวิภังคสูตร ว่าบุคคลที่ถือกำเนิดมาตามลักษณะ 14 อย่างนั้น เป็นเพราะอำนาจของกรรมเก่าที่ทำเอาไว้แล้ว ไม่ใช่จะมีลักษณะ

²⁰¹ พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2528), หน้า 203-204.

เช่นนั้นตลอดไป บุคคลสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงตัวเองไปในทางที่ดีหรือที่เลวได้ วิชาแห่งกรรม ในอดีตชาติที่ล่วงมา พระพุทธเจ้าทรงยกมาแสดง เพื่อให้เป็นความรู้และเป็นบทเรียนแก่บุคคลที่จะไม่กระทำความชั่วอีกต่อไป ให้ตั้งหน้าทำแต่กรรมดี และให้เริ่มกระทำตั้งแต่ในปัจจุบัน ไม่ต้องคิดหรือโทษอดีต เพราะเป็นสิ่งที่ผ่านมาแล้วแก้ไขไม่ได้ และไม่ให้พะวงถึงอนาคต อันเป็นสิ่งที่ยังมาไม่ถึง แต่ให้กระทำสิ่งที่อยู่ในปัจจุบันให้ดีที่สุด²⁰²

ดังนั้นเมื่อได้ศึกษาเทียบเคียงหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าในจุฬามณีวัฏกสูตร ที่อาจจะทำให้มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนได้ว่าอาจไม่สอดคล้องกับปัญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนั้น ในความเป็นจริงนั้นคือคำสอนที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนอันมีความสอดคล้องกับปัญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ตามข้อที่ 1 ที่ว่า “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมา มีอิสระ และเสมอภาคกัน ในเกียรติศักดิ์ และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการศรัทธา”

-มัลลิกสูตร ตรัสเหตุที่ทำให้มาตุคามมีรูปร่างงาม-ทรม : อังคุตตรนิกาย จตุกนิบาต จตุกตก ปิณณาสก์ มหาวรรคที่ 5²⁰³ (ฉบับอรรถกถาที่ 35) ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนธรรมแก่พระนางมัลลิกาเทวี อัครมเหสีของพระเจ้า ปเสนทิโกศล ที่มาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ขณะประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้เมืองสาวัตถี และทูลถามว่า อะไรเป็นเหตุให้สตรีบางคนในโลกนี้มีผิวพรรณรูปร่างหน้าตาไม่ดีและยากจน มีศักดิ์น้อย อะไรเป็นเหตุให้สตรีบางคนในโลกนี้มีผิวพรรณรูปร่างหน้าตาไม่ดีแต่กลับมั่งคั่งร่ำรวยมีศักดิ์ใหญ่ อะไรเป็นเหตุให้สตรีบางคนมีผิวพรรณรูปร่างหน้าตาดีแต่ทั้งยากจนและมีศักดิ์น้อย อะไรเป็นเหตุให้สตรีบางคนมีผิวพรรณรูปร่างหน้าตาดีก็ทั้งยังมั่งคั่งร่ำรวยและมีศักดิ์ใหญ่ โดยพระพุทธเจ้าได้ตอบว่าเป็นเพราะสตรีบางคนเป็นผู้มักโกรธ มากด้วยความคับแค้น ไม่ได้ให้ทานไว้ด้วยดี และยังเป็นผู้ที่ชอบริษยา ตัดรอน ลากถักการะของผู้อื่นอีกด้วย เกิดมาไม่สวย จน และมีศักดิ์น้อย ในขณะที่สตรีคนใดไม่ทำในสิ่งที่กล่าวมา ก็จะทำให้เกิดมามีลักษณะตรงข้าม คือสตรีผู้นั้นจะมีผิวไม่งาม รูปไม่สวย แต่มั่งคั่ง และมีศักดิ์ใหญ่²⁰⁴

เมื่อได้ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้า พระนางมัลลิกาได้ทูลแก่พระพุทธเจ้าว่าคงเป็นเพราะในชาติก่อน ตัวพระนางมัลลิกาเองเคยเป็นผู้มักโกรธ กระทบกระถังไม่ได้ เกิดมาในชาตินี้พระนาง

²⁰² สุทธิวงศ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ, หลักพระพุทธศาสนา, หน้า 66.

²⁰³ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล อังคุตตรนิกาย จตุกนิบาต เล่มที่ 2, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, 2544), หน้า 506-509.

²⁰⁴ วสิน อินทสระ, แนวธรรมแห่งสุดตันตะ เล่ม 1 หมวด 1-5, หน้า 408-409.

จึงมีผิวไม่งาม รูปร่างไม่สวย แต่ด้วยในชาติก่อนพระนางได้ให้ทานไว้ด้วยดีแก่สมณะพราหมณ์ จึงเป็นผู้มั่งคั่ง และด้วยในชาติก่อนพระนางคงไม่เคยริษยาในลาภสักการะของผู้อื่นจึงทำให้มีศักดิ์ใหญ่กว่าสตรีคนอื่นๆในชาติตติยสกุล จนพระนางมัลลิกากล่าวในตอนท้ายว่า ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป จะไม่เป็นผู้มั่งคั่ง โกรธ จะถวายทานแก่สมณะพราหมณ์ และจะไม่ริษยาในลาภสักการะของผู้อื่น²⁰⁵ อันปรากฏใจความ ดังนี้

[๑๕๗] “ดูก่อนพระนางมัลลิกา มาตุคามบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มั่งคั่ง โกรธ มากไปด้วยความแค้นใจ ถูกว่าแม้เล็กน้อยก็ขัดเคือง ขุนเจียว กระทบกระเทียด กระด้างกระเดื่อง แสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่พอใจให้ปรากฏ เป็นผู้ไม่ให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ยวดยาน ระเบียบ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และประทีปโคมไฟ แก่สมณะหรือพราหมณ์ และเป็นผู้มีใจริษยา ในลาภ สักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของผู้อื่น เกียดกัน ตัดรอน ผูก ความริษยา ถ้ามาตุคามนั้น จูติจากอรรถภาพนั้น มาสู่ความเป็นอย่างนี้ กลับมาเกิดในชาติใดๆ ย่อมเป็นผู้มีผิวพรรณทราม รูปร่าง ไม่น่าดู ทั้งเป็นคนยากจน ขัดสนทรัพย์สมบัติ และต่ำศักดิ์”^{๒๐๖}

“ดูก่อนพระนางมัลลิกา มาตุคามบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มั่งคั่ง โกรธ มากไปด้วยความแค้นใจ ถูกว่าแม้เล็กน้อยก็ขัดเคือง ขุนเจียว กระทบกระเทียด กระด้างกระเดื่อง แสดงความโกรธความขัดเคือง และความไม่พอใจให้ปรากฏ แต่เขาเป็นผู้ให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยวดยาน ระเบียบ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และประทีปโคมไฟ แก่สมณะหรือพราหมณ์ และไม่เป็นผู้มีใจริษยาในลาภ สักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และบูชาของผู้อื่น ไม่เกียดกัน ไม่ตัดรอน ไม่ผูกความริษยา ถ้ามาตุคามนั้น จูติจากอรรถภาพนั้น มาสู่ความเป็นอย่างนี้ กลับมาเกิดในชาติใดๆ ย่อมเป็นผู้มีผิวพรรณทราม รูปร่าง ไม่น่าดู แต่เป็นคนมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโอกาสสมบัติมาก และสูงศักดิ์”^{๒๐๗}

“ดูก่อนพระนางมัลลิกา มาตุคามบางคนในโลกนี้ ไม่เป็นผู้มั่งคั่ง โกรธ ไม่มากไปด้วยความคับแค้นใจ ถูกว่าแม้มากก็ไม่ขัดเคือง ไม่ขุนเจียว ไม่กระทบกระเทียด ไม่กระด้างกระเดื่อง ไม่แสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่พอใจให้ปรากฏ แต่เป็นผู้ไม่ให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยวดยาน ระเบียบ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และประทีปโคมไฟ แก่สมณะหรือพราหมณ์ และเป็นผู้มีใจริษยาในลาภ สักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้และการ

²⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 409.

²⁰⁶ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล อังคตตริณิกาย จตุกนิบาต เล่มที่ 2, หน้า 506-507.

²⁰⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 507.

บุชาของผู้อื่น เกียดกัน ตั้ครอน ผูกความริษยา ถ้ามาตุคามนั้น จูติจากอัทธานั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ กลับมาเกิดในชาติใดๆ ย่อมเป็นผู้มีรูปร่าง นาคู นาชม ประกอบด้วยความเป็นผู้มีผิวพรรณงามยิ่งนัก แต่เป็นคนเฉลียวใจ ยากจน ขัดสน และต่ำศักดิ์²⁰⁸”

“ดูก่อนพระนางมัลลิกา มาตุคามบางคนในโลกนี้ ไม่เป็นผู้มักโกรธ ไม่มากไปด้วยความคับแค้นใจ ถูกว่าแหม่มากก็ไม่ขัดเคือง ไม่ฉุนเฉียว ไม่กระฟัดกระเฟียด ไม่กระด้างกระเดื่อง ไม่แสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่พอใจให้ปรากฏ เป็นผู้ให้ทาน คือข้าว น้ำ ผ้า ยวดยาน ระเบียบ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และประทีปโคมไฟ แก่สมณะหรือพราหมณ์ และถ้ามาตุคามนั้นจูติจากอัทธานั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ กลับมาเกิดในชาติใดๆ ย่อมเป็นผู้มีรูปร่าง นาคู นาชม ประกอบด้วยความเป็นผู้มีผิวพรรณงามยิ่งนัก ทั้งเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโอกาสสมบัติมาก และสูงศักดิ์²⁰⁹”

“ดูก่อนพระนางมัลลิกา นี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้มาตุคามบางคนในโลกนี้ มีผิวพรรณทราม รูปชั่ว ไม่นาคู ทั้งเป็นคนเฉลียวใจ ยากจนขัดสน และต่ำศักดิ์ อนึ่ง นี้เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้มาตุคามบางคนในโลกนี้ มีผิวพรรณทราม รูปชั่ว ไม่นาคู แต่เป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโอกาสสมบัติมาก และสูงศักดิ์ นี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้มาตุคามบางคนในโลกนี้ มีรูปร่าง นาคู นาชม ประกอบด้วยความเป็นผู้มีผิวพรรณงามยิ่งนัก แต่เป็นคนเฉลียวใจ ยากจน ขัดสน และต่ำศักดิ์ อนึ่ง นี้เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้มาตุคามบางคนในโลกนี้ มีรูปร่าง นาคู นาชม ประกอบด้วยความเป็นผู้มีผิวพรรณงามยิ่งนัก ทั้งเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโอกาสสมบัติมาก และสูงศักดิ์²¹⁰”

คำสอนในมัลลิกสูตร ที่กล่าวถึงสาเหตุอันทำให้ สตรีเกิดมามีรูปร่างรูปทราม โดยนำไปเปรียบกับนิสัยและการปฏิบัติต่อสมณะหรือพราหมณ์ในชาติภพก่อน เช่น หากชาติภพก่อนสตรีใดเคยเป็นคนเจ้าเลียดเจ้าแค้น ฉุนเฉียวง่าย มักโกรธเคือง มีใจริษยา เมื่อเกิดใหม่จะเกิดมาเป็นสตรีที่มีรูปร่างหน้าตาผิวพรรณดี และถ้าในชาติภพก่อนสตรีใดเป็นคนที่ไม่ให้ทาน เช่นข้าว น้ำ ผ้า ยวดยาน ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย ประทีปโคมไฟ แก่สมณะหรือพราหมณ์ เมื่อ

²⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 507-508.

²⁰⁹ เรื่องเดียวกัน.

²¹⁰ เรื่องเดียวกัน.

เกิดใหม่จะเกิดมาเป็นสตรีที่มีฐานะดี มีทรัพย์สมบัติมากมาย และมีชาติสกุล ทั้งหมดนี้จึงนำมาสู่การเกิดใหม่ อันส่งผลกรรมให้

- สตรีบางคนเกิดมามีรูปร่าง หน้าตาผิวพรรณไม่ดี และเป็นคนยากจน ชาติสกุลไม่ดี
- สตรีบางคนเกิดมามีรูปร่างหน้าตา ผิวพรรณไม่ดี แต่เป็นคนมีฐานะดี ร่ำรวย ชาติสกุลดี
- สตรีบางคนเกิดมาเป็นคนมีรูปร่าง หน้าตาผิวพรรณดี แต่ฐานะยากจน ชาติสกุลไม่ดี
- สตรีบางคนเกิดมาเป็นคนมีรูปร่าง หน้าตาผิวพรรณดี และมีฐานะดี ร่ำรวย ชาติสกุลดี

โดยสรุปแล้ว ผลของการกระทำในอดีตจะส่งผลในชาติภพใหม่ ที่ทำให้สตรีบางคนเกิดมาโชคดีในบางเรื่องแต่อัปโชคในบางเรื่อง และทำให้สตรีบางคนเกิดมามีโชคทั้งทางร่างกายและวาสนา อันอาจทำให้เกิดความไม่เสมอภาค ความไม่เท่าเทียมกัน รวมถึงอาจทำให้เกิดการดูหมิ่นศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ต่อสตรีคนนั้นๆ ได้ เช่นหากมีการพบสตรีที่ยากจนและรูปร่างหน้าตาผิวพรรณไม่ดี อาจจะทำให้เกิดการตัดสินว่าสตรีนั้นเป็นคนประกอบผลกรรมไม่ดีในชาติภพก่อน ในขณะที่เมื่อพบเจอสตรีที่มีรูปร่างหน้าตาผิวพรรณดีและมีฐานะความเป็นอยู่ดีมีชาติสกุลดี อาจจะทำให้มองอย่างชื่นชมว่าเป็นสตรีที่ประกอบผลบุญมาในชาติภพก่อน โดยที่สถานภาพปัจจุบันของสตรีคนนั้นๆ อาจเป็นคนประกอบอาชีพทุจริตหรือทำในสิ่งที่ผิดศีลธรรมก็ได้ แต่สังคมก็จะมองว่าสตรีคนนี้คือคนมีบุญมีวาสนาเป็นคนดี การมองเรื่องผลกรรมต่อสตรีนี้อาจจะทำให้ไม่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน ในปญญาสาครว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 2 (1) “ทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพ บรรดาที่กำหนดไว้ในปญญาสาครนี้ โดยปราศจากความแตกต่าง ไม่ว่าชนชาติใดๆ ดังเช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา การคิดเห็นทางการเมือง หรือทางอื่น เผ่าพันธุ์แห่งชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่นๆ” โดยเฉพาะในเรื่องของความเสมอภาคเท่าเทียมกันและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ที่ไม่พึงตัดสินความเป็นคนที่เพศ ภาษา ชาติพันธุ์ ทรัพย์สิน สถานภาพ ชาติสกุล เป็นต้น

แต่หากมองที่จุดมุ่งหมายในการสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว คำสอนนี้ได้สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชน ตามปญญาสาครว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อที่ 1 ที่ว่า “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมา มีอิสระ และเสมอภาคกัน ในเกียรติศักดิ์ และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งภารดรภาพ” โดยการกล่าวถึงสตรีว่าถ้าเป็นคนไม่เคียดแค้น ไม่โกรธ ไม่มีใจริษยา จะเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อกันอย่างมีเหตุผลและมโนธรรม ไม่ใช่อารมณ์เป็นที่ตั้ง และยังเป็นการสอนให้บารุงพุทธศาสนาแก่สมณะพราหมณ์ ที่ส่งเสริมให้สตรีทั้งหลายจะได้ทำดีทางกายวาจาและใจ เพราะว่าสตรีนั้นก็อยากเกิดมามีรูปร่าง หน้าตาที่ดี มีฐานะ

ร่ำรวย และมีชาติสกุลดี สิ่งเหล่านี้จะเป็นแรงจูงใจให้เกิดการกระทำความดี อันจะนำมาซึ่งการปฏิบัติต่อกันอย่างมีภารดรภาพ

ดังนั้นเมื่อได้ศึกษาเทียบเคียงหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าในมัลลิกสูตร ที่อาจจะทำให้มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนได้ว่าอาจไม่สอดคล้องกับปฏิกุญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนั้น ในความเป็นจริงแล้ว คือคำสอนที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนอันมีความสอดคล้องกับปฏิกุญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ตามข้อที่ 1 ที่ว่า “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมา มีอิสระ และเสมอภาคกัน ในเกียรติศักดิ์ และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งภารดรภาพ”

-สมุททกสูตร ว่าด้วยท้าวสมพรจอมอสูรอุทสาป : สังยุตตนิกาย สคาถวรรค สักกสังยุตต์ ปฐมวรรคที่ 1²¹¹ (ฉบับอรรถกถาที่ 25) เป็นเหตุการณ์เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี กรุงสาวัตถี พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนภิกษุทั้งหลาย โดยยกตัวอย่างเรื่องของฤๅษีกับท้าวสมพรจอมอสูร ว่าครั้งหนึ่งพวกเทวดากับอสูรได้ทำสงครามกันโดยมากมีขึ้นที่หลังมหาสมุทร ฝ่ายอสูรเป็นฝ่ายแพ้เกือบทุกครั้ง คราวใดแพ้เทวดาเหล่าอสูรก็พากันหนีไปทางอาศรมบพของพวกฤๅษี ด้วยความโกรธที่ทราบว่าพวกฤๅษีให้คำปรึกษาหารือกับท้าวสักกะผู้จอมเทพ จึงพากันทำลายหม้อน้ำดื่มและศาลาที่จงกรม เมื่อพวกฤๅษีกลับมาจากป่าต่างก็ช่วยกันสร้างและทำให้เหมือนเดิมด้วยความยากลำบาก เหตุการณ์เป็นเช่นนี้อยู่ประจำ ด้วยเหตุนี้พวกฤๅษีจึงพากันปรึกษาและชักชวนกันไปพบท้าวสมพรจอมอสูรเพื่อขออภัยทาน แต่ท้าวสมพรจอมอสูรปฏิเสธที่จะให้อภัย เพราะโกรธเคืองที่บรรดาฤๅษีให้คำปรึกษากับฝ่ายเทวดา ดังนี้²¹²

[๕๐๑] พวกฤๅษี – “พวกฤๅษีมาขอภัยทานกะท้าวสมพร การให้อภัยหรือให้อภัย ท่านกระทำได้โดยแท้”

[๕๐๒] ท้าวสมพรจอมอสูร – “การอภัยไม่มีแก่พวกฤๅษี ผู้ชั่วช้าคบหาท้าวสักกะ เราให้เฉพาะแต่ภัยเท่านั้น แก่พวกท่านผู้ขอภัย”

²¹¹ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล สังยุตตนิกาย สคาถวรรค เล่มที่ 1 ภาคที่ 2, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 486-489.

²¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 487.

[๕๐๓] พวกฤๅษี – “ท่านให้เฉพาะแต่ภยันั่น แก่พวกเราผู้ขอลภัย พวกเราขอรับเอาแต่ภยันั้น อย่างเดียว ส่วนภยันจะเป็นของท่านเถิด บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น คนทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วก็ย่อมได้ชั่ว แน่ะ พ่อ ท่านหว่านพืชลงไปไว้แล้ว ท่านจักต้องเสวยผลของมัน”

โดยสรุปคำสอนในสมุททกสูตร คำกล่าวที่ว่า “บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น คนทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วก็ย่อมได้ชั่ว” ที่สอนให้เห็นว่าการกระทำใดๆก็ตามย่อมจะได้รับผลนั้น คำสอนนี้จึงอาจทำให้เกิดความไม่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน เนื่องจากอาจมีการนำไปตัดสินกับการใช้ชีวิตประจำวัน เช่นหากมีคนได้รับอุบัติเหตุ หรือได้รับภัยอันตรายใดๆ รวมถึงสภาพยากแค้นทางเศรษฐกิจ ก็อาจถูกมองได้ว่าเกิดจากการทำสิ่งที่ไม่ดีไว้ การที่ต้องประสบเจอปัญหาต่างๆ ก็เป็นสิ่งที่เป็ผลกรรมที่ได้ทำไว้ แต่ในอีกทางหนึ่งคำสอนนี้เป็นคำสอนที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในการตระหนักต่อการประพฤติปฏิบัติตนว่าจะต้องไม่ทำสิ่งที่ผิดศีลธรรมทั้งต่อตนเองหรือผู้อื่น เพราะแต่ละคนย่อมจะกลัวว่าจะต้องได้รับผลที่ไม่ดีจากการกระทำอันไม่ดีต่างๆ ในความเป็นจริงแล้วคำสอนนี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนข้อที่ 1 ที่ว่า “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมา มีอิสระ และเสมอภาคกัน ในเกียรติศักดิ์ และสิทธิต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการดรภาพ”

-**ฐานสูตร ว่าด้วยฐานะที่ควรพิจารณาเนื่องๆ 5 ประการ :** อังคุตตรนิกาย ปัญจก-ฉักกนิบาต ทุติยปิณฑาสก นีวรณวรรคที่ 1²¹³ (ฉบับอรรถกถาที่ 36) คำสอนของพระพุทธเจ้าที่กล่าวถึงฐานะห้าประการว่าประกอบว่า ไม่มีใครจะหนีพ้นความแก่ ความเจ็บป่วย ความตาย ความพลัดพราก และสุดท้ายคือผลกรรม ดังนี้

[๕๑] “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ฐานะ ๕ ประการนี้ อันสตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต ควรพิจารณาเนื่องๆ ๕ ประการ เป็นไฉน คือ สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต ควรพิจารณาเนื่องๆ ว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ ๑ เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ ๑ เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ ๑ เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น ๑ เรามีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่ง จักทำกรรมใด ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจะเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น ๑”²¹⁴

²¹³ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล อังคุตตรนิกาย ปัญจก-ฉักกนิบาต เล่มที่ 3, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 138-143.

²¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 138-139.

โดยสรุปคำสอนในฐานสูตรนี้ มีการกล่าวถึงกฎแห่งกรรมว่าคือหนึ่งในห้าอย่างที่ต้องประสบเจอ นอกจากความแก่ ความเจ็บป่วย ความตาย และความพลัดพราก การกล่าวว่าทุกคนมีกรรมเป็นของตน ทำสิ่งใดไว้ ก็จะได้รับสิ่งนั้น คำสอนนี้อาจจะทำให้เกิดความไม่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนตามปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ตามข้อ 2 (1) “ทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพ บรรดาที่กำหนดไว้ในปฏิญญานี้ โดยปราศจากความแตกต่าง ไม่ว่าชนชาติใดๆ ดังเช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา การคิดเห็นทางการเมือง หรือทางอื่น เผ่าพันธุ์แห่งชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่นๆ” เพราะอาจทำให้บางคนในสังคมตัดสินชะตากรรมของคนบางคนในสังคมเช่นกันว่าเป็นเรื่องของเวรกรรมที่ได้ทำไว้ เช่นถ้ามีคนถูกยิง ถูกฆ่า ถูกทำร้าย ถูกรถชนได้รับบาดเจ็บสาหัส หรือตาย ก็อาจถูกมองได้ว่าเป็นเพราะผลกรรมที่ได้ทำไว้ จนทำให้เกิดการมองข้ามในเรื่องของความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม ที่นำมาซึ่งอาชญากรรม การทำร้ายกันเพื่อได้มาซึ่งทรัพย์สินเงินทองบางรายก็อาจถูกฆ่าตาย และเช่นกันบางคนก็อาจกระทำอาชญากรรมเพราะความยากแค้นลำเค็ญ หรือเพื่อบุคคลในครอบครัวที่อาจอดตายเพราะไม่มีเงินใช้ ด้วยการลักขโมยเล็กน้อยโดยไม่ได้ทำร้ายร่างกายหรือชีวิตของผู้ใดจนถูกจับกุม บุคคลนั้นก็อาจถูกสังคมมองอย่างผิดๆว่าเขาเหล่านั้นเป็นผู้ทำกรรมไม่ดีไว้จึงต้องรับผลกรรมดังกล่าว นอกจากนี้ความเท่าเทียมหรือโอกาสในการเข้าถึงการแพทย์ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม อานาจ การศึกษาฯลฯ ก็อาจเป็นอีกปัจจัยที่ทำให้คนบางคนต้องเสียชีวิตอย่างทุกข์ทรมานจากการ โรคร้ายไข้เจ็บที่เขาไม่อาจเข้าถึงได้ ทางเศรษฐกิจก็เช่นกันที่อาจทำให้คนที่ยากไร้ยากจนอาจถูกคนบางคนที่มีฐานะชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่า ดูถูกเหยียดหยันในโชคชะตาของเขา ในทางตรงข้ามคนในสังคมก็อาจให้การยกย่องเชิดชูผู้ที่เกิดมามีเพียบพร้อมทั้งรูปร่าง หน้าตา ผิวพรรณ ชื่อเสียง ฐานะความเป็นอยู่ ชาติสกุล ที่ดี ว่าเป็นผู้ประกอบผลกรรมที่ดีมาก่อน จึงอาจทำให้เกิดทัศนคติของคนบางคนในสังคมที่มีความเชื่อในกฎแห่งกรรม ดังที่วรุทธ พิชัยสรทัต กล่าวว่าเป็นเรื่องกรรมหรือกฎแห่งกรรมนี้ แม้ผู้ใดไม่เชื่อหรือไม่ยอมรับ ก็ไม่ได้หมายความว่าเขาจะถูกละเว้นจากการรับผลกรรมของเขา²¹⁵

แต่เมื่อดูความมุ่งหมายของพระพุทธเจ้าที่สอนให้ทุกคนทำความดี อันเป็นจุดมุ่งหมายโดยใช้คำสอนเรื่องกรรม คำสอนของพระพุทธเจ้าจึงเป็นคำสอนที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน เพื่อให้มนุษย์ทั้งหลายได้ทำความดี ในความเป็นจริงแล้วมีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน ตามข้อที่ 1 ที่ว่า “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมา มีอิสระ และเสมอภาคกัน ในเกียรติศักดิ์ และ

²¹⁵ วรุทธ พิชัยสรทัต, *ศุภยอรรถธรรมฉบับทองของพระพุทธเจ้า*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่บริษัทไทยยูเนียนกาฟฟิคส์จำกัด, 2551), หน้า 34.

สิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการศรัทธา” อันจะนำมาซึ่งการปฏิบัติต่อกันอย่างมีเหตุผลและมโนธรรม

หลักกฎแห่งกรรมทางพุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน

ทางพุทธศาสนา คำว่า “กรรม” แปลว่า การกระทำทั้งหลาย ได้แก่ ทางกาย (กายกรรม) ทางวาจา (วจีกรรม) และทางใจ (มโนกรรม) ทั้งนี้การกระทำทั้งหลายที่จะถือว่าเป็นกรรมต้องเป็นการกระทำที่มี “เจตนา” เช่นถ้าไม่มีเจตนาจะเหยียบมดตายก็ไม่ถือเป็นการทำกรรมหนึ่งในศีลห้า ข้อ คือการฆ่าสัตว์ กรรมจึงประกอบด้วย การกระทำทางกาย วาจา และใจ ควบคู่กับเจตนา โดยแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ²¹⁶

1. ถ้าเป็นการกระทำที่ดี เรียกว่า กุศลกรรม
2. ถ้าเป็นการกระทำที่ไม่ดีหรือชั่ว เรียกว่า อกุศลกรรม
3. ถ้าเป็นการกระทำที่เป็นกลางๆ คือ ไม่ดีไม่ชั่ว เรียกว่า อัพยาทกรรม

เมื่อกรรม คือการกระทำทางกาย วาจา ใจ อย่างมีเจตนา แล้ว ผลจากการกระทำทั้งหลาย เรียกว่า “วิบาก” ซึ่งผลจากการกระทำทั้งหลาย (วิบาก) ก็มีสามประการเช่นกัน นั่นคือ

1. ผลจากการกระทำที่ดี เรียกว่า ฝ่ายกุศล
2. ผลจากการกระทำที่ไม่ดี หรือชั่ว เรียกว่า ฝ่ายอกุศลกรรม
3. ผลจากการกระทำที่เป็นกลางๆ คือ ไม่ดีไม่ชั่ว เรียกว่า ฝ่ายอัพยาทกรรม

เหตุที่ทำให้เกิดกรรม

เหตุแห่งกรรมนั้น ถ้าเป็นกรรมดี (กุศลกรรม) เช่น ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ถ้าเป็นกรรมชั่ว (อกุศลกรรม) เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง เหตุแห่งกรรมที่เป็นกรรมดีก็จะทำให้กรรมนั้นลดลงไปเรื่อยๆจนหมดไป และนำไปสู่ความสิ้นกรรม ในขณะที่เหตุแห่งกรรมที่เป็นกรรมชั่วนั้น จะส่งเสริมให้กรรมทั้งหลายงอกงามต่อไปเพราะทำไปด้วยกิเลส²¹⁷

²¹⁶ จีวรธรรม ชินะ โชติ, “การศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเรื่องกรรมในพุทธศาสนาและฮินดู.” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 4-5.

²¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

เหตุแห่งกรรมทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว มีขึ้นเพราะกิเลส ซึ่งได้แก่ ตัณหาอุปาทาน อันเนื่องมาจาก อวิชชา ตัณหา²¹⁸คือความทะยานอยาก มี 3 ประเภท คือ²¹⁸

1. กามตัณหา ได้แก่ความทะยานอยาก ความพอใจ ความยินดี ตีตใจ ในสิ่งที่น่าใคร่พอใจ เช่นความอยากเห็น อยากได้ ยิน อยากชิม อยากสัมผัส

2. ภวตัณหา หรือความอยากมี อยากเป็น ได้แก่ความกระหายดิ้นรนที่จะมี เช่น อยากมีอายุยืน อยากเป็นหมอ อยากเป็นนักการเมือง เป็นต้น

3. วิภวตัณหา หรือความไม่ยอมมี ไม่อยากเป็น ได้แก่ความดิ้นรนทะเยอทะยานอยากในทางตรงข้ามกับภวตัณหา เช่นไม่ยอมเจ็บป่วย ไม่อยากพลัดพราก เป็นต้น

นอกจากนี้เหตุแห่งกรรมยังเกิดจาก “ผัสสะ” ได้แก่การกระทบกระทั่งกันระหว่างอายตนะภายใน 6 และอายตนะภายนอก 6 ได้แก่ ตา (จักขุสัมผัส) หู (โสตสัมผัส) จมูก (ฆานสัมผัส) ลิ้น (ชีวหาสัมผัส) กาย (กายสัมผัส) และใจ (มโนสัมผัส) “ผัสสะ” เหล่านี้ จัดเป็นนิทานสัมภาระ อันเป็นแดนเกิดหรือต้นเหตุของกรรม ด้วยเหตุนี้เมื่อมีการกระทำที่เรียกว่า “กรรม” ก็ย่อมเกิดผลของการกระทำนั้น หรือ “วิบาก” วนเวียนเช่นนี้เรื่อยไปตามวัฏฏะ 3 คือ กิเลส กรรม และวิบาก อันนำมาซึ่งหลักของกรรมที่เป็นไปตามกฎของเหตุด้วยการกระทำทางกาย วาจา ใจ และผลของการกระทำนั้นๆอันเป็นผลจากการกระทำ หรือกรรมในอดีต ที่ส่งผลจากเหตุทั้งสิ้น กล่าวคือ กรรมนั้นจะให้ผลอย่างเท่าเทียม ไม่ว่าผู้กระทำกรรมนั้นจะเป็นผู้ประกอบกรรมดีมาากเพียงใดก็ตาม ถ้ามีการกระทำชั่ว (กรรม) ก็ย่อมได้รับผลจากการกระทำชั่วนั้น (วิบาก)²¹⁹

เจตนาในการทำกรรมดี (กุศลกรรม) กรรมชั่ว (อกุศลกรรม) จะก่อให้เกิดผลของการกระทำนั้น (วิบากกรรม) ซึ่งบางครั้งผลของกรรมจะปรากฏให้เห็นทันทีในปัจจุบัน แต่ในบางกรณีผลของกรรมอาจจะยังไม่ปรากฏอันขึ้นกับเหตุปัจจัยร่วมอื่นๆ เช่นสถานที่ เวลา และบุคลิกภาพของผู้ทำกรรม²²⁰

พระพุทธเจ้าเน้นเรื่องอนัตตา โดยปฏิเสธปรัชญาของอินเดียที่ยึดอัตตาหรือพระเจ้าอันเกิดจากความคิดปรุงแต่งของมนุษย์ที่กลัวตาย กลัวความดับสลาย จนสร้างกรอบความคิดเรื่องวิญญูณว่าเป็นของเที่ยง เป็นนิจจัง ยั่งยืน ไม่มีการสูญสิ้น พระพุทธเจ้าไม่เห็นด้วยกับความเชื่อดังกล่าว โดยกล่าวว่ากฎแห่งกรรมเป็นเรื่องของกฎธรรมชาติที่เกิดจากการปรุงแต่งทางจิตใจ เป็นสังขตธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงไม่คงที่ ไม่เกี่ยวและไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเกี่ยวกับการมีอยู่และการคลบน้ดดาลของพระเจ้า แต่คนเราไปยอมรับเสียเองว่าการกระทำต่างๆเกิดจากกรรมเก่าที่ติดตามมา

²¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7-8.

²¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

²²⁰ สุวัฒน์ จันทระจัน, แก่นพุทธธรรม (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2547), หน้า 451.

แต่ชาติก่อน²²¹ กฎแห่งกรรมช่วยให้เชื่อมั่นในศักยภาพและความรับผิดชอบที่มีต่อตนเองและต่อสังคม สอนให้มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ให้ทำกรรมดี ละเว้นการทำชั่ว มีความเมตตากรุณา²²²

ชาวพุทธโดยทั่วไปส่วนใหญ่จะถูกสอนให้ปลงใจเชื่อผิดๆเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิด ในลักษณะที่ว่าเป็นการดำเนินต่อกันอย่างไม่มีการสิ้นสุดในกระบวนการเกิดดับของชีวิตมาตั้งแต่ชาติก่อนติดต่อกันมาถึงชาตินี้และจะมีอยู่ต่อไปถึงชาติหน้า แต่ทางพุทธศาสนาแล้ว วงจรแห่งการเวียนว่ายตายเกิดถูกกำหนดไว้อย่างแน่นอนโดยพลังแห่งกรรมอันเนื่องมาจากกิเลสโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากอวิชชา ตัณหา และอุปาทาน การที่จะหลุดพ้นจนบรรลุหรือเข้าสู่นิพพานได้นั้น ตามหลักการแล้วจะต้องกำจัดสิ่งเหล่านี้ให้ได้เสียก่อน ซึ่งโดยทางปฏิบัติแล้วก็ไม่ใช่เรื่องง่ายสำหรับปุถุชนอย่างไรก็ดี หากเรามองในแง่ศีลธรรม การสอนหลักการเวียนว่ายตายเกิดในลักษณะที่มีชาติก่อนชาตินี้ ชาติหน้า มีนรก สวรรค์ ก็น่าเป็นผลดีในการที่จะทำให้คนส่วนใหญ่ตั้งใจประพฤติธรรมรักษาศีลเบื้องต้น สะสมกรรมดีไว้ เพื่อตายไปจะได้ไปเกิดใหม่ในโลกมนุษย์ที่มีแต่ความสุข หรืออยู่บนแดนสวรรค์ชั้นฟ้าในชาติหน้าต่อไป²²³

ความเชื่อในเรื่องชาตินี้ ชาติหน้า อาจจะมีประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม หากผู้เชื่อนั้นรีบทำความดี เพื่อว่าจะได้ไม่ต้องไปใช้หนี้กรรมในชาติหน้า แต่กับผู้ที่ไม่เชื่อว่าชาติหน้ามีจริง ก็อาจใช้ชีวิตแบบสุขนิยม หลงผิดในอัตตา เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และเบียดเบียนผู้อื่น อันจะเป็นการนำไปสู่ความเสื่อมทรามทางศีลธรรม²²⁴ แม้ในบางพระสูตรจะกล่าวถึงชาติหน้า สวรรค์ นรก ใวัน้อยมาก ด้วยเพราะพุทธศาสนาไม่ได้ให้ความสำคัญกับสิ่งเหล่านี้ เพราะถือว่าไม่สอดคล้องกับคุณลักษณะของศาสนาที่มุ่งสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในชาตินี้เป็นสำคัญ เกี่ยวกับเรื่องสวรรค์ นรก ชาติก่อน ชาติหน้า โดยแท้จริงแล้วไม่มีใครที่จะพิสูจน์ได้ว่ามีจริงหรือไม่มี ทั้งฝ่ายที่เชื่อและไม่เชื่อ เพราะสิ่งนี้อยู่เหนือการพิสูจน์ด้วยประสาทสัมผัสทั้งหกของมนุษย์ ทางพุทธศาสนาจึงไม่ได้ให้ความสนใจในเรื่องเหล่านี้เพราะเป้าหมายที่สำคัญอยู่ที่การประพฤติปฏิบัติในชีวิตปัจจุบัน ว่าทำอย่างไรจึงจะเดินไปสู่จุดหมายนั้นได้ในทางที่ถูกที่ควร เพื่อว่าการกระทำที่ทำอยู่จะส่งผลดีต่อชีวิตหน้าหากว่ามีจริง พุทธศาสนาจึงสอนให้อยู่ในศีล แสวงหาความสงบสุขอันประณีตด้วยการทำสมาธิ และพัฒนาจิตใจให้เกิดปัญญา รู้และเข้าใจต่อโลกและชีวิต ภายใต้อหังการไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างไรก็ตาม การที่มีผู้รู้สอนในเรื่อง นรก สวรรค์ ชาตินี้ ชาติหน้า โดยแท้จริงแล้วก็เพื่อเหตุผลทางด้านศีลธรรม ที่ต้องการเน้นให้คนทั่วไปเชื่อมั่นในเรื่องของ

²²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 462-463.

²²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 468.

²²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 475-477.

²²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 485-486.

ผลกรรม ที่จะได้รับในระยะยาว ด้วยเหตุผลข้อนี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างความเชื่อว่าชาติหน้ามีจริง หรืออย่างน้อยก็พยายามหาหลักฐานเพื่อสนับสนุนให้เกิดความเชื่อมั่นในเรื่องนี้ แต่การเน้นผลของกรรมที่เคยกระทำไว้ในชาติก่อนและที่จะมีผลต่อไปในชาติหน้ามากเกินไป จนละเลยต่อหลักศีลธรรมที่มุ่งสอนให้ ทำความดีเพื่อความดี ไม่ใช่ ทำความดีเพื่อหวังผลในชาตินี้หรือชาติหน้า อันมีแต่จะเพิ่มกิเลสชนิดหนึ่งคือความโลภให้กับตนเองอย่างไม่มีที่สิ้นสุด²²⁵

โดยสรุปแล้วหลักคำสอนในเรื่องกฎแห่งกรรม จะพบว่าคำสอนในเรื่องกฎแห่งกรรม เกิดขึ้นท่ามกลางบริบทศาสนาอินเดียในสมัยพุทธกาล โดยเฉพาะอิทธิพลความเชื่อของพราหมณ์ และเจ้าลัทธิพราหมณ์ทั้งหลาย เช่นความเชื่อในเรื่องอัตตา หรืออาตมัน และสอนเรื่องภาวะสมบุรณ์ เช่นการบูชาขยงเทพเจ้าทั้งหลายอย่างพระพรหมว่าเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง อันนำมาสู่การสอนให้พึ่งพาเทพเจ้า นอกจากนี้ยังมีอิทธิพลคำสอนจากเจ้าลัทธิพราหมณ์เช่น 1. คำสอนของ นิกรันถ์ นาฏบุตร เรื่องกรรมเก่า (ปุพเพกตวาท) ว่าวิบากกรรมทั้งหมดเป็นผลมาจากกรรมเก่าที่ทำไว้เมื่อชาติก่อน 2. คำสอนของพราหมณ์ เรื่องพรหมบันดาล (อิสวรนิรมิตวาท) ว่าความสุขความทุกข์ทั้งหลายที่ได้รับเกิดจากอำนาจในการคลบบันดาลของพระพรหม หรือโดยเทพผู้เป็นใหญ่ 3. คำสอนของอชิตเกสสัมพล เรื่องอเหตุวาท ว่าความสุขความทุกข์ที่คนเราประสบนั้น เกิดขึ้นเองตามโชคตามเคราะห์โดยไม่มี “เหตุ” มาคลบบันดาลแต่อย่างใด อิทธิพลความเชื่อของพราหมณ์จึงสอดแทรกปะปนอยู่กับเรื่องกฎแห่งกรรมทางพุทธศาสนา และทำให้เกิดความสับสนในการนำเรื่องกรรมและผลของกรรมทางพุทธศาสนาไปปะปนกับความเชื่อของพราหมณ์ดังกล่าว

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 496-499.

บทที่ 4

วิเคราะห์แนวคิดสิทธิมนุษยชนจากการเทียบเคียงกับพระสูตรต้นตอปลูก

แนวคิดสิทธิมนุษยชนมีพัฒนาการเป็นลำดับมาตั้งแต่อดีต ทั้งจากแนวคำสอนทางศาสนาต่างๆ เช่น หลักคำสอนทางคริสต์ศาสนาที่สอนให้รักครอบครัว รักเพื่อนบ้าน รักเพื่อนมนุษย์ และสอนไม่ให้ฆ่ามนุษย์ หลักคำสอนของศาสนาอิสลามที่สอนให้บริจาคนกตัญญูแก่คนยากจน (ชะกาต) คำสอนของปรัชญาในอดีตรุ่นคำสอนของขงจื้อ ที่สอนให้กตัญญูต่อบิดามารดา การเสียสละให้แก่ครอบครัวและมิตรสหาย คำสอนของเม้งจื้อที่สอนให้ดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมและถูกต้อง ให้ผู้ปกครองมีคุณธรรมและมีเมตตาต่อประชาชน นอกจากนี้ยังได้รับอิทธิพลทางความคิดจากนักปรัชญาแสงสว่าง แนวคิดคำสอนต่างๆเหล่านี้เป็นเสมือนตัวชี้ทางให้เกิดแสงสว่างทางปัญญาอันนำมาซึ่งการขบคิดและตั้งคำถามต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคุณ จนนำมาซึ่งการหาทางออกให้กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่โดยเฉพาะเพื่อให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นรวมถึงได้รับการปกป้องคุ้มครองสิทธิทางร่างกาย ชีวิต และทรัพย์สิน จากมนุษย์ด้วยกันเองและจากผู้ปกครองทั้งหลาย แม้ในระยะเริ่มแรกนั้นจะยังไม่สัมฤทธิ์ผลในทันที แต่การแสดงความคิดเห็นของนักปรัชญาทั้งตะวันตกและตะวันออกทั้งหลาย ได้เป็นรากฐานอันสำคัญในการต่อยอดองค์ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน นอกจากนี้ยังเกิดเหตุการณ์ที่ประชาชนได้ลุกขึ้นต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิมนุษยชนให้แก่ตนเอง ตัวอย่างเช่นคำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา (Declaration of Independence 1776) ซึ่งประกาศอิสรภาพจากประเทศอังกฤษเมื่อปี ค.ศ.1776 โดย โทมัส เจฟเฟอร์สัน ที่กล่าวว่า

“เราถือความจริงซึ่งได้ประจักษ์แก่ตัวเองแล้วว่า มนุษย์ทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกัน แน่แน่นอนว่าต่างได้รับสิทธิซึ่งไม่อาจโอนให้แก่กันได้ นั่นคือสิทธิในชีวิต เสรีภาพ และการแสวงหาความสุข และเพื่อความมั่นคงปลอดภัยแห่งสิทธิเหล่านี้ มนุษย์จึงได้จัดตั้งรัฐบาลขึ้น ด้วยอำนาจทั้งหลายอันชอบธรรมจากความยินยอมของประชาชนผู้อยู่ใต้การปกครอง เมื่อเป็นเช่นนั้น เมื่อไหร่ก็ตามที่รัฐบาลได้ทำลายจุดมุ่งหมายเหล่านี้ จึงเป็นสิทธิของประชาชนที่จะเปลี่ยนแปลงหรือล้มรัฐบาลนั้นเสียได้”

¹ Michael Freeman, Human rights, (USA: Polity Press, 2002), p. 23.

จากการต่อสู้เพื่อเอกราชของประเทศสหรัฐอเมริกาต่อประเทศอังกฤษจนนำมาซึ่งคำประกาศอิสรภาพดังกล่าว ในยุโรปเองได้เกิดการลุกขึ้นปฏิวัติสังคมโดยชาวฝรั่งเศสต่อกษัตริย์หลุยส์ที่ 16 ท่ามกลางสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่ยากไร้ ความไม่ยุติธรรมในการจัดเก็บภาษีในขณะอภิสิทธิ์ชนได้รับการยกเว้นแต่คนจนกลับถูกเก็บเงินภาษีอย่างเข้มงวด ความเหลื่อมล้ำในสังคมรวมถึงสภาพทางการเมืองที่กษัตริย์ฝรั่งเศสผูกขาดอำนาจมานาน โดยเฉพาะการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยในราชสำนักนับแต่สมัยกษัตริย์หลุยส์ที่ 14 และด้วยความยากไร้ที่ประชาชนชาวฝรั่งเศสต้องพบเจอนี้แม้ความจะทราบถึงพระนางมารี อองตัวแนต (Marie-Antoinette-Josheph-Jeanne-de Lorraine, 1755-1793) ซึ่งเป็นพระมเหสีของพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 และเป็นราชธิดาของจักรพรรดิออสเตรีย (ถูกศาลปฏิวัติตัดสินประหารชีวิตด้วยกิโยติน เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม ค.ศ.1793) ที่ได้รับคำกราบทูลถึงสภาพความยากไร้ว่าประชาชนลำบากแม้แต่ขนมปังยังไม่มีจะทาน พระนางมารี อองตัวแนต กลับตอบว่า “ถ้าไม่มีขนมปัง ก็หาขนมเค้กมาทานสิ” อันแสดงให้เห็นถึงการไม่สนใจและไม่รับรู้ถึงความทุกข์ยากของประชาชน เพราะขนมเค้กนั้นมียาคาสูงกว่าขนมปังอีก เมื่อความอดทนของชาวฝรั่งเศสถึงขีดสุด ประกอบกับกระแสแนวคิดทางการเมืองและสิทธิมนุษยชน ที่แพร่หลายในเรื่องของสิทธิ เสรีภาพ เช่นวอลแตร์ ยืนยันในหลักการว่า “ทุกคนไม่ว่าเป็นพระ หรือผู้ดีขุนนาง ต้องเสียภาษีอย่างไม่มีข้อยกเว้น และทุกคนเสียภาษีตามรายได้ ไม่ใช่ตามคุณภาพชีวิต” โดยเขากล่าวถึงสภาพสังคมที่พบเห็นเมื่อปี ค.ศ.1764 ก่อนเกิดการปฏิวัติฝรั่งเศส ว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างที่ข้าพเจ้าเห็นคือเมล็ดพืชของการปฏิวัติ” ในส่วนของ จอห์น ล็อก ให้ความสำคัญกับสิทธิในชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สิน สิทธิในการแสวงหาความสุขและต่อต้านระบบกษัตริย์โดยกล่าวถึง “สิทธิอันชอบธรรมของประชาชนในการล้มล้างรัฐบาลที่ชั่วร้ายได้” และ ฌ็อง ฌาคส์ รูสโซ ที่เห็นว่ามนุษย์เกิดมาเป็นคนดี มีเสรีและความเสมอภาค สังคมต่างหากที่ทำให้คนชั่วร้าย กดขี่ รังแกกัน คนบางส่วนจึงถูกกดเป็นทาส ในขณะที่ผู้แข็งแรงมีสิทธิมากมาย สังคมจึงเป็นตัวทำลายความดีทั้งปวงของมนุษย์² ด้วยอิทธิพลความคิดในยุคปรัชญาแสงสว่างนี้เองจึงนำไปสู่การปฏิวัติฝรั่งเศส และมีการประกาศใช้ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิของมนุษย์และพลเมือง ค.ศ.1789 การปฏิวัติฝรั่งเศสเป็นการลุกขึ้นต่อสู้ครั้งสำคัญของมนุษยชาติในการเรียกร้องสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์

² จรัล ดิษฐาอภิชัย, การปฏิวัติฝรั่งเศส 1 : จากวันยึดคุกบาสตีย์ถึงวันประหารชีวิตพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 ค.ศ.1789-1793 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เบรน เซ็น, 2542), หน้า 35-39.

ให้แก่ตน แต่ในขณะที่เดียวกันก็เป็นยุคมีคแห่งสิทธิมนุษยชนของมนุษยชาติเช่นเดียวกัน เพราะในขณะที่ชาวฝรั่งเศสต่างอ้างถึงเหตุผลของการปฏิวัติว่าเพื่อสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค ดังกล่าว การตัดสินใจและลงโทษฝ่ายตรงข้ามนั้นกลับทำไปโดยอารมณ์ที่รุนแรงของประชาชนชาวฝรั่งเศส เหตุผลที่หยิบยกขึ้นมานั้นจึงดูตรงข้ามกัน เมื่อปรากฏร่างของผู้เสียชีวิตจำนวนมากมายจากการตัดสินใจด้วยอารมณ์อันไร้เหตุผลในยุคดังกล่าว จนนำมาสู่คำกล่าวที่ว่า “เป็นความผิดของวอลแตร์ เป็นความผิดของรุสโซ³”

นับแต่การปฏิวัติฝรั่งเศสได้เกิดขึ้นนั้น มนุษยชาติก็ยังพบกับสภาพสังคมที่เต็มไปด้วยการกดขี่ การทำร้าย และสงครามต่างๆ ดังกรณีสงครามโลกครั้งที่ 1 และภายหลังเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ไม่นาน อดีตประธานาธิบดี แฟรงคลิน ดี รูสเวลท์ แห่งสหรัฐอเมริกาได้ประกาศเสรีภาพขั้นพื้นฐานสี่ประการ เมื่อปี ค.ศ.1941 ว่าเป็นสิ่งที่เขามุ่งให้เกิดขึ้นทุกแห่งในโลกนี้นั้นคือ เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การนับถือศาสนา เสรีภาพจากความขาดแคลน เสรีภาพจากความหวาดกลัว (แนวคิดนี้ได้ปรากฏอยู่ในคำปรารภที่สองของปฏิญญาสากลฯ) คำประกาศเสรีภาพขั้นพื้นฐานสี่ประการดังกล่าวถือเป็นพัฒนาการด้านสิทธิมนุษยชนที่ต่อเนื่องมาจนมีการก่อตั้งองค์การสหประชาชาติ และมีการประกาศใช้กฎบัตรแห่งสหประชาชาติ และนำมาสู่การประกาศใช้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ.1948 จนถึงปัจจุบัน

การขบคิดและค้นหาคำตอบให้กับมนุษยชนนับแต่อดีตมาจนกระทั่งปัจจุบัน มนุษยชาติต้องผ่านสภาพความโหดร้ายต่างๆ โดยเฉพาะที่คุกคามชีวิตร่างกายดังที่ทราบกันดี ไม่ว่าจะเป็นสงครามทั้งหลายที่มีการประหารกันนับแต่อดีตมา การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์และทำลายคนต่างชาติ ต่างภาษา ต่างศาสนา ต่างวัฒนธรรม รวมถึงการจำกัดสิทธิเสรีภาพบางอย่าง ภาพเหตุการณ์ดังกล่าวได้ปรากฏขึ้นอย่างซ้ำไปซ้ำมาในประวัติศาสตร์ของมวลมนุษยชาติ ทั้งในระดับระดับประเทศและระดับสากล เพียงแต่ว่าความรุนแรงที่เกิดขึ้นในระดับสากลจะเป็นที่รับรู้และสะท้อนใจมนุษยชาติมากกว่า อย่างไรก็ตามเมื่อได้ขึ้นชื่อว่าเป็นมนุษย์แล้ว แม้เพียงชีวิตเดียวต่างก็มีค่าทั้งสิ้น ทั้งนี้จะกล่าวถึงความสำคัญของ สิทธิ เสรีภาพ เสมอภาค และการศรัทธา จากนั้นจะนำมาวิเคราะห์ศึกษาเทียบเคียงกับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าในพระสูตรตันตปิฎก

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

สิทธิ

สิทธินี้ มีความหมายทั้งสิทธิในชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน ซึ่งถูกสอดแทรกไว้ใน ปริญญาสาक्षाที่นำมาศึกษานี้ ดังคำปรารภที่สอง ข้อ 1 และข้อ 5 ในขณะที่มีการกล่าวถึงและ รับรองสิทธิในปริญญาสาक्षाซึ่งมีลักษณะเป็นหลักการ แต่ในโลกแห่งความเป็นจริงนั้นจะพบว่า มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนทั้งในระดับประเทศและระดับสากล ปัญหาด้านสิทธิมนุษยชน (ใน มุมมองเรื่องของสิทธิ) ในประเทศจะพบว่ามีการละเมิดสิทธิมนุษยชนทางร่างกายและชีวิต เช่น

-อาชญากรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็น การปล้น ฆาตกรรม ช่มชู้ รุมโทรม ต่อสตรีทั้งผู้ใหญ่และเด็ก ท่ามกลางสภาพสังคมปัจจุบันที่รุมเร้าไปด้วยปัญหาต่างๆ สตรีทั้งหลายต่างเสี่ยงการถูกลวนลาม อนาจาร ช่มชู้ รุมโทรม ปัญหาอาชญากรรมต่างๆเหล่านี้ ทำให้เกิดการคุกคามทำร้ายร่างกายอาจถึงขั้นบาดเจ็บสาหัส หรือถึงขั้นเสียชีวิตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และหากโชคไม่ดีถึงกับต้องบาดเจ็บล้มตายดังกล่าวแต่ก็คงมีเป็นส่วนน้อย และส่วนน้อยที่ว่านี้ก็ต้องเผชิญกับความเจ็บปวดทางจิตใจ ที่ยากจะลืมได้

-ปัญหาความรุนแรงในจังหวัดภาคใต้ตอนล่าง อาจกล่าวได้ว่าความรุนแรงที่เกิดขึ้นต่อ ทรัพย์สิน ชีวิต ร่างกาย และจิตใจ ของผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว ทั้งฝ่ายผู้ก่อความไม่สงบ และฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐต่างมีส่วนในการละเมิดสิทธิมนุษยชนด้วยกันทั้งสองฝ่าย ที่น่าเสียดายก็คือ นักบวชที่ยึดมั่นในคำสอนทั้งภิกษุสงฆ์ และมุสลิม ต่างถูกคุกคามและทำร้ายชีวิต ร่างกาย โดยเฉพาะต่างบอบช้ำทางจิตใจทั้งสองฝ่าย

-ปัญหาการใช้ความรุนแรงของเจ้าหน้าที่รัฐ ไม่ว่าจะเป็นวิธีปฏิบัติต่อผู้ต้องโทษในเรือนจำ ที่บางคนต้องถูกคุมขังด้วยปัญหาสภาพทางเศรษฐกิจที่แร้นแค้น หรือด้วยความจำเป็นในการ ปกป้องรักษาชีวิตของตนเองและครอบครัว รวมถึงผู้ที่ต้องโทษโดยความผิดพลาดของเจ้าหน้าที่ที่ จับกุมโดยไม่พิสูจน์ให้ชัดเจนเสียก่อนว่าเขาเหล่านั้นเป็นอาชญากรอย่างแท้จริงหรือเป็นแพะ และการใช้วิธีสอบปากคำค้นความจริงจากผู้ถูกจับกุมที่ผิดศีลธรรมและผิดกฎหมาย บุคคลเหล่านี้ไม่ถือว่าเป็นอาชญากรที่แท้จริง แต่เมื่อถูกคุมขังก็อาจได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่รัฐอย่างไม่เหมาะสม รวมถึงถูกทำร้าย ช่มชู้ แย่งชิงอาหาร เงินทอง ที่ญาติได้นำมาฝากให้ จากบรรดานักเลงเรือนจำที่มีความสนิทสนมกับเจ้าหน้าที่เรือนจำ โดยแลกเปลี่ยนกับการเป็นหูเป็นตาควบคุมนักโทษแทนตน

นอกจากนี้ยังปรากฏปัญหาการหายสาบสูญอย่างไร้ความยุติธรรม ดังกรณีนายสมชาย และการฆ่าตัดตอนผู้บริสุทธิ์ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการค้ายาเสพติด⁴ เป็นต้น

เสรีภาพ

เสรีภาพหรืออิสรภาพดังปรากฏในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948 ที่นำมาศึกษานี้ ได้มีการบัญญัติหลักการว่าด้วยเสรีภาพ (หรืออิสรภาพ) สอดแทรกไว้หลายแห่งด้วยกัน ดังคำปรารภที่สอง ข้อ 2 (1) ข้อ 18 และท่ามกลางปัญหาด้านสิทธิมนุษยชน (ในมุมมองเรื่องของเสรีภาพ) จะพบว่า การใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นดังกรณีการชุมนุมแสดงความคิดเห็นของผู้ชุมนุมเสื้อเหลือง เสื้อแดง กลุ่มเกษตรกรที่ยากจน ผู้ชุมนุมประท้วงฯลฯ โดยเฉพาะการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองนั้น มักจะถูกจำกัดบทบาท รวมถึงถูกรับประมาทอย่างหนักจากผู้ปกครองทั้งหลาย โดยการประกาศใช้หลักการห้ามแทรกแซงกิจการภายในแห่งสิทธิเอเชีย และการอ้างเรื่องของความมั่นคงภายในต่างๆ ดังกรณีนำไปเชื่อมโยงกับเรื่องของการก่อการร้าย เรื่องของความมั่นคงต่างๆ เป็นต้น

ความเสมอภาค

หลักการเรื่องความเสมอภาคนี้ ถูกสอดแทรกไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เช่นข้อ 1 ข้อ 2 (1) และข้อ 18 ความเสมอภาคนี้คือการคำนึงถึงความเท่าเทียมกันโดยไม่แบ่งแยก เชื้อชาติ ศิพ พศ ภาษา ศาสนา ฯลฯ แต่ปัญหาด้านสิทธิมนุษยชน ต้องพบกับปัญหาความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ที่มีการเลือกปฏิบัติระหว่างคนยากจนกับคนร่ำรวย การทุจริตคดโกงในระบบการเมืองและระบบราชการทำให้เกิดการเลือกปฏิบัติต่างๆ การเอาเปรียบแรงงานต่างชาติจากประเทศเพื่อนบ้าน รวมถึงแรงงานไทยบางคนด้วยสภาพความเป็นอยู่ ชั่วโมงการทำงาน และค่าจ้างที่ไม่เป็นไปตามมาตรฐาน

⁴ พระไพศาล วิสาโล, สันติวิธี วิถีแห่งอารยะ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2549), หน้า 218.

ภาพรวม

ส่วนที่จะนำมาวิเคราะห์กับคำสอนของพระพุทธเจ้าอันว่าด้วยภาพรวมนี้ได้ปรากฏ สอดแทรกอยู่ในปัญญาสากกว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948 ดังคำปรารภที่หนึ่ง และข้อ 1 การ ตระหนักในภาพรวมนี้ ถือเป็นสิทธิของประชาชนในลำดับที่สามที่มีการกล่าวถึงกัน โดยก่อน หน้านี้ สิทธิมนุษยชนจะมุ่งเน้นในสิทธิพลเมืองและการเมือง ที่เสนอมิให้รัฐเข้าแทรกแซงเสรีภาพ และอิสรภาพของบุคคล กับสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่เสนอให้มุ่งเน้นในสภาพ ความเป็นอยู่ การศึกษา การรักษาพยาบาล แต่ก็ถูกจำกัดด้วยการขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐบาล ในขณะที่สิทธิในส่วนที่สามนี้เป็นการตระหนักและเปิดพื้นที่ให้กับสิทธิต่างๆที่หลากหลายกว่าใน อดีต เช่น สิทธิเอเชีย การตระหนักในเรื่องของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สิทธิของเพศที่สามใน กลุ่มบุคคลที่มีพฤติกรรมรักร่วมเพศทั้งหลาย สิทธิของคนชายขอบ กลุ่มชาติพันธุ์กรรมิชาวเขาที่อยู่ มาแต่ดั้งเดิม เป็นต้น

ถึงแม้จะมีการเรียกร้องสิทธิใหม่ๆเหล่านี้แต่ในทางปฏิบัติหลักการภาพรวมนี้ก็มักถูกเพิกเฉย รวมถึงถูกคุกคามชีวิตร่างกายจากการเรียกร้องสิทธิดังกล่าว เช่น สิทธิเอเชียที่บรรดาชาติเอเชีย นำเสนอเพื่อเรียกร้องสิทธิของตนในเวทีโลกแทนการถูกกำหนดจากชาติตะวันตก แต่ในทางปฏิบัติ ชาติเอเชียทั้งหลายที่เรียกร้องสิทธิเอเชียให้แก่ตนนั้น ต่างก็กระทำการต่างๆในการทำลายสิทธิ มนุษยชนเช่นกัน ด้วยหลักการห้ามแทรกแซงกิจการภายในของตน แม้จะถูกสังคมโลกประณาม การละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศเอเชียนั้นๆ ส่วนสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมก็พบกับปัญหาความไม่ ใส่ใจจากผู้นำรัฐบาลและระบบราชการ โดยเฉพาะหากโครงการนั้นๆรัฐมิผลได้ผลเสียเป็นจำนวน เงินมหาศาล จนนำมาสู่การเพิกเฉยซึ่งถือเป็นการสนับสนุนการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยอ้อม หรือ กรณีของการยิง การทำร้ายแก่นนำ รวมถึงต่อผู้นำชุมชนทั้งหลายที่ถูกขึ้นต่อผู้คัดค้าน โครงการ ต่างๆของภาคเอกชนและภาครัฐ

กลุ่มชาติพันธุ์เช่นกรรมิชาวเขาก็นั้น แม้จะเกิดและอยู่ในประเทศไทยมาแต่ดั้งเดิม แต่ หลายคนก็อาจไม่ได้รับการรับรองในสิทธิ สถานภาพต่างๆเช่นสัญชาติ ในขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ

⁵ ศรีประภา เพชรมีศรี, “แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน,” ใน แนวคิดทางการเมืองและสังคม หน่วยที่ 8-15, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2550), หน้า 176.

เช่นชาวเหนือ ชาวตะวันออกเฉียงเหนือ ชาวใต้ ชาวกวาง ชาวจีน ชาวอาหรับ ชาวฝรั่ง ชาวญี่ปุ่น ฯลฯ กลับได้รับการรับรองในสิทธิและสถานภาพภายใต้คำว่าไทย (สัญชาติไทย) ร่วมกัน กลุ่มคนเร่ร่อนทั้งหลายก็เช่นกัน โดยเฉพาะที่ต้องอาศัยหลบหนีบนอนตามซอกหลืบในเมืองหลวงอย่างอนาถา และประทังชีพด้วยการหาเศษอาหารทาน โดยปราศจากการดูแลจากผู้แทนราษฎรที่มักจะพูดว่าตนเป็นผู้ดูแลประชาชน ชำร่ายกว่านั้นคนเหล่านี้กลับถูกเหมินเฉยให้หายไปจากสิทธิแห่งความเป็นพลเมืองไทย

นอกจากนี้ชุมชนแออัดทั้งหลาย ที่อาจถูกบางคนดูถูกเหยียดหยามว่าเป็นแหล่งอาชญากร อาชญากรรม สกปรก เกียจกร้าน มีการตรวจค้นจับกุมบ่อยครั้ง และอาจไม่เป็นไปตามกระบวนการยุติธรรม ในขณะที่กลับชื่นชมชุมชนของผู้มีฐานะดีทั้งหลายว่า เป็นชุมชนที่เจริญแล้ว โดยไม่มีการเข้าตรวจค้นบ้าน หาสิ่งผิดกฎหมายต่างๆ อย่างที่กระทำต่อชุมชนแออัดและคนยากจน ทั้งที่ความเป็นจริงแล้วทุกสังคมมีทั้งคนดีและคนไม่ดี พระพุทธเจ้าเองได้ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการไม่ตัดสินความเป็นคนดีที่ชาติกำเนิด สถานภาพ ฯลฯ ดังปรากฏในอัครคัมภีร์ เรื่องวาเสฏฐะ ภาวหะ (ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ฉบับบรรพตเถาที่ 15) ที่ได้กล่าวว่าการกระทำคือเครื่องตัดสินว่าคนนั้นเป็นคนดีหรือไม่ ไม่ใช่ตัดสินกันที่ชาติกำเนิด ไม่ว่าจะวรรณะไหนก็มีทั้งคนดีและคนไม่ดี ดังนั้นเมื่อนำคำสอนมามองภาพสังคมที่เป็นอยู่ ภายใต้วัฒนธรรมบริโภคนิยม ที่ต่างแข่งขันกันเพื่อเกียรติยศชื่อเสียง อันอาจทำให้เกิดการยกย่องความเป็นคนดีฐานะ ตำแหน่ง ชาติสกุล ฯลฯ โดยไม่ได้มองอย่างรอบคอบว่าคนมีโอกาส ฯลฯ กับคนไร้โอกาส ฯลฯ มีบริบทที่ถูกมองอย่างไร เช่นผู้มีฐานะดี ผู้ที่เป็นข้าราชการ เป็นนักการเมือง เมื่องหลังบางคนก็อาจเป็นคนที่ยาเสพติด บุคคลดังกล่าวหรือคนในครอบครัวก็อาจเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมเสพยาเสพติด ค้ามนุษย์ บังคับสตรีมาค้าประเวณี เปิดสถานบริการ ทูริตคคอง ก่อขี้ค่าจ้างและสภาพความเป็นอยู่ของแรงงาน ตัดไม้ ทำลายป่า ทำผิดวินัยจราจร ปล่อยเงินกู้โหด ใช้อิทธิพลที่ดิน ตั้งขุมมือปืนไว้ฆ่าคนอย่างไม่เกรงกลัวกฎหมายและบาปกรรม เก็บเงินค่าหัวแรงงานที่ไปทำงานต่างประเทศในจำนวนที่สูงมากอย่างเลือดเย็นไร้ความเมตตา การไม่ดูแลสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานไทยที่ต้องทำงานต่างประเทศอย่างยากลำบาก ในขณะที่ดูแลนักเรียนนักศึกษา นักรูทกิจ อภิสิทธิชน คนมีฐานะทั้งหลาย ที่ไปเรียนทำธุรกิจหรือพักอาศัยต่างประเทศเป็นอย่างดี เป็นต้น สถานภาพและภาพลักษณ์ภายนอกเหล่านี้ อาจทำให้เกิดการเลือกปฏิบัติ คือเกิดการคิดดี มองดี ปฏิบัติดี กับผู้มีสถานะภาพ

ในสังคม ขณะที่มือคด คิดในทางไม่ดี ปฏิบัติไม่ดี กับผู้ที่ไร้สถานะภาพทางสังคมอย่างกรณีคนยากจน คนที่อาศัยในชุมชนแออัด คนเร่รอน เป็นต้น โดยไม่ได้้นำคำสอนและการประพฤติอันเป็นแบบอย่างของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติด้วยความจริงใจ

จากแนวคิดสิทธิมนุษยชนที่ประกอบด้วย สิทธิ เสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพ ได้สอดแทรกอยู่ในปญญาสากสฯ ซึ่งผู้ศึกษาจะนำมาศึกษานี้เป็นส่วนที่ว่าด้วยสิทธิพลเมืองและการเมือง ตั้งแต่คำปรารภถึงข้อที่ 21 เมื่อนำมาศึกษาเทียบกับพระสูตรแล้วพบว่ามีความสอดคล้องกับปญญาสากสฯ ตามคำปรารภที่หนึ่ง คำปรารภที่สอง ข้อ 1 ข้อ 2 (1) ข้อ 5 และข้อ 18 และเมื่อนำเหตุการณ์เรื่องราวต่างๆมาร้อยเรียง โดยเฉพาะปัญหาด้านสิทธิมนุษยชนที่ยังคงประสบตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เมื่อนำมาศึกษาเทียบกับพระสูตร ผู้ศึกษาได้พบว่าเหตุการณ์ในสมัยพุทธกาลและเหตุการณ์สิทธิมนุษยชนในสังคมปัจจุบันต่างเผชิญกับปัญหาต่างๆอันสามารถจะนำมาศึกษาเทียบเคียงกันได้ ซึ่งพระพุทธเจ้าเองก็ได้ตรัสสอนในลักษณะของการให้คำนึงถึงสิทธิมนุษยชน ที่ตระหนักถึงสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ภราดรภาพ และเกียรติศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ในงานศึกษานี้ได้นำแนวคิดสิทธิมนุษยชนตามที่มีบัญญัติในปญญาสากสฯ ว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948 มาศึกษาเทียบเคียงศึกษากับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ตามที่มีบัญญัติไว้ในพระสูตร โดยจะขอแยกวิเคราะห์เป็นสองส่วนคือส่วนที่สอดคล้องกับส่วนที่อาจไม่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิเคราะห์ผลการศึกษาในส่วนที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน

1. สิทธิ

คำปรารภที่สอง “โดยไม่นำพาและเหยียดหยามต่อมนุษยชน ยังผลให้มีการกระทำอย่างป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการละเมิดมโนธรรมของมนุษยชาติอย่างร้ายแรง และได้มีการประกาศว่า ปณิญาสูงสุดของสามัญชน ได้แก่ความต้องการให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ในโลก ด้วยอิสรภาพในการพูด และความเชื่อถือ และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัว และความต้องการ”

ข้อ 1 “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมามีอิสระ และเสมอภาคกันในเกียรติศักดิ์ และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการครภาพ”

ข้อ 5 “บุคคลใดๆ จะถูกทรมาน หรือได้รับผลปฏิบัติ หรือการลงโทษที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรม หรือต่ำช้าไม่ได้”

จากการศึกษาเทียบเคียง พบคำสอนที่มีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนตามปณิญาสากลฯ อันสอดแทรกแนวคิดในเรื่องของสิทธิ เช่นสิทธิในชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินปรากฏตามพระสูตรดังนี้

พรหมชาลสูตร ว่าด้วยจตุศีล

คำสอนนี้แสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน ตามคำปรารภที่สอง และข้อที่ 5 ในปณิญาสากลฯ ด้วยคำกล่าวที่พระพุทธเจ้าได้กล่าวไว้ว่าหากมีใครคิดจะสรรเสริญพระพุทธเจ้าแล้ว เพียงแค่สรรเสริญการปฏิบัติตนของพระพุทธเจ้าในจตุศีล ซึ่งเป็นเรื่องพื้นฐานก็เพียงพอที่จะสรรเสริญแล้ว โดยตัวอย่างจตุศีลที่ยกมาศึกษาคือ การเว้นจากการฆ่าสัตว์ วางอาวุธ มีเมตตากรุณาต่อสัตว์ทั้งปวง (จตุศีลข้อ 1) และการไม่ฆ่าฟัน จองจำ ปล้นจี้ ซึ่ง ทำร้าย ผู้อื่น (จตุศีล ข้อ 2) คำกล่าวของพระพุทธเจ้าที่แสดงให้เห็นถึงการประพฤติปฏิบัติตามจตุศีลดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงการหยุดการกระทำอันเป็นการละเมิดในทรัพย์สินของผู้อื่น คือการไม่ปล้นจี้ชิงทรัพย์ ซึ่งจะทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยในทรัพย์สินของตนเอง และอาจนำมาซึ่งการทำร้ายร่างกายเจ้าของทรัพย์สินทั้งหลายได้ นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้านั้นได้หยุดการกระทำโดยการไม่ฆ่าสัตว์ วางอาวุธ ไม่ฆ่าฟัน จองจำ ผู้อื่น และมีเมตตากรุณาต่อสัตว์ทั้งปวง การไม่จองจำ

แสดงให้เห็นถึงการไม่กักขัง หน่วงเหนี่ยวอันเป็นการละเมิดสิทธิในร่างกาย การวางอาวุธ การไม่ฆ่าฟัน การไม่ฆ่าสัตว์ ก็แสดงให้เห็นถึงการวางอาวุธทั้งหลายที่ใช้ในการนำไปทำร้ายผู้อื่น เพื่อที่ผู้คนจะได้อยู่อย่างปลอดภัยไม่ต้องกลัวว่าจะมีผู้ใดหยิบอาวุธขึ้นมาทำร้ายกัน การไม่ฆ่าฟันและการไม่ฆ่าสัตว์ ถือเป็น การแสดงถึงการคำนึงและเคารพในสิทธิแห่งการมีชีวิตอยู่ สิทธิในชีวิตร่างกาย โดยไม่ต้องถูกระงับหรือทำร้ายอย่างป่าเถื่อน อันอาจนำมาซึ่งการสิ้นสุดสิทธิแห่งความเป็นมนุษย์นั่นคือเสียชีวิตในที่สุด คำสอนของพระพุทธเจ้าถึงการประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างซึ่งผู้อื่นสามารถนำไปสรรเสริญได้ ตามจุดศิวข้อที่ 1 และจุดศิวข้อที่ 2 ในพรหมชาลสูตรดังกล่าว จึงแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน ตามคำปรารภที่สองในปฎิญาสาสกาฯ ในการไม่นำพาและเหยียดหยามต่อมนุษยชน ยังผลให้มีการกระทำอย่างป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการละเมิดมโนธรรมของมนุษยชาติอย่างร้ายแรง...และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัว และความต้องการ และสอดคล้องตาม ข้อ 5 ของปฎิญาสาสกาฯ ในการประพฤติตนไม่ให้ผู้อื่นต้องถูกปฏิบัติ ถูกทรมาน หรือถูกลงโทษ ที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรมหรือต่ำช้า

สามัญผลสูตร

เหตุการณ์ในบริบทการเมืองการปกครองของสังคมอินเดียในสมัยพุทธกาลนั้น แม้ว่าการเช่นฆ่าเพื่อแย่งชิงราชสมบัติภายในประยูรญาติจะถือเป็นเรื่องปกติในสมัยนั้น แต่การที่พระพุทธเจ้าได้กล่าวถึงการฆ่าพระบิดาของพระเจ้าอชาตศัตรูว่าเป็นบาปที่หนัก แม้จะได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าโดยตรงก็ไม่อาจล้างบาปนั้นได้ เมื่อนำคำสอนนี้มาวิเคราะห์และเมื่อศึกษารายละเอียดของเหตุการณ์การฆ่าบิดาตนเองโดยพระเจ้าอชาตศัตรูด้วยวิธีการอันทารุณโหดร้ายนั้น จะเป็นคำสอนที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในการสอนให้ผู้อื่นได้ปฏิบัติต่อบิดา อันเป็นพระพรหมของบุตร หรือบุพการีผู้ให้กำเนิด อย่างมีมนุษยธรรมและมีความกตัญญูตเวที เพราะการที่เราจะตระหนักต่อสิทธิมนุษยชนของผู้อื่นนั้น พึงเริ่มจากภายในครอบครัวของเราเอง เริ่มจากบุพการีของเราเอง เมื่อเรามีจิตใจที่มีเมตตากรุณา มีความรักมอบให้แก่กัน เราก็จะมอบสิ่งนั้นให้กับคนอื่นที่อยู่นอกครอบครัวต่อไปเช่นกัน คำสอนและเรื่องราวที่พระเจ้าอชาตศัตรูกระทำการทารุณต่อบิดาจึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน ตามคำปรารภที่สองในปฎิญาสาสกาฯ ว่าไม่พึงกระทำต่อกันด้วยการกระทำอย่างป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการละเมิดมโนธรรมของมนุษยชาติอย่าง

ร้ายแรง...และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัว นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับข้อที่ 5 ในปฏิญญาสากลที่ไม่ให้บุคคลใดๆ ต้องถูกปฏิบัติ ถูกทรมาน ถูกลงโทษ อย่างโหดร้ายผิดมนุษยธรรมหรือต่ำช้า ดังที่พระเจ้าอชาตศัตรูได้กระทำการลงโทษ และทรมานบิดาตนเองด้วยการสั่งให้มีการผ่าเท้าของบิดาแล้วทาด้วยเกลือ และย่างด้วยถ่านไฟร้อนๆ จนบิดาเสียชีวิตอย่างทุกข์ทรมาน เพียงเพื่อหวังในราชสมบัติ ทั้งๆที่บิดาได้มอบให้พระเจ้าอชาตศัตรูแล้ว แต่ก็เกิดความกลัว (ตามคำยุยงของพระเทวทัต) ว่าบิดาตนจะเรียกเอาคืนกลับไป การกระทำดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นว่าขนาดบุพการีในครอบครัวตนเอง ยังละเมิดสิทธิมนุษยชนในชีวิตและร่างกายได้ นับประสาอะไรกับผู้อื่นที่ไม่ใช่เครือญาติของตน จะรอดพ้นจากการละเมิดสิทธิมนุษยชนไปได้

มหาปริณิพพานสูตร เรื่องพระเจ้าอชาตศัตรูประสงก์ปราบแคว้นวัชชี

คำสอนของพระพุทธเจ้าที่กล่าวถึงแคว้นวัชชีว่ายึดถืออปปริหานิยธรรม 7 ประการนั้น ไม่ว่าจะเหตุการณ์นี้วัสสการพราหมณ์จะแจ้งแก่พระพุทธเจ้าเฉยๆ หรือจะเป็นการขอให้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการที่พระเจ้าอชาตศัตรูจะยกกองทัพไปปราบแคว้นวัชชีตามที่มีการถกเถียงกันอยู่ก็ตาม ประเด็นนี้ผู้ศึกษาจะไม่ขอกล่าวถึง เพราะเห็นว่าสาระสำคัญอยู่ที่เหตุการณ์นี้จบลงโดยไม่เกิดการสู้รบกัน แคว้นทั้งสองต่างไม่ต้องเสียเลือดเนื้อ จริงอยู่แม้แคว้นมคธจะเป็นแคว้นใหญ่และมีอำนาจปกครองแคว้นเล็กๆทั้งหลาย แต่การที่พระเจ้าอชาตศัตรูเปลี่ยนใจไม่บุกแคว้นวัชชีนั้น แสดงให้เห็นถึงความเคารพนับถือต่อพระพุทธเจ้าเป็นอย่างมาก คำสอนนี้สามารถนำมาปรับใช้กับบรรดาผู้ปกครองทั้งหลายในการดำเนินนโยบายที่ต้องเกี่ยวข้องกับประเทศต่างๆว่า จะต้องคิดพิจารณาอย่างถี่ถ้วนก่อนว่าประเทศที่มีความขัดแย้งจนถึงขั้นจะทำสงคราม ว่าสงครามในทางเลือกแรกจริงหรือไม่ นอกจากนี้ยังสามารถนำคำสอนนี้มาปรับใช้ในระดับบุคคลได้เช่นกัน การที่บุคคลทั้งหลายดำเนินวิถีชีวิตอยู่ในสังคมนั้นก็อาจมีการกระทบกระทั่งกัน จนอาจนำไปสู่การทำร้ายกัน โดยเฉพาะจะทำให้เกิดการละเมิดสิทธิในชีวิตและร่างกายกันขึ้น แบบอย่างคำสอนที่สอดคล้องแนวคิดสิทธิมนุษยชนดังกล่าวจึงทำให้เกิดสันติภาพขึ้นโดยไม่ต้องมีการทะเลาะ ทำร้าย เช่นฆ่ากัน อันสอดคล้องกับคำปรารภที่สอง ในปฏิญญาสากลฯ ที่ว่า “โดยไม่นำพาและเหยียดหยามต่อมนุษยชน ยังผลให้มีการกระทำอย่างป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการละเมิดมนุษยธรรมของมนุษยชาติอย่างร้ายแรง...และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัว”

กฎทันตสูตร เรื่องกฎทันตพราหมณ์

คำสอนในกฎทันตสูตรนี้ แสดงให้เห็นถึงบริบทศาสนาความเชื่อของอินเดียในสมัยพุทธกาล ที่ผู้คนในสมัยนั้นต่างยึดถือคัมภีร์พระเวท มีการบูชานับถือเทพเจ้าทั้งหลาย เพื่อสวดอ้อนวอน เพื่อขอโชคลาภ เพื่อขอความคุ้มครอง ฯลฯ สุดแต่แต่จะขอกัน การสวดอ้อนวอนเทพเจ้านั้นมีการกระทำพิธีบูชาญร่วมด้วย โดยมีพราหมณ์ที่ผู้คนต่างเชื่อว่าเป็นผู้วิเศษที่เป็นสื่อกลางสามารถติดต่อกับเทพเจ้าได้ การบูชาญทั้งหลายมีตั้งแต่ถวายด้วยเครื่องหอม ดอกไม้ ข้าวปลาอาหาร ขนม นม เนย สิ่งมีชีวิตน้อยใหญ่เช่น ไก่ สุกร แพะ โค (ภายหลังเกิดลัทธิฮินดู โคจึงได้รับการยกย่องเพราะถือว่าเป็นสัตว์พาหนะของพระอิศวร) จนกระทั่งมีการบูชาญด้วยชีวิตมนุษย์ การบูชาญด้วยเครื่องเช่นทั้งหลายโดยเฉพาะด้วยชีวิตของสัตว์นั้น แสดงให้เห็นถึงการละเมิดสิทธิทางร่างกายและชีวิต เพราะสัตว์ทั้งหลายนั้นต้องถูกทรมานและฆ่าอย่างทารุณเพื่อสังเวทเทพเจ้า ในขณะที่ผู้คนในสมัยนั้นต่างเชื่อถืออำนาจเร้นลับของเทพเจ้าทั้งหลายอย่างเลือนลอย พระพุทธเจ้าได้สอนและพยายามเปลี่ยนวิธีคิดของผู้คนเหล่านั้น ด้วยคำสอนที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชนในการคำนึงถึงสิทธิในร่างกายและชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย และได้สอนด้วยหลักความเป็นเหตุเป็นผล ให้เกิดการกระทำอันจะนำมาซึ่งการปฏิบัติที่ไม่เลือนลอยไร้จุดหมายแต่กลับได้บุญกุศลยิ่งใหญ่กว่า นั่นคือสอนให้ใช้วิธีสังคมสงเคราะห์แทน หรือการให้ทานแก่ผู้ยากไร้ การให้ทานด้วยการปล่อยชีวิตของสัตว์ทั้งหลายที่จะต้องจบชีวิตลงด้วยความทุกข์ทรมานจากการบูชาญ คำสอนต่างๆเหล่านี้จึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนตามปณิญาสาทุกๆ ด้วยการสอนให้มนุษย์นั้นไม่พึงกระทำในสิ่งที่ป่าเถื่อนอันละเมิดมโนธรรม หรือจะนำมาซึ่งความหวาดกลัว (คำปรารภที่สอง) และไม่ให้มีการถูกกระทำ ถูกทรมาน หรือถูกลงโทษ ที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรมหรือต่ำช้า (ข้อ 5) คำสอนดังกล่าวจึงเป็นรากฐานในการเปลี่ยนแปลงวิธีคิดและวิธีปฏิบัติที่มองการเช่นฆ่า การสังเวทด้วยชีวิตว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดา ให้เป็นเรื่องที่ไม่ธรรมดาและเป็นเรื่องที่พึงละเว้น อันจะนำมาซึ่งการเคารพสิทธิในร่างกายและชีวิต

สักกปัญหาสูตร เรื่องท้าวสักกะกับปัญจสิขคนธรรพบุตร

คำสอนของพระพุทธเจ้าในการตอบปัญหาธรรมกับท้าวสักกะ ว่าเหตุใดมนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ และสัตว์ทั้งหลายจึงมีเวรหรือการกระทบกระทั่งกัน ทำไมจึงมีอาชญาหรือการเข่นฆ่ากัน ทำไมจึงมีข่าศึกหรือความเป็นศัตรูต่อกัน และทำไมจึงมีความพยาบาทหรือความแค้นต่อกัน ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตอบปัญหาดังกล่าว โดยกล่าวว่าทั้งหมดเกิดขึ้นเพราะความริษยา ความตระหนี่ ซึ่งความริษยาและตระหนี่นี้เกิดจากอารมณ์อันเป็นที่รักและไม่รัก อันเกิดมาจากความพอใจหรือกิเลสอีกทีหนึ่ง โดยความพอใจนี้เกิดมาจากความวิตกหรือความตรึกนึกคิดที่สนองตัณหาและทิฐิ ความวิตกนี้เกิดมาจากปัญจธรรมหรือกิเลสเครื่องเน้นซ้ำอีกทีหนึ่ง การที่จะดับปัญจธรรมหรือกิเลสเครื่องเน้นซ้ำนี้ก็โดยการไตร่ตรองให้ถี่ถ้วนก่อนว่า อะไรที่ควรเสพและอะไรที่ไม่ควรเสพโดยคำนึงถึงความยินดี ความเป็นทุกข์ และความรู้สึกไม่ทุกข์ไม่สุขร่วมด้วย โดยเฉพาะควรเสพในสิ่งที่ทำให้กุศลธรรมเสื่อม แต่กุศลธรรมเจริญขึ้น

คำสอนในพระสูตรดังกล่าวจึงมีความสอดคล้องกับคำปรารภที่สอง “โดยไม่นำพาและเหยียดหยามต่อมนุษยชน ยังผลให้มีการกระทำอย่างป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการละเมิดมโนธรรมของมนุษยชาติอย่างร้ายแรง และได้มีการประกาศว่า ปณิญาสูงสุดของสามัญชน ได้แก่ความต้องการให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ในโลก ด้วยอิสรภาพในการพูด และความเชื่อถือ และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัว และความต้องการ” และข้อ 1 “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมามีอิสระ และเสมอภาคกันในเกียรติศักดิ์ และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการศรัทธา” ด้วยหลักคำสอนที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนนี้ มีการกล่าวถึงปัญหาและที่มาของการทำร้าย การเข่นฆ่า การพยาบาท การเป็นศัตรูต่อกัน ว่ามาจากกิเลสโดยสอนให้คิดและไตร่ตรองในการใช้ชีวิตอย่างมีเหตุผลและมีมโนธรรม เช่นความยินดี (โสมนัส) หากเรายินดีต่อเพื่อนมนุษย์บนโลกนี้ โดยไม่แบ่งแยกสีผิว เพศ ภาษา ศาสนา แล้ว ทุกคนบนโลกนี้จะรักใคร่และยินดีต่อกัน ในส่วนของความเป็นทุกข์(โทมนัส)เอง หากเราเสียใจ ต่อชะตากรรมของมนุษยชาติแล้ว เราจะตระหนักในความเจ็บทุกข์ ลำบากของมนุษยชาติ และจะช่วยเหลือเขาเหล่านั้นให้พ้นจากความทุกข์ยาก ในส่วนของการวางเฉย (อุเบกขา) ก็เช่นกัน หากเรานำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เช่นการสูญเสียญาติมิตรคนรู้จักแล้ว เราจะเข้าใจในชีวิตว่า การเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นวัฏจักรชีวิต ที่ทุกคน

ต้องพบเจอ ซึ่งจะทำให้เราใช้ชีวิตอยู่บนความไม่ประมาท รู้จักใช้ชีวิตอย่างมีเหตุผลและมีนวัตกรรม เคารพในสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค โดยเฉพาะเกียรติและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ดังที่ท้าว ลักกะได้ตระหนักในภายหลังว่า ชัยชนะที่ได้มาจากการทำสงคราม และการใช้อาวุธทำลายชีวิตกัน เป็นสิ่งที่ผิด หากเราคูสภาพความเป็นไปของสังคมไทยและสากล จะพบว่ามนุษยชาติทุกวันนี้มีการ แข่งขันกัน มีการทำลายล้างกัน ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง และความมั่นคง เพราะมนุษย์ทั้งหลาย ยังไม่สามารถใช้เหตุผลและมีนวัตกรรม ในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติต่อกัน ภาพความรุนแรงต่างๆ ที่ ปรากฏออกมาจึงมีอย่างต่อเนื่อง เช่นปัญหาความยากจน อาชญากรรม สงคราม การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ฯลฯ ทั้งในและต่างประเทศเป็นคำตอบได้อย่างดีว่ามนุษยชาติมีพัฒนาการด้านศีลธรรมมากน้อยแค่ไหน ทั้งนี้หากเรานำหลักคำสอนในพระสูตรนี้มาปฏิบัติย่อมนำมาซึ่งการตระหนักรู้ว่าด้วยความรัก และการปฏิบัติที่ดีต่อกัน จะนำมาซึ่งความสงบและความมีอารยธรรมของมนุษยชาติ

ปายาสีราชัญญสูตร ว่าด้วยประวัติพระกุมารกัสสปะเถระ

คำสอนของพระกุมารกัสสปะที่สอนและเปลี่ยนความคิดพระยาปายาสีที่เห็นผิดว่าวิญญูณ ไม่มี โลกหน้าไม่มี ผลกรรมจากการทำดีทำชั่วไม่มี โดยเฉพาะด้วยการทดลองความคิดเห็นที่ผิด นั้น ด้วยการทดลองความเชื่อด้วยวิธีการต่างๆกับชีวิตมนุษย์อัน โหดร้ายผิดมนุษยธรรมจนกระทั่ง พระยาปายาสีได้ยอมรับและเห็นตามว่า วิญญูณมีจริง โลกหน้ามีจริง ผลกรรมจากการทำความดี ความชั่วมีจริง คำสอนนี้จึงเป็นคำสอนที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชน ท่ามกลางบริบทสังคม อินเดียในสมัยนั้นที่ผู้ปกครองเป็นผู้มีอำนาจสิทธิขาด โดยที่สิทธิในชีวิตและร่างกายยังไม่ได้รับการ ยอมรับหรือเคารพ คำสอนของพระกุมารกัสสปะจึงเป็นแนวทางในการแสดงให้ผู้ปกครองและ ผู้คนในสมัยนั้นให้ใช้เหตุผลและการกระทำอย่างมีสติ ไม่ให้เชื่อถือนิจนิรันดรความเร้นลับด้วย วิธีการต่างๆอัน โหดร้ายป่าเถื่อน โดยเฉพาะกับชีวิตของมนุษย์ และภายหลังแม้พระยาปายาสีได้เห็น ธรรมและจะขอทำพิธีบูชาัญญตามความเชื่อของพราหมณ์ในสมัยนั้น พระกุมารกัสสปะก็ได้ห้ามมิ ให้บูชาัญญ โดยสอนว่าการบูชาัญญที่ทำให้สิ่งมีชีวิตต้องมตายนั้นเป็นสิ่งผิด แต่พึงบูชาด้วยการ สังคมสงเคราะห์นั่นคือการให้ทาน เพราะว่าเป็นสิ่งมีอนิสสัยอันยิ่งใหญ่กว่า

คำสอนของพระกุมารกัสสปะในพระสูตรนี้ จึงเป็นคำสอนที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิ มนุษยชนในการเคารพต่อสิทธิทางร่างกาย และชีวิต อันสอดคล้องกับปรัชญาสากลฯ ดังคำปรารภ

ที่สอง ที่ว่าไม่ให้มีการกระทำอันป่าเถื่อนที่จะนำมาซึ่งความหวาดกลัว และสอดคล้องกับข้อที่ 5 ที่ว่าไม่ให้มีการทรมาน การปฏิบัติ และการลงโทษ ด้วยวิธีการอันโหดร้ายผิดมนุษยธรรมหรือคำสอนนี้จึงเป็นคุณประโยชน์ยิ่งในสังคมปัจจุบัน ที่มีการใช้ความรุนแรงต่อมนุษย์ด้วยกันด้วยวิธีการต่างๆที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรมทั้งจากอำนาจรัฐและตัวปัจเจกเอง หากมีการตระหนักและคำนึงถึงความเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน รู้จักแยกแยะความถูกต้อง รู้ว่ากรรมจากการทำดีทำชั่วนั้นมีจริง ทุกคนจะตระหนักในเรื่องดังกล่าวและจะเคารพสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ต่อผู้อื่น โดยไม่คิดเห็นหรือยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่คิดนั้นต่อไปอย่างไม่สงสัย จนนำมาซึ่งการทำลายผู้อื่น

จกวัตตีสูตฺร เรื่องพระเจ้าจักรพรรดิทัฬหเนมิ

คำสอนในจกวัตตีสูตฺรนี้ แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกันระหว่างศาสนา การเมือง และเศรษฐกิจ ที่พระพุทธเจ้าได้สอนว่า ผู้ปกครองพึงปกครองอย่างเป็นธรรมราชา และสอนให้เห็นถึงการจัดการทางเศรษฐกิจที่ดีจะทำให้การปกครองนั้นมีความมั่นคงประชากรราษฎรจะอยู่อย่างมีความสุข การยกตัวอย่างความเสื่อมถอยของมนุษย์โดยมีจุดเริ่มต้นจากผู้ปกครองที่ไม่ได้ปกครองอย่างเป็นธรรม ไม่ดูแลจัดการทางเศรษฐกิจเช่นที่เคยปฏิบัติกันมา จนกระทั่งจักรแก้วอันเป็นทิพย์ทั้ง 7 ประการได้เสื่อมและหายไป อันนำมาสู่ยุคต่ำสุดแห่งความเป็นมนุษย์ ที่มนุษย์ต่างไม่สนใจถึงความป็นญาติ เป็นเพื่อน ความรักต่อกัน มีการเข่นฆ่า ทำร้ายกันอย่างไม่เลือกหน้าในช่วง 7 วันสุดท้ายแห่งสัตถันตรกัป กระทั่งมนุษย์บางส่วนคิดได้ว่าไม่พึงฆ่าและทำร้ายกันจึงหนีไปหลบและอาศัยกินผลไม้ที่อยู่ตามป่า ซอกเขา จนล่วงพ้น 7 วันแห่งการเข่นฆ่ากัน มนุษย์เหล่านั้นได้ออกมาพบหน้ากันและเกิดความรักกันเป็นอย่างยิ่ง และได้ค้นหาสาเหตุที่ทำให้มนุษย์เข่นฆ่ากันอย่างไม่เลือกหน้านั้นว่าเป็นเพราะปฏิบัติธรรมอันเป็นอกุศล ต่างจึงกลับมาปฏิบัติธรรมอันเป็นกุศล เช่น ไม่ฆ่ากัน ไม่ลักขโมย ไม่ล่วงเกินภรรยาของคนอื่น ไม่พูดเท็จ ไม่ให้ร้ายกัน ไม่พูดจาหยาบคายนอกพูดเพื่อเจ้อ ไม่โลภ (อภิชฌา) ไม่พยาบาท ควรละทวิภูติที่เป็นข้าศึก (มิจฉาทวิภูติ-ทานที่บุคคลให้แล้วไม่มีผล) ควรละธรรม ๓ ประการคือ อธรรมราคะ (ความกำหนัดอันชั่วร้าย ,ความต้องการในสิ่งที่ต่ำทราม) วิสมโลก (ความละโมภ) มิจฉาธรรม (ความคิดเห็นความประพฤติที่ผิด) รวมถึงปฏิบัติที่ดีต่อบิดา มารดา สมณะ พรหมณ์ และผู้ใหญ่ในสกุล ต่างปฏิบัติเช่นนี้เรื่อยมาจนอายุของมนุษย์เพิ่มขึ้นและกลับมารุ่งเรือง ประกอบด้วยจักรแก้ว 7 ประการ ในสมัยพระเจ้าสังกะ แห่งเมือง

เกตุมดี ที่ครองแผ่นดินโดยธรรม (ธรรมาธิปไตย) ด้วยการจัดการสงเคราะห์ทางเศรษฐกิจแก่
ประชาราษฎร์

คำสอนพระพุทธเจ้าที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะสิทธิในร่างกายและชีวิต
และการดูแลสุขภาพชีวิตความเป็นอยู่แก่ประชาชนด้วยการจัดการสงเคราะห์ทางเศรษฐกิจ อัน
สอดคล้องกับหลักปรัชญาสากลตามคำปรารภที่สอง ที่ไม่ให้มนุษย์เหยียดหยามหรือกระทำต่อกัน
อย่างป่าเถื่อนอันจะนำมาซึ่งความหวาดกลัว ซึ่งจะเป็นการละเมิดโนธรรมของมนุษยชาติ อีกทั้ง
ยังสอดคล้องกับข้อที่ 1 ที่ให้มนุษย์ทั้งหลายนั้นใช้เหตุผลและมโนธรรม ปฏิบัติต่อกันอย่างมีภรร
ภาพทั้งโดยผู้ปกครองที่ต้องดูแลประชาชน และประชาชนด้วยกันเองต้องไม่ทำในสิ่งที่ผิดศีลธรรม
โดยเฉพาะไม่เช่นฆ่าทำร้ายร่างกายชีวิต ล่วงเกินสตรี ล่วงเกินบุพการี ให้ปฏิบัติต่อกัน คำสอน
ดังกล่าวจึงเป็นการสอนธรรมให้เราตระหนักว่าศีลธรรม การเมือง และเศรษฐกิจ เป็นสิ่งที่เชื่อมโยง
สัมพันธ์กัน ผู้ปกครองต้องมีคุณธรรม ต้องดูแลประชาชนที่ทุกข์ยาก และประชาชนเองต้องรักษา
ความดีงามเช่นกัน เพราะไม่เช่นนั้นแล้วกลียุคก็จะเกิดขึ้น การทำลายล้างประหัตประหารกันจะ
เกิดขึ้น เมื่อเกิดขึ้นแล้วสิทธิมนุษยชนก็จะหายไป กลายเป็นความโหดร้ายที่มนุษย์ปฏิบัติต่อกัน

ตัวเลขสูตร ว่าด้วยตัวเลขธรรม

การที่พระพุทธเจ้าได้สอนเรื่องตัวเลขธรรม 44 (ธรรมเครื่องขัดเกลาจิตใจ) ว่าเป็นทาง
หลีกเลี่ยงจากความชั่วทั้งหลาย เช่นธรรมในข้อที่ 1 การเบียดเบียนกัน ข้อ 2 การไม่ฆ่าสัตว์ ข้อ 10
ความไม่มีจิตพยาบาท ข้อ 38 ความละเอียดอ่อนบาป (หิริ) และข้อ 39 ความเกรงกลัวบาป (โอตตปปะ)
คำตรัสสอนของพระพุทธเจ้านี้ เป็นการสอนแนวทางในการปฏิบัติตนของมนุษย์ทั้งหลายว่าไม่พึง
กระทำในสิ่งที่จะทำให้เกิดความป่าเถื่อนที่นำมาสู่ความหวาดกลัว อันเป็นจะการละเมิดโนธรรม
(คำปรารภที่สอง) รวมถึงเป็นแนวทางปฏิบัติแก่มนุษย์ว่าพึงใช้เหตุผลและมโนธรรมต่อกันอย่างมี
ภรรภาพ (ข้อ 1)

การตรัสสอนของพระพุทธเจ้าเป็นประโยชน์ในการนำมาปฏิบัติ เช่นการไม่เบียดเบียนกัน
จะเป็นสิ่งที่สอนให้เราไม่สร้างความทุกข์ยากให้แก่ผู้อื่นหรือแก่สัตว์ต่างๆ การไม่ฆ่าสัตว์เป็นสิ่งที่
สำคัญยิ่งเพราะจะทำให้ไม่มีการใช้กำลังหรืออาวุธใดๆในการประหัตประหารทำลายชีวิตกัน ความ
ไม่พยาบาทจะเป็นเครื่องป้องกันไม่ให้มีการแก้แค้นหรือคิดร้ายต่อกัน ความละเอียดอ่อนบาปทำให้

มนุษย์เกิดความละอายใจเมื่อคิดจะทำสิ่งใดก็ตามอันเป็นการสร้างความทุกข์ให้แก่กัน และความเกรงกลัวต่อบาป จะเป็นสิ่งที่ป้องกันมิให้มีการคิดหรือทำสิ่งใดๆที่จะเกิดการละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น คำสอนเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานแห่งมโนธรรม ช่วยป้องกันมิให้มีการกระทำสิ่งใดๆที่จะละเมิดสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ช่วยให้มนุษย์ทั้งหลายได้พ้นจากความหวาดกลัวต่อกัน เพราะมนุษย์ชาติจะไม่มีการฆ่ากันหรือทำร้ายกัน ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า สัลเลขธรรม คือทางหลีกเลี่ยงจากความชั่วทั้งหลาย สังคมปัจจุบันเต็มไปด้วยความรุนแรงต่างๆ การทำร้ายกัน ความหวาดกลัวต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคม สาเหตุหนึ่งมาจากการที่มนุษย์ทั้งหลายต่างมิได้ตระหนักถึงวิถีทางที่จะหลีกเลี่ยงความรุนแรงอันจะเกิดแก่กัน สัลเลขธรรมดังกล่าวจึงเป็นอีกทางหนึ่งที่จะช่วยขัดเกลาคิดใจมนุษย์ เช่นให้ละอายต่อการทำชั่วทั้งหลาย ให้เกิดความรักและการให้อภัยต่อกัน เป็นต้น

สาเลขยกสูตร

การที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนว่า เพราะการประพฤติที่ไม่ดีทางกาย วาจา และใจ เช่นเป็นคนใจบาปชอบฆ่าสัตว์หรือเช่นฆ่ากัน ลักขโมย ล้วงเงินหญิงอื่น กล่าวเท็จ พูดส่อเสียด พูดหยาบคาย คิดแต่จะได้อะไร มีจิตพยาบาท และมีความคิดที่ผิดเช่นคิดว่าผลกรรมไม่มีจริง จึงทำให้บางคนตายไปแล้วตกนรก บางคนขึ้นสวรรค์ และพระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนถึงความประพฤติที่ถูกต้องหรือสมควรดังนี้ และพระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนว่าการประพฤติที่ถูกต้องหรือสมควรทางกายวาจา และใจ เช่น สอนไม่ให้เป็นคนหยาบที่คิดแต่จะเช่นฆ่ากัน แต่ควรมีความเอื้อเฟื้อเอ็นดูต่อชีวิตทั้งหลาย จะช่วยให้ไม่เกิดการเช่นฆ่ากันหรือละเมิดชีวิตร่างกายของผู้อื่นเพียงเพื่อหวังในทรัพย์สินนั้นๆ

สอนไม่ให้ล่วงเกินหรือละเมิดสตรีซึ่งเป็นคู่ครอง หรือบุตรหลานของผู้อื่น จะช่วยป้องกันไม่ให้มนุษย์ทำร้ายสตรีหรือใช้สตรีเป็นที่รองรับอารมณ์ด้วยการทำร้ายร่างกายหรือหนักสุดก็คือการข่มขืนและฆ่าดังที่ปรากฏในอาชญากรรมสังคมปัจจุบัน และที่ปรากฏในสงครามความขัดแย้งต่างๆ ทั่วโลกที่มีการใช้นโยบายข่มขืนสตรีฝ่ายตรงข้ามเพื่อให้เกิดความหวาดกลัว ดังกรณี การข่มขืนสตรีผู้ชุมนุมประท้วงทางการเมือง (เสื้อแดง) ที่ถูกข่มขืนและคุกคามชีวิตโดยทหารไทยที่เข้าควบคุมการชุมนุม เมื่อปี พ.ศ.2553 การข่มขืนทารุณกรรมสตรีชาวเกาหลี ชาวจีน และชาติที่ถูกรุกรานโดย

ญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1-2 การข่มขืนสตรีชาวบอสเนียนและชาวโคโซวาแอลเบเนียนโดยทหารเชิร์บ ในอดีตประเทศยูโกสลาเวีย การข่มขืนรุมโทรมสตรีชาวจีนอย่างทรมาณและฆ่าอย่างป่าเถื่อนโดยชนเผ่าค้ายัคในอินโดนีเซีย และการข่มขืนรุมโทรมหรือฆ่าสตรีชนกลุ่มน้อยอย่างทรมาณป่าเถื่อนโดยทหารพม่า เป็นต้น

สอนไม่ให้พูดคำโกหก ไม่พูดต่อเสียดให้แตกแยก ไม่พูดคำหยาบคาย ไม่พูดเพื่อเจ้อ ก็เช่นกัน คือการป้องกันและคำนึงถึงสิทธิของผู้อื่น ไม่ล่วงละเมิดผู้อื่นในทางวาจา หากคำนึงถึงสิทธิของผู้อื่นแล้ว มนุษย์ทุกคนจะไม่ขัดแย้งและอยู่ในสังคมกันได้อย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย เคารพให้เกียรติอย่างมีเหตุผลและมโนธรรมต่อกัน

สอนความประพฤติทางใจ ดั่งการไม่มีจิตที่โลกคิดแต่จะได้อะไรของผู้อื่นก็จะช่วยป้องกันและทำให้มนุษย์ทุกคนในสังคมไม่แย่งชิงหรือคิดอยากได้ทรัพย์สินของผู้อื่นอันจะนำมาซึ่งการละเมิดสิทธิในทรัพย์สิน การไม่มีจิตพยาบาทไม่คิดทำร้ายผู้อื่น ไม่คิดเข่นฆ่าผู้อื่น เป็นสิ่งสำคัญเพราะเมื่อจิตใจของมนุษย์จะคิดและแยกแยะได้ว่าการพยาบาทการอาฆาตคือสิ่งไม่ถูกต้อง การละเมิดสิทธิมนุษยชนทางร่างกายและชีวิตก็จะไม่เกิดขึ้น และสุดท้ายการตระหนักรู้ว่าบาปกรรมนั้นมีจริง รู้จักบุญคุณของบุพการี เคารพในสมณะสงฆ์แล้ว ก็จะนำมาซึ่งการรู้จักแยกแยะความดีความชั่ว ถูกผิด ควรไม่ควร ซึ่งจะทำให้มนุษย์ทุกคนต่างอยู่ในร่องรอยแห่งความดี ต่างจะไม่ประพฤติหรือกระทำในสิ่งที่ผิด เพราะรู้ว่านั่นคือสิ่งที่ไม่ถูกต้องอันจะได้รับผลกระทบในภายหลัง

ความประพฤติทั้งทางกาย วาจา และใจ ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนดังกล่าวมาจึงเป็นคำสอนที่สำคัญอันจะนำมาซึ่งความสุข ทำให้มนุษย์ตระหนักและเคารพสิทธิมนุษยชนทั้งต่อทรัพย์สิน ร่างกาย และจิตใจของผู้อื่น และมีความสอดคล้องตามหลักปรัชญาสากลที่สอนให้ใช้มโนธรรม ไม่ให้มีการกระทำต่อกันอย่างป่าเถื่อน อันจะนำมาซึ่งความหวาดกลัว (คำปรารภที่สอง) สอนให้ใช้เหตุผลและมโนธรรมอยู่ร่วมกันอย่างมีอารยธรรม เพราะมนุษย์นั้นต่างเกิดมามีอิสระและเสมอภาคกัน (ปรัชญาฯข้อ 1) สอนให้ปฏิบัติต่อกันอย่างมีมนุษยธรรม ไม่ให้มีการทรมาณหรือลงโทษต่อกันอย่างโหดร้ายผิดมนุษยธรรม (ปรัชญาฯข้อ 5)

มหาซัมมสมาทานสูตร

คำตรัสสอนในมหาซัมมสมาทานสูตร เกี่ยวกับการงดเว้นจากอกุศล 10 โดยยกตัวอย่าง
 ธรรมสมาทาน 4 ว่าให้งดเว้นจากอกุศล 10 จึงมีความสอดคล้องกับปฏิญญาฯ เช่นเดียวกับสา
 เลยยกสูตรที่ได้กล่าวไปแล้ว อันประกอบด้วย การงดเว้นความชั่วทางกาย 3 อย่าง (กายทุจริต) คือ
 1.การฆ่าสัตว์ 2.การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ 3.การประพฤตินอกใจในกามทั้งหลาย ความชั่วทาง
 วาจา 4 อย่าง (วจีทุจริต) คือ 1.การพูดเท็จ 2.การพูดส่อเสียด 3.การพูดคำหยาบ 4.การพูดเพื่อเจือ
 และความชั่วทางใจ 3 อย่าง (มโนทุจริต) คือ 1.ความโลภอยากได้ของผู้อื่น 2.ความพยาบาทคิด
 ประทุษร้ายเขา 3.ความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม ทั้งหมดรวมเป็นอกุศล 10 (ทางแห่ง
 อกุศล) คำสอนนี้ได้สอนให้มนุษย์ตระหนักและเคารพสิทธิมนุษยชนทั้งต่อทรัพย์สิน ร่างกาย
 และจิตใจของผู้อื่น สอนให้ใช้มนุสธรรม ไม่ให้มีการกระทำต่อกันอย่างป่าเถื่อน อันจะนำมาซึ่ง
 ความหวาดกลัว (คำปรารภที่สอง) สอนให้ใช้เหตุผลและมโนธรรมอยู่ร่วมกันอย่างมีภารดรภาพ
 เพราะมนุษย์นั้นต่างเกิดมามีอิสระและเสมอภาคกัน (ปฏิญญาฯข้อ 1) สอนให้ปฏิบัติต่อกันอย่างมี
 มนุษยธรรม ไม่ให้มีการทรมาณหรือลงโทษต่อกันอย่างโหดร้ายผิดมนุษยธรรม (ปฏิญญาฯข้อ 5)

การตรัสสอนที่ให้ละเว้นอกุศลกรรม 10 กับธรรมสมาทานข้อ 4 ได้เปรียบเทียบเสมือน
 ว่ามีคนป่วยเป็นโรคลงแดง ที่มีคนชักชวนให้ดื่มนมส้ม น้ำผึ้ง เนยใส และน้ำอ้อยที่ปรุงเข้าด้วยกัน
 โดยกล่าวว่าดื่มาแล้วไม่ทำให้อาเจียนออกมาหรอก และหลังดื่มาแล้วจะมีแต่ความสุข เมื่อคนป่วย
 โรคลงแดงได้ดื่มาแล้วร่างกายก็แข็งแรงหายจากโรคที่เป็นอยู่ การดื่มนมส้มฯลฯ จึงเหมือนการละ
 เว้นอกุศลกรรม 10 เมื่อดื่ม (ปฏิบัติ) แล้ว ก็จะหายจากอาการป่วย (กายใจเป็นสุข ตายแล้วสุคติสู่
 สวรรค์) มหาซัมมสมาทานสูตรดังกล่าวจึงเป็นหลักที่พระพุทธเจ้าสอนให้ละเว้นการประพฤติน่า
 ดีไม่ถูกต้อง อันจะนำมาซึ่งผลจากการทำความดีในภายหน้า ซึ่งมนุษย์ทั้งหลายหากได้ปฏิบัติตาม
 แล้วก็จะนำมาซึ่งการเคารพและไม่ละเมิดสิทธิมนุษยชนทั้งในทรัพย์สิน ร่างกาย และจิตใจของ
 ผู้อื่น เฉกเช่นสาเลยยกสูตรที่ได้กล่าวไปก่อนนี้

อังกุลิมาสูตร

คำสอนที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชนในสิทธิแห่งร่างกายและชีวิต จึงมีความสอดคล้องกับปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ดังคำปรารภที่สอง “ด้วยการไม่นำพาและเหยียดหยามต่อมนุษยชนยังผลให้มีการกระทำอย่างป่าเถื่อน อันละเมิดมโนธรรมของมนุษยชาติอย่างร้ายแรง...และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัว” ดังการสอนธรรมแก่อังกุลิมาที่ให้วางอาวุธ ให้เลิกคิดเช่นฆ่าชีวิตผู้อื่นเพราะมิเช่นนั้นจะต้องเกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะต่อชีวิตและร่างกาย และจะทำให้การฆ่ากันนั้นกลายเป็นวิถีที่ต่างนำมาปฏิบัติกัน อันจะสร้างแต่ความสูญเสียทั้งชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน และจะนำมาซึ่งความหวาดผวของผู้คนที่ต้องใช้ชีวิตอย่างหวาดกลัวว่าวันหนึ่งอาจต้องถูกฆ่า

นอกจากนี้ยังเป็นคำสอนอันเป็นแนวทางในการนำมาปฏิบัติ ด้วยการไม่กระทำ หรือต้องถูกกระทำต่อกันด้วยการลงโทษ และการทรมานต่อกันอย่างโหดร้ายอันผิดมนุษยธรรม อันสอดคล้องกับปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 5 “บุคคลใดๆ จะถูกทรมาน หรือได้รับผลปฏิบัติ หรือการลงโทษ ที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรม หรือต่ำช้าไม่ได้” การใช้อาวุธฆ่าคนนั้นจึงเป็นการทำให้เกิดความทุกข์ทรมาน เป็นการปฏิบัติต่อกันที่โหดร้ายอันผิดมนุษยธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้าในพระสูตรนี้จึงเป็นการห้ามปรามและเป็นแนวทางให้มนุษยชาตินำมาปฏิบัติอันจะส่งผลให้ผู้คนในสังคม ได้ใช้ชีวิตอย่างสงบสุขไม่ต้องอยู่อย่างหวาดกลัวกับการที่ต้องถูกทรมาน ถูกกระทำ หรือถูกลงโทษจากผู้อื่น จากความเหยียดหยามทำร้ายกันด้วยวิถีแห่งความป่าเถื่อน โหดร้ายผิดมนุษยธรรมดังที่อังกุลิมาได้เคยกระทำ

ทศยอัคคีสูตร

จากบริบททางศาสนาความเชื่อในอินเดียสมัยพุทธกาล ที่มีการนับถือเคารพบูชาเทพเจ้า กระทั่งมีการบูชาเทพเจ้าโดยใช้ไฟ เพราะเห็นว่าลักษณะของควันไฟที่ลอยขึ้นไปบนท้องฟ้าจะสามารถติดต่อสื่อสารกับเทพเจ้าที่สถิตอยู่เบื้องสูงได้⁶ (โดยมีพราหมณ์เป็นผู้ทำพิธี) และเหตุนี้เองนำมาสู่การถามปัญหาของอุคคตสรีรพราหมณ์ ว่าการก่อไฟ ปักหลักบูชาญ้อย่างไร ที่จะนำมาซึ่ง

⁶ พระกวีวรรณ (จ้านง ทองประเสริฐ), แผนการกู้อิสรภาพของเจ้าชายสิทธัตถะ, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แพรวพินิจ, 2516), หน้า 40.

ความสุขตลอดกาล และการที่พระพุทธเจ้าได้สอนธรรมที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชนว่าการก่อไฟนั้นรังแต่จะทำให้เกิดโทษ ทั้งทางใจคือเกิดความคิดที่จะฆ่า ทางวาจาคือต้องมีการพูดว่าให้ฆ่าสัตว์ตัวนั้นจำนวนเท่านั้นเท่านั้น และทางกายคือต้องลงมือฆ่าด้วยตนเอง และได้สอนให้เห็นว่าไม่พึงเสไฟฟ้า 3 กอง คือ ไฟราคะหรือการถูกความกำหนัดครอบงำจิตใจ ไฟโทสะหรือความโกรธที่ครอบงำจิตใจ และไฟโมหะหรือความหลงที่ครอบงำจิตใจ เพราะไฟทั้งสามนี้จะนำมาซึ่งการกระทำผิดทางใจ ทางวาจา และทางกาย

ทั้งนี้พระพุทธเจ้าได้สอนให้พราหมณ์บูชาไฟที่ควรบูชา 3 กอง คือ 1. ให้บูชาบุคคลผู้ควรเคารพ ได้แก่ มารดา บิดา ด้วยการปฏิบัติในทางที่ทำให้ความสุขโดยชอบ 2. ให้บูชาคุณหบดี ได้แก่ บุคคลที่เกี่ยวข้องในบ้าน คือบุตร ภรรยา ทาส และคนรับใช้ ด้วยการปฏิบัติต่อกันตามความเหมาะสมให้เกิดความสุข 3. ให้งดเว้นจากความมัวเมาประมาท ตั้งอยู่ในขันติ ฝึกฝนจิตใจให้สงบ คำสอนของพระพุทธเจ้าที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชนดังกล่าว ได้เปลี่ยนไฟที่เป็นสัญลักษณ์แห่งความโหดร้าย ที่ต้องมีการเข่นฆ่าชีวิตเพื่อบูชาขัญยที่เลื่อนลอยอยู่กับความหวังในเทพเจ้า ให้กลายเป็นการประพฤติปฏิบัติที่เห็นได้อย่างเป็นรูปธรรมต่อคนรอบข้าง โดยให้ผลอย่างจับต้องได้ และเปลี่ยนความคิดจากการบูชาขัญยให้เป็นการสังคมสงเคราะห์ด้วยการให้ทานให้ชีวิตแก่สัตว์ทั้งหลาย คำสอนนี้จึงสอดแทรกการคำนึงสิทธิมนุษยชนในสิทธิแห่งร่างกาย ชีวิต และการให้ปฏิบัติดีมีความเมตตากรุณา อันสอดคล้องกับปณิญาญาสากลฯ ตามคำปรารภที่สอง ในการป้องกันมิให้มีการกระทำต่อกันอย่างป่าเถื่อนอันนำมาซึ่งความหวาดกลัวและเป็นการละเมิดมโนธรรมของมนุษย์ สอนให้มนุษย์นั้นไม่พึงกระทำ ลงโทษ หรือทรมานผู้อื่นอย่างโหดร้ายผิดมนุษยธรรมหรือต่ำช้า (ปณิญาญาข้อ 5) และเป็นการสอนให้ปฏิบัติต่อกันอย่างมีเหตุผล มโนธรรมและภารดรภาพ (ปณิญาญาข้อ 1)

บททศนิกาย เรื่องความเกิดขึ้นของนางกาลิย์กษิณี

คำสอนของพระพุทธเจ้าที่กล่าวถึงความอาฆาตพยาบาทระหว่างภรรยาหลวง (นางกุมาริกา) กับภรรยาผู้น้อย กระทั่งภายหลังได้สอนให้เลิกพยาบาทต่อกันจนกลายเป็นสหายกันในพระสูตรนี้เป็นสิ่งที่สอนให้มนุษย์เลิกอาฆาต จองเวร จองกรรม ต่อกัน มิฉะนั้นแล้ว ก็จะต้องพยาบาทอาฆาตและแก้แค้นกันไม่มีวันจบสิ้น จะเห็นได้ว่าการเข่นฆ่ากันในสังคมไทยทั้งหลายโดยเฉพาะ

เหตุการณ์ในจังหวัดภาคใต้รวมถึงการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ที่เกิดขึ้นในสังคมโลก ต่างเกิดจากการอาฆาต และแก้แค้นกันด้วยการทำลายชีวิตกันอย่างไม่มีความจำเป็น คำสอนดังกล่าวจึงเป็นการสอนให้ละเว้น การกระทำอันป่าเถื่อนต่อกัน (คำปรารภที่สอง) ให้มีเหตุผล มโนธรรม และปฏิบัติต่อกันอย่างมี ภารดรภาพ (ปฎิญาฯ ข้อ 1)

บททศนิกาย เรื่องนายจันทสุกริก และเรื่องพระปุตคัตตติสเถระ

คำสอนที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชน ในเรื่องนายจันทสุกริกและพระปุตคัตตติสเถระ แสดงให้เห็นถึงความเป็นเหตุเป็นผล นั่นคือเมื่อมีเหตุหรือการกระทำต่างๆเช่นการทำร้าย การเช่นฆ่า ทรมาณชีวิต ย่อมจะนำมาซึ่งผลของการกระทำนั้นๆ หรือการชดใช้เวรกรรมที่ทำไว้ คำสอนนี้จึงสอนให้กระทำความคิดต่อกันเพราะมิเช่นนั้นแล้วจะต้องได้รับผลกระทบที่ได้ทำไว้ อัน สอดคล้องกับปฎิญาสากลฯ ด้วยสอนมิให้มีการกระทำอย่างป่าเถื่อนอันละเมิดมโนธรรมของ มนุษยชาติ (คำปรารภที่สอง) และเป็นการเปรียบเทียบให้เห็นคุณค่าของสัตว์ทั้งหลายว่าจะถูก ทรมาณ ถูกปฏิบัติ หรือถูกลงโทษอันโหดร้ายผิดมนุษยธรรมหรือตำซ้ำไม่ได้ (ปฎิญาฯข้อ5) เป็นการเตือนสติมิให้ปฏิบัติหรือกระทำการใดอันเป็นการทรมาณสัตว์ทั้งหลายอย่างป่าเถื่อนและ โหดร้าย เพราะในสังคมปัจจุบันเองจะพบเห็นการทรมาณร่างกายมนุษย์ด้วยวิธีการอันโหดร้ายป่าเถื่อนที่ผิดมโนธรรม ทั้งในระดับประเทศและสากล เช่นการซ้อม หรือทรมาณผู้ต้องหา ด้วยวิธีการต่างๆอันป่าเถื่อนเพียงเพื่อให้ผู้ต้องหาได้รับสภาพโดยเจ้าหน้าที่รัฐเฉกเช่นกรณี 11 ตำรวจ ตระเวนชายแดนในประเทศไทยที่ซ้อมและทรมาณร่างกายผู้ต้องหาอย่างป่าเถื่อนทารุณโหดร้ายผิด วิสัยมนุษย์ ผิดศีลธรรม และผิดกฎหมาย เพียงเพื่อให้รับสภาพในคดีอาชญากรรม การทรมาณเชลยศึกที่ถูกจับได้ในสงครามระหว่างประเทศต่างๆ เป็นต้น

มตกัตตชาดก ว่าด้วยสัตว์ไม่ควรฆ่าสัตว์

คำสอนของพระพุทธเจ้าในมตกัตตชาดกนี้ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการเห็นคุณค่าใน ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย ดังการยกตัวอย่างพราหมณ์ที่จะฆ่าแพะ ว่าการฆ่ากันจะได้รับผลกระทบด้ว การจะต้องถูกฆ่าในอีกห้าร้อยชาติ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้กล่าวว่าสัตว์เหล่านั้นรู้ผลของบาปอยู่อย่างนี้ ไม่ควรกระทำปาณาติบาต ด้วยพระคาถาที่ว่า [๑๘] “ถ้าสัตว์ทั้งหลายพึงรู้อย่างนี้ว่า ชาติสมภพนี้ เป็นทุกข์ สัตว์ไม่ควรฆ่าสัตว์ เพราะว่ามีปภคิฆ่าสัตว์ย่อมเศร้าโศก” คำสอนนี้สำคัญยิ่งเพราะ

ทุกชีวิตนั้นมีค่า การเข่นฆ่ากันไม่เพียงจะทำให้ผู้ถูกฆ่าเจ็บปวดทรมานเศร้าโศก แต่ผู้ฆ่าเองก็จะต้องได้รับทุกข์ดังกล่าวเช่นเดียวกับผู้ถูกฆ่า อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงความประสงค์ของพระพุทธเจ้าที่ไม่ต้องการให้มีการเข่นฆ่ากัน หรือการกระทำต่อกันอย่างป่าเถื่อน ที่จะนำมาซึ่งความหวาดกลัว และเป็นการละเมิดมโนธรรมแห่งความเป็นมนุษย์ (คำปรารภที่สอง) เป็นความประสงค์ให้มีการปฏิบัติต่อกันอย่างมีเหตุผล มโนธรรม และภราดรภาพ (ปฎิญาฯข้อ 1) และไม่ต้องการให้มีการปฏิบัติ การทรมาน หรือลงโทษ ต่อกันอย่างโหดร้าย ต่ำช้า ผิดมนุษยธรรม (ปฎิญาฯ ข้อ 5)

2.เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น

คำปรารภที่สอง “โดยไม่นำพาและเหยียดหยามต่อมนุษยชน ยังผลให้มีการกระทำอย่างป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการละเมิดมโนธรรมของมนุษยชาติอย่างร้ายแรง และได้มีการประกาศว่า ปฎิญาสูงสุดของสามัญชนได้แก่ ความต้องการให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ในโลกด้วยอิสรภาพในการพูดและความเชื่อถือ และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัว และความต้องการ”

ข้อ 2 (1) “ทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพ บรรดาที่กำหนดไว้ในปฎิญานี้ โดยปราศจากความแตกต่างไม่ว่าชนิดใดๆ ดังเช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา การคิดเห็นทางการเมืองหรือทางอื่น เผ่าพันธุ์แห่งชาติ หรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่นๆ”

ข้อ 18 “ทุกคนมีสิทธิในอิสรภาพแห่งความคิด มโนธรรม และศาสนา สิทธินี้รวมถึงอิสรภาพในการที่จะประกาศศาสนา หรือความเชื่อของตน โดยการสอน การปฏิบัติ สักการบูชา และการประกอบพิธีกรรม ไม่ว่าจะโดยลำพังตนเอง หรือประชาคมร่วมกับผู้อื่น และเป็นการสาธารณะ หรือส่วนบุคคล”

พรหมชาลสูตร

คำสอนของพระพุทธเจ้า กรณีที่สุปปิยปริพาชก กล่าวติพระพุทธเจ้า ติพระธรรม ติพระสงฆ์ ในขณะที่ พรหมทัตมานพ ผู้เป็นศิษย์ กล่าวชื่นชมพระพุทธศาสนา โดยสอนมิให้โกรธเคืองหากมีใครมาวิจารณ์พุทธศาสนา เพราะหากโกรธแล้วจะส่งผลเสียต่อผู้ถูกวิจารณ์ในการไม่ได้

รู้ว่าผู้ที่วิจารณ์นั้นพูดถูกหรือไม่ หากเห็นว่าคำพูดที่ถูกวิจารณ์นั้นไม่ถูกต้อง ก็จะได้ชี้แจงให้เข้าใจถูกต้อง ส่วนคำชมก็ไม่ให้หลงเพติดเพตินยินดีเพราะไม่เช่นนั้นแล้วผู้ถูกเยินยอชื่นชมก็จะหลงเพติดเพตินไปกับคำชื่นชมที่ได้รับนั้นจนเป็นผลร้ายต่อผู้นั้นเองด้วย คำสอนของพระพุทธเจ้าดังกล่าวจึงเน้นความสำคัญของอิสรภาพทางความคิดเห็นในสมัยพุทธกาล โดยให้เปิดใจกว้างยอมรับหรืออดทนต่อการวิพากษ์วิจารณ์ คำสอนต่างๆเหล่านี้ คือสิ่งที่เป็นพื้นฐานแห่งสิทธิมนุษยชนในเรื่องของการให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ในโลกด้วยอิสรภาพในการพูดและความเชื่อ (คำปรารภที่สอง) รวมทั้งสิทธิและอิสรภาพในความคิดเห็น (ข้อ 2 (1)) เพราะสิทธิมนุษยชนจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากบริบทในสังคมไม่ส่งเสริมหรือกลายเป็นการขัดขวาง สิทธิ เสรีภาพ ในการแสดงความคิดเห็น เพราะเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นนี้จะป็นฐานก้าวสู่ขั้นต่อไปในการยอมรับความแตกต่างของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ ชาติพันธุ์ เพศสภาวะ ภาษา ศาสนา อุดมการณ์ และความแตกต่างหลากหลายอื่นๆ คำสอนของพระพุทธเจ้าดังกล่าวจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยเตือนสติและเป็นเสมือนเข็มทิศชี้ทาง ให้สังคมตระหนักและเข้าใจในสิทธิเสรีภาพดังกล่าว

กตินาราสูตร ว่าด้วยความสงสัยในพระรัตนตรัย

การที่พระพุทธเจ้า เปิดโอกาสให้ภิกษุทั้งหลายได้กตินาราสูตรดังกล่าว การเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นของพระพุทธเจ้านี้ ว่าผู้ใดที่มีความสงสัยหรือเคลือบแคลงในคำสอนของพระพุทธเจ้า และหลักธรรมทั้งหลายนั้น ให้สอบถามหรือท้วงติงได้ โดยสอบถามถึงสามครั้งนั้น เป็นการแสดงให้เห็นถึงการเปิดใจกว้างในการรับฟัง และเปิดกว้างในการให้เสรีภาพแสดงความคิดเห็น อันสอดคล้องกับการให้อิสรภาพในการพูดและความเชื่อถือ (คำปรารภที่สอง, ข้อ 2 (1)) และอิสรภาพแห่งความคิด มโนธรรม และศาสนา (ข้อ 18) เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นที่พระพุทธเจ้าคำนึงถึงนี้ หากนำมาปรับใช้ในสังคมปัจจุบัน จะเป็นการตระหนักและเข้าใจความสำคัญ ของเสรีภาพที่ประชาชนสามารถแสดงออกได้ ไม่ว่าจะเป็นความคิดเห็นทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เพราะสังคมปัจจุบันแม้จะมีการบัญญัติเสรีภาพหลายอย่างไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่ในทางปฏิบัตินั้น กลับมีการอ้างเหตุผลด้านความมั่นคง ด้านเศรษฐกิจ การเมือง ฯลฯ ขึ้นมา เพื่อจำกัดเสรีภาพและการเคลื่อนไหวทั้งหลายของประชาชน

3.ความเสมอภาค

ข้อ 1 “มนุษย์ทั้งหลาย เกิดมามีอิสระและเสมอภาคกันในเกียรติศักดิ์ และสิทธิ ต่างมีเหตุผล และมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการครหาพ”

ข้อ 2 (1) “ทุกคนย่อมมีสิทธิ และอิสรภาพ บรรดาที่กำหนดไว้ในปฏิญญานี้ โดยปราศจากความแตกต่างไม่ว่าชนิดใดๆ ดังเช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา การคิดเห็นทางการเมือง หรือทางอื่น เผ่าพันธุ์แห่งชาติ หรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่นๆ”

ข้อ 18 “ทุกคนมีสิทธิในอิสรภาพแห่งความคิด มโนธรรม และศาสนา สิทธินี้รวมถึงอิสรภาพในการที่จะประกาศศาสนา หรือความเชื่อของตน โดยการสอน การปฏิบัติ สักการบูชา และการประกอบพิธีกรรม ไม่ว่าจะโดยลำพังตนเอง หรือประชามร่วมกับผู้อื่น และเป็นการสาธารณะ หรือส่วนบุคคล”

สามัญญผลสูตร

คำสอนที่ตอบคำถามพระเจ้าอชาตศัตรู ว่าอะไรคือประโยชน์ที่เห็นได้อย่างทันตาสำหรับการบวชเป็นสมณะ (อะไรคือสามัญญผล) โดยเฉพาะสามัญญผลที่ 1-2 นั้น แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญและคำนึงถึงความเสมอภาคในการประพฤติปฏิบัติธรรม โดยไม่แบ่งแยกชาติกำเนิด ภายใต้การปฏิบัติธรรม ทุกคนสามารถบรรลุธรรมและสำเร็จธรรมได้ โดยไม่มีการแบ่งแยกว่าเป็น กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ สุทร ซึ่งขัดกันความเป็นมนุษย์ในบริบทสังคมอินเดียโบราณ ดังที่สอนในสามัญญผลที่ 1 และ 2 ที่ว่า ไม่ว่าจะเป็นทาส กรรมกร หรือชวานา ต่างก็มีสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคในการบวชตามความเชื่อของตน (ปฏิญญาข้อ 2 (1), ข้อ 18) เมื่อออกบวชแล้วต้องรักษาศีล อันได้แก่ จุลศีล มัชฌิมศีล มหาศีล สำรวมอินทรีย์สังวร กำจัดนิวรณ์ 5 (สามัญญผลที่ 3) เช่นไม่ทำลายชีวิต ละอายต่อบาป เป็นต้น และเมื่อบวชแล้วย่อมได้รับการเคารพปฏิบัติแม้แต่จากพระราชานซึ่ง ทาส กรรมกร หรือชวานาเหล่านั้นเคยรับใช้มาก่อนบวชก็ตาม หลักคำสอนในสามัญญผลสูตรดังกล่าว จึงเป็นคำสอนที่พระพุทธเจ้าคำนึงถึงสิทธิ เสรีภาพ โดยเฉพาะความเสมอภาคแห่งความเป็นมนุษย์ในความเชื่อที่จะประกาศศาสนา และเมื่อบวชแล้วต้องดำรงตนอยู่ในศีลในธรรม ไม่ทำลายหรือเบียดเบียนสิ่งมีชีวิตอื่น อันเป็นการเคารพและไม่ละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อผู้อื่น ซึ่งเมื่อปฏิบัติอย่างมีศีล สมาธิ ปัญญา แล้ว ย่อมสามารถบรรลุถึงพระอรหันต์ได้ในที่สุดโดย

ไม่มีการแบ่งกันว่าต้องเฉพาะคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น อันเป็นการคำนึงถึงความเสมอภาค ความเท่าเทียมกันแห่งความเป็นมนุษย์ (ในทางธรรม) ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับสังคมปัจจุบันที่นับวันความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันของผู้คนในสังคม โดยเฉพาะคนยากจน คนเร่รอน คนชายขอบ คนไร้โอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ ได้ถูกกลืนและมองข้าม แม้จะมีการรับรองความเสมอภาคไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่ในทางปฏิบัติ จะพบเห็นความไม่เสมอภาคในชีวิตประจำวัน ตามสื่อข่าวต่างๆ เป็นหลักฐานได้ดีถึงการไร้เสมอภาคในทางปฏิบัติ

มหาปริณิพพานสูตร เรื่องนางอัมพาลีศกนิคมมาเฝ้า

ในบริบทสังคมอินเดียสมัยพุทธกาลนั้น สตรีมีสถานภาพเป็นเพียงแค่ทรัพย์สินของบุรุษที่จะยกให้ใครก็ได้ หรือในกรณีของสตรีมีอายุเกินกว่าสามีของตนตาย สตรีมีผู้นั้นต้องกระโดดตายตามสามีในกองเพลิงเพื่อแสดงความซื่อสัตย์ สตรีจึงถูกเก็บกดปิดกั้นให้มีสถานภาพรองจากบุรุษ⁷ แต่การที่พระพุทธเจ้าปฏิบัติต่อเพศสตรีที่มีสถานะภาพอาชีพหญิงนครโสเภณีอย่างเสมอภาคกับเพศชายและมีสถานะภาพความเป็นกษัตริย์อย่างกษัตริย์ลิจฉวี โดยไม่คำนึงว่าพระพุทธเจ้าเองก็เป็นเพศชายและเป็นผู้มีสถานะภาพแห่งกษัตริย์เช่นกัน ดังกรณีที่พระพุทธเจ้ารับคำเชิญไปฉันภัตตาหารที่บ้านนางอัมพาลีซึ่งเป็นหญิงนครโสเภณีในสมัยพุทธกาล และได้ปฏิเสธคำทูลเชิญของกษัตริย์ลิจฉวีที่มาทูลเชิญในวันเดียวกันนั้น เป็นแบบอย่างในการแสดงให้เห็นถึงการเคารพในความเสมอภาคแห่งความเป็นมนุษย์ โดยไม่แบ่งแยกชนชั้นวรรณะหรือเพศ เพราะแม้แต่กษัตริย์ซึ่งมีสถานะภาพสูงในสังคมอินเดียสมัยพุทธกาลเองพระพุทธเจ้าก็ไม่ได้เลือกปฏิบัติในการรับเชิญ แต่กลับมั่นคงในสิ่งที่ยึดถือและเป็นแบบอย่างให้กับผู้คนในภายหลังว่า สถานะภาพต่างๆ ไม่ใช่สิ่งที่จะมาเป็นตัวชี้หรือตัดสินมนุษย์ แสดงให้เห็นถึงการเคารพและยอมรับในความเสมอภาคกันในเกียรติและสิทธิ เป็นการปฏิบัติต่อกันอย่างมีภาคีภาพ (ปฏิญญาฯข้อ 1) และแสดงถึงการให้สิทธิความเสมอภาค โดยไม่แบ่งแยกเพศ สถานะภาพ กำเนิด ฯลฯ (ปฏิญญาฯข้อ 2 (1)) อันแสดงให้เห็นถึงการเคารพในสิทธิ และความเท่าเทียมกันแห่งความเป็นมนุษย์ของพระพุทธเจ้า อันเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับสิทธิมนุษยชนมานานกว่า 2,500 ปี ก่อนที่จะมีการตื่นตัวและเรียกร้องสิทธิความเสมอภาค ความเท่าเทียม รวมถึงเกียรติศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของผู้คนในสังคมปัจจุบัน หาก

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 214-215.

มีการนำแบบอย่างการปฏิบัติของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติในการดำเนินถึงความเสมอภาคแล้ว จะทำให้สังคมไร้ซึ่งการเลือกปฏิบัติต่อกัน ไร้ซึ่งการดูถูกเหยียดหยามต่อกัน เพราะเหตุแห่งความแตกต่างทั้งหลายจะไม่มี ต่างจะตระหนักว่าสิ่งที่ผิดไปจากคำสอนของพระพุทธเจ้าในเรื่องความเสมอภาคนี้เป็นสิ่งที่ผิด เป็นสิ่งที่ไม่พึงกระทำหรือจะต้องไม่ให้มีขึ้นในการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคม

อัคคัญญสูตร เรื่องวาเสฏฐะ ภารทวาชะ

บริบทศาสนาความเชื่อในอินเดียสมัยพุทธกาลนั้น ตามความเชื่อของพราหมณ์มีการเคารพนับถือเทพเจ้าโดยเฉพาะพระพรหม เป็นผู้สร้างสรรพสิ่งขึ้นมาและถือกันว่าเป็นเทพเจ้าผู้มีอำนาจสูงสุดเหนือเทพอื่น (ภายหลังเกิดลัทธิฮินดูขึ้นมา จึงมีการนับถือเคารพพระนารายณ์เพิ่มขึ้นอีกองค์หนึ่ง) ด้วยเหตุนี้คนทุกชั้นวรรณะในสายตาของพราหมณ์จึงถือกำเนิดมาจากพระพรหมทั้งสิ้น โดยเฉพาะวรรณะกษัตริย์ และพราหมณ์นั้น ถือกันว่าเกิดมาจากร่างกายด้านบนของพระพรหม และดูถูกวรรณะศูทรว่าเกิดมาจากส่วนล่างสุดของร่างกายพรหมนั่นคือเท้า ดังนั้นเมื่อวาเสฏฐะ และภารทวาชะ ซึ่งอดีตเคยเป็นพราหมณ์มาก่อนและได้มาบวชเป็นสามเณร ได้แจ้งแก่พระพุทธเจ้าว่าถูกเหล่าพราหมณ์ทั้งหลายดูถูกอย่างหนักว่าเป็นถึงคนวรรณะพราหมณ์ที่เกิดจากปากของพระพรหม แต่กลับมายุ่งเกี่ยวกับพวกสมณะโล้นที่เกิดจากเท้าของพระพรหมนั้น พระพุทธเจ้าได้สอนธรรมอันสอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชน ในการดำเนินถึงเกียรติศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาค โดยนำความเชื่อเรื่องเทพเจ้าของพระพรหมที่พราหมณ์และผู้คนในสมัยนั้นมีความคิดเห็นที่ผิดๆ มาปรับใช้ให้เหมาะสมว่า ทุกคนนั้นเกิดมาจากช่องคลอดของมารดาตน หากเกิดจากพระพรหมไม่ และพระพรหมที่มีก็คือ บิดามารดา อันเป็นพรหมของบุตร นอกจากนี้คนทุกชั้นวรรณะต่างก็มีทั้งดีและไม่ดี ไม่ว่าจะป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร หากประพฤติผิดเช่นฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ก็ต้องว่ากันตามที่ผิด ไม่ใช่ว่าเกิดเป็นวรรณะศูทรแล้วจะต้องคือคนเลวคนชั่ว หรือถือว่าตนเป็นวรรณะพราหมณ์ต้องคือคนดีคนประเสริฐสูงกว่าผู้อื่น เช่น ศูทรที่ปฏิบัติธรรมก็มีฐานะเทียบเท่าพราหมณ์ ส่วนพราหมณ์ซึ่งทำความผิดก็มีฐานะเป็นโจรได้เช่นกัน นอกจากนี้ในทางธรรมทุกชนชั้นวรรณะต่างก็มีสิทธิในการปฏิบัติธรรมอย่างเท่าเทียมกัน การตัดสินความเป็นคนไม่ได้ตัดสินที่วรรณะหรือชาติกำเนิดแต่ตัดสินจากการกระทำของบุคคลนั้นๆ และในตอนท้ายได้ตรัสสอนว่าทุกชั้นวรรณะหากสามารถส้ารวมกาย วาจา ใจ เจริญโพธิปักขิยธรรม 7 แล้ว ก็สามารถที่จะปรินิพพาน (ดับกิเลสดับทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิงภายในชาตินี้) ได้เช่นกัน

คำสอนของพระพุทธเจ้าดังกล่าวจึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนที่ว่า ทุกคนเกิดมาต่างมีอิสระและมีความเสมอภาคกันในเกียรติและสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และสอนให้ปฏิบัติต่อกันอย่างมีอารยธรรม (ปฏิกุญญาฯ ข้อ 1) รวมถึงกล่าวว่าคนทุกชั้นวรรณะมีอิสรภาพทางความคิดโดยไม่ถือเอาชาติ กำเนิด ศาสนา มาเป็นตัวตัดสิน (ปฏิกุญญาฯ ข้อ 2 (1)) และสอนให้ตระหนักถึงเสรีภาพแห่งความเชื่อในการนับถือศาสนา หรือการใช้ชีวิตอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม (ข้อ 18)

4. การศรัทธา

คำปรารภที่หนึ่ง “โดยที่การยอมรับนับถือเกียรติศักดิ์ และสิทธิเท่าเทียมกัน และโอนกันมิได้ ของบรรดาสมาชิกทั้งหลายแห่งครอบครัวมนุษย์ เป็นหลักมูลเหตุแห่งอิสรภาพ และความยุติธรรม และสันติภาพในโลก”

ข้อ 1 “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมา มีอิสระ และเสมอภาคกัน ในเกียรติศักดิ์และสิทธิ ต่างมีเหตุผล และมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการศรัทธา”

มหาปริณิพพานสูตร เรื่องนายจุนทกัมมารบุตร

จากคำสอนที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะทางใจ (มโนกรรม) ของพระพุทธเจ้าในพระสูตรนี้ มีความสอดคล้องกับสิทธิมนุษยชนในปฏิกุญญาสากลฯ คำสอนของพระพุทธเจ้าในพระสูตรนี้แสดงให้เห็นถึงความหวังว่า นายจุนทกัมมารบุตรที่ได้ถวายอาหารให้กับพระพุทธเจ้าเป็นมือสุดท้าย (ก่อนจะปรินิพพาน) จะคิดมาก หรือเป็นทุกข์หนักกว่าเขาอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้พระพุทธเจ้าป่วยหนักจนถึงแก่ปรินิพพานนั้น เป็นการแสดงให้เห็นถึงความเมตตาห่วงใยต่อผู้อื่น ที่เป็นการแสดงความห่วงใย ในการการคิด ในการปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างมีเหตุผลและมโนธรรม ด้วยการปฏิบัติต่อกันอย่างมีอารยธรรม (ปฏิกุญญาฯ ข้อ 1) คำสอนนี้เป็นแบบอย่างที่พระพุทธเจ้าได้ประพฤติไว้ให้แก่ชนรุ่นหลัง หากมีการนำมาปฏิบัติแล้ว สังคมจะมีแต่ความคิดดี ทำดี ต่อกัน จะไม่เกิดการคิดร้าย พุดร้าย ให้อภัย ปฏิบัติร้ายต่อกัน เมื่อทุกคนในสังคมคิดดี ทำดี ปฏิบัติดีต่อกันแล้ว สังคมนี้อาจมีแต่ความสุข มีแต่ความรัก ความห่วงใย ช่วยเหลือ เกื้อกูลกันและกันในฐานะที่เป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

มหาโควินทสูตร ว่าด้วยปฏิบัติให้ถึงพรหมโลกและข้อปฏิบัติให้ถึงพรหมโลก

คำสอนในพระสูตรนี้ มหาโควินทพราหมณ์ซึ่งเป็นพระชาติของพระพุทธเจ้า ได้ถามสังฆกุมารพรหมถึงทางที่จะไปอยู่ร่วมกับพรหมได้ แม้จะเป็นคำสอนที่แสดงให้เห็นว่าพระชาติในอดีตดังกล่าวเป็นเพียงการชี้ทางในการไปอยู่ร่วมกับพรหม หรือสอนการเข้าถึงพรหมอันต่างกับพระชาตินี้ที่เป็นการแสดงพระพุทธานุภาพของพระพุทธเจ้า 8 ประการ (พุทธานุภาพ) อันเป็นไปเพื่อนิพพานซึ่งสูงกว่าพรหมโลกนั้น⁸ แต่คำสอนถึงทางแห่งการไปอยู่ร่วมกับพรหมโดยเฉพาะคำสอนที่ให้มนุษย์ทั้งหลายปราศจากกลิ่นเหม็นอันจะทำให้ไม่สามารถไปอยู่ร่วมกับพรหมได้ นั่นคือการไม่โกรธ ไม่พุดปด ไม่หลอกลวง ไม่ประทุษร้ายมิตร ไม่ตระหนี่ ไม่ถือตัวจัด ไม่ริษยา ความไม่อยากสงสัย ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่โลภ ไม่ประทุษร้าย ไม่มัวเมา และความไม่หลง นี้ถือได้ว่าเป็นคำสอนที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนที่สอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในข้อ 1 ที่บัญญัติว่า “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมา มีอิสระ และเสมอภาคกัน ในเกียรติศักดิ์ และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการดรภาพ” โดยเฉพาะกิเลสอันเกิดจากความเบียดเบียนผู้อื่น ความประทุษร้าย อันเป็นลักษณะของการปฏิบัติต่อกันอย่างมีเหตุผลและมโนธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การไม่เบียดเบียนไม่ทำร้ายกัน หากไม่มีการเบียดเบียนและทำร้ายกันแล้ว มนุษย์ต่างจะเคารพสิทธิมนุษยชนต่อกัน ดังที่สังฆกุมารพรหมได้สอนธรรมและชี้ทางแก่มหาโควินทพราหมณ์ดังกล่าว

สิงคาลกสูตร เรื่องสิงคาลกคฤหบดีบุตร

คำสอนของพระพุทธเจ้า ที่สอนให้สิงคาลกพะไลหัวทิศที่เป็นบุคคลใกล้ชิดตัวทั้ง 6 แทนการไหว้ทิศ 6 ที่ไหว้อย่างผิดๆ แสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติต่อกันอย่างมีเจตนารมณ์แห่งการดรภาพ (ปฏิญญาข้อ 1) โดยการไหว้ทิศที่เป็นบุคคลใกล้ชิดตัวทั้ง 6 ได้แก่มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า ครูอาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา(ทิศใต้) บุตรภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง(ทิศตะวันตก) มิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย (ทิศเหนือ) คนรับใช้และคนงานเป็นทิศเบื้องล่าง สมณะพราหมณ์ (ภิกษุสงฆ์) เป็นทิศเบื้องบน และสอนให้มีการปฏิบัติที่ดีต่อกันระหว่างบุคคล เช่น บุตรพึงทดแทนคุณบิดามารดา ศิษย์พึงตั้งใจศึกษาเล่าเรียนด้วยความเคารพต่อครูอาจารย์ สามเณรพึงยกย่องให้เกียรติ ไม่กดขี่ไม่นอกใจภรรยา

⁸ เสถียรพงษ์ วรรณปก, คำบรรยายพระไตรปิฎก, หน้า 30.

(ภรรยาเช่นกัน), มิตรสหายพึงช่วยเหลือมีน้ำใจต่อกัน, นายกับคนรับใช้พึงทำหน้าที่ของกันเช่น นายพึงดูแลจัดประเภทของงานให้เหมาะสม มีวันหยุดพักผ่อนอย่างเหมาะสม ดูแลเมื่อเจ็บป่วย ส่วนคนรับใช้พึงทำงานให้ดีและปรับปรุงพัฒนาตนอยู่ตลอดเวลา, กฎห้าสัจพึงคิดและทำต่อ พระสงฆ์ด้วยเมตตาอุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัย 4 ในขณะที่พระสงฆ์พึงสอนให้ตั้งอยู่ในความดี ให้ได้ พึงและให้เข้าใจธรรม ห้ามปรามมิให้ทำชั่ว เป็นต้น

คำสอนในสังคาลกสูตรดังกล่าว หากนำมาปรับใช้ในชีวิตแล้ว จะทำให้ผู้คนทั้งหลาย ต่างตระหนักในหน้าที่ และการปฏิบัติต่อบุคคลรอบตัว เช่น บุศกาโร คู่ครอง ครูอาจารย์ บุตร เพื่อน คนรับใช้ ภิกษุสงฆ์ เมื่อคนในสังคมต่างรู้หน้าที่ของตนและปฏิบัติต่อกันด้วยการเคารพ เคารพให้เกียรติต่อกันในด้านสิทธิและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์แล้ว (ปฏิกุญญาข้อ 1) ความสงบ สุขในสังคมย่อมเกิดขึ้น เมื่อความ สงบสุขเกิด การเคารพสิทธิมนุษยชนก็จะเป็นสิ่งที่เกิดตามมา เช่นกัน

วัตถุปฐมสูตร เรื่องพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสคาถาสภาสิต

คำสอนที่พระพุทธเจ้าสอนแก่ สุนทริกภวราชพราหมณ์ ว่าบาปกรรมทั้งหลายไม่อาจ ล้างได้ด้วยการอาบน้ำในแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ เช่นแม่น้ำ พาหุกา สุนทริกา สรัสสดี พาหุมดี กับทำน้ำ อธิกัถกะ คยา และปยาละ โดยสอนว่าการทำความปลอดภัยให้แก่สัตว์ทั้งหลาย เช่นการไม่กล่าว คำเท็จ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ มีความเชื่อ ไม่ตระหนี่ เป็นต้น จึงสอดคล้องกับหลักปฏิกุญญา ข้อที่ 1 “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมา มีอิสระ และเสมอภาคกัน ในเกียรติศักดิ์ และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและ มโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการเคารพ” เพราะ การสอนให้รู้จักช่วยเหลือ ชีวิตสัตว์อื่น ไม่ฆ่าสัตว์ มีความเชื่อ ไม่ตระหนี่ ก็คือการเคารพในชีวิตของสัตว์ทั้งหลายบนโลกนี้ การไม่ทำลายชีวิต การมีความเชื่อในศีลในธรรม การไม่ตระหนี่ก็เป็นการรู้จักช่วยเหลือเพื่อน มนุษย์ หรือแม้กระทั่งต่อสัตว์ทั้งหลายที่อยู่ร่วมโลกกัน เป็นการสอนให้รู้จักปฏิบัติต่อกัน ภายใต การใช้เหตุผลและมโนธรรม ซึ่งจะนำมาซึ่งความสงบสุขและความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และให้รู้จัก ละอายต่อบาป เพราะหากสنان (อาบน้ำ) ด้วยการปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ ไม่จำเป็นต้องไปอาบน้ำเพื่อล้างบาปในแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์เลย อีกทั้งบาปกรรมนั้นไม่สามารถล้างได้ เพียงวิธีล้างอาบน้ำในแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าว

ทศิยชนสูตร เรื่องว่าด้วยที่ฟังในภพหน้า

คำสอนของพระพุทธเจ้าที่สอนทางชีวิต แก่พราหมณ์ชราวัย ๑๒๐ ปี สองคนโดยเปรียบเทียบให้ฟังว่าเมื่อเรื่อนถูกไฟไหม้ เจ้าของขนสิ่งใดหนีไฟทัน ของสิ่งนั้นก็จะเป็นประโยชน์ ส่วนของที่ขนไม่ทันก็ถูกไฟไหม้ เช่นเดียวกัน หากโลกนี้มีความชราและความตายเป็นไฟที่เผาไหม้ ชาวโลกฟังขณสิ่งที่จะนำติดตัวไปอันจะเกิดประโยชน์แก่ตนนั่นคือ การให้ทาน ความสํารวมทางกาย วาจา และใจ การทำบุญใน โลกนี้นํามาซึ่งความสุขเมื่อกจากโลกนี้ไป สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงความมีเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรักความห่วงใยช่วยเหลือต่อเพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย ด้วยการให้ทาน และด้วยการสํารวมกาย วาจา ใจ อันสอดคล้องกับการปฏิบัติต่อกันอย่างมีเหตุผล มโนธรรม และภารดรภาพ (ปฎิญญาฯ ข้อ 1)

กิลานสูตร ว่าด้วยคุณธรรมสำหรับภิกษุผู้อาพาธ

คำสอนที่พระพุทธเจ้า สอนมิให้ละทิ้งภิกษุที่เจ็บป่วย ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ เป็นการแสดงให้เห็นถึงการใช้เหตุผล และมโนธรรม ปฏิบัติต่อกันอย่างมีภารดรภาพ (ข้อ 1) เพราะหากมนุษย์ทั้งหลายต่างรู้ซึ่งความเมตตาปราณีต่อกัน ต่างคนต่างเอาตัวรอด โดยไม่สนใจในความทุกข์ยากลำเค็ญ โดยเฉพาะที่เป็นอันตรายใกล้ถึงแก่ชีวิตนั้น สังคมจะเต็มไปด้วยความแล้งน้ำใจ มีแต่ความอํานมหิตที่มนุษย์มอบให้กัน ข้าวคราวการทอดทิ้งเด็ก คนชรา คนที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ในสังคมไทย รวมถึงเหตุการณ์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ การทำลาย ทำร้ายชีวิตกันของมนุษย์บนโลกใบนี้ โดยการเพิกเฉยของมนุษย์ด้วยกัน อาจทำให้มนุษย์ไร้ซึ่งความมีเหตุผล และทำให้จิตใจ (มโนธรรม) รวมถึงอารยธรรมของมวลมนุษย์ชาติสิ้นสุดลง

วิเคราะห์ผลการศึกษาในส่วนที่อาจไม่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน

ลักษณะสูตร เรื่องมหาปริศยากรณ์

การยกตัวอย่างมหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ เช่นมหาบุรุษลักษณะที่ 3 (มีสันพระบาทขาว) ลักษณะที่ 4 (มีพระองคฺุเลียขาว) ลักษณะที่ 15 มีพระวรกายตรงเหมือนอภายพรหม ที่ปรากฏในพระสูตรนี้จะเห็นได้ว่าเกิดจากเคยงดเว้นการทำลายชีวิต หลีกเลียงการลงโทษ วางอาวุธ มีหิริ มีกรุณา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวง ถ้าครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิมีพระชนมายุยืนยาว ไม่มีใครปลงพระชนม์ได้ ถ้าออกผนวชจะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพระชนมายุยืนยาว ไม่มีศัตรู หรือสมณพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม ใดๆ จะปลงพระชนม์ได้

มหาบุรุษลักษณะที่ 11 จะเห็นได้ว่า การที่มนุษย์เกิดมามีผิวละเอียดเปล่งดังทองคำ เกิดจากการที่ในอดีตเป็นคนที่ไม่พยาบาท ไม่โกรธ ให้ทานด้วยเครื่องปูลาดเนื้อดี ให้ผ้านุ่มห่มเนื้อละเอียด เมื่อเกิดในชาตินี้ถ้าครองเรือนก็จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ได้เครื่องปูลาดเนื้อดี ผ้านุ่มห่มเนื้อละเอียด ถ้าออกผนวชจะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีจักรใช้ซึ่งเป็นผ้าเนื้อดีที่ถวายให้

มหาบุรุษลักษณะที่ 24 (มีฟันเรียบเสมอกัน) ลักษณะที่ 26 (มีเขี้ยวขาวงาม) กล่าวว่าเกิดจากเคยเป็นผู้ไม่ประกอบอาชีพด้วยการโกงต่างๆ ไม่หลอกลวง ไม่ตลบตะแลง ไม่ก่ออาชญากรรม เมื่อเกิดในชาตินี้ถ้าครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ มีข้าบริวารและพลเมืองทุกหมู่เหล่า อยู่ในศีลธรรม ถ้าออกผนวชจะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีสาวกทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค และคนธรรพ์ ที่ประพฤติดนตามคำสอนของพระองค์

จากตัวอย่างคำสอนดังกล่าวหากวิเคราะห์ในลักษณะที่เป็นการไม่สอดคล้องกับสิทธิมนุษยชนแล้วทำให้มนุษย์ทั้งหลายถูกมองว่า การที่เกิดมาแล้วมีลักษณะทางกายที่ตรงกับมหาบุรุษลักษณะดังกล่าว เป็นคนที่กระทำความดีในชาติภพก่อน และถ้าหากมีร่างกายที่ตรงกันข้ามกับลักษณะของมหาบุรุษ เช่น พิการ ผิวพรรณไม่ดี ก็แสดงว่าเป็นผู้ที่กระทำความไม่ดีในชาติภพก่อน ซึ่งการวิเคราะห์ในลักษณะนี้อาจมองได้ว่า ทำให้เกิดการดูถูก ดูหมิ่น และตีความว่า ผู้ที่เกิดมาพิการ หรือมีลักษณะที่ไม่ดีในชาติภพนี้ เป็นผู้ที่ประพฤติดนไม่ดีในชาติก่อน

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้วจะพบว่า วิธีการที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนนั้นก็ เพื่อให้ผู้คนตระหนัก เข้าใจถึงกรรมและผลแห่งกรรม และประพฤตินในทางที่ถูกต้อง เพราะมนุษย์ทั้งหลายมักต้องการเกิดมาสมบูรณ์และมีลักษณะที่ดีดั่งมหาบุรุษ ดังนั้น คำสอนของพระพุทธเจ้าในข้อนี้ จึงมิได้เป็นการดูถูกเหยียดหยามคนที่เกิดมาไม่สมบูรณ์ แต่เป็นการสั่งสอนให้ ผู้คนกระทำดี แล้วจะได้ผลของการกระทำที่ดี ดังเช่นการมีร่างกายตรงกับลักษณะของมหาบุรุษ นั้นเอง (ปฎิญาฯข้อ 1)

จุฬามณีวิภังคสูตร ว่าด้วยกฎแห่งกรรม

คำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมในจุฬามณีวิภังคสูตร ดังกล่าว อาจจะทำให้มีความไม่สอดคล้อง กับแนวคิดสิทธิมนุษยชน ในปฎิญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนตาม ข้อ 2 (1) ทุกคนย่อมมีสิทธิ และอิสรภาพ บรรดาที่กำหนดไว้ในปฎิญานี้ โดยปราศจากความแตกต่าง ไม่ว่าจะชนิดใดๆ ดังเช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา การคิดเห็นทางการเมือง หรือทางอื่น เผ่าพันธุ์แห่งชาติหรือ สังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่น” เพราะชี้ให้เห็นถึงผลกระทบอันส่งผลให้มนุษย์ทั้งหลาย เกิดมาแตกต่างกัน เช่นบางคนเกิดมามีอายุยืน มีผิวพรรณดี มีอำนาจมาก มีทรัพย์สมบัติมาก เกิด ในชาติสกุลที่ดี ฉลาดมีสติปัญญาดี ในขณะที่บางคนก็เกิดมามีลักษณะอันตรงข้ามกับที่กล่าวมา พระพุทธเจ้าได้กล่าวถึงผลกระทบทั้งหลายว่าจะต้องตกนรก แต่หากไม่ตกนรก เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ ก็จะต้องชดใช้กรรมโดยเกิดมามีลักษณะตามที่ได้กล่าวไป เช่น ในชาติภพก่อนคนที่เคยมือเปื้อน เลือด เคยฆ่า ถ้าตายจะตกนรก เมื่อเกิดใหม่จะเป็นคนมีอายุสั้น ฯลฯ

แต่หากยึดถือจุดมุ่งหมายของพระพุทธเจ้าในการสอนให้เป็นคนดี ให้กระทำแต่สิ่งที่ดี ก็ จะพบว่าหลักคำสอนดังกล่าวคือคำสอนที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน อันสอดคล้องกับ ปฎิญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนตามข้อที่ 1 “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมา มีอิสระ และเสมอภาคกัน ใน เกียรติศักดิ์ และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการศรัทธา” เพราะคำสอนนี้จะทำให้มนุษย์ทั้งหลายเกรงกลัวต่อการทำบาปกรรม เช่น การฆ่าสัตว์ ความ โกรธ ความริษยา ความไม่อ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น คำสอนของพระพุทธเจ้าจึงเป็นแนวทางใน การนำมาปฏิบัติโดยเริ่มจากตัวเราเองก่อน โดยไม่ได้ต้องการให้ไปซ้ำเติมหรือมองผู้อื่นในเชิงดูถูกดู แคลนชะตาชีวิตของผู้อื่น

มัลลิกสูตร ตรัสเหตุที่ทำให้มาตุคามมีรูปงาม-ทราม

คำสอนของพระพุทธเจ้า ในการตอบคำถามของพระนางมัลลิกาเทวี ว่าเหตุใดจึงทำให้สตรีทั้งหลายเกิดมามีผิวพรรณรูปร่างหน้าตาและฐานะความเป็นอยู่ชาติสกุลอันแตกต่างกัน การที่พระพุทธเจ้านำเรื่องของการเกิดใหม่แล้วมีรูปร่างหน้าตาผิวพรรณดีกับไม่ดีโดยนำไปกับเรื่องของอุปนิสัย เช่นการเคยมีอารมณ์อาฆาต พยาบาท จุนเจียว โกรธเคือง ริษยา และนำเรื่องของการเกิดใหม่แล้วจะมีวาสนาในเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ชาติสกุลโดยไปเปรียบกับการอุทิศให้แก่ศาสนา เช่นการถวายข้าว น้ำ ผ้า ยาน ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย ประทีปโคมไฟ อันทำให้สตรีเกิดมาตามผลกรรมที่ทำได้ดังกล่าวคือ สตรีบางคนเกิดมามีรูปร่างหน้าตาผิวพรรณไม่ดี และเป็นคนยากจนไร้สกุลชาติที่ดี, สตรีบางคนเกิดมามีรูปร่างหน้าตาผิวพรรณที่ไม่ดี แต่เป็นคนมีฐานะดี ร่ำรวย มีชาติสกุลดี สตรีบางคนเกิดมาเป็นคนมีรูปร่างหน้าตาผิวพรรณดี แต่ฐานะยากจนและชาติสกุลไม่ดี สตรีบางคนเกิดมาเป็นคนมีรูปร่างหน้าตาผิวพรรณดี และมีฐานะดี ร่ำรวย มีชาติสกุลดี

ผลกรรมของสตรีดังกล่าว อาจนำมาซึ่งความไม่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะในเรื่องสิทธิความเสมอภาค ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ และในปัจจุบันเองสิทธิสตรีเป็นที่พูดถึงกันมากขึ้น ซึ่งความที่อาจไม่สอดคล้องนี้อาจทำให้สตรีที่เกิดมามีรูปร่างหน้าตาผิวพรรณ ฐานะความเป็นอยู่ ชาติสกุล อำนาจ วาสนา ไม่ดี ในปัจจุบัน อาจถูกบางคนในสังคมมองว่าเป็นเพราะเคยประกอบผลกรรมที่ไม่ดีดังกล่าวในชาติภพก่อน จนกลายเป็นวัดกันที่สถานภาพ ภาพลักษณ์ ชื่อเสียง ชาติสกุล เป็นหลัก แต่หากดูที่คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ต้องการให้ทุกคนกระทำความดี เพื่อส่งผลกรรมที่ดีจากการกระทำนั้นๆ ก็ถือได้ว่าเป็นการสอนเพื่อให้สตรีได้สำรวม กิริยา วาจา และอารมณ์ เพื่อควบคุมมิให้มีลักษณะดังที่กล่าวมา โดยใช้คำสอนเรื่องผลกรรมจากการทำความดีมาสอน เพื่อให้เกิดการทำดี (ปฏิญญาฯ ข้อ 1) เพราะสตรีทั้งหลายย่อมไม่อยากจะเกิดมามีรูปร่างหน้าตาผิวพรรณ ฐานะ ความเป็นอยู่ ที่ไม่ดี ดังที่พระนางมัลลิกาได้กล่าวหลังจากฟังคำสอนของพระพุทธเจ้าเรื่องเหตุที่ทำให้สตรีเกิดมามีลักษณะต่างๆ ว่าตัวพระนางมัลลิกาเองจะทำแต่ความดีทั้งหลาย เพื่อว่าชาติหน้าจะได้เกิดมามีรูปลักษณะ มีความเป็นอยู่ที่ดี

สมุททกสูตร ว่าด้วยท้าวสมพรจอมอสูรถูกสาป

คำสอนเปรียบเทียบด้วยการเน้นถึงกฎแห่งกรรมว่า “บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผล เช่นนั้น คนทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วก็ย่อมได้ชั่ว” ซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน เช่นกัน แต่เมื่อวิเคราะห์แล้ว เป็นการสอนเพื่อให้เกิดความกลัวต่อการทำบาปกรรม เพราะมี เช่นนั้นแล้ว จะได้รับผลกรรมที่ทำได้ คำสอนในสมุททกสูตร คำกล่าวที่ว่า ที่สอนให้เห็นว่าการ กระทำใดๆก็ตามย่อมจะได้รับผลนั้น คำสอนนี้จึงอาจทำให้เกิดความไม่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิ มนุษยชน เนื่องจากอาจมีการนำไปตัดสินกับการใช้ชีวิตประจำวัน เช่นหากมีคนได้รับอุบัติเหตุ หรือได้รับภัยอันตรายใดๆ รวมถึงสภาพยากแค้นทางเศรษฐกิจ ก็อาจถูกมองได้ว่าเกิดจากทำสิ่งที่ ไม่ดีไว้ การที่ต้องประสบเจอปัญหาต่างๆก็เป็นสิ่งที่เป็ผลกรรมที่ได้ทำไว้ แต่ในอีกทางหนึ่งคำ สอนนี้เป็นคำสอนที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในการตระหนักต่อการประพฤติปฏิบัติตน ว่า จะต้องไม่ทำสิ่งที่ผิดศีลธรรมทั้งต่อตนเองหรือผู้อื่น เพราะแต่ละคนย่อมจะกลัวว่าจะต้องได้รับผลที่ ไม่ดีจากการกระทำอันไม่ดีต่างๆ จึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในปฎิญาสากล่าว ด้วยสิทธิมนุษยชนข้อที่ 1 “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมา มีอิสระ และเสมอภาคกัน ในเกียรติศักดิ์ และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งภารดรภาพ”

ฐานสูตร ว่าด้วยฐานะที่ควรพิจารณาเนื่องๆ 5 ประการ

คำสอนในพระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าได้กล่าวว่าคำสอนในฐานสูตรนี้ เป็นการกล่าวถึงกฎ แห่งกรรม เช่นกัน ด้วยการผูกเรื่องของชีวิตกับเรื่องของกรรมนี้ ทำให้ชีวิตของมนุษย์นั้นต่างเกิด จากผลกรรมที่ได้ทำไว้ หรือหากต้องประสบกับปัญหาต่างๆในชีวิตปัจจุบัน ก็อาจถูกมองว่าเป็น เรื่องของเวรกรรม เช่นเดียวกัน ซึ่งอาจทำให้มีความไม่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน แต่ก็ เช่นเดียวกับคำสอนใน สมุททกสูตร กล่าวคือการสอนของพระพุทธเจ้าดังกล่าว เป็นความมุ่งเน้น ให้มนุษย์ทั้งหลายได้กระทำหรือปฏิบัติตนตามหลักศาสนา ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า โดย ยกเรื่องของผลกรรมขึ้นมาเป็นอุทาหรณ์ เพราะมีเช่นนั้นแล้ว มนุษย์ทั้งหลายอาจจะไม่เกรงกลัวต่อ การทำสิ่งที่ผิดศีลธรรม ผิดคำสั่งสอน เรื่องของเวรกรรมจึงเป็นสิ่งที่เข้ามาควบคุมจิตใจของมนุษย์ ในการระงับชังใจ ไม่กระทำผิดทางกาย วาจา และใจ เพราะมีเช่นนั้นแล้วจะต้องได้รับผลกรรมที่ ได้ทำไว้นั้นๆ คำสอนของพระพุทธเจ้าจึงเป็นคำสอนที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนเพื่อให้ มนุษย์ทั้งหลายได้ทำความดี จึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน ข้อที่ 1 “มนุษย์ทั้งหลาย

เกิดมา มีอิสระ และเสมอภาคกัน ในเกียรติศักดิ์ และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการศรัทธา” อันนำมาซึ่งการปฏิบัติต่อกันอย่างมีเหตุผลและมโนธรรม

โดยสรุปคำสอนในพระสูตรต้นฉบับที่ถูกที่มองภายนอกแล้ว อาจจะทำให้มองไปว่าเป็นคำสอนที่ไม่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนในปฎิญาสาสตร์ ข้อ 2 (1) “ทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพ บรรดาที่กำหนดไว้ในปฎิญาสาสตร์ โดยปราศจากความแตกต่าง ไม่ว่าชนชาติใดๆ ดังเช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา การคิดเห็นทางการเมือง หรือทางอื่น เผ่าพันธุ์แห่งชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่นๆ” เพราะคำสอนในส่วนดังกล่าวอันได้แก่ 1.ลักษณะสูตร ว่าด้วยมหาปริสพพยากรณ์ 2.จุฬกัมมวิภังคสูตร ว่าด้วยกฎแห่งกรรม 3.มัลลิกสูตร ตรัสเหตุที่ทำให้มาตุคามมีรูปงาม-ทราม 4.สมุททกสูตร ว่าด้วยท้าวสมพรจอมอสูรถูกสาป และ 5.ฐานสูตร ว่าด้วยฐานะที่ควรพิจารณาเนื่องๆ 5 ประการ นั้น เป็นคำสอนที่เชื่อมกับเรื่องของกฎแห่งกรรม ว่าการเกิดมาของมนุษย์เป็นไปตามผลกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน อันส่งผลให้มีการตัดสินผู้คนที่พบเห็นโดยเฉพาะบางคนที่เกิดมามีลักษณะทางร่างกาย หรือสถานะภาพอันไม่ดี อันต่ำต้อย ยากจน ไร้อำนาจวาสนา ว่าเป็นเพราะผลกรรมที่เคยทำไว้ในชาติก่อน ซึ่งอาจนำมาสู่การตีความที่ผิดๆ ของคนบางคนในสังคม ด้วยการนำไปซ้ำเติม เย้ยหยัน หรือไม่ก็เมินเฉยในชะตากรรมของมนุษยชาติ

แต่เมื่อตีความคำสอนที่อาจจะดูไม่สอดคล้องกับสิทธิมนุษยชนดังกล่าวว่า เป็นเรื่องของกุศโลบายแห่งการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้า ด้วยการนำหลักกฎแห่งกรรมมาเป็นกุศโลบาย เพื่อให้ผู้คนในสังคมได้เกรงกลัวการทำบาปกรรม และปฏิบัติแต่สิ่งที่ถูกต้องดีงาม ดังที่ สมเด็จพระสังฆราช ได้เสนอแนะไว้ว่า ถ้าดูในพระสูตรต่างๆ เราจะเห็นความสืบนื่องแห่งชีวิต ซึ่งก็เป็นไปตามกรรมของคนคนนั้น อย่างไรก็ตามแม้พระพุทธเจ้าจะได้กล่าวถึงภพหน้าอยู่บ่อยครั้ง แต่นั่นไม่ใช่สาระสำคัญที่สุดในพุทธศาสนา ถ้าหากพิจารณากันให้แยบคาย (ไม่ว่าชาติหน้ามีจริงหรือไม่) เราก็จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าได้นำความเชื่อดังกล่าวเป็นอุบายสอนเราให้ประพฤติแต่ความดีงาม ตั้งมั่นอยู่ในศีลในธรรม ไม่เบียดเบียนกันและกัน เพราะเหตุดังนั้น ความเชื่อดังกล่าว ถ้าเชื่อแล้วก่อประโยชน์ในทางบวกเช่นนี้ก็ไม่ใช่ว่าสิ่งที่ไม่ดีที่เสียหาย ดังคนรุ่นก่อนๆ ซึ่งเชื่อเรื่องอดีตชาติและชาติ

หน้ามาก ก็ให้ผลบวกแก่ตนและสังคมที่เขาอยู่ได้ จะทำอะไรที่ผิดศีลธรรมก็เกรงกลัวต่อบาป และหมั่นทำบุญสุนทานประกอบแต่กรรมดีในชาตินี้ เพื่อให้ชาติหน้าเกิดมาจะได้มีความสุข⁹

และด้วยชาติภพหน้าที่เราไม่สามารถพิสูจน์ได้นี้เอง จะเป็นสิ่งที่นำมาสนับสนุนให้ผู้คนได้เกรงกลัวการทำบาปกรรม เพราะอย่างน้อยก็ยังไม้อาจพิสูจน์ได้ โดยพระเทพเวที (ประยูร ชาญ คุต) ได้กล่าวถึงเรื่องกรรมไว้ว่า ข้อที่ควรยำเป็นพิเศษอย่างหนึ่งคือ ในการที่จะควบคุมการใช้ประโยชน์จากกรรมนิยามให้เป็นไปในทางที่ดีงามอย่างแน่นอนนั้น จะต้องพยายามปลูกฝังหรือสร้างเสริมกุศลฉันทะ หรือธรรมฉันทะให้เกิดขึ้นด้วย ก็คือต้องฝึกอบรมให้คนเกิดความไม่โลภธรรม รักความดีงาม...ปราชญ์หลายท่านเห็นว่าการที่จะให้คนสามัญทั้งหลายเชื่อกฎแห่งกรรมและตั้งอยู่ในศีลธรรม จะต้องให้เขายอมรับการให้ผลของกรรมในช่วงยาวไกลที่สุด คือผลจากชาติก่อน และผลในชาติหน้า...คำที่กล่าวว่าถ้าพิสูจน์ให้คนทั่วไปเห็นได้ว่าตายแล้วเกิด ชาติหน้ามีจริง กรรมตามไปให้ผลจริง จนคนทั้งหลายยอมเชื่อเช่นนั้นแล้ว การสอนศีลธรรมจะได้ผล คนจะกลัวบาป ยอมเว้นชั่วและทำดีกันทั่วไป คำกล่าวนี้นับว่ามีเหตุผลอยู่ไม่น้อย เพราะถ้าคนเชื่อเช่นนั้นจริง ผลในทางปฏิบัติที่น่าจะเกิดขึ้นเช่นนั้นเป็นอย่างมาก ท่านผู้กล่าวเช่นนี้ก็นับว่าเป็นผู้ตั้งใจดีและมีเหตุผลเป็นพื้นฐาน จึงไม่น่าจะมีข้อขัดข้อง...นอกจากนี้จะต้องตระหนักถึงผลเสียด้วยว่า การยำความสำคัญให้คนกลัวการไปเกิดในที่ชั่ว และอยากไปเกิดที่ดีมากเกินไป จะเป็นการชวนให้คนหันไปวุ่นกับการคิดหวังผลในโลกหน้า และเอาใจใส่เฉพาะแต่กิจการและกิจกรรม ซึ่งเนื่องด้วยการที่จะไปเก็บเกี่ยวผลในชาติหน้า จนละเลยประโยชน์สุขและความดีงามที่ตนและหมู่ชนควรพยายามเข้าถึงได้ในชีวิตนี้ นอกจากนั้น เมื่อไม่มีสติระมัดระวังให้ดี ความมุงหมายเดิมที่จะให้คนกลัวผลร้ายของกรรมชั่วสบายใจว่าจะได้พบผลดีของกรรมดีตลอดไปถึงโลกหน้าแล้วมีความมั่นใจในกฎแห่งกรรมพยายามเว้นกรรมชั่ว ทำกรรมดีในโลกนี้ ก็กลับกลายเป็นว่าจะทำการชนิดที่มุ่งเอาผลในชาติหน้าโดยตรงอย่างเดียว เกิดความโลภต่อผลชนิดนั้น แล้วกลายเป็นนักทำบุญแบบค้ำกำไรไปเสีย เมื่อการณ์กลายเป็นเสียอย่างนี้แล้ว ก็จะเกิดผลเสียขึ้นอีกประการหนึ่ง คือการยำความสำคัญของ

⁹ สมเกียรติ มีธรรม, วิถีพุทธในพระไตรปิฎก 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2549), หน้า 27.

ผลดีผลร้ายที่จะได้ประสบในชาติหน้ามากเกินไป เป็นการมองข้ามหลักการฝึกรบมกุศลฉันทะ หรือธรรมฉันทะ กลายเป็นการไม่ยอมรับหรือถึงกับดูหมิ่นมนุษย์ว่าไม่มีความใฝ่ธรรมรักความดี¹⁰

ด้วยเหตุนี้เองคำสอนเรื่องบาปบุญคุณโทษและผลกรรมดังกล่าว ที่ปรากฏในหมวดพระ สุตตันตปิฎก ทั้งในส่วนที่จัดไว้ว่ามีความสอดคล้องและในส่วนที่จัดไว้ว่าไม่มีความสอดคล้องกับ แนวคตินิยมมนุษยชนในปรัชญาสากลฯ นั้น แท้จริงแล้วเปรียบเสมือนแนวทางปฏิบัติขั้นพื้นฐาน ที่สอดคล้อง สอดคล้อง และส่งเสริม หลักคตินิยมมนุษยชนสากลในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องบาปกรรมที่ผู้กระทำความชั่วจะได้รับผลชั่วตอบแทน เช่น หากเราละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อผู้อื่น เราย่อมจะได้รับผลกรรมทั้งทางกายและใจ อย่างน้อยก็ถูกลงโทษในทาง กฎหมาย ดังนั้นคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงมีความสอดคล้องกับแนวคตินิยมมนุษยชนตามปรัชญาสากลฯ และเหมาะสมที่จะนำมาปรับใช้เป็นแนวปฏิบัติในการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน

ศูนย์วิทยพัทธยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁰ พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2532), หน้า 196-197.

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้าในพระสูตรคัมภีร์ โดยเทียบเคียงกับแนวคิดลัทธิมนุษยชนนั้น พบว่าต่างมีความสอดคล้องกัน โดยคำสอนของพระพุทธเจ้าได้สอดแทรกแนวคิดลัทธิมนุษยชนไว้ในพระสูตร คำสอนต่างๆเหล่านั้นแม้จะเกิดภายใต้บริบทที่แตกต่างกัน แต่ก็สามารถนำมาปรับใช้ได้ในสังคมปัจจุบันได้ กล่าวคือบริบทในสังคมอินเดียสมัยพุทธกาลนั้นมีบริบททางภูมิหลังความเป็นมาทั้งความเป็นชนเผ่าทราวีเดียอยู่อาศัยมาก่อน แต่ภายหลังถูกชนเผ่าอารยันรุกรานเข้ามา ชนเผ่าอารยันจึงมีอำนาจและบทบาทเหนือชนเผ่าอื่นทั้งหมด โดยตั้งแคว้นของชาวอารยัน เช่นแคว้นมคธ แคว้นโกศล ซึ่งเป็นแคว้นใหญ่ในบริบทอินเดียสมัยพุทธกาล

บริบททางศาสนาในอินเดียสมัยพุทธกาลเองก็มีส่วนต่อการศึกษาคือ อิทธิพลความเชื่อของพราหมณ์-ฮินดู นั้น มีบทบาทสูงในสังคมอินเดียสมัยนั้น เช่น การบูชาเทพเจ้าทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นพระพรหม พระนารายณ์ พระอิศวร เพื่อสวดอ้อนวอน จนนำมาสู่พิธีกรรมบูชายัญ โดยมีพราหมณ์เป็นผู้ตั้งและประกอบพิธีเช่นสังเวช แรกๆนั้นการบูชายัญก็มีเพียงการบูชาด้วยเครื่องหอม ข้าวปลาอาหาร ขนม นม เนย สัตว์เลี้ยงน้อยใหญ่ กระทั่งมีการบูชายัญด้วยมนุษย์ด้วย นอกจากนี้สถานะภาพทางชนชั้นที่เป็นผลมาจากบริบททางศาสนาในอินเดียสมัยพุทธกาล ก็นำมาซึ่งชนชั้นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร และจัณฑาล ที่เกิดจากการสมรสข้ามวรรณะ การแบ่งชนชั้นนี้เป็น การแสดงให้เห็นถึงความไม่เสมอภาคกันในสังคมสมัยอินเดีย เช่นวรรณะศูทรถูกรังเกียจโดยไร้ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ เพราะแม้แต่เงาของศูทรจะไปถูกวรรณะกษัตริย์ หรือพราหมณ์ไม่ได้เลย โดยเฉพาะเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับสัตว์บางชนิดเช่นวัว กลับได้รับการดูแล เคารพ และปฏิบัติอย่างดีในอินเดียเพราะถือว่าเป็นสัตว์พาหนะของพระอิศวร ซึ่งเป็นหนึ่งในเทพเจ้าที่นับถือกัน¹ ใน ส่วนของจัณฑาลเองถึงจะมีฐานะความเป็นอยู่ดี แต่ก็ไม่มีสิทธิสร้างบ้านสองชั้น ในกระบวนการ

¹ พระกวีวรรณ (งาน ทองประเสริฐ), แผนการกู้สภาพของเจ้าชายสิทธัตถะ, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แพรวพินทยา, 2516), หน้า 242.

ยุคธรรมก็เช่นกันมีความไม่เสมอภาคกัน เช่นคนวรรณะล่างที่มาพราหมณ์จะต้องถูกลงโทษอย่าง
 ทรมาณจนตาย แต่ถ้าพราหมณ์มาศูทราให้ถือเสมือนว่ามาสัตว์เล็กๆตัวหนึ่ง เช่นจิ้งจก กบ นก²
 เป็นต้น ส่วนสตรีในบริบทสมัยนั้นก็เป็นเพศที่ไร้สิทธิและความเสมอภาค เช่นสตรีหม้ายจะต้อง
 กระโดดลงกองเพลิงที่เผาศพสามีคนเพื่อแสดงความซื่อสัตย์ต่อสามี และความเชื่อว่าสตรีเป็นผู้ที่พึ่ง
 ตัวเองไม่ได้ เป็นเพียงสมบัติชิ้นหนึ่งของบุรุษที่จะยกให้แก่ใครก็ได้³

นอกจากนี้คัมภีร์พระเวท ก็เป็นคัมภีร์ที่ชาวอารยันให้ความสำคัญ บทสวดต่างๆในคัมภีร์
 พระเวท ชาวศูทราจะได้อ่านได้ฟังไม่ได้เลย เนื้อหาในคัมภีร์ก็มีการยกย่องเทพเจ้าที่สำคัญเช่นพระ
 พรหม พระศิวะ พระนารายณ์ และกล่าวถึงช่วงแห่งวัยและหน้าที่ตาม อาศรม 4 ได้แก่ ช่วงแห่ง
 การศึกษาอบรมคัมภีร์พระเวทจนจบไตรเพทและอุปนิสัยและรับใช้ครูอาจารย์ในสำนักครู ช่วงแห่ง
 การอยู่เรือน ช่วงแห่งการไปอยู่ป่า และช่วงแห่งการเป็นนักพรตนักบวช แต่อาศรม 4 นี้ก็ยังคง
 สงวนให้เพียงวรรณะกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ปฏิบัติได้เท่านั้น โดยไม่ให้ชนชั้นศูทรมีสติธิและ
 ความเสมอภาคในการปฏิบัติตามอาศรม 4 เจกเช่นวรรณะทั้งสาม

ภายใต้บริบททางศาสนาพราหมณ์ของอินเดียสมัยพุทธกาลนั้น ยังมีเจ้าลัทธินักคิดขึ้นมาเกิดขึ้น
 ที่มีชื่อเสียง เช่นกลุ่มครูทั้ง 6 เป็นต้น อันแสดงให้เห็นถึงการเกิดนักคิดขึ้นอย่างมากภายในชมพู
 ทวีป และการเกิดนักคิดทางปัญญานี้ ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดหลายอย่าง เช่น
 ก่อนสมัยพุทธกาล พราหมณ์มีการนับถือพระพรหม และหลังสมัยพุทธกาลเมื่อเกิดฮินดูขึ้น ก็มีการ
 นับถือพระนารายณ์เพิ่มขึ้นมา การบูชาพระพรหมและพระนารายณ์เสมือนเป็นการแสดงให้เห็นถึง
 รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างราษฎรกับผู้ปกครองที่ต้องมีการเคารพบูชา จากการเกิดขึ้นของนักคิด
 เจ้าลัทธิต่างหลาย ซึ่งแคว้นมคธนั้นเป็นสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมและเกิดนักคิดขึ้นมามากมาย
 เนื่องจากเป็นแคว้นใหญ่ที่มีอำนาจอิทธิพลเหนือแคว้นอื่นๆ ทั้งนี้พระพุทธเจ้าเองก็เป็นนักคิดที่
 เกิดขึ้นในบริบทอินเดียสมัยนั้นเช่นกัน

² พระเทพเวที (ประยูร ชาญโต), พุทธศาสนากับสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดยมูลนิธิโกมลคีมทอง, 2532), หน้า 161.

³ พระกวีวราวุฒ (อานง ทองประเสริฐ), แผนการกู้ยืมสภาพของเจ้าชายสิทธัตถะ, หน้า 214-215.

บริบททางการเมืองการปกครองอินเดียสมัยพุทธกาลนั้น มีแคว้นเล็กแคว้นใหญ่มากมายมีผู้ปกครองเป็นกษัตริย์ โดยใช้ชื่อว่า พระราชา มหาราชา อธิบดี ตามแต่จะเรียกกัน โดยแคว้นขนาดใหญ่ที่มีอำนาจทางการเมืองการปกครองในสมัยนั้นก็เป็วแคว้นของชนเผ่าอารยัน เช่น 1. แคว้นมคธ ภายใต้การปกครองของพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าอชาตศัตรู 2. แคว้นสักกะ ภายใต้การปกครองของพระเจ้ามหาโกศล พระเจ้าปเสนทิโกศล ในขณะที่บางแคว้นก็มีการปกครองแบบสามัคคีธรรมหรือแบบสาธารณรัฐ เช่น 1. แคว้นสักกะ ภายใต้การปกครองของพระเจ้าสุทโธทนะ พระเจ้านานามะ 2. แคว้นวัชชี ภายใต้การปกครองของเจ้าลิจฉวี 3. แคว้นมัลละ ภายใต้การปกครองของพระเจ้าโรหะ แคว้นเหล่านี้มีการรบรากันไม่ว่าจะเป็นแคว้นใหญ่กับแคว้นเล็ก เช่น แคว้นมคธกับแคว้นวัชชี หรือ แคว้นใหญ่ด้วยตัวเอง เช่น แคว้นมคธกับแคว้นโกศล ด้วยเหตุนี้สภาพสงครามจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในบริบทอินเดียสมัยนั้น และด้วยความเป็นแคว้นใหญ่อย่างแคว้นมคธ และแคว้นโกศล จึงเป็นศูนย์กลางทางการเมืองการปกครอง โดยแคว้นเล็กๆมีฐานะเป็นเพียงประเทศราชเท่านั้น และความเป็นศูนย์กลางทางการเมืองการปกครองนี้จึงทำให้ผู้คนต่างมุ่งหน้าสู่แคว้นใหญ่ดังกล่าว ด้วยเหตุผลต่างๆ เช่น ทางเศรษฐกิจ ความคิด การศึกษา ลัทธิความเชื่อ เป็นต้น

บริบททางเศรษฐกิจในสังคมอินเดียสมัยพุทธกาล เศรษฐีในสมัยนั้นได้กลายเป็นหน้าตาให้กับแคว้นต่างๆ แม้แต่พิธีกรรมบูชาญก็ต้องการเชิญ คหบดี เศรษฐี เข้าร่วมด้วย เพราะไม่เช่นนั้นจะถือว่าพิธีกรรมนั้นไม่สมบูรณ์ การดำรงชีพด้วยการค้าขายของเศรษฐีนี้ น่าจะจัดได้ว่าอยู่ในวรรณะแพศย์ ความสำคัญต่อเศรษฐกิจนี้เองจึงทำให้วรรณะแพศย์ได้รับการยอมรับและปฏิบัติที่ดีกว่าวรรณะศูทร อันอาจแสดงให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันโดยใช้ทรัพย์สิน สถานะภาพ ความเป็นอยู่ มาเป็นสิ่งที่ตัดสินความเป็นมนุษย์

จากบริบททั้งหลายในอินเดียสมัยพุทธกาล ที่มีการนับถือเทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อำนาจลี้ลับทั้งหลาย มีการสวดอ้อนวอนขอความคุ้มครอง ขอโชคลาภ จากเทพเจ้าทั้งหลาย จนนำมาซึ่งการบูชาญตั้งแต่เครื่องหอมจนถึงชีวิตมนุษย์ มีความไม่เสมอภาคทางสังคม และศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ไม่ว่าจะต่อคนศูทร คนจัณฑาล สตรี มีการแย่งชิงราชสมบัติกันและมีการรบบฟุ้งเพื่อความป็นใหญ่ของแคว้นทั้งหลาย อันนำมาซึ่งความสูญเสียชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน สภาพทาง

เศรษฐกิจที่เกิดพ้อคำร้ายวายนขณะที่ความยากจนยังคงมีโดยเฉพาะในหมู่คนชั้นล่าง สภาพการณ์ต่างๆเหล่านี้เป็นสิ่งที่คนในสังคมอินเดียสมัยนั้นยอมรับกัน แต่เราจะเชื่อได้อย่างไรว่ามีการยอมรับสภาพเช่นนั้นทุกคน โดยเฉพาะคนสูทร คนจัณฑาลทั้งหลาย เพราะคนเหล่านี้ไม่ได้มีบทบาทอิทธิพล ที่จะเข้าไปแสดงความคิดเห็นหรือเปลี่ยนแปลงสังคมได้เลย ชำรายคนเหล่านี้กลับเป็นส่วนใหญ่ที่ถูกเก็บกดปิดกั้นสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค

พระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นหนึ่งในนักคิดที่เกิดขึ้นท่ามกลางบริบทดังกล่าว ด้วยความสงสัยว่าทำไมคนเราเกิดมาต้อง แก่ เจ็บ ตาย ในขณะที่คนส่วนใหญ่ให้คำตอบว่ามันเป็นเรื่องปกติธรรมดาอยู่แล้วที่ต้องเกิดแก่เจ็บตาย แต่พระพุทธเจ้าได้ตั้งคำถามว่า จะไม่เป็นเช่นนั้นได้หรือเปล่า อันนำมาสู่การสละราชสมบัติ พระมเหสี ราชโอรส พระบิดา พระมารดา และประยูรญาติ เพื่อค้นหาคำตอบดังกล่าวจนพบทางออกในที่สุด โดยการออกบวชเพื่อให้พ้นทุกข์ เพราะทุกข์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นมีเหตุมาจากกิเลส การจะแก้ทุกข์จึงต้องแก้ที่ต้นเหตุคือแก้ที่กิเลส เมื่อจิตพ้นจากอำนาจความดึงดูดของกิเลส หรือ ความเป็น อนัตตาของจิต จิตจะถึงภาวะอันสงบ สะอาด และสว่าง อันเป็นสัญลักษณ์แห่งการนิพพาน หลังจากพระพุทธเจ้าได้ค้นพบทางออกแล้วจึงได้ประพฤติปฏิบัติและนำไปเผยแผ่ต่อผู้คน อันมีธรรมที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชนไว้ท่ามกลางบริบทในอินเดียสมัยพุทธกาล

บริบทในอินเดียสมัยพุทธกาลนั้นมีอิทธิพลครอบงำความเชื่อของผู้คนในสมัยนั้นมาก แต่พระพุทธเจ้าไม่ได้ยอมรับหรือเห็นตามต่อความคิดแบบแผนการปฏิบัติเหล่านั้น โดยจะเห็นได้จากการที่พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เปิดกว้างรับคนจากทุกชนชั้นวรรณะ ไม่ว่าจะเป็นวรรณะพราหมณ์ กษัตริย์ หรือ จัณฑาล ก็สามารถเข้ามาบวชเรียนศึกษาธรรมได้ และมีโอกาสบรรลุถึงธรรมอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งเทียบได้กับการให้สิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคแก่คนทุกคน โดยไม่แบ่งแยกชนชั้นหรือวรรณะ ผู้หญิงเองก็สามารถเข้ามาบวชได้ จึงไม่มีการแบ่งแยกเพศด้วย คำสอนในส่วนนี้เป็น การสอนให้ตระหนักถึงความเสมอภาคของคนทุกคน ไม่ว่าจะเกิดมาในชนชั้นไหนก็ตาม ในประเทศไทยเองแม้จะมีการเลิกทาส ที่แสดงให้เห็นถึงการคำนึงถึงหลักความเสมอภาค และศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 แต่ในปัจจุบันบางคนอาจยังปฏิบัติต่อผู้อื่นที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ต่ำกว่าอย่างไม่คำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชน เช่น การกดค่าแรงของนายจ้างต่อแรงงาน

ไทยที่ยากจน ไม่มีความรู้ รวมถึงแรงงานต่างด้าว หรือการปฏิบัติต่อสตรีอย่างไม่ให้เกียรติ เช่นกดขี่ ทำร้ายร่างกาย หลอกหลวงหรือบังคับให้ค้าประเวณี เป็นต้น

ในเรื่องชาติกำเนิด ที่พราหมณ์ถือว่าคนแต่ละชนชั้นเกิดมาจากส่วนต่างๆของร่างกาย พรหม โดยเปรียบเทียบว่าชนชั้นกษัตริย์ และพราหมณ์เกิดจากร่างกายส่วนบนของพระพรหม ในขณะที่ได้เปรียบเทียบเชิงเหยียดหยามชนชั้นศูทรและสมณะว่าเกิดมาจากส่วนล่างสุด นั่นคือเกิดจากส่วนที่เป็นเท้าของพระพรหม ซึ่งพระพุทธเจ้าได้แสดงความเห็นโดยกล่าวว่าคนทุกชนชั้นเกิดมาจากช่องคลอดของผู้เป็นมารดาทั้งนั้น และนำความคิดเรื่องพรหมมาปรับใช้ว่า บิถัมมารดาเป็นพรหมของบุตร คือบิถัมมารดาเป็นผู้ให้กำเนิดบุตรจึงพึงยึดหลักพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เมื่อนำหลักคำสอนของพระพุทธเจ้ามาดูบริบทสังคมไทยปัจจุบัน จะพบว่าในขณะที่พระพุทธเจ้าได้พยายามสอนให้เคารพ ให้คำนึง ถึงความเสมอภาคกันโดยไม่แบ่งแยกชาติกำเนิด แต่ประเทศไทยก็เป็นหนึ่งในไม่กี่ประเทศทั่วโลกที่ให้ระบุ เชื้อชาติ นอกเหนือจากการระบุ สัญชาติไว้ด้วย อันเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลความคิดความเชื่อแบบพราหมณ์ที่ยังตกค้างมาถึงปัจจุบัน

ในส่วนของคัมภีร์พระเวทนั้น ได้ถูกสงวนไว้เป็นการเฉพาะสำหรับพราหมณ์เท่านั้น ชนชั้นศูทรจะเพียงแค่อ่านได้ ฟังบทสวดก็ยังไม่ได้เลย ยิ่งไม่ต้องพูดถึงว่าพราหมณ์จะให้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของชนชั้นอื่นต่อคัมภีร์พระเวทได้อย่างไร แต่สำหรับพระพุทธเจ้านั้น ได้เปิดกว้างให้ผู้อื่นแสดงความคิดเห็น ซักถาม ตั้งข้อสงสัย เกี่ยวกับธรรมซึ่งเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าได้ ดังที่ปรากฏในพรหมชาลสูตร ว่าด้วยจุลศีล ซึ่งเทียบได้กับการให้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ คำสอนในส่วนนี้หากมีการนำมาปรับใช้อย่างจริงจัง อาจทำให้ผู้คนมีความตระหนักถึงสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น ในการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างจากตน โดยเฉพาะความแตกต่างในความคิดเห็นทางการเมือง ที่เรารู้จักการแสดงสิทธิและเสรีภาพของตน แต่หลายคนยังไม่ยอมรับการใช้สิทธิเสรีภาพนั้น ของผู้อื่น โดยเฉพาะผู้ที่มีความคิดเห็นอยู่ตรงกันข้ามกับตน นอกจากนี้ในสังคมไทยหากมีผู้ที่มีความคิดเห็นผิดแผกแตกต่างไปจากคนส่วนใหญ่ในสังคม ก็อาจจะถูกกล่าวหาว่า “ไม่ใช่คนไทย” คำๆนี้จึงถูกนำมาตั้งเป็นคำถามกับคนที่คิดแปลกไปจากคนส่วนใหญ่ ราวกับว่าถ้าเป็นคนไทยแล้วทำช่วยอย่างไรก็ได้ แต่ห้ามคิดแปลกไปจาก

คนอื่น⁴ ในประเทศไทยปัจจุบันเองก็จะพบว่า การแสดงความคิดเห็น หลายๆ ครั้ง เป็นเพียงภาพมายา ที่ผู้ปกครองสร้างทำให้เหมือนกับว่าให้เสรีภาพกับสิ่งนี้ แต่เมื่อมีการแสดงความคิดเห็นกันมากขึ้น จนอาจจะเตือนอำนาจของผู้ปกครองทั้งหลาย เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นหลายต่อหลายครั้ง จึงพบกับจุดจบของการปิดสื่อ ปรามปราม จับกุม คุมขัง และห้ามการชุมนุมประท้วงแสดงความคิดเห็น ด้วยเหตุผลว่าเป็นภัยต่อความมั่นคง เป็นภัยอันว่าด้วยการก่อการร้าย สุดแท้แต่จะหยิบยกมาอ้างเป็นเหตุผล

ในส่วนที่มักจะพบได้บ่อยที่สุดเป็นคำสอนในเรื่องการรักษาศีล เช่น การไม่ฆ่า ไม่ทำลายชีวิต จะเห็นได้ว่าในบริบทอินเดียสมัยพุทธกาลมีการเน้นการทำบุญช้ายัญ อันจะนำมาซึ่งการทำลายชีวิต เพียงเพื่อเป็นการสวดอ้อนวอนต่อเทพเจ้าทั้งหลาย ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ได้เสนอในอีกมุมมองหนึ่งว่า แทนที่จะสวดอ้อนวอนเทพเจ้าเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตนขอ จนนำมาสู่การทำบุญช้ายัญด้วยสิ่งของ และชีวิตนั้น พึงเปลี่ยนจากการคิดแต่จะหวังพึ่งเทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์เร้นลับทั้งหลาย ด้วยการรอคอยเลื่อนลอยอย่างมีความหวัง มาเป็นการไม่เบียดเบียนกัน ให้มีความเมตตากรุณาต่อสัตว์ เช่น ด้วยการสังคมนาถเคราะห์ให้ทาน และด้วยการการกระทำ คือหากคิดจะหวังในผลต่างๆ ก็ต้องกระทำที่เหตุก่อน เช่น ถ้าทำกรรมดีก็จะได้รับผลดีตอบแทน และถ้าทำกรรมชั่วก็จะได้รับผลชั่วตอบแทน ดังปรากฏในมตกถัตตชาดก กรณีของอาจารย์ทิสปาโมกข์ ที่เคยฆ่าตัดหัวแพะบุญช้ายัญ ในอดีตชาติ ทำให้ชาติต่อๆ มาอีก 500 ชาติ ต้องตายเพราะถูกตัดหัว เป็นการชดใช้เวรกรรมที่ได้ก่อไว้ คำสอนเช่นนี้เป็นสิ่งย้ำเตือนใจได้เป็นอย่างดีถึงผลที่จะตามมาหากเราประพฤติชั่ว หรือทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ไม่ว่าจะด้วยการทำร้าย หรือทำลายชีวิตก็ตาม ซึ่งสันติภาพที่แท้จริงต้องเกิดขึ้นภายในจิตใจก่อน⁵ ด้วยการไม่เอาัดเอาเปรียบ คิดดีต่อกัน เช่นกรณีเกิดความขัดแย้งทางอุดมการณ์ในอดีตระหว่างฝ่ายเสรีประชาธิปไตย และฝ่ายสังคมนิยม โดยมีพระสงฆ์รูปหนึ่งชื่อ กิตติวุฒโฑภิกขุ ได้กล่าวไว้ว่า “ฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป”⁶ นั้น แสดงให้เห็นถึงการนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาใช้ในทางที่อาจบิดเบือนคำสอน อันไม่ต่างไปจากกรณีห้ามการแสดงความคิดเห็นที่ได้กล่าวไป เพราะพระพุทธเจ้าเองได้เคยกล่าวไว้ในพรหมชาลสูตรว่าด้วยจลศีล ว่าหากมีใครคิดจะสรรเสริญพระพุทธเจ้าแล้ว

⁴ พระไพศาล วิสาโล, สันติวิธี วิถีแห่งอารยะ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2549), หน้า 221.

⁵ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่อสันติภาพ, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, 2540), หน้า 18-19.

⁶ ศ. ศิวรักษ์, ศาสนากับสังคมนิยม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พาสโก, 2523), หน้า 182.

เพียงแค่จุดศีลก็สรรเสริญได้แล้ว นั่นคือการไม่ฆ่าสัตว์ การไม่จับอาวุธมาทำลายชีวิต การไม่แย่งชิง ปล้นจี้ และการมีเมตตากรุณาแก่สัตว์ทั้งหลาย

ยิ่งไปกว่านั้น ในกรณีของความพยายามต่อกัน เช่นผู้ที่เดือดร้อนจากการประพฤติชั่วของเรา ก็อาจผูกใจพยาบาท คิดแก้แค้นอย่างไม่มีสิ้นสุด เช่นกรณีของนางกาลสิขยิณี ที่มีการผูกใจพยาบาทจองเวรกันทุกชาติ จนทำให้ฆ่าลูกของศัตรูในทุกชาติ ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ได้สอนให้ เลิกจองเวรต่อกัน อภัยให้กัน และผูกมิตรไมตรีต่อกัน จนนางทั้งสองสามารถอยู่ร่วมกันได้ ซึ่งคำสอนในส่วนนี้เทียบได้กับการสอนให้ปฏิบัติต่อกันอย่างมีการศรัทธา เสมือนเป็นพี่เป็นน้องกันมีน้ำจิตน้ำใจ มีเมตตาต่อกัน ซึ่งคำสอนนี้เหมาะที่จะนำมาปรับใช้เพื่อเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล หรือในการเมืองระดับชาติ แม้ความขัดแย้งจะไม่หมดไป แต่การปฏิบัติต่อกันของกลุ่มขัดแย้งน่าจะจะมีไมตรีต่อกันมากขึ้น ซึ่งในส่วนนี้ก็คล้ายกับการสอนให้ดูแลพระภิกษุที่อาพาธ ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ไม่ให้ทอดทิ้งท่านไว้ ที่เราควรนำมาเป็นแบบอย่างเตือนใจ ไม่ให้ทอดทิ้งบุพการี หรือญาติมิตร ที่ป่วย หรือช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ เป็นการปฏิบัติต่อกันอย่างมีเมตตา มีจิตใจเอื้ออาทร ตามหลักการศรัทธา เมื่อนำคำสอนดังกล่าวมาศึกษาปรับใช้ในประเทศไทย ปัจจุบัน จะพบว่าอาจมีการบิดเบือนคำสอนของพระพุทธเจ้า

คำสอนต่างๆของพระพุทธเจ้าแม้จะเกิดในบริบทสังคมอินเดียพุทธกาลก็ตาม แต่พระพุทธเจ้าไม่ได้ยอมรับเชื่อถือ ทั้งยังได้ปรับเปลี่ยนทัศนคติความเชื่อของผู้คนในสมัยนั้นเสียใหม่ อันเป็นการขัดแย้งกับอภิสิทธิชนที่กุมอำนาจในสมัยนั้น นั่นคือบรรดาพราหมณ์ทั้งหลายที่มีบทบาทอิทธิพลทั้งทางโลกและทางความเชื่ออย่างมากในสมัยนั้น เช่นไม่ยอมรับคัมภีร์พระเวทที่สอนให้สวดอ้อนวอนเทพเจ้า ให้ฆ่าเพื่อบูชาขัยัญ การไม่ทำตามระบบชนชั้นวรรณะที่พราหมณ์ยึดถือและแบ่งผู้คนอย่างไร้ความเสมอภาคในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ การไม่เน้นบำเพ็ญทุกขกิริยา การสอนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของเหตุและผลจากการกระทำต่างๆ เป็นต้น คำสอนต่างๆของพระพุทธเจ้านั้นเสมือนเป็นกบฏสำหรับผู้ที่กุมอำนาจในสมัยนั้นเช่นพราหมณ์ จึงไม่แปลกใจที่ภายหลังพุทธศาสนาจะถูกกำจัดและปราบปรามจากพราหมณ์-ฮินดู และคงระบบชนชั้นวรรณะไม่ต่างไปจากในอดีตเลย เช่นเดียวกับความตื่นตัวของภาคประชาชนในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วม การตรวจสอบ การแสดงความคิดเห็น ที่อาจถูกมองว่าเป็นกบฏต่อผู้ที่

อาจเสียด้านใจและผลประโยชน์ทั้งหลายที่ตนเคยผูกขาดตัดสินใจ จึงอาจกล่าวได้ว่าบริบทในอินเดียสมัยพุทธกาลกับบริบทในสังคมปัจจุบันแม้จะแตกต่างกัน แต่ก็สามารถนำมาศึกษาเทียบเคียงและปรับใช้ได้ เพราะมนุษย์นั้นย่อมมีวิถีชีวิต การคิด การปฏิบัติ ทั้งในฐานะของผู้กุมอำนาจ และผู้อยู่ใต้อำนาจ ไม่ต่างกัน เพียงแต่จะมีการตื่นตัวและตระหนักต่อสู้เพื่อเรียกร้องให้มีการคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนช้าหรือเร็ว และมีการประพฤติปฏิบัติตามหลักสิทธิมนุษยชนหรือไม่ โดยเฉพาะในสังคมไทยที่พระพุทธเจ้าได้วางรากฐานด้านสิทธิมนุษยชนไว้แล้ว เพียงแต่จะมีการนำมาปฏิบัติตาม หรือจะมีการบิดเบือนไปจากคำสอนของพระพุทธเจ้า

คำสอนต่างๆเหล่านี้หากวางอยู่เฉยๆ ไม่มีการนำไปเผยแพร่ในวงกว้าง รวมถึงรณรงค์ให้มีการตระหนักถึงคำสอนที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน คำสอนเหล่านี้ก็จะไม่มีประโยชน์ในแง่ที่จะช่วยสนับสนุนหรือส่งเสริมให้เกิดการเคารพสิทธิมนุษยชนมากขึ้น แต่หากมีการนำคำสอนไปเผยแพร่ในวงกว้าง รวมทั้งชี้ให้เห็นจุดที่มีความสอดคล้องเพื่อสร้างจิตสำนึก และกระตุ้นให้ผู้คนหันมาใส่ใจปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนมากขึ้น คำสอนของพระพุทธเจ้าก็จะได้รับการเผยแพร่มากกว่าเรื่องธรรม เช่น อริยสัจ 4 สัตถะ สมมติ และปัญญา เพราะปัญหาด้านสิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งที่สอดคล้องอยู่ในชีวิตประจำวัน มนุษย์ทั้งหลายต้องประสบพบเจอไม่โดยทางตรง (กับตนเอง) ก็โดยทางอ้อม (การรับรู้ต่างๆ) ซึ่งแนวคิดสิทธิมนุษยชนที่ปรากฏในปัญญาสากฯ เป็นสิ่งที่ได้ขบคิดขึ้นมาเพื่อสร้างกฎระเบียบให้กับสังคมโลก หลังจากเกิดความรุนแรงของการก่ออาชญากรรมต่อมวลมนุษยชาติช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อนับระยะเวลาถึงปัจจุบัน ก็ผ่านมาประมาณ 62 ปี ถือว่าเป็นระยะเวลาที่น้อยมากหากเทียบกับคำสอนในพระพุทธศาสนา ที่มีประมาณ 2,500 ปี มาแล้ว อาจกล่าวได้ว่า พระพุทธเจ้าได้วางรากฐานด้านสิทธิมนุษยชนไว้ โดยสอดคล้องไว้ในพระสูตรต่างๆ กระทั่งมีการเปรียบเปรยว่าสิทธิมนุษยชนในทางพุทธศาสนานั้น เทียบได้กับศีลห้า และทศก ซึ่งถือเป็นเรื่องที่เป็นพื้นฐานต่อการก้าวไปสู่ระดับสมมติ และปัญญาในที่สุด (บรรลุดุรรหันธ์ ปรีนิพพาน)

ปัญหาจึงไม่อยู่ที่ว่าสิ่งใดเหนือกว่า หรือด้อยกว่า เพราะเรื่องของสิทธิมนุษยชน คือ สิ่งจำเป็นยิ่งสำหรับมนุษยชาติ และเป็นรากฐานสำคัญในการนำมาซึ่ง สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ เพราะสิ่งสำคัญอยู่ที่การตระหนักรู้ว่าสิทธิมนุษยชนนั้น พระพุทธเจ้าได้วางรากฐานไว้ให้แล้ว เพียงแต่ผู้คนในสังคมปัจจุบันกำลังหลงลืมมรดกทางประวัติศาสตร์อันสำคัญยิ่งนี้ ด้วยกระแสบริโภคนิยม ความเจริญความทันสมัย การไขว่คว้าให้ได้มาซึ่ง อำนาจ ชื่อเสียง ยศถาบันดาศักดิ์ ความร่ำรวย สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆไม่ว่าจะเป็นรถยนต์ราคาแพง บ้านหลังใหญ่โต แม้กระทั่งในเรื่องของการทำบุญทำทานก็เช่นกัน ก็เกิดการค้ำกำไร การลงทุนทางศาสนา ด้วยการทำบุญทำทานให้กับวัดด้วยทรัพย์สินเงินทองจำนวนมากมาย เพียงเพื่อมุ่งหวังให้ชาติภพหน้าจะได้เกิดมามีรูปร่าง หน้าตา ผิวพรรณ ฐานะความเป็นอยู่ ชาติสกุล ฯลฯ ที่ดี โดยมีได้ตระหนักหรือเข้าใจในคำสอนของพระพุทธเจ้า ว่าพึงปฏิบัติต่อผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา และใจ โดยไม่แบ่งแยกชาติสกุล ฐานะ ความเป็นอยู่ ชาติพันธุ์ เพศ ฯลฯ ด้วยหลักสิทธิมนุษยชนอย่างไร

สิ่งสำคัญสำหรับงานศึกษานี้ มิได้ต้องการเพิกเฉยต่อแนวคิดสิทธิมนุษยชนในบริบทเก่าหรือมองข้ามแนวบริบทใหม่ แต่ต้องการเชื่อมโยงให้เห็นถึงความสำคัญอันเป็นสากลของสิทธิมนุษยชนที่อยู่เหนือกาลเวลา ไม่ว่าจะผ่านไปกี่ร้อยพันปีก็ตาม สิทธิมนุษยชนจะยังคงเป็นรากฐานอันสำคัญต่อความเป็นมนุษย์ ทั้งนี้สมมติฐานที่ผู้ศึกษาได้ตั้งไว้ในตอนแรก คือการเทียบเคียงแนวคิดสิทธิมนุษยชนในพระสูตรต้นตอปิฎก มีทั้งส่วนที่สอดคล้องและไม่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน แต่จากการศึกษาเทียบเคียงได้ค้นพบว่าคำสอนของพระพุทธเจ้านั้น มีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะในส่วนที่ได้ตั้งสมมติฐานว่าไม่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน ดังปรากฏในลักขณสูตรเรื่องมหาปุริสพยากรณ์ จุฬกัมมวิภังคสูตรว่าด้วยกฎแห่งกรรม สมุททกสูตรว่าด้วยท้าวสมพรจอมอสูรถูกสาป ฐานสูตรว่าด้วยฐานะที่ควรพิจารณาเนื่องๆ ๕ ประการ และมัลลิกสูตรว่าด้วยตรัสเหตุที่ทำให้มาตุคามมีรูปงาม-ทราม นั้น พบว่าแท้จริงแล้วเป็นคำสอนที่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนทั้งสิ้น โดยมุ่งเน้นให้ผู้คนทำดี ไม่ให้ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ทั้งชีวิต ร่างกายและทรัพย์สิน เพราะหากกระทำเช่นนั้นแล้ว จะต้องได้รับผลกรรมที่ตนได้ก่อไว้ เพียงแต่ผลกรรมที่ผู้คนส่วนใหญ่เข้าใจกันเป็นความสับสนในการนำความเชื่อในเรื่องกรรมของปรัชญาอินเดียโบราณ มามองผู้ที่ประสบชะตากรรมที่ไม่ดีทั้งหลายในสังคม

ข้อเสนอแนะ

งานศึกษานี้ เป็นการศึกษาด้วยระเบียบวิธีวิจัยเอกสารและการตีความทางรัฐศาสตร์ โดยเน้นการศึกษาจากเอกสารชั้นต้นเป็นหลัก เพื่อป้องกันมิให้มีการศึกษาคลาดเคลื่อนจากเอกสารที่ได้มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ แต่การศึกษาแนวคิดสิทธิมนุษยชนด้วยการเทียบเคียงกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948 นี้ เป็นการศึกษาในส่วนที่ว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมืองเป็นหลัก รวมถึงการเทียบเคียงกับคำสอนในพระสุตตันตปิฎก ก็เช่นเดียวกันที่ผู้ศึกษาได้ศึกษาในส่วนที่เป็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชนในส่วนที่ว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมืองเป็นหลัก ซึ่งเป็นคำสอนที่ประชาชนทั่วไปสามารถทำความเข้าใจและรับรู้ได้ง่ายกว่า โดยไม่ได้ศึกษาในส่วนที่เป็นพระวินัยทั้งของภิกษุ และภิกษุณี ด้วยเห็นว่ามิงานศึกษาอยู่มากแล้ว อีกทั้งไม่ได้ศึกษาในส่วนที่เป็นพระอภิธรรม ด้วยเห็นว่าเป็นส่วนที่ลึกซึ้งมากกว่าระดับศีล อันเป็นหลักคำสอนว่าด้วยสมาธิและปัญญา เพื่อมุ่งหวังในการบรรลุพระอรหันต์ และปรินิพพาน ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าเป็นส่วนที่เหมาะสมสำหรับพระสงฆ์ที่ศึกษาอย่างลึกซึ้งเป็นหลัก และเช่นเดียวกันการศึกษาแนวคิดสิทธิมนุษยชนสากล ในส่วนของพระสุตตันตปิฎกได้มุ่งศึกษาในส่วนที่สอดคล้องกับสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองเป็นหลัก โดยไม่ได้ศึกษาในส่วนที่เป็นด้านเศรษฐกิจ เช่นหลักธัมมิกสังคมนิยม

ด้วยเหตุนี้หากมีผู้สนใจจะศึกษาเพิ่มเติม นอกเหนือจากที่ผู้ศึกษาได้มุ่งเน้นศึกษาไว้นี้ สามารถศึกษาในส่วนของแนวคิดสิทธิมนุษยชนว่าด้วย สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่ปรากฏในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948 และที่ปรากฏในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ก็จะเป็นการต่อยอดความรู้ทางสิทธิมนุษยชน ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น.

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2550.

จรัญ โฆษณานันท์. สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดน ปรัชญา กฎหมาย และความเป็นจริงทางสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2545.

จิ่ง จ้ากส์ รุสโซ่. สัญญาประชาคม. แปลโดย จินดา จินตนะเสรี. กรุงเทพมหานคร: บพิธ, 2517.

จ่านง ทองประเสริฐ. ความจริงในมหาปริณีพพานสูตร (กรณีพระมโน). พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดยเปรียญธรรมสมาคมแห่งประเทศไทย, 2543.

จ่านงค์ ทองประเสริฐ. ธรรมประยุกต์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2516.

จิรวรรณ ชินะโชติ. การศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเรื่องกรรมในพุทธศาสนาและฮินดู. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

จุมพล หนิมพานิช. การวิจัยเชิงคุณภาพในทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

ไชยันต์ ไชยพร. Hermeneutics: ศาสตร์แห่งการตีความ. วารสารอักษรศาสตร์ 19 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2536): 20.

ทองย้อย แสงสินชัย. ความจริงในมหาปริณีพพานสูตร(กรณีพระมโน). พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดยเปรียญธรรมสมาคมแห่งประเทศไทย, 2543.

ธันวาคม สิริเมธี. มองพม่าผ่านสายตาของผู้นำพม่ายุคปัจจุบัน. สาละวินโพสต์ 61 (กันยายน-ตุลาคม 2553): 8.

ปรีชา ศรีวาลัย. สงครามโลกครั้งที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2548.

ปรีชา ศรีวาลัย. สงครามโลกครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2543.

ปรุคม์ บุญศรีตัน. หลักพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์น้ำฝน ไอเดีย, 2549.

พระกวีวรรณ (จ่านง ทองประเสริฐ). แผนการกู้อิสรภาพของเจ้าชายสิทธัตถะ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แพร่พิทยา, 2516.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2532.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). พุทธศาสนากับสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดยมูลนิธิโกมลคีมทอง, 2532.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดยกองทุนสนทนาธรรมนำสุข, 2543.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). การศึกษาเพื่อสันติภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, 2540.

พระไพศาล วิสาโล. สันติวิธี วิถีแห่งอารยะ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2549.

พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เมื่อดทรายพริ้นติ้ง, 2550.

พระมหาประคุณ คุณชมุโม. การแตกแยกนิกายในพระพุทธศาสนา. วารสารปัญญาจักขุ 9 52 (ธันวาคม 2550 – มกราคม 2551): หน้า 15.

พระราชธรรมนิเทศ. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยกุฎราชวิทยาลัย, 2542.

- พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์. สู่แดนพุทธภูมิ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: เค.เอส.พี.การพิมพ์, 2522.
- มหาวิทยาลัย. พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่มที่ 1 ภาคที่ 2 ตอนที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- มหาวิทยาลัย. พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 3 ภาคที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- มหาวิทยาลัย. พระสูตรและอรรถกถาแปล ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่มที่ 3 ภาคที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- มหาวิทยาลัย. พระสูตรและอรรถกถาแปล ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่มที่ 3 ภาคที่ 2. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- มหาวิทยาลัย. พระสูตรและอรรถกถาแปล ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ 2 ภาคที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- มหาวิทยาลัย. พระสูตรและอรรถกถาแปล ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ 2 ภาคที่ 2. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- มหาวิทยาลัย. พระสูตรและอรรถกถาแปล ทีฆนิกาย สิลขันธวรรค เล่มที่ 1 ภาคที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- มหาวิทยาลัย. พระสูตรและอรรถกถาแปล ทีฆนิกาย สิลขันธวรรค เล่มที่ 1 ภาคที่ 2. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- มหาวิทยาลัย. พระสูตรและอรรถกถาแปล มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ เล่มที่ 3 ภาคที่ 2. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- มหาวิทยาลัย. พระสูตรและอรรถกถาแปล มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ เล่มที่ 1 ภาคที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2543.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระสูตรและอรรถกถาแปล มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก์ เล่มที่ 1 ภาคที่ 3.

พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระสูตรและอรรถกถาแปล มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณณาสก์ เล่มที่ 2 ภาคที่ 2.

พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2541.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระสูตรและอรรถกถาแปล สังยุตตนิกาย สคาถวรรค เล่มที่ 1 ภาคที่ 2.

พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระสูตรและอรรถกถาแปล อังคุตตรนิกาย จตุกนิบาต เล่มที่ 2. พิมพ์ครั้งที่

4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2544.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระสูตรและอรรถกถาแปล อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต เล่มที่ 1 ภาคที่ 3. พิมพ์

ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระสูตรและอรรถกถาแปล อังคุตตรนิกาย ปัญจก-หักกนิบาต เล่มที่ 3.

พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระสูตรและอรรถกถาแปล อังคุตตรนิกาย สัตตก-อัญจน-นวกนิบาต เล่มที่

4. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543.

เมตตานนุ โท ภิกขุ. เหตุเกิด พ.ศ.๑. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แปลนพรีนดิง,

2548.

วรายุทธ พิษัยศรทัต. ศุขยอศธรรมะฉบับทองของพระพุทธเจ้า. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร:

พิมพ์ที่ไทยยูเนียนกาฬพิถส์, 2551.

วสิน อินทสระ. แนวธรรมแห่งสุดต้นตะ เล่ม 1 หมวด 1-5. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

บรรณาการ, 2513.

วันฉัตร สุวรรณกิตติ. เปรียบเทียบความคิดเรื่องชนชั้นของเพลโตและในพระไตรปิฎก. วารสาร

สังคมศาสตร์ 30 2 (มีนาคม 2540): 40-43.

วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, มูลเหตุการ์ณสังคายนาพระไตรปิฎก [ออนไลน์], 2
 ธันวาคม 2553. แหล่งที่มา www.crs.mahidol.ac.th

ศรีประภา เพชรมีศรี. แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน. ใน แนวคิดทางการเมืองและสังคม หน่วยที่
 8-15, หน้า 159-168. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช,
 2550.

ศึกษาธิการ, กระทรวง. กรมการศาสนา. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง. กรุงเทพมหานคร:
 โรงพิมพ์การศาสนา, 2515.

ส. ศิวรักษ์. ลอกคราบสังคมสงฆ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ยูวีวิทยา, 2544.

ส. ศิวรักษ์. ศาสนากับสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พาลีโก, 2523.

สมเกียรติ วันทะนะ. อุดมการณ์ทางการเมืองร่วมสมัย. นครปฐม: โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมและ
 ฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ, 2544.

สมเกียรติ มีธรรม. วิถีพุทธในพระไตรปิฎก 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2549.

สมบัติ จันทร์วงศ์. ตัวบท (the text) กับการเรียนการสอนวิชาปรัชญาการเมือง. กรุงเทพมหานคร:
 (ม.ป.ท.), 2527.

สมพงศ์ ชูมาก. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศยุคปัจจุบัน: ทศวรรษ 1990 และแนวโน้ม.
 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพมหานคร: โรง
 พิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2539.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดย
 องค์การค้าของคุรุสภา, 2506.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. สารัตถะแห่งศาสนธรรม. กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดยสภาการศึกษามหา
 วิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย, 2531.

- สุทธิวงศ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ. หลักพระพุทธศาสนา หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจาก
พระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดยธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ม.ป.ป.
- สุนทร ณ รังสี. พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- สุภัตรา ภูมิประภาส และเพ็ญญา หงส์ทอง. ใบอนุญาตข่มขืน บันทึกการทารุณกรรมทางเพศใน
รัฐฉาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สภาเพื่อสิทธิมนุษยชนและการพัฒนาแห่ง
 เอเชีย, 2545.
- สุวัฒน์ จันทรจำนง. ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา. กรุงเทพมหานคร:
 สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2540.
- เสถียร พันธรังสี. มหาโจรองคฺฤลิมาล. วารสาร พ.ศ.ล.ราย 3 เดือน 11 263 (เมษายน-มิถุนายน
 2551): 16-21.
- เสถียรพงษ์ วรรณปก. คำบรรยายพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ 6 กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดย
 สถาบันบันลือธรรม, 2553.
- หลักกฎหมายระหว่างประเทศทั่วไปเกี่ยวกับสนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชน. กรุงเทพมหานคร:
 สำนักพิมพ์สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, (ม.ป.ป.).
- อนุสรณ์ ลีมนณี. การอธิบายกับการวิเคราะห์ทางการเมือง: ข้อพิจารณาเบื้องต้นในเชิงปรัชญา
สังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดยโครงการผลิตตำราและเอกสารการสอน
 คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา. สำนักตีความหมายในคำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย.
 กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์, 2546
- เอกกมนต์ พรชูเกียรติ. ความเชื่อมโยงระหว่างหลักธรรมของพุทธศาสนากับแนวคิดปรัชญาสากล
ในเรื่องสิทธิมนุษยชน: ศึกษาผ่านงานของพุทธทาสภิกขุ. วิทยานิพนธ์ปริญญา
 มหบัณฑิต, ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

ภาษาอังกฤษ

Bennett, C. Yugoslavia's bloody collapse: causes, course and consequences. London: Hurst & Company, 1995.

Bertrand, J. Nationalism and ethnic conflict in Indonesia. United Kingdom: Cambridge University Press, 2004.

Brown, A. Contemporary Russian politics. New York: Oxford University Press, 2001.

Freeman, M. Human rights. USA: Polity Press, 2002.

Guyatt, N. Another American century? The United States and the world after 2000. New York: Zed Books, 2000.

Hass, M. International human rights. New York: Routledge, 2008.

Mertus, J. A. The United Nations and human rights. 2nd ed. New York: Routledge, 2009.

Smith, M. Burma: insurgency and the politics of ethnicity. 3rd ed. New York: Zed books, 1999.

The independent international commission on Kosovo. The Kosovo report: conflict: international response: lessons learned. New York: Oxford University Press, 2000.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทสนทนาเพิ่มเติมบางส่วน

พรหมชาลสูตร ที่ฌนิกาย สีลขันธวรรค (ฉบับอรรถกถาที่ 11)

[๑] “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คนเหล่านี้จะฟังกล่าวติเรา ติพระธรรม หรือติพระสงฆ์ ก็ตาม เธอทั้งหลายไม่ควรทำความอาฆาต โทมนัส แค้นใจในคนเหล่านั้น”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คนเหล่านี้ฟังกล่าวติเรา ติพระธรรม ติพระสงฆ์ ก็ตาม ถ้าเธอทั้งหลายจักขุ่นเคือง หรือจักน้อยใจในคนเหล่านั้น ด้วยเหตุนี้ อันตรายพึงมีแก่เธอทั้งหลายนี้แหละ”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คนเหล่านี้ฟังกล่าวติเรา ติพระธรรม หรือติพระสงฆ์ ก็ตาม ถ้าเธอทั้งหลายจักขุ่นเคือง หรือจักน้อยใจในคนเหล่านั้น เธอทั้งหลายพึงรู้คำที่เป็นสุภาษิต ของคนเหล่านี้ได้ละหรือ”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คนเหล่านี้ฟังกล่าวชมเรา ชมพระธรรม หรือชมพระสงฆ์ ก็ตาม เธอทั้งหลายไม่ควรทำความเพลิดเพลนตีใจ เบิกบานใจในคำชมนั้น”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คนเหล่านี้ฟังกล่าวชมเรา ชมพระธรรม หรือชมพระสงฆ์ก็ตาม ถ้าเธอทั้งหลายจักเพลิดเพลน ตีใจ เบิกบานใจในคำชมนั้น ด้วยเหตุนี้ อันตรายพึงมีแก่เธอทั้งหลายนี้แหละ”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คนเหล่านี้ฟังกล่าวชมเรา ชมพระธรรม หรือชมพระสงฆ์ก็ตาม ในคำที่เขากล่าวชมนั้น คำที่จริง เธอทั้งหลายควรปฏิญาณให้เห็นโดยความเป็นจริงว่า นั่นจริงแม้เพราะเหตุนี้ แม้ชื่อนั้นก็มีในเราทั้งหลาย และในเราทั้งหลายก็มีชื่อนั้น”

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มหาปริณิพพานสูตร เรื่องพระเจ้าอชาตศัตรูประสงค์ปราบแคว้นวัชชี: ทัศนิกาย มหาวรรค (ฉบับ
อรรถกถาที่ 13)

[๖๘] พระผู้มีพระภาคเจ้า (๑) “ดูก่อนอานนท์ เธอได้ยินว่าอย่างไร เจ้าวัชชีทั้งหลายยังประชุม
กันเนืองๆ ยังประชุมกันมากอยู่หรือ”

พระอานนท์ – “ข้าพระองค์ได้ยินว่า เจ้าวัชชีทั้งหลาย ประชุมกันเนืองๆ ประชุมกันมาก
พระเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคเจ้า – “ดูก่อนอานนท์ ก็เจ้าวัชชีทั้งหลาย ยังประชุมกันเนืองๆ ยังจัก
ประชุมกันอยู่มากตลอดกาลเพียงไร ดูก่อนอานนท์ เจ้าวัชชีทั้งหลายพึงหวังความเจริญเพียงอย่าง
เดียว หากความเสื่อมมิได้”

พระผู้มีพระภาคเจ้า (๒) “ดูก่อนอานนท์ เธอได้ยินว่าอย่างไร เจ้าวัชชีทั้งหลายยังพร้อม
เพรียงกันประชุมพร้อมเพรียงกันเล็กประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พวกเจ้าวัชชีพึงทำอยู่หรือ”

พระอานนท์ – “ขื่อนี้ ข้าพระองค์ได้ยินว่า เจ้าวัชชีทั้งหลาย ยังพร้อมเพรียงกันประชุม
พร้อมเพรียงกันเล็กประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พวกเจ้าวัชชีพึงทำ พระเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคเจ้า – “ดูก่อนอานนท์ ก็เจ้าวัชชีทั้งหลาย ยังจักพร้อมเพรียงกันประชุม
พร้อมเพรียงกันเล็กประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พวกเจ้าวัชชีพึงทำอยู่ตลอดกาลเพียงไร ดูก่อน
อานนท์ เจ้าวัชชีทั้งหลายพึงหวังความเจริญอย่างเดียว หากความเสื่อมมิได้”

พระผู้มีพระภาคเจ้า (๓) “ดูก่อนอานนท์ เธอได้ยินว่าอย่างไร เจ้าวัชชีทั้งหลายยังไม่บัญญัติ
ข้อที่ไม่เคยบัญญัติไว้ ไม่เพิกถอนข้อที่บัญญัติไว้แล้ว ยังสมทานวัชชีธรรมแบบโบราณ ตามที่
บัญญัติไว้แล้ว ประพฤติกันอยู่หรือ”

พระอานนท์ – “ขื่อนี้ ข้าพระองค์ได้ยินว่า เจ้าวัชชีทั้งหลายยังไม่บัญญัติข้อที่ไม่เคยบัญญัติ
ไว้ ไม่เพิกถอนข้อที่บัญญัติไว้แล้ว ยังสมทานวัชชีธรรมแบบโบราณตามที่บัญญัติไว้แล้ว ประพฤติ
กันอยู่ พระเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคเจ้า – “ดูก่อนอานนท์ ก็เจ้าวัชชีทั้งหลาย ยังจักไม่บัญญัติข้อที่ไม่เคยบัญญัติ
ไว้ ไม่เพิกถอนข้อที่บัญญัติไว้แล้ว ยังจักสมทานวัชชีธรรมแบบโบราณตามที่บัญญัติไว้แล้ว
ประพฤติกกันอยู่ ตลอดกาลเพียงไร ดูก่อนอานนท์ เจ้าวัชชีทั้งหลายพึงหวังความเจริญอย่างเดียว หาก
ความเสื่อมมิได้”

พระผู้มีพระภาคเจ้า (๔) “ดูก่อนอนันท์ เธอได้ยินว่าอย่างไร เจ้าวัชชีทั้งหลาย ยังสักการะ เคารพนับถือบูชา เจ้าวัชชีผู้ใหญ่ผู้เฒ่าของเจ้าวัชชีทั้งหลายและยังเชื่อด้วยถ้อยคำที่ควรฟังของเจ้าวัชชีผู้ใหญ่ผู้เฒ่าทั้งหลายเหล่านั้นอยู่หรือ”

พระอนันท์ – “ขื่อนี้ ข้าพระองค์ได้ยินว่า เจ้าวัชชีทั้งหลาย ยังสักการะ เคารพนับถือบูชา เจ้าวัชชีผู้ใหญ่ผู้เฒ่าของเจ้าวัชชีทั้งหลายและยังเชื่อถ้อยคำที่ควรฟังของเจ้าวัชชีผู้ใหญ่ผู้เฒ่าทั้งหลายเหล่านั้นอยู่ พระเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคเจ้า – “ดูก่อนอนันท์ ก็เจ้าวัชชีทั้งหลาย ยังสักการะ เคารพนับถือ บูชา เจ้าวัชชีผู้ใหญ่ผู้เฒ่าของเจ้าวัชชีทั้งหลาย และยังเชื่อถ้อยถ้อยคำที่ควรฟังของเจ้าวัชชีผู้ใหญ่ผู้เฒ่าทั้งหลายเหล่านั้นอยู่ ตลอดกาลเพียงไร ดูก่อนอนันท์ เจ้าวัชชีทั้งหลายพึงหวังความเจริญอย่างเดียว หากความเสื่อมมิได้”

พระผู้มีพระภาคเจ้า (๕) “ดูก่อนอนันท์ เธอได้ยินอย่างไร เจ้าวัชชีทั้งหลาย ไม่นุคคร่า ข่มเหง กักขังกุลสตรีทั้งหลาย (และ) กุมารีของสกุลทั้งหลายอยู่หรือ”

พระอนันท์ – “ขื่อนี้ ข้าพระองค์ได้ยินว่า เจ้าวัชชีทั้งหลาย ไม่นุคคร่า ข่มเหง กักขังกุลสตรีทั้งหลาย (และ) กุมารีของสกุลทั้งหลาย พระเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคเจ้า – “เจ้าวัชชีทั้งหลาย ไม่นุคคร่า ข่มเหงกักขังกุลสตรีทั้งหลาย (และ) กุมารีของสกุลทั้งหลาย ตลอดกาลเพียงไร ดูก่อนอนันท์ เจ้าวัชชีทั้งหลายพึงหวังความเจริญอย่างเดียว หากความเสื่อมมิได้”

พระผู้มีพระภาคเจ้า (๖) “ดูก่อนอนันท์ เธอได้ยินว่าอย่างไร เจ้าวัชชีทั้งหลายยังสักการะ เคารพนับถือบูชาเจดีย์วัชชีทั้งหลายทั้งภายในและภายนอก(พระนคร)ของเจ้าวัชชีทั้งหลาย และยังไม่ลดพลีประกอบด้วยธรรมที่เคยถวายแล้ว เคยทำแล้ว แก่เจดีย์วัชชีทั้งหลายทั้งภายในและภายนอกเหล่านั้นอยู่หรือ”

พระอนันท์ – “ขื่อนี้ ข้าพระองค์ได้ยินว่า เจ้าวัชชีทั้งหลายยังสักการะ เคารพ นับถือ บูชา เจดีย์วัชชีทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอกของเจ้าวัชชีทั้งหลาย และยังไม่ลดหย่อนพลีประกอบด้วยธรรมที่เคยถวายแล้ว เคยทำแล้ว แก่เจดีย์วัชชีทั้งหลายภายในและภายนอกเหล่านั้น พระเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคเจ้า – “ดูก่อนอนันท์ ก็เจ้าวัชชีทั้งหลายยังสักการะ เคารพนับถือ บูชา เจดีย์วัชชีทั้งหลายทั้งภายในและภายนอกของเจ้าวัชชีทั้งหลาย และยังไม่ลดหย่อนพลี

ประกอบด้วยธรรมที่เคยถวายแล้ว เคยทำแล้ว แก่เจดีย์วัชชีทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอกเหล่านั้น ตลอดกาลเพียงไร คุณก่อนอนันท์ เจ้าวัชชีทั้งหลายพึงหวังความเจริญอย่างเดียว หากความเสื่อมมิได้”

พระผู้มีพระภาคเจ้า (๗) “คุณก่อนอนันท์ เธอได้ยินว่าอย่างไร เจ้าวัชชีทั้งหลายยังจัดอารักขา ป้องกันและคุ้มครอง ประกอบด้วยธรรมด้วยดีในพระอรหันต์ทั้งหลาย ด้วยตั้งใจว่าทำอย่างไร พระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังไม่มา พึงมาสู่แคว้น และพระอรหันต์ทั้งหลายที่มาแล้ว ขอให้ได้อยู่สบายในแคว้น ดังนี้ หรือ”

พระอนันท์ – “ข้อนี ข้าพระองค์ได้ยินว่า เจ้าวัชชีทั้งหลายยังจัดอารักขา ป้องกันและคุ้มครอง ประกอบด้วยธรรมด้วยดีในพระอรหันต์ทั้งหลาย ด้วยตั้งใจว่าทำอย่างไร พระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังไม่มา พึงมาสู่แคว้น และพระอรหันต์ทั้งหลายที่มาแล้ว ขอให้ได้อยู่สบายในแคว้นดังนี้ พระเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคเจ้า – “คุณก่อนอนันท์ ก็เจ้าวัชชีทั้งหลาย ยังจักเป็นผู้จัดอารักขาป้องกัน และคุ้มครอง ประกอบด้วยธรรมด้วยดีในพระอรหันต์ทั้งหลาย ด้วยตั้งใจว่าทำอย่างไร พระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังไม่มา พึงมาสู่แคว้น และพระอรหันต์ทั้งหลายที่มาแล้ว ขอให้ได้อยู่สบายในแคว้น ดังนี้ ตลอดกาลเพียงไร คุณก่อนอนันท์ เจ้าวัชชีทั้งหลาย พึงหวังความเจริญอย่างเดียว หากความเสื่อมมิได้ ฉะนี้แล”

หลังจากพระพุทธเจ้าตรัสกับพระอนันท์เสร็จแล้ว จึงตรัสกับวัสสการพราหมณ์ ดังนี้

[๖๕] พระผู้มีพระภาคเจ้า – “ดูก่อนท่านพราหมณ์ สมัยหนึ่ง ตถาคตอยู่ ณ วิหารสารันทะเจดีย์ใน นครเวสาลี ณ ที่นั้น ตถาคตได้แสดงอปริหานิยธรรม ๗ ประการเหล่านี้แก่เจ้าวัชชีทั้งหลาย คุณก่อนท่านพราหมณ์ ก็อปริหานิยธรรม ๗ ประการเหล่านี้ยังจักตั้งอยู่ในเจ้าวัชชีทั้งหลาย และเจ้าวัชชีทั้งหลายยังจักเห็นดีร่วมกัน ในอปริหานิยธรรม ๗ ประการเหล่านี้ ตลอดกาลเพียงไร คุณก่อนพราหมณ์ เจ้าวัชชีทั้งหลายพึงหวังความเจริญอย่างเดียว หากความเสื่อมมิได้”

วัสสการพราหมณ์ – “ข้าแต่พระ โคดมผู้เจริญ เจ้าวัชชีทั้งหลายประกอบด้วยอปริหานิยธรรมแม้เพียงข้อหนึ่งข้อเดียว ก็พึงหวังความเจริญได้โดยแท้ หากความเสื่อมมิได้ แต่ว่าจะกล่าวอะไร ถึงเจ้าวัชชีทั้งหลายประกอบด้วยอปริหานิยธรรม ๗ ประการ ข้าแต่พระ โคดมผู้เจริญ และพระราชา อชาตศัตรู ผู้เป็นใหญ่ในแคว้นมคธ พระ โอรสพระนางเวเทหี ไม่ควรทำกะเจ้าวัชชีทั้งหลายด้วยการรบ นอกจากเจรจาปรองดอง นอกจากทำให้แตกกันและกัน ข้าแต่พระ โคดมผู้เจริญสมควรแล้ว ข้าพระองค์จะไปบัดนี้ ข้าพระองค์มีกิจมาก มีเรื่องจะพึงทำมาก”

พระผู้มีพระภาคเจ้า – “ดูก่อนท่านพราหมณ์ บัณฑิตนี้ ท่านจงพิจารณาเห็นเป็นกาลสมควรเถิด”

ครั้งนั้นแล วัสสการพราหมณ์ มหาอำมาตย์ของแคว้นมคธ ซึ่งชมนุโมทนาพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วลุกจากอาสนะกลับไป.

อัครัญญสูตร เรื่องวาเสฏฐะ ภารทวาชะ : ที่นิกาย ปาฎิกวรรค (ฉบับอรรถกถาที่ 15)

[๕๑] พระพุทธเจ้า – “ดูก่อนวาเสฏฐะ และภารทวาชะ เธอทั้งหลายแล มีชาติเป็นพราหมณ์มีตระกูลเป็นพราหมณ์ ออกบวชจากตระกูลพราหมณ์ ดูก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ พราหมณ์ทั้งหลายไม่คำ ไม่บริภาษเธอทั้งหลายหรือดังนี้”

วาเสฏฐะ และภารทวาชะสามเณร – “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พราหมณ์ทั้งหลาย ย่อมคำย่อมบริภาษข้าพระองค์ทั้งหลายด้วยถ้อยคำตามสมควรแก่ตนอย่างเต็มที่ ไม่มีลดหย่อนเลย ดังนี้”

พระพุทธเจ้า – “ดูก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ ก็พวกพราหมณ์คำบริภาษเธอด้วยคำด่าอันสมควรแก่ตนอย่างเต็มที่ ไม่มีลดหย่อนเลยอย่างไร”

วาเสฏฐะ และภารทวาชะสามเณร – “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พราหมณ์ทั้งหลายกล่าวอย่างนี้ว่า พราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะประเสริฐที่สุด วรรณะเหล่าอื่นเลวทราม พราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะขาว วรรณะอื่นดำ พวกพราหมณ์ทั้งหลายเท่านั้นบริสุทธฺิ คนที่ไม่ใช่พราหมณ์หาบริสุทธฺิไม่ พวกพราหมณ์ทั้งหลายเป็นบุตรเกิดจากอูระ เกิดจากปากของพระพรหม เกิดจากพระพรหม พระพรหมเนรมิตขึ้นมา เป็นทายาทของพระพรหม พวกท่านมาละเสียดจากวรรณะที่ประเสริฐที่สุดเข้าไปอยู่ในวรรณะที่เลวทราม คือพวกสมณะ โสณ เป็นพวกคบคิดเป็นพวกดำ เกิดจากเท้าของพระพรหม การที่พวกท่านมาละเสียดจากวรรณะประเสริฐสุด ฯลฯ เช่นนี้ ไม่เป็นการดี ไม่เป็นการสมควรเลย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์ได้พากันคำบริภาษข้าพระองค์ทั้งหลายด้วยถ้อยคำบริภาษอันสมควรแก่ตนอย่างเต็มที่ ไม่มีลดหย่อนเลย อย่างนี้แลดังนี้”

พระพุทธเจ้า – “ดูก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ พวกพราหมณ์ระลึกถึงเรื่องเก่าของตนไม่ได้ จึงกล่าวอย่างนี้ว่า พราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะประเสริฐที่สุด วรรณะเหล่าอื่นเลวทราม พราหมณ์เท่านั้น มีวรรณะขาว วรรณะเหล่าอื่นดำ พวกพราหมณ์เท่านั้นบริสุทธฺิ หมู่ชนที่ไม่ใช่พราหมณ์หาบริสุทธฺิไม่ พวกพราหมณ์เป็นบุตรเกิดแต่อูระ เกิดจากปากของพระพรหม เกิดจาก

พระพรหม พรหมเนรมิตขึ้น เป็นทนายของพรหม ดังนี้ คู่ก่อนวาเสฏฐะ และภารทวาชะ ตามที่ปรากฏชัดเจนอยู่ว่า นางพราหมณ์ของพวกพราหมณ์ทั้งหลายมีระดูบ้าง มีครรภ์บ้าง คลอดอยู่บ้าง ให้ลูกค่อมนมบ้าง ก็พราหมณ์เหล่านั้นเป็นผู้เกิดทางช่องคลอดของพราหมณ์ทั้งนั้น พราหมณ์เท่านั้น เป็นวรรณะประเสริฐที่สุด ฯลฯ เป็นทนายของพรหม ดังนี้ ก็พราหมณ์เหล่านั้นย่อมกล่าวต่อพระพรหม และพุดมูสา พวกเขาจะต้องประสพสิ่งไม่เป็นบุญมากมาย”

[๕๒] “คู่ก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ วรรณะเหล่านี้มี ๔ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร คู่ก่อน วาเสฏฐะ และภารทวาชะ กษัตริย์บางพระองค์ในโลกนี้มีปกติฆ่าสัตว์ มีปกติถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ มีปกติประพฤติผิดทางกาม มีปกติพุดมูสา มีวาจาเสื่อมเสีย มีวาจาหยาบคาย พุดเพื่อเจ้า เฟ่งเล็งอยากจะได้ของเขา พยาบาทปองร้ายเขา มีความเห็นผิด คู่ก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ ธรรมทั้งหลายเหล่านี้อันใดเป็นอกุศล นับว่าเป็นอกุศล มีโทษนับว่ามีโทษ ไม่ควรเสพ นับว่าไม่ควรเสพ ไม่ควรเป็นอริยธรรม ก็นับว่าไม่ควรเป็นอริยธรรม เป็นธรรมที่ดำ มีวิบากดำ วิญญูชนติเตียน ดังกล่าวมานี้ ธรรมเหล่านั้นย่อมปรากฏอย่างชัดเจนในกษัตริย์บางพระองค์ คู่ก่อนวาเสฏฐะ และภารทวาชะ แม้พราหมณ์ แล...คู่ก่อนวาเสฏฐะ และภารทวาชะ แม้แพศย์แล...คู่ก่อนวาเสฏฐะ และภารทวาชะ แม้ศูทรและบางคนในโลกนี้มีปกติฆ่าสัตว์ มีปกติถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ ฯลฯ เป็นมิจลาทิกฎิ คู่ก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ อย่างนี้แล ธรรมทั้งหลายเหล่านี้ เป็นอกุศล นับว่าเป็นอกุศล ฯลฯ เป็นธรรมดำมีวิบากดำ วิญญูชนติเตียน ธรรมเหล่านั้นก็ย่อมปรากฏอย่างชัดเจนในศูทรแม้บางคน”

[๕๓] “คู่ก่อนวาเสฏฐะ และภารทวาชะ กษัตริย์แม้บางคนในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต เว้นขาดจากอกทินนาทาน เว้นขาดจากกามสุมิฉลาจาร เว้นขาดจากมูสาวาจา เว้นขาดจากปิสุณววาจา เว้นขาดจากผรุสวาจา เว้นขาดจากสัมผัปปลาปะ ไม่เฟ่งเล็งอยากได้ของเขา มีจิตไม่พยาบาท เป็นสัมมาทิกฎิ คู่ก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ อย่างนี้แล ธรรมเหล่านี้เหล่าใด เป็นกุศล นับว่าเป็นกุศล ไม่มีโทษนับว่าไม่มีโทษ ควรเสพนับว่าควรเสพ ควรเป็นอริยะนับว่าควรเป็นอริยะ เป็นธรรมขาว มีวิบากขาว วิญญูชนสรรเสริญ ธรรมเหล่านั้นย่อมปรากฏอย่างชัดเจนในกษัตริย์บางคนในโลกนี้ คู่ก่อนวาเสฏฐะ และภารทวาชะ แม้พราหมณ์และ...คู่ก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ แม้แพศย์แล...คู่ก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ แม้ศูทรแลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต ฯลฯ ไม่เฟ่งเล็งอยากได้ของเขา มีจิตไม่พยาบาทเขา มีความเห็นถูกต้อง คู่ก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ อย่างนี้แล ธรรมทั้งหลายเหล่านี้เหล่าใดเป็นกุศลนับว่าเป็นกุศล ไม่มีโทษ นับว่าไม่มีโทษ ควรเสพนับว่าควรเสพ ควรเป็นอริยะนับว่าควรเป็นอริยะ เป็นธรรมขาว มีวิบาก

ชาว วิญญูชนสรรเสริญ ธรรมทั้งหลายเหล่านั้นย่อมปรากฏอย่างชัดเจน แม้ในสูตรบางคน คู่ก่อน วาเสฏฐะและภารทวาชะ เมื่อวาระทั้ง ๔ เหล่านี้แล รวมกันเป็น ๒ ฝ่าย คือ พวกที่ตั้งอยู่ในธรรม ฝ่ายคำ วิญญูชนไม่ติเตียนพวกหนึ่งในเรื่องนี้ เหตุไร พวกพราหมณ์ จึงพากันกล่าวอย่างนี้ว่า พวก พราหมณ์เท่านั้นเป็นวาระประเสริฐที่สุด วาระเหล่าอื่นล้วนเลวทราม พราหมณ์เท่านั้นมี วาระขาว วาระเหล่าอื่นดำ พราหมณ์เท่านั้นย่อมบริสุทธิ์ หมู่คนที่ไม่ใช่พราหมณ์หาบริสุทธิ์ไม่ พราหมณ์ทั้งหลายเป็นบุตรเกิดแต่อก เกิดจากปากของพรหม เกิดจากพระพรหมโดยตรง พรหม เนรมิตขึ้นเป็นทายาทของพรหม ดังนี้ วิญญูชนทั้งหลายย่อมไม่รับรองถ้อยคำของพราหมณ์ เหล่านี้ ข้อนั้น เพราะเหตุอะไร”

“คู่ก่อนวาเสฏฐะ และภารทวาชะ เพราะว่า บรรดา วาระทั้ง ๔ เหล่านี้ ผู้ใดเป็นภิกษุผู้ ชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ มีกิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว ตามบรรลุประโยชน์ ของตน มีสังโยชน์เครื่องผูกมัดตัวไว้ในภพสิ้นรอบแล้ว หลุดพ้นได้เพราะรู้โดยชอบ ผู้นั้นย่อม ปรากฏว่าเป็นยอดคนกว่าคนทั้งหลายโดยธรรมแท้ หาใช่โดยอธรรมไม่”

“คู่ก่อนวาเสฏฐะ และภารทวาชะ ก็ธรรมเท่านั้น ประเสริฐที่สุดในหมูชนทั้งในทิวฐธรรม และ ในอภิธรรมปรายภพ คู่ก่อนวาเสฏฐะ และภารทวาชะ โดยบรรยายมานี้ พวกเธอพึงเข้าใจข้อ นี้เป็นอย่างดีว่า ธรรมเท่านั้น ประเสริฐที่สุดในหมูชนทั้งในทิวฐธรรม และในอภิธรรมปรายภพ”

[๖๖] “คู่ก่อนวาเสฏฐะ และภารทวาชะ มีสมัยที่กษัตริย์ติเตียนธรรมของตน จึงออกจากเรือน บวช ด้วยคิดว่า เราจะเป็นสมณะ คู่ก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ มีสมัยที่พราหมณ์ ฯลฯ แพศย์ ฯลฯ สุทร ติเตียนธรรมของตน จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ด้วยคิดว่าเราจักเป็นสมณะดังนี้ คู่ก่อนวาเสฏฐะ และภารทวาชะ การบังเกิดขึ้นแห่งหมู่สมณะจึงได้มีขึ้นด้วยหมู่ทั้ง ๔ เหล่านี้ เรื่อง ของสัตว์เหล่านั้นจะเหมือนหรือไม่เหมือนกับสัตว์อื่นก็โดยธรรมเท่านั้น หาใช่โดยอธรรมไม่ คู่ก่อนวาเสฏฐะ และภารทวาชะ ธรรมเท่านั้นประเสริฐที่สุดในหมูชนทั้งในทิวฐธรรม และอภิ ธรรมปรายภพ”

[๗๐] “คู่ก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ กษัตริย์ก็ดี ฯลฯ พราหมณ์ก็ดี ฯลฯ แพศย์ก็ดี ฯลฯ สุทร ก็ดี สำรวมทางกาย สำรวมทางวาจา สำรวมทางใจ อาศัยการเจริญโพธิปักขิยธรรมทั้ง ๗ แล้ว ย่อม ปรินิพพานใน โลกนี้แท้”

สิงคาลกสูตร เรื่องสิงคาลกคฤหบดีบุตร : ที่มณิกาย ปาฏิภวรรค (ฉบับอรรถกถาที่ 16)

[๑๕๘] “ดูก่อนคฤหบดีบุตร กौरยสาวกเป็นผู้ปกปิดทิศทั้ง๖ อย่างไร ท่านพึงทราบทิศ ๖ เหล่านี้ คือ พึ่งทราบมารดาบิดาว่า เป็นทิศเบื้องหน้า อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา บุตรและภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง มิตรและอำมาตย์เป็นทิศเบื้องซ้าย ทาสและกรรมกรเป็นทิศเบื้องต่ำ สมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน”

[๑๕๙] “ดูก่อนคฤหบดีบุตร มารดาบิดา เป็นทิศเบื้องหน้า อัมบุตรธิดาพึงบำรุงด้วยสถาน ๕ คือ ด้วยตั้งใจว่า ท่านเลี้ยงเรามา เราจักเลี้ยงท่านตอบ ๑ จักรับทำกิจของท่าน ๑ จักดำรงวงศ์ตระกูล ๑ จักปฏิบัติตนให้เป็นผู้สมควรรับทรัพย์มรดก ๑ เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน ๑”

“ดูก่อนคฤหบดีบุตร มารดาบิดา ผู้เป็นทิศเบื้องหน้า อัมบุตรพึงบำรุงด้วยสถาน ๕ เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยสถาน ๕ คือ ห้ามจากความชั่ว ๑ ให้ตั้งอยู่ในความดี ๑ ให้ศึกษาศิลปวิทยา ๑ ทาภรรยาที่สมควรให้ ๑ มอบทรัพย์ให้ในสมัย ๑”

“ดูก่อนคฤหบดีบุตร มารดาบิดา ผู้เป็นทิศเบื้องหน้า อัมบุตรบำรุงด้วยสถาน ๕ เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยสถาน ๕ เหล่านี้ ทิศเบื้องหน้านั้น ชื่อว่า อัมบุตรปกปิดให้เกษมสำราญ ให้ไม่มีภัยด้วยประการ ฉะนี้”

[๒๐๐] “ดูก่อนคฤหบดีบุตร อาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวา อัมศิษย์บำรุงด้วยสถาน ๕ คือ ด้วยลูกขี้นยีนรับ ๑ ด้วยเข้าไปยืนคอยต้อนรับ ๑ ด้วยการเชื่อฟัง ๑ ด้วยการปรนนิบัติ ๑ ด้วยการเรียนรู้ศิลปวิทยาโดยเคารพ ๑”

“ดูก่อนคฤหบดีบุตร อาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวา อัมศิษย์พึงบำรุงด้วยสถาน ๕ เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยสถาน ๕ คือ แนะนำดี ๑ ให้เรียนดี ๑ บอกศิษย์ด้วยดีในศิลปวิทยาทั้งหมด ๑ ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง ๑ ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย ๑”

“ดูก่อนคฤหบดีบุตร อาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวา อัมศิษย์บำรุงด้วยสถาน ๕ เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยสถาน ๕ เหล่านี้ ทิศเบื้องขวานั้น ชื่อว่า อัมศิษย์ปกปิดให้เกษมสำราญ ให้ไม่มีภัยด้วยประการ ฉะนี้”

[๒๐๑] “ดูก่อนคฤหบดีบุตร ภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลัง อันสามีพึงบำรุงด้วยสถาน ๕ คือ ด้วยยกย่องว่าเป็นภรรยา ๑ ด้วยไม่ดูหมิ่น ๑ ด้วยไม่ประพฤตินอกใจ ๑ ด้วยมอบความเป็นใหญ่ให้ ๑ ด้วยให้เครื่องแต่งตัว ๑”

“ดูก่อนคฤหบดีบุตร ภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลัง อันสามีบำรุงด้วยสถาน ๕ เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยสถาน ๕ เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยสถาน ๕ คือ จัดการงานดี ๑ สงเคราะห์คนข้างเคียงสามีดี ๑ ไม่ประพฤตินอกใจสามี ๑ รักษาทรัพย์ที่สามีหามาให้ ๑ ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง ๑”

“ดูก่อนคฤหบดีบุตร ภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลังอันสามีบำรุงด้วยสถาน ๕ เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยสถาน ๕ เหล่านี้ ทิศเบื้องหลังนั้น ชื่อว่า อันสามีปกปิดให้เกษมสำราญ ให้ไม่มีภัยด้วยประการฉะนี้”

[๒๐๒] “ดูก่อนคฤหบดีบุตร มิตรผู้เป็นทิศเบื้องซ้าย อันกุลบุตรพึงบำรุงด้วยสถาน ๕ คือ ด้วยการให้ปัน ๑ ด้วยเจรจาถ้อยคำเป็นที่รัก ๑ ด้วยประพฤติประโยชน์ ๑ ด้วยความเป็นผู้มีตนเสมอ ๑ ด้วยไม่เกลียดกลัวให้คลาดจากความเป็นจริง ๑”

“ดูก่อนคฤหบดีบุตร มิตรผู้เป็นทิศเบื้องซ้าย อันกุลบุตรบำรุงด้วยสถาน ๕ เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยสถาน ๕ คือ รักขามิตรผู้ประมาทแล้ว ๑ รักษาทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว ๑ เมื่อมิตรมีภัย เอาเป็นที่พึ่งพำนักได้ ๑ ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ ๑ นับถือตลอดถึงวงศ์ตระกูลของมิตร ๑”

“ดูก่อนคฤหบดีบุตร มิตรผู้เป็นทิศเบื้องซ้าย อันกุลบุตรบำรุงด้วยสถาน ๕ เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยสถาน ๕ เหล่านี้ ทิศเบื้องซ้ายนั้น ชื่อว่า อันกุลบุตรปกปิดให้เกษมสำราญ ให้ไม่มีภัยด้วยประการฉะนี้”

[๒๐๓] “ดูก่อนคฤหบดีบุตร ทาสกรรมกร ผู้เป็นทิศเบื้องต่ำ อันนายพึงบำรุงด้วยสถาน ๕ คือ ด้วยจัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง ๑ ด้วยให้อาหารและรางวัล ๑ ด้วยรักษาในคราวเจ็บไข้ ๑ ด้วยแจกของมีรสแปลกประหลาดให้ ๑ ด้วยปล่อยให้ในสมัย ๑”

“ดูก่อนคฤหบดีบุตร ทาสกรรมกร ผู้เป็นทิศเบื้องต่ำ อันนายบำรุงด้วยสถาน ๕ เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์นายด้วยสถาน ๕ คือ ลูกขึ้นทำงานก่อนนาย ๑ เลิกงานทีหลังนาย ๑ ถือเอาแต่ของทีนายให้ ๑ ทำการงานให้ดีขึ้น ๑ นำคุณของนายไปสรรเสริญ ๑”

“ดูก่อนคฤหบดีบุตร ทาสกรรมกร ผู้เป็นทศเบื่องต่ำ อันนายบำรุงด้วยสถาน ๕ เหล่านี้ แล้ว ย่อมอนุเคราะห์นายด้วยสถาน ๕ เหล่านี้ ทศเบื่องต่ำนั้น ชื่อว่า อันนายปกปิดให้เกษมสำราญ ไม่ให้มีภัยด้วยประการฉะนี้”

[๒๐๔] “ดูก่อนคฤหบดีบุตร สมณพราหมณ์ ผู้เป็นทศเบื่องบน อันกฤบุตรพึงบำรุงด้วยสถาน ๕ คือ ด้วยกายกรรมประกอบด้วยเมตตา ๑ ด้วยวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา ๑ ด้วยมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา ๑ ด้วยความเป็นผู้ไม่ปิดประตู ๑ ด้วยให้อามิสทานเนืองๆ ๑”

“ดูก่อนคฤหบดีบุตร สมณพราหมณ์ ผู้เป็นทศเบื่องบน อันกฤบุตรบำรุงด้วยสถาน ๕ เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์กฤบุตรด้วยสถาน ๖ เหล่านี้ คือ ห้ามจากความชั่ว ๑ ให้ตั้งอยู่ในความดี ๑ อนุเคราะห์ด้วยใจงาม ๑ ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ๑ ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง ๑ บอกทางสวรรค์ให้ ๑”

“ดูก่อนคฤหบดีบุตร สมณพราหมณ์ ผู้เป็นทศเบื่องบน อันกฤบุตรบำรุงแล้วด้วยสถาน ๕ เหล่านี้ ย่อมอนุเคราะห์กฤบุตรด้วยสถาน ๖ เหล่านี้ ทศเบื่องบนนั้นชื่อว่า อันกฤบุตรปกปิดให้เกษมสำราญให้ไม่มีภัย ด้วยประการฉะนี้”

สาเลยกสูตร: มัชฌิมนิคาย มูลปิณณาสก์ จุฬยฆวรรค (ฉบับอรรถกถาที่ 19)

[๔๘๕] “พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็แล ความประพฤติเป็นธรรม และความประพฤติสม่าเสมอ ทางกาย ๓ อย่าง เป็นอย่างไร คือ

๑. พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ละการฆ่าสัตว์ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์วางกระบองลง วางคัสตราลง มีความละเอียดประกอบด้วยความเอ็นดูเป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อและความสงสารในสัตว์ทั้งหมดอยู่

๒. ละการลักทรัพย์ เป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เป็นผู้ไม่ถือเอาทรัพย์สมบัติของคนอื่น จะอยู่ในบ้านหรืออยู่ในป่า ซึ่งเขาไม่ได้ให้อันเป็นส่วนแห่งการขโมยนั้น

๓. ละความประพฤติผิดในกามทั้งหลาย เป็นผู้เว้นขาดจากความประพฤติผิดในกามทั้งหลาย ไม่ละเมิดจารีตในผู้หญิงที่แม่ปกครอง พ่อปกครอง ทั้งพ่อและแม่ปกครอง พี่น้องชาย

ปกครอง ที่น่องหญิงปกครอง หญิงมีผิว หญิงที่อยู่ในหวงห้ามโดยที่สุดแม้แต่หญิงที่ชายคล้อง พวงมาลัยให้ เห็นปานนั้น”

“อย่างนี้แล พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย จัดเป็นความประพฤติเป็นธรรมและความ ประพฤติสม่าเสมอทางกาย ๓ อย่าง”

“พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ความประพฤติเป็นธรรม และความประพฤติสม่าเสมอ ทางวาจา ๔ อย่าง เป็นอย่างไร?”

๑.พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ละการกล่าวเท็จ เป็นผู้เว้นขาด จากการกล่าวเท็จไม่ว่าอยู่ในที่ประชุม อยู่ในบริษัท อยู่กลางญาติ อยู่กลางพรรคพวก หรืออยู่กลาง ราชตระกูลก็ตาม เมื่อถูกนำมาซักเป็นพยานว่า “มานี่ขียนายขอให้คุณจงพูดไปตามที่คุณรู้” เขาไม่รู้ ก็พูดว่า “ผมไม่รู้” หรือรู้ก็พูดว่า “ผมรู้” ไม่เห็นก็พูดว่า “ผมไม่เห็น” หรือเห็นก็พูดว่า “ผมเห็น” ทั้งนี้ไม่ว่าจะเพราะตนเป็นเหตุ เพราะคนอื่นเป็นเหตุ หรือเพราะอามิสวางสิ่งกลางอย่าง เป็นเหตุ เป็นผู้ไม่พูดเท็จทั้งๆที่รู้อยู่

๒.ละคำพูดส่อเสียด เป็นผู้เว้นขาดจากคำพูดส่อเสียด คือไม่เป็นผู้ฟังจากทางนี้แล้วไปบอก ทางโน้นเพื่อทำลายเหล่านี้ หรือไม่เป็นผู้ฟังจากทางโน้นแล้วก็มาบอกทางนี้เพื่อทำลายพวกโน้น ดังนี้ก็เป็นอันว่า เป็นผู้เชื่อมคนที่แตกกันแล้วให้สนิทกัน หรือเป็นผู้ส่งเสริมผู้ที่สนิทกันแล้วให้ สนิทกันยิ่งขึ้น พอใจผู้ที่พร้อมเพรียงกัน ยินดีกับผู้ที่พร้อมเพรียงกัน ชอบผู้ที่พร้อมเพรียงกัน เป็นผู้พูดวาจาที่ทำให้สมัครสมานกัน

๓.ละคำพูดหยาบ เป็นผู้เว้นขาดจากคำพูดหยาบ เป็นผู้พูดแต่คำที่ไม่มีโทษ สบายหู นำรัก คิมคำในหัวใจ เป็นภาษาชาวกรุง คนส่วนมากรักใคร่ คนส่วนมากชอบใจเห็นปานนั้น

๔.ละคำตำรากรเพื่อเจ้อ เป็นผู้เว้นขาดจากคำตำรากรเพื่อเจ้อ พูดเป็นเวลา พูดคำที่เป็นจริง พูดคำมีประโยชน์ พูดเป็นธรรม พูดเป็นวินัย เป็นผู้พูดคำที่มีหลักฐาน มีที่อ้างอิงตามเวลา มีที่ สิ้นสุดประกอบด้วยประโยชน์”

“อย่างนี้แล พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย จัดเป็นความประพฤติเป็นธรรมและความ ประพฤติสม่าเสมอทางวาจา ๔ อย่าง”

“พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็แหละ ความประพฤติเป็นธรรมและความประพฤติ
สม่ำเสมอทางใจ ๓ อย่าง อย่างไรก็ตาม ก็คือ

๑.พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ใช่เป็นผู้มากไปด้วยความ
เพ่งเล็ง ไม่ใช่เป็นผู้เพ่งเล็งในสิ่งที่เป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของคนอื่น ๆ นั้นว่า โอหนอ ขอสิ่ง
ที่เป็นของคนอื่นนั้น พึงเป็นของเรา

๒.และก็ไม่ใช่เป็นผู้มีจิตพยาบาท ไม่ใช่เป็นผู้มีจิตคิดแต่จะแก้แค้นว่า ขอให้สัตว์พวกนี้จึง
เป็นผู้ไม่พยาบาท ไม่มีทุกข์ มีสุขรักษาดนเถิด

๓.อีกทั้งเป็นผู้มีความเห็นที่ถูกต้อง ไม่ใช่เป็นผู้มีความเห็นที่คลาดเคลื่อนว่า “ทานที่ให้
แล้วมีผล, การเช่นสรวงมีผล, การบูชามีผล, ผลคือวิบากของกรรมที่ทำดีและทำชั่วมี, โลกนี้มี,
โลกหน้ามี, มารคามิบุญคุณ, บิคามิบุญคุณ, พวกสัตว์ที่ผุดขึ้นเกิดมี, ในโลกมีสมณพราหมณ์ผู้
ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ, ชนิดที่ทำให้แจ้งด้วยความรู้ยิ่งเอง แล้วประกาศโลกนี้และโลกหน้า”

“อย่างที่ว่ามานี้แหละพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย จัดเป็นความประพฤติเป็นธรรมและ
ความประพฤติสม่ำเสมอทางใจ ๓ อย่าง”

“พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย เพราะความประพฤติเป็นธรรมและความประพฤติ
สม่ำเสมอเป็นเหตุอย่างนี้แล เหล่าสัตว์บางพวกในโลกนี้เบื่องหน้าแต่ตายเพราะกายแตกจึงเข้าถึง
สุคติโลกสวรรค์”

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ลักษณะสูตร เรื่องมหาปริสธกษณัม : ทิฆนิกาย ปาฏิกวรรค (ฉบับบรรดกถาที่ 16)

[๑๓๖] “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพก่อน ในก่าเนติก่อน ละปามาติบาตแล้ว เว้นขาดจากปามาติบาตแล้ว วางอาชญา วางศีลตรา มีความละอาย มีความกรุณา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ ตถาคตยอมเข้าสู่คติโลกสวรรค์เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เพราะกรรมนั้นอันตนทำ สังสม พอกพูน ไพบูลย์ ตถาคตยอมครอบงำเทวดาทั้งหลายอื่นในโลก โดยฐานะ ๑๐ คือ อายุทิพย์ วรรณทิพย์ ความสุขทิพย์ ยศทิพย์ ความเป็นอธิบดีทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ และโภจวัตถุทิพย์ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ย่อมได้ซึ่งมหาปริสธกษณัม ๓ ประการ คือ สันพระบาทยาว ๑ มีพระองค์ยาว ๑ พระวรกายตรง คึงกายพรหม ๑ พระมหาบุรุษนั้นถึงพร้อมด้วยลักษณะทั้งหลายเหล่านั้น หากครองเรือนจะเป็นพระราชจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาก็ได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาก็ได้ผลข้อนี้คือ มีพระชนมายุยืนยืนยาว ทรงรักษาพระชนมายุยืนยาว ไม่มีใครๆ ที่เป็นมนุษย์ เป็นข้าศึกศัตรู จะสามารถปลงพระชนม์ชีพในระหว่างได้ ฯลฯ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้ผลข้อนี้คือ มีพระชนมายุยืนยืนอยู่นาน ทรงรักษาพระชนมายุยืนยืนยาว ไม่มีข้าศึกศัตรูจะเป็นสมณพราหมณ์ เทวดา มารพรหม ใครๆ ในโลก สามารถปลงพระชนม์ชีพในระหว่างได้”

[๑๔๘] “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพก่อน ในก่าเนติก่อน เป็นผู้ไม่มีโกรธ ไม่มีแค้นใจ แม้คนหม่มมากกว่าเขาก็ไม่ขัดใจ ไม่โกรธ ไม่พยาบาท ไม่จองพลาญ ไม่ทำความโกรธ ความเคือง และความเสียใจให้ปรากฏ และเป็นผู้ให้เครื่องลาดมีเนื้อละเอียดอ่อน และให้ผ้าสำหรับนุ่งห่ม คือผ้าไหมพัศตมีเนื้อละเอียด ผ้าฝ้ายมีเนื้อละเอียด ผ้าไหมมีเนื้อละเอียด ผ้ากัมพลมีเนื้อละเอียด ตถาคตยอมเข้าสู่คติโลกสวรรค์เบื้องหน้า แต่ตายเพราะกายแตก เพราะกรรมนั้นอันตนทำ สังสม พอกพูน ไพบูลย์ ฯลฯ ครั้นจุติจากสวรรค์นั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ย่อมได้ซึ่งมหาปริสธกษณัมนี้คือ มีฉวีวรรณดังทองคำ มีผิวหนังคล้ายทองคำ พระมหาบุรุษสมบูรณ์ด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาก็ได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาก็ได้รับผลข้อนี้คือ จะได้เครื่องลาดมีเนื้อละเอียด ทั้งได้ผ้าสำหรับนุ่งห่มคือผ้าไหมพัศตมีเนื้อละเอียด ผ้าฝ้ายมีเนื้อละเอียด ผ้าไหมมีเนื้อละเอียด ผ้ากัมพลมีเนื้อละเอียด ถ้าพระมหาบุรุษออกทรงผนวช จะได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีหลังคาคือ กิเลสอันเปิดแล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลข้อนี้คือ ทรงได้เครื่องลาดมีเนื้อละเอียดอ่อน ทรงได้ผ้าสำหรับนุ่งห่ม คือผ้าไหมพัศตมีเนื้อละเอียด ผ้าฝ้ายมีเนื้อละเอียด ผ้าไหมมีเนื้อละเอียด ผ้ากัมพลมีเนื้อละเอียด”

[๑๓๐] “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ละมิจา อาชีวะแล้ว สำเร็จความเป็นผู้อยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ เว้นขาดจากการ โกงด้วยตาชั่ง การ โกงด้วยของ ปลอม และการ โกงด้วยเครื่องตวงวัด และการ โกงด้วยการรับสินบน การหลอกลวง และตลบตะแลง เว้นขาดจากการตัด การฆ่า การจองจำ การตีชิง การปล้น และการกรร โขก ตถาคตยอมเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์เบื้องหน้า แต่ตายเพราะกายแตก เพราะกรรมนั้นอันตนทำ สิ่งสม พอกพูน ไพบูลย์ พระ มหาวรุษนั้น ย่อมครอบงำ เทวดาทั้งหลายอื่นใน โลกสวรรค์ โดยฐานะ ๑๐ คือ อายุทิพย์ วรรณทิพย์ สุขทิพย์ ศกทิพย์ อธิปไตยทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ และ โภจภูพพิพย์ ครั้นจุติจาก สวรรค์นั้นแล้วมาสู่ความเป็นอยู่อย่างนี้ ย่อมได้ซึ่งมหาปุริสลักษณะ ๒ ประการ คือพระทนต์เสมอกัน ๑ มีพระทนต์สีขาวงาม ๑ พระองค์ทรงสมบูรณ์ด้วยพระลักษณะทั้ง ๒ นั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็น พระเจ้าจักรพรรดิ เป็นผู้ทรงธรรมเป็นธรรมราชา มีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชำนะแล้ว มี อาณาจักรมั่นคง ถึงพร้อมด้วยรัตนะ ๗ ประการ คือจักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้ว คฤหบดีแก้ว ปริณายกแก้ว เป็นที่ ๗ และมีพระราชโอรสมากกว่าพัน ล้วนเป็นผู้แก้แค้นได้ พระรูป สมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย้ายเสนาของข้าศึกได้ และพระมหาวรุษนั้นทรงชนะ โดยธรรมเสมอ มี ต้องใช้อาชญา มีต้องใช้ศัสตรา ทรงครองแผ่นดินนี้มีสาครเป็นขอบเขต มิได้มีเสาเขื่อน มิได้มีนิมิต ไม่มีเสี้ยนหนาม มั่นคงแพร่หลาย มีความเกษมสำราญ ไม่มีหุมุโจร เมื่อเป็นพระราชาก็ได้อะไร เมื่อ เป็นพระราชาก็ได้ผลข้อนี้ คือ มีบริวารสะอาด ได้แก่มีบริวารเป็นพราหมณ์ เป็นคฤหบดี เป็นชาว นิคม เป็นชาวชนบท เป็นโหราจารย์ เป็นมหาอำมาตย์ เป็นกองทหาร เป็นนายประจักษ์ เป็นอำมาตย์ เป็นบริษัท เป็นเจ้า เป็นเศรษฐี เป็นกุมาร ถ้าพระมหาวรุษออกทรงผนวช จะได้เป็นพระอรหันต์ สัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือ กิเลสอันเปิดแล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้อะไร เมื่อเป็น พระพุทธเจ้าจะได้รับผลข้อนี้ คือมีบริวารสะอาด บริวารของพระองค์ที่สะอาดนั้น ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์”

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ว่าด้วยกฎแห่งกรรม : มัชฌิมนิคาย อุปริปีณาสกั อุปริปีณาสกั วิภังควรรค
(ฉบับบรรณคดีที่ 23)

[๕๘๑] “ดูก่อนมาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตได้”

[๕๘๒] “ดูก่อนมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง เป็นคนเหี้ยมโหด มีมือเปื้อนเลือด หมกมุ่นในการประหารชีวิต ไม่เอ็นดูในเหล่าสัตว์มีชีวิต เขาตายไปจะเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พร้อมพร้อมสมทานไว้อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีอายุสั้น ดูก่อนมาณพ ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีอายุสั้นนี้ คือ เป็นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง เป็นคนเหี้ยมโหด มีมือเปื้อนเลือด หมกมุ่นในการประหารชีวิต ไม่เอ็นดูในเหล่าสัตว์มีชีวิต”

[๕๘๓] “ดูก่อนมาณพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ละปาณาติบาตแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต วางอาชญา วางศาสตราได้ มีความละอาย ถึงความเอ็นดูอนุเคราะห์ด้วยความเกื้อกูลในสรรพสัตว์และภูตอยู่ เขาตายไปจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พร้อมพร้อมสมทานไว้อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีอายุยืน ดูก่อนมาณพ ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีอายุยืนนี้ คือ ละปาณาติบาตแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต วางอาชญา วางศาสตราได้ มีความละอาย ถึงความเอ็นดู อนุเคราะห์ด้วยความเกื้อกูลในสรรพสัตว์และภูตอยู่”

[๕๘๔] “ดูก่อนมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นผู้มักปกติเบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือ หรือก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศาสตรา เขาตายไป จะเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พร้อมพร้อม สมทานไว้อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าไปถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีโรคมก ดูก่อนมาณพ ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีโรคมกนี้ คือ เป็นผู้มักปกติเบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือ หรือก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศาสตรา”

[๕๘๕] “ดูก่อนมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นผู้ที่มีปกติไม่เบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือ หรือก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศาสตรา เขาตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อม สมทานไว้อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีโรคน้อย ดูก่อนมาณพ ปฏิบัติเป็นไป เพื่อมีโรคน้อยนี้ คือ เป็นผู้ที่มีปกติไม่เบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือ หรือก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศาสตรา”

[๕๘๖] “ดูก่อนมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นคนมักโกรธมากด้วยความแค้นเคือง ถูกเขาว่าเล็กน้อยก็ขัดใจ โกรธเคือง พยาบาท มาดร้าย ทำความโกรธ ความร้าย และความขี้ใจเลว ให้ปรากฏ เขาตายไป จะเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อมสมทานไว้อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีผิวพรรณทราม ดูก่อนมาณพ ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีผิวพรรณทรามนี้ คือ เป็นคนมักโกรธมากด้วยความแค้นเคือง ถูกเขาว่าเล็กน้อยก็ขัดใจ โกรธเคือง พยาบาท มาดร้าย ทำความโกรธ ความร้าย และความขี้ใจเลวให้ปรากฏ”

[๕๘๗] “ดูก่อนมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นคนไม่มักโกรธ ไม่มากด้วยความแค้นเคือง ถูกเขาว่ามากก็ไม่ขัดใจ ไม่โกรธเคือง ไม่พยาบาท ไม่มาดร้าย ไม่ทำความโกรธ ความร้าย และความขี้ใจเลวให้ปรากฏ เขาตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อม สมทานไว้เป็นอย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนน่าเลื่อมใส ดูก่อนมาณพ ปฏิบัติเป็นไปเพื่อเป็นผู้ที่น่าเลื่อมใสนี้ คือ เป็นคนไม่มักโกรธ ไม่มากด้วยความแค้นเคือง ถูกเขาว่ามากก็ไม่ขัดใจ ไม่โกรธเคือง ไม่พยาบาท ไม่มาดร้าย ไม่ทำความโกรธ ความร้าย ความขี้ใจเลวให้ปรากฏ”

[๕๘๘] “ดูก่อนมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม มีใจริษยา มุ่งร้าย ผูกใจอิจฉาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของคนอื่น เขาตายไป จะเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อม สมทานไว้อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีศักดาน้อย ดูก่อนมาณพ ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีศักดาน้อยนี้ คือ มีใจริษยา ย่อมริษยา มุ่งร้าย ผูกใจอิจฉาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของคนอื่น”

[๕๔๘] “ดูก่อนมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นผู้มิใจไม่ริษยา ย่อมไม่ริษยา ไม่มุ่งร้าย ไม่ผูกใจจลาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของคนอื่น เขาตายไป จะเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อม สมทานไว้แบบนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลังจะเป็นคนมีศรัทธามาก ดูก่อนมาณพ ปฏิบัติเป็นเพื่อมีศรัทธามากนี้ คือมิใจไม่ริษยา ย่อมไม่ริษยา ไม่มุ่งร้าย ไม่ผูกใจจลาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของคนอื่น”

[๕๔๙] “ดูก่อนมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ย่อมไม่เป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อาศัย เครื่องตามประทีป แก้วสมณะหรือพรหมณ์ เขาตายไป จะเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาท นรก เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อม สมทานไว้แบบนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาท นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีโภคะน้อย ดูก่อนมาณพ ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีโภคะน้อยนี้ คือ ไม่ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย เครื่องตามประทีป แก้วสมณะหรือพรหมณ์”

[๕๕๐] “ดูก่อนมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ย่อมเป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย เครื่องตามประทีป แก้วสมณะหรือพรหมณ์ เขาตายไป จะเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อม สมทานไว้แบบนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีโภคะมาก ดูก่อนมาณพ ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีโภคะมากนี้ คือ ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย เครื่องตามประทีป แก้วสมณะหรือพรหมณ์”

[๕๕๑] “ดูก่อนมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นคนกระด้าง เย่อหยิ่ง ย่อมไม่กราบไหว้คนที่ควรกราบไหว้ ไม่ลูกรับคนที่ควรลูกรับ ไม่ให้อาสนะแก่คนที่สมควรแก่อาสนะ ไม่ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง ไม่สักการะคนที่ควรสักการะ ไม่เคารพคนที่ควรเคารพ ไม่นับถือคนที่ควรนับถือ ไม่บูชาคนที่ควรบูชา เขาตายไป จะเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาท นรก เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อม สมทานไว้แบบนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาท นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนเกิดในสกุลต่ำ ดูก่อนมาณพ ปฏิบัติเป็นไปเพื่อเกิดในสกุลต่ำนี้ คือ เป็นคนกระด้าง เย่อหยิ่ง ย่อมไม่กราบไหว้

คนที่ควรกราบไหว้ ไม่ลูกรับคนที่ควรลูกรับ ไม่ให้อาสนะแก่คนที่สมควรแก่อาสนะ ไม่ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง ไม่สักการะคนที่ควรสักการะ ไม่เคารพคนที่ควรเคารพ ไม่นับถือคนที่ควรนับถือ ไม่บูชาคนที่ควรบูชา”

[๕๕๓] “ดูก่อนมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นคนไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง ย่อมกราบไหว้คนที่ควรกราบไหว้ ลูกรับคนที่ควรลูกรับ ให้อาสนะแก่คนที่สมควรแก่อาสนะ ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง สักการะคนที่ควรสักการะ เคารพคนที่ควรเคารพ นับถือคนที่ควรนับถือ บูชาคคนที่ควรบูชา เขาตายไป จะเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อม สมทานไว้อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนเกิดในสกุลสูง ดูก่อนมาณพ ปฏิบัติเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีสกุลสูงนี้ คือ เป็นคนไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง ย่อมกราบไหว้คนที่ควรกราบไหว้ ลูกรับคนที่ควรลูกรับ ให้อาสนะแก่คนที่สมควรแก่อาสนะ ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง สักการะคนที่ควรสักการะ เคารพคนที่ควรเคารพ นับถือคนที่ควรนับถือ บูชาคคนที่ควรบูชา”

[๕๕๔] “ดูก่อนมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ย่อมไม่เป็นผู้เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์ แล้วสอบถามว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ อะไรเมื่อทำ ย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่าอะไรเมื่อทำ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน เขาตายไป จะเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อม สมทานไว้เป็นอย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีปัญญาทราม ดูก่อนมาณพ ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีปัญญาทรามนี้ คือ ไม่เป็นผู้เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์ แล้วสอบถามว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ อะไรเมื่อทำ ย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่าอะไรเมื่อทำ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน”

[๕๕๕] “ดูก่อนมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ย่อมเป็นผู้เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์ แล้วสอบถามว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ อะไรเมื่อทำ ย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่าอะไรเมื่อทำ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน เขาตายไป

จะเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พร้อมพร้อม สมทานไว้แบบนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีปัญญามาก คุณก่อนมาพบ ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีปัญญามากนี้ คือ เป็นผู้เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์ แล้ว สอบถามว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ อะไรเมื่อทำย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่าอะไรเมื่อทำย่อม เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน”

[๕๕๖] “คุณก่อนมาพบ ด้วยประการฉะนี้แล ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีอายุสั้น ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีอายุสั้น ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีอายุยืน ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีอายุยืน ปฏิบัติ เป็นไปเพื่อมีโรครมาก ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีโรครมาก ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีโรคน้อย ย่อม นำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีโรคน้อย ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีผิวพรรณทราม ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็น คนมีผิวพรรณทราม ปฏิบัติเป็นไปเพื่อเป็นผู้นำเลื่อมใส ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนนำเลื่อมใส ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีศักดาน้อย ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีศักดาน้อย ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมี ศักดามาก ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีศักดามาก ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีโภคะน้อย ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีโภคะน้อย ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีโภคะมาก ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีโภคะ มาก ปฏิบัติเป็นไปเพื่อเกิดในสกุลต่ำ ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนเกิดในสกุลต่ำ ปฏิบัติเป็นไป เพื่อเกิดในสกุลสูง ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนเกิดในสกุลสูง ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีปัญญาทราม ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีปัญญาทราม ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีปัญญา มาก ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีปัญญา มาก คุณก่อนมาพบ สัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มี กรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและ ประณีต”

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มัลลิกสูตร ตรีสเหตุที่ทำให้มาตุคามมีรูปร่าง-ทรวด : อังคุตตรนิกาย จตุกนิบาต จตุกตกปิณฑาสกั
มหาวรรคที่ 5 (ฉบับบรรณกถาที่ 35)

[๑๕๗] พระพุทธเจ้า – “ดูก่อนพระนางมัลลิกา มาตุคามบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มักโกรธ มากไป ด้วยความแค้นใจ ถูกว่าแม่เล็กน้อยก็ขัดเคือง ฉุนเฉียว กระทบกระเทียด กระด้างกระเดื่อง แสดง ความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่พอใจให้ปรากฏ เป็นผู้ไม่ให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ยวดยาน ระเบียบ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และประทีปโคมไฟ แก่สมณะหรือพราหมณ์ และเป็นผู้มีใจริษยาในลาภ สักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของผู้อื่น เกียดกัน ตั้ครอน ผูกความริษยา ถ้ามารุคามนั้น จุติจากอรรถภาพนั้น มาสู่ความเป็นอย่างนี้ กลับมา เกิดในชาติใดๆ ย่อมเป็นผู้มีผิวพรรณทราม รูปชั่ว ไม่น่าดู ทั้งเป็นคนยากจน ขัดสนทรัพย์สมบัติ และต่ำศักดิ์”

“ดูก่อนพระนางมัลลิกา มาตุคามบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มักโกรธ มากไปด้วยความแค้นใจ ถูกว่าแม่เล็กน้อยก็ขัดเคือง ฉุนเฉียว กระทบกระเทียด กระด้างกระเดื่อง แสดงความโกรธความขัด เคือง และความไม่พอใจให้ปรากฏ แต่เขาเป็นผู้ให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยวดยาน ระเบียบ ของ หอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และประทีปโคมไฟ แก่สมณะหรือพราหมณ์ และไม่เป็น ผู้ มีใจริษยาในลาภ สักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และบูชาของผู้อื่น ไม่เกียดกัน ไม่ ตั้ครอน ไม่ผูกความริษยา ถ้ามารุคามนั้น จุติจากอรรถภาพนั้น มาสู่ความเป็นอย่างนี้ กลับมาเกิดใน ชาติใดๆ ย่อมเป็นผู้มีผิวพรรณทราม รูปชั่ว ไม่น่าดู แต่เป็นคนมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคสมบัติ มาก และสูงศักดิ์”

“ดูก่อนพระนางมัลลิกา มาตุคามบางคนในโลกนี้ ไม่เป็นผู้มักโกรธ ไม่มากไปด้วยความ คับแค้นใจ ถูกว่าแม่มากก็ไม่ขัดเคือง ไม่ฉุนเฉียว ไม่กระทบกระเทียด ไม่กระด้างกระเดื่อง ไม่ แสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่พอใจให้ปรากฏ แต่เป็นผู้ไม่ให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยวดยาน ระเบียบ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และประทีปโคมไฟ แก่สมณะ หรือพราหมณ์ และเป็นผู้มีใจริษยาในลาภ สักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการ บูชาของผู้อื่น เกียดกัน ตั้ครอน ผูกความริษยา ถ้ามารุคามนั้น จุติจากอรรถภาพนั้นแล้ว มาสู่ความ เป็นอย่างนี้ กลับมาเกิดในชาติใดๆ ย่อมเป็นผู้มีรูปร่าง น่าดู น่าชม ประกอบด้วยความเป็นผู้มี ผิวพรรณงามยิ่งนัก แต่เป็นคนเข็ญใจ ยากจน ขัดสน และต่ำศักดิ์”

“ดูก่อนพระนางมัลลิกา มาตุคามบางคนในโลกนี้ ไม่เป็นผู้มักโกรธ ไม่มากไปด้วยความคับแค้นใจ ถูกว่าแม่แม่มากก็ไม่ขัดเคือง ไม่ฉุนเฉียว ไม่กระฟัดกระเฟียด ไม่กระด้างกระเดื่อง ไม่แสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่พอใจให้ปรากฏ เป็นผู้ให้ทาน คือข้าว น้ำ ผ้า ยวดยาน ระเบียบ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และประทีปโคมไฟ แก่สมณะหรือพราหมณ์ และถ้ามาตุคามนั้นจุติจากอภัพนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ กลับมาเกิดในชาติใดๆ ย่อมเป็นผู้มีรูปร่าง น่าดู น่าชม ประกอบด้วยความเป็นผู้มีศิวพรณงามยิ่งนัก ทั้งเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคสมบัติมาก และสูงศักดิ์”

“ดูก่อนพระนางมัลลิกา นี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้มาตุคามบางคนในโลกนี้ มีศิวพรณธรรม รูปชั่ว ไม่น่าดู ทั้งเป็นคนเข็ญใจ ยากจนขัดสน และต่ำศักดิ์ หนึ่ง นี้เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้มาตุคามบางคนในโลกนี้ มีศิวพรณธรรม รูปชั่ว ไม่น่าดู แต่เป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคสมบัติมาก และสูงศักดิ์ นี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้มาตุคามบางคนในโลกนี้ มีรูปร่าง น่าดู น่าชม ประกอบด้วยความเป็นผู้มีศิวพรณงามยิ่งนัก แต่เป็นคนเข็ญใจ ยากจน ขัดสน และต่ำศักดิ์ หนึ่ง นี้เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้มาตุคามบางคนในโลกนี้ มีรูปร่าง น่าดู น่าชม ประกอบด้วยความเป็นผู้มีศิวพรณงามยิ่งนัก ทั้งเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคสมบัติมาก และสูงศักดิ์”

พระนางมัลลิกาเทวี – “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในชาติอื่นชะรอยหม่อมฉันจะเป็นผู้มักโกรธ มากไปด้วยความแค้นใจ ถูกว่าแม่เล็กน้อยก็ขัดเคือง ฉุนเฉียว กระฟัดกระเฟียด กระด้างกระเดื่อง แสดงความโกรธเคือง และความไม่พอใจให้ปรากฏ ในบัดนี้หม่อมฉันจึงมีศิวพรณธรรม รูปชั่ว ไม่น่าดู แต่ในชาติอื่นหม่อมฉันคงได้ให้ทาน คือข้าว น้ำ ยวดยาน ระเบียบ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และประทีปโคมไฟ บัดนี้หม่อมฉันจึงเป็นคนมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคสมบัติมาก ในชาติอื่นหม่อมฉันคงจะไม่มีใจริษยาในลาภ สักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้และการบูชาของผู้อื่น ไม่เกียดกัน ไม่ตัดรอน ไม่ผูกความริษยา ในบัดนี้หม่อมฉันจึงมีศักดิ์สูง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็นางกษัตริย์บ้าง นางพราหมณีบ้าง นางคฤหบดีบ้าง มีอยู่ในราชสกุลนี้ หม่อมฉันได้ดำรงความเป็นใหญ่ยิ่งกว่าหญิงเหล่านั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตั้งแต่วันนี้ไป หม่อมฉันจักไม่โกรธ ไม่มากไปด้วยความแค้นใจ ถึงถูกว่ากล่าวมากก็จักไม่ขัดเคือง ไม่ฉุนเฉียว ไม่กระฟัดกระเฟียด ไม่กระด้างกระเดื่อง ไม่แสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่พอใจให้ปรากฏ จักให้ทาน คือข้าว น้ำ ผ้า ยวดยาน ระเบียบ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และประทีปโคมไฟ แก่สมณพราหมณ์ จักไม่มีใจริษยาในลาภ สักการะ ความเคารพ ความนับถือ

การไหว้ และบูชาของผู้อื่น จักไม่เกิดขึ้น ไม่ตัดรอน ไม่ผูกความริษยา ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภายดีของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ฯลฯ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดทรงจำหม่อมฉันว่าเป็นอุบาสิกา ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป”

ฐานสูตร ว่าด้วยฐานะที่ควรพิจารณาเนื่องๆ 5 ประการ : อังคุตตรนิกาย ปัญจก-ฉักกนิบาต ทุติย
ปัณณาสกั นีวรณวรรคที่ 1 (ฉบับอรรถกถาที่ 36)

[๕๗] “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ฐานะ ๕ ประการนี้ สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิตควรพิจารณาเนื่องๆ ๕ ประการเป็นไฉน คือ สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต ควรพิจารณาเนื่องๆว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ ๑ เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ ๑ เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ ๑ เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น ๑ เรามีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่ง จักทำกรรมใด ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจะเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น ๑”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต จึงควรพิจารณาเนื่องๆว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความมัวเมาในความเป็นหนุ่มสาวมีอยู่แก่สัตว์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลายประพฤติกุศลด้วยกาย วาจา ใจ เมื่อเขาพิจารณาฐานะนั้นอยู่เนื่องๆ ย่อมละความมัวเมาในความเป็นหนุ่มสาวได้โดยสิ้นเชิง หรือทำให้เบาบางลงได้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์นี้แล สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต จึงควรพิจารณาเนื่องๆว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต จึงควรพิจารณาเนื่องๆว่า เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความมัวเมาในความไม่มีโรคมียู่แก่สัตว์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลายประพฤติกุศลด้วยกาย วาจา ใจ เมื่อเขาพิจารณาฐานะนั้นอยู่เนื่องๆ ย่อมละความมัวเมาในความไม่มีโรคนั้นได้โดยสิ้นเชิง หรือทำให้เบาบางลงได้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์นี้แล สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต จึงควรพิจารณาเนื่องๆว่าเรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือ บรรพชิต จึงควรพิจารณาเนืองๆว่า เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย ความมัวเมาในชีวิตมีอยู่แก่สัตว์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลายประพฤติดุจรีต ด้วยกาย วาจา ใจ เมื่อเขาพิจารณาฐานะนั้นอยู่เนืองๆ ย่อมละความมัวเมาในชีวิตนั้นได้โดยสิ้นเชิง หรือทำให้เบาบางลงได้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์นี้แล สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต จึงควรพิจารณาเนืองๆว่า เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตาย ไปได้”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือ บรรพชิต จึงควรพิจารณาเนืองๆว่า เราต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น ดูก่อนภิกษุ ทั้งหลาย ความพอใจ ความรักใคร่ในของรักมีอยู่แก่สัตว์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลาย ประพฤติดุจรีตด้วยกาย วาจา ใจ เมื่อเขาพิจารณาฐานะนั้นอยู่เนืองๆ ย่อมละความพอใจ ความรักใคร่ นั้นได้โดยสิ้นเชิง หรือทำให้เบาบางลงได้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์นี้แล สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต จึงควรพิจารณาเนืองๆว่า เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของ ชอบใจทั้งสิ้น”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือ บรรพชิต จึงควรพิจารณาเนืองๆว่า เรามีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็น กำนินิต มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่ง จักทำกรรมใด ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจักเป็นผู้รับผล ของกรรมนั้น ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กายทุจริต วาจาทุจริต มโนทุจริต มีอยู่แก่สัตว์ทั้งหลาย เมื่อเขา พิจารณาฐานะนั้นอยู่เนืองๆ ย่อมละทุจริตได้โดยสิ้นเชิง หรือทำให้เบาบางลงได้ ดูก่อนภิกษุ ทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์นี้แล สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต จึงควรพิจารณา เนืองๆว่าเรามีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำนินิต มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มี กรรมเป็นที่พึ่ง จักทำกรรมใด ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกนั้นย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ไม่ใช่เราแต่ผู้เดียวเท่านั้นที่มีความ แก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ โดยที่แท้สัตว์ทั้งปวงบรรดาที่มีการมา การไป การจุติ การอุบัติ ล้วนมีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ เมื่ออริยสาวกนั้นพิจารณา ฐานะนั้นอยู่เนืองๆ มรรคย่อมเกิดขึ้น อริยสาวกนั้นย่อมเสพอบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้น เมื่อ เสพอบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นอยู่ ย่อมละสังโยชน์ได้ อนุสัยย่อมสิ้นไป”

“อริยสาวกนั้นย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ไม่ใช่เราแต่ผู้เดียวเท่านั้น ที่มีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ โดยที่แท้ สัตว์ทั้งปวงบรรดาที่มีการมา การไป การจุติ การอุปบัติ ล้วนมีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ เมื่ออริยสาวกนั้นพิจารณาฐานะนั้นอยู่เนืองๆ มรรคย่อมเกิดขึ้น อริยสาวกนั้นย่อมเสพ อบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้น เมื่อเสพ อบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นอยู่ ย่อมละสังโยชน์ได้ อนุสัยย่อมสิ้นไป”

“อริยสาวกนั้นย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ไม่ใช่เราแต่ผู้เดียวเท่านั้น ที่มีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ โดยที่แท้ สัตว์ทั้งปวงบรรดาที่มีการมา การไป การจุติ การอุปบัติ ล้วนมีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ เมื่ออริยสาวกนั้นพิจารณาฐานะนั้นอยู่เนืองๆ มรรคย่อมเกิดขึ้น อริยสาวกนั้นย่อมเสพ อบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้น เมื่อเสพ อบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นอยู่ ย่อมละสังโยชน์ได้ อนุสัยย่อมสิ้นไป”

“อริยสาวกนั้นย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ไม่ใช่เราแต่ผู้เดียวเท่านั้น ที่จะต้องพลัดพรากจากของที่รักของชอบใจทั้งสิ้น โดยที่แท้ สัตว์ทั้งปวงบรรดาที่มีการมา การไป การจุติ การอุปบัติ ล้วนจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น เมื่ออริยสาวกนั้นพิจารณาฐานะนั้นอยู่เนืองๆ มรรคย่อมเกิดขึ้น อริยสาวกนั้นย่อมเสพ อบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้น เมื่อเสพ อบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นอยู่ ย่อมละสังโยชน์ได้ อนุสัยย่อมสิ้นไป”

“อริยสาวกนั้นย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ไม่ใช่เราแต่ผู้เดียวเท่านั้น ที่มีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่ง จักทำกรรมใด ดีก็ ตาม ชั่วก็ตาม เราจักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น โดยที่แท้ สัตว์ทั้งปวงบรรดา ที่มีการมา การไป การจุติ การอุปบัติ ล้วนมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่ง จักทำกรรมใด ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น เมื่ออริยสาวกนั้นพิจารณาฐานะนั้นอยู่เนืองๆ มรรคย่อมเกิดขึ้น อริยสาวกนั้นย่อมเสพ อบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นอยู่ ย่อมละสังโยชน์ได้ อนุสัยย่อมสิ้นไป”

“สัตว์ทั้งหลาย ย่อมมีความแก่เป็นธรรมดา มีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา มีความตายเป็นธรรมดา สัตว์ทั้งหลายย่อมเป็นไปตามธรรมดา พวกปุถุชนย่อมเกลียด ถ้าเราพึงเกลียดกรรมนั้น ในพวกสัตว์ผู้มิอย่างนั้นเป็นธรรมดา ข้อนั้นไม่สมควรแก่เราผู้เป็นอยู่อย่างนี้ เรานั้นเป็นอยู่อย่างนี้ ทราบธรรมที่หาอุปธิมิได้ เห็นการออกบวชโดยเป็นธรรมเกษม ครอบงำความมัวเมาทั้งปวงใน ความไม่มีโรค ในความเป็นหนุ่มสาว และในชีวิต ความอุตสาหกรรมได้มีแล้วแก่เราผู้เห็นเฉพาะซึ่ง นิพพาน บัดนี้เราไม่ควรเพื่อเสพกามทั้งหลาย จักเป็นผู้ประพฤติกไม่ถอยหลัง ตั้งหน้าประพฤติกพรหมจรรย์”

พระสูตรตันตปิฎก

พระสูตรฉบับมีอรรถกถาแปล มีทั้งหมด 64 เล่ม จากพระไตรปิฎกทั้งหมด 91 เล่ม โดยเริ่มนับตั้งแต่ฉบับ 11 - 74 (ฉบับ 1-10 เป็นพระวินัยปิฎก ฉบับ 75-91 เป็นพระอภิธรรมปิฎก)

๑) **ทีฆนิกาย** คือพระสูตรหรือพระธรรมเทศนาขนาดยาวมี 6 เล่ม กอปรด้วยสี่ชั้นชวรกร 13 สูตร มหาวรรค 10 สูตร และปาฎิกวรรค 11 สูตร รวมทั้งหมด 34 สูตร ดังนี้

-ฉบับ ๑๑ ทีฆนิกาย สี่ชั้นชวรกร เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๑ มี 3 สูตร พรหมชาลสูตร สามัญญผลสูตร, และ อัมพกุฏสูตร

-ฉบับ ๑๒ ทีฆนิกาย สี่ชั้นชวรกร เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒ มี ๑๐ สูตร โสณทัณฑสูตร, กุฏทันตสูตร, มหาสิทธสูตร, ชาลิตสูตร, มหาสีหนาทสูตร, โปฏฐปาทสูตร, สุภสูตร, เกวัฏฐสูตร, โลหิจจสูตร, เตวิชชสูตร

-ฉบับ ๑๓ ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ ๒ ภาคที่ ๑ (๕ สูตร) มหาปทานสูตร, มหานิทานสูตร, มหาปรินิพพานสูตร, และมหาสุทัตสนสูตร

-ฉบับ ๑๔ ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ ๒ ภาคที่ ๒ (๕ สูตร) มหาโควินทสูตร, มหาสมัยสูตร, สักกปัญหสูตร, มหาสติปัญญาสูตร, และปายาสีราชญญสูตร

-ฉบับ ๑๕ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่มที่ ๓ ภาคที่ ๑ (๖ สูตร) ปาฎิกสูตร, อุทุมพริกสูตร, จักกวัตติสูตร, อัครัญญสูตร, สัมปสาทนียสูตร, และ ปาสาทิกสูตร

-ฉบับ ๑๖ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่มที่ ๓ ภาคที่ ๒ (๕ สูตร) ลักขณสูตร, สิงคาลกสูตร, อาภูนาภยสูตร, สังกิติสูตร, และทศตตรสูตร

2) **มัชฌิมนิกาย** คือพระสูตรหรือพระธรรมเทศนาขนาดกลางไม่สั้นไม่ยาวเกินไป มีทั้งหมด 7 เล่ม ประกอบด้วยมูลปิณาสก์ 50 สูตร มัชฌิมปิณาสก์ 50 สูตร และอุปริปิณาสก์ 52 สูตร ดังนี้

-ฉบับ ๑๗ มัชฌิมนิกาย มูลปิณาสก์ ปริยายวรรค เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๑ (๑๐ สูตร) มูลปริยายสูตร, สัพพาสวตังวรสูตร, ธรรมทายาทสูตร, ภยเกรวสูตร, อนังคณสูตร, อากังเขยยสูตร, วัตถุปมสูตร, สัลเลขสูตร, สัมมาทิฏฐิสูตร, และ สติปัญญาสูตร

-ฉบับ ๑๘ มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก์ เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒ กอปรด้วย

-สีหนาทวรรค (๑๐ สูตร) จุฬสีหนาทสูตร, มหาสีหนาทสูตร, มหาทุกข์กัณฑ์สูตร, จุฬทุกข์กัณฑ์สูตร, อนุमानสูตร, เจโตจิตสูตร, วนปัตถสูตร, มธูปิณฑกสูตร, เทวชาวิทักกสูตร, วิตักกสัณฐานสูตร

-โอปัมมวรรค (๑๐ สูตร) กกจูฬมสูตร, อลคัททูปมสูตร, วัมมิกสูตร, รัตนินิตสูตร, นินวาปสูตร, ปาสราสีสูตร, จุฬหัตถิปโทปมสูตร, มหาหัตถิปโทปมสูตร, มหาสาโรปมสูตร, จุฬสาโรปมสูตร

-ฉบับ ๑๙ มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก์ เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๓ กอปรด้วย

-มหายมกวรรค (๑๐ สูตร) จุฬโคสิงคสาธสูตร, มหาโคสิงคสาธสูตร, มหาโคपालสูตร, จุฬโคपालสูตร, จุฬตัจจกสูตร, มหาตัจจกสูตร, จุฬตัมहाสังขยสูตร, มหาตัมहाสังขยสูตร, มหาอัสสปรสูตร, จุฬอัสสปรสูตร

-จุฬยมกวรรค (๑๐ สูตร) สาเลยยกสูตร, เวัณฺชกสูตร, มหาเวทัลลสูตร, จุฬเวทัลลสูตร, จุฬธัมมสมาทานสูตร, มหาธัมมสมาทานสูตร, วิมังสกสูตร, โกสัมพียสูตร, พรหมนิมัตตนิคสูตร, มารตัมขณียสูตร

-ฉบับ 20 มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณณาสก์ เล่มที่ 2 ภาคที่ 1 กอปรด้วย

-กหปติวรรค (๑๐ สูตร) กัณฑกสูตร, อัญญกนาคสูตร, เสขปฏิปทาสูตร, โปตลียสูตร, ชีวกสูตร, อุปาลิวาทสูตร, กุกกุโรวาทสูตร, อภยราชกุมารสูตร, พหุเวทนียสูตร, อปัณณกสูตร

-ภิกขุวรรค (๑๐ สูตร) จุฬราหูโลวาทสูตร, มหาราหูโลวาทสูตร, จุฬมาลุงกยโรวาทสูตร, มหามาลุงกยโรวาทสูตร, ภัททาลิสูตร, ลขุกโกปมสูตร, จาคุมสูตร, นพกปานสูตร, โคลิสธานีสูตร, กิฏาสิริสูตร

-ปริพพาชกวรรค (๑๐ สูตร) จุฬวัจจนโคตตสูตร, อัคคิวัจจนโคตตสูตร, มหาวัจจนโคตตสูตร, ทิฆนขสูตร, มาคัณขิยสูตร, สันทกสูตร, มหาสกุฎทायิสูตร, จุฬสกุฎทायิสูตร, เวณฺสสูตร

-ฉบับ ๒๑ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณณาสกั เล่มที่ ๒ ภาคที่ ๒ กอปรด้วย

-ราชวรรคมี (๑๐ สูตร) ฌกัการสูตร, รัฎฐपालสูตร, มฆเทวสูตร, มธฺรสูตร, โพธิราชกุมารสูตร, อังคฺลิมาลสูตร, ปิยชาติกสูตร, ทาหิตยสูตร, ธรรมเจตยสูตร, กรรมกัตถลสูตร

-พราหมณวรรค (๑๐ สูตร) พรหมายสูตร, เสลสูตร, อัศสลายนสูตร, โฆฏมุขสูตร, จังกีสูตร, เอสุการีสูตร, ฌนัญชานีสูตร, วาเสฏฐสูตร, สุกสูตร, สคารวสูตร

-ฉบับ ๒๒ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสกั เล่มที่ ๓ ภาคที่ ๑ กอปรด้วย

-เทวทหวรรค (๑๐ สูตร) เทวทหสูตร, ปัญจัตตยสูตร, กินติสูตร, สามคามสูตร, สุนักขัตตสูตร, อาเนญชสัปปายสูตร, คณกโมคคัลลทานสูตร, โคปกโมคคัลลทานสูตร, มหาปุณณมสูตร, จูฬปุณณมสูตร

-อนุปทวรรค (๑๐ สูตร) อนุปทสูตร, นวิโสธนสูตร, สัปปริสสูตร, เสวิตัพพาเสวิตัพพสูตร, พุทธาคุสูตร, อีสึลลิสสูตร, มหาจัตตารีสกสูตร, อาณาปานสดีสูตร, กายกตาสดีสูตร, สังขารูปปัตติสูตร

-ฉบับ ๒๓ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสกั เล่มที่ ๓ ภาคที่ ๒ กอปรด้วย

-สุญญตวรรค (๑๐ สูตร) จูฬสุญญตสูตร, มหาสุญญตสูตร, อัจฉริยัพภูตธัมมสูตร, พักกุกัตเตรัจฉริยัพภูตสูตร, ทันตภูมิตสูตร, ภูมิขสูตร, อนุรุธสูตร, อุปักกิลลสูตร, พาลบัณขิตสูตร, เทวทูตสูตร

-วิภังควรรค (๑๒ สูตร) ภัทเทภรัตตสูตร, อานันทภัทเทภรัตตสูตร, มหาจัจจันภัทเทภรัตตสูตร, โลมสกังคิยภัทเทภรัตตสูตร, จูฬกัมมวิภังคสูตร, มหากัมมวิภังคสูตร, สพายตนวิภังคสูตร, อุทเทสวิภังคสูตร, อธณวิภังคสูตร, ธาตุวิภังคสูตร, สัจจวิภังคสูตร, ทักขินาวิภังคสูตร

-สพายตนวรรค (๑๐ สูตร) อนาถปิณขโกวาทสูตร, นันโนวาทสูตร, ปุณโณวาทสูตร, นันทโกวาทสูตร, จูฬราหูโลวาทสูตร, ฉนัถกสูตร, สพายตนวิภังคสูตร, นครวินทเทยสูตร, ปิณฑปาตปารีสุทธิสูตร, อินทริยภาวนาสูตร

3) สังยุตตนิกาย มีทั้งหมด 56 สังยุตต์ (ชุมนุมพระสูตรที่จัดรวมเข้าเป็นกลุ่มตามเรื่องหัวข้อ หรือบุคคล ที่เกี่ยวข้องกัน) มี 7,762 สูตร ดังนี้

-ฉบับ ๒๔ สังยุตตนิกาย สคาถวรรค เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๑ กอปรด้วย

เทวตาสังยุต

-นพวรรคที่ ๑ (๑๐ สูตร) โอมตธมมสูตร, นิโมกขสูตร, อุปเนยยสูตร, อัจเจนตีสสูตร, กตินทิสสูตร, ชาครสูตร, อัปปฏิวิทิตสูตร, สุตัมมภูตสูตร, มานกามสูตร, อรัญญสูตร

-นันทนวรรคที่ ๒ (๑๐ สูตร) นันทนสูตร, นันทิสสูตร, นัตถิปุตตสูตร, ชัตติยสูตร, สกมานสูตร, นิพาทันทิสสูตร, ทุกกรสูตร, หิริสูตร, กุฎิกาสสูตร, สมิททิสสูตร

-สัจจวรรคที่ ๓ (๑๐ สูตร) สัจจสูตร, มุสสิตสูตร, ชญาสูตร, มโนนิวารณาสูตร, อรหันตสูตร, ปัชโชตสูตร, สรสูตร, มหัทธนสูตร, จตุจกตสูตร, เอมิขังฆสูตร

-สตุลลปกายิกวรรคที่ ๔ (๑๐ สูตร) สัพพิสูตร, มัจฉริสูตร, สาธุสูตร, นสันตีสสูตร, อุชฌมานสังญญีสสูตร, สัทธาสูตร, สมยสูตร, สกติกสูตร, ปฐมปัจจนนธิตสูตร, ทุคตปัจจนนธิตสูตร

-อาทิตตวรรคที่ ๕ (๑๐ สูตร) อาทิตตสูตร, กินททสูตร, อันนสูตร, เอกมูลสูตร, อโนมียสูตร, อัจฉราสูตร, วนโรปสูตร, เขตวานสูตร, มัจฉริสูตร, ฆฎิกสูตร

-ขรวรรคที่ ๖ (๑๐ สูตร) ขราสูตร, อขรสาสูตร, มิตตสูตร, วัตตสูตร, ปฐมชนสูตร, ทุคตชนสูตร, ตติยชนสูตร, อุปปถสูตร, ทุคตสูตร, กวิสสูตร

-อันธวรรคที่ ๗ (๑๐ สูตร) นามสูตร, จิตตสูตร, ตัณหาสูตร, สัญญโยชนสูตร, พันธนสูตร, อัปภาหตสูตร, อุชชาติตสูตร, ปิหิตสูตร, อิจฉาสูตร, โลกสูตร

-ฆัตถวรรคที่ ๘ (๑๑ สูตร) ฆัตถวาสูตร, รตสูตร, วิตตสูตร, วุฏฐิสสูตร, ภัตสูตร, นชีรติสูตร, อิศสรสูตร, กามสูตร, ปาถยยสูตร, ปัชโชตสูตร, อธมสูตร

เทวปุตตสังยุต

-วรรคที่ ๑ (๑๐ สูตร) ปฐมกัตสปปสูตร, ทุคตกัตสปปสูตร, มาฆสูตร, มาคธสูตร, ทามทิสสูตร, กามทสูตร, ปัญจาลจันทสูตร, ตายนสูตร, จันทิมสูตร, สุริยสูตร

-อนาถปิณฑิกวรรคที่ ๒ (๑๐ สูตร) จันทิมสูตร, เวณทสูตร, ทีฆถัฏฐิสสูตร, นันทนสูตร, จันทนสูตร, วาสุตตสูตร, สุพรหมสูตร, กกุชสูตร, อุตตรสูตร, อนาถปิณฑิกสูตร

-นानาติตถยวรรคที่ ๓ (๑๐ สูตร) ลิวสูตร, เภมสูตร, เสรีสูตร, ฆฎิกสูตร, ชันตสูตร, โรหิตัสสสูตร, นันทสูตร, นันทิวีสาลสูตร, สุติมสูตร, นานาติตถยสูตร

โกศลสังยุต

-ปฐมวรรคที่ ๑ (๑๐ สูตร) ทหรสูตร, ปริสสูตร, ราชสูตร, ปิยสูตร, อัตตรักขิตตสูตร, อัปปกสูตร, อัตถกรณสูตร, มัลลิกาสูตร, ยัญญสูตร, พันธนสูตร

-ทุติยวรรคที่ ๒ (๑๐ สูตร) ชฎิลสูตร, ปัญจราชสูตร, โทณปากสูตร, ปฐมสังคามวัตถุสูตร, ทุติยสังคามวัตถุสูตร, ชีตสูตร, ปฐมอัปปมาทสูตร, ทุติยอัปปมาทสูตร, ปฐมปุตตกสูตร, ทุติยาปุตตกสูตร

-ตติยวรรคที่ ๓ (๕ สูตร) ปุคคสูตร, อัยยิกาสูตร, โลกสูตร, อีสัสถสูตร, ปัพพโตปมสูตร

-ฉบับ ๒๕ สังยุตตนิกาย สถาถวรรค เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒ กอปรค้ำย

มารสังยุต

-ปฐมวรรคที่ ๑ (๑๐ สูตร) ตโปกรรมสูตร, นาคสูตร, สุกสูตร, ปฐมปาสสูตร, ทุติยปาสสูตร, สัปปสูตร, สุปปติสูตร, นันทนสูตร, ปฐมอายุสูตร, ทุติยอายุสูตร

-ทุติยวรรคที่ ๒ (๑๐ สูตร) ปาสาณสูตร, สีหสูตร, สกติกสูตร, ปฏีรูปสูตร, มานสสูตร, ปัตตสูตร, อายุตนสูตร, ปิณฑิกสูตร, กัสสกสูตร, รัชชสูตร

-ตติยวรรคที่ ๓ (๕ สูตร) สัมพหุสูตร, สมัทธิตสูตร, โคธิกสูตร, สัตตวัสสสูตร, มารชีตสูตร / ภิกขุณีสังยุต มี 10 สูตร ได้แก่ อาพวิกาสูตร, โสมาสูตร, โคตรมีสูตร, วิชยาสูตร, อุบลวรรณาสูตร, จาลาสูตร, อุปจาลาสูตร, สีสุปจาลาสูตร, เสลาสูตร, วชิราสูตร

พรหมสังยุต

-ปฐมวรรคที่ ๑ (๑๐ สูตร) อายาจนสูตร, การวสูตร, พรหมเทวสูตร, พกสูตร, อปราทิฏฐิสูตร, ปมาทสูตร, ปฐมโกกาลีสูตร, ตีสสกสูตร, ตุฑพรหมสูตร, ทุติยโกกาลีสูตร

-ทุติยวรรคที่ ๒ (๕ สูตร) สนนังกุมารสูตร, เทวทัตตสูตร, อันธกวินทสูตร, อรุณวดีสูตร, ปรินิพพานสูตร

พราหมณสังยุต

-อรหันตวรรคที่ ๑ (๑๐ สูตร) ธนัญชานีสสูตร, อักโกสกสูตร, อสุรินทกสูตร, พิลังคิกสูตร, อหิงสกสูตร, ชฎาสูตร, สุกติกสูตร, อัคคิกสูตร, สุนทริกสูตร, พหุชิตสูตร

-อุปาสงวรรคที่ ๒ (๑๒ สูตร) กสิสูตร, อุทัยสูตร, เทวहितสูตร, มหาศาลสูตร, มานัตถัฏฐสูตร, ปัจจนิกสูตร, นวกัมมิกสูตร, กัญฐหารสูตร, มาตุโปสกสูตร, ภิกขกสูตร, สังกรวสูตร, โขมทุสสูตร

วังกิสสังยุต (๑๒ สูตร) นิกขันตสูตร, อรตติสูตร, เปสลาติมัญญาสูตร, อานันทสูตร, สุภาสิตสูตร, สารีปุตตสูตร, ปวารณาสูตร, ปโรสหัสสสูตร, โภณทัณฺณสูตร, โมคคัลลานสูตร, คัคคราสูตร, วังกิสสูตร

วนสังยุต (๑๔ สูตร) วิเวกสูตร, อุปัญฐานสูตร, กัสสปโคตตสูตร, สัมพหุลสูตร, อานันทสูตร, อนรุทธสูตร, นาคทัตตสูตร, กุลมรณิสูตร, วัชชีปุตตสูตร, สัชฌายสูตร, อโยนิโสมนสิการสูตร, มัชฌันติกสูตร, ปากดินทริยสูตร, ปทุมปุปผสูตร

ยักขสังยุต (๑๒ สูตร) อินทกสูตร, สักกสูตร, สุจิโลมสูตร, มณิภัทสูตร, สานุสูตร, ปิยงกรสูตร, ปุณ்பพสุสูตร, สุทัตตสูตร, ปฐมสุกกาสูตร, ทุติยสุกกาสูตร, จิราสูตร, อาพวกสูตร

ลักกสังยุต

-ปฐมวรรคที่ ๑ (๑๐ สูตร) สุวีรสูตร, สุลิมสูตร, ธชัคคสูตร, เวปจิตติสูตร, สุภาสิตชยสูตร, กุลาวกสูตร, นทพภิกขสูตร, วิโรจนอสุรินทสูตร, อารัญญกสูตร, สมุททกสูตร

-ทุติยวรรคที่ ๒ (๑๐ สูตร) ปฐมเทวสูตร, ทุติยเทวสูตร, ตติยเทวสูตร, ทพิททสูตร, รามณชยกสูตร, ชขมานสูตร, วันทนสูตร, ปฐมลักกณมัสสนสูตร, ทุติยลักกณมัสสนสูตร, ตติยลักกณมัสสนสูตร

-ลักกปัจจุกะที่ ๓ (๕ สูตร) ฆัตวาสูตร, ทุพพณณิยสูตร, มายาสูตร, อัจจยสูตร, อักโกธสูตร

-ฉบับ ๒๖ สังยุตตนิกาย นิตานวรรค เล่มที่ ๒ กอปรด้วย

อภิสมยสังยุต

-พุทธวรรคที่ ๑ เทศนาสูตร, วิงกสูตร, ปฏิปทาสูตร, วิปัสสิสูตร, ลีจีสูตร, กัสสปสูตร, มหาสัถยมนิโคตมสูตร

-อาหารวรรคที่ ๒ (๑๐ สุตระ) อาหารสูตร, ผักคูนสูตร, ปฐมสมณพราหมณสูตร, ทุติยสมณพราหมณสูตร, กัจจานโคตตสูตร, ธรรมกถิกสูตร, อเจลกัสสปสูตร, ติมพรุกขสูตร, พาลบั้นทิตสูตร, ปัจฉยสูตร,

-ทสพลวรรคที่ ๓ (๑๐ สุตระ) ปฐมทสพลสูตร, ทุติยทสพลสูตร, อุปนิสสูตร, อัญญตติยสูตร, ภูมิขสูตร, อุปวาณสูตร, ปัจฉยสูตร, ภิกขุสูตร, ปฐมสมณพราหมณสูตร, ทุติยสมณพราหมณสูตร,

-กพารขัตติยวรรคที่ ๔ (๑๐ สุตระ) ภูตมิทสูตร, กพารขัตติยสูตร, ปฐมญาณวัตตสูตร, ทุติยญาณวัตตสูตร, ปฐมอวิชาปัจฉยสูตร, ทุติยอวิชาปัจฉยสูตร, นตุมหสูตร, ปฐมเจตนาสูตร, ทุติยเจตนาสูตร, ตติยเจตนาสูตร

-คหบดีวรรคที่ ๕ (๑๐ สุตระ) ปฐมปัญจเวรภยสูตร, ทุติยปัญจเวรภยสูตร, ทุกขนิโรธสูตร, โลกนิโรธสูตร, ญาคิกสูตร, อัญญตรสูตร, ชาณุสโสณิสูตร, โลกายติกสูตร, ปฐมอริยสาวกสูตร, ทุติยอริยสาวกสูตร

-ทุกขวรรคที่ ๖ (๑๐ สุตระ) ปริวิมังสนสูตร, อุปาทานสูตร, ปฐมสังโยชนสูตร, ทุติยสังโยชนสูตร, ปฐมมหารุกขสูตร, ทุติยมหารุกขสูตร, ตรุณรูกขสูตร, นามรูปสูตร, วิญญาณสูตร, นิตานสูตร

-มหาวรรคที่ ๗ (๑๐ สุตระ) อัสดตวตาสุตระที่ ๑, อัสดตวตาสุตระที่ ๒, ปุตตมังสสูตร, อัถถิรากลสูตร, นครสูตร, สัมมสสูตร, นพกลาปิยสูตร, โกสัมพีสูตร, อุปยสูตร, สุสิมสูตร

-สมณพราหมณวรรคที่ ๘ (๑๑ สุตระ) ปฐมสมณพราหมณสูตร, ทุติยสมณพราหมณสูตร-เอกาทสมณพราหมณสูตร (สูตรที่ ๒-๑๑)

-อันตรเปยยาลที่ ๙ (๑๒ สุตระ) สัตถสูตร, นขสิขาสุตระ, โยคสูตร, ฆันทสูตร, อุตโสพิหิสูตร, อัปปฏิวานิยสูตร, อาตปปสูตร, วิริยสูตร, สาทัจจสูตร, สติสูตร, สัมปชัญญสูตร, อัปปมาทสูตร

-อภิสมยวรรคที่ ๑๐ (๑๑ สุตระ) นขสิขาสุตระ, ไปกขรณิสูตร, ปฐมสัมเภชอุทกสูตร, ทุติยสัมเภชอุทกสูตร, ปฐมปลฐวีสูตร, ทุติยปลฐวีสูตร, ปฐมสมุททสูตร, ทุติยสมุททสูตร, ปฐมปีพคูปมสูตร, ทุติยปีพคูปมสูตร, ตติยปีพคูปมสูตร

ชาตสังยุต

-นानัตตวรรคที่ ๑ (๑๐ สุตระ) ชาตสูตร, สัมผัสสูตร, โนสัมผัสสูตร, เวทนาสูตร, โโนเวทนาสูตร, พาหิรชาตสูตร, สัจญสูตร, โนสัจญสูตร, ผัสสสูตร, โนผัสสสูตร

-ทุดิยวรรคที่ ๒ (๑๒ สูตร) สัตติมสูตร, สนิทานสูตร, กิณชกาเวสสุต, หีนานิคมุตติสูตร, จังกมสูตร, สตาปารัทธสูตร, ปฐมอัสสัทธมุลกสูตร, ทุดิยอัสสัทธมุลกสูตร, อหิริกมุลกสูตร, อนินตตปมุลกสูตร, อปฺปสุตสูตร, กุสิตสูตร

-ทสกรามปถวรรคที่ ๓ (๗ สูตร) อสมานิตสูตร, ทุสสีลสูตร, ปัญจสิกขาปทสูตร, สัตตกัมมปถสูตร, ทสกมมปถสูตร, อัญจังกิกสูตร, ทสังกิกสูตร

-จตุตถวรรคที่ ๔ (๑๐ สูตร) จตัสสสูตร, ปุพฺพสูตร, อจริสูตร, โนเจทสูตร, ทุกขสูตร, อภินันทนสูตร, อุปปาทสูตร, ปฐมสมณพราหมณสูตร, ทุดิยสมณพราหมณสูตร, ตติยสมณพราหมณสูตร

อนมตฺคกสังขุต

-ปฐมวรรคที่ ๑ (๑๐ สูตร) ตินกัฏฐสูตร, ปฐวาสูตร, อัสสุสูตร, จีรสูตร, ปัพพตสูตร, สาสปสูตร, สาวกสูตร, คงคาสูตร, ทัณทสูตร, ปกคคสูตร

-ทุดิยวรรคที่ ๒ (๑๐ สูตร) ทุกตสูตร, สุจิตสูตร, ติงสมัตตาสูตร, มาตุสูตร, ปิตุสูตร, ภาตสูตร, ภคินิสูตร, ปุตตสูตร, ธิตฺตสูตร, เวปุลลปัพพตสูตร

กัสสปสังขุต (๑๓ สูตร) สันตฺกฐสูตร, อนินตตปิตุสูตร, จันทูปมสูตร, กุลุปกสูตร, ชินณสูตร, ปฐมโฆวาทสูตร, ทุดิยโฆวาทสูตร, ตติยโฆวาทสูตร, ฆานาภิกฺขุญาสูตร, ภิกขุญฺปิสสยสูตร, จีวรสูตร, ปรมมรณสูตร, สัทธรรมปฏฺฐูปกสูตร

ลาภสักการสังขุต

-ปฐมวรรคที่ ๑ (๑๐ สูตร) สุททกสูตร, พพิสสูตร, กุมมสูตร, ทิมโลมสูตร, เอพกสูตร, อสนิสูตร, ทิฏฺฐิสูตร, สิกาลสูตร, เวรมภสูตร, สกัยหคสูตร

-ทุดิยวรรคที่ ๒ (๑๐ สูตร) สุวันณปาติสูตร, รูปิยปาติสูตร, สุวันณนิกขสูตร, สุวันณนิกขสตสูตร, สิงคินิกขสูตร, สิงคินิกขสตสูตร, ปฐวีสูตร, อามิสกิกฺขุจิกขสูตร, ชีวิตสูตร, ชนปทกัลยาณีสูตร

-ตติยวรรคที่ ๓ (๑๐ สูตร) มาตุคามสูตร, ชนปทกัลยาณีสูตร, ปุตตสูตร, เอกธิตฺตสูตร, ปฐมสมณพราหมณสูตร, ทุดิยสมณพราหมณสูตร, ตติยสมณพราหมณสูตร, ฉวิสูตร, รัชชสูตร, ภิกขุสูตร

-จตุตถวรรคที่ ๔ (๑๓ สูตร) ภินทิสสูตร, มุลสูตร, ปฐมธรรมสูตร, ทุดิยธรรมสูตร, ปิกกัณตสูตร, รตสูตร, มาตุสูตร, ปิตุสูตร, ภาตสูตร, ภคินิสูตร, ปุตตสูตร, ธิตฺตสูตร, ปชาปติสูตร

ราหุลสังยุต

-ปฐมวรรคที่ ๑ (๑๐ สูตร) จักขุสูตร, รูปสูตร, วิญญาณสูตร, สัมผัสสูตร, เวทนาสูตร, สัญญาสูตร, เจตนาสูตร, ตัณหาสูตร, ธาตุสูตร, ชันธุสูตร

-ทุติยวรรคที่ ๒ (๑๒ สูตร) จักขุสูตร, รูปสูตร, วิญญาณสูตร, สัมผัสสูตร, เวทนาสูตร, สัญญาสูตร, เจตนาสูตร, ตัณหาสูตร, ธาตุสูตร, ชันธุสูตร, อนุสยสูตร, อปกตสูตร

ลักขณสังยุต

-ปฐมวรรคที่ ๑ (๑๐ สูตร) อัฏฐิสูตร, เปลีสสูตร, ปิณฑสูตร, นิจจวิสูตร, อสิสูตร, สัตติสูตร, อสุสูตร, ปฐมสุจิสูตร, ทุติยสุจิสูตร, อัมภการีสูตร

-ทุติยวรรคที่ ๒ (๑๑ สูตร) กุปนิมุกคสูตร, กุณฑาหิสูตร, นิจจวิตถิสูตร, มังกุพิตถิสูตร, โอกิลินิสูตร, สีสังฉินนสูตร, ภิกขุสูตร, ภิกขุณีสูตร, ลิกขมานาสูตร, สามเนตรสูตร, สามเนรีสูตร

โอปัมมสังยุต (๑๒ สูตร) กุฎาคารสูตร, นขลิกสูตร, กุลสูตร, โอกขาสูตร, สัตติสูตร, ธนุกคหสูตร, อาณิสูตร, กลิงกรสูตร, นาคสูตร, วิพารสูตร, ปฐมลิกกาลสูตร, ทุติยลิกกาลสูตร

ภิกขุสังยุต (๑๒ สูตร) โกลิตสูตร, อุปติสสสูตร, ฆฏสูตร, นวสูตร, สุชาตสูตร, ภัททียสูตร, วิสาขสูตร, นันทสูตร, ติสสสูตร, เถรนามสูตร, กัปปินสูตร, สหายสูตร

-ฉบับ ๒๗ สังยุตตนิกาย ชันธุวรรค เล่มที่ ๓ ภาคที่ ๑ กอปรด้วย ชันธุสังยุต มูลปณณาสก์ นกุลปีตวรรคที่ 1 อนิจจวรรคที่ 2 ภารวรรคที่ 3 นคุมหากวรรคที่ 4 อัคตปีตวรรคที่ 5, มัชฌิมปณณาสก์ อุปายวรรคที่ 1 อรหันตวรรคที่ 2 ชัชนิยวรรคที่ 3 เถรวรรคที่ 4 ปุพพวรรคที่ 5, จุลปณณาสก์ อันตวรรคที่ 1 ธรรมกถิวรรคที่ 2 อวิชชาวรรคที่ 3 กุกกุพพวรรคที่ 4 ทิฏฐิวรรคที่ 5 / ราชสังยุต ปฐมวรรคที่ 1 ทุติยวรรคที่ 2 อายาจนวรรคที่ 3 อุปนิสินนวรรคที่ 4 / ทิฏฐิสังยุต โสตาปัตติวรรคที่ 1 ทุติยเปยยาลที่ 2 ตติยเปยยาลที่ 3 จตุตถเปยยาลที่ 4 / โอกัณตสังยุต / อุปปาทสังยุต / กิเลสสังยุต / สารีปุตตสังยุต / นาคสังยุต / สุปณณสังยุต / คันธัพพกายสังยุต / วลาหกสังยุต / วัจจโคตตสังยุต / สมาธิสังยุต

-ฉบับ 28 สังยุตตนิกาย สพายคณวรรค เล่มที่ ๔ ภาคที่ ๑ กอปรด้วย สพายคณสังยุต ปฐมปณณาสก์ อนิจจวรรคที่ 1 ยมกวรรคที่ 2 สัพพวรรคที่ 3 ชาดิธรรมวรรคที่ 4 อนิจจวรรคที่ 5 / ทุติยปณณาสก์ อวิชชาวรรคที่ 1 มิคชาลวรรคที่ 2 คิลานวรรคที่ 3 ฉันนวรรคที่ 4 ฉพพวรรคที่ 5 / ตติยปณณาสก์ โยคักขเมวีวรรคที่ 1 โลกกามคณวรรคที่ 2 คหปติวรรคที่ 3 เทวทหวรรคที่ 4 นวปุ

ราชนวรรคที่ 5 / จตุตถปณณาสกั นันทิขวรรคที่ 1 สัฎฐิเปยยาลวรรคที่ 2 สมุททวรรคที่ 3 อาสีวิ
สววรรคที่ 4

-ฉบับ ๒๕ สังยุตตนิกาย สพายตนวรรค เล่มที่ ๔ ภาคที่ ๒ กอปรด้วย เวทนาสังยุต ปฐมกส
คาลวรรคที่ 1 รโหคตวรรคที่ 2 อัญญสตปริยายวรรคที่ 3 / มาตุคามสังยุต เปยยาลวรรคที่ 1
เปยยาลวรรคที่ 2 มาตุคามพลวรรคที่ 3 / ชัมพูชาทกสังยุต / สามัญทกสังยุต / โมคคัลลานสังยุต
/ จิตตคหปติปุจฉาสังยุต / ความนิสังยุต / อสังขตสังยุต / อพยากตสังยุต

-ฉบับ ๓๐ สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค เล่มที่ ๕ ภาคที่ ๑ กอปรด้วย มัคคสังยุต อวิขวารวรรคที่
1 วิหารวรรคที่ 2 มิจฉัตตวรรคที่ 3 ปฏิปัตติวรรคที่ 4 อัญญตติยวรรคที่ 5 สุริยเปยยาลที่ 6 เอก
ธรรมเปยยาลที่ 7 นาหันทเอกธรรมเปยยาลที่ 8 กังคาเปยยาลที่ 9 (หมวดที่ 1-4) อัปมาทวรรคที่
10 พลกรณิยวรรคที่ 11 เอสนาวรรคที่ 12 โอฆวรรคที่ 13 / โพชฃงคสังยุต ปัพพตวรรคที่ 1
คิลานวรรคที่ 2 อุทายิยวรรคที่ 3 นีวรรณวรรคที่ 4 จักกวัตติวรรคที่ 5 หมวด 6 แห่งโพชฃงคที่ 6 อา
นาปานาภิเปยยาลที่ 7 แห่งโพชฃงค / สติปัญญาสังยุต อัมพปาลิยวรรคที่ 1 นาพันทวรรคที่ 2
สิลัฎฐิติยวรรคที่ 3 อนนุสสุตวรรคที่ 4 อมตวรรคที่ 5

-ฉบับ ๓๑ สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค เล่มที่ ๕ ภาคที่ ๒ กอปรด้วย อินทริยสังยุต สุททิกวรรค
ที่ 1 มุทุตวรรคที่ 2 ฉพนทริยวรรคที่ 3 สุนินทริยวรรคที่ 4 ชรวรรคที่ 5 สุกกรชาตวรรคที่ 6
โพธิปักขิยวรรคที่ 7 / อิทธิบาทสังยุต ปาวาลวรรคที่ 1 ปาสาทกัมปนวรรคที่ 2 อโยคุพวรรคที่ 3
/ อนรุทธสังยุต รโหคตวรรคที่ 1 ทุติยวรรคที่ 2 / อานาปานสังยุต เอกธรรมวรรคที่ 1 ทุติยวรรค
ที่ 2 / โสตาปัตติสังยุต เวพฐาวรรคที่ 1 ราชการามวรรคที่ 2 สรกานิยวรรคที่ 3 ปุญญาภิสังท
วรรคที่ 4 สกาลกปุญญาภิสังทวรรคที่ 5 สปัญญวรรคที่ 6 มหาปัญญวรรคที่ 7 / สัจจสังยุต
สมาธิวรรคที่ 1 ธรรมจักกัปปวัตตนวรรคที่ 2 โภคิคามวรรคที่ 3 สีสปปาปนณวรรคที่ 4
ปปาตวรรคที่ 5 อภิสมยวรรคที่ 6 อามกัณฐญเปยยาล ปฐมวรรคที่ 7 อามกัณฐญเปยยาล ทุติย
วรรคที่ 8 อามกัณฐญเปยยาล ตติยวรรคที่ 9 อามกัณฐญเปยยาล จตุตถวรรคที่ 10 (จบสังยุตตนิกาย)

4) อังคุตตรนิกาย

-ฉบับ ๓๒ อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๑ กอปรด้วย

-เอกธัมมาทิปาติ รูปาทิยวรรคที่ 1 ว่าด้วยสิ่งที่ครอบงำจิตใจบุรุษและสตรี

-นิวรรณปทานวรรคที่ 2 ว่าด้วยเหตุเกิดนิวรรณ 5 ว่าด้วยเหตุไม่ให้นิวรรณ 5 เกิดขึ้น

-อกรรมนิยวรรคที่ 3 ว่าด้วยจิตที่ไม่อบรมและอบรม

- อหังคารวรรคที่ 4 ว่าด้วยจิตที่เป็นไปเพื่อประโยชน์และมีประโยชน์
- ปณิหิตัจฉวรรคที่ 5 ว่าด้วยผลแห่งจิตที่ตั้งไว้ผิด
- อัจฉราสังฆาตวรรคที่ 6 ว่าด้วยเหตุให้จิตเศร้าหมองและผุดผ่อง
- วิริยารัมภาทิวรรคที่ 7 ว่าด้วยเหตุเกิดขึ้นและเสื่อมไปแห่งกุศลธรรมและอกุศลธรรม
- กัลป์ยามมิตตดาติวรรคที่ 8 ว่าด้วยความมีมิตรดีเป็นเหตุให้กุศลธรรมเกิดขึ้น
- ปมาทาทิวรรคที่ 9 ว่าด้วยธรรมที่เลิศและเป็นไปเพื่อประโยชน์และมีประโยชน์
- วรรคที่ 10 ว่าด้วยธรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์และมีประโยชน์ ว่าด้วยธรรมเป็นเหตุให้พระสังฆธรรมเสื่อมและมั่นคง
- อธรรมวรรคที่ 11 ว่าด้วยผู้ทำให้พระสังฆธรรมเสื่อมและมั่นคง
- อนาปัตติวรรคที่ 12 ว่าด้วยผู้ทำให้พระสังฆธรรมอันตรธาน
- เอกปุกคตวรรคที่ 13 ว่าด้วยบุคคลเอก เอตทัคคปาลี ว่าด้วยผู้ยอดเยี่ยม

-ฉบับ ๑๓ อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต ทุกนิบาต เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒ กอปรด้วย เอตทัคคปาลี วรรคที่ 5 เรื่องภิกษุณีมีตำแหน่งเป็นเลิศ 13 รูป วรรคที่ 6 เรื่องอุบาสกมีตำแหน่งเป็นเลิศ 10 คน วรรคที่ 7 เรื่องอุบาสิกาผู้มีตำแหน่งเป็นเลิศ 10 คน / อัญญาบาลี วรรคที่ 1-3 เรื่องฐานะและอฐานะ / เอกธัมมาทิบาลี นัยอื่น วรรคที่ 1 เรื่องอนุสสติ 10 วรรคที่ 2 เรื่องมิจนาคิภูฏีและสัมมาทิภูฏี วรรคที่ 3 เรื่องบุคคลคนเดียวที่เกิดขึ้นแล้วยังความพินาศแก่โลก วรรคที่ 4 เรื่องสัตว์ที่เกิดในมัชฌิมชนบทมีน้อย / ปสาทกรธัมมาทิบาลี เรื่องคุณสมบัติที่เป็นส่วนหนึ่งของลาภ เรื่องผู้ชื่อว่าทำตามคำสอนของพระศาสดา เรื่องอานิสงส์การเจริญกายกตาศติ

-ทุกนิบาต ปฐมปัญญาสกั กรรมกรณวรรคที่ 1 อธิกรณวรรคที่ 2 พาลวรรคที่ 3 สมจิตตวรรคที่ 4 ปริสววรรคที่ 5 / ทุติยปัญญาสกั ปุคคตวรรคที่ 1 สุขวรรคที่ 2 สนิมิตตวรรคที่ 3 ธรรมวรรคที่ 4 พาลวรรคที่ 5 / ตติยปัญญาสกั อาสววรรคที่ 1 อายาจนวรรคที่ 2 นิทานวรรคที่ 3 สันถารวรรคที่ 4 สมาปัตติวรรคที่ 5 และพระสูตรกับอรรถกถาที่ไม่จัดเข้าในปัญญาสกั

-ฉบับ ๑๔ อังคุตตรนิกาย ดิกนิบาต เล่มที่ 1 ภาคที่ 3 ปฐมปัญญาสกั พาลวรรคที่ 1 รถการวรรคที่ 2 ปุคคตวรรคที่ 3 เทวทูตวรรคที่ 4 จูฬวรรคที่ 5 / ทุติยปัญญาสกั พรหมณวรรคที่ 1 มหาวรรคที่ 2 อานันทวรรคที่ 3 สมณวรรคที่ 4 โฉนผลวรรคที่ 5 / ตติยปัญญาสกั สัมโพธิวรรคที่ 1 อาปายิกวรรคที่ 2 กุสินารวรรคที่ 3 โยธาชีวรรคที่ 4 มงคลวรรคที่ 5 และพระสูตรกับอรรถกถาที่ไม่สงเคราะห์เข้าในปัญญาสกั

-ฉบับที่ ๓๕ อังกุตรนิกาย จตกนิบาต เล่มที่ ๒ กอปรด้วย ปฐมปณาสกั ทุตยปณาสกั ตติยปณาสกั จตุตถปณาสกั และวรรคไม่สงเคราะห์เป็นปณาสกั ดังนี้
ปฐมปณาสกั

-กัณฑคามวรรคที่ ๑ (๑๐ สูตร) อนุพุทธสูตร ว่าด้วยอริยธรรม๔, ปตติตสูตร ว่าด้วยผู้ตกจากพระธรรมวินัย, ปฐมขตสูตร ว่าด้วยธรรม ๔ ประการของคนพาลและบัณฑิต, ทุตยขตสูตร ว่าด้วยพาลและบัณฑิต, อนุโสตสูตร ว่าด้วยบุคคล๔ ปรากฏในโลก, อัปสุตสูตร ว่าด้วยบุคคลมีสุตะ ๔ จำพวก, สังฆโสภณสูตร ว่าด้วยบุคคลผู้ทำหมู่ให้งาม ๔ จำพวก, เวสาร์ชชสูตร ว่าด้วยเวสาร์ชชญาณของตถาคต, ตัณฑาสูต ว่าด้วยที่เกิดตัณฑา ๔ อย่าง, โยคสูตร ว่าด้วยโยคะ ๔ อย่าง

-จรวรรคที่ ๒ (๑๐ สูตร) จารสูตร ว่าด้วยภิกษุไม่ละวิตก ๓ อย่าง, สีลนุตร ว่าด้วยปาริสุทธิศีล ๔, ปธานสูตร ว่าด้วยสัมมปปธาน ๔, สังวรสูตร ว่าด้วยความเพียร ๔, บัญญัติสูตร ว่าด้วยอัครบัญญัติ ๔, โสขุมมสูตร ว่าด้วยญาณเป็นเครื่องแทงตลอดลักษณะอันละเอียด ๔ ประการ, ปฐมอคติสูตร ว่าด้วยความลำเอียง ๔, ทุตยอคติสูตร ว่าด้วยความลำเอียง ๔, ตติยอคติสูตร ว่าด้วยความลำเอียงและความไม่ลำเอียง, ภัตตุเทศกสูตร ว่าด้วยพระภัตตุเทศกประกอบด้วยธรรม ๔

-อรุเวลวรรคที่ ๓ (๑๐ สูตร) ปฐมอรุเวลสูตร ว่าด้วยคนไม่มีที่เคารพไม่มีที่ยำเกรงอยู่เป็นทุกข์, ทุตยอรุเวลสูตร ว่าด้วยเถรกรรมธรรม ๔, โลกสูตร ว่าด้วยตถาคตรู้โลกและอารมณ ๖, กภาพกสูตร ว่าด้วยอารมณ ๖, พรหมจริยสูตร ว่าด้วยเหตุประพตติพรหมจรรย์, กุหสูตร ว่าด้วยภิกษุผู้นับถือและไม่นับถือตถาคต, สันตฎฐิสูต ว่าด้วยสันโคชด้วยปัจจัย ๔, อริยวังสสูตร ว่าด้วยอริยวงศ์ ๔ ประการ, ชัมมปทสูตร ว่าด้วยธรรมบทที่บัณฑิตสรรเสริญ ๔, ปริพาชกสูตร ว่าด้วยตรีศธรรม ๔ แก่ปริพาชก

-จกักรวรรคที่ ๔ (๑๐ สูตร) จกักรสูตร ว่าด้วยจักร ๔, สังคหสูตร ว่าด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการ, สีหสูตร ว่าด้วยพระตถาคตเป็นผู้มีฤทธิ์มาก, ปสาทสูตร ว่าด้วยความเลื่อมใสในวัตถุเลิศ ๔ ประการ, วัตสการสูตร ว่าด้วยบุคคลประกอบด้วยธรรม ๔ เป็นมหาบุรุษ, โทณสูตร ว่าด้วยโทณพราหมณ์ทูลถามปัญหา, อปริหานิสูต ว่าด้วยอปริหานิธรรม ๔, ปฎิธินสูตร ว่าด้วยธรรมเป็นเครื่องหลีกเร้น, อุชชยสูตร ว่าด้วยอุชชยพราหมณ์ถามปัญหา, อุทายิสูต ว่าด้วยอุทายิพราหมณ์ถามปัญหา

-โรหิตัสสวรรคที่ ๕ (๑๐ สูตร) สมာธิสูตร ว่าด้วยสมาธิภาวนา ๔, ปัญหาสูตร ว่าด้วยปัญหาพยากรณ์ ๔, ปฐมโกธสูตร ว่าด้วยบุคคล ๔ จำพวก, ทุตยปฐมโกธสูตร ว่าด้วยอสังฆธรรม ๔, ปฐมโรหิตัสสสูตร ว่าด้วยโรหิตัสสเทวนุตรทูลถามปัญหา, ทุตยโรหิตัสสสูตร ว่าด้วยโรหิตัสสเทวนุตรทูลถามปัญหา, สุวิทฺตสูตร ว่าด้วยสิ่งที่ไกลแสนไกล ๔, วิสาขสูตร ว่าด้วยวิสาขปัญจาภิบุตรแสดงธรรมมิกถา, วิปลาสสูตร ว่าด้วยวิปลาสในธรรม ๔ ประการ, อุปกิเลสสูตร ว่าด้วยเครื่องเศร้าหมอง ๔ อย่าง

ทศปิณฑาสกั

-ปญญาภิสันทวรรคที่ ๑ (๑๐ สูตร) ปฐมปญญาภิสันทสูตร ว่าด้วยทอธารบุญกุศล ๔ ประการ, ทศปิณฑาสันทสูตร ว่าด้วยทอธารบุญกุศล ๔, ปฐมสังวาส ว่าด้วยความอยู่ร่วมเป็นสามิภรรยา ๔, ทศสังวาสสูตร ว่าด้วยความอยู่ร่วมเป็นสามิภรรยา ๔, ปฐมชีวิสูตร ว่าด้วยคฤหบดีและคฤหพานิพฺพตเรื่องความประพตติ, ทศสมชีวิสูตร ว่าด้วยภริยาสามิหวังพบกัน, สุปปวาตสูตร ว่าด้วยนางสุปปวาตอังกาสพระผู้มีพระภาคเจ้า, สุตตตสูตร ว่าด้วยฐานะ ๔ ประการ, โภชนสูตร ว่าด้วยฐานะ ๔ ประการอีก, กิหิสามิจิสูตร ว่าด้วยธรรม ๔ ประการ

-ปัตตกัมมวรรคที่ ๒ (๑๐ สูตร) ปัตตกัมมสูตร ว่าด้วยธรรม ๔ ประการ, อันนนาถสูตร ว่าด้วยสุข ๔ ประการ, สพรหมสูตร ว่าด้วยมารดาบิดาเป็นพรหมของบุตร, นิรยสูตร ว่าด้วยบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ, รูปสูตร ว่าด้วยบุคคลเลื่อมใส ๔ จำพวก, สรากลสูตร ว่าด้วยบุคคล ๔ จำพวก, อหิสูตร ว่าด้วยแผ่เมตตาจิตไปถึงตระกูลพระยา, เทวทัตตสูตร ว่าด้วยเรื่องพระเทวทัต, ปธานสูตร ว่าด้วยความเพียร ๔, ธัมมิกสูตร ว่าด้วยพระราชาประพตติไม่เป็นธรรมและเป็นธรรม

-อปีณกวรรคที่ ๓ (๑๐ สูตร) ปธานสูตร ว่าด้วยธรรมเป็นเหตุสิ้นอาสวะ ๔ ประการ, ทิฏฐิสูตร ว่าด้วยธรรมเป็นเหตุสิ้นอาสวะ ๔ ประการ, สัปปริสสูตร ว่าด้วยธรรม ๔ ประการของอตฺตบรุษและตฺตบรุษ, ปฐมอภคสูตร ว่าด้วยวัตถุเลิศ ๔ ประการ, ทศอภคสูตร ว่าด้วยวัตถุเลิศ ๔ อย่าง, กุสินาราสูตร ว่าด้วยความสงสัยในพระรัตนตรัย, อจินติตสูตร ว่าด้วยอจินไตย ๔, ทักขินาสูตร ว่าด้วยทักขินาวิสุทฺธิ ๔ ประการ, วณิชนสูตร ว่าด้วยการค้าขาย, กัมมโฆสสูตร ว่าด้วยมาตุคาม

-มจลวรรคที่ ๔ (๑๐ สูตร) ปาณาติปาตสูตร ว่าด้วยกรรมให้เกิดในนรก-สวรรค์, มุสาสูตร ว่าด้วยกรรมทำให้เกิดในนรก-สวรรค์, วัณณสูตร ว่าด้วยกรรมทำให้เกิดในนรก-สวรรค์, โภชสูตร ว่าด้วยกรรมทำให้เกิดในนรก-สวรรค์, ตมสูตร ว่าด้วยบุคคลในโลก ๔ จำพวก, โอนตสูตร ว่าด้วยบุคคลในโลก ๔ จำพวก, ปุตตสูตร ว่าด้วยสมณะ ๔ จำพวก, สังโยชนสูตร ว่าด้วยสมณะ ๔ จำพวก, ทิฏฐิสูตร ว่าด้วยสมณะ ๔ จำพวก, ชันธสูตร ว่าด้วยสมณะ ๔ จำพวก

-อสุรวรรคที่ ๕ (๑๐ สูตร) อสุรสูตร ว่าด้วยบุคคล ๔ จำพวก, ปฐมสมาธิสูตร ว่าด้วยบุคคล ๔ จำพวก ที่ ๑, ทศสมสมาธิสูตร ว่าด้วยบุคคล ๔ จำพวก ที่ ๒, ตติยสมาธิสูตร ว่าด้วยบุคคล ๔ จำพวก ที่ ๓, นวาลาตสูตร ว่าด้วยบุคคล ๔ จำพวก ที่ ๔, รากสูตร ว่าด้วยบุคคล ๔ จำพวกที่ ๕, นิสันติสูตร ว่าด้วยบุคคล ๔ จำพวก ที่ ๖, อตตहितสูตร ว่าด้วยบุคคล ๔ จำพวก ที่ ๗, สิกขาสสูตร ว่าด้วยบุคคล ๔ จำพวก ที่ ๘, โปตลียสูตร ว่าด้วยโปตลียปริพาชก

ตติยปีณณาสกั

-เวลาหกวรคที่ ๑ (๑๐ สูตร) ปฐมเวลาหกสูตร ว่าด้วยบุคคลเปรียบด้วยเวลาห ๔, ทุตยเวลาหกสูตร ว่าด้วยบุคคล ๔ จำพวก, กุมภสูตร ว่าด้วยบุคคล ๔ จำพวก, อุทกรหทสูตร ว่าด้วยบุคคลเปรียบด้วยห้วงน้ำ ๔ จำพวก, อัมพสูตร ว่าด้วยบุคคลเปรียบด้วยมะม่วง ๔ จำพวก, มุสิกาสสูตร ว่าด้วยบุคคลเปรียบด้วยหนู ๔ จำพวก, พลีพทสูตร ว่าด้วยบุคคลเปรียบด้วยโคพลีพท ๔ จำพวก, รุกขสูตร ว่าด้วยบุคคลเปรียบด้วยต้นไม้ ๔ จำพวก, อาสีวิสสูตร ว่าด้วยบุคคลเปรียบด้วยอสรพิษ ๔ จำพวก (สูตรที่ ๕ ไม่มีบันทึกไว้ทั้งในฉบับมีอรรถกถาและทั้งในฉบับหลวง ในพระสูตรต้นตปีฎกเวลาหกวรคที่ ๑ นี้จึงมีเพียง ๙ สูตร)

-เกสัวรรคที่ ๒ (๑๐ สูตร) เกสัสูตร ว่าด้วยเรื่องนายเกสัผู้ฝึกม้า, ชวสูตร ว่าด้วยสมบัติ ๔ ของม้าอาชาไนยกับของภิกษุสงฆ์, ปโตทสูตร ว่าด้วยม้าอาชาไนยและบุรุษอาชาไนย ๔ จำพวก, นาคสูตร ว่าด้วยคุณสมบัติ ๔ ของช้างต้นกับของภิกษุสงฆ์, ฐานสูตร ว่าด้วยเหตุแห่งความเสื่อมและความเจริญ ๔ ประการ, อัปปมาทสูตร ว่าด้วยความไม่ประมาทโดยฐานะ ๔ ประการ, อารักขสูตร ว่าด้วยความไม่ประมาทในฐานะ ๔ ประการ, สังเขนียสูตร ว่าด้วยสังเขนียสถาน ๔ แห่ง, ปฐมภยสูตร ว่าด้วยภัย ๔ ประการ, ทุตยภยสูตร ว่าด้วยภัย ๔ ประการ

-ภยวรรคที่ ๓ (๑๐ สูตร) ปฐมภยสูตร ว่าด้วยภัย ๔ ประการ, ทุตยภยสูตร ว่าด้วยภัย ๔ ประการ, ปฐมฆานสูตร ว่าด้วยบุคคลผู้เจริญฆาน ๔ จำพวก, ทุตยฆานสูตร ว่าด้วยบุคคลผู้เจริญฆาน ๔ จำพวก, ปฐมเมตตาสสูตร ว่าด้วยผู้เจริญอัปมัณญา ๔ จำพวก, ทุตยเมตตาสสูตร ว่าด้วยผู้เจริญอัปมัณญา ๔ จำพวก, ปฐมอัจฉริยสูตร ว่าด้วยความอัศจรรย์ ๔ ในพระตถาคตเจ้า, ทุตยอัจฉริยสูตร ว่าด้วยความอัศจรรย์ ๔ ในพระตถาคตเจ้า, ตติยอัจฉริยสูตร ว่าด้วยความอัศจรรย์ ๔ ในพระอานนท์, จตุตถอัจฉริยสูตร ว่าด้วยความอัศจรรย์ ๔ ในพระเจ้าจักรพรรดิ

-บุคคลวรรคที่ ๔ (๑๐ สูตร) สังโยชนสูตร ว่าด้วยบุคคล ๔ จำพวก, ปฏิภาณสูตร ว่าด้วยบุคคล ๔ จำพวก, อุคฆณัตตัญญสูตร ว่าด้วยบุคคล ๔ จำพวก, อุฏฐานสูตร ว่าด้วยบุคคล ๔ จำพวก, สาวัชชสูตร ว่าด้วยบุคคล ๔ จำพวก, ปฐมสีลสูตร ว่าด้วยบุคคล ๔ จำพวก, ทุตยสีลสูตร ว่าด้วยบุคคล ๔ จำพวก, นิกกัฏฐสูตร ว่าด้วยบุคคล ๔ จำพวก, รัมมกถิกสูตร ว่าด้วยธรรมกถิก ๔ จำพวก, วาทีสูตร ว่าด้วยนักพูด ๔ จำพวก

-อาภาวรรคที่ ๕ (๑๐ สูตร) อาภาสูตร ว่าด้วยแสงสว่าง ๔, ปภาสูตร ว่าด้วยแสง ๔ ประการ, อาโลกสูตร ว่าด้วยความสว่าง ๔, โภภาสสูตร ว่าด้วยโอภาส ๔, ปัชโชตสูตร ว่าด้วยความโพล่ง ๔, ปฐมกาลสูตร ว่าด้วยกาล ๔, ทุตยกาลสูตร ว่าด้วยกาล ๔, ปฐมจริตสูตร ว่าด้วยวิจิตร ๔, ทุตยจริตสูตร ว่าด้วยวิจิตร ๔, สารสูตร ว่าด้วยสาระ ๔ ประการ

จุดด้นพัฒนาสกั

-อินทริยวรรคที่ ๑ (๑๐ สูตร) อินทริยสูตร ว่าด้วยอินทริย ๔ ประการ, ปฐมผลสูตร ว่าด้วยผล ๔, ทุตติยผลสูตร ว่าด้วยผล ๔, ตติยผลสูตร ว่าด้วยผล ๔, จตุตถผลสูตร ว่าด้วยผล ๔, กัปปสูตร ว่าด้วยองสงไขย ๔ แห่งกัปป, โรคสูตร ว่าด้วยโรค ๒ อย่าง, ปริหานิสูตร ว่าด้วยพิจารณาเห็นธรรม ๔, ภิกขุณีสูตร ว่าด้วยภิกษุณีส่งบุรุษไปหาพระอานนท, สุตตสูตร ว่าด้วยแบบแผนคำสั่งสอนของพระสุคต

-ปฏิปทาวรรคที่ ๒ (๑๐ สูตร) สัจจิตตสูตร ว่าด้วยปฏิปทา ๔, วิตถารสูตร ว่าด้วยปฏิปทา ๔, อสุภสูตร ว่าด้วยปฏิปทา ๔, ปฐมขมสูตร ว่าด้วยปฏิปทา ๔, ทุตติยขมสูตร ว่าด้วยปฏิปทา ๔, อุภยสูตร ว่าด้วยปฏิปทา ๔, โมคคัลลนสูตร ว่าด้วยพระสารีบุตรไปหาพระมหาโมคคัลลน, สารีปุตตสูตร ว่าด้วยพระมหาโมคคัลลนไปหาพระสารีบุตร, สสังขารสูตร ว่าด้วยบุคคล ๔ จำพวก, ยุคันทสูตร ว่าด้วยมรรค ๔ ประการ

-สัจเจตนิยวรรคที่ ๓ (๑๐ สูตร) เจตนาสูตร ว่าด้วยความได้อัฒภาพ ๔ ประการ, วิภัตติสูตร ว่าด้วยพระสารีบุตรปฏิญญาว่าได้ปฏิสัมภทา ๔, โภจจิตสูตร ว่าด้วยผัสสายตนะ ๖ ดับไม่เหลือ, อานนทสูตร ว่าด้วยอายตนะดับไม่เหลือ, อุปวานสูตร ว่าด้วยการกระทำที่สุดทุกข, อายาจนสูตร ว่าด้วยบริษัท ๔ ประการ, ราหุลสูตร ว่าด้วยตรัสสอนพระราหุลให้มนสิการชาตุกรรมฐาน, ชัมพาลีสูตร ว่าด้วยบุคคล ๔ จำพวก, นิพพานสูตร ว่าด้วยสัญญา ๔, มหาปเทศสูตร ว่าด้วยมหาประเทศ ๔

-โยชชีวรรคที่ ๔ (๑๐ สูตร) โยชสูตร ว่าด้วยองค์ ๔ ของนักรบและของพระภิกษุ, ปาฏิโกคสูตร ว่าด้วยธรรมที่ไม่มีใครรับประกันได้ ๔, สุตตสูตร ว่าด้วยสิ่งที่ควรกล่าวและไม่ควรกล่าว, อภยสูตร ว่าด้วยบุคคลที่กลัวและไม่กลัวตาย ๔ จำพวก, พรหมณัจจสูตร ว่าด้วยสัจจะของพรหมณในธรรมวินัย ๔ อย่าง, อุมมังคสูตร ว่าด้วยพระพุทธรองค์ทรงตอบปัญหาของพระภิกษุ, วัสสการสูตร ว่าด้วยพระพุทธรองค์ทรงตอบปัญหาวัสสการพรหมณ, อุปกสูตร ว่าด้วยพระพุทธรองค์ทรงได้วาทะกับอุปกมันทิกานุต, สัจฉิกิริยสูตร ว่าด้วยธรรมที่ควรทำให้แจ้ง ๔ ประการ, อุปสถสูตร ว่าด้วยพระพุทธรองค์ทรงสรรเสริญภิกษุบริษัท

-มหาวรรคที่ ๕ (๑๐ สูตร) โสทานุคตสูตร ว่าด้วยอานิสงสการฟังธรรม ๔ ประการ, ฐานสูตร ว่าด้วยฐานะ ๔ ที่พึงรู้ด้วยฐานะ ๔, กัททียสูตร ว่าด้วยไม่ควรเชื่อถือโดยอาการ ๑๐ อย่าง, สามุคิยสูตร ว่าด้วยองค์เป็นที่ตั้งแห่งความเพียรเพื่อความบริสุทธี ๔, วัปปสูตร ว่าด้วยเจ้าวัปปเสด็จเข้าไปหาพระมหาโมคคัลลน, สาดตสูตร ตรัสองค์แห่งสมณธรรม, มัลลิกสูตร ตรัสเหตุที่ทำให้มาตุคามมีรูปงาม-ทงาม, อัคคันตปสูตร ว่าด้วยบุคคลที่ทำตนหรือผู้อื่นให้เดือดร้อน ๔ จำพวก, ตัณฑาสสูตร ว่าด้วยตัณฑาเป็นดั่งข้าย, เปมสูตร ว่าด้วยธรรมชาติ ๔ ประการ

วรรคที่ไม่สงเคราะห์เป็นปณาสกั

-สัปปริสวรรคที่ ๑ (๑๐ สูตร) ลิกขาปทสูตร ทรงแสดงอัสปนุรุษที่ยิ่งกว่าอัสปนุรุษ, อัสสัทธสูตร ว่าด้วยอัสตปนุรุษและสัตปนุรุษ, สัตตกัมมสูตร ว่าด้วยอัสปนุรุษและอัสปนุรุษยิ่งกว่าอัสปนุรุษ, ทสกัมมสูตร ว่าด้วยอัสตปนุรุษและสัตปนุรุษ, อัญญังคิกสูตร ว่าด้วยอัสตปนุรุษและสัตปนุรุษ, ทสมัคคสูตร ว่าด้วยอัสตปนุรุษและสัตปนุรุษ, ปฐมปาปธัมมสูตร ว่าด้วยคนชั่วยิ่งกว่าคนชั่ว, ทุติยปาปธัมมสูตร ว่าด้วยคนชั่วยิ่งกว่าคนชั่ว, ตติยปาปธัมมสูตร ว่าด้วยบุคคลผู้มีธรรมลามก, จตุตถปาปธัมมสูตร ว่าด้วยบุคคลผู้มีธรรมลามก

-โสภณวรรคที่ ๒ (๑๐ สูตร) ปริสาสูตร ว่าด้วยบุคคลผู้ประทุษร้ายบริษัท ๔ จำพวก, ทิฏฐิสูตร ว่าด้วยบุคคลผู้ประกอบด้วยกรรม ๔ ประการ, ออกัตถุญญาสูตร ว่าด้วยบุคคลประกอบด้วยกรรม ๔ ประการ, ปาณาติปาตสูตร ว่าด้วยบุคคลประกอบด้วยกรรม ๔ ประการ, ปฐมมัคคสูตร ว่าด้วยบุคคลประกอบด้วยกรรม ๔ ประการ, ทุติยมัคคสูตร ว่าด้วยบุคคลประกอบด้วยกรรม ๔ ประการ, ปฐมโวหารปถสูตร ว่าด้วยบุคคลประกอบด้วยกรรม ๔ ประการ, ทุติยโวหารปถสูตร ว่าด้วยบุคคลประกอบด้วยกรรม ๔ ประการ, อหิริกสูตร ว่าด้วยบุคคลประกอบด้วยกรรม ๔ ประการ, ทุปปัญญาสูตร ว่าด้วยบุคคลประกอบด้วยกรรม ๔ ประการ

-ทุจริตวรรคที่ ๓ (๑๑ สูตร) ทุจริตสูตร ว่าด้วยวิทุจริตและสุจริต, ทิฏฐิสูตร ว่าด้วยคนพาลและบัณฑิต, ออกัตถุญญาสูตร ว่าด้วยคนพาลและบัณฑิต, ปาณาติปาตสูตร ว่าด้วยคนพาลและบัณฑิต, ปฐมมัคคสูตร ว่าด้วยคนพาลและบัณฑิต, ทุติยมัคคสูตร ว่าด้วยคนพาลและบัณฑิต, ปฐมโวหารปถสูตร ว่าด้วยคนพาลและบัณฑิต, ทุติยโวหารปถสูตร ว่าด้วยคนพาลและบัณฑิต, อหิริกสูตร ว่าด้วยคนพาลและบัณฑิต, ทุปปัญญาสูตร ว่าด้วยคนพาลและบัณฑิต, กวีสูตร ว่าด้วยกวี ๔ จำพวก

-กรรมวรรคที่ ๔ (๑๑ สูตร) ด้วยสังขิตตสูตร ว่าด้วยกรรม ๔ ประเภท, วิตถารสูตร ว่าด้วยกรรม ๔ ประการ, โสณกายนสูตร ว่าด้วยกรรมและวิบากของกรรม, ลิกขาปทสูตร ว่าด้วยกรรมและวิบากของกรรม, อริยมัคคสูตร ว่าด้วยกรรมและวิบากของกรรม, โพชนังคสูตร ว่าด้วยกรรมและวิบากของกรรม, สาวัชชสูตร ว่าด้วยกรรมและวิบากของกรรม, อัปยาปัทธสูตร ว่าด้วยกรรมและวิบากของกรรม, สัปปริสสูตร ว่าด้วยกรรมและวิบากของกรรม, สมณสูตร ว่าด้วยสมณะ ๔, อานิสังสสูตร ว่าด้วยอานิสงส์ ๔ ประการ

-อาปิตติภยวรรคที่ ๕ (๑๐ สูตร) สังฆเภทกสูตร ว่าด้วยภิกษุทำลายสงฆ์ด้วยอำนาจประโยชน์ ๔ ประการ, อาปิตติสูตร ว่าด้วยความกลัวต่ออาบัติ ๔ ประการ, ลิกขานิสังสสูตร ว่าด้วยอานิสงส์การอยู่ประพฤติพรหมจรรย์, เสขยสูตร ว่าด้วยการนอน ๔ อย่าง, ญปนารหสูตร ว่าด้วยญปนารหบุคคล ๔, ปัญญาวุทธิสูตร ว่าด้วยความเจริญปัญญา, พหุการสูตร ว่าด้วยธรรมมีอุปการะ

มากแก่นมนุษย์, ปฐมโฆหารสูตร ว่าด้วยอนริยโฆหาร ๔, ทุติยโฆหารสูตร ว่าด้วยอริยโฆหาร, ตติยโฆหารสูตร ว่าด้วยอนริยโฆหาร ๔, จตุตถโฆหารสูตร ว่าด้วยอริยโฆหาร ๔

-อภิญญาวรรคที่ ๖ (๑๐ สูตร) อภิญญาสูตร ว่าด้วยธรรมที่รู้ยิ่งด้วยปัญญา ๔, ปริเยสนาสูตร ว่าด้วยการแสวงหาอันไม่ประเสริฐ ๔, สังคหสูตร ว่าด้วยธรรมเครื่องยึดน้ำใจกัน, มาลुकยปุตตสูตร ว่าด้วยพระมาลुकยบุตรเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า, กุลสูตร ว่าด้วยเหตุให้ตระกูลตั้งอยู่ไม่ได้ นาน, ปฐมอาชาณียสูตร ว่าด้วยองค์ ๔ ของม้ำต้น, ทุติยอาชาณียสูตร ว่าด้วยม้ำอาชาไนยของพระราชชา, พลสูตร ว่าด้วยกำลัง ๔ ประการ, อรัญญสูตร ว่าด้วยภิกษุประกอบด้วยธรรม ๔ ไม่ควรอยู่ป่า, กัมมปถสูตร ว่าด้วยธรรมที่เป็นอันตรายต่อการบริหารตน ๔

-กรรมปถวรรคที่ ๗ ธรรมที่นำไปเกิดในนรก-สวรรค์ ๔, พระสูตรที่ไม่นับเป็นปณณาสกั ธรรมเพื่อความรู้อยิ่งซึ่งระคะ ๔ ประการ

-ฉบับ ๓๖ อังคุตตรนิกาย ปัญจก-ลักกนิบาต เล่มที่ 3 กอปรด้วย ปฐมปณณาสกั ทุติยปณณาสกั

ตติยปณณาสกั จตุตถปณณาสกั ปัญจปณณาสกั ดังนี้
ปัญจกนิบาต-ปฐมปณณาสกั

-เสขพลวรรคที่ ๑ (๑๐ สูตร) สังฆิตตสูตร, วิตถตสูตร, ทุกขสูตร, ภตสูตร, ลิกขสูตร, สมานัตติสูตร, กามสูตร, จวนสูตร, ปฐมอการวสูตร, ทุติยอการวสูตร

-พลวรรคที่ ๒ (๑๐ สูตร) อนนุสสุตสูตร, ญญสูตร, สังฆิตตสูตร, วิตถตสูตร, ทัฏฐัพพสูตร, ปุนญญสูตร, ปฐมหิตสูตร, ทุติยหิตสูตร, ตติยหิตสูตร, จตุตถหิตสูตร

-ปัญจจกัการวรรคที่ ๓ (๑๐ สูตร) ปฐมการวสูตร, ทุติยการวสูตร, อุปกัเลตสูตร, ทุตลิตสูตร, อนุคคหสูตร, วิมุตติสูตร, สมานิตติสูตร, อังกัสูตร, จังกมสูตร, นาคิตสูตร,

-สุมนวรรคที่ ๔ (๑๐ สูตร) สุมนสูตร, จุนทิตสูตร, อุคคหสูตร, ลีหสูตร, ทานานิสังสสูตร, กาลทานสูตร, โภชนทานสูตร, สัทธานิสังสสูตร, ปุตตสูตร, สาลสูตร

-มุนทราชวรรคที่ ๕ (๑๐ สูตร) อาทียสูตร, สัปปริสสูตร, อิกุฐสูตร, มนาปทายีสูตร, อภิสันทสูตร, สัมปทาสสูตร, ชนสูตร, ฐานสูตร, โกสลสูตร, นารทสูตร

ทุติยปณณาสกั

-นัวรรคที่ ๑ (๑๐ สูตร) อวารณสูตร, ราสิสูตร, อังคสูตร, สมยสูตร, มาคูปุตติกสูตร, อุปัชฌายสูตร, ฐานสูตร, กุมารลิจฉวีสูตร, ปฐมทูลลภสูตร, ทุติยทูลลภสูตร

-สังญาวรรคที่ ๒ (๑๐ สูตร) ปฐมสังญาสสูตร, ทุติยสังญาสสูตร, ปฐมวัชตีสสูตร, ทุติยวัชตีสสูตร, สากัจฉสูตร, สาชีวะสูตร, ปฐมอิทธิปาทสูตร, ทุติยอิทธิปาทสูตร, นิพพิทาสสูตร, อาสวัชชยสูตร

-โยธาชีวะวรรคที่ ๓ (๑๐ สูตร) ปฐมเจโตวิมุตตีสสูตร, ทุติยเจโตวิมุตตีสสูตร, ปฐมธรรมวิหาริกสูตร, ทุติยธรรมวิหาริกสูตร, ปฐมโยธาชีวะสูตร, ทุติยโยธาชีวะสูตร, ปฐมอนาคตสูตร, ทุติยอนาคตสูตร, ตติยอนาคตสูตร, จตุตถอนาคตสูตร

-เถรวรรคที่ ๔ (๑๐ สูตร) รัชฌีสสูตร, วิตรากสูตร, กหกสูตร, อัสทสูตร, อักขมสูตร, ปฏิสัมภิตาสสูตร, สีลสูตร, เถรสูตร, ปฐมเสขสูตร, ทุติยเสขสูตร

-กกุชวรรคที่ ๕ (๑๐ สูตร) ปฐมสัมปทาสสูตร, ทุติยสัมปทาสสูตร, พยาकरणสูตร, ฆาสสูตร, อกุปปสูตร, สุตสูตร, กถาสสูตร, อรัญญสูตร, สีหสูตร, กกุชสูตร

ตติยปีณณาสกั

-ผาสวิหารวรรคที่ ๑ (๑๐ สูตร) เวสาร์ชชกรณสูตร, สังกิตสูตร, โจรสูตร, สุขุมาลสูตร, ผาสวิหารสูตร, อานันทสูตร, สีลสูตร, อเสขสูตร, จาคุกิตสูตร, อรัญญสูตร

-อันชกวินทวรรคที่ ๒ (๑๐ สูตร) กุลุปกสูตร, ปังณสมณสูตร, สมานสูตร, อันชกวินทสูตร, มัจฉริยสูตร, วรรณนาสูตร, อีสตาสสูตร, ทิฏฐิสสูตร, วาจาสูตร, วายามสูตร

-กิลานวรรคที่ ๓ (๑๐ สูตร) กิลานสูตร, สติปัญญาสูตร, ปฐมอุปัฏฐากสูตร, ทุติยอุปัฏฐากสูตร, ปฐมอนายุตตสูตร, ทุติยอนายุตตสูตร, อวิปปกาสสูตร, สมณทุกขสูตร, ปริกุปปสูตร, สัมปทาสสูตร

-ราชวรรคที่ ๔ (๑๐ สูตร) จักกสูตร, อนุวัตตนสูตร, ราชสูตร, ยัสสทิสสูตร, ปฐมปัตถนาสูตร, ทุติยปัตถนาสูตร, อปฺปสุปฺปติสูตร, ภัตตาทกสูตร, อักขมสูตร, โสดาวสูตร

-ติกัณทกัวรรคที่ ๕ (๑๐ สูตร) ทัตวาอวชานาติสูตร, อารภสูตร, สารันททสูตร, ติกัณทกัสูตร, นิริยสูตร, มิตตสูตร, อัสปฺปฺริสทานสูตร, สัมปฺริสทานสูตร, ปฐมสมยวิมุตตสูตร, ทุติยสมยวิมุตตสูตร

จตุตถปีณณาสกั

-สัทธัมมวรรคที่ ๑ (๑๐ สูตร) ปฐมสัทธัมมนิยามสูตร, ทุติยสัทธัมมนิยามสูตร, ตติยสัทธัมมนิยามสูตร, ปฐมสัทธัมมสัมโมสสูตร, ทุติยสัทธัมมสัมโมสสูตร, ตติยสัทธัมมสัมโมสสูตร, ทุกถาสสูตร, สารัชชสูตร, อุทายิสูตร, ทุพพิโนทยสูตร

-อาฆาตวรรคที่ ๒ (๑๐ สุตระ) ปฐมอาฆาตวินยสูตร, ทุติยอาฆาตวินยสูตร, สากัจฉาสูตร, สาชีวสูตร, ปัญญาปุจฉาสูตร, นิโรธสูตร, โจทนาสูตร, สีลสูตร, นิสันติสูตร, ภัททชิวสูตร

-อุปาตถวรรคที่ ๓ (๑๐ สุตระ) สारรัชชสูตร, วิสารทสูตร, นiryสูตร, เวรสูตร, จัณฐาสูตร, ปิตีสูตร, วณิขสูตร, ราชสูตร, คิหิสูตร, ภเวสิสูตร

-อารัญญวรรคที่ ๔ (๑๐ สุตระ) อารัญญสูตร, ปังสุกฺกสูตร, รุกขมุลิกสูตร, โสทานิกสูตร, อัปภอกาสิกสูตร, เนสัชชิกสูตร, ยถาสัตถิกสูตร, เอกาสนิกสูตร, ขลุปัจฉาภัตติกสูตร, ปัตตปิณฑิกสูตร

-พราหมณวรรคที่ ๕ (๑๐ สุตระ) โสณสูตร, โทณสูตร, สังการวสูตร, การณปาตีสูตร, ปิงคิยานิสูตร, สุปินสูตร, วัสสสูตร, วาจาสูตร, กุลสูตร, นิสสารณียสูตร

ปัญจมนปณณาสกั

-กิมพิลวรรค (๑๐ สุตระ) กิมพิลสูตร, ชัมมัสสวนสูตร, อาขานียสูตร, พลสูตร, เจโตจิลสูตร, วินิพนธ์สูตร, ยาคสูตร, ทันทกัฏฐสูตร, คีตสูตร, มุฏฐัสตติสูตร,

-อ๊กโกสทวรรคที่ ๒ (๑๐ สุตระ) อ๊กโกสทสูตร, ภัณฑานสูตร, สีลสูตร, พหุภาณิสูตร, ปฐมอขันติสูตร, ทุติยอขันติสูตร, ปฐมอปาสาทิกสูตร, ทุติยอปาสาทิกสูตร, อ๊กคิสูตร, มจรฺราสูตร,

-ทีฆจาริกวรรคที่ ๓ (๑๐ สุตระ) ปฐมทีฆจาริกสูตร, ทุติยทีฆจาริกสูตร, อภินิवासสูตร, มัจเจรสูตร, ปฐมกฺลุปกสูตร, ทุติยกฺลุปกสูตร, โภกสูตร, ภัตตสูตร, ปฐมสัปปสูตร, ทุติยสัปปสูตร

-อวาสทวรรคที่ ๔ (๑๐ สุตระ) อวาสิกสูตร, ปิยสูตร, โสภณสูตร, พหุปรการสูตร, อนุกัมปกสูตร, ยถาทอวันณสูตร, ยถาทเคธสูตร, ปฐมยถาทมัจเจรสูตร, ทุติยยถาทมัจเจรสูตร, ตติยยถาทมัจเจรสูตร

-ทฺจริตวรรคที่ ๕ (๑๐ สุตระ) ทฺจริตสูตร, กายทฺจริตสูตร, วจิตฺจริตสูตร, มโนทฺจริตสูตร, อปรทฺจริตสูตร, อปรกายทฺจริตสูตร, อปรวจิตฺจริตสูตร, อปรมโนทฺจริตสูตร, สีวธิกาสสูตร, ปุคฺคลปสารทสูตร

พระสูตรที่ไม่ได้สังเคราะห์เข้าในวรรค - ว่าด้วยคุณธรรมและประเภทธรรมต่างๆ

ฉกนิบาต-ปฐมปิณดาสกั

-อาหุเนยวรรคที่ ๑ (๑๐ สูตร) ปฐมอาหุเนยสูตร, ทุติยาหุเนยสูตร, อินทริยสูตร, พลสูตร, ปฐมอาชานียสูตร, ทุติยาอาชานียสูตร, ตติยาอาชานียสูตร, อนุตตริยสูตร, อนุสสติสูตร, มหานามสูตร

-สาราณียาทีวรรคที่ ๒ (๑๐ สูตร) ปฐมสาราณียสูตร, ทุติยสาราณียสูตร, เมตตาสสูตร, ภัททกสูตร, อนุตตปิยสูตร, นกุลสูตร, กุสลสูตร, มัจฉสูตร, ปฐมมรณัสสติสูตร, ทุติยมรณัสสติสูตร

-อนุตตริยวรรคที่ ๓ (๑๐ สูตร) สามกสูตร, อปริหานียสูตร, ภยสูตร, หิมวันตสูตร, อนุสสติฐานสูตร, กัจจานสูตร, ปฐมสมยสูตร, ทุติยสมยสูตร, อุทายีสูตร, อนุตตริยสูตร

-เสขปริหานียวรรคที่ ๔ (๑๒ สูตร) เสกขสูตร, ปฐมอปริหานียสูตร, ทุติยอปริหานียสูตร, โมคคัลลานสูตร, วิชชาภาคิยสูตร, วิวาทมุลสูตร, ทานสูตร, อัตตการีสูตร, นีทานสูตร, กิมมิลสูตร, ทารุกขันธสูตร, นาคิตสูตร

-ชรรมิกวรรคที่ ๕ (๑๒ สูตร) นาคสูตร, มิคศาลาสูตร, อิณสูตร, มหาจุนทสูตร, ปฐมสันทิฏฐิกสูตร, ทุติยสันทิฏฐิกสูตร, เขมสมนสูตร, อินทริยสังวรสูตร, อานันทสูตร, ชัตติยาธิปายสูตร, อปปมาทสูตร, ชรรมิกสูตร

ทุติยปิณดาสกั

-มหาวรรคที่ ๑ (๑๐ สูตร) โสณสูตร, ฝักคุณสูตร, จฬาภิชาคิยสูตร, อาสวสูตร, ทารุกัมมิกสูตร, จิตตหัตถิสาริปุตตสูตร, ปรายนสูตร, อุทกสูตร, นิพเพธิกสูตร, พลสูตร,

-เทวดาวรรคที่ ๒ (๑๐ สูตร) อนาคามิสูตร, อรหัตตสูตร, มิตตสูตร, ฐานสูตร (อารามสูตร), เทวดาสูตร, สติสูตร, สักขิสูตร, พลสูตร, ปฐมฆานสูตร, ทุติยฆานสูตร

-อรหันตวรรคที่ ๓ (๑๐ สูตร) ทุกขสูตร, อรหัตตสูตร, อุตตริมนุสสธรรมสูตร, สุขสูตร, อธิคมสูตร, มหัตตสูตร, ปฐมนिरยสูตร, ทุติยนिरยสูตร, อัคคธรรมสูตร, รัตติสูตร

-สีติวรรคที่ ๔ (๑๑ สูตร) สีติสูตร, ภัทพสูตร, อวารณตาสสูตร, สุตสูตาสสูตร, ปหาตัพพสูตร, ปหีนสูตร, อุปปาเทตัพพสูตร, สัตถริสูตร, กัญจิสังขารสูตร, มาตริสูตร, สยกตสูตร

-อานิสังสรวรรคที่ ๕ (๑๑ สูตร) ปาตุภาวสูตร, อานิสังสสูตร, อนิจจสูตร, ทุกขสูตร, อนัตตสูตร, นิพพานสูตร, ปฐมอนโทติสสูตรที่ ๑, ทุติยอนโทติสสูตร, ตติยอนโทติสสูตร, ภาวสูตร, ตัณหาสูตร

วรรคที่ไม่ได้สงเคราะห์เข้าในปณณาสก์

-ติกวรรคที่ ๑ (๑๐ สูตร) วิราคสูตร, ทุจจริตสูตร, วิตักกสูตร, สัจญญาสูตร, ธาตุสูตร, อัศสารทสูตร, อรติสูตร, ตฤกฺขิสูตร, ปฐมอุทธีจสูตร, ทุติยอุทธีจสูตร

พระสูตรที่ไม่รวมเข้าในวรรค

-ว่าด้วยผู้ควรและไม่ควรเจริญสติปัญญาเป็นต้น

-ว่าด้วยบุคคลผู้ปลงใจเชื่อพระพุทธเจ้า

-ว่าด้วยธรรมที่ควรเจริญ

-ฉบับ 37 สัตตก-อัฐก-นวกนิบาต เล่มที่ 4 กอปรด้วย

-สัตตกนิบาต ปฐมปณณาสก์ ธรรมวรรคที่ 1 อนุสยวรรคที่ 2 วัชชีวรรคที่ 3 เทวดาวรรคที่ 4 มหาชัยญญวรรคที่ 5 / วรรคที่ไม่สงเคราะห์เข้าในปณณาสก์ อัพยาทวรรคที่ 1 มหาวรรคที่ 7 วินัยวรรค

-พระสูตรที่ไม่สงเคราะห์เข้าในวรรค อัฐกนิบาต เมตตาวรรคที่ 1 มหาวรรคที่ 2 คหปติวรรคที่ 3 ทานวรรคที่ 4 อุโปสถวรรคที่ 5 / วรรคที่ไม่สงเคราะห์เข้าในปณณาสก์ สันธานวรรคที่ 1 จารวรรคที่ 2 ยมกวรรคที่ 3 สติวรรคที่ 4 สามัญญวรรคที่ 5

-นวกนิบาต สัมโพชวรรคที่ 1 สีหนาทวรรคที่ 2 สัตตาวาสวรรคที่ 3 มหาวรรคที่ 4 ปัญจวารวรรคที่ 5 / วรรคที่ไม่สงเคราะห์เข้าในปณณาสก์ เขมวรรคที่ 1 สติปัญญาวรรคที่ 2 สัมมปธานวรรคที่ 3 อิทธิปาทวรรคที่ 4 วรรคที่ 5

-ฉบับ ๓๘ อังคุตตรนิกาย ทสก-เอกาทสกนิบาต เล่มที่ ๕ กอปรด้วย

-ทสกนิบาต ปฐมปณณาสก์ อานิสังสวรรคที่ 1 นาถกรณวรรคที่ 2 มหาวรรคที่ 3 อุปาลิวรรคที่ 4 อักโกสวรรคที่ 5 / ทุติยปณณาสก์ สจิตตวรรคที่ 1 ยมกวรรคที่ 2 อากังขวรรคที่ 3 เถรวรรคที่ 4 อุปาสกวรรคที่ 5 / ตติยปณณาสก์ สมณสัจญญวรรคที่ 6 ปัจโจโรหณิวรรคที่ 2 ปาริสุทธิวรรคที่ 3 สาธุวรรคที่ 4 อริยมรรควรรคที่ 5 / จตุตถปณณาสก์ ปุคคตวรรคที่ 1 ชาณุสโสณิวรรคที่ 2 สุนทรวรรคที่ 3 เสฏฐวรรคที่ 4 เสวิตัพพาเสวิตัพพวรรคที่ 5 / ปัญจมปณณาสก์ ปฐมวรรคที่ 1 ทุติยวรรคที่ 2 ตติยวรรคที่ 3 จตุตถวรรคที่ 4 และปัญจมวรรคที่ 5

-เอกาทสกนิบาต นิสายวรรคที่ 1 ทุติยวรรคที่ 2 / พระสูตรที่ไม่สงเคราะห์ด้วยปณณาสก์ (จบอังคุตตรนิกาย)

5) ขุททกนิกาย กอปรด้วย ขุททกปาฐะ (บทสวดย่อยๆ โดยเฉพาะมงคลสูตร รตนสูตร กรณียเมตตสูตร), ธรรมบท (เฉพาะตัวคาถาทั้ง ๔๒๓), อุทาน (พุทธอุทาน ๘๐), อิติวุตติกะ (พระสูตร ที่ไม่ขึ้นต้นด้วย “เอวมเม สุต” แต่เชื่อมความเข้าสู่คาถาด้วยคำว่า “อิติ วุจฺจติ”) รวม ๑๑๒ สูตร, สุตตนิบาต (ชุมนุมพระสูตรชุดพิเศษ ซึ่งเป็นคาถาล้วนหรือมีความนำเป็นร้อยแก้ว) รวม ๗๑ สูตร, วิมานวัตถุ (เรื่องผู้เกิดในสวรรค์อยู่วิมาน เล่าการทำความดีของตนในอดีต ที่ทำให้ได้ไปเกิดเช่นนั้น ๘๕ เรื่อง), เปตวัตถุ (เรื่องเปรตเล่ากรรมชั่วในอดีตของตน ๕๑ เรื่อง), เถรคาถา (คาถาของพระอรหันตเถระ ๒๖๔ รูป ที่กล่าวแสดงความรู้สึกสงบประณีตในการบรรลุนิพพาน เป็นต้น), เถรีคาถา (คาถาของพระอรหันตเถรี ๗๓ รูป ที่กล่าวแสดงความรู้สึกเช่นนั้น, ชาดก มี ๕๔๗ ชาดก รวมคาถาแสดงคติธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสเมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ในอดีตชาติ และมีคาถาภายิตของผู้อื่นปนอยู่บ้าง ตั้งแต่เรื่องที่มีคาถาเดียว (เอกนิบาต) ถึงเรื่องมี ๔๐ คาถา (จัตตปิสนิบาต) รวม ๕๒๕ เรื่อง เรื่องมี ๕๐ คาถา (ปัญญาสนิบาต) เรื่องคาถามากมาย (มหานิบาต) และมหาเวสสันดรชาดก มี ๑,๐๐๐ คาถา, มหานิทเทศ ภายิตของพระสารีบุตรอธิบายขยายความพระสูตร ๑๖ สูตร ในอัญญกรวรรคแห่งสุตตนิบาต, จุพนิทเทศ ภายิตของพระสารีบุตรขยายความพระสูตร ๑๖ สูตร ในปารายนวรรค และชัคควิสามสูตร ในอุรวรรค แห่งสุตตนิบาต, ปฏิสัมภิตามรรค ภายิตของพระสารีบุตร อธิบายข้อธรรมที่ลึกซึ้งต่างๆ เช่นเรื่อง ญาณ ทิฏฐิ อานาปาน อินทรีย์ วิโมกข์ อย่างพิสดาร เป็นทางแห่งปัญญาแตกฉาน, อปทาน ภาค ๑ คาถาประพันธ์ แสดงประวัติโดยเฉพาะในอดีตชาติ เริ่มด้วยพุทธอปทาน (ประวัติของพระพุทธเจ้า) ปัจเจกพุทธอปทาน (เรื่องราวของพระปัจเจกพุทธเจ้า) ต่อด้วยเถรอปทาน (อดีตประวัติแห่งพระอรหันตเถระ) เรียงลำดับเริ่มแต่พระสารีบุตร ตามด้วยพระมหาโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ พระอนุรุทธ พระปุลณมณีนตานีบุตร พระอุบาลี พระอัญญาโกณฑัญญะ พระปิณโฑลภารทวชะ พระขทิวณियเรวตะ พระอานนท ต่อเรื่อยไปจนจบภาค ๑ รวมพระอรหันตเถระ ๔๑๐ รูป และแสดงอดีตประวัติพระอรหันตเถระต่ออีกจนถึงรูปที่ ๕๕๐ ต่อขึ้นเป็นเถรีอปทาน แสดงเรื่องราวของพระอรหันต์เถรี ๔๐ เรื่องด้วยพระเถรีที่ไม่คุ้นนาม ๑๖ รูป ต่อด้วยพระเถรีที่สำคัญ เรียงลำดับคือ พระมหาปชาบดีโคตรมี พระเขมา พระอุบลวรรณาเถรี พระปฎาจารา พระกมลทลเกสี พระกิสาโคตรมี พระธรรมทินนา พระสกุลา พระนันทา พระโสธมา พระภัททกาปิ ลานี พระยโสธรา และท่านอื่นๆต่อไปจนจบ ครั้นจบอปทานแล้ว ช่วงท้ายมีคัมภีร์พุทธวงศ์เป็นคาถาประพันธ์ แสดงเรื่องของพระพุทธเจ้าในอดีต ๒๔ พระองค์ ที่พระพุทธเจ้าพระองค์ปัจจุบัน เคยได้ทรงเฝ้าและได้รับพยากรณ์ จนถึงประวัติของพระองค์เอง รวมเป็นพระพุทธเจ้า ๒๕ พระองค์ จบแล้วมีคัมภีร์สั้นๆ ชื่อ จริยาปิฎก เป็นท้ายสุด แสดงพุทธจริยาในอดีตชาติ ๓๕ เรื่องที่มีแล้วในชาดก แต่เล่าด้วยคาถาประพันธ์ใหม่ซึ่งตัวอย่างการบำเพ็ญบารมีบางข้อ ดังนี้

-ฉบับ 39 ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ เล่มที่ ๑ กอปรด้วย สรรณคมน์ในขุททกปาฐะ, สิกขาบท 10 ในขุททกปาฐะ, ทวัตติงสาการในขุททกปาฐะ, สามณเณรปัญหาในขุททกปาฐะ, มงคลสูตรในขุททกปาฐะ, รัตนสูตรในขุททกปาฐะ, ตีโรกุตตสูตรในขุททกปาฐะ, นิธิกัณท์ในขุททกปาฐะ, เมตตสูตรในขุททกปาฐะ

-ฉบับ ๔๐ ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่มที่ 1 ภาคที่ 2 ตอนที่ 1 กอปรด้วย

-ขมกวรรคที่ 1 ขมกวรรควรรณา เรื่องพระจักขุปาลเถระ, เรื่องมัญญกุณฑลเถระ, เรื่องพระติสสเถระ, เรื่องความเกิดขึ้นของนางกาลิยักษิณี, เรื่องภิกษุชาวเมืองโกสัมพี, เรื่องจุลกาลและมหากาล, เรื่องพระเทวทัต, เรื่องสญชัย, เรื่องพระนันทเถระ, เรื่องนายจุนทสุกริก, เรื่องชัมมิกอุบาสก, เรื่องพระเทวทัต, เรื่องนางสมมนาเทวี, เรื่องภิกษุ 2 สหาย

-อัปมาทวรรคที่ 2 อัปมาทวรรควรรณา เรื่องพระนางสามาวดี, เรื่องกุมภโฆสก, เรื่องพระจูฬปันถกเถระ, เรื่องพาลนัคัษตร, เรื่องพระมหากัสสปเถระ, เรื่องภิกษุ 2 สหาย, เรื่องท้าวสักกะ, เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง, เรื่องพระติสสเถระผู้มีปกติอยู่ในนิคม

-จิตตวรรคที่ 3 จิตตวรรควรรณา เรื่องพระเมฆิยะเถระ, เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง, เรื่องอุกัณฐิตภิกษุ, เรื่องพระภากิไนยสังฆรักขิตเถระ, เรื่องพระจิตตหัตถเถระ, เรื่องภิกษุผู้ปรารถนาวิปัสสนา, เรื่องพระปุคคิตตติสสเถระ, เรื่องพระนันทโคपालกะ, เรื่องพระโสไธโรเถระ

-ฉบับ ๔๑ คาถาธรรมบท เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒ ตอนที่ ๒ กอปรด้วย

-ปุพพวรรคที่ ๔ (๑๒ เรื่อง) เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป ผู้ชวนชายในปฐวีภิกขา, เรื่องพระเถระผู้เจริญมรโหิตกรรมมัญญาน, เรื่องพระเจ้าวิฑูฑกะ, เรื่องนางปติปุชิกา, เรื่องโกตติยเศรษฐีผู้มีความตระหนี่, เรื่องปาฐิกาชิวก, เรื่องฉัตตปาณิอุบาสก, เรื่องนางวิสาขา, เรื่องปัญหาของพระอนนทเถระ, เรื่องถวายบิณฑบาตแก่พระมหากัสสปเถระ, เรื่องปริณิพพานของพระโคตมิกเถระ, เรื่องครหทินัน

-พาลวรรคที่ ๕ (๑๕ เรื่อง) เรื่องบุรุษคนใดคนหนึ่ง, เรื่องสัททวิหาริกของพระมหากัสสปเถระ, เรื่องอนนทเศรษฐี, เรื่องโจรผู้ทำลายปม, เรื่องพระอุทายีเถระ, เรื่องภิกษุชาวเมืองปาฐา, เรื่องสุปปพุทธกุณฐี, เรื่องชวานา, เรื่องนายสุมนมาลาการ, เรื่องพระอุบลวรรณาเถรี, เรื่องชัมพูกาชิวก, เรื่องอหิเปรต, เรื่องสัททกุณฐีเปรต, เรื่องพระสุธรรมเถระ, เรื่องพระวานวาสิตติสสเถระ,

-บัณฑิตวรรคที่ ๖ (๑๑ เรื่อง) เรื่องพระราชเถระ, เรื่องภิกษุอัสนธิและปุณัปปสุกะ, เรื่องพระฉนณเถระ, เรื่องพระมหากัปปินเถระ, เรื่องบัณฑิตสามณเณร, เรื่องพระลกุณฎกภัททิยะเถระ, เรื่องมารดาของนางกาณนา, เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป, เรื่องพระเถระผู้ตั้งอยู่ในธรรม, เรื่องการฟังธรรม, เรื่องภิกษุอากันตูกะ

-อรหันตวรรคที่ ๗ (๑๐ เรื่อง) เรื่องหมอชีวก, เรื่องพระมหากัสสปเถระ, เรื่องพระเพทแก้ว
 สีสเถระ, เรื่องพระอนูรุทธเถระ, เรื่องพระมหากัจจายนเถระ, เรื่องพระสารีบุตรเถระ, เรื่องพระติสส
 เถระชาวกรุงโกสัมพี, เรื่องพระสารีบุตรเถระ, เรื่องพระขทิวาณียเวตเถระ, เรื่องหญิงคนใดคนหนึ่ง

-สหัสสวรรคที่ ๘ (๑๔ เรื่อง) เรื่องบุรุษผู้ฆ่าโจรมีเคราแดง, เรื่องพระทวารุจิรียเถระ, เรื่อง
 พระคุณทลเกสิเถรี, เรื่องอนัตตปจฉกพราหมณ์, เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นลูกของพระสารีบุตรเถระ, เรื่อง
 พราหมณ์ผู้เป็นหลานของพระสารีบุตรเถระ, เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นสหายของพระสารีบุตรเถระ, เรื่อง
 आयวัฒน์กุมาร, เรื่องสังกัจจสามเณร, เรื่องพระขานุกโณทัตถเถระ, เรื่องพระสัพพาสาเถระ, เรื่อง
 นางปฏาจารา, เรื่องนางกิสาโคตมี, เรื่องพหูสูตเถรี

-ฉบับ ๔๒ ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท ปาปวรรค เล่มที่ 1 ภาคที่ 2 ตอนที่ 3 กอปรด้วย

-ปาปวรรคที่ 9 เรื่องพราหมณ์ชื่ออุพเพกสาฎก, เรื่องพระเสยสศักดิ์เถระ, เรื่องนางลาชเทว
 ธิดา, เรื่องอนาถบิณฑิกเศรษฐี, เรื่องภิกษุไม่ถนอมบริวาร, เรื่องเศรษฐีชื่อพิพาลปทกะ, เรื่องมหา
 ชนวนาถ, เรื่องนายพรานกุกกุฏมิตร, เรื่องนายพรานสุนัขชื่อโกกะ, เรื่องพระติสสเถระผู้เข้าถึง
 สกุนายช่างแก้ว, เรื่องชน 3 คน, เรื่องเจ้าสุปปพุทธสาทยะ

-ทัณตวรรคที่ 10 เรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์, เรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์, เรื่องเด็กหลายคน, เรื่องพระ
 โณทธานเถระ, เรื่องอุโบสถกรรม, เรื่องอชครเปรต, เรื่องพระมหาโมคคัลลานเถระ, เรื่องภิกษุมี
 ภัณฑะมาก, เรื่องสันตติมหาอำมาตย์, เรื่องพระปิโณดิกเถระ, เรื่องสุขสามเณร

-ขรวรรคที่ 11 เรื่องหญิงสหายของนางวิสาขา, เรื่องนางสิริมา, เรื่องพระอุตตราเถรี,
 เรื่องพระอริยานิกภิกษุ, เรื่องพระนางรูปนันทาเถรี, เรื่องพระนางมัลลิกาเทวี, เรื่องพระโลพูทา
 เถระ, เรื่องปฐมโพธิกาล, เรื่องบุตรเศรษฐีมีทรัพย์มาก

-อิตตวรรคที่ 12 เรื่องโพธิราชกุมาร, เรื่องอุปนันทศากยบุตร, เรื่องพระปะธานิกติสสเถระ,
 เรื่องมารดาของพระกัณฐกะ, เรื่องอุบาสกชื่อมหากาล, เรื่องพระเทวทัต, เรื่องกระเสือก
 กระสนเพื่อจะทำลานสงฆ์, เรื่องพระกาลเถระ, เรื่องอุบาสกชื่อจุลกาล, เรื่องพระอิตตทัตถเถระ

-โลกวรรคที่ 13 เรื่องภิกษุหนุ่ม, เรื่องพระเจ้าสุทโธทนะ, เรื่องภิกษุผู้เจริญวิปัสสนา, เรื่อง
 อภัยราชกุมาร, เรื่องพระสัมมชชนเถระ, เรื่องพระอังคิมาลเถระ, เรื่องชิตานายช่างหูก, เรื่องภิกษุ
 30 รูป, เรื่องนางจิณฺจมาณวิกา, เรื่องอสทิสถาน, เรื่องนายกาละบุตรของอนาถบิณฑิกเศรษฐี

-พุทธวรรคที่ 14 เรื่องมารธิดา, เรื่องยมกปาฏิหาริย์, เรื่องนาคราชชื่อเอรภตตะ, เรื่อง
 ปัญหาของพระอานนทเถระ, เรื่องภิกษุผู้ไม่ยินดี, เรื่องปุโรหิตชื่ออัคคิทัต, เรื่องปัญหาของพระ
 อานนทเถระ, เรื่องสัมพหุลภิกษุ, เรื่องพระเจดีย์ทองของพระกัสสปทสพล

-สุขวรรคที่ 15 เรื่องระงับความทะเลาะแห่งหมู่พระญาติ, เรื่องมาร, เรื่องปราชัยของพระเจ้าโกศล, เรื่องเด็กหญิงแห่งตระกูลคนใดคนหนึ่ง, เรื่องอุบาสกคนใดคนหนึ่ง, เรื่องพระเจ้าปเสนทิโกศล, เรื่องพระติสสเถระ, เรื่องท้าวสักกะ

-ปิยวรรคที่ 16 เรื่องบรรพชิต 3 รูป, เรื่องกุมภพิกนใดคนหนึ่ง, เรื่องนางวิสาขาอุบาสิกา, เรื่องเจ้าลิจฉวี, เรื่องอนิตติคันธกุมาร, เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง, เรื่องเด็ก 500 คน, เรื่องพระอนาคิเถระ, เรื่องนายนันทิยะ

-โกธวรรคที่ 17 เรื่องเจ้าหญิงโรहिณี, เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง, เรื่องอุตตราอุบาสิกา, เรื่องปัญหาของพระโมคคัลลานเถระ, เรื่องปัญหาที่ภิกษุทุลลाम, เรื่องนางปุลณทาสี, เรื่องอุตตุอุบาสก, เรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์

-ฉบับ 43 ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่มที่ 1 ภาคที่ 2 ตอนที่ 4 กอปรด้วย

-มลวรรคที่ 18 เรื่องบุตรของนายโคฆาตัก, เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง, เรื่องพระติสสเถระ, เรื่องพระโลคทายีเถระ, เรื่องกุลบุตรคนใดคนหนึ่ง, เรื่องภิกษุชื่ออุฬาสรี, เรื่องอุบาสก 5 คน, เรื่องภิกษุหนุ่มชื่อติสสะ, เรื่องอุบาสก 5 คน, เรื่องเมณฑกเศรษฐี, เรื่องพระอุชฌมานสังยุตเถระ, เรื่องสุภัททปริพาชก

-ธัมมัญญวรรคที่ 19 ธัมมัญญวรรควรรณา เรื่องมหาอำมาตย์ผู้วินิจฉัย, เรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์, เรื่องพระเอกุทานเถระ, เรื่องพระลกุณฏกภัททิยะเถระ, เรื่องภิกษุมากรูป, เรื่องภิกษุชื่อหัตถกะ, เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง, เรื่องเคียรติย์, เรื่องพรานเบ็ดชื่ออริยะ, เรื่องภิกษุมากรูป

-มรรควรรคที่ 20 มรรควรรควรรณา เรื่องภิกษุ 500 รูป, เรื่องภิกษุ 500 รูปอื่นอีก, เรื่องพระปธานกัมมิกติสสเถระ, เรื่องสุกรปรต, เรื่องพระโปลิลเถระ, เรื่องพระเถระแก่, เรื่องสัตว์วิหาริกของพระสารีบุตรเถระ, เรื่องพ่อค้ามีทรัพย์มาก, เรื่องนางกิสสาโคตรมี, เรื่องนางปฎาจารา

-ปกิณณกวรรคที่ 21 ปกิณณกวรรควรรณา เรื่องบุรพกรรมของพระองค์, เรื่องกุมาริกา กินไขไก่, เรื่องภิกษุชวานครภัททิยะ, เรื่องพระลกุณฏกภัททิยะเถระ, เรื่องนายทารุสาฎิกะ, เรื่องภิกษุวัชชีบุตร, เรื่องจิตตคฤหบดี, เรื่องนางจุฬสุภัททา, เรื่องพระเถระชื่อเอกวิหาร

-นिरยวรรคที่ 22 นिरยวรรควรรณา เรื่องนางปริพาชิกาชื่อสุนทรี, เรื่องสัตว์ผู้ถูกทุกข์ เบียดเบียน, เรื่องภิกษุผู้อยู่ที่แม่น้ำชื่อวัคคุมทา, เรื่องบุตรเศรษฐีชื่อเขมกะ, เรื่องภิกษุว่ายา, เรื่องหญิงจีหิง, เรื่องอาคันตุกภิกษุ, เรื่องนครนถ, เรื่องสาวกเคียรติย์

-ต้นหาวรรคที่ 24 ต้นหาวรรคพรรณนา เรื่องปลาช็อกปีละ, เรื่องนางลูกสุกร, เรื่องวิภันตภิกษุ, เรื่องเรือนจำ, เรื่องพระนางเขมา, เรื่องบุตรเศรษฐีชื้ออुकคเสน, เรื่องจูพชนुकคหบัณฑิต, เรื่องมาร, เรื่องอุปกาชิวาก, เรื่องท้าวสักกเทวราช, เรื่องเศรษฐีผู้ไม่มีบุตร, เรื่องอังกฤษเทพบุตร

-ภิกขุวรรคที่ 25 ภิกขุวรรคพรรณนา เรื่องภิกษุ 5 รูป, เรื่องภิกษุฆ่าหงส์, เรื่องภิกษุชื้อโกกาลิกะ, เรื่องพระธรรมมารามเถระ, เรื่องภิกษุผู้เป็นฝ่ายผิดรูปใดรูปหนึ่ง, เรื่องปัญจคคทายกพราหมณ์, เรื่องสัมพหุลภิกษุ, เรื่องภิกษุประมาณ 500รูป, เรื่องพระสันตกายเถระ, เรื่องนังคคกฏเถระ, เรื่องพระวักกเถระ, เรื่องสุมนสามเณร

-พราหมณวรรคที่ 26 พราหมณวรรคพรรณนา เรื่องพราหมณ์ผู้มีความเลื่อมใสมาก, เรื่องภิกษุมากรูป, เรื่องมาร เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง, เรื่องพระอนานทเถระ, เรื่องบรรพชิตรูปใดรูปหนึ่ง, เรื่องพระสารีบุตรเถระ, เรื่องพระนางมหาปชาบดีโคตรมี, เรื่องพระสารีบุตรเถระ, เรื่องชฎิลพราหมณ์, เรื่องกุกพรหมณ์, เรื่องนางกิสาโคตรมี, เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง, เรื่องอुकคเสน, เรื่องพราหมณ์ 2คน, เรื่องอักโกสการทวาชพราหมณ์, เรื่องพระสารีบุตรเถระ, เรื่องพระอุบลวรรณาเถรี, เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง เรื่องพระเขมาภิกษุณี, เรื่องพระติสสเถระผู้อยู่ในเงื่อมเขา, เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง, เรื่องสามเณร, เรื่องพระมหาปณถกเถระ, เรื่องพระปิลินทวัจจเถระ, เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง, เรื่องพระสารีบุตรเถระ, เรื่องพระมหาโมคคัลลานเถระ, เรื่องพระเรวตเถระ, เรื่องพระจันทกเถระ, เรื่องพระสีวลีเถระ, เรื่องพระสุนทรสมุทเถระ, เรื่องพระโชติกเถระ, เรื่องภิกษุผู้เคยเป็นนักฟ้อนรูปที่ ๑, เรื่องภิกษุผู้เคยเป็นนักฟ้อนรูปที่ ๒, เรื่องพระวังคีสเถระ, เรื่องพระธรรมทินนาเถรี, เรื่องพระอังกุลิมาเถระ, เรื่องเทวहितพราหมณ์

-ฉบับ ๔๔ ขุททกนิกาย อุทาน เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๓ กอปรด้วย โพธิวรรคที่ ๑ (๑๐ สุตระ), มุจจลินทวรรคที่ ๒ (๑๐ สุตระ), นันทวรรคที่ ๓ (๑๐ สุตระ), เมฆยวรรคที่ ๔ (๑๐ สุตระ), โสณเถรวรรคที่ ๕ (๑๐ สุตระ), ชัจฉันธวรรคที่ ๖ (๑๐ สุตระ), จูพวรรคที่ ๗ (๑๐ สุตระ), ปาฏลิกามยวรรคที่ ๘ (๑๐ สุตระ)

-ฉบับ ๔๕ ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๔ กอปรด้วย เอกนินบาต ปาฏิกอควรรคที่ ๑ (๑๐ สุตระ), อิติวุตตกะ เอกนินบาต วรรคที่ ๒ (๑๐ สุตระ), อิติวุตตกะ เอกนินบาต วรรคที่ ๓ (๑๐ สุตระ), อิติวุตตกะ ทุกนินบาต วรรคที่ ๑ (๑๐ สุตระ), อิติวุตตกะ ทุกนินบาต วรรคที่ ๒ (๑๒ สุตระ), อิติวุตตกะ ดิกนินบาต วรรคที่ ๑ (๑๐ สุตระ), อิติวุตตกะ ดิกนินบาต วรรคที่ ๒ (๑๐ สุตระ), อิติวุตตกะ ดิกนินบาต วรรคที่ ๓ (๑๐ สุตระ), อิติวุตตกะ ดิกนินบาต วรรคที่ ๔ (๑๐ สุตระ), อิติวุตตกะ ดิกนินบาต วรรคที่ ๕ (๑๐ สุตระ), อิติวุตตกะ จตุกนินบาต (๑๑ สุตระ)

-ฉบับ ๔๖ ขุททกนิกาย สุตตนิบาต เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๕ กอปรด้วย อุทวารวรรคที่ ๑ สุตตนิบาต ,
วรรคที่ ๒, วรรคที่ ๓, วรรคที่ ๔

-ฉบับ ๔๗ ขุททกนิกาย สุตตนิบาต เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๖ กอปรด้วย สุตตนิบาต จุฬวรรคที่ ๒ (๑๔
สูตร), มหาวรรคที่ ๓ (๑๒ สูตร), อัญญกวรรคที่ ๔ (๑๖ สูตร), ปารายนวรรคที่ ๕ (๑๖ สูตร)

-ฉบับ ๔๘ ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ เล่มที่ ๒ ภาคที่ ๑ กอปรด้วย อิตถีวิมานวัตถุ ปิฎวารวรรคที่ ๑,
จิตตลดาวรรคที่ ๒, ปาริฉัตตกวรรคที่ ๓, มัญญสิญญกวรรคที่ ๔, ปุริสวิมานวัตถุ มหารถวรรคที่ ๕,
ปายาสิกวรรคที่ ๖, สุนิกขิตวรรคที่ ๗

-ฉบับ ๔๙ ขุททกนิกาย เปตวัตถุ เล่มที่ ๒ ภาคที่ ๒ กอปรด้วย อุทวารวรรคที่ ๑, อุพพีวรรคที่
๒, จุฬวรรคที่ ๓, มหาวรรคที่ ๔

-ฉบับ ๕๐ ขุททกนิกาย เถรคาถา เล่มที่ ๒ ภาคที่ ๓ ตอนที่ ๑ กอปรด้วย เอกนิบาต เถรคาถา
เอกนิบาต วรรคที่ ๑ – ๑๒

-ฉบับ ๕๑ ขุททกนิกาย เถรคาถา เล่มที่ ๒ ภาคที่ ๓ ตอนที่ ๒ กอปรด้วย ทุกนิบาต เถรคาถา
ทุกนิบาต วรรคที่ ๑, เถรคาถา เอกนิบาต วรรคที่ ๒, เถรคาถา ทุกนิบาต วรรคที่ ๓, เถรคาถา
ทุกนิบาต วรรคที่ ๔, เถรคาถา ทุกนิบาต วรรคที่ ๕, ดิกนิบาต เถรคาถา ดิกนิบาต วรรคที่ ๑

-ฉบับ ๕๒ ขุททกนิกาย เถรคาถา เล่มที่ ๒ ภาคที่ ๓ ตอนที่ ๓ กอปรด้วย เถรคาถา จตุกก
นิบาต, เถรคาถา ปัญจกนิบาต, เถรคาถา ฉกกนิบาต, เถรคาถา สัตตกนิบาต, เถรคาถา อัญญก
นิบาต, เถรคาถา นวกนิบาต, เถรคาถา ทสกนิบาต, เถรคาถา เอกาทสกนิบาต, เถรคาถา ทวาท
สกนิบาต, เถรคาถา เตรสกนิบาต, เถรคาถา จุททสกนิบาต, เถรคาถา โสฬสกนิบาต

-ฉบับ ๕๓ ขุททกนิกาย เถรคาถา เล่มที่ ๒ ภาคที่ ๓ ตอนที่ ๔ กอปรด้วย เถรคาถา วิสติ
นิบาต, เถรคาถา ดิงสนิบาต, เถรคาถา จัตตาลีสนิบาต, เถรคาถา ปัญญาสนิบาต, เถรคาถา
สัจฉิกนิบาต, เถรคาถา มหานิบาต

-ฉบับ ๕๔ ขุททกนิกาย เถรคาถา เล่มที่ ๒ ภาคที่ ๔ กอปรด้วย เถรคาถา เอกนิบาต ว่าด้วย
คาถาต่างๆในเอกนิบาต, เถรคาถา ทุกนิบาต ว่าด้วยคาถาต่างๆในทุกนิบาต, เถรคาถา ดิกนิบาต
ว่าด้วยคาถาต่างๆในดิกนิบาต, เถรคาถา จตุกกนิบาต ว่าด้วยคาถาต่างๆในจตุกกนิบาต, เถรคาถา
ปัญจกนิบาต ว่าด้วยคาถาต่างๆในปัญจกนิบาต, ฉกกนิบาต, สัตตกนิบาต, อัญญกนิบาต, นวก

นิบาต, เอกาทศนิบาต, ทวาทศนิบาต, โสฬศนิบาต, เถรีคาถา วีสตินิบาต, เถรีคาถา ดิงสนิ
บาต, เถรีคาถา จัดดาฬิสนิบาต, เถรีคาถา มหานิบาต, นิคมคาถา

-ฉบับ ๕๕ ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ ๓ ภาคที่ ๑ กอปรด้วย เอกนิบาตชาดก อปัณณกวรรค,
สีลวรรค, กุรุงกวรรค, กุลาวกวรรค

-ฉบับ ๕๖ ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ ๓ ภาคที่ ๒

-ฉบับ ๕๗ ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ ๓ ภาคที่ ๓

-ฉบับ ๕๘ ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ ๓ ภาคที่ ๔ กอปรด้วย ดิกนิบาตชาดก สังข์ปวรรค,
ปทุมวรรค, อุทปานทุสกววรรค, อัปภันตวรรค, ภูมกวรรค / จตุกกนิบาต ชาดก กาลิงกวรรค,
บุจิมันทวรรค, กุฎิทุสกววรรค, โภกิลวรรค, จุลลกุณาลวรรค / ปัญจกนิบาตชาดก มณิกุณทล
วรรค, วรรณโรหวรรค, อัททวรรค

-ฉบับ ๕๙ ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ ๓ ภาคที่ ๕ กอปรด้วย จักกนิบาตชาดก อาวาริยวรรค,
ชुरปุตตวรรค / สัตตกนิบาตชาดก กุกกวรรค, กันธวรรค / อัฏฐกนิบาตชาดก กัจจานีวรรค /
นวกนิบาตชาดก / ทศกนิบาตชาดก

-ฉบับ ๖๐ ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ ๓ ภาคที่ ๖ กอปรด้วย เอกาทศนิบาตชาดก / ทวาทศ
นิบาตชาดก / เทรสนิบาตชาดก / ปกิณณกนิบาตชาดก

-ฉบับ ๖๑ ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ ๓ ภาคที่ ๗ กอปรด้วย วีสตินิบาตชาดก มตังคชาดก /
ดิงสนิบาตชาดก / จัดดาฬิสนิบาตชาดก

-ฉบับ ๖๒ ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ ๔ ภาคที่ ๑ กอปรด้วย ปัญญาสนิบาตชาดก นพินิกาชาดก
ว่าด้วยราชาธิดาทำลายตบะของดาบส, อุมมาทันตีชาดก ว่าด้วยเสนาบดีถวายนางอุมมาทันตีแด่
พระราชชา, มหาโพธิชาดก ว่าด้วยปฏิปทาของผู้นำ / สัตถุสนิบาตชาดก โสณกชาดก ว่าด้วย
พระราชจะพระราชทานรางวัลผู้พบโสณกกุมาร, สังกิจจชาดก ว่าด้วยสังกิจจาณีแสดงธรรมและ
ธรรมแก่พระเจ้าพรหมทัต / สัตตตนิบาตชาดก กุสชาดก ว่าด้วยพระเจ้ากุสราชลุ่มหลงรูปโฉม
ของนางประภาวดี, โสณนันทชาดก ว่าด้วยพระราชไปขอขมาโทษโสณดาบส / อสิตินิบาตชาดก
จุลหังสชาดก ว่าด้วยพญาหงส์ติดบ่วง, มหาหังสชาดก ว่าด้วยหงส์ชื่อสุขุมะไม่ละทิ้งพญาหงส์
ติดบ่วง, สุธาโภชนชาดก ว่าด้วยอาหารอันเป็นทิพย์, กุณาลชาดก ว่าด้วยนกคู้เหว่า, มหาสุตโสม
ชาดก ว่าด้วยพระเจ้าสุตโสมทรมานพระยาปรีสิตา

-ฉบับ ๖๓ ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ ๔ ภาคที่ ๒ กอปรด้วย มหานิบาตชาดก เติมยชาดก ว่าด้วยพระเทมีย์ทรงบำเพ็ญเนกขัมมบารมี, มหาชนกชาดก ว่าด้วยพระมหาชนกทรงบำเพ็ญวิริยบารมี, สุวรรณสามชาดก ว่าด้วยสุวรรณสามบำเพ็ญเมตตาบารมี, เนมิราชชาดก ว่าด้วยพระเจ้าเนมิราชทรงบำเพ็ญอุชิฐฐานบารมี, มโหสถชาดก ว่าด้วยพระมโหสถบัณฑิตทรงบำเพ็ญปัญญาบารมี

-ฉบับ ๖๔ ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ ๔ ภาคที่ ๓ กอปรด้วย มหานิบาตชาดก ฎริทัตชาดก พระเจ้าฎริทัตทรงบำเพ็ญศีลบารมี, จันทกุมารชาดก พระเจ้าจันทกุมารทรงบำเพ็ญขันติบารมี, มหานารทกัศสปชาดก พระมหานารทกัศสปทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมี, วิรุทธชาดก พระวิรุทธบัณฑิตบำเพ็ญสัจบารมี, เวสสันดรชาดก พระเวสสันดรทรงบำเพ็ญทานบารมี

-ฉบับ ๖๕ ขุททกนิกาย มหานิทเทศ เล่มที่ ๕ ภาคที่ ๑ กอปรด้วย อัญญกวรรค / กุหัญญุกสูตตนิเทศที่ ๒, ทุฎัญญุกสูตตนิเทศที่ ๑, สุทัญญุกสูตตนิเทศที่ ๔, ปรมัญญุกสูตตนิเทศที่ ๕, ชราสูตตนิเทศที่ ๖, ติสสมตเตยสูตตนิเทศที่ ๗, ปสุรสูตตนิเทศที่ ๘

-ฉบับ ๖๖ ขุททกนิกาย มหานิทเทศ เล่มที่ ๕ ภาคที่ ๒ กอปรด้วย อัญญกวัคคิกะ

-ฉบับ ๖๗ ขุททกนิกาย จุฬนิเทศ เล่มที่ ๖ กอปรด้วย ปารายนวรรค, อชิตมาณวกปัญหานิทเทศ, ติสสมตเตยมาณวกปัญหานิทเทศ, ปุณณมาณวกปัญหานิทเทศ, เมตตมาณวกปัญหานิทเทศ, โธตกมาณวกปัญหานิทเทศ, อุปสิ้วมาณวกปัญหานิทเทศ, นันทกมาณวกปัญหานิทเทศ, เขมกมาณวกปัญหานิทเทศ, โดเทยมาณวกปัญหานิทเทศ, กัปปมาณวกปัญหานิทเทศ, ชตุกัณณิมาณวกปัญหานิทเทศ, ภัทราวุธมาณวกปัญหานิทเทศ, อุทยมาณวกปัญหานิทเทศ, โปสาลมาณวกปัญหานิทเทศ, โมฆราชมาณวกปัญหานิทเทศ, ปิงคิยมาณวกปัญหานิทเทศ, โสฬสมาณวกปัญหานิทเทศ, ชักลวิสาณสูตตนิเทศ, ปฐมวรรค, ทุติวรรค, ตติยวรรค, จตุตถวรรค

-ฉบับ ๖๘ ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค เล่มที่ ๗ ภาคที่ ๑ กอปรด้วยมาติกา, มหาวรรค ญาณกถามาติกา, ญาณกถา ว่าด้วยความหมายของปัญญาญาณ

-ฉบับ ๖๙ ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค เล่มที่ ๗ ภาคที่ ๒ กอปรด้วย มหาวรรค, ยุกนัถวรรค, ปัญญาวรรค

-ฉบับ ๗๐ ขุททกนิกาย อปทาน เล่มที่ ๘ ภาคที่ ๑ ตอนที่ ๑ กอปรด้วย พุทธวรรคที่ ๑ พุทธอปทาน, ปัจเจกพุทธานุภาพทาน, เถราปทาน

-ฉบับ ๗๑ ขุททกนิกาย อปทาน เล่มที่ ๘ ภาคที่ ๒ กอปรด้วย เถราปทาน สีหาสนิยวรรคที่ ๒, สุกฺกิตฺตวรรคที่ ๓, กุณฑลวรรคที่ ๔, อุปาติยวรรคที่ ๕, วิชนิยวรรคที่ ๖, สกจิตตนิยวรรคที่ ๗, นาคสมาลวรรคที่ ๘, ติมิรปุปผิยวรรคที่ ๙, สุธาวรรคที่ ๑๐, ภิกขทายิยวรรคที่ ๑๑, มหาปริวารวรรคที่ ๑๒, เสเรยยวรรคที่ ๑๓, โสภิตยวรรคที่ ๑๔, ฆัตติยวรรคที่ ๑๕, พันธุชีวกวรรคที่ ๑๖, สุปาริจริยวรรคที่ ๑๗, กุมุทวรรคที่ ๑๘, กุฏฐปุปผิยวรรคที่ ๑๙, ตมมปุปผิยวรรคที่ ๒๐, กณิการปุปผิยวรรคที่ ๒๑, ฆัตติยวรรคที่ ๒๒, อาลัมพนทายกวรรคที่ ๒๓, อุทกาสนทายิยวรรคที่ ๒๔, ตูรทายิยวรรคที่ ๒๕, โถมกวรรคที่ ๒๖, ปทุมุกเขปวรรคที่ ๒๗, สุวัณณพิพโพทวรรคที่ ๒๘, ปิณณทายกวรรคที่ ๒๙, จิตกပ္พกวรรคที่ ๓๐, ปทุมเกสรียวรรคที่ ๓๑, อารักขทายกวรรคที่ ๓๒, อุมมาปุปผิยวรรคที่ ๓๓, คันโททกวรรคที่ ๓๔, เอกปทุมวรรคที่ ๓๕, สัททสัจญญิกวรรคที่ ๓๖, มันทารวปุปผิยวรรคที่ ๓๗, โพธิวันทวรรคที่ ๓๘, อัมพกุผลทายกวรรคที่ ๓๙, ปิณินทวรรคที่ ๔๐, เมตเตยยวรรคที่ ๔๑

-ฉบับ ๗๒ ขุททกนิกาย อปทาน เล่มที่ ๙ กอปรด้วย ภัททาลิยวรรคที่ ๔๒ เถราปทาน, เอกวิหาริยวรรคที่ ๔๔, วิภทกิยวรรคที่ ๔๕, ชคติยวรรคที่ ๔๖, สาลปุปผิยวรรคที่ ๔๗, นพมาลียวรรคที่ ๔๘, ปังสุกฺกวรรค ๔๙, กิงกณิปปยวรรคที่ ๕๐, กณิการวรรคที่ ๕๑, ผลทายกวรรคที่ ๕๒, ตินทายกวรรคที่ ๕๓, กัจจายกวรรคที่ ๕๔, ภัททียวรรคที่ ๕๕, ยสววรรคที่ ๕๖ / เถรีอปทาน สุเมชววรรคที่ ๑, เอกุโปสถวรรคที่ ๒, กุณฑลเกสววรรคที่ ๓, ฆัตติยกัณฐวรรคที่ ๔

-ฉบับ ๗๓ ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ เล่มที่ ๙ ภาคที่ ๒

-ฉบับ ๗๔ ขุททกนิกาย จริยาปิฎก เล่มที่ ๙ ภาคที่ ๑

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชื่อ นายพรหมชัย ปองขจัดภัย เกิด 21 ตุลาคม ภูมิลาเนาจังหวัดเชียงใหม่ จบการศึกษาระดับปริญญาตรี รัฐศาสตร์ การปกครอง มหาวิทยาลัยรามคำแหง เคยทำงานเจ้าหน้าที่ตรวจหาวัตถุระเบิดและอาวุธ (และล่ามภาษาจีน-อังกฤษ) ประจำท่าอากาศยานดอนเมือง และท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ ปัจจุบันศึกษาระดับปริญญาโท สาขาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และรับราชการที่กระทรวงยุติธรรม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย